

Библиотека
СВЕТОВНА
КЛАСИКА

Луиджи Пирандело

ИЗБРАНИ ТВОРБИ

ЛУИДЖИ ПИРАНДЕЛО ИЗБРАНИ ТВОРБИ

Превод: Светозар Златаров

chitanka.info

СВЕТОЗАР ЗЛАТАРОВ

„АЗ НЕ ЖИВЕЯ МОЯ ЖИВОТ...“

„Искате ми автобиографични бележки; затруднен съм да ви ги дам, скъпи приятелю, и то по простата причина, че съм забравил да живея, забравил съм дотам, че не мога изобщо нищо да кажа. Аз не живея моя живот, аз го пиша...“

Из писмо на
Пирандело до един
приятел във Франция

Бащата на Луиджи, дон Стефано — типичен сицилианец, бил последен от двадесет и четирите деца на семейството. Расъл под влияние на идеите за освобождение и обединение на Италия, той излагал на опасност живота си рамо до рамо с Гарибалди. По-късно, вече състоятелен собственик на сярна мина, заплашван с изнудване от мафията, той дава красноречив отговор на някой си Коло Камици — шеф на шайката. Нанася му побой, а когато онзи му устройва втора засада, едва не го убива.

Когато Пирандело се ражда, в семейството цари тревога: страхуват се, че бащата е болен от холера. Тъй Луиджи се събужда сред природата и магията на Сицилия, край голяма гора от маслинови дървета на брега на Порто Емпедокле при Агридженто. Ражда се в слънчевия и безмилостен остров, за да запечата в съзнанието си образи на потни хора и животни, замъглени от прах гледки, серни пушечи, сурови и обгорели лица, суеверия и жестоки обреди. Дълбокият народен корен обяснява защо у този революционер в театъра, у този художник на „разрушените връзки“ и портретист на „модерния човек“ са останали непокътнати основните чувства: майчината обич, любовта,

отмъщението, ревността и много рядко омразата като израз на плътско съперничество. От биографията му ще разберем защо го дразнят суетите на хората и дребните им богатства.

На шестнадесетгодишна възраст той вече пише стихове и мрази надутата реторика. Баща му искал той да получи техническо образование, но Луиджи тайно учил първо в класическа гимназия, после в класическия курс във факултета, където се възмущавал от закостенелия начин на преподаване. Започва свенливо да посещава литературните кафенета и се свързва с Луиджи Капуана, който го съветва да изостави стиховете и да се заложи с проза. По това време Пирандело решава да се отдаде изцяло на литературата. За театъра идеал му е Чехов, любимият поет е Данте, разказвач — Мопасан, романист — Балзак. Обича Верга и естествено мрази Д'Анунцио и неговите везби от думи. За това се иска ако не смелост, то поне вътрешна независимост — тогава Д'Анунцио е кумир на младите. Изобщо Пирандело не споделя преобладаващите мнения на своите съвременници, въвн е от литературните течения, недоволен от обществения живот и самотен.

Оженва се, пише много, живее сравнително охолно, докато една вечер на 1904 година намира жена си болна: бащата съобщил, че са напълно разорени. Сярната мина, която издържала цялото семейство, била наводнена. Пирандело живее известно време, като залага вещи в заложената къща. И едва тогава тръгва да събира хонорарите си. После си спомня, че има учени титли, че е свършил университета в Рим и че му е Даден докторат по философия от Бонския университет. Намира си място на преподавател. Той е пламенен, но някак отвлечен лектор. Тежи му болезнената ревност на жена му — първият симптом на нейното душевно страдание. Дълги години живее с душевноболната. Мнозина търсят в това обстоятелство обяснение за неговата склонност към темата за илюзорността на нашите представи.

В началото на този период пише „Покойният Матиа Паскал“ (1904). Романът му е преведен в Германия и му донася известност в литературните среди.

Не може да се каже същото за последвалите многобройни новели и романи. Те остават някак незабелязани.

Когато синът му е на фронта, Пирандело има възможност да го освободи от плен чрез посредничеството на висши прелати. Но се

отказва по патриотични съображения. Дъщерята научава за отказа на баща си и прави опит да се самоубие, ала не успява. Скоро тя умира. По това време Пирандело споделя в писмо до пленения си син, че би желал да напише пиеса... В края на живота си мечтае да напише фантастичен роман, роман за бъдещето, с който да отговори на въпроса: какво ще стане със земята, когато животът на нея свърши и всичко започне отначало.

Писателят Корrado Алварo си спомня обстановката, в която твори Пирандело. Неговият кабинет приличал на канцелария, там нямало нищо, което да гали окото. Място за работа, а не за сладки блянове.

През последните години го разяжда недоволство от околния свят. Преди да умре, разделя имуществото си, остава без близки, без постоянен адрес. Представителят на дучето прочита в неговото завещание: „Кажете на приятелите и на неприятелите, на всички вестници да не говорят за моята смърт, да не ме споменават дори... Никой да не ме придружава. Искam да бъда изпепелен и прахът ми да бъде хвърлен на вятъра, ако може, при нашето море край Сицилия.“

Пирандело си отива: единствените живи същества, които го изпращат в погребалната процесия, са каруцарят и потният кон.

„Отиде си, тръшкайки вратата!“ — казва пратеникът на дучето.

Тези думи се нуждаят от известно пояснение. 1936 година е. Смъртта е единствената лична работа в тогавашна Италия. И Пирандело избира да си отиде сам и свободен. Предпочита компанията на скромния кочияш и мършавия кон пред речите и церемониите. Неговото недоволство е свързано с разочарованието и отвращението от италианското общество и натрапения режим. Фашистите вече са разбрали, че той не е „техен“, макар да е академик и един от почитаните хора в държавата. Официалните власти са раздражени от това, че пиесите на Пирандело са преведени в Съветския съюз („Голи маски“ — 1932 г.) и че съветската критика ги е изтъквала като антибуржоазна полемика. През 1933 година Мусолини в речта си пред писателите и издателите насочва вниманието към кризата в италианския театър. Диктаторът обяснява какви драми иска и обвинява драматургията, имайки пред вид Пирандело и театъра на гротеската, че е „интроспективна, мрачна, с нереалистични прояви“.

Дошлата през 1934 година Нобелова награда не успява да заглади впечатлението от думите на диктатора. Пирандело докрай

запазва своето неприязнено отношение към официалната власт.

На 28 юни 1967 година световната културна общественост отбеляза стогодишнината на Луиджи Пирандело.

Сега прахът му почива там, където е роден и работил — в Сицилия. Местността носи едва ли не символичното име Хаос.

Този стегнато облечен сицилианец с остра брадичка, който с пронизателни очи ни гледа от кориците на своите книги, е оставил огромно наследство. Стихове, проза, пиеси, философско-естетически етюди и една ранна дисертация върху родния му агригентски диалект — тема, без съмнение навеяна от веризма. Първата му стихосбирка „Радостна болка“ (1889 година) е написана под влияние на песимизма на Леопарди, но в нея има и бунтовен пантеизъм, негодувание срещу традицията и религията. Вече под влияние на вериста Капуана той пише през 1893 излезлия през 1901 година роман „Изключена“. Главната героиня на този роман е изхвърлена от обществото заради грешка, която не е сторила, а е приета обратно в него, когато наистина, този път тайно, извършва грях. Темата за отношение между личност и общество вълнува веристите, тя присъствува в цялото творчество и на Пирандело. Веристите се интересуват от физиологията, патологията, неосъзнатите подбуди: всичко това се открива и у техния ученик. Ала в по-нататъшните си произведения Пирандело проявява все по-голям интерес към своите герои и все по-малък към средата. На пръв план излиза конфликтът между видимост и същност, между единството и множествеността на човешката личност.

По повод на Джовани Верга, когото той цял живот счита за свой учител, Пирандело пише, че в литературата на Италия има две линии на развитие: едната е „стилът на думите“. Най-типичният представител на това направление е Д'Анунцио, възплъщение на авантюрата в живота и в изкуството, „надуто богатство на думи, като преяла плът“. Напротив, Данте, Макиавели, Мандзони, Верга са представители на „стила на нещата“ и към тях се връщат поколенията, за да черпят сили и сигурност.

И той се стреми към „стила на нещата“, но остро му и скептично око отрано се приучва да прониква под външната видимост на нещата, да смъква маските на двуличието или маските, които хората несъзнателно си налагат, за да симулират сила, честност, благоприличие. Тъй се ражда неговият творчески метод, който той

нарича „хуморизъм“ и му посвещава една студия. Според него „хуморизмът“ е явление на раздвоение в акта на творчеството — двулика статуя, която се смее с едното си лице на другото, което плаче. Или по-скоро това е душевното състояние на твореца, който е „едновременно и цигулка, и контрабас“. Според Пирандело животът е непрестанен поток, сложен и непрекъснат процес. От него обикновено ние си избираме един определен миг и го съзерцаваме.

Хуморът на Пирандело не предизвиква смях, а едва събужда усмивка. Проникващият, трезв поглед ни помага да видим трагичното във фарса и комичната страна на трагедията, която всеки човек играе от раждането до смъртта.

Един от ранните романи на Пирандело, „*Стари и млади*“ е изцяло посветен на обществено-социална тема. В него се долавят навеи от Де Роберто. Произведението представлява изповед за източниците на песимизма у писателя. Това са три крушения, три разочарования от големи надежди, които не се осъществяват. Най-напред това е обезсърчаването след Ризорджименто. След обединяването на страната високите идеали остават в учебниците, а буржоазията из цялата страна започва бързо да богатее. Второто разочарование е от вярата, че обединението на страната ще помогне на изостаналите южни области да се развият икономически, „да догонят“ другите. В действителност е станало тъкмо обратното. Обединяването превръща Юга в нещо като колония на индустриалния Север, засилва експлоатацията и задълбочава неравенството. И третото разочарование е от тогавашното социалистическо движение — приемник на високите идеи на Ризорджименто. То е още твърде слабо, за да изпълни историческата си мисия.

Тези теми присъствуват и в новелите. Но какви ли не теми се преплитат там!

Пирандело пожелал да събере стотиците си разкази в един монументален том, „от ония, които вече не се печатат“, и го озаглавил „*Новели за една година*“. Нека читателят разполага с по една новела на ден — цяла година! Авторът обяснява, че те не са подредени в някаква закономерност, не отговарят на сезоните или на месеците, а всички заедно отразяват живота в неговата цялост, като множество огледалца.

При такова изобилие всеки подбор би изглеждал произволен. В тристата „*Новели за една година*“ Пирандело се явява в цялото

многообразие на могъщия си талант. Последовател на веристите, той в същото време преодолява веризма и се насочва по пътя на един все по-задълбочаващ се психологизъм. Действието често се развива в обичайната за веристите обстановка: мръсните, бедни, унили улици в безпросветни села. Почти навсякъде има точни и подробни описания, подобни на документални снимки от действителния живот, но в същото време писателят прехвърля интереса си изключително към героите, разкрива конфликтите, кризите в душите им.

Повишеният му интерес към душевното състояние при необикновени условия го кара да използва случайното, парадоксалното, изключителното, едва ли не патологичното съчетание на обстоятелства в сюжета. На пръв поглед всичко изглежда раздвижено и многоцветно, фойерверк от хрумвания и трагикомични ситуации, но това е покривало за безизходицата в живота на съвременното буржоазно общество — живот, превърнат в сив, ирационален кошмар. Много често в разказите му се срещат хора с физически дефекти, с белези и следи от насилие, но нито за миг той не престава да обича хората, някъде дълбоко винаги бие сърцето му на хуманист. То се свива и трепери от съчувствие към героите, изпитва страх, че са хвърлени в такъв жесток свят.

Светът, който рисува, е наистина страшен. Това са серни мини, където до изнемога работят хора, изцедени от тежкия труд („Чаула открива луната“). Това са нощни влакове с уморени пътници („Нощ“). Нишките, които привързват хората един към друг, се късат. Из този свят блуждаят стари (или мними!) приятели, които не могат да се познаят, старици, които заспиват в среднощни кафенета, където свирят оркестри от слепци. Из далечни села разрухата поглъща напуснати домове. Навсякъде животът кошмарно и безсмислено се влачи, хаосът премазва и разкъсва всяка личност. Героите губят вътрешното си единство, живеят или се жертвуват безцелно, принудени да се подчиняват на безмилостния механизъм. В същото време, като изблици от някакво по-дълбоко жизнено начало, неочаквано се появяват жизнерадостни народностни мотиви, реалистични сценки от селския или градския живот, където кипи народно остроумие и веселие („Делвата“). Или разкази, които обясняват каква дълга традиция стои зад гърба на Де Филипо или Дарио Фо, или дори на Моравия в „Римски разкази“ („Падуанският каскет“). Понякога драматичното

развитие е тъй наситено с крещящо трагични тонове, че би се превърнало в мелодрама, ако не беше дълбокият психологизъм и поетичното начало. Подобни истории и съдби притежават заряд, достатъчен за цял роман. Такъв е разказът „*Пътешествието*“.

Всичко това е по-подробно развито в романите: героите губят единството на личността си и трябва да надянат маски, за да имат лице. Кинооператорът Серафино Губио (в романа „*Върти се...*“, 1916) е продължение на кинокамерата. Неговата функция в живота е само да върти ръчката и механично да запечатва сцените, които се разиграват пред него. Тъй Пирандело преминава от изучаване на средата към нейното отричане („*Един, никой, сто хиляди*“, 1925).

Особено място сред романите на Пирандело заема „*Покойният Матиа Паскал*“. В това сравнително ранно произведение героят умира мнимо два пъти. Цялата тази зловещо-хумористична ситуация му е необходима, за да избяга от себе си и да надене отначало маската на Адриано Меис, немски философ и човек без установена професия. Той повтаря този „трик“, за да се измъкне от ролята на Меис и да се върне пак в еснафското градче, отново без установена самоличност. За другите той вече е покойник, жена му се е омъжила повторно. Единственото, което му остава, е с някакво мрачно-весело примирение да поднесе цветя на гроба си.

Отново сме в света на Пирандело. Стеснен кръгзор на дребни дрязги, черква, в която е забранено да се отслужва, превърната в библиотека, където никой не идва да чете. Матиа ходи на лов с цилиндър и нов фрак, върши куп екстравагантни действия тъкмо защото животът му е сив и безрадостен. Двете новородени момиченца се дращят в своята безпомощност и предизвикват отвращение и съжаление, а в големия град срещаме изкуфели благородници, мечтаещи за връщане на папската власт, спиритисти, комарджии, мошеници, епилептици, пияници. Матиа влиза в досег с хаотичната, враждебна среда, той изживява своя бунт срещу насието на обществото над личността и накрая се примирява с маската, с предопределената си роля. Лишен от социалната си същност, колкото и да е жалка тя, Матиа не е никой, превръща се в неличност, в сянка. Под трагикомичната сюжетна линия е спотаена тревога, авторът си задава въпроси, на които все по-рядко може да отговори. Нишките са разкъсани.

Пирандело е един от първите, които дословно употребяват израза „разкъсани нишки“, добил по-късно такава гражданственост. С интуицията на художник той е предусетил каква ще е занапред главната тема на буржоазното общество и на неговата литература: темата на отчуждението. Матиа блуждае из града като привидение, спира тук-там, за да погледа магазините, които един по един се затварят, и унило разсъждава: „... и ми се струваше, че правят това за мене и завинаги и че улиците малко по малко ще се лишат от живот, та да остана сам, сам в нощта, скитник сред мълчаливите къщи, тъмни къщи със затворени прозорци и залостени врати, залостени за мене и завинаги...“ Това е крайният изход за оня, който „живее почти изключително за себе си и със себе си...“ — да се превърне в сянка. „Тази сянка имаше сърце, а не можеше да обича. Имаше пари, тази сянка, и всеки можеше да ѝ ги окраде, имаше глава, но за да мисли и да разбере, че това е главата на една сянка, а не сянката на една глава...“

Това е „стилът на нещата“ в буржоазното общество. Пиранделовото слово няма нищо общо с изящната словесност, с везаниците от думи на ония, които по същото време прославят войната, насилието, кръвта, желязото и секса...

Но привидно небрежният му стил е изключително ефикасно средство за показване на душевното опустошение. Езикът е накъсан и грапава като живота, който рисува.

В биографията на писателя има още една забележителна дата. 1921 година минава за рождена дата на Пиранделовия театър. Всъщност тогава само се разнася неговата слава, защото вече от няколко години той пише пиеси. Появяването на пиесата „*Шест лица търсят автор*“ е ознаменувано с характерен инцидент: между тези, които харесват, и ония, които отричат пиесата, се разгаря толкова яростен спор, че продължава на улицата след представлението в театър „Вале“ в Рим. Той се превръща в истинска битка. За спомен от сблъскването на естетите остават разбити носове и драскотини. Такова начало едва ли е в разрез с разбиранията на автора: изкуството и животът са си дали среща при трагикомични обстоятелства.

След необичайното посрещане и след като биват отречени от критиците, *шестте лица* почват едва ли не триумфално шествие из Франция и други страни. Авторът — прехвърлил 54 години — тръгва от столица на столица да събира позакъснелия данък на славата.

Позакъснял, защото всичко, което казва в своите пиеси, той вече е казал в прозата си. Дори сюжетът на „Шест лица търсят автор“ е из един негов разказ. Но трябвало е неговите герои да излязат на сцената, да наметнат дрехите на актьорите, за да привлекат вниманието на публиката и критиците.

Пиесата „Шест лица търсят автор“ е част от една трилогия (заедно с „Всеки по свой начин“ и „Тази вечер се импровизира“), която би могла да се нарече „театър в театъра“. Тя е изградена върху противоречието между действащите лица и актьорите, които трябва да ги играят. Сюжетът е взет „направо от живота“, а е пречупен два пъти през сцената. Това е и драма, която се разиграва между неприсъстващия автор и лицата, извикани на живот от него. Ала с това замисълът не се изчерпва. Авторът показва как животът не понася общите и приблизителни неща в „езика“, свойствен на театъра (или на лицата), или с други думи, че веднъж доведено до сцената, за едно действие е трудно да се върне в живота, в оня истински живот, където всеки е сам и неповторим. Сякаш Пирандело иска да ни убеди, че изкуството е едва ли не вкаменела абстракция в сравнение с изменливата същност на живите неща. Пиесата се разиграва зад кулисите — и без кулисите — свободно, като прескача напред-назад във времето и изисква от зрителя достатъчно въображение, за да свърже отделните епизоди в действия и сцени.

Шестте лица са уловени в миг, когато внимателното око на другите е открило тяхната индивидуалност. Бащата е словоохотлив и сладострастник, доведеницата е замръзнала в своята поза на отвращение, а майката не може и не иска да се освободи от мъката си. Гротескните маски им са надянати завинаги. Само когато започват да пресъздават отделни мигове от своя живот, гротескното у лицата се изменя, за да се превърне в човешки трагично.

„Шест лица търсят автор“ е най-известното произведение на Пирандело. Всяка нова пиеса — а те са десетки — става събитие в театралния живот. „Приятелка на съпругите“, „Не е известно как“, „Сън(а може би не)“, „Правото на другите“, „Внимавай, Джакомо“, „Шапка със звънчета“, „Всеки по свой начин“, „Животът, който ти отдадох“... Те си приличат по нещо въпреки безкрайното разнообразие на теми и сюжети. Обединява ги стегнатият

драматургичен стил, майсторската завръзка на действието и преди всичко светът, който е изобразен.

В пиесата „Шапка със звънчета“ хората вкарват в лудницата една жена, за да спасят своите благоприлични маски. Лудостта като изход е често срещан мотив в творчеството на Пирандело. Може би една от най-интересните негови пиеси — мнозина я считат за шедьовър — е „Хенрих IV“ (1929). Там лудостта се явява не като временна маска или като насилствен изход, а като желан финал. Хенрих IV се укрива в безумието, търси спасение в бягството назад към гробовната древност на XI век като към последно убежище. Всъщност Хенрих IV е един мним Хенрих IV, един луд — и в същото време мним луд, истинското име на когото остава неизвестно. Той знае, че навън, там на банкета на преуспелите хора, няма вече място за него. Животът го е изпреварил, докато той първо е боледувал, а после дълго е разсъждавал над постъпките на хората и смисъла на всичко: обществото на преуспелите не позволява такова зазяпване. Не разрешава и слабости. Хенрих IV завинаги е осъден да остане „бивш“ луд в очите на другите. Тъй умният, чувствителен, искрен човек бива смазан физически и душевно от средата, в която живее, от подлеците и накрая намира убежище под маската на безумието. И тук има наивно-позитивистично настроен герой: това е лекарят, който лекува пациента и е жалък и смешен, защото се опитва да лекува болестите, а не причините. Той не може, не се и опитва да излекува обществото. Жалки са пред Хенрих IV и неговите „приятели“, които, вместо да осъзнаят пороците си и да се замислят за своите отговорности, са дошли да провокират него, да събуждат миналото му, да издевателствуват над един нещастен луд. Неслучайно е избрана и историческата личност Хенрих IV: противникът на папството, униженият император, който по-късно се нахвърля срещу Рим.

Драматургичното майсторство, с което действието се пренася от вилата на болния в замъка Гослар, сюжетната завръзка, при която ония, които искат да изненадат, са изненадани, лекуването на здравия и вероятното причиняване на безумие, съмнението в лудостта и в нормалността, постоянното смесване на привидното с истината причиняват у зрителя усещане, че губи почва под краката си. И въздействието над публиката е поразително.

След тази пиеса Пирандело става всепризнат първомайстор на западноевропейския театър.

Странен остава все пак този факт: защо пиесите имат огромен успех, когато той вече е казал същите неща в новелите и романите си? Наистина ли парадоксалността на ситуацияите, афористичността на репликите се открояват по-ясно под светлината на сценичните прожектори? Вярно е, че разиграни пред притихналата публика в затъмнената зала, същите идеи добиват зрителен образ, стават по-„смилаеми“ и разбираеми. Но по-съществено е, че не се е изменил авторът, а публиката. Такава е тезата на италианския изследовател Карло Салинари. Публиката, която преди е търсила сантиментални сцени или битови картини, или самоцелна гротеска, сега е започнала да се измъчва от неясни или от неосъзнати тревоги. Зрителите са потиснати от тревогата, че нещо натрапливо навлиза в ежедневието и разрушава идиличните представи за живота. Всички тези зрители в салона са преживели войната, започнали са да виждат себе си, своите стракове и своите маски на сцената.

Още по-важно е, че у мнозина тази тревога изкрystalизирва и добива конкретен политически смисъл. Пирандело отдавна рисува хора, „които не живеят живота си“. Нематериален, отчужден е Джеремя (дори името му не е неговото, а е лепнато от другите) в разказа „Гардероб на красноречието“. Джеремя е такъв, какъвто го правят подарените дрехи. И ето че неочаквано в същия разказ се среща и точна диагноза: „Италия е уредена зле и за всички скромни и честни хора, които с общи усилия са я създали, не остава нищо друго, освен да слугуват на крадците.“ Това е авторовата присъда над старото буржоазно общество, но в недрата на това общество се заражда още по-болезнено явление: фашизмът. За кои преуспели, за кои подлещи става дума в „Хенрих IV“? Нали вече седем години (от 1922) фашистите са на власт и преуспяват? Пирандело няма нищо общо с интелектуалния империализъм. Той изпитва страх, недоволство, дори погнуса от фашисткия ред. Можем да се убедим в това и от разказа „Някой се смее“. Там е описана кошмарна картина на някакво фашистко събрание. Всичко е като в страшен сън: подозрението към другите, страхът да не бъдеш подозрян, лицата, покрити с маски, цялото събрание, което не знае защо е свикано, но е нелепо, жестоко, когато се присмива като наказателна мярка, без на ничие лице да грее

човешка усмивка. Някой е извършил престъпление: смял се е неудържимо в тази „сериозна“, „тежка“ обстановка. Накрая се оказва, че това са двама младежи — брат и сестра. Те трябва да бъдат изгонени. Техният баща е принуден да избяга от събранието, прегънат под своята „вина“, преследван от ужасяващата мисъл, че целият град е полудял.

От подобни настроения тръгнаха много интелектуалци, за да станат антифашисти и да се наредят в редиците на борбата. От настроенията на Пирандело до бунта има една крачка. Той не я прави. Не сочи изход, подобно на своите учители веристите, които искаха да бъдат само честни художници на горчивата истина, но не виждаха перспективи.

За това, че Пирандело не може да излезе от кръга на своите проблеми, преди всичко са виновни неговите философски разбирания.

Неговият герой Анселмо Палеари не твърдеше ли, че животът е лабиринт, из който всеки се лута, като носи своята малка, готова да изгасне лампичка? По-нататъшният ход на нещата не потвърждава ли, че човек не е творец на съдбата си, а играчка на слепи сили?

Установили неговите разбирания, съвременните познавачи тук започват да цитират имената на Хайдегер, Сартр, Киркегор, Бекет, Унамуно... Няма съмнение, че Пирандело има съзнание за кризата на буржоазното индивидуалистично съзнание, че дори той го довежда до крайните логически изводи. Пирандело и неговите герои не виждат пътя за преодоляване на кризата. Оттук и дълбокият песимизъм на неговата философия. Тъкмо тази концепция довежда и него като личност до крах, до безизходица.

През последните години в Тбилиси излезе едно интересно и обширно изследване от Елена Ивановна Топуридзе — „*Философската концепция на Пирандело*“. Съветската авторка полемизира с ония, които смятат, че Пирандело не е философ. Както показва заглавието на книгата, тя застъпва противното мнение. Неслучайно Матиа Паскал чете философски книги, не случайно Адриано Меис се представя за немски философ.

Основният въпрос, който Топуридзе разглежда, е как Пирандело решава проблема за самоутвърждаване на човека като личност. И тъкмо песимизмът и безизходицата го превръщат в един от най-ярките изразители на кризата на буржоазното индивидуалистично съзнание.

Топуридзе справедливо отбелязва, че истинността или лъжливостта на философските, исторически или етични и други идеи в дадено произведение на изкуството не трябва да бъдат абсолютен критерий за оценка на неговата художественост — тези идеи не определят изцяло идейната страна на произведението. Иначе нямаше да се наслаждаваме естетически на Гьоте, Балзак, Достоевски, Толстой — макар да не сме съгласни с изказаните от тях мисли или споделяния от тях мироглед.

Но, разбира се, независимостта на художествеността на произведението от неговата мирогледна основа не е абсолютна. Лъжливостта на мирогледа може да достигне предел, който да унищожава естетическите качества на произведението. И затова там, където философът Пирандело измества художника, произведението губи от художествената си стойност. Но това у него се случва рядко.

В крайна сметка Топуридзе заключава, че Пирандело е велик художник хуманист, издържал изпита на времето, когато не бива да съдим само по философските му разбирания. А корените на философската му концепция са в критичното състояние на европейската буржоазна цивилизация.

Подобна е тезата и на авторитетния изследовател Карло Салинари („*Митове и съзнание на италианското декадентство*“). Според него Пирандело не може да се причисли към редиците на упадъчната литература в Италия. Габриеле Д’Анунцио е идеолог на войната, на разюздания индивидуализъм, на империализма, прераснал във фашизъм. Джовани Пасколи изразява страха от бъдещето, детското начало, скрито у всеки човек, и стига до абстрактни позиви за братство пред лицето на смъртта. Антонио Фогацаро е обърнал поглед назад към осемнадесети век и търси изход от кризата в обновяването на католицизма. А техният съвременник Пирандело единствен има съзнание за истинската дълбочина и неизличимост на кризата. Оттук най-характерните черти на поетиката на Пирандело: контрастът между илюзията и долната реалност, намесата на критичния момент в мига на творчеството, голямото значение на случайното, непредвиденото, откъснатостта на човешките действия. Оттук неговият пълен ангиреторизъм, пренебрежението към стилового и езиковото търсене. По това той се различава дори от Верга. Единствено природата е

„оазис на щастие тъкмо защото се задоволява да живее, да вегетира и няма съзнание и възможност да си даде сметка за своето състояние“.

И наистина в редките мигове, когато героите му се сблъскват с някоя природна гледка, с морето и най-вече когато зърват светлия лик на луната, те изживяват необяснима тревога, трепет, едва ли не щастие. Вижте луната в „Черен шал“, в „Чиула открива луната“ — това е сякаш старата луна на Леопарди, девствена и безразлична към земните жители.

Всъщност най-задълбочените съвременни оценки винаги изхождат от тезите на Антонио Грамши, основателя на Италианската комунистическа партия. Грамши е писал много за Пирандело. В своите критични статии той е доказал, че буржоазният критик Адриано Тилгер се е проявил като реквизиатор: присвоил си е правото да тълкува Пирандело като продукт на немския солипсизъм. Дълги години по силата на инерцията тъй гледаха на Пирандело из цяла Европа. Грамши пръв поставя Пирандело в неговите реални рамки, в конкретната историческа действителност. И сочи, че между другото той е продукт на древната традиция на Сицилия. (Подобна теза застъпва в наше време Леонардо Шаша.) Обречеността, песимизмът на Пирандело може да се вземат и като родови белези на изгорената от слънцето стара Сицилия, с нейните шарени каруци и диви песни, където звучи лудо веселие и предвечна тъга. Дори жените в неговите разкази, романи, пиеси са сицилианските жени: пасивни, осъдени на страдание и неподвижност.

У Пирандело откриват родство с комедия дел'арте, като изхождат от маските. Ала Пирандело отхвърля маската тип и сочи, избличава онази маска, която човек приема за свое собствено лице. Хората са подчинени на външни сили, на закони, на атавизми, човек съществува само доколкото е функция на другите. „Вън от законите, вън от веселите и тъжни особености, които ни характеризират, които ни карат да бъдем ние, не е възможно да се живее.“

Грамши беше писал: „Неговите пиеси са ръчни гранати, които предизвикват взрив в съзнанието на зрителя и разбиват пошлите мисли и чувства.“ И Грамши подчертава каква голяма роля е изиграл Пирандело при разрушаването на старата съзливна и сантиментална еснафска драматургия с позитивистка подплата, а понякога и с католическо направление. Неслучайно Пирандело е бил винаги гледан

с лошо око от католическите идеолози: като враг на Аристотеловия начин за разглеждане на човешката личност, на метафизическата обективност на реалното...

Има една снимка на Пирандело и Айнщайн (1935), година преди смъртта на писателя. Двамата възрастни мъже са изправени в бели дрехи един до друг, но не се докосват и гледат към обектива сякаш по принуда. Много се е творило за „относителността на истините“ в произведенията на Пирандело. И много се е спекулирало. По всяка вероятност Пирандело не е разбирал сложните проблеми на теорията на относителността. С Айнщайн го е събрала славата, това, че и двамата са големи синове на двадесети век.

Вярно е, че той премного се занимава с илюзорността на действителността и действителността на илюзията: ала в неговите произведения разбиването на едната и на другата илюзия носи реални страдания на хората.

Сред най-широката публика в западните страни Пирандело минава за мисловен и сухо разсъдъчен автор. Виждат на пръв план парадоксалното, гротескното, фойерверките от новости и хрумвания, а неговото верую съвсем не е толкова неразбираемо.

Той вярва в изкуството. „Природата си служи с инструмента на човешкото въображение, за да продължи по-нататък своята творческа дейност.“ Ето една съвременна мисъл.

След краха на футуристите, на последователите на Д'Анунцио, на крепусколаристите, чезнеци в безволните мъгли на мълчанието, остава да се извисява фигурата на Пирандело като изразител на търсенията след Първата световна война — един от първите художници на кризата.

Може би най-картинно и сполучливо го е характеризирал Андре Мороа: „Той е внесъл в театъра онази изключителна игра на огледала, в която авторът, зрителят и лицата се оглеждат взаимно, поглеждат се в очите и в тези отражения човешката личност се разтваря, за да изникне отново по-живо, по-вярна след преживяното изпитание.“

Когато преди няколко години публиката ръкопляскаше на мнимия Хенрих IV, на облечения в просяшко наметало император, интерпретиран на сцената на Народния театър от незабравимия Апостол Карамитев, всички чувствуваха, че големият актьор не е изневерил на автора. В смахнатия, отхвърлен от обществото на

преуспелите човек виждаха пълнокръвна личност, обобщаващ образ на бореца, който губи битка с подлеците. Бунтът е само на една крачка оттук и на зрителя се иска сам да я направи. Чувствата на ненавист срещу порядките на едно отмиращо общество са заразителни и неотразими. Те показват доколко големият художник винаги може да бъде наш съвременник, дори „да не е живял живота си“. За неговото изкуство е отреден живот и след смъртта.

Светозар Златаров

НОВЕЛИ ЗА ЕДНА ГОДИНА

ЧЕРЕН ШАЛ

I

— Чакай тук — каза Банди на Д'Андреа. — Отивам да я предупредя. Ако все още се противи, ще влезеш насила.

Двамата късогледни разговаряха застанали един до друг. Сякаш бяха братя на една и съща възраст, с еднакво телосложение: високи, мършави, стегнати по притеснителния начин, свойствен на хора, които всичко правят усърдно, педантично. Рядко се случваше, като си говорят, единият да не нагласи с пръст очилата на носа на другия или да не му оправи възела на вратовръзката, или ако нямаше какво да оправа, да не пипа копчетата на сакото му. Впрочем те малко си говореха. И мълчаливата печал на техния темперамент ясно личеше от бледнината на лицата им.

Израснали заедно, те се бяха изучили чак до университета, помагайки си взаимно. По-късно единият беше завършил право, другият — медицина. Сега, разделени денем от различните професии, при мръкване продължаваха да правят заедно своята разходка по алеята, която излизаше от градчето.

Познаваха се тъй дълбоко, че по лек знак, по един поглед или дума всеки разбираше мисълта на другия. Бяха стигнали дотам, че техните ежедневни разходки всеки път започваха с кратка размяна на няколко думи и продължаваха в мълчание, сякаш единият беше дал достатъчно материал на другия за предъвкване. И крачеха с наведени глави като уморени коне, и двамата с ръце отзад. Нито единият, нито другият не се изкушаваше да обърне за малко глава към оградата на алеята, за да се наслади на изгледа на обширното поле долу, разнообразно от хълмове и долини и завършващо при морето, което пламтеше при последните зари на залеза. Гледката беше тъй хубава, невероятно беше, че и двамата я отминават, без дори да се обърнат да я погледнат.

Преди няколко дни Банди беше казал на Д'Андреа:

— Елеонора не е добре.

Д'Андреа беше погледнал приятеля си в очите и разбирайки, че болестта на сестрата трябва да не е нещо сериозно, бе попитал:

— Желаяш да дойда да я прегледам?

— Казва, че не иска.

Разхождайки се, двамата се замислиха със свити вежди, сякаш от злопааметство към тази жена, която им беше като майка и на която дължаха всичко.

Още като малко момче Д'Андреа беше загубил родителите си и беше приет в дома на един свой чичо, който нямаше никаква възможност да осигури преуспяването му. Елеонора Банди, също останала сирота на осемнадесетгодишна възраст с много по-малък от нея брат, отначало със строга и мъдра пестеливост беше съумяла да икономиса от малкото, което родителите ѝ бяха оставили, а после се захвана да работи — даваше уроци по пиано и пеене. И тъй бе успяла да издържа в учението брат си, а също и неразделния му приятел.

— Обаче, за компенсация, — често казваше тя на двамата младежи — аз си присвоих всичката плът, която липсва на двама ви.

Наистина тя беше огромно женище, но в същото време лицето ѝ имаше нежни черти и вдъхновеното изражение на ония големи мраморни ангели с развети туники, които могат да се видят в черквите. И погледът на хубавите черни очи, почти засенчени от дългите клепки, мелодичното звучене на нейния глас сякаш искаха чрез донякъде мъчителна престореност да смекчат първоначалното впечатление за високомерие, което създаваше голямото ѝ тяло и което я караше печално да се усмихва.

Свиреше и пееше, може би не много правилно, но със страстно увлечение. Ако не беше родена и израснала сред предразсъдъците на малкия градец и ако нейното братче не представляваше пречка за нея, може би тя щеше да се впусне в театралния живот. Някога това беше нейната мечта, но си бе останала само мечта. Сега тя беше наоколо четиридесет години. Впрочем уважението, на което се радваше в градчето заради своите артистични дарби, я удовлетворяваше поне отчасти за неосъществените ѝ мечти и ѝ носеше задоволството, че вместо тази мечта е осъществила друго нещо — разтворила е вратите на бъдещето за двете бедни сирачета посредством собствения си труд. Това беше отплата за продължителната ѝ саможертва.

Доктор Д'Андреа почака доста време приятелят му да се върне в салона.

Този пълен със светлина салон, макар и с нисък таван, подреден с вече овехтели старовремски мебели, сякаш дишаше въздуха на други времена и, изглежда, беше доволен от спокойния образ на обезцветената старинност, която две срещуположни огледала отразяваха. Старите семейни портрети, окачени по стените, бяха в този салон единствените и истински обитатели. Само малкият роял беше нов — това беше пианото на Елеонора, което изобразените на портретите лица сякаш гледаха накриво.

Накрая, като загуби търпение от дългото чакане, докторът стана, отиде до прага, издаде глава и през затворената врата чу плач в отвъдната стая. Тогава се раздвижи и почука на тази врата.

— Влез — каза му Банди, като отвори. — Не разбирам защо се противи тъй.

— Защото нищо ми няма! — извика, потънала в сълзи, Елеонора.

Тя седеше в широко кожено кресло, облечена както винаги в черно, огромна и бледна. Но лицето ѝ, което винаги беше като на едро момиченце, сега повече от всякога изглеждаше странно, а може би по-скоро подозрително, отколкото странно, поради някаква твърдост на погледа, някаква почти налудничавата неподвижност, която тя искаше да прикрие.

— Нищо ми няма, уверявам ви — повтори тя по-спокойно. — Имайте милост, оставете ме на мира: не се тревожете за мене.

— Добре! — заключи брат ѝ сурово и упорит. — Впрочем ето го тук Карло. Той ще каже какво ти е.

И излезе от стаята, като шумно затвори вратата след себе си.

Елеонора покри лицето си с ръце и избухна в силни ридания. Д'Андреа стоя известно време неподвижно, полуотегчен, полуозадачен, после попита:

— Защо? Какво ви е? И на мен ли не можете да го кажете?

И тъй като Елеонора продължаваше да хълца, той се приближи до нея, със студена деликатност се опита да отмахне едната ѝ ръка от лицето:

— Хайде, успокойте се. Кажете на мен. Ето аз съм тук.

Елеонора поклати глава, после внезапно сграбчи с две ръце неговата ръка, сгърчи лице като от жестока болка и проплака:

— Карло! Карло!

Д'Андреа се наведе над нея, малко неловък в своята сурова вдървена важност.

— Кажете ми.

Тогава тя опря буза на ръката му и отчаяно, с нисък глас помоли:

— Искам, искам да умра, Карло. Ти ми помогни, имай милост! Аз не мога, не ми достига смелост, сила.

— Да умрете? — попита младият човек, като се усмихна. — Какво говорите? Защо?

— Да умра, да! — рече тя отново, задушена от плач. — Ти ме научи как. Ти си лекар. Изтръгни ме от тия страдания, умолявам те! Трябва да умра. За мене няма друго лекарство. Единствено смъртта.

Той удивено се взря в нея. Тя също вдигна очи, за да го погледне, но веднага ги затвори, като отново сгърчи лицето си и се сви, сякаш обзета от внезапна, изключителна погнуса.

— Да, да — каза тя решително. — Да, Карло, аз съм пропаднала, пропаднала!

Д'Андреа инстинктивно дръпна ръката си, която тя все още стискаше.

— Как? Какво приказвате? — измънка той.

Без да го погледне, Елеонора сложи пръст на устните си, после посочи вратата:

— Ако той узнае! Не му казвай нищо, за бога! Първо направи тъй, че да умра, дай ми, дай ми някакво средство: ще го приема като лекарство, което ти ми даваш, нека това стане веднага! Ах, нямам смелост, нямам смелост! От два месеца, разбираш ли, аз се гърча сред тия страдания, без да намеря сила, без да открия начин да свърша с всичко. Кажи каква помощ можеш да ми окажеш, Карло, кажи какво мислиш?

— Каква помощ? — повтори Д'Андреа все още объркан от изненада.

Елеонора отново протегна ръце, за да хване едната му ръка, и като го гледаше с умолителен поглед, добави:

— Ако не искаш да ми помогнеш да умра, не би ли могъл по някакъв друг начин... да ме спасиш?

При това предложение Д'Андреа се стегна още повече и строго смръщи вежди.

— Заклевам те, Карло? — настоя тя. — Не заради мен, не заради мен, а единствено за да не узнае Джорджо. Ако си убеден, че аз съм направила нещо за вас, за тебе, сега ми помогни, спаси ме! Трябва ли да завърша тъй, след като съм направила толкова много, след като толкова съм страдала? Да завърша с безчестие, на моята възраст? Ах, какво нещастие, какъв ужас!

— Но как, Елеонора? Вие? Как стана тъй? Кой направи това? — рече Д'Андреа, като пред ужасното ѝ мъчение, сред смайването си намери само този въпрос, за да задоволи любопитството си.

Елеонора отново посочи вратата и покри лицето си с ръце:

— Не ме карай да си спомням! Не искам да мисля за това! Значи, не желаш да спестиш на Джорджо този срам?

— Как? — попита Д'Андреа. — Знаете ли, че това е престъпление. Дори двойно престъпление. По-скоро кажете ми, не може ли по някакъв друг начин... да се поправи стореното?

— Не! — отговори тя решително, като потъмня. — Стига. Разбрах. Остави ме сама. Не мога повече...

Склони глава на облегалката на креслото и отпусна изтощена ръце.

С неподвижни очи зад дебелия стъкла за късогледство Карло Д'Андреа почака известно време. Не можа да намери думи, не можеше още да повярва на това разкритие, нито да разбере как тъй една жена, която досега бе пример, огледало на добродетелта, на всеотдайността, може да затъне в грях. Възможно ли беше? Елеонора Банди? Ами че нали тя от обич към брат си през своята младост беше отхвърлила толкова добри партии, една от друга по-изгодни! Как тъй сега, когато младостта бе вече залязла... Ех, но може би тъкмо затова... Погледна я и подозрението към това тъй обемисто тяло внезапно прие в очите на него, мършавия, неприличен и безсрамен облик.

— Хайде, върви — каза му внезапно раздражена Елеонора, която, макар и да не го гледаше, чувствуваше сред тишината върху себе си неподвижния ужас на това подозрение в погледа му. — Върви кажи на Джорджо да направи веднага с мене каквото иска. Върви.

Д'Андреа излезе почти машинално. Тя повдигна за малко глава, за да види как излиза, и веднага след като той затвори вратата, се отпусна в предишното положение.

II

След два месеца ужасни страхове тази изповед за нейното състояние я ободри по неочакван начин. Стори ѝ се, че най-трудното вече е направено.

Сега, като нямаше повече сили да се бори, да се съпротивява на нещастieto, тя щеше да се отпусне на волята на съдбата, каквото и да ѝ готвеше тя.

Дали след малко брат ѝ нямаше да влезе и да я убие? Толкова по-добре! Нямаше право повече на никакво зачитане, на никакво съчувствие. Наистина беше направила повече, отколкото бе неин дълг, за него и за другия неблагодарник, но после само в един миг беше загубила плода на всичките си добрини.

Стисна очи, отново обзета от отвращение.

Тайно, в своята съвест, тя все пак имаше нещастното съзнание, че е отговорна за своето провинение. Да, тя, която толкова години беше имала сили да се съпротивява на подтиците на младостта, тя, която винаги беше хранила в себе си чисти и благородни чувства, тя, която беше считала своята саможертва за дълг, в един миг се беше погубила! О, нещастие, нещастие!

Каква стойност можеше да има пред брат ѝ единственият довод, който можеше да приведе в своя защита? Можеше ли да му каже: „Виж, Джорджо, нима аз не пропаднах заради тебе?“ И все пак може би това беше истината.

Тя му беше като майка, на своя брат, нали така? Е добре, за награда, за всички на драго сърце направени добрини, като отплата, че бе пожертвувала собствения си живот, не ѝ бе дадено удоволствието да забележи поне една лека усмивка на задоволство по устните на брата и на приятеля му. Сякаш душите и на двамата бяха отровени от безмълвие и досада, потиснати от скудоумна тъпота. След като взеха дипломите, те веднага се впрегнаха да работят с такъв жар, с такова ожесточение, че скоро престанаха да се нуждаят от чужда помощ. И тъкмо тази бързина, с която искаха да се реваншират по някакъв начин, сякаш и двамата изгаряха от нетърпение, най-много бе наранила

сърцето ѝ. Почти внезапно тя бе останала без цел в живота. Какво щеше да прави сега, когато двамата младежи нямаха повече нужда от нея? А безвъзвратно беше загубила младостта си.

Дори и след първите печалби, които неговата професия донесе, на устните на брат ѝ не се върна усмивката. Още ли му тежеше жертвата, която тя бе направила за него? Да не би да се чувствуваше обвързан от тази саможертва за цял живот, осъден да посвети на свой ред на сестра си младостта си, свободата на собствените чувства? Тя поиска да му поговори с открито сърце:

— Никак не се тревожи за мене, Джорджо! аз бих желала само да те виждам радостен, доволен... Разбираш ли?

Но той я срязва, докато думите още бяха на устните ѝ:

— Мълчи! Мълчи! Какво говориш? Зная какво трябва да правя. Сега е мой ред.

Но защо тъй — бе ѝ се приискало да извика, — та нали тя, без изобщо да се замисля, се бе жертвувала винаги с усмивка на устните и с леко сърце?

Като познаваше затворената му сурова упоритост, тя не настоя. Ала междуременно чувствуваше, че няма да издържи дълго сред тази задушаваша печал.

Той удвояваше от ден на ден печалбите от работата си, ограждаше я с удобства, искаше да престане да дава уроци. В принудителното безделие, което я угнетяваше, за нещастие тя започна да свиква с една мисъл, която отначало едва не я накара да се изсмее:

„Да си бях намерила съпруг!“

Ала вече беше на тридесет и девет години и после с това тяло... Стига! Би трябвало сама да си го изфабрикува по мярка, този съпруг. И все пак това щеше да е единственото средство да освободи себе си и брат си от потискащия дълг на признателността.

Почти несъзнателно тогава бе започнала да се грижи по необичаен начин за външността си, възприемайки държане на неомъжена жена, както никога преди не бе правила.

Неколцината, които някога я бяха искали за съпруга, вече отдавна си имаха жени и деца. Преди не бе обръщала на това никакво внимание, а сега, като премисляше, чувствуваше обида, усещаше завист към многобройните свои приятелки, които бяха съумели да си създадат положение.

Само тя бе останала тъй...

Но може би все още не беше късно? Кой знае? Тъй ли трябваше да приключи вечно дейният ѝ живот? В тази празнота? Тъй ли трябваше да изгасне будното пламъче на страстния ѝ дух? В тази мрачина?

И дълбоко съжаление я бе обзело. Понякога то се изостряше и се превръщаше в настроения, които изменяха нейната естествена мекота, звука на нейните думи, на нейния смях. Тя беше станала хаплива, почти нападателна в разговорите. Сама си даваше сметка за промяната в своя характер. В някои мигове чувствуваше едва ли не омраза към самата себе си, неприязън към това мощно тяло, погнуса от неочакваните желаниа, които сега пламваха внезапно в него и дълбоко я разстройваха.

Междувременно от заделеното настрана брат ѝ купи един чифлик и там построи хубава вила.

Подтикната от него, тя отиде там отначало за един месец на летен отдих, после, размисляйки, че може би братът е купил този чифлик, за да се освобождава от време на време от нейното присъствие, реши да се оттегли там завинаги. Тъй щеше да го остави напълно свободен: нямаше повече да му досажда със своето присъствие, със своя вид, а и самата тя малко по малко щеше да си избие от главата странното хрумване да намери съпруг на тази възраст.

Първите дни преминаха приятно, тя повярва, че ще е лесно да продължи нататък по същия начин.

Вече беше добила навика да става сутрин в зори и да прави дълга разходка през нивята, като спира от време на време очарована сред изумителната тишина на равнините, да се вслушва ту как някой стрък трева наблизко потрепва при свежия полъх на въздуха, ту в песента на петлите, които си подвикваха от един харман до друг, или да съзерцава някоя скала с ивици от зелени утайки или кадифето на лишея по някой стар повален пън от сарацинска маслина.

Ах, там, тъй близо до земята, скоро щеше да си изгради нова душевност, друг начин на мислене и на чувствуване; ще стане като онази добра съпруга на изполичаря, която изглежда тъй щастлива, че може да ѝ прави компания, и от която научи толкова неща за селото, много неща, които, макар и дребни, разкриваха нов, дълбок и неочакван смисъл на живота.

Изполичарят обаче беше нетърпим: хвалеше се, че има широки разбирания. Все повтаряше, че бил обиколил света, живял в Америка, бил осем години в Беносари. И не искаше единственият му син Джерландо да стане жалък копач. Затова от тринадесет години го пращаше по училищата, искаше да му даде „малко грамотност“, тъй казваше, за да го изпрати по-късно в Америка, там, в прекрасната страна, където без съмнение ще направи състояние.

Джерландо беше на деветнадесет години и след тринадесетгодишно посещение на училището беше успял да достигне до трети клас на професионалното училище. Той беше грубо момчище, издялано сякаш наведнъж. Манията на баща му беше за него истинско мъчение. Общувайки с другарите си от училището, той, без да ще, бе възприел донякъде градски вид, който го правеше да изглежда още по-недодялан.

Всяка сутрин, като се мокреше, той успяваше да среше щръкналите си коси, да си направи път от едната страна. Но после, щом изсъхнеха тези коси се вдигаха бодливи и слепнали тук-там, сякаш бухваха от кожата на черепа му. И веждите му сякаш бяха бухнали току под ниското чело, а на горната му устна вече почваха да избуяват първите косми на мустаците и брадата, като малки храстчета. Бедният Джерландо! Да го съжалиш, толкова едър, толкова недодялан, толкова бодлив — и с отворена книга пред него! Понякога сутрин баща му трябваше цял да се изпоти, за да го изтръгне от дълбоките сладки сънища на сито и доволно прасенце и да го изпрати, все още замаян и залитащ, с влажни, сънени очи, към града, към неговата голгота.

Когато госпожицата дойде на село, Джерландо я помоли чрез майка си да убеди баща му да престане да го измъчва с това училище, с това училище, с това училище! Не можел повече!

И наистина Елеонора се бе опитала да се намеси. Изполичарят изрази уважение, почит, най-голяма почит към госпожицата, но отправи молба да не се бърка. О, не, не и не! Тогава тя, донякъде от милосърдие, донякъде за да се посмее, донякъде за да се намира на работа, беше започнала да помага на нещастния младеж, доколкото може.

Всеки следобед го караше да идва горе с училищните си книги и тетрадки. Той се качваше стеснително и засрамено, защото забелязваше, че господарката се развлича с неговата тъпота, с неговия

невъзприемчив ум. Но какво можеше да направи? Баща му искаше тъй. За учението, да, Джерландо без мъка се съгласяваше, че е тъпак, но я да стане дума да повали дърво, вол, ех, тогава, дявол да го вземе! И Джерландо показваше жилестите си ръце, а очите му бяха нежни и усмивката му разкриваше бели и яки зъби...

Един ден Елеонора внезапно преустанови тези уроци. Каза, че не желае повече да го вижда, накара да ѝ донесат от града пианото и за дълги дни наред се затвори във вилата. Там с увлечение свиреше, пееше, четеше. Най-после една вечер тя забеляза, че онова момчице, комуто тъй внезапно бяха отнели помощта ѝ, общуването с нея и шегите, които тя си позволяваше с него, я дебне, за да я слуша как свири и пее. И като се поддаде на злополучно хрумване, реши да го изненада. Остави внезапно пианото и се втурна надолу по стълбите на вилата.

— Какво правиш там?

— Слушам...

— Харесва ли ти?

— Много, госпожо... Сякаш съм в рая.

При това изявление тя избухна в смях, ала Джерландо внезапно, като шибнат през лицето от този смях, скочи върху нея, там зад вилата в гъстия мрак, отвъд осветената ивица, спускаща се от отворения балкон.

Тъй бе станало всичко.

Сразена по този начин, тя не бе съумяла да го отблъсне, бе почувствувала, че се поддава — без сама да знае как — на бруталната невъздържаност и се бе отпуснала, да, бе отстъпила, макар и да не искаше да се отдава.

На следния ден се беше върнала в града.

А сега? Как тъй Джорджо не влизаше, за да я наругае? Може би Д'Андреа не му бе казал още нищо; може би измисляше начин да я спаси? Но как? Скри лицето си в ръце, сякаш за да не вижда пустотата пред себе си. А тя беше вътре в самата нея. И нямаше лек за тази пустота. Само смъртта. Кога? Как?

Вратата внезапно се отвори и Джорджо се появи на прага начумерен, твърде бледен, с разбъркани коси и с очи, все още червени от плач. Д'Андреа го държеше за едната ръка.

— Искам да зная само едно нещо — каза той на сестра си със стиснати зъби, с писклив глас, почти на срички. — Искам да зная *кой беше този човек?*

С наведена глава, със затворени очи, Елеонора бавно поклати глава и отново се разхлипа.

— Ще ми кажеш кой е! — изрева Банди, приближавайки се, но приятелят му го задържа. — И който и да е той, ще се омъжиш за него!

— Не, не, Джорджо! — проплака тя, като още повече сниши глава и закърши ръце в скута си. — Не! Не е възможно! Не е възможно!

— Женен ли е? — попита тогава братът, като приближи със застрашително стиснати юмруци.

— Не — побърза да отговори тя. — Но повярвай, не е възможно!

— Кой е той? — попита отново Банди, целият треперещ, и я заплаши отблизо. — Кой е? Кажи веднага името!

Чувствайки върху себе си гнева на брат си, Елеонора сви рамене, едва повдигна глава и проплака пред озлобените му очи:

— Не мога да ти кажа...

— Името или ще те убия! — изръмжа Банди, вдигайки юмрук над главата ѝ.

Но Д'Андреа застана между тях, отдалечи приятеля си, после му каза строго:

— Ти си върви. Ще го каже на мене. Върви, върви...

И насила го накара да излезе от стаята.

III

Братът беше непоклатим.

В малкото дни преди брака, необходими за обявяване на церемонията, докато скандалната новина се пръскаше, той се ожесточи. За да се предпази от подигравките, които очакваше от всички, взе отчаяното решение да тръгне сам да разгласява своя позор с ужасно груби думи. Изглеждаше полудял и всички му съчувстваха.

Наложи се обаче да се бори доста с изполичаря, за да го накара да даде съгласие за сватбата на сина си.

Макар и със свободолюбивии разбирания, отначало старецът сякаш бе паднал от небето — не искаше да повярва, че такова нещо е възможно. После каза:

— Ваша милост да е спокоен: аз ще го стъпча с крака, ама знаете ли как? Както се мачка гроздето. Или по-скоро ще направим тъй: ще ви го предам с вързани ръце и крака и ваша милост ще си го изкара на него, както си иска. Бич, да го биете, аз ще ви доставя, първо ще го държа три дни във вода, та да шиба по-яката.

Но когато разбра, че господарят няма пред вид това, а иска друго — брак, — отново остана поразен:

— Как? Какво казвате, ваша милост? Такава госпожица, от такъв сой със сина на долен копач?

И решително се противопостави.

— Ще ме извините. Нали госпожицата е имала достатъчно съзнание и достатъчна възраст, та да знае що е зло и що е добро, и не е трябвало изобщо да прави със сина ми каквото е направила? Трябва ли да кажа? Всеки ден го примамваше горе в къщата. Ваша милост разбира какво искам да кажа... Че то е момче... На тази възраст човек не разсъждава... не внимава... И тъй, сега да загубя сина си, дето само господ знае колко ми струва? Госпожицата, моите уважения, може да му бъде майка...

Банди беше принуден да даде в зестра чифлика и определена ежедневна сума за издръжка на сестрата.

Тъй бе постигнато споразумение за брака и когато сватбата стана, беше истинско събитие за малкото градче.

Изглежда, всички изпитваха голямо удоволствие публично да поругаят възхищението, уважението, което толкова години бяха отдавали на тази жена, сякаш между уважението и възхищението, за което вече не я считаха достойна, и подигравките, с които сега я придружаваха към тази срамна сватба, нямаше място за малко съжаление.

Цялото съжаление беше за брата, който, разбира се, не пожела да присъствува на церемонията. Не взе участие и Д'Андреа, като се извини, че трябва в този тъжен ден да прави компания на своя клет Джорджо.

Един стар лекар от градчето, който беше близък на родителите на Елеонора и на когото Д'Андреа, току-що завършил учението си, бе отнел голяма част от пациентите посредством всички мъгли и изтънчености на модерната терапия, се предложи за свидетел и доведе със себе си друг старец, негов приятел, за втори свидетел.

Заедно с тях, в закрит файтон, Елеонора отиде първо до общината, после до една отдалечена черквичка за църковната церемония.

В друг файтон беше женихът, Джерландо, неспокоен и нацупен, заедно с родителите си.

Облечени като за празник, те се държаха важно, бяха надути и сериозни, защото в края на краищата синът им се женеше за истинска дама, сестра на адвокат, и му носеше в зестра чифлик с прекрасна вила и отгоре на това и пари. За да стане достоен за новото си положение, Джерландо трябваше да продължи учението. Бащата, който разбираше от тези работи, щеше да се грижи за чифлика. Булката била малко възрастничка? Толкова по-добре! Наследникът вече се задаваше. Съгласно природните закони тя щеше да умре по-напред и тогава Джерландо щеше да остане свободен и богат.

Такива и подобни разговори водеха и в третата кола свидетелите на младоженеца — селяни, приятели на бащата, придружени от двама стари вуйчовци. Другите неизброими роднини и приятели на съпруга чакаха във вилата. Всички бяха празнично пременени, мъжете — с дрехи от тъмносиньо сукно, жените — с нови пелеринки и забрадки в

най-ярки цветове, тъй като, макар и със свободолюбиви разбирания, изполичарят беше подготвил превъзходен банкет.

Преди да влезе в залата за гражданското състояние в общината, Елеонора бе обзета от пристъпи на плач. Женихът, който стоеше отдалечен сред купчината на роднините си, бе подтикнат от тях да притича. Ала старият лекар го помоли да не се показва, да стои подалече засега.

Елеонора все още не беше се съвзела от силната криза, когато влезе в залата. Видя до себе си момчето, което стеснението и срамът правеха още по-грубо и недодялано, почувствува порив за неподчинение, едва не извика: „Не, не!“ и го погледна тъй, сякаш го подканяше и той да каже същото. Но малко след това и двамата казаха „да“, като осъдени на неотменимо наказание. След като съвсем набързо бе претупана и другата церемония в отдалечената черквичка, печалната процесия се отправи към вилата. Елеонора не искаше да се отдели от двамата стари приятели, но бе принудена да се качи в една кола заедно с младоженеца и родителите му.

По пътя не бе произнесла ни една дума в колата.

Изполичарят и жена му изглеждаха изплашени: вдигаха от време на време очи, за да погледнат крадешком снахата. После се споглеждаха и навеждаха очи. Младоженецът гледаше навън, потънал в себе си, навъсен.

Във вилата ги посрещнаха с оглушително пукане на книжни бомбички, празнични викове и ръкопляскания. Но видът и държането на младоженката охладиха всички поканени, колкото и тя да се опитваше да се усмихва на тия добри хора, които искаха да я почетат, като отпразнуват по свой начин сватбата, както бе прието.

Не след много поиска разрешение да се оттегли сама. Но в стаята, в която беше спала по време на летуването си, намери подредено брачно легло. Замръзна на прага. „Там с него? Никога! Никога!“ И обзета от отвращение, избяга в другата стая. Заклучи, отпусна се на едно кресло, като притисна силно, силно лице с две ръце.

През вратата до нея долитаха гласовете, смеховете на гостите, които насъскваха Джерландо, като хвалеха не толкова булката, колкото хубавото родство, което беше завързал, и прекрасния чифлик.

Джерландо стоеше на балкона и вместо отговор, изпълнен с унижение, разтърсваше могъщите си рамене.

Унижение, да, чувствуваше унижение, че е станал съпруг по този начин на тази дама. Да! И цялата вина беше на бащата, който заради проклетата си мания да го изучи беше направил тъй, че госпожицата, дошла на летен отдих, да се отнася към него като към някакво глупаво и неспособно момчище. И тъй беше дал възможност тя да си прави с него глупави шеги, които го бяха наранили. И ето какво излезе от цялата работа. Бащата мислеше само за хубавия чифлик. А как Джерландо щеше да живее в бъдеще с тази жена, която вселяваше у него такова страхопочитание и сигурно му бе обидена за срама и безчестието си? Как щеше да посмее да вдигне очи пред нея? И на всичко отгоре баща му настояваше той да продължи да посещава училището! Като си представи човек само подигравките на неговите съученици! Съпругата му беше с двадесет години по-възрастна от него и беше истинска планина...

Докато Джерландо се измъчваше с тези разсъждения, бащата и майката се грижеха за последните приготовления на обедта. Най-после те влязоха триумфално в залата, където трапезата бе вече приготвена. Сервизът за хранене бе нает от един гостилничар в града, който беше изпратил също готвач и двама келнера, за да обслужват обедта.

Изполичарят дойде при Джерландо на балкона и му каза:

— Иди да съобщиш на своята жена, че след малко почваме.

— А, съвсем не! Не отивам! — изръмжа Джерландо, като тропна с крак. — Вие вървете!

— Това е твоя работа, магаре такова! — извика баща му. — Ти си съпругът: върви!

— Много благодарности... Не отивам, не! — повтори Джерландо, озъбвайки се упорито.

Тогава бащата, разгневен, го дръпна за яката на сакото и го блъсна.

— Срамуваш се, животно такова! Преди си имал вземане-даване с нея, нали? А сега се срамуваш? Върви! Твоя жена е!

Гостите притичаха, за да ги усмирят, да убедят Джерландо да отиде.

— Какво лошо има в това? Ще й кажеш да дойде да хапне една хапка...

— Ами че аз не зная дори как да я наричам! — отчаяно извика Джерландо.

Някои от гостите избухнаха в смях, други понечиха да възпрат изполичаря, който се хвърли да зашлеви глупавия си син, дето му разваляше по този начин празненството, подготвено с такава тържественост и такъв харч.

— Ще я наричаш с името, с което е кръстена — каза му междувременно тихичко и убедително майка му. — Как се казва? Елеонора, нали? Значи, и ти ще я наричаш Елеонора. Нали е твоя жена? Хайде, върви, синко, върви...

И като му говореше така, го насочи към брачната спалня.

Джерландо отиде да почука на вратата. Почука първия път тихичко. Почака. Тишина. Как трябваше да ѝ го каже? Наистина ли трябваше да ѝ заговори на „ти“ изведнъж? Ах, проклето затруднение! Ами тя защо не отговаряше? Може би не беше чула. Повторно почука, този път по-силно. Почака. Тишина.

Тогава, съвсем объркан, той се Опита да я повика тихичко, както му беше подсказала майка му. Но из устата му излезе само едно толкова смешно *Енголера*, че веднага, сякаш за да го заличи, извика силно, открито:

— Елеонора!

Накрая чу нейния глас, който питаше иззад вратата на друга стая:

— Кой е?

Приближи се до тази врата със съвсем свито сърце.

— Аз — рече, — Джер... Джерландо... Готово е.

— Не мога — отговори тя. — Започнете без мене.

Джерландо се върна в залата, сякаш бяха смъкнали голяма тежест от гърба му.

— Няма да дойде! Каза, че няма да дойде! Не може да дойде!

— Да живее говедото? — възкликна тогава бащата, който не го наричаше другояче. — Ти каза ли, че масата е подредена? А защо не я накара насила да дойде?

Жена му се намеси: накара съпруга си да разбере, че този ден може би ще е по-добре да оставят булката на мира. Гостите потвърдиха това.

— Вълнение... неудобство... то се знае!

Но изполичарят, на когото много му се искаше да покаже на снахата, че когато се наложи, знае да изпълнява дълга си, остана навъсен. С неудоволствие нареди да сервират обед.

Всички поканени горещо очакваха вкусните гозби, които сега щяха да бъдат донесени на масата, но у всички имаше и сериозна боязън от цялото излишество, блеснало пред тях на новата покривка, която ги ослепяваше: четири чаши с различна форма, вилици и вилички, ножове и ножчета и освен това някакви пера в пликчета от веленова хартия.

Насядали доста отдалечено от масата, те се потяха и поради тежките празнични облекла от сукно гледаха се в суровите изпечени лица, неприличащи на себе си от необичайна чистота, и не смееха да вдигнат грубите си, обезформени от полската работа ръце, за да хванат тия сребърни вилици (голямата или малката?) и тия ножове пред очите на келнерите, които, обикаляйки с блюдата, с тия ръкавици от бял лен им внушаваха ужасно страхопочитание.

Докато изполичарят се хранеше, гледаше сина си и клатеше глава, а на лицето си придаваше израз на подигравателно съжаление.

— Гледайте го, гледайте го! — мърмореше си той. — Как се излага, застанал там на челното място на масата, сам-самичък. Та може ли булката да уважава такава маймуна? Има право, има право да се срамува от него! Ех, ако аз бях на негово място!

Когато обедът свърши сред всеобщата нацупеност, гостите си отидоха под един или друг претекст. Беше почти вечер.

— А сега? — рече бащата на Джерландо, когато двамата келнери свършиха с раздигането на масата и във вилата отново се възцари спокойствие. — Какво ще правиш сега? Сам ще се оправяш?

И нареди на жена си да го последва в селската къща, където живееха недалеч от вилата.

Останал сам, Джерландо се огледа навъсен, без да знае какво да прави. Сред тишината почувствува присъствието на онази, която се бе заключила оттатък. Може би тъкмо сега, като не чуваше повече никакъв шум, тя щеше да излезе от стаята. Тогава той какво трябваше да прави?

Ах, с какво удоволствие би избягал да спи в селската къща при майка си или дори въвн на открито, та даже и под някое дърво!

А ако тя междувременно очакваше да я повикат? Ако примирена с присъдата, която брат ѝ бе пожелал да ѝ наложи, се чувствуваше във властта на съпруга, в негова власт и очакваше... да, да я покани да...

Нададе ухо. Но не: всичко беше потънало в тишина. Може би бе вече заспала. Беше се мръкнало. Лунната светлина влизаше в салона през вратата на отворения балкон.

Без да помисли да запали светлина, Джерландо взе едно кресло и отиде да седне на балкона, от който имаше изглед над цялата околност, над голото поле, което се спускаше надолу към далечното море в дъното.

В ялната нощ ярко светеха най-големите звезди, луната разпалваше в морето жарка ивица светлина, от обширните жълти стърнища се издигаше трептящата песен на щурците като постоянно и непрекъснато звънтене. Внезапно сова издаде наблизко своето слабо жално чиу, отдалече друга отговори като ехо и двете птици продължиха известно време да си подвикват в ялната нощ.

С ръце, облепени на перилата на балкона, Джерландо инстинктивно запуши ушите си за това чиу, което птиците повтаряха в омаяната от луната тишина; после, забелязвайки някъде долу част от зида, който ограждаше чифлика, си помисли, че сега вече цялата тази земя е негова, че са негови онези дървета: маслини, бадеми, смокини, черници, че е негово онова лозе.

Неговият баща, който отсега нататък нямаше да бъде подчинен никому, имаше основателна причина да е доволен.

В края на краищата не беше чак дотам чудатото хрумването му да го накара да продължи учението си. По-добре там, в училище, отколкото по цял ден тук, в близост със съпругата. Той сам щеше да постави на място учениците, които ще се смеят зад гърба му. Вече беше господар и му беше все едно дали ще го изгонят от училище. Ала това нямаше да се случи. Дори възнамеряваше отсега нататък да учи с упорство, за да може в един не много далечен ден да се нареди между „порядъчните“ хора на градчето, без да чувствува от тях смущение, да разговаря и да има вземане-даване с тях като равен с равни. Трябваше да изкара още четири учебни години, за да получи диплома от професионалното училище, а после щеше да стане експерт агроном или счетоводител. Тогава неговият шурей, господин адвокатът, който се държеше, като че едва ли не е хвърлил сестра си на кучетата, ще

трябва да му сваля шапка. Точно така! И тогава той ще има пълното право да му каже: „Ти какво ми даде? Подхожда ли за мене тази старица? Аз съм учил, имам професия, подходяща за истински господин, и можех да пожелаая някоя хубава девойка, богата и от добро семейство като вас.“

Разсъждавайки по този начин, заспа, опрял чело на ръката, положена върху парапета на балкона.

Двете птици продължаваха своето сладно оплакване на смени — едната наблизко, другата далече. Ясната нощ сякаш караше да трепти над земята изтъкания от звуци на щурци лунен воал и сега отдалече се дочуваше като неясно порицание дълбокото боботене на морето.

Късно през нощта Елеонора се появи като сянка на прага на балкона.

Не очакваше да намери младежа заспал. Почувствува мъка и страх едновременно. Позамисли се дали да го събуди, да му каже какво е решила в себе си и да го накара да се махне оттам; но тъкмо когато се готвеше да го разтърси, да го повика по име, загуби смелост и се оттегли тихичко като сянка в стаята, от която бе излязла.

IV

Лесно сключиха споразумение.

На следното утро Елеонора майчински заговори на Джерландо: остави го господар на всичко, свободен да прави каквото му харесва, сякаш нищо не ги свързваше за себе си поиска само да бъде оставена там, настрана, в онази стаичка заедно със старата слугиня от нейния дом, която беше видяла раждането и.

Джерландо, който в късна нощ, целият схванат от влагата, се бе отдръпнал от балкона да спи на дивана в трапезарията, бе изненадан в съня си. Той изпитваше голямо желание да търка очи с юмруци, отваряше уста от усилие да се навъси, защото искаше да покаже, че не само разбира, но и че сам е убеден във всичко това; съгласи се на всичко, като кимаше: да, да. Ала когато узнаха за това споразумение, бащата и майката направо кипнаха и напразно Джерландо се опитваше да ги накара да разберат, че тъй му е удобно, че дори е повече от доволен.

За да успокои до известна степен баща си, трябваше тържествено да потвърди, че в началото на октомври ще се върне в училище. Ала майка му напук му наложи да си избере най-хубавата стая за спане, най-хубавата стая, за да учи в нея, най-хубавата стая, за да се храни в нея... Всички най-хубави стаи!

— И ти ще командуваш, това да знаеш! Ако не щеш, аз ще дойда, та да ги накарам да те слушат и уважават.

Накрая се закле никога да не отпрати дума към онази превзета и нацупена жена, която тъй презира сина ѝ, такова хубаво момче, дете тя не е достойна и да го погледне.

От същия този ден Джерландо залегна да учи, подхвана прекъснатата си подготовка за поправителните изпити наистина късно беше вече, имаше пред себе си едва двадесет и четири дни, ала, кой знае, с повече прилежание може би щеше да успее да вземе свидетелство от професионалното училище, свидетелство, за което се измъчваше вече три години.

Като се отърси от мъчителното объркване на първите дни, Елеонора, по съвета на старата слугиня, започна да приготвя пеленките за очаквания младенец.

Не беше помислила за това — и се разплака.

Джеза, старата слугиня, ѝ помогна, въведе я в тази работа, която тя не познаваше: даде ѝ мерки за първите ризки, за първите шапчици... Ах, съдбата ѝ беше дарила това утешение, а тя още не бе и помислила. Щеше да има мъничко момченце или момиченце, за което да се грижи, на което цяла щеше да се посвети! Но дано бог да бъде тъй всеблаг, че да ѝ изпрати момченце! Тя вече се чувствуваше стара, скоро щеше да умре и как щеше да остави на този баща момиченце, на което щеше да вдъхне своите мисли, своите чувства? Едно момче щеше да страда по-малко при условията на живот, сред които злият жребии скоро щеше да го хвърли.

Измъчвана от тези мисли, уморена от работа, за да се поразсее, вземаше в ръка някоя от ония книги, които преди беше накарала брат ѝ да ѝ прати, и започваше да чете. Кимайки, от време на време тя питаше слугинята:

— Какво прави?

Джеза вдигаше рамене, издаваше устна, после отговаряше:

— Ммм... Седи с глава над книгата. Спи ли? Мисли ли? Кой го знае!

Мислеше, Джерландо мислеше, че в крайна сметка неговият живот не е много весел.

Ето: притежаваше чифлика, а все едно, че не го притежаваше. И жена си — все едно, че не я притежаваше, бе в постоянна разпра с родителите си, сърдеше се на самия себе си, че не успява да запамети нищо, нищо, нищо от онова, което учеше.

А сред непоносимото бездействие чувствуваше в себе си остри желаня, между тези желаня — и влечение към жена си, защото тя не му се отдаваше. Вярно, тази жена не беше вече достойна за желание. Но... що за споразумение беше това! Той беше съпругът и ако някакво споразумение беше необходимо, той трябваше да го наложи.

Ставаше, излизаше от стаята, минаваше пред вратата на нейната стая. Но веднага след като я зърнеше, чувствуваше как угасва у него всяко намерение да се разбунтува. Изпухтяваше и колкото за да не

признае, че в решителния миг му липсва смелост, си казваше, че не си струва усилието.

Един от тия дни най-после се върна от града победен, скъсан, скъсан още веднъж на изпитите. Сега — край! Край, истина ви казвам! Нищо не искаше повече да знае. Взе книги, тетрадки, чертежи, триъгълници, калъфи, моливи и ги занесе пред вилата, за да направи клада. Бащата притича да му попречи, но Джерландо, разярен, се разбунтува:

— Оставете ме да правя каквото искам! Аз съм господарят!

Дойде майката пристигнаха и неколцина селяни, които работеха из нивите. Издигна се пушек, отначало на тънка струйка, после стана все по-гъст и сред виковете на присъстващите в купчината хартия блесна светлина, после запука огън и лумнаха пламъци. Привлечени от виковете, на балкона се появиха Елеонора и слугинята.

Джерландо, разгърден, посинял и надут като пуяк, запращаше в пламъците последните книги, които държеше под мишница — инструментите на неговото дълго и безполезно мъчение.

При това представление Елеонора едва се сдържа да не се разсмее и бързо се оттегли вътре. Ала свекървата я забеляза и подметна на сина си:

— Ехе, знаеш ли, правиш удоволствие на госпожата, разсмая я.

— Ще плаче! — изрева тогава Джерландо заплашително, като вдигна глава към балкона.

Елеонора чу заплахата и побледня: разбра, че морното и печално спокойствие, на което се беше радвала досега, е свършило за нея. Съдбата ѝ бе разрешила само едно временно примирие. Но какво можеше да иска от нея това животно? Тя беше вече изчерпана: нов, дори и лек удар би я повалил.

Малко след това видя пред себе си Джерландо, мрачен и запъхтян.

— От днес нататък ще се живее по друг начин! — заяви той. — Омръзна ми. Ще стана селянин като баща си и, значи, ти преставаш тука да си играеш на госпожа. Марш, вълн всичкото това белъо! Оня, дето ще се роди, също трябва да бъде селянин и затова без толкова глезотии и гиздене. Веднага уволни слугинята: ти ще готвиш яденето и ще се грижиш за къщата, както, прави майка ми. Ясно ли е?

Елеонора се надигна бледна и трепереща от възмущение:

— Майка ти си е майка ти — каза му, като го гледаше гордо в очите. — А аз съм си аз и не мога да стана селянка, макар ти да си селянин.

— Ти си моя жена! — изрева тогава Джерландо, като се приближи заплашително и я сграбчи за ръката. — И ще правиш, каквото искам аз. Тук аз заповядвам, разбра ли?

После се обърна към старата слугиня, посочи ѝ вратата:

— Марш! Веднага си вървете! Не ми трябва слугини из къщи!

— Идвам с тебе, Джеза! — извика Елеонора, като се опита да освободи ръката си.

Но Джерландо не я пусна, стисна я по-силно, принуди я да седне.

— Не! Тук! Ти оставаш тук, прикована за мене! Заради тебе ми се подигравах, сега край! Ела навън, излез от това твое котило. Не желая сам да оплаквам мъката си. Вън! Вън!

И я изтика вън от стаята.

— За какво си плакал досега? Че какво съм ти искала аз на тебе? — каза му тя със сълзи на очи.

— Какво си ми искала ли? Искала си ми никой да не те безпокои, да нямаш допир с мене, сякаш съм... като че не заслужавам близостта ти, на тебе — матроната! И ме беше принудила да се храня на масата, като ми прислужва платена слугиня, докато самата ти беше длъжна да ми сервираш, както е прието да правят съпругите.

— Но за какво съм ти притрябвала толкова? — попита го, изпълнена с унижение, Елеонора. — Ще ти прислужвам, щом искаш, със собствените си ръце отсега нататък. Доволен ли ще бъдеш?

Избухна в ридания, после силите я напуснаха и се свлече. Объркан, смутен, Джерландо я подхвана заедно с Джеза и двамата я положиха на едно кресло.

Към вечерта неочаквано бе обхваната от родилни болки. Гузен, уплашен, Джерландо изтича да повика майка си. Изпратиха един ратай до града да вика акушерка, докато изполичарят, който вече виждаше, че чифликът е застрашен, ако снахата абортира, хокаше сина си:

— Говедо, говедо, какво направи? Ами ако умре сега? Ако нямаш повече деца? Все едно, че си насред улицата! Какво ще правиш? Напусна училището и дори не знаеш да държиш мотиката в ръце. Ти си разорен!

— Какво ме интересува! — изрева Джерландо. — Стига на нея нищо да ѝ няма!

Пристигна майката, вдигнала ръце към небето:

— Лекар! Трябва лекар! Зле върви, струва ми се!

— Какво ѝ е? — попита Джерландо пребледнял.

Но бащата го изблъска навън.

— Тичай! Тичай!

По пътя, целият треперещ, Джерландо се почувствува унижен, започна да плаче, като в същото време се стараеше да тича. Насред път се сблъска с акушерката, която заедно с ратая идваше с файтон.

— Давай! Давай! — извика той. — Отивам за лекар, умира!

Спъна се, сгромоляса се; целият изпращен, отново отчаяно се впусна да бяга и ухапа ръката си, която беше ожулил.

Когато се върна във вилата заедно с лекаря, Елеонора, обезкървена, едва не умираше.

— Убиец! Убиец! — плахо мърмореше Джеза, докато се грижеше за господарката си. — Той е виновен! Посмя да вдигне ръка срещу нея!

Ала Елеонора отричаше с глава. Малко по малко, с кръвта, която изтичаше, тя чувствуваше как чезнат силите ѝ. Вече изстиваше... И все пак не се оплакваше, че умира. След жестоките страдания такава смърт беше сладка, истинско облекчение. И с възчнобледо лице, гледайки тавана, очакваше очите ѝ сами да се затворят, бавно и завинаги. Вече не различаваше нищо около себе си. Като в сън видя отново стария лекар, който ѝ беше свидетел на сватбата, и му се усмихна.

V

Джерландо не се откъсваше от нея ни денем, ни нощем, стоя край леглото през цялото време, докато Елеонора лежа там между живота и смъртта.

Когато най-после състоянието ѝ позволи да я сложат на креслото, тя не приличаше на себе си: бе прозрачна, почти безкръвна. Видя пред себе си Джерландо, който сякаш като нея беше излязъл от смъртна болест, и неговите грижовни родители. Гледаше ги с хубавите си черни очи, станали големи и скръбни сред бледата мършавина, и ѝ се струваше, че между нея и тях не съществува вече никаква връзка; сякаш току-що се бе върнала съвсем друга и различна от далечни места, където е била прекъсната всякаква връзка не само с тях, а и с целия ѝ предишен живот.

Дишаше с усилие. При всеки най-малък шум сърцето в гърдите ѝ скачаше и почваше да бие с трескава честота. Потискаше я тежка изнемога.

Тогава, отпуснала глава на облегалката на креслото, със затворени очи, тя мълчаливо започваше да съжалява, че не е умряла. Какво повече се бавеше тук? Защо все още беше осъдена да гледа около себе си все тези лица и все тези неща, от които се чувствуваше толкова, толкова далече? Защо ѝ бе тази близост с потискащия облик на отминалия живот, близост, която понякога ѝ се струваше по-сурова, сякаш някой зад нея я блъскаше, принуждавайки я да гледа, да усеща присъствието, живата и дишаща действителност на омразния живот, който вече не ѝ принадлежеше?

Твърдо вярваше, че няма да се надигне повече от това кресло, мислеше, че ей сега ще умре от мъка. Но това не ставаше, дори след няколко дни успя да се вдигне на крака и подкрепяна, започна да прави по няколко стъпки из стаята. После с течение на времето дори започна да слиза по стълбите и да отива на открито под ръка с Джерландо и слугинята. Накрая доби навика при залез-слънце да отива до ръба на падината, която ограничаваше на юг чифлика.

Оттам се разкриваше прекрасният изглед на крайбрежието, простиращо се долу под платото. Първите дни отиваше, придружена обикновено от Джерландо и Джеза, после без Джерландо и накрая — сама.

Седнала на една скала, в сянката на вековна маслина, тя гледаше далечното крайбрежие, което леко се извиваше в спокойни сърповидни вдатини, осеяни със загладени възвишения, стигащи до морето, което се променяше според духането на вятъра. Гледаше слънцето — ту като огнен диск, който бавно се потапя на запад сред плесенясалите мъгли, застинали над еднообразно посивялото море, ту — триумфално спускащо се над пламналите вълни, сред разкошно великолепие от пламнали облаци. Виждаше как на влажното сумрачно небе избликва спокойната светлина на Юпитер, как прозрачната и безцветна луна едва-едва се съживява, пиеше с очи печалната сладост на приближаващата вечер и блажено дишаше, чувствуваше, че свежестта и спокойствието проникват дълбоко в душата ѝ като някаква неземна утеха.

Междувременно там, в селската къща, старият изполичар и жена му отново започнаха да заговорничат срещу нея, като приканиха сина си да пази своите интереси.

— Защо я оставяш сама? — обръщаше внимание бащата. — Не забелязваш ли, че тя сега, след болестта, ти е благодарна за предаността, която прояви към нея? Не я оставяй нито за миг, гледай все повече да проникваш в сърцето ѝ, и после... трябва да направиш тъй, че слугинята да не спи повече в стаята при нея. Сега тя е добре и вече няма нужда от нея през нощта.

При тези внушения Джерландо целият се разтърсваше раздразнен.

— Дума да не става! Ами че на нея и насън не ѝ минава през ума, че мога да... Глупости! Тя се отнася с мен като майка... Трябва да чуеш как ми говори! Чувствува се вече стара, повехнала, изхабена за този свят. Хайде де!

— Стара ли? — намесваше се майката. — Вярно, вече не е момиче, но не е и стара, а ти...

— Ще ти отнемат земята! — настояваше бащата. — Аз вече ти казах: ти си съсипан, на улицата си. Като нямаш деца, ако умре жена ти, зестрата ще се върне на нейните роднини. И ще ти остане само тая

печалба, че си напусна училището и загуби цялото това време ей тъй, на вятъра... Ще останеш с празни ръце! Помисли си, помисли си навреме — ти вече премного загуби... На какво се надяваш?

— С добро — заговаряше превзето майката. — Ти трябва всичко да постигнеш с добро и дори трябва да й казваш: „Виж, че аз какво съм получил от тебе? Нали те уважавах, както ти желаете, а сега е ред ти да помислиш малко за мене, аз какво имам? Какво ще правя, ако ме оставиш при това положение?“ В края на краищата не е толкова страшно, като да отидеш на война я!

— И можеш да добавиш — отново напираше баща му, — можеш да добавиш: „Искаш ли да направиш удоволствие на брат си, който се отнесе зле с тебе? Да направиш тъй, че да ме изгони оттук като куче?“ Това е самата свята истина, имай пред вид! Като куче ще бъдеш изхвърлен, с ритници, та заедно с тебе и аз, и майка ти — бедни старци!

Джерландо нищо не отговаряше. При майчините съвети изпитваше едва ли не някакво облекчение, ала в същото време и раздражение, сякаш настръхваше. Предвижданията на бащата го тревожеха, разлютяваха яда му. Какво да прави? Виждаше трудността на начинанието, но също тъй разбираше неотменната му необходимост. Във всеки случай трябваше да опита.

Сега Елеонора седеше на масата заедно с него. Една вечер на вечеря, като видя, че погледът му е втренчен върху покривката и е замислен, тя го попита:

— Защо не ядеш? Какво ти е?

Макар и от няколко дни да очакваше този въпрос, предизвикан от самото негово държане, той не успя веднага да отговори, както беше решил, и направи неопределен жест с ръка.

— Какво има? — настоя Елеонора.

— Нищо — отговори Джерландо объркан. — Баща ми, както обикновено...

— Кара те да почнеш отново да учиш? — попита тя, усмихвайки се, за да го подтикне да говори.

— Не, по-лошо — рече той. — Той ми... размахва разни заплахи, плаши ме с... мисълта за моето бъдеще, защото той е стар, тъй казва, че аз без занаят и имот — докато те има, добре... Но после, после всичко е свършено, тъй казва...

— Кажи на баща си — отговори тогава Елеонора, като притвори очи, сякаш за да не вижда колко се е изчервил, — кажи на твоя баща да не се тревожи. Аз съм се погрижила за всичко, затова кажи му да е спокоен. Дори, щом веднъж заговорихме по този въпрос, слушай: ако аз изчезна изведнъж — всички живи сме и смъртни, — във второто чекмедже на скрина в моята стая в един жълт плик ще намериш документ за тебе.

— Документ? — повтори Джерландо, като не знаеше какво да каже, объркан от срам.

Елеонора кимна утвърдително и прибави:

— Не се безпокой.

Ободрен и доволен, на следната сутрин Джерландо докладва на родителите си какво му е казала Елеонора. Ала те, особено бащата, съвсем не останаха доволни.

— Документ? Това са измамнически работи! Какъв можеше да бъде този документ? Завещание: с други думи, дарение на чифлика на съпруга. А ако дарението не е направено редовно по надлежния ред? Лесно можеше да се породи съмнение, като се има пред вид, че става дума за частна записка на една жена без помощта на нотариус. И после нямаше ли утре да си имат работа със свата — човек правник, мошеник?

— Съдебни дела ли, синко? Бог да те избави и спаси от тях! Правосъдието не е за бедняците. А оня от яд ще е готов да изкара черното бяло и бялото черно.

И после този документ наистина ли съществуваше в чекмеджето на скрина? Или само му беше казала тъй, за да не я безпокои?

— Ти видя ли го? Не. Тогава? Ала да допуснем, че ти го покаже — ти какво разбираш от тия работи? Какво разбираме всички ние от тия работи? Виж, ако имаш дете... работата ще е друга! Не се оставяй да те баламосват: нас слушай! Плът, плът, а не документ.

Тъй един ден Елеонора, докато си седеше под онова маслинено дърво на ръба на пропастта, неочаквано видя край себе си Джерландо, който се беше промъкнал крадешком.

Бе цялата обвита в голям черен шал. Чувствуваше студ, макар месец февруари да беше тъй мек, че сякаш беше пролет. Обширната равнина долу беше позеленяла от посевите, морето в дъното бе изключително спокойно и като небето бе обагрено в червеникава,

малко излиняла, но затова пък много нежна багра, а нивите в сянката изглеждаха като от глазура.

Изморена от мълчаливото съзерцание на тази чудна хармония от цветове, Елеонора беше облегнала глава о дънера на маслината. Шалът, дръпнат над главата, позволяваше да се види само лицето ѝ, което изглеждаше още по-бледо.

— Какво правиш? — попита я Джерландо. — Приличаш ми на изваяние на скръбна мадона.

— Гледах... — отговори му тя с въздишка, като притвори очи.

Ала той подхвана:

— Ако можеше да видиш как... как добре изглеждаш така, с този черен шал...

— Добре? — попита Елеонора, като се усмихна печално. — Студено ми е!

— Не, хубава, искам да кажа, хубава си... — обясни той, заеквайки, и седна на земята до скалата.

С глава, облегната на дънера, Елеонора притвори очи, усмихна се, за да не се разплаче, обзета от съжаление за своята тъй нещастно погубена младост. Вярно, на осемнадесетгодишна възраст тя наистина можеше да се нарече хубава!

Внезапно, докато все още бе тъй потънала в себе си, почувствува леко да я разклащат.

— Дай ми ръка — помоли той от земята, гледайки я с блеснали очи.

Тя разбра, но се престори, че не разбира.

— Ръка ли? Защо? — попита го. — Аз не мога да ти помогна да станеш — нямам сила дори за себе си... Вече се стъмни, да си вървим.

И стана.

— Не исках да ми помогнеш да стана — обясни Джерландо от земята. — Да останем тук, в тъмното, толкова е хубаво...

Като каза тъй, пъргаво прегърна коленете ѝ и нервно се усмихна със сухи устни.

— Не! — извика тя. — Луд ли си? Остави ме!

За да не падне, опря ръце на раменете му и го блъсна назад. Ала при това движение шалът се разгърна и понеже Елеонора стоеше извита над Джерландо, който се беше надигнал на колене, го обгърна и го скри.

— Не: искам те! Искам те! — каза той тогава като опиянен, стягайки я все повече и повече с една ръка, докато с другата търсеше по-нагоре кръста ѝ, облъхнат от аромата на нейното тяло.

Но с върховно усилие тя успя да се отскубне, изтича до ръба на пропастта, обърна се и извика:

— Ще се хвърля!

В този миг видя, че Джерландо връхлита разярен върху нея: огъна се назад и падна от ръба.

Той, ужасен, едва се задържа и изкрещя с вдигнати ръце. Чу грозното сгромолясване долу. Подаде глава. Сред зеленината на склона под него — купчина черни дрехи. И шалът, който се беше разстлал от вятъра, тъй както беше разгънат, меко падаше малко по-нататък.

С ръце в косите, той се обърна да погледне към селската къща. Ала внезапно в очите го блъсна широкото бледо лице на луната, едва изпълзяла из гъстака на маслиновите дръвчета някъде горе. И остана потресен да я съзерцава, сякаш тя го беше видяла от небето и сега го обвиняваше.

ПАРАКЛИСЪТ

I

След като легна до жена си, която вече спеше обърната към малкото легло, където бяха двете им дечица, Спатолино първо си каза ежевечерните молитви, после склучи ръце зад врата си. Присви очи и без да съзнава какво върши, започна да си подсвирква, както беше свикнал да прави всеки път, когато някакво съмнение или мисъл го глождеше отвътре.

— Фифифй... фифифй... фифифй...

Не беше истинско свирене, а по-скоро глухо еднообразно свистене само с върха на устните.

По едно време съпругата се размърда:

— Ах! Пак ли? Какво се е случило?

— Нищо. Спи. Лека нощ.

Смъкна се надолу, обърна гръб на жена си и се сви на една страна, за да спи. Ама какъв ти сън!

— Фифифй... фифифй... фифифй...

Тогава жена му го блъсна с юмрук в гърба.

— Ей, ще престанеш ли? Само посмей да събудиш децата!

— Добре де, мълчи! Веднага заспивам.

И наистина той направи усилие да изгони от ума си мисълта, която го измъчваше и както винаги се превръщаше вътре в него в натрапливо свирукащ щурец. Ала тъкмо когато вече повярва, че е успял да я изгони — отново:

— Фифифй... фифифй... фифифй...

Този път дори не дочака жена му да го удари с юмрук още по-силно от първия път. Гневно скочи от леглото.

— Какво правиш? Къде отиваш? — попита го тя.

А той:

— Обличам се! Не мога да спя. Ех, че проклетия! Ще ида да седна пред вратата, на улицата! Въздух, Въздух!

— Ама ще ми кажеш ли най-после какво, за бога, ти се е случило? — извика жена му.

— Какво ли? Оня нехранимайко — избухна тогава Спатолино, като се опитваше да говори тихо, — оня вагабонтин, оня враг господен...

— Кой? Кой?

— Чанкарела.

— Нотариусът.

— Той. Пратил да ми кажат да отида утре в неговата вила.

— Че какво от това?

— Ама какво ще иска от мене такъв като него, можеш ли да ми кажеш? Гадина мръсна — макар да е кръстен в черква, той е гадина, гадина, ти казвам! Въздух! Въздух!

Както говореше, той грабна един стол, отвори вратата, изнесе стола и седна в заспалата уличка, като облегна гръб о стената на своята къщичка.

Наблизо дремеше уморено газен фенер, като хвърляше жълтеникавата си светлина в застоялата вода — ако изобщо това беше вода — на една локва сред разбитата и изтъркана каменна настилка, която беше тук изпъкнала, там вдлъбната.

От вътрешността на потъналите в мрак къщички идеше тежка миризма на обор и от време на време в тишината изтропваше някое добиче, измъчвано от мухите.

Един котарак, който се промъкваше покрай стената, застана напред улицата, цял нащрек.

Спатолино се загледа нагоре в звездите, които трепкаха в ивицата небе между къщите, и замислен пъхаше в устата си космите на рядката си червеникава брадичка.

Дребен на ръст, макар и още от дете да беше почнал да меси кал и хоросан, той имаше нещо благородно във външния си вид.

Внезапно светлите му, обърнати към небето очи се напълниха със сълзи. Разтресе се на стола и като избърса лице с опакото на ръката си, промълви в нощната тишина:

— Помогни ми ти, Христе — боже мой!

II

Откак в селото клерикалната клика беше надвита и новата партия, на отлъчените неверници, бе обсебила креслата в общината, Спатолино се чувствуваше като в неприятелски лагер.

Всичките му другари по работа като истински овци тръгнаха след новите главатари и сега, обединени в корпорация, се разпореждаха.

С малцината работници, останали верни на светата черква, Спатолино беше основал едно *Католическо сдружение за взаимопомощ между недостойните синове на скърбящата мадона*.

Ала борбата беше неравна. Подигравките на враговете (а също и на приятелите) и безсилният гняв бяха накарали Спатолино да излезе от кожата си.

Беше се заинатил като председател на споменатото католическо сдружение да организира процесии, илюминации, фойерверки в дните на черковните празници, които предишният общински съвет спазваше и подпомагаше. Сред освиркванията, виковете и смеха на противната партия той бе поел върху себе си разноските за празника на свети Архангел Михаил, на свети Франческо ди Паола, на распети петък, на Корпус домини^[1] и изобщо на всички главни празници от църковния календар.

Тъй неговият капиталец, който му позволяваше доскоро да взема на търг някоя и друга работа, намаля толкова, че той вече предвиждаше недалечния ден, когато от майстор зидар щеше да се превърне в жалък надничар.

Жена му от доста време нито го слушаше, нито го зачиташе: беше започнала сама да се грижи за себе си и за децата си, като переше, готвеше на хората, вършеше всякаква работа.

Сякаш той стоеше без работа за собствено удоволствие! Ами че нали корпорацията на ония кучи синове държеше всичко в свои ръце? Какво си мислеше жена му? Че трябва да се откаже от вярата, да отстъпи от господата и да отиде да се запише в партията на ония? Та той по-скоро ще се остави да му отрежат ръцете!

Междувременно безделието го разяждаше, засилваше с всеки ден възбудата и обидата му и го караше да се озлобява срещу всички.

Чанкарела, нотариусът, никога не беше принадлежал нито към едната, нито към другата партия. Ала всички знаеха, че е враг господен: това беше основното му занимание, тъй като вече не упражняваше другата си професия — на нотариус. Един път беше дръзнал дори да насъска кучетата си срещу божи човек — свещеника дон Лагайпа, отишъл при него, за да се застъпи за свои бедни роднини, които направо умираха от глад, докато Чанкарела живееше като княз в прекрасната вила, която си беше построил край селото с кой знае как натрупаните си богатства, умножени от дълги години лихварство.

Цялата нощ Спатолино прекара седнал или като се разхождаше из пустата уличка (за щастие беше лято), обмисляйки тайнствената покана на Чанкарела (фифифи... фифифи... фифифи...).

После, като знаеше, че Чанкарела обикновено става рано от постелята, щом чу, че жена му се е надигнала призори и шета из къщи, реши да тръгне, оставяйки навън стола, който беше стар и никой нямаше да го вземе.

---

[1] Корпус домини — католически религиозен празник, дванадесет дни след Свети дух. ↑

III

Вилата на Чанкарела бе оградена отвсякъде като крепост и имаше порта към шосето.

Старецът приличаше на облечен и обут жабок, измъчван от огромна киста на врата, която го принуждаваше да държи винаги наведено надолу и настрана бръснатото си главище; той живееше там само с един прислужник. Ала под свое командване имаше много въоръжени селяни и две овчарски кучета, които вдъхваха страх само като ги видиш.

Спатолино дръпна камбанката. Двата звяра веднага се хвърлиха разярени връз решетката на портата и не се укротиха дори когато прислужникът притича да окуражи Спатолино, който не смееше да влезе. Наложиха се господарят, седнал да си пие кафето в обвитата с бръшлян беседка сред градината, встрани от вилата, да им свирне да отидат при него.

— А, Спатолино! Чудесно! — възкликна Чанкарела. — Седни там.

И му посочи една от железните седалки, наредени в кръг в беседката.

Но Спатолино остана прав с мръсния си, опръскан с гипс каскет в ръце.

— Ти си от *недостойните синове*, нали?

— Тъй вярно, господине, и се гордея с това. Недостоен син на скърбящата мадона. Какво ще заповядате?

— Ето какво — рече Чанкарела, но вместо да продължи, поднесе чашката кафе към устните си и сръбна три пъти. — Един параклис — и отново сръбна.

— Какво казвате?

— Искам да ми построиш един параклис. — Пак сръбна.

— Параклис ли, ваша милост?

— Да, над шосето, срещу портата ми — и пак сръбна, за последен път. Остави чашката и без да избърше устните си, се изправи. Една капка кафе се плъзна от ъгъла на устата му през бодливите косми

на небръснатата му от няколко дни брада. — Значи, едно параклисче, ама не много малко, та в него да може да се побере една статуя в естествен ръст на Христос на позорния стълб. На страничните стени искам да поставя две хубави големи картини, на едната — Голгота, на другата — Сваляне от кръста. Изобщо нещо като удобна стаичка върху цокъл, висок около метър, с малка желязна порта-решетка отпред и отгоре кръст, то се знае. Разбра ли?

Спатолино кимна няколко пъти със затворени очи. После, като вдигна клепачи, с въздишка каза:

— Ваша милост се шегува, нали?

— Да се шегувам? Защо?

— Аз мисля, че ваша милост иска да се пошегува. Извинете ме. Искате параклис, ваша милост, с „Ессе homo“^[1]?

Чанкарела се опита да поповдигне бръснатото си главище, подпря го с ръка и се засмя по своя особен, странен начин, подобен на хленч, поради недъга, който измъчваше шията му.

— Какво! — рече. — Да не би да не съм достоен според тебе?

— Ама, ваша милост, извинете ме! — побърза да отрече Спатолино раздражен, като все повече се разпалваше. — Защо ваша милост иска да извърши тъй, без причина, едно светотатство? Бъдете добър да ме оставите да говоря откровено. Кого искате да измамите, ваша милост? Бога? Не, бог не може да бъде излъган, бог вижда всичко и няма да се остави да бъде измамен от ваша милост. Хората? Но и те виждат и знаят, че ваша милост...

— Какво знаят, глупако? — изрева старецът, като го прекъсна. — И какво знаеш ти за бога, червей земен? Онова, което са ти втълпили свещениците? Но бог... Глупости, глупости, за какво съм седнал да те убеждавам пък тебе сега... Закусил ли си?

— Не, господине.

— Лош навик, драги! Сега ще трябва да ти предложи закуска, тъй ли?

— Не, ваша милост. Нищо няма да взема.

— Ах! — възкликна Чанкарела с прозявка. — Ах! Свещениците, синко, свещениците са ти объркали главата. Ходят да проповядват, нали тъй, че аз не вярвам в бога? Ама знаеш ли защо? Защото не им давам да ядат. Чакай де, мълчи: ще хапнат, когато дойдат да осветят моя параклис. Искам да направя хубав празник, Спатолино. Защо ме

гледаш тъй? Не вярваш ли? Или искаш да узнаеш как ми е хрумнало? Насън, синко! Онази ноц сънувах един сън. Сега естествено свещениците ще кажат, че бог ме е осенил. Нека си разправят, хич не ме интересува! Значи, разбрахме се, нали? Говори, размърдай се... Умът ли ти изхвъркна?

— Да, ваша милост — призна Спатолино, като разпери ръце.

Този път Чанкарела хвана главата си с две ръце, за да се смее продължително.

— Добре — рече после. — Ти знаеш как се договарям аз. Оставям всичко на теб. Зная, че си добър майстор и че работиш честно и както трябва. Действуй сам, харчи каквото трябва, без да ме безпокоиш. Като свършиш, ще ти се издължа. Ама нали разбра... параклиса какъв го искам?

— Да, господине.

— Кога ще се захванеш за работа?

— Мога още утре.

— И кога ще бъде готов?

Спатолино се позамисли.

— Ех — рече той, — щом ще бъде толкова голям, ще ми трябва поне... знам ли, поне един месец.

— Добре. Сега да отидем заедно да огледаме мястото.

И от другата страна на шосето земята принадлежеше на Чанкарела. Той я оставяше необработена, запусната: беше я купил само, за да не трябва да се съобразява с някакъв съсед срещу вилата и разрешаваше на овчарите да водят там стадата си на паша, сякаш беше безстопанствена земя. Следователно не беше нужно да се иска разрешение от никого, за да се построи параклисът. След като определиха мястото там, точно срещу портата, старецът се прибра във вилата, а Спатолино, останал сам — „фифифй... фифифй... фифифй...“ — дълго си свирука. После си тръгна. Вървя, вървя и неусетно се намери пред вратата на дон Лагайпа, който беше негов изповедник. Похлопа, но се сети, че от няколко дни той лежи болен. Не биваше да го безпокои със сутрешна визита, но случаят беше сериозен. Влезе.

---

[1] Ето човека (лат.) — с тези думи Пилат представил Христос на народа. В християнската иконография изображение на Христос с

трънен венец. [↑](#)

IV

Дон Лагайпа беше на крак, около него се суетяха жените от къщи — слугинята и племенницата, които не знаеха как да изпълнят нарежданията му. Застанал наред стаята, по панталони и риза, той почистваше цевите на една пушка.

Носът му, огромен и месест, целият надупчен от едра шарка като сунгер, след болестта сякаш беше станал още по-голям. Отсам и оттатък, раздалечени сякаш от уплаха пред тоя нос, бляскавите му черни очи като че искаха да избягат от жълтото нездраво лице.

— Съсипват ме, Спатолино, съсипват ме! Преди малко дойде ратаят, глупакът, да ми каже, че моите ниви са станали обща собственост, ами да, обща. Разбираш ли, социалистите ми крадат още зелено гроздето, опунциите, всичко! Твоето е мое, разбираш ли? Твоето е мое! Изпращам му тази пушка! В краката! Стреляй ги в краката, му рекох: тук трябва лечение с олово! (Розина, глупачке, глупачке, глупачке! Още малко оцет, ти казах, и една чиста кърпа.) Ти какво искаше да ми кажеш, чедо?

Спатолино не знаеше откъде да започне. Едва споменал името на Чанкарела, из устата му рукна порой от ругатни; а като каза за построяването на параклиса, видя, че дон Лагайпа остана поразен.

— Параклис?

— Да, ваша милост: с „Ессе homo“. Искам да знам, ваше преподобие, дали трябва да му го построя.

— Питаш мене? Магаре такова, какво му отговори?

Спатолино повтори каквото беше казал на Чанкарела, прибави и нещо, което не беше казал, въодушевен от похвалите на войнствения свещеник.

— Прекрасно! А оная кучешка муцуна?

— Казва, че му се присънил сън.

— Измамник! Не му вярвай! Измамник! Ако бог наистина му е проговорил насън, щеше да го посъветва по-скоро да подпомогне ония бедняци Латуга, които той не иска да признае за роднини само защото са предани и верни на нас, а подкрепя семейство Монторо, нали

разбираш? Ония безбожници, социалисти, на които ще остави цялото си богатство. Стига! Какво искаш от мене? Направи му параклис. Ако не му го направиш ти, друг ще му го направи. А колкото за нас, винаги е добре един такъв грешник да даде признак, че иска по някакъв начин да се помири с господата. Измамник! Кучешка муцуна!

След като се върна в къщи, Спатолино през целия ден рисува параклиси. Надвечер отиде да поръча материали, да наеме двама работника и едно момче варджия. И на следния ден в зори се захвана за работа.

V

Хората, които минаваха пеша, на кон или с каруци по прашния друм, се спираха да питат Спатолино какво строи.

— Параклис.

— Кой ти го поръча?

А той, мрачен, сочеше с пръст към небето:

— Ессе homo.

Не даде друг отговор през цялото време, докато траеше строежът. Хората се смееха и вдигаха рамене.

— Че точно тук ли? — питаха го обаче някои, като поглеждаха към портата на вилата.

На никой и през ум не му минаваше, че сам нотариусът бе поръчал този параклис. Напротив, като не знаеха, че земята е на Чанкарела и като познаваха религиозния фанатизъм на Спатолино, всички мислеха, че по заръка на епископа или поради обет на *католическото общество* той строи този параклис напук на стария лихвар. И се смееха.

Междувременно — сякаш наистина бог беше възмутен от това начинание, — докато работеше, на Спатолино се случиха какви ли не неприятности. Ето: трябваше да копае четири дни, преди да достигне твърда земя за основите. После — разправи и горе в кариерата за камъните; разправи за варта, разправи със собственика на пещта за вар и най-сетне, докато нагласяше подпорната дъга, сводът се срина и за малко не уби момчето варджия.

А накрая избухна бомба. Тъкмо в деня, когато Спатолино трябваше да покаже на Чанкарела напълно завършения параклис, нотариусът получи апоплектичен удар, истински удар, и за три часа умря.

Никой вече не можа да избие от главата на Спатолино, че внезапната смърт на нотариуса е наказание на възмутения бог. Но отначало не пожела да повярва, че божието възмущение трябва да се излее и върху него, загдето, макар и с нежелание, се беше съгласил да издигне проклетата постройка.

Повярва едва когато отиде при семейство Монторо, наследници на нотариуса, да му заплатят за труда и те му отговориха, че нищо не знаят за строежа и затова не желаят да признаят този дълг, недоказан от никакъв документ.

— Как! — извика Спатолино. — А за кого правих аз този проклет параклис?

— За „Ессе homo“.

— На своя глава?

— Ама престани най-после! — казаха му онези, за да се отърват от него. — Ние смятаме, че ще оскверним паметта на нашия чичо, ако дори само за миг предположим, че той наистина е могъл да ти възложи нещо напълно в разрез с неговия начин на мислене и чувствуване. От нищо не личи, че е така. Тогава какво искаш от нас? Ползуй си параклиса, а ако не ти изнася, отнеси се до съда.

И, разбира се, Спатолино веднага се отнесе до съда. Нима можеше да постъпи другояче, да се остави да загуби? Нима съдиите можеха да повярват, че той на своя глава е решил да построи параклис? И после, слугата беше свидетел, слугата на Чанкарела, който беше дошъл да го повика по поръка на господаря си. И дон Лагайпа също можеше да бъде свидетел, с него беше отишъл да се посъветва същия ден, и освен това жена му, на нея също беше казал, и работниците, които бяха работили с него през цялото време. Как можеше да загуби делото?

Загуби, загуби, истина ви казвам. Загуби, защото слугата на Чанкарела, който сега беше минал на служба при семейство Монторо, отиде, та свидетелствува, че наистина е повикал Спатолино по поръка на господаря си, но, разбира се, не защото господарят му, бог да го прости, е имал намерение да му поръча този параклис, а защото бил чул от градинаря, сега покойник (гледай ти какво съвпадение!), че Спатолино сам има намерение да построи един параклис тъкмо там срещу портата, и искал да го предупреди, че това парче земя от другата страна на пътя му принадлежи и че следователно трябва да внимава и да не строи там такава подигравка. Прибави, че дори един ден той съобщил на господаря си, бог да го прости, че Спатолино въпреки забраната копае оттатък с трима работника. Господарят, бог да го прости, му отговорил: „Остави го да си копае, не знаеш ли, че е побъркан? Може би търси съкровище, за да завърши черквата «Санта

Катерина»“. Никак не помогна свидетелствуването на дон Лагайпа, известен на всички подбудител на Спатолино в много други лудешки начинания. Какво можеше да направи? Самите работници заявиха, че никога не са виждали Чанкарела и че надницата си са получавали само от майстора.

Спатолино избяга от съдебната зала като обезумял не само заради това, че загуби своя малък капитал, хвърлен в построяването на параклиса, не само заради разноските по делото, които на всичко отгоре бе осъден да заплати, а за това, че изведнъж рухна вярата му в божията справедливост.

— Ама, значи — повтаряше той, — ама, значи, няма вече бог?

Подтикнат от дон Лагайпа, той обжалва делото. Това доведе до крах. В деня, когато получи съобщението, че и в апелативния съд е загубил, Спатолино не се бави нито миг. С последните пари, които бяха останали в джоба му, закупи метър и половина червен памучен плат и три стари чувала и се върна в къщи.

— Уший ми едно расо — нареди на жена си, като ѝ хвърли трите чувала в скута.

Жена му го погледна, сякаш не беше разбрала.

— Какво ще правиш?

— Казах ти, уший ми расо... Не искаш ли? Сам ще си го направя.

Речено–сторено: издъни два чувала и ги съши един за друг по дължина, направи от горната страна разрез отпред. От третия чувал уши ръкави и ги заши около дупките, пробити в първия чувал, чийто горен отвор прихвана и сви тук-там, тъй че да остане дупка за главата. Сви ги на вързоп, взе червеното памучно платно и без да се сбогува с никого, си отиде.

След около час из цялото село се разпръсна новината, че полуделият Спатолино е заел мястото на Христос на позорния стълб, там в новия параклис над шосето, срещу вилата на Чанкарела.

— Как тъй е заел мястото? Какво значи това?

— Ами че да! Като Христос, там вътре в параклиса!

— Истина ли говорите?

— Истина!

И цяла тълпа се втурна да го види в параклиса, зад решетката, пъхнат в своето расо, по което още личаха печатите на бакалина, с

червеното памучно платно на раменете като багреница, с трънен венец на главата и тояга в ръка.

Обронил глава настрана, той бе забил поглед в земята. И не се помръдна нито от смеха, нито от освиркванията, нито от бесния рев на тълпата, която постоянно растеше. Няколко палавника го замерваха с кори от плодове, мнозина от присъстващите му подхвърляха жестоки обиди в лицето, а той стоеше неподвижен, замръзнал като истинска статуя, само дето от време на време мигаше с клепачи.

Не се помръдна нито от молбите, нито от последвалите клетви на жена му, притичала със съседките, нито от плачовете на децата си. Трябваше да се намерят двама стражари, за да сложат край на цялата тази гюрултия. Изкъртиха решетката на параклиса и помъкнаха Спатолино към ареста.

— Оставете ме да си стоя там! Има ли по-голям Христос от мене? — започна да вика тогава Спатолино, като се мъчеше да се освободи. — Не виждате ли как ме осмиват и как ме наскърбяват? Има ли по-голям Христос от мене? Пуснете ме! Това е моят дом! Тази къща направих със собствените си ръце и със свои пари! С кървава пот съм я градил! Пуснете ме, юдеи!

Ала юдеите не го пуснаха, преди да падне вечерта.

— В къщи! — нареди му пълномощникът. — В къщи и бъди разумен, внимавай!

— Да, господин Пилат — отговори му Спатолино, като се поклони.

И тихомълком се върна в параклиса. Отново се натъкми като Христос, прекара така цялата нощ и вече не мръдна оттам.

Опитаха се да го сломят с глад, опитаха се да го изплашат, да го превърнат в посмешище — напразно. Най-после го оставиха на спокойствие, като нещастен луд, който никому не причинява зло.

Сега все се намира някой, който да му занесе зехтин за кандилото, намира се кой да му носи храна и вода. Ту някоя женица плахо ще го нарече светец и ще го моли да се застъпи пред бога за нея и близките ѝ. Ту друга ще му донесе ново расо, не тъй грубо, и в замяна ще поиска да ѝ каже три числа, та да играе с тях на лото.

Каруцарите, които нощем минават по шосето, са свикнали с кандилото, дето гори в параклиса, и с радост го зърват още отдалече. Спират за малко да поговорят с бедния Христос, който се усмихва

благо на техните закачки, и си продължават пътя. Трополенето на колите заглъхва малко по малко в тишината и бедният Христос отново заспива или излиза да ходи по нужда зад стената, без да мисли в този миг, че е облечен като Христос, с расо от чувал и багреница от червено платно.

Често обаче някой щурец, привлечен от светлината, кацва върху него и го стряска. Тогава той отново започва да се моли, но не са редки случаите, когато по време на молитвата другият щурец, някогашният свирукащ щурец, отново се събужда в него. Спатолино сваля от челото си трънения венец, с който вече е привикнал, и като се почесва там, където тръните са оставили следа, със захласнат поглед отново започва да си подсвирква:

— Фифифй... фифифй... фифифй...

СТАРИ ПРИЯТЕЛИ

Джиджи Меар тази сутрин беше с пелерина (ех, няма шега със северния вятър, когато човек е прехвърлил четиридесетте), с шалче, вдигнато и завито грижливо чак до носа, с големи английски ръкавици на ръцете. Добре охранен, загладен и румен, той чакаше на крайречния булевард Мелини трамвая за Порта Пиа, който както всеки ден трябваше да го отведе до улица Пастренго, пред Сметната палата, където беше чиновник.

Граф по рождение, но за съжаление вече без графство и без пари, Джиджи Меар в блажената наивност на детството си бе изразил пред баща си благородното намерение да постъпи в това държавно учреждение, вярвайки наивно по онова време, че то е палат, в който всеки граф има право да влезе.^[1]

Вече на всички е известно, че когато чакаш трамвая, никога не идва. Предпочита да спре насред път поради прекъсване на електрическия ток, да се сблъска с някоя кола или дори да прегази някой нещастен минувач. Но тъй или иначе, в края на краищата трамваите са улеснение.

Тази сутрин духаше северният вятър — студен, бръснещ, и Джиджи Меар тупкаше с крака, като гледаше настръхналата вода на реката. Тя, бедничката, сякаш също страдаше от суровия студ там долу, сякаш беше по риза, между тия строги белезникави насипи.

По волята божия — диндин, диндин: ето го трамвая! Джиджи Меар тъкмо се готвеше да се качи, без да му направи знак да спре, когато от новопостроения мост Кавур чу да го викат на висок глас:

— Джиджин! Джиджин!

И видя един господин, който тичаше насреща му, като ръкомахаше подобно семафор. Трамваят си замина. За сметка на това Джиджи Меар доби утешението да се намери в прегръдките на някакъв непознат, негов интимен приятел, ако се съди от буйните целувки, които чувствуваше през коприненото шалче, закрило устата му.

— Знаеш ли, Джиджин, веднага те познах! Веднага! Но какво виждам? Вече си благопочтен? Хи, хи, целият си побелял! А не се ли срамуваш? Още една целувка, разрешаваш, нали, Джиджоне скъпи? Заради твоите благословени бели коси! Ти беше застанал неподвижно: стори ми се, че ме чакаш. Като видях да посягаш, за да се качиш на тая дяволия, това ми се стори истинско предателство.

— Тъй е — рече Меар, като се мъчеше да се усмихне. — Отивах в канцеларията на работа.

— Ще ми направиш ли удоволствието да не говориш неприлични неща в този миг?

— Как тъй?

— Ей така! Аз ти нареждам!

— Но, с извинение, не те разбирам! Знаеш ли, че си голям особняк?

— Да, зная. Ама ти не ме чакаше, нали? Ехе, познавам по израза ти — не си ме чакал!

— Не... да си кажа право.

— Пристигнах вчера вечерта. И ти нося поздрав от твоя брат, който... сега ще се посмееш! Искаше да ми даде препоръчителна бележка до тебе. Как? — викам. За Джиджоне? Но вие не знаете ли, че аз го познавам преди вас, тъй да са каже: приятели сме от детинство, по дяволите, толкова пъти взаимно сме си чупили главите... И после, бяхме другари в университета... Незабравимата Падуа, Джиджоне, спомняш ли си? Спомняш ли си голямата камбана, дето ти никога не я чуваше, защото спеше, да кажем, като... заклан? За да не кажа като шопар. Но стига! Само веднъж чу камбаната да бие и ти се стори, че е вдигната тревога за пожар. Какви прекрасни времена бяха тогава! Брат ти е добре, знаеш, да благодарим на бога. Замислихме с него една сделчица и затова съм дошъл тук. О, ама какво ти е? Много си мрачен. Ти ожени ли се?

— Не, драги! — възкликна Джиджи Меар, като се сепна.

— Готвиш се, така ли?

— Ти луд ли си? След четиридесетте? И насън не ми минава такава мисъл!

— Четиридесет? А дали не са петдесет, Джиджоне, и то изтърколени? Но да, разбира се, твоя специалност е никога да не чуваш нищо — нито като звъни, нито като се търкаля — ни камбаните,

ните годините. Забравил бях това твое качество. Петдесет, петдесет, драги, уверявам те, че са се изтърколили! Да въздъхнем! Работата започва да става донякъде сериозна... Ти си роден... Чакай — през април 1851, истина ли е? Дванадесети април.

— Ако разрешиш, през май, и то в хиляда осемстотин петдесет и втора, с твое позволение — поправи Меар, като докачено процеждаше сричките. — Или мислиш, че знаеш по-добре от мене? Дванадесети май 1852. Значи, досега правят четиридесет и девет години и няколко месеца.

— И нямаш никаква съпруга! Прекрасно. А аз, знаеш ли — имам! Ах, истинска трагедия: ще се пукнеш от смях, като ти разкажа. Само че да се споразумеем междувременно, ти ме каниш на обед. Къде се тъпчеш в последно време? Все при стария *Барба* ли?

— Ах — възкликна с растящо изумление Джиджи Меар. — Ти знаеш и за стария *Барба*? Значи, и ти си идвал там?

— Аз? При *Барба*? Как искаш и аз да съм идвал, та нали живея в Падуа? Разказаха ми за твоите подвизи пред другите сътрапезници, в онази стара... какво трябва да кажа — кръчма, ханче, гостилница?

— Кръчма, кръчмичка — отговори Меар, — но сега... Само че сега, щом ще обядваш с мене, трябва да предупредя слугинята в къщи...

— Млада ли е?

— Ех, не, драги, стара! А при *Барба*, знаеш ли, вече не ходя и никакви подвизи не върша от три години насам. Когато човек стигне определена възраст...

— След четиридесетте!

— След четиридесетте човек трябва да има смелост да обърне гръб на един път, който ще го докара до пропастта, ако го следва. Ще слизаш, то се знае, но полекичка, полекичка, без да се въргаляш. Ето, ела насам. Аз живея тук. Сега ще ти покажа как хубавичко съм си подредил къщичката.

— *Полекичка... Хубавичко... Къщичката...* — взе да декламира приятелят, като се качваше по стълбата след Джиджи Меар. — Ама ти отгоре на всичко ми говориш и с умалителни, а си толкова дебел, тъй да се каже, си в превъзходна степен, драги мой Джиджоне. Какво е станало с тебе? Попарили са ти опашката? Искаш да ме разплачеш?

— Ами! — рече Меар, докато чакаше на площадката слугинята да отвори вратата. — По някое време човек трябва да се научи кротко да приема този долен живот, да го милва, да го ласкае с умалителни — иначе той ще те довърши. Не искам да стигна до гроба на четири крака.

— А, ти вярваш, че човекът е двукрако? — избухна другият. — Не казвай това, Джиджоне! Знаеш ли понякога какви усилия ми струва да се държа изправен само на два крака? Повярвай, приятелю: ако оставим всеки да се държи естествено, всички ние ще станем четирикраки поради нашите наклонности. Прекрасно нещо! По-удобно е — здраво си стъпил, винаги си в равновесие... Колко пъти ми се иска да се хвърля и да тръгна по земята ей тъй по ръце, като котарак! Тази проклета цивилизация ни съсипва! Ако бях четирикрак, аз щях да бъда прекрасен див звяр. Щях да ти тегля два ритника в корема заради глупостите, които каза. Ако бях четирикрако, нямаше да имам ни жена, ни дългове, ни тревоги... Искаш да ме разплачеш ли? Отивам си!

Джиджи Меар беше зашеметен от шутовското красноречие на този приятел, паднал от небето, и го наблюдаваше, като измъчваше паметта си, за да си спомни как, за бога, се казваше той, как и кога се е запознал с него: в Падуа, като момче или като студент в университета. И прекарваше един след друг през паметта си всички свои приятели от онова време, но напразно — никой не отговаряше на физиономията на този човек. Междувременно не смееше да му поиска разяснение. Интимността, която онзи проявяваше, беше толкова голяма, че се страхуваше да не го обиди. Реши да разгадае тайната чрез хитрост.

Слугинята не идваше да отвори: тя не очакваше господарят ѝ скоро да се върне. Джиджи Меар отново позвъни и накрая прислужницата дойде, като влачеше чехлите си.

— Уважаема — рече Меар, — ето че се връщам и при това не съм сам. Днес ще сложиш маса за двама и гледай да не се изложиш! Внимавай, шега не бива с този мой приятел, който има любопитно име!

— Човекояд Козобрадорогокрак! — отвърна другият със скоропоговорка, която съвсем обърка старицата — тя не знаеше дали да се усмихне, или да се прекръсти. — И никой не уважава моето име, бабке! Директорите на банките бърчат нос, лихварите се изумяват. Само моята съпруга се почувствува щастлива, че приема това

име. Ала само името, нали така! Оставих я да ми вземе само името. А мене не! Мене не! Твърде хубав младеж съм, проклети да са всички дяволи! Хайде, Джиджоне! Щом имаш такава слабост, покажи ми сега цялото си нищожество. А ти, старице, веднага — зоб за добичето!

Меар, съкрушен, го разведе из петте стаички на апартаментчето, подредено с любовно усърдие, с усърдието на човек, който вече не желае да търси нищо извън своя дом и си е наумил да стане охлюв в черупка. Салонче, спалня, малка баня, трапезария, кабинетче.

В салончето неговото удивление и неговите мъки се умножиха, когато приятелят му заговори за най-интимните тайни на неговото семейство, докато гледаше фотографиите, разположени по полицата.

— Джиджоне! Бих желал да имам зет като твоя. Знаеш ли какъв мошеник е моят!

— Може би се отнася зле със сестра ти?

— Отнася се зле с мене! А му е толкова лесно да ми помогне при моето затруднено положение... Какво да се прави?

— Извинявай — рече Меар, — не си спомням вече как се казва твоят зет...

— Няма значение! Ти не можеш и да си го спомниш: просто не го познаваш. Едва от две години е в Падуа. Знаеш ли как постъпи той с мене? Брат ти, толкова добър към мене, ми беше обещал помощ, ако оня нехранимайко стане поръчител на моите полици... Ще повярваш ли? Отказа ми подписа си! И тогава твоят брат, който в края на краищата не ми е дори роднина, ми помогна и без неговите подписи, толкова се възмути... Вярно е, че нашата сделка е сигурна... Но аз трябва да ти кажа причината за отказа на моя зет! Още съм хубав младеж, не можеш да откажеш, симпатяга, не го казвам за хвалба. И тъй — сестрата на моя зет има нещастното хрумване да се влюби в мен, горкичката. Отличен вкус, но никаква разсъдливост. Представи си, аз дори бих могъл... Край. Отрови се.

— Почина ли? — попита Меар, като замръзна.

— Не. Повръща малко и оздравя. Но аз, разбираш ли, вече не мога да стъпя в къщата на моя зет след тази трагедия. Да хапнем, боже господи, нали ще ядем. Аз просто не мога да се сдържам от глад. Гладен съм като вълк!

Малко след това, на масата, Джиджи Меар, потиснат от проявите на любов от страна на приятеля, който го затрупваше с грубости и по

чудо не го биеше, започна да го разпитва за Падуа, за тоя и за онзи, като се надяваше, че той ще се изтърве да каже името си. Или в отчаянието си, което растеше все повече и повече, Меар се надяваше, че поне ще се отвлече от натрапливия въпрос.

— Я кажи, какво прави Валверде, онзи, директорът на Италианската банка, с хубавата жена и с онова истинско чудовище — сестра му; ако се не лъжа, на всичко отгоре беше и кривогледа? Още ли е в Падуа?

При този въпрос приятелят щеше да се пукне от смях.

— Какво има? — попита Меар заинтригуван. — Не е ли кривогледа?

— Мълчи, мълчи, моля те! — помоли другият, като не успяваше да удържи пристъпите на смеха си. — Много е кривогледа! И е с един такъв нос, боже упаси, сякаш мозъкът ѝ се вижда! Тя е!

— Тя е — коя?

— Жена ми!

Джиджи Меар остана като гръмнат и едва успя да измърмори някакво глупаво извинение. Но другият се разсмя още по-силно и продължително; накрая се успокои, сбърчи вежди и изпусна дълбока въздишка.

— Драги мой — каза той, — в живота има непознат героизъм, който и най-развихрената фантазия на поета никога няма да може да схване!

— Ех, да! — въздъхна Меар. — Имаш право... Разбирам...

— Разбираш, грънци! — веднага отсече другият. — Мислиш, че намеквам за самия мене? Аз да се изкарам герой? Най-много бих могъл да бъда жертва. Но дори и жертва не съм. Героизъм прояви моята снаха — жената на Лучо Валверде. Я слушай — слепец, тъпак, глупак такъв...

— Кой — аз?

— Не, аз! Аз! Аз се поласках от мисълта, че жената на Лучо Валверде се е влюбила в мене до такава степен, че е готова да изневери на мъжа си, който, честно казано, Джиджоне, можеш да ми повярваш, че си го заслужава. Ала не било нищо подобно! Знаеш ли в действителност каква била работата? Безкористна проява на саможертва. Слушай! Валверде заминава или по-точно се прави, че заминава, както става обикновено (и естествено предварително се е

споразумял с нея). И тогава тя ме приема у тях. Когато настъпи трагичният миг на изненадата, тя ме наблъска в стаята на кривогледата си зълва, която ме посрещна изпълнена с трепет и свян и също показваше, че се жертвува заради спокойствието и честта на брат си. Едва имах време да извикам: „Но, моля ви се, госпожо, възможно ли е Лучо наистина да повярва, че...“ Не успях да завърша — Лучо се втурна в стаята разярен, а останалото можеш сам да си представиш.

— Как така? — възкликна Джиджи Меар. — Ти с твоя независим дух...

— А моите полицаи? — извика другият. — Моите просрочени полицаи, които Валверде беше съгласен да поднови поради престорената благосклонност на съпругата? Този път щеше да ги протестира *ipso facto*^[2], разбираш ли? И щеше да ме разори. Долно изнудване. Да не говорим повече за това, моля те. В края на краищата, като размисли добре човек, че нямам нито един грош мои пари и никога няма да имам, и като имаш пред вид, че нямам намерение да вземам жена...

— Как? — прекъсна го на това място Джиджи Меар. — Нали си се оженил?

— Аз? Ах, ама аз в действителност не съм се оженил! Тя се омъжи за мене, само тя. Аз от моя страна още отнапред ѝ го казах. Чисти сметки — добри приятели. „Вие, госпожице, искате моето име? Вземете го: аз сам не зная какво да го правя! Но дотам, разбрахме ли се?“

— И тъй — престаши се Джиджи Меар възраждан. — Значи, цялата работа се сведе дотам: първо тя се казваше Валверде, сега се казва...

— За съжаление! — изпухтя другият, ставайки от масата.

— А, не, слушай — извика Джиджи Меар, като не можеше да издържи повече и повика на помощ цялата си смелост. — С тебе прекарах прекрасна сутрин, аз те приех като брат, сега трябва да ми направиш една услуга...

— Да не искаш случайно моята жена заем?

— Не, благодаря! Искам да ми кажеш как се казваш.

— Аз — как се казвам?! — попита приятелят като паднал от облаците и насочи показалец към гърдите си, сякаш сам не вярваше на

ушите си. — Какво значи това? Не знаеш името ми? Не си го спомняш?

— Не — призна засрамено Меар. — Извинявай, наречи ме най-слабопаметния човек на света, но аз мога да се закълна, че никога не съм те познавал.

— А, тъй ли? Ах, прекрасно! Прекрасно! — разгорещи се оня. — Драги Джиджоне, дай си ръката. Благодаря ти от все сърце за обяда и за компанията. И си отивам, без да ти кажа името си. Хайде де!

— Ще ми го кажеш, за бога — избухна Джиджи Меар, като скочи на крака. — Цяла сутрин си измъчвах мозъка! Няма да позволя да излезеш отук, ако не ми го кажеш.

— Убий ме — каза безчувствено приятелят, — нарежи ме на парчета — няма да ти го кажа.

— Хайде, бъди добър! — подхвана Меар, като смени тона. — Досега такова нещо не ми се бе случвало — да забележа такъв пропуск на паметта... Заклевам ти се, това е мъчително преживяване: ти в този миг си кошмар за мене. Кажи ми, кажи ми, моля ти се, как се казваш.

— Дим да го няма... — моето име...

— Заклевам те! Виж: това, че съм те забравил, не ми попречи да те поканя на моята маса; пък дори никога да не съм те познавал, дори и никога да не си бил мой приятел, ти сега стана мой скъп приятел. Повярвай! Към тебе чувствавам братска симпатия. Възхищавам ти се, искам да стоиш при мене: и затова кажи ми, кажи ми как се казваш!

— Безполезно е, знаеш — заключи другият. — Няма да ме измамиш. Разсъди сам: ти искаш да ме лишиш сега от неочакваното удоволствие — да те оставя с обвесен нос, да се чудиш кого си поканил да се храни с тебе? Хайде, хайде, не, твърде много искаш и сега разбирам, че наистина не ме помниш. Ако желаш да не остана обиден от недостойното ти забравяне, пусни ме тъй да си отида.

— Тогава веднага си върви, заклевам те! — извика Джиджи Меар раздразнен. — Не искам повече да те гледам пред себе си!

— Да, отивам си. Но първо една целувчица, Джиджоне; аз утре си заминавам...

— Не, няма да позволя! — изрева Меар. — Ако не ми кажеш...

— Стига! Този път наистина стига. И така, значи, сбогом! — прекъсна го другият.

И си тръгна, като се смееше и се обръщаше по стълбите, за да му махне още един път с ръка.

---

[1] Corte dei conti — на италиански би могло да означава Сметна палата, а също и Двор на графовете. ↑

[2] По силата на самия факт (лат.). ↑

АКО...

— Потегля или пристига? — се запита Валдоджи, като чу изсвирването на някакъв влак, докато гледаше зданието на железопътната гара, седнал пред кафенето на площад Терме.

Беше се хванал за свирката на влака, както би се вкопчал за глухото и непрекъснато бръмчене на електрическите крушки — само и само за да се отвлече и да откъсне погледа си от един посетител, който настойчиво, с дразнеща неподвижност го гледаше от съседната маса.

За някоя и друга минута успя. Представи си вътрешността на гарата, където опаловото сияние на електрическото осветление контрастираше с мрачната, глухо кънтяща празнота на огромния опушен навес. И започна да си мисли за всички неприятности, с които се сблъсква пътникът, било като заминава, било като пристига.

Ала без сам да си даде сметка, отново насочи поглед към посетителя на съседната маса.

Оня беше човек над четиридесетте, облечен в черно, имаше червеникави коси и редки, увиснали мустачки; лицето му беше бледо, а цветът на очите между зелен и сив, очите му бяха мътни и хлътнали.

До него седеше една полузадрямала старица, кротка, по с твърде странен вид поради роклята ѝ с канелен цвят, старателно гарнирана с черно шнурче на зигзаг, както и поради овехтялата и избеляла шапчица над вълнестата коса, чиито големи кордели накрая завършваха със сребърни ресни, което ги правеше да приличат на панделки от погребален венец. Те бяха вързани на голям възел под брадичката ѝ.

Валдоджи отново и веднага отклони погледа си от този човек, ала този път го обзе истинско раздражение, което го накара неучтиво да се завърти на стола и да изсумти силно през ноздри.

Какво искаше в края на краищата онзи непознат? Защо го гледаше по този начин? Отново се обърна към него, реши сам да го загледа, имаше намерение да го накара да сведе очи.

— Валдоджи — избъбри тогава оня почти на себе си, като лекичко кимна, без да мръдне очи.

Валдоджи навъси вежди и се наведе малко напред, за да разгледа по-добре лицето на непознатия, който беше промърморил неговото име. Или тъй му се бе сторило? И все пак този глас...

Непознатият тъжно се усмихна и повтори:

— Валдоджи, нали?

— Да... — рече Валдоджи смутено, като се опита да се усмихне. И избъбри: — Аз съм... Но, извинете... Вие...

— Вие? Аз съм Грифи!

— Грифи? Ах... — рече Валдоджи изненадан и все по-объркан, търсейки в паметта си образа, свързан с това име.

— Лао Грифи... Тринадесети пехотен полк... Потенца.

— Грифи — ти? — възкликна Валдоджи внезапно, удивен. — Ти... такъв?

Грифи посрещна със скръбно поклащане на глава възклицанията на просълзено сбогуване със спомените от някогашните добри времена.

— Точно тъй, аз съм... Такъв! Неузнаваем, нали?

— Не... Не казвам... Но си представях, че си...

— Кажи, кажи, какво си представяше? — прекъсна го веднага Грифи и сякаш подбуждан от странна тревога, внезапно се приближи до него, като премига последователно няколко пъти и като че с ръцете си искаше да потисне тази тревога. — Ти си си представял как изглеждам? Естествено... Кажи, кажи... как?

— Какво да ти кажа? — рече Валдоджи. — Ти си в Рим? Уволнил си се?

— Не, кажи ми как си представяше, че изглеждам, моля те! — настоя Грифи живо. — Моля те...

— Е, как да ти кажа... представях си, че си още офицер! — отговори Валдоджи, като вдигна рамене. — Най-малко капитан... Спомняш ли си? Охо, ами *Артаксеркс*?... Спомняш ли си онова подпоручиче, *Артаксеркс*?

— Да... Да... — отговори, едва ли не проплаквайки, Грифи. — *Артаксеркс*... Какъв беше!

— Кой знае какво е станало с него!

— Кой знае! — повтори другият с тежка и мрачна тържественост, като облещи очи.

— Мислех, че си в Удине... — подхвана Валдоджи, за да промени разговора.

Но Грифи занесено и втренчено въздъхна:

— *Артаксеркс...*

После се сепна и попита:

— А ти? И ти си се уволнил, нали? Какво ти се е случило?

— Нищо не ми се е случило — отговори Валдоджи. — В Рим си изслужих службата...

— Вярно, вярно... Ти беше офицерски кандидат... Спомням си добре, не обръщай внимание... Спомням си, спомням си...

Разговорът замря. Грифи погледна старицата, която седеше задрямала до него.

— Майка ми! — рече, като я посочи с дълбока тъга, която личеше в гласа и в движенията му.

Валдоджи въздъхна, без да знае защо.

— Спи, горката...

Грифи мълчаливо съзерцава известно време майка си. Първите звуци на цигулките на някакъв оркестър от слепци в кафенето го стреснаха и той се обърна към Валдоджи.

— И тъй, в Удине. Спомняш си, значи? Аз бях помолил да ме запишат в полка на Удине, защото смятах през време на някой едномесечен отпуск да мина границата (без да дезертирам) и да посетя Австрия... Виена — казват, бил толкова хубав град! И да отида малко в Германия. Или пък исках да ме назначат в Болонския полк, та да пообиколя Централна Италия: Флоренция, Рим... В най-лошия случай молах да ме оставят в Потенца. Но имай пред вид, в най-лошия случай! И ето че, разбираш ли, командуването ме остави в Потенца! В Потенца! В Потенца! Икономии! Икономии! И тъй съсипаха, убиха един нещастен човек!

Произнесе последните думи с толкова променен и трепетен глас, с толкова необикновени ръкомахания, че много от посетителите, насядали по околните маси, се обърнаха да погледнат. И дори някой каза: „Шт!“

Майката внезапно се сепна и се събуди. И като поправи набързо големия възел под брадичката си, му каза:

— Лао, Лао, моля те... Бъди добър...

Валдоджи го гледаше удивен и зашеметен, като не знаеше какво да прави.

— Ела, ела, Валдоджи — заговори отново Грифи, хвърляйки зловни погледи към хората, които се обръщаха. — Ела... Ставай, мамо. Искам да ти разкажа... Да платим — ти или аз... Аз ще платя, нека аз...

Валдоджи се опита да се възпротиви, но Грифи беше решил да плати. Тримата станаха и се отправиха към площад Индипенденца.

— Във Виена — подхвана Грифи, щом се отдалечиха от кафенето — сякаш в действителност съм бил. Да... Четох пътеводители, описания... Събирах сведения, разкази от пътешественици, които са били там... Гледах фотографии, изгледи, всичко, каквото може... С една дума, мога отлично да говоря за този град, почти като познавач на материята, както се казва. По същия начин се запознах с всички градове на Германия, които бих могъл да посетя, като премина границата по време на моята едномесечна екскурзия. Да... А за Удине — да не ти говоря — дори бях там. Уредих да отида за три дни и видях всичко, разгледах всичко: опитах се три дни да живея живота, който бих живял, ако престъпното командване не ме беше оставило в Потенца. Същото направих и в Болоня. Ти не знаеш какво значи да живееш живота, който би могъл да живееш, ако един независещ от твоята воля случай, ако непредвидено обстоятелство не те е отвлякло, отклонило, дори прекършило съществуването ти, както стана с мен. Разбираш ли? С мене...

— Съдба! — въздъхна на това място възрастната му майка с наведени очи.

— Съдба!... — ядно се обърна към нея синът ѝ. — Ти винаги повтаряш тая дума, която ужасно ме нервира, и знаеш това! Казвай поне несъобразителност, предразположение... Макар че, да речем — предвидливостта за какво ти е? Ние винаги сме изложени, ние винаги сме изоставени на милостта на случая... Виж, моля ти се, Валдоджи, от какво зависи животът на един човек... Може би и ти няма да ме разбереш добре. Ала помъчи се да си представиш например един човек, който е принуден да живее прикован с верига за друго човешко същество, към което таи дълбока омраза, заглушена за момента от най-горчиви размишления. Представи си това! И ето, един хубав ден, докато обядваш, ти тук, тя — там, докато разговаряте, тя ти разказва,

че когато била малко момиченце, баща ѝ едва не заминал завинаги за Америка заедно с цялото семейство. Или, да кажем, ти разказва, че един ден малко останало да ослепее, понеже си натикала носа в разни химически машинарии на бащата. И тъй: ти, който изстрадваш мъките на ада заради това създание, можеш ли да се отървеш от мисълта, че ако единият или другият случай се бяха осъществили (и двата са твърде вероятни!), твоят живот нямаше да бъде това, което е? Дали ще е по-добър или по-лош, това засега има малко значение. Ти неминуемо ще възкликнеш в себе си: „О, да се беше случило! Ти, драга моя, сега щеше да бъдеш сляпа и аз сигурно нямаше да бъда твой съпруг!“ И ще си представиш, вероятно като я съжالياваш, нейния живот на сляпа и твоят живот на ерген или заедно с коя да е друга жена...

— Но тъкмо затуй аз ти казвам, че всичко е съдба — обади се още веднъж с дълбоко убеждение майката, без да вдигне глава, с наведени очи, пристъпвайки уморено.

— Нервираш ме! — изрева този път Лао Грифи сред пустия площад. — Всичко, което се случи, трябваше ли неотменно да се случи? Вятър! Можеше и да не се случи, ако... И ето тук аз загубвам почвата, при това ако! Една нахална муха, която те дразни, движенията, които правиш, за да я изгониш, могат след шест, след десет, след петнадесет години да станат причина за кой знае какво нещастие. Не преувеличавам, не преувеличавам! Слушай, сигурно е, че като живеем, ние упражняваме — ей тъй — странично, непремерени сили, сили, които не вземаме под внимание — и те сами после се разгръщат, развиват се скрито и ти изплитат мрежа. Една клопка, която ти не можеш да забележиш, но която накрая те омотава, стяга те и ти си хванат, без да можеш да си обясниш защо и за какво. Така е! Удоволствията на един миг, неотложните желания те завладяват, безполезно е да се бориш! Самата природа на човека, всички твои сетива те направляват тъй спонтанно и властно, че не можеш да устоиш; щетите, страданията, които могат да произлязат от това, не се появяват в мисълта ти с такава отчетливост, нито твоето въображение може да предугади тези щети, тези страдания с такава сила и яснота, та да възпре неудържимите ти влечения, задоволяването на твоите желания и изживяването на удоволствията. Боже милостиви, та понякога дори съзнанието за непосредствените опасности не е достатъчна пречка за нашите желания! Ние сме слаби същества... Ала

ти можеш да кажеш — а поуците от чуждия опит? Та те за нищо не служат. Всеки може да мисли, че опитът е плод от растението, което го ражда, и от почвата, където то никне. И ако аз например си мисля, че съм розов храст, появил се на този свят, за да ражда рози, защо трябва да се троя с горчивия плод, откъснат от печалното дърво на чуждия живот? Не, не. Ние сме слаби същества... Следователно няма съдба, нито обреченост. Човек винаги може да стигне до причината на понесените щети и на своите успехи. Често може и да не я забележиш, ала причина винаги има — или в тебе, или в другите, има една или друга причина. Точно така е, Валдоджи. Чуй, майка ми твърди, че аз съм бил в заблудение, че не съм бил разсъдлив...

— Напротив, ти твърде много разсъждаваш, струва ми се... — потвърди Валдоджи почти напълно замаян.

— Да! — възкликна искрено, живо и спонтанно Лао Грифи, като ококори светлите си очи. — И в това е моето нещастие! Но аз бих желал да кажа на моята майка: слушай, аз бях непредвидлив, ох, наистина бях... Бях и предразположен, предразположен към брак — съгласен съм! Но нима е казано, че в Удине или в Болоня щях да намеря друга Маргерита (Маргерита беше името на жена ми.)?

— Ах — рече Валдоджи. — Тя почина ли?

Лао Грифи веднага промени изражението на лицето си и вмъкна ръце в джобовете, като вдигна рамене.

Старицата сведе още повече глава и лекичко се покашля.

— Убих я! — отговори сухо Лао Грифи. После попита: — Не чете ли във вестниците? Мислех, че знаеш...

— Не... Нищо не зная... — рече Валдоджи изненадан, объркан, покрусен, че е докоснал рана, която не е трябвало да докосва. И все пак усещаше любопитство и искаше да узнае нещо повече.

— Ще ти разкажа — почна отново Грифи. — Сега излизам от затвора. Пет месеца затвор... Но имай пред вид, предварителен арест! Оправдаха ме. Че как иначе! Но ако ме бяха оставили вътре, не мисли, че това щеше да има значение за мене! Вън или вътре, отук нататък все ще е затвор за мене! Тъй казах и на съдебните заседатели: „Правете с мене каквото пожелаете: осъдете ме, оправдайте ме, за мен то е едно и също. Съжалявам за това, което направих, ала в оня ужасен миг не съумях, нито можех да постъпя другояче. Оня, който няма вина, който няма за какво да се разкайва, е винаги свободен човек. Дори ако ме

оковете във вериги, аз винаги ще бъда свободен — вътрешно: нищо от външните неща вече не ме интересува.“ И не пожелах да добавя нищо друго, нито се захех с адвокатски оправдания. Цял свят обаче много добре знаеше, че аз — олицетворение на умереност, на благовъзпитаност, бях направил за нея цяла планина от дългове... Че бях принуден да се уволня... И после, ах, после... Но ти в състояние ли си да ми кажеш как една жена, която е струвала толкова много на един мъж, може да ми стори онова, което тя ми стори? Безсрамница! Но знаеш ли, ей с тези ръце... Заклевам ти се, не исках да я убивам. Исках да узная защо е постъпила така и я питах, като я разклацах тъй, хванал я бях за гърлото... Стиснал съм премного... Оня се беше хвърлил от прозореца долу в градината... Нейният бивш годеник. Тя го бе *зарязала*, както се казва, заради мене — заради симпатичното офицерче... Виж, Валдоджи! Ако онзи глупак не се беше отдалечил за една година от Потенца, като даде възможност на мен, за мое нещастие, да се влюбя в Маргерита, сега без съмнение те щяха да бъдат съпруг и съпруга и по всяка вероятност щяха да са щастливи... Да. Познавах добре и двамата: бяха създадени да се разбират чудесно. Виж, мога прекрасно да си представя живота, който заедно щяха да водят в Потенца, в тяхната къща... Зная дори къщата, където щяха да се настанят да живеят, щом се оженят. Трябва само да си представя, че там е Маргерита, такава, каквато съм я виждал при различни случаи на нашия живот... Затварям очи и я виждам из ония стаи, с прозорци, отворени за слънцето. Тя пее с гласец, целият изпълнен с тремоли и трели. Как пееше! Държеше ей така ръчичките си, сключени на русата глава. „Добър ден, щастлива съпруго!“ Знаеш ли, че те нямаше да имат деца! Маргерита не можеше да има... Разбираш ли? Ако съм луд, то в това е моята лудост... Мога да видя всичко, което щеше да стане, ако онова, което се случи, не се беше случило. Виждам го, изживявам го, дори само с него живея... Изобщо това ако, ако, разбираш ли?

Той помълча доста време, после извика с такова отчаяние, че Валдоджи се обърна да го погледне, като мислеше, че плаче:

— А ако ме бяха изпратили в Удине?

Този път старицата не повтори „съдба“! Но тя сигурно го каза на себе си. И наистина майката поклати горчиво глава и тихо въздъхна, без да вдига поглед от земята, като раздвижи под брадичката си всички

сребърни ресни на двете панделки, които сякаш бяха от погребален венец.

НОЩ

Като минаха гара Сулмона, Силвестро Ноли остана сам в нечистия второкласен вагон.

Погледна още веднъж димящата лампа, чието пламъче трептеше от олюляването на препускащия влак и почти гаснеше поради намалелия петрол, който се плискаше във вдлъбнатото стъкло, и затвори очи с надеждата, че след умората от дългото пътуване (пътуваше вече един ден и една нощ) сънят ще го избави от мъката, която все повече го задушаваше, колкото повече влакът го приближаваше към мястото на неговото заточение.

Никога вече! Никога вече! Никога вече! От колко време ритмичният грохот на колелата в нощта му повтаряше тези думи?

Никога вече, да, никога вече няма да се повтори веселият живот на неговата младост. Никога вече няма да се върне там, сред безгрижните другари, под многолюдните портици на Торино. Никога вече утехата на родителите, оня топъл дъх на старата бащина къща, никога вече нежните грижи на майка му, никога вече милата усмивка и закрилническият поглед на бащата.

Може би никога вече нямаше да види скъпите си родители! Особено майка му, майка му! Ах, колко състарена я беше заварил след седем години раздяла! Прегърбена, смалена за тези няколко години, станала сякаш восъчна и вече без зъби! Само очите ѝ бяха живи. Клетите хубави, скъпи очи!

Като гледаше майка си, като гледаше баща си, като слушаше техните думи, докато обхождаше и оглеждаше стаите, съвсем ясно беше почувствувал, че не само за него животът в бащиния дом е свършил. С последното му заминаване, преди седем години, животът там беше свършил и за другите.

Значи, бе отнесъл живота със себе си? И какво беше направил с него? Къде беше сега неговият живот? Другите можеха да вярват, че той е отнесъл живота със себе си, но той знаеше, че беше обратното — оставил бе там своя живот, когато беше заминал. И сега, като не го намираще отново, като чуваше да му казват, че тук не може да намери

нищо повече, защото е отнесъл всичко, той бе почувствувал пустота и смъртен хлад.

С този хлад в сърцето сега се връщаше в Аbruцо, след като беше изтекъл петнадесетдневният му отпуск, разрешен от директора на мъжкото педагогическо училище в град Сант'Анджело, където той от пет години преподаваше рисуване.

Преди да отиде в Аbruцо, преподава една година в Калабрия, друга година — в Базиликата. В град Сант'Анджело, сломен и заслепен от нетърпима, остра нужда от обич, за да запълни празнотата, която го поглъщаше, той извърши глупостта да се ожени. И се прикова там завинаги.

Жена му бе родена и отраснала в планинското влажно градче, лишено дори от вода, градче с тесногръди предразсъдъци, изпълнено с долна дребнавост, грубост и разпуснатост, свойствени на бездейния провинциален живот. Вместо да му стане другарка, жена му увеличи самотата около него и го караше да чувства всеки миг липсата на близост в това семейство, което трябваше да бъде негово, но в което всъщност не проникваше нито една негова мисъл, нито едно негово чувство.

Роди му се дете — жестоко нещо! — още от първия ден той почувствува, че това негово дете му е чуждо, сякаш изцяло принадлежеше на майка си, но не и на него.

Може би детето щеше да стане негово, ако можеше да го изтръгне от тази къща, от това градче. Може би и жена му наистина щеше да му стане другарка и той щеше да изпита радостта да притежава собствен дом, собствено семейство, ако можеше да поиска и постигне преместване другаде. Ала бе лишен дори и от надеждата за подобно спасение в по-далечно бъдеще. Жена му, която не беше пожелала да се помръдне от градчето дори за кратко сватбено пътешествие, дори за да отиде да се запознае с неговите майка, баща и други роднини в Турино, заплашваше, че при едно преместване по-скоро би се разделила с него, отколкото със своите родители.

Значи, там, да плесенясва там, да стои там и да чака в онази ужасна самота духът му малко по малко да се покрие с кора от глупост. Той обичаше театъра, музиката, всички изкуства и почти не умееше да говори за друго: винаги щеше да жадува за тях, да, като за чаша чиста вода! Ах, той не можеше да я пие онази вода, онази тежка, неприятна,

песъчлива вода от цистерните. Казваха, че не е вредна, но от известно време чувствуваше и болки в стомаха. Дали не си въобразява? Как не! На всичко отгоре — и ще го подиграват.

Спуснатите му клепачи не можеха повече да задържат сълзите, които пълнеха очите му. Като хапеше устна, за да спре напирания в гърлото му вопъл, Силвестро Ноли извади от джоба си носна кърпа.

Не се сети, че лицето му беше съвсем опушено от дългото пътуване и като погледна кърпичката, остана неприятно изненадан, раздразнен от нечистия отпечатък на своя плач. Видя в този мръсен отпечатък своя живот и захапа със зъби кърпичката, сякаш искаше да я разкъса.

Накрая влакът спря на гара Кастеламаре Адриатико.

Заради още двадесет минути път с влак трябваше да чака повече от пет часа на тази гара. Такава беше орисията на пътниците, които пристигаха с нощния влак от Рим и трябваше да продължат по линиите за Анкона или Фоджа.

Добре, че на гарата имаше поне кафене, отворено цялата нощ. То бе обширно, добре осветено, с подредени маси. Сред светлината и движението тук принудителното безделие и досадата от дългото чакане можеха да минат по-леко. Но по лицата на пътниците, подпухнали и бледи, нечисти и посърнали, бе изписана печал, потискаща скука, горчиво отвращение от живота, който далече от обичайните преживявания, въвн от коловоза на навиците се разкриваше пред всички като празен, глупав, досаден.

Може би мнозина бяха почувствували сърцата им да се стягат при жалния писък на препускащия в нощта влак. Всеки от тях може би стоеше там и си мислеше, че човешките грижи не секват и нощем и лишени от илюзията на светлината, най-вече през нощта изглеждат празни. Може би изпитваха и мъчителната несигурност, която обзема душата на пътника и го кара да се чувства самотник на земята. Всеки от тях може би си мисли, че лудостта разпалва огъня в черните машини и че в нощта под звездите влаковете, като препускат през тъмните долини, преминават с грохот мостове и се вмъкват в дълги тунели, изкрещават от време на време отчаяната си жалба, че трябва да мъкнат в нощта човешката глупост по железните пътища, прекарани като отдушник на гордите и неуморими човешки страдания.

Силвестро Ноли изпи чаша мляко, като посрѣбваше бавно, после стана, за да излезе от гарата през другата врата на кафенето, в дъното на салона. Искаше да отиде на плажа, да подиша нощния морски бриз, като прекоси широкия булевард на заспалия град.

Когато мина край една масичка, към него се обърна нисичка дама, слабичка, бледа, мършава, в дълбок траур.

— Господин Ноли...

Спря се объркан, изненадан.

— Госпожо... Ах, вие ли сте, госпожа Нина? Как така тук?

Беше съпругата на един колега, на преподавателя Ронки, с когото се бе запознал преди шест години в професионалното училище в Матера. Да, той беше починал, починал беше, знаеше това, починал преди няколко месеца в Ланчано, още млад. Със скръбно учудване бе прочел некролога в бюлетина. Бедният Ронки, пристигнал неотдавна в лицез след множество неуспешни конкурси, бе умрял внезапно от сърдечен удар. Казваха, че починал от твърде много любов към своята дребничка жена, която той — великанска, груба, упорита мечка, мъкнеше със себе си навсякъде.

Ето, вдовичката поднася към устата си траурна кърпичка с черни ръбове и го гледа с черни прекрасни очи, потънали в тъмни, подпухнали орбити. Тя му доверява, като кима леко с глава, колко жестока е била за нея неотдавнашната трагедия.

Щом видя как от черните ѝ хубави очи бликват две едри сълзи, Ноли покани дамата да излезе заедно с него от кафенето, за да поговорят свободно, докато вървят по пустия булевард към морето отсреща.

Цялото ѝ мъничко нервно телце трепереше и сякаш вървеше с подскоци. Жестикულიраше рязко с рамене, с ръце, с дългите си почти сухи длани. Започна да говори припряно, слепоочията и скулите ѝ веднага пламнаха. Тя се запъваше, когато произнасяше съгласните в началото на думите — това бе недостатък в нейния говор, и като че непрекъснато плюеше. Постоянно бършеше с кърпичката върха на носа и горната си устна, които, кой знае защо, при възбуденото говорене се покриваха с капчици пот. А в устата ѝ се отделяше така обилна слюнка, че от време на време почти удавяше гласа ѝ.

— Ах, Ноли, ввиждате ли? Тук, драги Ноли, той ме остави тук сама с три деца, в едно градче, където не познавам никого, където бях

пристигнала едва от два месеца... Сама, сама... Ах, какъв ужасен човек ббеше той, Ноли! Той се самоунищожи, унищожи и мен, моето здраве, моя живот... всичко... В ръцете ми, в ръцете ми издъхна, знаете ли?

Разтърси се от дълга тръпка, която свърши почти с цвилене. Подхвана отново:

— Той ме взе от моето село, където сега вече нямам никого, освен една сестра, която се омъжи и се отдели... Какво да пправа там? Не искам да ппоказвам моето нещастие на ония, дето някога ми завиждаха... Но да остана тук, сама с три деца, без да познавам никого? Какво ще правя? Отчаяна съм... чувствувам се загубена... Бях в Рим да моля за някаква издръжка... Нямам право на нищо. Само единадесет години ппреподавателска работа, единадесет месечни заплати: някоя и друга хилядарка... Още не ми бяха уредили сметката! Така се развиках в министерството, че ме взеха за луда... Драга госпожо, казват, студени душеве, студени душеве!... Да, може би наистина полудявам! Тук непрекъснато, тук ме бболи нещо, сякаш ме яде, нещо ме тегли, тук в малкия мозък, Ноли... И съм като ппобесняла... Сякаш нещо ме изгаря отвътре... с някакъв огън по цялото тяло... Ах, колко сте свеж вие, колко сте свеж ввие, Ноли!...

И като говореше така сред пустата влажна алея, под бледите електрически лампи, които бяха твърде отдалечени една от друга и едва разпръскваха в нощта блед опалов светлик, тя се отпусна на ръката му, заби в гърдите му глава, загърнатата във вдовишки воал, сякаш искаше да потъне в тях, и избухна в неудържими ридания.

Зашеметен, натъжен, трогнат, Ноли отстъпи инстинктивно, за да се откъсне от нея. Разбра, че тази нещастна жена се намира в състояние на отчаяние и безумно ще се вкопче в първия познат мъж, който ѝ се изпречи.

— Смелост, смелост, госпожо — каза ѝ той. — Свеж? Ами, свеж! Аз вече съм женен, госпожо.

— Ах — възкликна дамичката, като веднага се отдръпна. — Женен? Значи, вие сте се оженили?

— Вече четири години, госпожо. Имам и дете.

— Тук?

— Тук наблизо. В Сант'Анджело.

Вдовичката пусна и ръката му.

— Но вие не бяхте ли от Пиемонт?

— Да. И по-точно от Торино.

— И вашата съпруга?

— А, не. Моята жена е оттука.

Двамата се спряха под една електрическа лампа, погледнаха се и се разбраха.

Тя беше от най-отдалечения край на Италия, от Баняра Калабра.

И двамата се видяха в нощта залутани из дългия широк и пустинен тъжен булевард, който водеше към морето между заспалите вили на този град, толкова далечен на техните първи истински чувства и в същото време тъй близко до местата, които жестоката съдба им беше определила за местожителство. И почувствуваха един към друг дълбоко съжаление, което, вместо да ги свърже, горчиво ги убеждаваше да се държат далеч един от друг, всеки затворен в своята собствена неутешима горест.

Мълчаливо отидоха на пясъчния плаж и се приближиха до морето.

Нощта беше изключително спокойна, свежестта на морския бриз — прекрасна.

Безкрайното море не се виждаше, но се усещаше живо и пулсиращо в черната, спокойна и дълбока бездна на нощта.

Само от едната страна, в далечината, между заседналите на хоризонта мъгли, личеше нещо кърваво и неясно, трептящо над вълните. Може би това беше последната четвъртинка на луната, която залязваше сред изпарения.

Вълните се плъзгаха и се разливаха по плажа без пяна, като мълчаливи езици, оставяйки тук-там по гладкия лъскав пясък, пропит с вода, по някоя черупка, която веднага потъваше, след като водата се оттеглеше.

Високо горе цялата тази чаровна тишина бе надупчена от непрекъснато остро искрене на безброй звезди, тъй живи, че сякаш искаха да кажат нещо на земята, сред дълбоката тайна на нощта.

Двамата продължаваха да вървят мълчаливо, изминавайки дълъг път по мокрия мек пясък. Следите на стъпките им оставаха едва миг — едната стъпка изчезваше, докато новата се отпечатваше. Чуваше се само шумоленето на техните дрехи.

Привлече ги една белееща се в мрака лодка, измъкната на брега и обърната върху пясъка. Седнаха на нея — тя от едната страна, той от другата, и още известно време стояха в безмълвие, любувайки се на вълните, които, спокойни и прозрачни, се плъзгаха по сивия размякнат пясък. После жената вдигна хубавите си черни очи към небето и при светлината на звездите той видя бледността на измъченото ѝ чело и навярно свитата от мъка гушка.

— Ноли, не пеете ли вече?

— Аз... да пея?

— Да, разбира се, някога вие пеехте в хубавите нощи... Не си ли спомняте, в Матера? Ппеехте... Още звучи в ушите ми вашето хубаво гласче... Ппеехте фалцет... тъй сладко, толкова страстно, с изящество... Не си ли спомняте вече?

Той почувствува как дълбоко цялото му същество се развълнува при внезапно изникналия спомен и усети в косите и гърба тръпки на неизразима нежност.

Да, да... вярно беше: тогава той пееше... Там в Матера, в душата му все още звучаха сладостните страстни песни от неговата младост и в хубавите вечери, разхождайки се с някой приятел под звездите, тези песни отново разцъфваха на устните му.

Значи, беше истина, че той беше отнесъл със себе си живота от бащината къща в Торино. Там все още го е носил със себе си, щом е пял... край тази клета малка приятелка, която може би малко е ухажвал в ония далечни дни, ей тъй, защото му е била симпатична, без всякакъв умисъл, поради нуждата да чувствува край себе си топлината на нечия привързаност, гальовната нежност на една жена приятелка.

— Спомняте ли си, Ноли?

А той, с очи, обърнати към празнотата на нощта, промълви:

— Да, да, госпожо, спомням си...

— Плачете ли?

— Спомням си...

Отново замълчаха. Гледайки в нощта и двамата почувствуваха, че нещастieto им прелива извън тях, че то не е само тяхно, а на целия свят, на всички същества и на всички неща, на това мрачно и безсънно море, на тези блещукащи в небето звезди, на всичко живо, което не знае защо се ражда и защо трябва да обича, защо трябва да умре.

Свежата, спокойна мрачина, пронизана от толкова звезди над морето, обвиваше тяхната скръб, която се изливаше в нощта и пулсираше с тези звезди и леко, бавно, монотонно издъхваше заедно с вълните по безмълвния плаж. Като хвърляха своите струйки светлина в бездните на пространството, звездите също питаха защо, питаше морето със своите морни вълни, също и малките раковини, изоставени тук-там по пясъка.

Но малко по малко мракът започна да се разрежда, над морето се появиха първите хладни проблясъци на зората. Тогава всичко, едва уловимо, скрито, почти прибулено в скръбта на двамата, останали облежани на обърнатата лодка, се откри безпощадно ясно, като очертаванията на техните лица в първата несигурна дрезгавина на деня.

Той почувствува как отново го притегля познатата нищета на близкия дом, където след малко щеше да пристигне. Видя дома си отново, като че вече се беше прибрал, с всички негови цветове, с всички негови подробности, жена си и своето детенце, които щяха да му се зарадват, като пристигне. И вдовичката престана да вижда дотам черна и отчаяна своята съдба: имаше в себе си няколко хиляди лири, с други думи — живот, осигурен за известно време. Все щеше да намери начин да се справи със своето бъдеще и с бъдещето на своите три деца. Приглади с ръце косите по челото си и каза, като се усмихна на Ноли:

— Кой знае какво ми е лицето, нали?

И двамата тръгнаха отново към гарата.

Споменът за тази нощ бе останал заключен дълбоко в най-тайните кътчета на душите им, за да изплува отново някога пак сред далечните възпоминания за това спокойно черно море, за тия искрящи звезди като изблик на скрита поезия, на скрита горест.

МЕДАЛИТЕ

Тази сутрин Шараме се въртеше из стаичката си като муха без глава.

Неведнъж Роро, доведеницата му, се бе показвала на вратата, за да го пита:

— Какво търсите?

А той, като прикриваше веднага смущението и потискаше вълнението си, отговаряше с примирително и невинно изражение:

— Търся си бастуна.

А Роро:

— Ето го там. Не го ли виждате? На ъгъла на шкафа.

И беше влязла да му го подаде. Малко след това, при един нов въпрос на Роро, той се сети да ѝ каже, че му трябва... да, трябва му чиста носна кърпа. И я получи. Но ето че и след това не се решаваше да тръгне.

Истината беше следната: тази сутрин Шараме събираше смелост, за да каже нещо на доведеницата си, а смелост все не му достигаше. Не можеше да ѝ го каже, защото от нея изпитваше същата боязън, каквато изпитваше от жена си, починала преди седем години. Починала от мъка, както твърдеше Роро, затуй, че той бил глупак.

Защото Карландреа Шараме, някога заможен, един прекрасен ден му беше пуснал края и след поредица от лоши години бе принуден да продаде малкия чифлик, после къщата и на шестдесет и осем години да стане посредник на търговия с цитрусови плодове. По-рано те бяха главният продукт на чифлика и той ги продаваше, продаваше ги, колкото да се каже — всъщност се оставяше посредниците разбойници да му ги окрадат за шепа пари. Сега би трябвало той да играе ролята на крадец — и представете си доколко успяваше в това.

Та те дори не му даваха възможност да опита. От време на време му разрешаваха по милост някоя сделчица, та да си плати налога като посредник. А за да припечели сумата за този налог, той, бедният старик, трябваше да тича цял ден, тъй както беше болнав, хилав, с болно сърце, с подути крака, нахлузени в пробити платнени обувки.

Прибираше се чак привечер, грохнал, капнал от умора, има-няма с две лири в джоба.

Хората обаче мислеха, че за всички мъки, които е принуден да понася, той получава отплата в тържествените дни на патриотичния календар, когато с избеляла червена риза, с кърпа на врата, с островърха шапка, нахлупена чак до тила, носеше победоносно своите гарибалдийски медали от шейсетте години.

Седем медала!

И въпреки това, когато накуцваше редом с бойните си другари в шествието и се мъкнеше зад знамето на Дружеството на ветераните, Шараме приличаше на бедно изгубено куче. Често вдигаше ръка — лявата, и с треперещи пръсти търкаше отпуснатата кожа на шията си под брадичката или се опитваше да скубе щръкналите косъмчета по хлътналите си бузи. Изобщо сякаш правеше всичко възможно да скрие под вдигнатата си ръка медалите, като даваше да се разбере, че не му харесва да се перчи с тях.

Като го виждаха да минава, мнозина му викаха:

— Да живее отечеството, Шараме!

Той се усмихваше, свеждаше срамежливо лисите си очички и отвърщаше тихо, сякаш на самия себе си:

— Да живее... да живее!

Дружеството на ветераните гарибалдийци се помещаваше в стаята на приземния етаж на единствената къщица останала на Шараме от всичкия му имот. Той живееше горе заедно с дъщеря си, в две стаички, до които водеше малка стълба от приземната стая. На вратата имаше табела, където с големи червени букви беше написано:

ВЕТЕРАНИ ГАРИБАЛДИЙЦИ

От прозореца на Роро една немирна гранка ясмин грациозно се протягаше над тази табела.

В стаята имаше голяма маса, покрита със зелена покривка, за президиума и съвета, друга по-малка маса беше определена за вестници и списания. Груба етажерка с три полици бе запълнена с прашни, повечето неразрязани книги. На стените висяха голям цветен портрет на Гарибалди, друг по-малък на Мацини и един още по-малък

на Карло Катанео. Освен това имаше и една възпоминателна щампа — *Смъртта на Героя на Двата свята*, сред панделки, свещи и знамена.

Всяка сутрин, след като разтребеше двете горни стаи, Роро обличаше една станала вече прословута пламтящочервена блузка и слизаше в приземната стая. Сядаше пред вратата на приказки със съседките, като плетеше с една кука. Беше хубава девойка, мургава, цветуща и я наричаха *Гарибалдийката*.

И ето че тъкмо този ден Шараме трябваше да каже на доведеницата си да не слиза повече в тази стая, седалище на дружеството, а вместо това да си работи горе, в своята стаичка, защото Амилкаре Белоне, председателят на ветераните, му се бе оплакал не точно от този навик на Роро, която в края на краищата беше господарка на къщата, а защото под претекст, че идва да четете тук вестниците, почти всяко утро се мъкне един разпуснат младеж, някой си Розолино Ла Роза. Той бил в Гърция заедно с други трима младежи от градчето — Бети, Гаспери и Марколини. Там воювали не с друг враг, а с Турция и поради това Ла Роза си въобразявал, че и той е гарибалдиец.

Ла Роза, богат безделник, се гордееше със своето младежко геройство. Превърнал го беше в натрапчива идея и не можеше да говори за друго. Един от неговите трима другари, Гаспери, бил леко ранен при Домокос, а той се хвалеше с това, като че ли едва ли не раната е била нанесена на него. Пък хубав младеж беше този Розолино Ла Роза: висок, тънък, сух, с дълга русочервеникава квадратна брада и засукани нагоре мустаци, дето, ако ги дръпнеш повече, би могъл да ги завърже като нищо зад врата си.

Не беше трудно да се разбере, че идва в помещението на ветераните не за да четете вестници и списания, а за да се показва там като вътрешен между гарибалдийците и отчасти за да ухажва Роро с червената блузка.

И Шараме беше разбрал това, но знаеше също така, че Роро е много съобразителна, а младежът — богат и вятърничав. Можеше ли той с чиста съвест да попречи на един евентуален изгоден брак на своята дъщеря? Той беше стар и беден. Какво щеше да стане в близко бъдеще с тази девойка, ако не успееше да си намери съпруг? И после Шараме не ѝ беше истински баща и затова нямаше толкова голяма власт над нея, та да ѝ забрани нещо, което не само не смяташе за

нередно, а дори мислеше, че може да донесе на дъщеря му голямо добро.

Но, от друга страна, Амилкаре Белоне също имаше право. Това бяха семейни въпроси, с които Дружеството на ветераните нямаше нищо общо. По улиците обаче вече се клюкарствуваше за интрижката между Ла Роза и Роро, в която, изглежда, имало пръст и дружеството. И Белоне, който ръководеше дружеството и ревностно се стараяше да запази доброто му име, не можеше да позволи да се говорят такива работи. Ала все пак какво трябваше да се прави? Как да обясни всичко това на Роро?

Повече от час клетият Шараме седеше като на тръни, докато Роро сама дойде да му заговори.

Натъкмена със своята пламтящочервена блузка, тя ядосано влезе в стаята на баща си.

— Ще излезете ли най-после, или няма да излезете тази сутрин? Не ме оставяте дори да разтребя стаята! Слизам долу.

— Чакай, Роро, чуй ме — започна тогава Шараме, като събра смелост. — Тъкмо това исках да ти кажа.

— Кое?

— Че ти, значи, тъй... Не би ли могла, значи, няма ли да ти е по-приятно да работиш тук, в твоята стая, а не долу?

— Че защо?

— Ами тъй, защото, нали знаеш... Членовете на дружеството...

Роро веднага свъси вежди.

— Това нещо ново ли е? Извинете, да не би господата ветераните да са започнали да си плащат наема?

Шараме глупавичко се усмихна, сякаш Роро беше казала сполучлива духовитост.

— Тъй — рече той. — Вярно е, не... не плащат наема.

— Тогава какво искат? — настойчиво и гордо запита Роро. — За какво претендират? На всичко отгоре да се разпореждат в нашата къща?

— Не, няма такова нещо! — опита се да възрази Шараме. — Знаеш, че аз сам по собствено желание им предложих...

— Вечер — съгласи се Роро, за да прекъсне разговора, — вечер да правят каквото искат! Щом ви е хрумнало да им дадете тук подслон. Аз си знам какво ми е всяка нощ, като не мога да заспя, да им слушам

дрънканиците и ужасните песни, дето ги пеят, когато се напият! Сега настояват аз да...

— Не заради тебе — опита се да я прекъсне Шараме, — съвсем не заради тебе, дъще моя...

— Разбрах! — отвърна начумерена Роро. — Разбрах още преди да ми заговорите. Но отговорете на господата ветераните тъй: те да си гледат своята работа, а аз моята. Ако не им е угодно, да се махат — ще ми направят голямо удоволствие. Аз приемам в къщи, когато желая и който ми се харесва. Длъжна съм да давам отчет само на вас. Я ми кажете: вие да не би вече да ми нямате доверие?

— Разбира се, че ти имам доверие, дъще моя!

— Тогава стига по този въпрос! Нямам какво друго да ви кажа.

И Роро с лице, по-червено от нейната блузка, обърна гръб и слезе надолу, извън себе си от яд.

Шараме преглътна, после остана прав наред стаята да протяга устна и да мига, ядосан, без сам да знае дали на себе си, на Роро или на ветераните. В края на краищата все пак трябваше нещо да направи. Най-напред — да излезе навън. Малко въздух! На чист въздух, кой знае, може би щеше да му хрумне нещо.

И заслиза по стълбичката, подпирайки се с едната ръка о стената, а с другата на бастунчето пред себе си. Пристъпваше надолу с единия си подут крак, после с другия, като на всяко стъпало сумтеше през ноздри от усилие и мъка. Прекоси приземната стая и излезе, без да каже дума на Роро, която вече бърбеше с една съседка и дори не се обърна да го погледне.

Ах, какво облекчение щеше да бъде за него, ако дъщеря му най-после се задоми, пък било и за друг младеж, ако не може тъкмо за Ла Роза! Да се омъжи точно за Ла Роза, наистина му се струваше трудно: преди всичко, защото Роро беше бедна. После, защото я наричаха *Гарибалдийката*, а господата Ла Роза от своя страна търсеха за вятърничавия си син разумна девойка, която да не е заслепена от патриотични идеи. Не че Роро беше заслепена: тя никога не се бе опиянявала от идеи. Но за съжаление си беше създала такова име и може би сега искаше да си послужи с това като с паяжина. Никой не можеше да я обвини, че плете паяжина, за да омотае оная пеперудчица Ла Роза.

— Ех, да можеше да стане така! — въздишаше насаме Шараме, като мислеше, че пеперудчицата, изглежда, вече наистина добре се е заплела.

Хайде де, и тъкмо сега да отиде да разваля тази клопка, за да направи удоволствие на господата ветераните, дето не плащат дори наема? И в края на краищата какво лошо има във всичко това за Амилкаре Белоне? Обстоятелството, че Ла Роза е носил в Гърция червена риза. Обида и ревност! Червената риза, която този младеж искаше да облича, изглеждаше на пустия му Белоне истинско светотатство и го караше да беснее като бик. Ако някой друг младеж идваше да чете вестници при ветераните, той навярно нямаше да обърне внимание.

Като разсъждаваше така, Шараме стигна до главния площад на градчето и както обикновено отиде при една от масичките на кафенето, наредени на тротоара.

Седнал там, той всеки ден чакаше някой да го повика за някакво посредничество: докато чакаше, го измъчваха мухите и досадата и той заспиваше. В това кафене никога не поръчваше нищо, нито дори чаша вода с капка анасонов ликьор. Но съдържателят го понасяше, защото често посетителите се развличаха с него, като насила го караха да разказва за Калатафими, за влизането на Гарибалди в Палермо, за Милацо и за Волтурно. Шараме разказваше със сърцераздирателна печал, като клатеше глава и притваряше лисите си очички. Без каквато и да е екзалтация и без да се хвали, той си припомняше тъжните случки, загиналите, ранените. Тъй че накрая ония, дето го подтикваха да говори, за да се развлекат, опечалено се замисляха над това как някогашният плам на стареца е угаснал сред нищетата на тъжните години, които е преживял след това.

Тази сутрин, като го видя по-потиснат от обикновено, един от посетителите му извика:

— Хайде, смелост!

— Хайде, горе главата, Шараме! След няколко дни е празникът на Конституцията. Старата червена риза ще поизлезе на чист въздух!

Шараме махна с ръка и с този жест искаше да каже, че друго го занимава сега. Тъкмо се готвеше да опре брадичката си върху ръцете, сложени на топката на бастунчето, когато чу да го вика нахлулият като

хала Амилкаре Белоне. Подскочи и стана прав под гневния поглед на председателя на Дружеството на ветераните.

— Знаеш ли, казах й! Казах на Роро тази сутрин — започна Шараме, за да го укроти, като се приближи до него.

Но Белоне го сграбчи за ръката, дръпна го към себе си и като завря юмрук под носа му, извика:

— Ами че той е там сега!

— Кой?

— Ла Роза!

— Там?

— Да, и сега аз ще го оправя. Ще го изгоня вместо тебе, с ритници.

— Моля те! — закле го Шараме. — Да не правим скандали! Пусни ме аз да отида. Обещавам ти — вече няма да стъпи. Мислех, че е достатъчно, дето казах на Роро... Пусни ме да отида!

Белоне се ухили и без да пуска ръката му, го попита:

— Искаш ли да знаеш какво си ти?

Шараме се усмихна горчиво, като сви рамене.

— Хапльо ли? — попита той. — И едва сега го забелязваш? Аз го зная от много отдавна, драги мой.

И тръгна приведен, клатейки глава, като се подпираше с бастунчето.

Когато Роро, която седеше близо до вратата, забеляза, че се задава баща й, направи знак на Розолино Ла Роза да се отдръпне и да седне при масичката с вестниците. С един скок Ла Роза се намести, отвори наслуки едно списание и се зачете.

— Защо тъй бързо се връщате? — попита тя пастрока си с най-безочливата муцунка на тази земя. — Какво ви се е случило?

Шараме погледна първо Ла Роза, който седеше с лакти, оперени на масата, и после каза на доведеницата си:

— Бях те помолил да стоиш горе.

— И аз ви отговорих, че в моята къща... — започна Роро, но Шараме я прекъсна заплашително, като вдигна бастуна и посочи стълбичката в дъното:

— Млък! Качвай се горе! Трябва да кажа две думи на господин Ла Роза.

— На мене ли? — рече оня, сякаш падаше от небето, като се обърна и показа хубавата си квадратна брада и засуканите нагоре мустаци.

Изправи се и какъвто беше дълъг, се приближи до Шараме, който пред него изглеждаше съвсем дребничък.

— Стойте, стойте седнал, драги дон Розолино. Искях да ви кажа... такова... Ти върви горе, Роро!

Розолино Ла Роза се преви на две, за да се поклони на Роро, която вече се отправяше нагоре по стълбичката и ядно мърмореше.

Шараме почака доведеницата му да се качи горе. Обърна се смирено и усмихнато към Ла Роза и започна:

— Вие сте добър младеж, драги мой дон Розолино, зная това.

Розолино Ла Роза отново се преви одве:

— Благодаря от сърце!

— Не, това е истина — подхвана Шараме. — Колкото за мене, то е голяма чест...

— Благодаря от сърце!

— Ама не, това е самата истина, ви казвам. Изключителна чест, драги дон Розолино, че идвате тук да... четете вестници. Само че, ето какво, аз тук хем съм собственик, хем не съм. Вие виждате: това е клуб на Дружеството на ветераните, а аз, който съм собственик и в същото време не съм собственик, имам към моите другари, към членовете... известна отговорност, нали така...

— Но аз... — опита се да го прекъсне Розолино Ла Роза.

— Зная, вие сте добър младеж — добави веднага Шараме, като протегна ръка, — идвате тук да четете вестници и не пречите на никого. Тези вестници обаче, нали така... тези вестници, драги мой дон Розолино, не са мои! Ако бяха мои, бих ви ги предоставил всичките... то се знае! Тъй като вие не членувате...

— Стой! — извика на това място Ла Роза, като на свой ред протегна ръце и се навъси. — Чаках да кажете това. Не съм бил член? Прекрасно. Сега вие ми отговорете: в Гърция бил ли съм, или не?

— Разбира се, че сте били! Кой може да се съмнява?

— Прекрасно! А носил ли съм червена риза, или не?

— Разбира се! — повтори Шараме.

— Следователно ходил съм, сражавал съм се, върнал съм се. Внимавайте, аз имам доказателства, Шараме, доказателства, доказателства, документи, които ясно говорят. Тогава според вас аз какъв съм?

— Но вие сте прекрасен младеж, добро момче, нали вече ви казах?

— Благодаря безкрайно! — изскимтя Розолино Ла Роза. — Не ви питам за това. Според вас аз гарибалдиец ли съм, или не съм гарибалдиец?

— Да сте гарибалдиец? Да, разбира се, защо не? — отговори объркан Шараме, като не знаеше какво цели Ла Роза.

— И ветеран? — настоя пак оня. — Ветеран съм, защото не съм загинал и съм се върнал. Вярно ли е? И ето че господа ветераните не позволяват да идвам тук да чета вестници, защото не съм бил членувал в дружеството, нали така? Вие сам го казахте. Добре тогава: отивам още сега да намеря моите трима другари, ветерани от Домокос, и ние четиримата задружно още тази вечер ще представим заявление за приемането ни в дружеството.

— Как? Как? — рече Шараме, като опули очи. — Вие искате да станете член тук?

— А защо не? — попита Розолино Ла Роза, като смръщи още по-надменно вежди. — Не сме ли достойни според вас?

— Да, разбира се... Не казвам... Колкото до мене, без друго... Такава чест е за мен, толкова удоволствие! — извика Шараме. — Но другите, нали така, онези... моите другари...

— Ще ги видя аз! — заключи заплашително Ла Роза. — Убеден съм, че имам право да членувам в това дружество повече от всеки друг, и ако се наложи, Шараме, мога да го докажа. Разбрахте ли ме?

И като каза това, Розолино Ла Роза хвана с два пръста ревера на сакото на Шараме и го разтърси леко, после го загледа право в очите и добави:

— Довиждане до тази вечер, Шараме. Разбрахме се, нали?

Клетият Шараме остана сред стаята изумен и се почеса по тила.

В Дружеството на ветераните бяха останали да членуват малко повече от дузина бивши бойци, никой от които не беше роден в градчето. Председателят Амилкаре Белоне беше ломбардец, от Бреша, Нарди и Нава бяха от Романия и изобщо всички бяха от най-различни

области на Италия, дошли в Сицилия кой заради търговия с цитрусови плодове, кой заради търговия със сира.

Дружеството беше създадено преди много години, една вечер, по инициатива на Белоне. В Палермо трябваше да се чествува шестстотингодишнината на Сицилианските вечерни. При новината, че Гарибалди ще дойде в Сицилия за този паметен празник, в кафенето се бяха събрали малцината гарибалдийци, живеещи в градчето, с намерение да отидат заедно в Палермо и да видят за последен път своя славен вожд. Предложението на Белоне да основат начаса едно дружество на ветерани, което да се яви със собствено знаме в голямото шествие, предвидено в програмата на празника, бе прието с въодушевление. Тогава някои посетители на кафенето посочиха на Белоне Карландреа Шараме, който дремеше в един отдалечен ъгъл, и му казаха, че и той е ветеран гарибалдиец, стар патриот от градчето. И Белоне, запален от спомена за младежкия ентузиазъм и отчасти от виното, веднага се приближи:

— Хей, другарю по оръжие! Пичото! Пичото^[1]!

Сепна го от съня и сред овации го извика да вземе участие в създаващото се дружество. Принуден да пие в този необичаен час, и то в по-голямо количество, отколкото би утолило жаждата му, Карландреа Шараме се изгърва на свой ред и предложи за момента новото дружество да установи своя клуб в приземната стая на неговата къщичка. Ветераните веднага приеха. По-късно, като забравиха, че Шараме им бе предоставил стаята временно, останаха там завинаги, без да плащат наем.

От своя страна Шараме, като даваше стаята безплатно, имаше преимуществото да не плаща три лири месечно които другите членове плащаха за абониране на вестници, за осветление и тъй нататък. От друга страна, ако имаше известно неудобство, то беше само вечер, когато ветераните оставаха да изпият по някоя дамаджанка вино, да играят на карти, да четат вестници и да бистрят политиката.

Никой не предполагаше, че клетият Шараме е като между чук и наковалня между доведеницата си и Белоне. Председателят от Бреша не допускаше възражения: невъздържан и креслив, той се нахвърляше срещу всеки, който дръзнеше да му противоречи.

— Хлапаци, ах, хлапаци! — развика се тази вечер, след като прочете заявлението на Ла Роза и компания, като подскачаше от злоба,

размахваше хартията под носа на членовете и се кискаше с пламнало лице. — Хлапаци, господа, хлапаци! Ето ги тук! Новите червени ризи, по три лири метърът, току-що дошли от фабриката, драги господа, надянати за първи път в Гърция, спретнати, чисти и без нито едно петно! Седнете, седнете, всички сме тук, откривам събранието: без формалности, без дневен ред, ще ги ликвидираме набързо, с един замах на перото! Седнете, седнете!

Ала членовете на дружеството, с изключение на Шараме, се бяха скупчили около него, за да видят тази хартия, сякаш не вярваха, и го затрупваха с въпроси, особено тлъстият и беззъб романьолец, Наваета, който беше малко глух и имаше дървен крак, един вид прът, на който се вееше крачолът му и който глухо тупаше, когато пристъпваше, и предизвикваше отвращение.

Белоне се измъкна от навалищата, като ги разблъска с ръка, отиде да заеме мястото си на масата на президиума, позвъни със звънчето и взе да чете заявлението на младежите; кривеше лице и правеше хиляди гримаси с очи, нос и устни, които предизвикваха все по-разюздан смях сред слушателите.

Само Шараме слушаше сериозно, опрял брадичка на топката на бастунчето и втренчил очи в петролната лампа.

Като свърши четенето, председателят възприе сериозен и благоприличен вид. Надигайки се от стола, Шараме отклони вниманието му.

— На мястото си! Сядай! — извика му Белоне.

— Лампата дими — забеляза кротко Шараме.

— Остави я да си дими! Господа, аз смятам, че е празно губене на време, аз считам, че е унизително да разискваме един толкова смешен въпрос. *(Отлично!)* Всички задружно с един замах на перото да отхвърлим тази невероятна, тази неокачествима, тази... не знам какво да кажа! *(Избухват ръкопляскания.)*

Но Нарди, другият член на дружеството от Романия, пожела да говори и каза, че счита за необходимо и за неотменим дълг да заяви веднъж завинаги, че за гарибалдийци трябва да се считат само онези, които са следвали Гарибалди *(Точно така! Отлично!)*, истинския, единствения Джузепе Гарибалди *(Шумни аплодисменти, овации)*, Джузепе Гарибалди и край.

— Край! Стига, стига толкова!

— И нека добавим — пум! — надигна се тогава да рече Наваета. — Нека добавим, о, господо, че... онази... как се наричаше там, злополучна война на Гърция срещу... как се казваше там — Турция, не може и абсолютно не трябва да се взема на сериозно, поради... Тъй де... Там, как се казваше... падението на онази нация, която, която...

— Стига с това „която“! — изрева ядосан Белоне, като скочи на крака. — Достатъчно е да се каже „падението на онази разкапана нация“!

— Отлично! Скапана! Скапана! Не е необходимо повече! — одобриха всички.

Точно тогава Шараме повдигна брадичка от бастунчето и вдигна ръка.

— Разрешете — помоли той смирено.

Членовете на дружеството сърдито се обърнаха към него, а Белоне го изгледа мрачно.

— Ти ли? Какво искаш да кажеш ти?

Бедният Шараме се обърка, преглътна, протегна още веднъж ръка.

— Вижте... Искам да ви обърна внимание, че... в края на краищата тези... четирима младежи...

— Смешници! — избухна Белоне. — Те са смешници и край! Ти да не би да искаш да ги защитиш?

— Не! — отговори веднага Шараме. — Не, но вижте, бих желал да ви обърна внимание, както казах... че в края на краищата те са се... сражавали са се тези четирима младежи, били са в огъня. Тъй, тъй... и са се държали храбро, достойно... Един дори е бил ранен... Какво искате повече? Нима трябваше да си оставят там костите, боже упаси! Ако той, Гарибалди, не е бил там, то е, защото не е могъл да отиде — така де! — защото е бил мъртъв... Обаче там е бил синът му, който има право, струва ми се, да носи червената риза и да разрешава на всички, които го последваха в Гърция, да я носят, тъй е. И следователно...

До този миг Шараме съумя да говори, като сам се удивляваше, че го оставят да се изкаже. Ала говореше страхливо и все повече се плашеше от мълчанието, с което посрещаха неговите думи. В това мълчание не чувствуваше съгласие, дори долавяше, че другарите му едва ли не го предизвикват да продължи, за да видят докъде ще стигне неговата наивност или неговото безочие, или за да го нападнат яростно

при някоя негова недобре премерена дума. И затова се стараяше да придава все по-смирнен израз на лицето и на гласа си. Ала не знаеше какво повече да добави, стори му се, че е казал достатъчно, че доколкото е могъл, е защитил ония младежи. А другарите му продължаваха да мълчат и с това го предизвикваха да говори. Какво да каже повече? Добави:

— И значи, струва ми се...

— Какво ти се струва? — избухна гневно Белоне, като застана срещу него.

— Много важно! Глупости! — развикаха се другите, които също наставаха.

Заобиколиха го всички едновременно и взеха възбудено да говорят. Един го теглеше насам, друг нататък, за да му доказват, че подкрепя недостойна кауза и че трябва да се засрами. Да се засрами, защото защитава четирима нехранимайковци, безделници! Та могат ли епопеите, истинските епопеи като гарибалдийската да имат някакво продължение? В посмешище, в посмешище се превърна Гърция!

Клетият Шараме не можеше да отговори на всички; нападнат отвсякъде, зашеметен, той се хвана за онова, което каза Нарди, и му извика:

— Това начинание не беше ли национално? Ама Гарибалди, извинете, да не би да се сражава само за нашата независимост? Той се е бил и в Америка, и във Франция се би, рицарят на човечеството! Как така!

— Ти няма ли да млъкнеш, Шараме! — изрева тогава Белоне, като удари силно с юмрук по масата на президиума. — Не богохулствуй! Не прави обидни съпоставки! Смееш да сравняваш гарибалдийската епопея с палячовщината в Гърция? Засрами се! Засрами се, защото зная истинската причина за твоята защита на тия четирима палячовци! Но ние, знай това, вземайки тази вечер решение, ще направим голяма добрина и на тебе: ще те освободим от една нахална муха, от един ухажор, който посяга на честта на твоя дом. И ти трябва да гласуваш заедно с нас, разбрахме ли се? Заявлението трябва да бъде отхвърлено единодушно, по дяволите! Гласувай с нас! Гласувай с нас!

— Разрешете поне да се въздържа... — помоли го Шараме с молитвено склучени ръце.

— Не! С нас! С нас! — извикаха непоколебими и раздразнени всички членове на дружеството.

Правиха, струваха и накрая принудиха клетия Шараме да гласува „против“ заедно с тях.

Два дни по-късно в местното вестниче се появи следното протестно писмо на Гаспери, ранения при Домокос:

СТАРИ И НОВИ ГАРИБАЛДИЙЦИ

Получаваме и публикуваме следното писмо

Уважаеми господин Редактор,

От името на моите другари Ла Роза, Бети и Марколини Ви съобщавам решението, гласувано единодушно от Дружеството на ветераните гарибалдийци, по повод на нашето заявление да бъдем приети.

Нас ни отхвърлиха, господин Редактор!

Нашите червени ризи за господата от дружеството не са автентични. Точно така! И знаете ли защо? Защото, като не сме били още родени или сме били още в пелени, когато Джузепе Гарибалди — *истинският, единственият* — както пише в решението — тръгнал да се бие за освобождението на Родината, ние, горкичките, не сме били в състояние заедно с нашите бавачки и нашите майки да го последваме тогава и сме извършили грешката, че вместо това сме последвали Сина (който, изглежда, по мнението на гореспоменатите ветерани, сам не е Гарибалди) в свещената Елада. Хвърлят върху нас вината за печалния и унизителен край на Гръцко-турската война, сякаш ние в Домокос не се сражавахме и не победихме, оставяйки на бойното поле труповете на храбрия Фрати други герои.

Сега ще разберете, уважаеми господин Редактор, че ние не сме в състояние да защитаваме, както желаем, нашия Вожд, благородните идеали, които ни подтикнаха да се притечем при повика, нашите паднали и останали живи другари по оръжие от недостойната обида, съдържаща се в

неокачествимото решение на нашите *ветерани*. Не сме в състояние, защото сме изправени пред очевидно оглупели старци. Това определение може на пръв поглед да се стори малко грубо, но няма да изглежда такава, когато се вземе пред вид, че споменатите господа са ни отхвърлили от дружеството, без да се замислят междувременно, че там членува някой, който *не само никога не е бил гарибалдиец, не само никога не е вземал участие в бойни действия, но смее на това отгоре да носи червена риза и да кичи гърдите си с цели седем медала, които не му принадлежат, защото са принадлежали на неговия брат, геройски загинал при Дижон.*

След казаното, струва ми се, е излишно да правя други коментарии за решението. Заявявам, че съм готов да докажа с документи в ръка всичко, което твърдя. Ако бъда принуден да направя това, ще смъкна и публично маската на този мним гарибалдиец, който независимо от това е имал наглостта да гласува заедно с другите против нашето приемане.

Междувременно, като Ви молим, уважаеми господин Редактор, да публикувате изцяло това мое протестно писмо във вашето издание, имам честта да се нарека

Ваш предан
Алесандро Гаспери

И на нас бе съобщено от известно време, че някой си господин членува в Дружеството на ветераните гарибалдийци, без да е нито ветеран, нито някога да е бил гарибалдиец. Никога не бихме споменали за това от уважение към родината, нито бихме се занимавали със случая, ако сега необмисленото действие на споменатото дружество не бе предизвикало справедливия протест на господин Гаспери и на другите храбри младежи, които са се сражавали в Гърция. Считаме, че за да даде някакво удовлетворение на младежите и за да запази достойнството си, Дружеството на ветераните би трябвало поне да

изключи този свой член, който от всяка гледна точка не е достоен да бъде такъв.

(Бел, на ред.)

Докато цялото градче удивено коментираше протестното писмо на Гаспери, Амилкаре Белоне с вестничето в ръка връхлетя разярен в клуба на дружеството и като се сблъска в Карландреа Шараме, който, тъжен и нищо неподозиращ, се отправяше към кафенето на площада, го сграбчи за гърдите и го хвърли на един стол, навирайки с другата си ръка вестника в лицето му.

— Чете ли? Чети тук!

— Не... Как... какво е станало? — измънка Шараме, зашеметен от внезапната грубост.

— Чети! Чети! — извика му отново Белоне, стисна юмруци, за да сдържи гнева си, и започна да се разхожда из стаята като лъв в клетка.

Бедният Шараме потърси с несигурни ръце очилата си, постави ги на върха на носа, ала не знаеше какво трябва да прочете във вестника. Белоне се приближи, измъкна го из ръцете му, отвори го и му показа протестното писмо на втора страница.

— Тук! Тук! Чети тук!

— Ах! — възкликна горчиво Шараме, след като прочете заглавието и подписа. — Аз казвах ли ви?

— Чети, чети нататък! — изрева му Белоне и отново почна да се разхожда.

Шараме започна да чете кротко и мълчаливо. По едно време свъси вежди, после ги отпусна, като ококори очи и отвори уста. За малко вестникът не падна от ръката му. Подхвана го, приближи го още повече към очите си, сякаш внезапно зрението му се бе замъглило. Белоне се беше спрял да го гледа с очи, изпускащи светкавици, със стиснати ръце и чакаше треперещ някакъв протест, опровержение, обяснение.

— Какво ще кажеш? Вдигни глава! Погледни ме!

С мъртвешко лице, присвивайки клепачи около угасналите си очи, Шараме бавно поклати глава отрицателно, без да съумее да проговори. Остави вестника на масата и сложи ръка на сърцето си.

— Чакай... — каза после той повече с движение на устните, отколкото гласно.

Опита се да преглътне, но езикът му внезапно се бе вдървил. Не можеше да си поеме дъх.

— Аз... — запелтечи после, като се задъхваше — аз бях там... в... в Калатафимн... в... Палермо и после в Милано... и после в Калабрия... в Мелито... и после на север, чак до... Неапол и после на река Волтурно...

— Как тъй си бил? Доказателства! Документи! Като какъв беше?

— Чакай... Аз със... със Стефанучо... Имах магаренце...

— Какво разправяш? Какво бълнуваш? Медалите чии са? Твои или на брат ти? Говори! Това искам да зная!

— Те са... остави ме да кажа... В Марсала... бяхме там, в шейсета, аз и Стефанучо, моето братче... Аз му бях като баща... на Стефанучо... Той беше едва на петнадесет години. Разбираш ли? Избяга ми от къщи, когато... когато *Хилядата* стъпиха на брега... за да следват Него, Гарибалди, заедно с доброволците... Връщам се в къщи — братчето го няма... Тогава наех едно магаренце... Най-напред го настигнах в Калатафими, за да го върна в къщи... На петнадесет години, какво можеше да направи, миличкият?... Ала той ме заплаши, че ще си пръсне черепа, тъй рече, с онази стара пушка, по-висока от него, дето му я бяха дали... Ако го принудя да се върне обратно... черепа... И тогава, убеден от другите доброволци, пуснах на свобода магаренцето. Та после трябваше да го плащам... И тръгнах заедно с тях.

— И ти стана доброволец? И се сражава?

— Не... нямах... нямах пушка...

— Но затова пък имаше страх!

— Не, не... Бях готов да умра, но не и да го изоставя!

— Значи, последва своя брат?

— Да, навсякъде!

Шараме почувствува някаква тръпка по гърба, от която се сви още повече и притисна по-силно сърцето си с ръка.

— А медалите? А червената риза? — започна отново Белоне, като гневно го разтърсваше. — Чии са? Твои или на брат ти? Отговаряй!

Шараме разпери ръце, без да посмее да вдигне глава, после каза:

— Тъй като Стефанучо не... не успя да им се порадва...

— Ти тръгна да се разхождаш с тях! — довърши изречението Белоне. — О, жалък измамник! И тъй успя да измамиш нашето доверие? Ти просто заслужаваш да те заплюя в лицето, заслужаваш... да ти... Но будиш самосъжаление! Ти още сега ще излезеш от дружеството: вън! Вън!

— Гоните ме от моя дом?

— Ние ще се махнем, още сега! Иди веднага да отковеш табелата от вратата! Но как тъй, как тъй никога не ми мина през главата подозрението, че като си такъв глупак, значи, никога не си и зърнал Гарибалди, дори отдалече.

— Аз? — подскочи Шараме. — Аз ли не съм го видял! Ах, разбира се, че съм го видял! И дори му целунах ръцете! На площад Преторио му целунах ръцете, в Палермо, където се беше разположил на лагер! Ръцете!

— Мълчи, безсрамнико! Не желая повече да те слушам! Не желая повече да те гледам! Накарай да отковат табелата и тежко ти, ако посмееш отсега нататък да се кичиш с името гарибалдиец!

И Белоне се отправи разярен към вратата. Преди да излезе, се обърна и отново му извика:

— Безсрамник!

Останал сам, Шараме се опита да стане, но краката не го държаха: болното сърце бясно биеше в гърдите му. Хващайки се за масата, за стола, за стената, той се помъкна и се качи горе.

Като го видя да се появява в това състояние, Роро извика, но той й направи знак да мълчи. После й посочи скрина в стаята и почти задавено я попита:

— Ти... документите... на Ла Роза?

— Документи? Какви документи? — рече Роро уплашена, притичвайки да го подкрепи.

— Моите... документите на брат ми... — заекваше Шараме, като се приближаваше към скрина. — Отвори... Искам да видя...

Роро отвори чекмеджето. Шараме вмъкна сгърчена ръка в чекмеджето между изпокъсаните, пожълтели, завързани с канап документи и обръщайки угаснали очи към доведеницата, я попита:

— Ти... ти ли ги показва на Ла Роза?

Отначало Роро не можа да отговори, после уплашена и объркана каза:

— Поиска ми само да ги види... Какво лошо съм сторила?

Шараме се отпусна в ръцете ѝ и се разрида. Роро го завлече до креслото край леглото и го постави да седне, като уплашена викаше:

— Тате! Тате! Защо? Какво лошо съм сторила? Защо плачете? Какво се е случило?

— Върви... върви... Остави ме! — каза хрипливо Шараме. — Аз, дете ги защитавах... Единствен аз! Неблагодарници! Аз бях там! Аз го придружавах... На петнадесет години беше... И магаренцето... При първите пушечни изстрели... Краката... краката... За двама страдах... А в Милацо... зад онази лоза... една буца пръст, тук по устната...

Роро го гледаше разтревожена и смаяна от несвързаните му думи.

— Тате... тате, какво говориш?

Но с широко отворени очи, очи без поглед, с ръка на сърцето, със сгърчено лице, Шараме не я чуваше повече.

Той виждаше далече назад във времето.

Той наистина беше вървял заедно с малкото си братче, на когото беше като баща. Наистина го беше настигнал с магаренцето, първо в Калатафими, и му се беше молил със склучени ръце да възседне магаренцето и да се върне назад, в къщи, да бъде тъй милостив, ако не иска да го накара да умре от страх, като знае, че е изложен на смъртна опасност, а е още момче. Хайде! Хайде! Но братчето не искаше и да знае и тогава и той малко по малко се беше разпалил от ентузиазма на другите доброволци и беше тръгнал. После обаче при първите пушечни изстрели... Не, не беше пожелал да си възвърне изоставеното магаренце, защото, макар и страхът да беше по-силен от него, той не би избягал никога, като знаеше, че неговото братче се е намесило в схватката и може би тъкмо в този миг го убиват, неговото братче. Дори искаше да се втурне, да се хвърли в битката и да се остави да го убият, ако намери Стефанучо мъртъв. Но краката, краката! Какво може да направи един човек, който не е господар на краката си? Беше страдал наистина за двама, страдал беше неизказано много през време на битката и после. Ах, може би после много повече! Когато на бойното поле сред мъртвите и ранените бе търсил своето братче. Ала каква

радост изпита, като го видя жив и здрав! И тъй го беше следвал чак до Палермо, до Джибилроса, където го беше чакал ни жив, ни умрял няколко дни, цяла вечност! В Палермо за проявената храброст Стефанучо бе записан в легиона на генуезките карабинери, който беше изстребен в решаващата битка при Милацо. Като по чудо не загина и той, Шараме, този ден. Спотаен в едно лозе, той чуваше от време на време тук-там особени тупкания сред лозовите листа, но дори и през ум не му минаваше, че това може да са куршуми. И ето че тъкмо през лозата, зад която се беше скрил... Ах, това ужасно изсвистяване преди тупкането! Пълзешком, притиснат до земята, треперещ, се беше опитал да се отдалечи. Но не успя, остана там под градушката на куршумите, ужасен, изгубил сили, и гледаше смъртта със собствените си очи при всяко думкане.

Значи, наистина познаваше всички ужаси на войната. Всичко онова, което разказваше, той го беше видял, чул, изпитал. Наистина беше участник във войната, макар и да не бе играл активна роля. Като се върна в Сицилия, след като Гарибалди подари на крал Виторио кралството на Двете Сицилии, той беше посрещнат като герой заедно с брат си Стефано. Шараме обаче не получи медали: получи ги Стефанучо, но все едно, че ги бяха дали на двамата. Освен това Шараме никога не се бе хвалил с нищо. Когато го караха да говори, той разказваше само онова, което беше видял. И никога нямаше да му хрумне да става член на дружеството, ако онази проклета вечер не го бяха почти принудили, вмъкнали насила. Заради честта, която му бяха оказали и за която в края на краищата той не се чувствуваше чак толкова недостоен, защото за родината бе страдал немалко, той се беше отблагодарил, като бе давал безплатен подслон толкова години наред на дружеството. Беше носил наистина червената риза на брат си и беше кичил гърдите си с не съвсем негови медали, но след като човек направи първата крачка, как да се върне назад? Бе принуден да постъпва тъй и тайно се беше оправдавал, мислейки, че така представлява своето клето братче на националните празници, своя клет Стефанучо, загинал при Дижон, Стефанучо, който достойно беше спечелил тези медали и не бе имал възможността да им се радва по време на хубавите патриотични празници.

Ето, в това беше цялата му вина. Бяха дошли новите гарибалдийци, бяха се спречкали със старите и беше пострадал той,

който сам срещу всички се бе опитал да ги защити. Ах, неблагодарници! Те го убиха.

Като видя неговото землисто лице и хлътналите обърнати очи, Роро започна веднага да вика за помощ от прозореца.

Неколцина от съседите притичаха уплашени и задъхани.

— Какво е станало? Какво има?

Замръзнаха, като видяха Шараме, хъркащ на креслото.

Две по-смели съседки го хванаха под мишниците и за краката, за да го положат на леглото. Още не го бяха сложили да легне, когато...

— Ох! Какво?

— Вижте!

— Мъртъв ли е?

Роро побледня, загледа го с изблецени очи. Вторачи се в съседите, които бяха надошли, и измърмори:

— Мъртъв? Господи! Господи! Мъртъв?

И се хвърли върху покойника, после падна на колене край леглото, зарови лице и протегна ръце:

— Прощка, тате! Татко скъпи, прошка!

Съседите не знаеха какво да мислят. Прощка? Защо? Какво се беше случило? Роро говореше за някакви документи, за някакви хартии... Какво разбираше тя от тях? Дръпнаха я от леглото и я извлякоха в другата стая. Неколцина притичаха да повикат Белоне, други останаха да бдят над мъртвия.

Когато председателят на Дружеството на ветераните заедно с Навета, Нарди и другите членове пристигна мрачен и бойко настроен, Карландреа Шараме лежеше на своето легло нагизден с червената си риза и седемте медала на гърдите.

Обличайки клетия старик, съседите мислеха, че ще му направят добро, като за последен път му сложат дрехата, която носеше по празници. Не му принадлежала? Нима не приписват на мъртвите върху надгробните камъни толкова много неверни неща, лъжи, и то по-лоши от тази? Хайде, медалите! И седемте медала на гърдите!

Пум, пум, пум — задумка Навета със своя дървен крак, приближи се до него намръщен, гледа го известно време, после се обърна към другарите си и мрачно попита:

— Ще му ги махнем ли?

Белоне, който се беше оттеглил заедно с другите в дъното на стаята до прозореца да разговаря, му направи знак да се приближи, вдигна рамене и потвърди мнението на съседите, като измърмори:

— Остави. Сега вече е мъртъв.

Направиха му прекрасно погребение.

---

[1] Момче, младеж (ит.). Пичоти са наричали най-младите сицилиански доброволци, присъединили се към Гарибалди в 1860 г. ↑

ПАДУАНСКИ КАСКЕТ

Падуански каскети, хубави каскети с малка козирка, платнени, като ония, дето ги носят още в Сардиния и се носеха на времето (точно през първите петдесет години на миналия век) също и в Сицилия — не от селските хора, те употребяваха плетени от влакно шапки и с пискюл на върха, а от гражданите, дори от ония, които бяха наполовина господа. За такива каскети става дума в историята, разказана ми от един мой роднина; той лично познаваше шапкаря, който ги продаваше — посмешище на целия тогавашен град Джирдженти, защото след многогодишно упражняване на тази търговия не доби друга печалба освен прякора Чирлинчо, което в Сицилия — за оня, който се интересува — е името на едно глупаво птиче. Истинското му име беше дон Маркучо Ла Вела. Имаше дюкян на главното шосе, преди то да се спусне към Сан Франческо.

Дон Маркучо Ла Вела знаеше, че са му лепнали такъв прякор и много се гневеше. Ала колкото и да се стараеше да се прави на лош и се мъчеше да навакса загубеното, той не само никога не успяваше, а дори всеки път увеличаваше загубите си. Защото винаги накрая се трогваше от престолените сълзи на длъжниците, с които първоначално имаше намерение да се отнася твърдо, та да компенсира загубите си. И освен шапчица загубваше и по някоя пара от дванадесет пари, дадени тайно като подаяние.

У всички вече беше залегнало убеждението, че в края на краищата той няма причина да се оплаква от нищо, нито да се сърди на някого. Вярно беше, че, от една страна, хората винаги го бяха мамили, ала неоспоримо беше, че, от друга страна, за компенсация бог винаги го беше подпомагал. Наистина бе си взел лоша жена, бездушна, болнава, немарлива. Но скоро се бе освободил от нея. Имаше цяла рота деца и беше успял набързо да задоми всички. Сега наистина снабдяваше безплатно с шапки целия си нараснал род, но можеше да бъде уверен, че ако изпадне в нужда, те няма да го оставят да умре от глад. Тогава какво повече искаше?

Междувременно шапките излитаха от неговото магазинче, сякаш имаха крила. Отнасяха ги със себе си синове, зетьове, внуци, приятели и познати. За няколко дни той се заинатяваше и тичаше ту подир един, ту подир друг, за да си възвърне поне парите за една шапка. Нищо подобно не ставаше! И се заричаше, и се кълнеше, че повече няма да дава на вересия:

— Нито дори на Исус Христос, ако ми се помоли!

Ала всеки път отново се улавяше на въдицата. Накрая той реши да затвори дюкяна, щом се изчерпи малкото стока, която му оставаше, и се закле да не даде нито едно влакно, ако не му бъде заплатено предварително.

Но ето че в магазинчето един ден пристигна известният Лицио Гало, негов сват.

Чирлинчо не се страхуваше от свата си за своите шапки. Съвсем друго искаше Гало, като се позоваваше на сватовството. Солиден човек — пари искаше. А вече му дължеше една кръгла сумичка. И, значи, вече край, нали?

— Какъв добър вятър те носи насам, свате?

Лицио Гало имаше навика непрекъснато да си глади с едната ръка редките и дълги увиснали мустаци и под тая ръка, съвсем сериозен, да ги дрънка едни такива, ама какви! Приятен на всички заради доброто си настроение, успяваше да добие каквото му трябва не само от Чирлинчо, който беше много лесен, но и от по-хитрите търговци. Беше затънал до шия в дългове и винаги изпитваше остра нужда от пари. Но този ден изигра друга комедия.

— Лоша работа, свате — изпухтя той и се отпусна на един стол. — Уморен съм, там е работата, уморен и отвратен.

И като придаде на лицето си страдалчески и отвратен вид, продължи да разправя, че сърцето му не издържа повече да живее от хитрини и че до гуша са му стигнали откритите нападки и немите укоризнени погледи на неговите кредитори.

Чирлинчо веднага наведе поглед и изпусна една въздишка.

— Дори и вие въздишате, свате, виждам това — добави Гало, като клатеше глава. — Но имате право! Зная, не мога вече да се приближа до някой приятел. Всички ме избягват! А аз повече, отколкото за себе си, страдам за другите — че им причинявам

неудоволствие с моето присъствие. Ах, заклевам ви се, че заради Джакомина, моята жена, иначе... сега аз щях...

— Какво говорите! — обади се Чирлинчо.

— И знаете ли какво друго ме задържа? — подхвана Лицио Гало. — Онова имотче, което моята жена ми донесе в зестра, макар и натежало от ипотеки. Надявам се, свате, че то ще бъде моето спасение поради разкопките, които правителството иска да прави. Казват, че под него са старините на Камико. Хмм! Вехтори... Какви ли ще да са те? Но ако е вярно, моите работи са наред. И не се съмнявайте, свате, преди всички други ще си спомня за вас. Управителят вече ми съобщи, че иска да говори с мене. Трябва да отида утре сутринта. Ама как да отида?

— Защо? — попита замаян Чирлинчо.

— С тия дрипи? Не ме ли виждате? Колкото за дрехите, смятам, че ще се справя. Моят зет, който има горе-долу моя ръст, си направи нов костюм преди няколко дни и ще ми го заеме. А шапка? Неговата глава е ей такава!

— Ах! И вие ли? — извика тогава Чирлинчо, като опули очи.

— Как тъй и аз? — каза с безочливо изражение Гало. — Че да не съм привикнал да ходя гологлав? Виждате ли в какво състояние е моята шапка? Тя вече ме напуска.

— И идвате при мене? — рече Чирлинчо с пламнало от яд лице. — Извинете, свате, аз няма да ви дам! Това да знаете, не мога да ви дам каскет!

— Ама аз не казвам да ми дадете: ще си го платя.

— Имате ли пари?

— Ще имам.

— Тогава не давам! Когато ги получите!

— Аз за първи път — подчерта скръбно и спокойно Гало, — за първи път идвам при вас за падуански каскет.

— Но аз съм се заклел, знаете това! Заклел съм се, заклел!

— Зная. Но нали разбрахте за какво ми трябва.

— Не приемам никакви доводи! По-скоро, вижте, по-скоро ще ви дам три тари — идете в друг дюкян да купите.

Лицио Гало се усмихна печално и каза:

— Драги свате, ако вие ми дадете три тари, сам знаете, ще ги изям и шапка няма да си купя. Ето защо дайте ми направо каскет.

— Тогава нито едното, нито другото — заключи твърдо Чирлинчо.

Лицио Гало полекичка се надигна от стола, като въздъхна:

— Е добре! Имате право. Ще се помъча да се измъкна от всичките мои неприятности и разбирам, че единственият път е да умра, ясно ми е.

— Да умрете... — предъвка Чирлинчо. — Защо трябва да умираш? Че нали и без това трябва да си свалите каскета в присъствие на управителя?

— Е, тъй е — извика Гало. — А какво впечатление ще правя по улиците с нов костюм и стара шапка! Кажете по-скоро, че не искате да ми дадете...

И понечи да излезе. Тогава Чирлинчо както обикновено, разкаян, го улови за ръка и му каза на ухото:

— Ще ви дам три дни срок да ми го платите. Но не казвайте на никого! След три дни... внимавайте, способен съм да ви го взема от главата на улицата, като ви видя да минавате. Истинско куче съм, стига да се заям!

Отвори скрина и извади прекрасен падуански каскет. Лицио Гало го премери. Стоеше му отлично.

— Колко ми тежи! — рече той, като разтърси глава. — Чувствувах се зле, като идвах насам, а вие ми нанесохте смъртен удар, свате!

И си отиде.

Всичко можеше да очаква клетият Чирлинчо, само не и след два дни Лицио Гало да умре!

Започна да реве като теле от угризение, като си припомни — ах! — последните думи на свата — ах! — сякаш сега го виждаше там, в дюкяна, как поклаща горчиво глава — ах, ах, ах!

И изтича до дома на починалия, за да изрази съчувствие към вдовицата донна Джакомина.

По улицата много хора го задяваха и го спираха:

— Умрял е Лицио Гало, знаете ли?

— А не виждате ли, че плача?

Всички в градчето изтъкваха качествата на Лицио Гало и оплакваха преждевременната му кончина, макар и да се подсмиваха печално при спомена за неговите безбройни щуротии. Многобройните кредитори затваряха очи, въздишаха и вдигаха ръка да му опростят дълга.

Чирлинчо влезе при неутешимата дона Джакомина Четири големи свещи горяха на ъглите на леглото, на което лежеше сватът, завит с чаршаф. Вдовицата разказа с плач как се е случило нещастиято.

— Коварно! — каза тя. — Но тъй си е, щом трябва да го кажем, от известно време Лицио не приличаше на себе си.

Чирлинчо плачеше и кимаше утвърдително с глава и в потвърждение на нейните думи разказа на вдовицата за последното посещение на свата в магазинчето му.

— Зная, зная! — каза му дона Джакомина. — Ах, колко се наскърби от това посещение бедният мой Лицио! Вашите думи, свате, се забиха в сърцето му като истински саби!

Чирлинчо лееше сълзи като чешма.

— И още повече ридае моето сърце — продължи вдовицата, — като гледам, че сега ще го отнесат в бедняшката катафалка, под черен парцал...

В изблик на трогателни чувства Чирлинчо предложи да поеме разноските за тържествено погребение. Ала дона Джакомина му благодари, каза, че това е изричната воля на съпруга ѝ и че тя желае да я изпълни. Съпругът ѝ не искал да има дори траурен съпровод при погребението, накрая дори бил посочил черквата, където като мъртъв искал да прекара последната нощ, съгласно обичая: и по-точно черквичката „Санта Лучия“, като най-скромната и най-отдалечена, подходяща за човек, който иска да си отиде едва ли не тайно, без погребална процесия.

Чирлинчо настоя, но накрая трябваше да се подчини на желанието на вдовицата.

— Но колкото за траурния съпровод — каза, като си отиваше, — бъдете сигурна — цялото градче днес ще крачи зад клетия сват!

И не се излъга.

Сега, когато пристъпваше след катафалката, носена на дръжките от четирима носачи — двама отсам и двама от другата страна, — начело на траурната процесия по улицата, която водеше към

черквичката „Санта Лучия“, насълзените очи на Чирлинчо се насочиха върху оня яркоцветен падуански каскет, който бяха сложили на главата на мъртвия. Каскетът висеше и се клатеше навън от предната преграда на катафалката. Каскетът, който сватът не беше му платил. Изкушение!

Бедният Чирлинчо няколко пъти се опита да отклони погледа си, но след малко очите му сами се връщаха да го гледат, привлечени от клатенето, което отмерваше стъпките на носачите. Искаше му се да помоли някой от тях да придръпне каскета върху главата на покойника и да постави отгоре покроя, та клатушкането да спре.

„Да, да. Само това липсва — мислеше си той, — та аз, тъкмо аз да привлека вниманието на хората. Ами нали, като видят, че съм тук и че гледам шапката, всички може би ще ми се присмеят под мустак...“

Разяждан от подозрение, хвърли два коси погледа към околните, сигурен, че чете в техните очи присмеха, от който се страхуваше; после се обърна гневно към клатушкация си каскет. Колко беше хубав! Колко изящен! И сега, жалко, щеше да отиде на главата на някой гробар или съвсем безсмислено — в земята заедно със свата.

Тези възможности, и най-вече първата, която беше най-вероятна, взеха да го тревожат до такава степен, че почти против волята си започна да се пита дали няма начин да си възвърне тази шапка. Хвърли отново поглед наоколо и забеляза, че мнозина, пристъпвайки, вървяха в такт с ритмичното клатене, което толкова го дразнеше, та чак дори истински го измъчваше. Буквално му се счу, че шумът от стъпките на носачите безспирно и силно повтаря на всички:

Остана — излъган...

Остана — излъган.

Не, по дяволите, не! Дори ако трябваше да заплати, като прекара цялата нощ скрит в черквичката „Санта Лучия“, той трябваше, трябваше да си вземе обратно своя каскет! Наистина, за какво му е повече на свата, нали е мъртъв? Нов-новеничък! И той би могъл да си го вземе и да го сложи обратно в скрина. Защото, по дяволите, не се касаеше само да изпълни докрай взетото решение, но и да не наруши дадената клетва! Клетва!

И тъй, когато траурната процесия стигна отдалечената черквичка, където клисарят беше приготвил двете дървени магарета, върху които положиха бедния ковчег, докато хората присъствуваха на

благословията на тялото, Чирлинчо полекичка отиде, та се скри зад една изповедалня. Вечерта вече се бе спуснала.

Когато черквичката се изпразни, клисарят, с фенер в ръка, отиде да затвори дверите, после влезе в сакристията, за да вземе масло да долее кандилото пред един олтар.

В тишината на черквата провлечените му стъпки глухо отекваха.

Отначало, в мрака, Чирлинчо се уплаши толкова много от тържествената празнота на храма, че едва не издаде присъствието си, за да помоли клисаря да го пусне да си отиде. Ала успя да се сдържи.

След като доля зехтина в кандилцето, оня се приближи крадешком към ковчега, наведе се, после, без да иска, се огледа и преди да се оттегли да спи в своята стаичка над сакристията, вежливо с два пръста свали каскета на мъртвия. И тихичко се измъкна.

Чирлинчо не забеляза. Когато чу да се затваря вратата на сакристията и да се спуска резето, стори му се, че черквата потъна в бездна. После едва различи кандилцето пред олтара. Постепенно светликът от кандилцето се засили и нежно се разпростря наоколо. С усилие, едва-едва очите на Чирлинчо започнаха да различават нещата. И тогава внимателно, като сдържаше дъха си, той се опита да излезе от скривалището си.

Но едновременно с него други двама, които се бяха скрили в черквата със същото намерение, се приближиха безшумно, приведени като него, с прострени напред към ковчега ръце, без никой да забелязва другия.

Внезапно три вика на ужас проехтяха в тъмната черквичка.

Лицио Гало беше повярвал, че вече е сам и се беше на дигнал. Седнал в ковчега, той ругаеше клисаря и пипаше голата си глава. Стреснат и уплашен от трите вика, изрева и той:

— Кой е там?

И инстинктивно се просна отново в ковчега, като дръпна върху себе си покроя.

— Свате... — проплака един глас, задушен от страх.

— Кой е?

— Чирлинчо!

— Колко сме?

— Идиотски град! — избухна тогава Лицио Гало, като захвърли савана и стана на крака. — За някакъв си падуански каскет! Колко сте?

Трима? Четирима? А какво правите тук вие, свате?

— Ама как? — заекна Чирлинчо, като се приближи целият треперещ. — Не сте ли мъртъв?

— Мъртъв? Бих желал да бъда, та да не гледам вашето скъперничество! — извика му в лицето Гало възмутен. — Как? Не се ли срамувате? Идвате да събличате мъртвец, както и оня нехранимайко, клисарят! Ха така, вижте, взеха ми го вече каскетчето, той го взе! А аз го бях обещал на един от носачите!... Днес и като умре човек, пак не го оставят на мира в това идиотско градче! Надявах се тъй да си оправя дълговете... Къде ти! Колцина сте? Трима, четирима, десет, двадесет? Ще имате ли сила да пазите тайна? Не! Тогава да приключим!

Заряза ги там объркани, потресени, замаяни като пънове и отиде да барабани с юмруци, да рита вратата на сакристията.

— Хей, хей, клисарю! Нехранимайко такъв!

Онзи притича след малко по гащи и по риза, с фенер в ръка, съвсем разстроен.

Лицио Гало го сграбчи за гърдите.

— Върви да ми донесеш обратно каскета, крадец такъв!

— Дон Лицио! — изрева клисарят и щеше да загуби сваяст.

Дон Лицио Гало го задържа на крака, като яростно го разтърсваше.

— Каскета, каскета, ти казвам, мръсно! И ела да ми отвориш вратата! Вече не съм мъртвец.

ЗАВРЪЩАНЕ

Завърнал се подир дълги години в своето печално село на върха на хълма, Паоло Мара разбра, че разорението на баща му навярно беше почнало точно тогава, когато той се бе захванал да гради дом за себе си, след като беше строил толкова много къщи за другите.

Разбра това, щом видя отново къщата, която не беше вече негова. Там беше живял като дете за кратко време — на една от ония стари стръмни улици, целите хлъзгави, прилични повече на пресъхнали потоци: речни легла от обли камъни.

Олицетворение на разрухата беше и сводът на дворната порта, останала без врата; този свод се извисяваше над недостроените зидове на оградата, които стърчаха от двете страни. Те ограждаха широкия двор пред къщата и сега червеният им камък изглеждаше вече остарял.

Зад свода следваше стръмният двор, настлан с обли речни камъни като улицата. В средата имаше голяма цистерна. Още от онова време ръждата почти беше разяла червеникавата боя на желязната подпора, която в горния си край прикрепяше скрипеца. И колко тъжен беше този овехтял цвят на боята по желязната подпора, която изглеждаше болна! Може би беше заразена от болезнените и жалостни проскърцвания на скрипеца, причинени от вятъра, който нощем раздвижваше въжетото на ведрото, докато над пустия двор мъждееше звездното, но ниско небе, чието безплътено мъгляво сияние сякаш бе заковано там горе завинаги.

Да: бащата нарочно беше поставил този двор между къщата и улицата. После, може би предусещайки колко безполезна е тази защита, беше оставил недостроен свода на портата и наполовина — зидовете на оградата.

Отначало никой минувач не се е опитвал да влезе, защото по земята още са били разхвърляни дялани камъни и сякаш са подсказвали, че градежът, преустановен за кратко време, скоро ще започне отново. Ала навярно, щом тревата е почнала да никне между облите камъни и покрай стените, тия ненужни камъни изведнъж са придобили вид на отдавна откъртени. Една част от тях бяха отнесени

след смъртта на бащата, когато къщата бе продадена на трима различни купувачи, а дворът остана, без някой да предяви върху него права; друга част от камъните се бе превърнала в седалки за жените от махалата, които вече считаха този двор за своя собственост. За своя собственост те считаха и водата в цистерната и там перяха и простираха прането, а после, щом грейнеше слънцето и ослепително белите чаршафи и ризи по опнатите въжета започваха весело да се развяват, разпущаха лъсналите си от зехтин коси, за да си „пощят“ една друга главите, както правят помежду си маймуните.

С една дума, улицата си бе възвърнала двора, тъй като нямаше врата, която да попречи да се влезе в него.

Паоло Мара за първи път виждаше това нашествие: разбития праг под свода на портата, олющените по ръбовете пиластри, изпотрошения от колелата на каруците калдъръм, колите, които бяха намерили подслон в обширните чисти някога складове вдясно от къщата, кой знае от колко време превърнати в мръсно, давано под наем място за престой на каруци, вонящо от мръсотията на тор и изгнила сламена настилка, с чернилка от помия в улеите, които се бяха образували между камъните и стигаха чак до улицата. Паоло Мара изпита мъка и отвращение вместо онова чувство на скрита боязън, обгръщащо този двор в неговия далечен детски спомен от времето, когато дворът беше пуст, със звездно небе над него, със сивеещата белота на всички тези обли камъни нагоре по склона, с тайнствено кънтящата цистерна по средата.

Впрочем жени и сополанковци вече от доста време бяха застанали да го съзерцават, удивени от старата му дълга дреха, която на него може би му се струваше подходяща за професията на преподавател, но която всъщност му придаваше вид на евангелистки пастор от друга земя и от друг народ, с щръкнали като метла коси, стигащи до превитите му рамене, и с очила, закачени на ушите. Като видяха отвращението, изписано на бледото му лице, избухнаха в смях.

В този миг гневът едва не го тласна да влезе отново в двора, на който беше още собственик, за да измъкне тези жени една след друга от каменните седалки и да ги изблъска навън. Ала вече привикнал да размисля, той съобрази, че жените не могат да открият в този пришълец, може би с малко смешен вид на човек, преждевременно остарял и погрознял от труден и неудачно прахосан в учение живот,

момчето, което той е бил някога и което някоя от тях може би още помнеше. Затова не биваше да им обръща внимание, че му отнемаха правото да изпитва разочарование и отвращение, независимо от мъката, която будеха у него някогашните спомени.

Всъщност един от тези спомени беше достатъчен, за да се откаже от намерението си да се опълчи срещу тия жени. Спомен, който още го изгаряше: неговата майка напуска завинаги тази къща, уловила го с едната ръка и придържаща с другата крайчето на черната забрадка на главата си, за да прикрие плача си и белезите от жестоките удари, нанесени от мъжа ѝ.

Той, момчето, беше причина за побоя, за непоправимия разрыв, последвал между съпруг и съпруга, и за смъртта на майката от сърдечен удар една година след това. Той беше извършил една глупост — на четиринадесетгодишна възраст беше решил да стане рицар на майка си срещу бащата, който ѝ изневеряваше. Тогава не можеше да разбере — както съзнаваше сега, като възрастен мъж, — че бе необходимо майка му, ужасно обезобразена още от малка поради едно падане от прозореца на улицата, да понася тази изневяра, ако иска да продължи съвместния живот със своя съпруг.

За него — сина, това беше майка. Не можеше да си представи друга, различна майка. Чувствуваше се обгърнат и защитен от безкрайната нежност, струяща от нейните очи, които биха били хубави, както бяха черни, ако долните клепачи не се бяха обърнали, показвайки избледняла червена слизеста ципа. Ужасна вдлъбнатина започваше от очните кухини и обхващаше бузите, изпод които едва се подаваше върхът на носа. Цялата земна и свята любвеобилност на майката той чувствуваше в нейния глас, без да си дава сметка, че този глас излиза не от огромната грозна уста, а по-скоро гъгниво се точи от носните дупки.

Знаеше, че бащата, издигнал се от улицата, беше станал неин господар. И се дразнеше, че майка му, вместо да изисква поне малко признателност, едва ли не целуваше земята, по която бащата стъпваше, че му слугуваше като робиня и сама проявяваше с всяко свое действие, всеки миг, онази трепетна благодарност, свойствена за унижените животни. Тя винаги се тревожеше дали е успяла достатъчно бързо да угоди на всяко негово желание, да задоволи всяка негова нужда и

приемаше като незаслужена милост редките небрежни прояви на благоразположение.

Момчето нямаше още шест години, а вече се бунтуваше, негодуваше и бягаше разгневено, когато тя го сочеше на ония, които я упрекваха за безкрайното ѝ покорство. Запушваше си ушите, та да не чува от другата стая думите, с които майка му обикновено придружаваше този жест, останал недовършен поради неговото бягство; тя казваше, че си има син и че при нейното нещастие това наистина е неочаквана награда от бога.

На тази възраст момчето не можеше да разбере, че тя се оправдава със сина, за да прикрие може би и пред самата себе си срамната горест на своята бедна плът, която с такова самоунижение просеше от тоя мъж любов, макар и да знаеше, че е увлечен и притежаван от друга жена, макар и да чувствуваше всеки път отвращението, с което той ѝ правеше ужасното благодеяние. И той, синът, реши, че негов дълг е да отмъсти пред всички за това унижение, което тя понасяше заради него.

Известно му беше, че бащата е тръгнал с една вдовица, жена от народа, негова братовчедка, някоя си Нуца Ла Диа, за която някога бил годен и която оставил, за да се ожени за жена с по-високо положение от неговото и с богата зестра: ех, нищо, че била грозна! Тя беше дъщеря на инженера, който му беше помогнал да стъпи на крака и който, претоварен с толкова работа, щеше да го вземе за съдружник във всички строежи, наемани на търг.

Знаеше, че всяка неделя сутрин двамата се срещат в личната приемна на майката-игуменка на манастира „Сан Винченцо“, която беше тяхна леля. Преструваха се, че отиват да я посетят, а тя навярно оправдаваше с роднинската връзка между двамата нежната интимност на тези срещи. Драго ѝ беше да ги гледа пред себе си, седнали един срещу друг, от двете страни на масичката зад двойната решетка — той, станал вече господин, с неделния си тъмносин костюм, който сякаш щеше да се пропука на грубите му рамене, с колосаната яка на ризата, която жулеше моравата му гуша, и с червена вратовръзка. А тя — с приятна плът, но излъчваща спокойствие, защото бе задоволена, облечена в черен атлаз, със златни накити, които проблясваха в полумрака на малката приемна, строга като черква.

Слагаха си един друг в устата — на теб залче, на мен залче — от вкусните сладкиши на манастира и отпиваха от жълтия ликьор с канелена есенция — глътчица на теб, глътчица на мен. И се смееха. А с тях и старата леля игуменка, като топка се тресеше от смях зад двойната решетка.

Момчето отиде да ги изненада в една от тези неделни утрини.

Бащата успя да се скрие зад една зелена завеса вдясно, която закриваше някаква врата, но завесата беше къса и под разклатените ресни се виждаха ясно двете големи лачени обувки, гладки и лъскави. Тя остана седнала до масичката така, както пиеше, с чашка в ръка.

Момчето застана срещу нея и отдръпна леко глава, за да я заплюе право в лицето. Бащата не се помръдна зад завесата. А после в къщи не му направи нищо, не го докосна с пръст, нито му каза нещо. Отмъсти си на майката. Преби я от бой и я изгони, после открито прибра в къщи любовницата си, без да се интересува повече нито за съпругата, нито за сина.

Когато след година майката умря, него го настаниха в пансион, далече от селото, и повече не видя баща си.

Сега, като се върна в родното село след толкова време, никой не го позна.

Само някакъв индивид се приближи, но Паоло Мара не успя да си спомни кой беше той. Някакво загърнато в пелерина човече — доста смешно, толкова малко беше човечето, а пелерината — голяма.

С тайнствен жест непознатият го повика отначало встрани и започна да му говори шепнешком за къщата и за правото, което трябва да предяви за двора на къщата. Да предяви право или за себе си, или ако не иска за себе си, в полза на една нещастница — то щяло да бъде проява на прекрасно милосърдие, — да се възнагради онази жена за нейната любов и всеотдайност, проявявани към бащата до последния момент, когато с парализирано тяло, онемял, той гладувал, някоя си Нуца Ла Диа, която оттогава започнала да проси заради него, а сега, без покрив над главата, се мъкнела всяка нощ да спи там, под стълбата на къщата.

Паоло Мара се обърна и изгледа човечето така, сякаш пред него стоеше самият дявол.

И ето че това човече, в отговор на неговия поглед, веднага присви едното си око и му намигна с другото, пламнало внезапно от

някакво наистина сатанинско лукавство. Сякаш тъкмо той беше блъснал майка му като дете от прозореца, за да я обезобрази, сякаш той беше направил тъй хубава оная Нуца Ла Диа, за да може да изкушава баща му, сякаш той го беше накарал като момче да заплюе тази жена в лицето и с това да предизвика краха на всички.

И след като намигна тъй, този сатана с широк замах се загърна в своето грамадно наметало и си отиде.

Паоло Мара много добре знаеше, че всичко това е плод на неговото въображение, че се поражда от угризението, което отдавна скрито го измъчваше, угризението, че е оставил баща си да умре в бедност, без да се погрижи за него.

И в този миг почувствува, че отново го бодва угризението, но веднага го потисна с изблик на омраза, макар да чувствуваше, че тази омраза не е искрена. Омразата идваше от друго чувство, което той никога не бе пожелал да си доизясни вътрешно, за да не оскверни спомена за онази, за която го болеше най-много — спомена за майката. А споменът за нея сега се смесваше с жестоко чувство на срам и унижение, защото всеки път до обезобразеното лице на майка му внезапно се явяваше хубавото лице на другата, заедно с незаличимото възпоминание за това как тя го беше погледнала, докато слюнката се стичаше по бузата ѝ — една несигурна усмивка, едва ли не на весела изненада, която блещукаше по зъбите ѝ между червените устни, а в същото време криеше такава мъка, такава мъка в очите.

ЧАУЛА ОТКРИВА ЛУНАТА

Тази вечер копачите преустановиха работа, преди да са напълнили всичките сандъци със сяр, необходими за зареждане на пещта на следния ден. Надзирателят, когото наричаха Кокоскаря, свирепо им се закани с пистолет в ръка пред дупката на рудника *Каче*, за да им попречи да излязат.

— Вашта кожа! Всички назад, връщайте се веднага в рудника и плуайте кръв до зори, че иначе ще стрелям!

— Бум! — извика някой от вътрешността на дупката.

— Бум! — отвърнаха много други гласове и със смях, с ругатни, с обидни крясъци, като блъскаха кой с лакът, кой с рамо, излязоха всички освен един. Кой? Чичо Скарда, то се знае, тоя едноок клетник, пред когото Кокоскаря можеше да се прави на бабаит. Боже мой, как го уплаши! Хвърли се отгоре му като лъв, хвана го за гърдите и сякаш беше сграбчил и другите, изрева в лицето му, като яростно го разтърси:

— Назад всички, казвам ви, паплач такава! Слизайте долу в рудника, че кръв ще се лее!

Чичо Скарда миролюбиво се остави да го разтърсва. И надзирателят, тоя клет човек, трябваше да си изкара яда на някого. Естествено беше, че се захваща с него, дето можеше да приеме това, без да се бунтува. Впрочем и чичо Скарда имаше по-слаб подчинен, на когото можеше да си го изкара: Чаула, неговия носач.

Ония другите се отдалечиха надолу по тесния път, дето води към Комитини. Те се смееха и подвикваха:

— Тъй, тъй, здраво го дръж този, Кокоскаре! Той ще ти напълни пещта за утре!

— Ех, младост! — въздъхна чичо Скарда, като отправи към Кокоскаря тъжна и опрощаваща усмивка.

И докато оня все още го държеше за гърдите, наклони глава на една страна, разтегли в обратна посока долната си устна и остана тъй известно време сякаш в очакване.

Дали това беше гримаса към Кокоскаря? Или насмешка, отправена към младостта на ония негови другари, които вече се губеха

от погледа надолу по пътя?

Наистина сред тия унили места тяхното веселие, тяхната младежка прищявка дразнещо се открояваше. В суровите, почти безизразни лица поради жестокия мрак на подземните рудници, в съсипаните им от всекидневни усилия тела, в парцаливите им дрехи имаше нещо от оловносивата пустота на тези земи без стръкче трева, надупчени от серните мини като множество огромни мравуняци.

Но не беше тъй: замръзнал в своята странна поза, чичо Скарда не им се подиграваше, нито правеше гримаса на Кокоскарят. Свикнал беше по този начин, не без усилие да всмуква постепенно едрите сълзи, които от време на време се стичаха от другото, здравето око.

Този навик да приема в устата си капчица със солен вкус му доставяше някакво удоволствие и той не изпускаше да изтече напразно нито една сълза.

Малко — по една капка от време на време. Ала захвърлен там долу от сутрин до вечер, на двеста и повече метри под земята, с кирка в ръка, като при всеки удар се изтръгваше от гърдите му нещо като гневно ръмжене, чичо Скарда беше винаги с пресъхнала уста; и сълзата за устата му беше онова, което за носа би била щипка емфие.

Удоволствие и разтуха.

Когато усетеше, че окото му се напълва, пускаше за малко кирката и гледайки червения димлив пламък на фенера, втъкнат в скалата, който сред мрака на адското подземие караше да блещука по някоя люспица сярра тук-там или стоманата на лопатата, или някоя кирка, чичо Скарда накланяше глава встрани, разтягаше долната си устна и тъй очакваше сълзата бавно да се спусне по улейчето, издълбано от предишните сълзи.

И другите имаха по някой порок: кой пушеше, кой пиеше вино, а той се беше пристрастил към сълзите си. Тези сълзи се дължаха на болна сълзна торбичка, не бяха от плач. Ала чичо Скарда беше пил и сълзите на плача, когато преди четири години при избухване на мина загина единственото му синче, като му остави седемте си деца и снаха, които да храни. И сега се случваше някоя и друга сълза да е по-солена от другите и той веднага я разпознаваше. Тогава поклащаше глава и измърморваше едно име:

— Каликио...

Като вземаха под внимание умрелия Каликио и окото, загубено при избухването на същата мина, все още държаха чичо Скарда на работа в рудника. Работеше повече и по-добре от някой младеж, но всяка събота вечер му връчваха надницата, сякаш му даваха милостиня; а трябва да кажем, че и сам той си я взимаше като милостиня, та дори казваше полугласно, почти срамежливо, като слагаше парите в джоба си:

— Бог да ви го върне.

Защото редно беше да се счита, че човек на неговата възраст не може вече да работи добре.

Когато най-после Кокошкаря го пусна и изтича след другите, за да опита с добро да върне някой да работи през нощта, чичо Скарда го помоли поне да изпрати някой от ония, които се връщаха в селото, да предупреди, че той остава в сярната мина — да не го чакат и да не се тревожат за него в къщи. После се огледа, за да повика своя носач — който беше не повече от тридесетгодишен (а можеше да му дадеш седем, както и седемдесет години, тъй като беше недоразвит) — и го повика по начина, по който се викат опитомените врани:

— Те! Па! Те! Па!

Чаула се преобличаше, за да се върне в селото.

Да се преоблече, за Чаула означаваше първо да си махне ризата или по-скоро онова, което някога е било риза — единствената дреха, нека я наречем така, която го покриваше по време на работа. Като махнеше ризата, той навличаше на голия си гръден кош, по който едно по едно можеха да се преброят всичките му ребра, широка и дълга жилетка от костюм, дадена му като подаяние, която някога трябва да е била изключително елегантна и изящна (а сега мръсотията тъй я беше спекла, че можеше да стои изправена, като се постави на земята). С върховно старание Чаула закопчаваше шестте копчета, три от които висяха, и после, вече облечен, ѝ се възхищаваше, като прокарваше ръка и я опипваше, защото все още считаше, че не е достоен за този подарък — истински лукс. Босите му, жалки и криви крака по време на това самовъзхищение настръхваха и посиняваха от студ. Ако някой от неговите другари го блъснеше и му теглеше ритник, като му викаше: „Колко си елегантен!“, той разтягаше като кравай, от ухо до ухо, беззъбата си уста и доволно се хилеше. После навличаше панталоните си, които имаха множество отворени прозорци по задника и коленете,

загръщаше се в палтенце от груб белезникав плат, цялото окърпено, и бос се отправяше към селото, като на всяка крачка имитираше чудесно тракането на гарга: „Гра! Гра!“, поради което го бяха нарекли Чаула.

— Гра! Гра! — отговори той и тази вечер при извикването на своя началник и му се представи в цялата си голота, само с кокетната жилетка, надлежно закопчана.

— Върви да се съблечеш отново — заповяда му чичо Скарда. — Сложи пак чувала и ризата. За нас днеска господ не е дал нощ.

Чаула не продума, остана известно време да го гледа с отворена уста, с тъп поглед, после сложи ръце на кръста си, потръпна, като сбърчи нос, изопна се и рече:

— Хубаво.

И отиде да си махне жилетката.

Ако не беше умората и нуждата от сън, нямаше да е кой знае какво да се работи и нощем, защото там долу и без това винаги беше нощ. Поне за чичо Скарда.

За Чаула обаче не беше така. Със зехтинен светилник на челото, втикнат в подвивката на чувала, с врат, смазан под товара, той сновеше нагоре-надолу по плъзгавата подземна стълба — стръмна, с изпочупени стъпала. Изкачваше се нагоре, нагоре, отмалял, задъхан и всяко стъпало издаваше скърцане, подобно на стон на удушнен. Всеки път, при всяко изкачване той виждаше слънчевата светлина. В първия миг оставаше заслепен, после си отдъхваше, като се освобождаваше от товара. Познатият облик на заобикалящите го неща изскачаше срещу него, той се позабавяше, все още задъхан, да ги гледа и без да ги е видял отчетливо, вече се чувствуваше успокоен от тях.

Странно нещо — Чаула не се страхуваше от калните мрачини на дълбоките подземия, където зад всеки завой дебнеше смъртта в засада; не се страхуваше от чудовищните сенки, които някой фенер хвърляше на пресекулки по дължината на галериите, нито от внезапните червеникави отблясъци в локвите, в някое блато от сярна вода — той знаеше винаги къде се намира, опипваше с ръка, търсейки опора в лоното на планината: и се чувствуваше сляп и сигурен като в майчина утроба.

Ала за сметка на това изпитваше страх от пустинната тъмнина на нощта.

Той познаваше мрака на деня там долу, прекъсван от отдиха на светло, отвъд гърлото на стълбата, по която многократно всеки ден се изкачваше, придружен от своя характерен грак на удушена гарга. Но нощната тъмнина му беше чужда.

Всяка вечер, след привършване на работа, Чаула се връщаше в селото заедно с чичо Скарда и там, веднага щом излапаше остатъците от чорбата, се хвърляше да спи като куче върху сламеника, проснат на земята. Напразно децата — тия същите седем внучета-сирачета на неговия господар — го тъпчеха, за да го държат буден и да се смеят на неговата глупост. Той потъваше в дълбок сън, от който всяка сутрин при пукване на зората обикновено го сепваше един познат крак.

Страхът, който Чаула изпитваше от тъмнината на нощта, водеше началото си от оня път, когато експлозията разкъса гърдите и корема на сина на чичо Скарда, бившия негов господар, а сам чичо Скарда загуби окото си.

Там долу в различните забои на сярната мина се готвеха да преустановят работа, тъй като вечерта беше настъпила, когато се чу ужасният грохот на избухването. Всички копачи и техните носачи притичаха на мястото на експлозията; само Чаула, ужасен, беше избягал да се завре в една дупка, известна само на него.

При бягството към скривалището там, о скалата, се беше разбило глиненото му светилниче и когато накрая, след изтичане на време, което не бе в състояние да пресметне, беше излязъл от дупката сред тъмните и пусти галерии, с голяма мъка опипом беше намерил коридора, водещ към стълбата. И въпреки всичко тогава не се беше уплашил. Страхът го връхлетя едва когато излезе от мината в пустата нощ.

Започна да трепери, чувствуваше се загубен, сърцето му се свиваше при всеки неопределен полъх в тайнствената тишина, изпълнила безкрайната празнота, която непрестанното трептене на гъстите ситнички звездици не успяваше да освети със своята слаба светлина.

Мракът, заел мястото на светлината, самотата на нещата, които си бяха по местата с променен и почти неузнаваем вид, когато вече никой не ги гледаше, тъй бяха смутили обърканата му душа, че Чаула внезапно се беше впуснал в луд бяг, сякаш някой го гонеше.

Сега, като се върна отново в мината заедно с чичо Скарда, докато го чакаше да приготви товара, той чувствуваше как постепенно в него расте страхът от тази тъмнина, която щеше да го посрещне горе, щом се покаже от сярната мина. И повече заради тази тъмнина, отколкото заради другата в галериите и по стълбата, Чаула почистваше внимателно глиненото си светилниче.

Отдалече долитаха писъците и думканията на помпата, която никога не спираше, ден и нощ. В ритъма на тези писъци и думкания се преплиташе ръмженето на чичо Скарда, сякаш далечната машина помагаше на старческите ръце да се движат.

Най-последно товарът беше готов и чичо Скарда помогна на Чаула, като го натовари и разположи равномерно тежестта около врата му.

Докато чичо Скарда товареше, Чаула усещаше как под него краката му постепенно се огъват. Единият крак по едно време започна да трепери конвулсивно и тъй силно, та му се стори, че няма да може да задържи повече тежестта, затова Чаула извика:

— Стига! Стига!

— Какво стига, мърша такава! — отговори му чичо Скарда.

И продължи да товари.

За кратко време страхът от мрака на нощта беше надвит от уплахата, че натоварен тъй, може би няма да съумее да се покатери чак догоре. Безмилостно беше работил целия ден. Чаула никога не си беше представял, че някой може да изпита милост към тялото му, той и сега не мислеше такова нещо; ала наистина чувствуваше, че просто не може повече.

Помръдна под огромния товар — това изискваше и усилие да запази равновесие. Да, значи, можеше да се движи поне докато пристъпва по равното. Но как ще издига този товар, когато започне изкачването?

За щастие, когато изкачването започна, Чаула отново бе обзет от голям страх от тъмнината на нощта, сред която след малко щеше да се покаже.

Прекосявайки галериите, тази вечер той не издаваше звуците на гарга както обикновено, а някакъв дрезгаво-провлечен стон. Сега вече, нагоре по стъпалата, не беше в състояние да издава и този стон — престана поради страха от черната тишина, с която щеше да се сблъска сред неосезаемата празнота вън.

Стълбата беше тъй стръмна, че Чаула, със своята издадена напред и смазана от товара глава, като стигна до последния завой, колкото и да се опъваше и мъчеше да погледне, не можа да види дупката, която се губеше горе.

Превит, почти докосващ с чело по-горното стъпало, в чиято плъзгава кал трептящото светилниче едва отразяваше слабото си кърваво пламъче, Чаула се изкачваше нагоре, нагоре из търбуха на планината, без да предвкусва удоволствие, дори уплашен от предстоящото освобождаване. И все още не виждаше дупката, която високо горе се отваряше като ясно око с прекрасна сребърна светлина.

Забеляза я чак когато стигна при последните стъпала. Отначало, колкото и да му се стори странно, предположи, че това са последните отблясъци на деня. Ала светликът се увеличаваше все повече, сякаш слънцето, което той беше видял да залязва, отново беше изгряло.

Възможно ли беше такова нещо?

Щом излезе от мината, замръзна изумен. Товарът падна от раменете му. Той вдигна ръце и разтвори черните си длани сред тази сребърна яснота.

Огромна, спокойна, потопена в свеж и светъл океан от тишина, пред него беше луната.

Да, той знаеше, знаеше какво е тя, ала тъй както много неща се знаят, без човек да им отделя внимание. Какво значение можеше да има за Чаула, че на небето грее луна?

Сега, сега, едва сега, изпълзял през нощта от търбуха на земята, той я откри.

Очарован, седна върху своя товар, пред дупката на мината. Ето я, ето я там, ето я там луната... Имаше луна!

Луна!

И неволно, без да усеща, Чаула заплака, заплака от силното успокоение, от голямата сладост, която изпита, че е открил луната там горе на небето, докато луната се издигаше на небосвода със своя широк воал светлина, без да познава планините, равнините, долините, които осветяваше, без да подозира съществуването на Чаула, който вече не се чувствуваше изморен, който вече не се страхуваше в нощта, изпълнена от неговото удивление.

ДЕЛВАТА

Благодатна беше и за маслините оная година. Стари дървета, които бяха отрупани и предната година, сега родиха отново, напук на мъглата, която ги беше поразила по време на цъфтежа.

Дон Лоло Цирафа събираше добра реколта от своя чифлик, на височините в Примосоле, и като предвиждаше, че петте му стари делви от гледжосана глина, които държеше в зимнина си, няма да му стигнат за всичкия зехтин от новата реколта, беше поръчал навреме една още по-голяма, шеста делва, в Санто Стефано ди Камастра, където ги правеха. Тя беше висока до гърди, издута и величествена, сякаш беше игуменка на другите пет.

То се знае — беше се карал и с тамошния грънчар заради тази делва. А с кого ли не се беше разправял дон Лоло Цирафа? За всяка дреболия, даже за някое камъче, отронено от оградата му, дори за една сламка от неговата слама той се развикваше да му оседлаят мулето, та да препусне до града да заведе дело. Поради ожесточението, с което завеждаше искове и даваше хонорари на адвокати, като призоваваше на съд ту тоя, ту оня, накрая се налагаше да плаща разноските за всички. И тъй почти се беше разорил.

Разправяха, че неговият съветник по правните въпроси, на когото му омръзнало да му се появява два-три пъти седмично, за да се отърве от него, му подарил една книжка, подобна на ония за литургия — законника, та да се оправя сам, като сам си търси правните основания за делата, които смята да започва.

По-рано всички, с които се караше, му викаха, за да го дразнят: „Оседлайте мулето!“ А сега се обаждаха: „Справете се с наръчника!“

А дон Лоло отвърщаше:

— Разбира се, и всички ви ще поразя, кучи синове!

Новата делва, заплатена с четири унции суха и звънка пара, в очакване да ѝ се отвори място в зимнина, бе временно настанена в помещението за мачкане на грозде. Подобна делва никой не беше виждал. Настанена в подземиято, вмирисано на мъст и на оня остър и

суров дъх, който се задържа там, където няма въздух и светлина, тя будеше съжаление.

От два дни беше започнало бруленето на маслините и дон Лоло беше бесен, понеже не знаеше как да раздели усилията си между брулачите и мулетарите, дошли с мулетата си, натоварени с тор за полагане на купчини по склона с тазгодишните насаждения от бакла. Не знаеше кого да надзирава по-напред. Ругаеше като хамалин и заплашваше да порази и едните, и другите, ако една маслина, ако само една маслина бъде пропусната, като че ги беше броил една по една по дърветата. Или ако всички купчинки тор не са еднакви! С голяма бяла шапка, по риза, разгърден, с пламнало лице и целият в пот, тичаше тук и там, като въртеше вълчите си очи и потъркваше ядно бръснатите си бузи, по които бурната брада прорастваше почти веднага след като я острижеше бръсначът.

Сега, на края на третия ден, трима от селяните, които бяха брулили, влизайки в помещението за мачкане на грозде, за да оставят там стълбите и прътовете, замръзнаха пред новата и хубава делва. Тя беше разполовена, сякаш някой със сигурен замах бе разрязал цялата изпъкналост на корема ѝ, като беше свалил предната част.

— Вижте, вижте!

— Кой ли е направил това?

— Майчице! Ами сега, кой ще се разправя с дон Лоло? Жалко, съвсем нова делва!

Първият, по-уплашен от другите, предложи да поемат веднага през вратата, да се измъкнат тихомълком, като оставят облежани на стената вън стълбите и прътовете. Но вторият рече:

— Луди ли сте? Имате работа с дон Лоло! Той е в състояние да повярва, че ние сме я счупили. Стойте всички тук!

Излезе пред зимнина и като сложи ръцете си като фуния, извика:

— Дон Лоло! Ах, дон Лоло!

И ето го — появи се там под склона заедно с разтоварачите на тор. Както обикновено жестикулираше ядосано, като нахлупваше от време на време с две ръце голямата си бяла шапка. Поради това често нахлупване понякога се случваше да не може да я изтегли от врата и челото си. В небето вече изгасваха последните огньовете на привечерта и сред спокойствието, което се спускаше над полето заедно с вечерните

сенки и приятната свежест, биеха на очи жестовете на този винаги ядосан човек.

— Дон Лоло! Ах, дон Лолооо!

Когато се изкачи и видя пакостта, сякаш щеше да полудее. Най-напред се нахвърли върху тримата, сграбчи единия за гърлото и го притисна към стената, като му викаше:

— Мръсни проклетници, ще ми я платите!

След като на свой ред другите двама го сграбчиха с изплашени, посивели и диви лица, той обърна към себе си яростния си гняв, удари шапката си о земята, започна да се пляска по бузите, като тупаше с крака и кряскаше като ония, които оплакват мъртъв роднина:

— Новата делва! За четири унции делва! Още неизползувана!

Искаше да знае кой му е строшил делвата! Възможно ли беше сама да се е счупила? Някой нарочно трябва да я беше счупил, от злоба или от завист! Но кога и как? Нямаше и следа от външен удар! Дали не беше пристигнала счупена от работилницата? Не е възможно! Звънтеше като камбана!

Щом селяните видяха, че първият пристъп на гнева му стихна, започнаха да го призовават да се успокои. Делвата можеше да се поправи. В края на краищата не беше лошо счупена. Само едно парче. Някой опитен грънчар — дете може да поправя стомни, щял да я оправи, та да стане като нова. Та нали чичо Дима Ликази бил открил един чудотворен клей, чиято тайна ревниво пазел? Някакъв маджун, дете и с чук да го удряш, не можеш да го разлепиш, стига да прихване. Точно така — ако дон Лоло иска, утре, щом пукне зората, чичо Дима ще дойде и като две и две четири — делвата ще стане по-здрава от преди.

Дон Лоло се противеше на тия увещания, казваше, че всичко било безсмислено, че нямало средство да се поправи повредата, ала накрая се остави да го убедят.

На другия ден в ранни зори, точният чичо Дима Ликази се представи в Примосоле с кошница инструменти на гърба. Той беше прегърбен старец, със схванати и възлести стави като дънер на древно сарацинско маслиново дърво. Думите от устата му трябваше с кука да ги вадиш. Изкривеното му тяло беше пропито с високомерие или може би с печал, а също и с подозрение, че никой не може да разбере и оцени неговите достойнства на изобретател, който още не е добил

признание. Чичо Дима искаше да говори с дела и освен това трябваше да се оглежда на всички страни, за да не му откраднат тайната.

— Я по-напред ми покажете това лепило — рече му като начало дон Лоло, след като го оглежда дълго и недоверчиво.

Чичо Дима с достойнство кимна отрицателно.

— Работата ще покаже.

— Ама хубаво ли ще се залепи?

Чичо Дима положи на земята кошницата, измъкна от нея голяма кърпа от червен памучен плат, раздрана и завързана на вързоп, започна да я разгъва бавничко, сред вниманието и любопитството на всички, и когато накрая извади очила със счупени на няколко места и закрепени с канап рамки, той въздъхна, а другите се засмяха. Чичо Дима не обърна внимание, почисти пръстите си, преди да докосне очилата, сложи си ги, после много авторитетно започна да разглежда делвата, изнесена на хармана.

— Ще стане — рече.

— Само че на твоя клей не се доверявам — постави условие Цирафа, — искам и шев.

— Отивам си — отговори начаса чичо Дима, като се надигна и постави кошницата отново на гърба си.

Дон Лоло го улови за ръка.

— Къде? Слушай, свадлив глупако, тъй ли се пазариш? Я го гледай ти какви капризи, сякаш е Карл Велики! Слушай, нещастнико, магаре такова, аз тука трябва да слагам зехтин, а олиото ще таи! Цял километър пукнатина, и ще я лепи само с клей! Искам шев. Лепило и шев. Аз нареждам.

Чичо Дима стисна уста, затвори очи и поклати глава. Всички са такива! Отнемаха му удоволствието да върши работата си чисто, да изработи всичко съвестно, по всички правила на изкуството и да докаже качествата на своя клей.

— Ако делвата отново не звънти като камбана... — каза той.

— Не съм съгласен — прекъсна го дон Лоло. — Шев! Плащам лепило и шев. Колко трябва да ви дам?

— Ако е само с клей...

— Ей, че твърдоглав човек! — възкликна Цирафа. — Ти не чуваш ли какво говоря? Казах: искам шев! Ще се споразумеем, като свършиш работа: нямам време за губене с тебе.

И отиде да наглежда хората си.

Изпълнен с яд и обида, чичо Дима се залови за работа. И ядът и обидата му растяха с всяка дупка, която пробиваше с бургията в делвата и в откъртеното парче, за да прекара през тях желязната тел на шева. Придружаваше пърполенето на свределчето с постепенно засилващо се и все по-често ръмжене, лицето му ставаше все по-зелено от злъч, а очите — все по-злюбни и искрящи от яд. Като привърши тази първа операция, той захвърли гневно бургията в кошницата. Прилепи отчупеното парче към делвата, за да провери дали пробитите дупки са на равни разстояния и съвпадат една с друга, после с клещи отрязва от желязната жица толкова парченца, колкото шевове трябваше да сложи и повика на помощ един селянин, който брулеше наблизко.

— Смелост, чичо Дима! — каза му тоя, като видя измененото му лице.

Чичо Дима ядосано вдигна ръка. Отвори тенекиената кутия, в която държеше своя маджун, и го издигна към небето, сякаш за да го предложи на господата, тъй като хората не искаха да признаят достойнствата му, после с пръст започна да маже целия ръб на отчупеното парче и на дупката. Взе клещите и късчетата желязна жица, приготвени от преди, и се вмъкна в отворения корем на делвата, като нареди на селянина да положи откъртеното парче на мястото му, както сам той беше направил преди малко. И преди да започне да слага шевове, се обади от делвата:

— Дърпай! Дърпай с все сила! Я кажи, отлепя ли се? Гръм да поразии оня, който не вярва! Чукай, чукай! Звъни ли, или не звъни като камбана, макар че аз съм вътре? Хайде, върви да кажеш на господаря си!

— Ех, чичо Дима, който е отгоре, той командува — въздъхна селянинът, — а който е отдолу, се измъчва! Сложете шев! Сложете шев!

И чичо Дима започна да препъхва железните жички, като свързваше две по две дупките — едната отсам, другата оттатък залепения ръб, после завиваше двата края с клещи. Трябваше му цял час, за да направи всички шевове. В делвата се лееше пот като изчешма. Докато работеше, се оплакваше от нерадостната си съдба. А селянинът отвън го успокояваше.

— Сега ми помогни да изляза — каза накрая чичо Дима.

Но колкото коремът на делвата беше дебел, толкова шията ѝ беше тясна. Заслепен от яд, чичо Дима не беше обърнал внимание. Сега правеше опит след опит и все не можеше да излезе. А селянинът, вместо да му помогне, се запревива от смях. Чичо Дима беше затворен, затворен в току-що поправената от него делва — и друг начин нямаше, за да го освободят: трябваше да строшат делвата отново и окончателно.

Привлечен от виковете и смеховете, притича дон Лоло. Чичо Дима, вътре в делвата, беше като побесняла котка.

— Пуснете ме да изляза! — ревеше той. — По дяволите! Искам да изляза! Веднага! Помогнете ми!

Дон Лоло отначало остана като гръмнат. Не можеше да повярва.

— Ама как? Вътре? Зашил се е сам вътре?

Приблужи се до делвата и извика на стареца:

— Помощ ли? Че каква помощ мога да ти дам аз? Глупав дъртак, ама как и защо не си взел първо мярка? Хайде, опитай! Първо едната ръка... ето тъй... главата... Не, тъй не! По-полека! Брей! Долу, чакай. Долу, долу, долу... Но как тъй го стори? Ами сега делвата? Спокойно! Спокойно! Спокойно — започна да препоръчва на околните, сякаш не той, а другите бяха загубили спокойствие. — Главата ми пламна! Спокойно! Това е нов случай... Мулето!

Почука делвата с кокалчетата на пръстите си. Наистина звънтеше като камбана.

— Прекрасно! Поправена е, сякаш е нова... Чакай! — извика на затворника. — Отивай да оседлаеш мулето! — нареди на селянина и като си почеса с всички пръсти челото, продължи да си говори: — Я виж ти какво ми се стовари на главата! Това не е делва! Това е дяволска клопка! Кротко! Кротко там!

И притича да задържи делвата, в която чичо Дима бясно се блъскаше като животно в капан.

— Това е нов случай, драги, това само адвокатът може да го разреши! Аз не се наемам! Мулето! Мулето! Отивам и веднага се връщам, имай търпение! В твой интерес е... А през това време стой спокойно, кротко! Аз си гледам интереса. И преди всичко, за да защитя моето право, изпълнявам задължението си. Ето: плащам ти труда, плащам ти надницата. Пет лири. Стигат ли ти?

— Нищо не искам! — извика чичо Дима. — Искам да изляза!

— Ще излезеш. Но аз междуременно ще ти платя. Ето тук пет лири.

Извади ги от джобчето на жилетката си и ги хвърли в делвата. После услужливо попита:

— Закусил ли си? Хляб и нещо с хляба — веднага ще получиш! Не искаш ли? Хвърли го на кучетата! На мене ми стига, че съм ти предложил.

Нареди да му дадат, възседна мулето и препусна галоп към града. Всеки, който го видя, помисли, че отива сам да се затвори в лудницата, по толкова необикновен начин жестикулираше?

За щастие не бе принуден да чака в чакалнята на адвоката, но трябваше да изтрае, докато той престане да се смее, когато научи какъв е случаят. Засегна се от смеха му.

— Какво толкова смешно има, извинете? На ваша милост не му е припекло... Делвата е моя!

Но оня продължаваше да се смее и искаше дон Лоло отново да му разкаже случая, как е станало всичко, та да се посмее още. Вътре, казваш? Сам влязъл вътре, а? А той, дон Лоло, какво иска сега? Да, да... да го задържи вътре, ха, ха, ха... ох, ох, ох... да го задържи вътре, за да не загуби делвата?

— Бива ли да я загубя? — попита Цирафа със стиснати юмруци. — Да понеса щетите и срама?

— Ама вие знаете ли как се нарича това? — каза му накрая адвокатът. — Насилствено затваряне на лице!

— Затваряне? Че кой го е затворил? — възкликна Цирафа. — Той сам се затвори. Каква вина имам аз?

Тогава адвокатът му обясни, че има две положения. От една страна, той, дон Лоло, трябва веднага да освободи затворника, за да не отговаря пред закона за насилствено отвличане и затваряне на лице. От друга страна, поправачът грънчар трябва да отговаря за щетите, които неговата некомпетентност или неговата завеяност са причинили.

— Ах! — въздъхна облекчено Цирафа. — Значи, ще ми плати делвата!

— Полека! — забеляза адвокатът. — Само че внимавай — ще я плати не като нова делва.

— А защо?

— Ами защото е била счупена, нали така беше!

— Счупена! Съвсем не! Сега е цяла-целеничка. По-здрава е от преди — той сам го каза. И ако сега аз се върна и я счупя, повече няма да може да се поправи. Ще загубя делвата, господин адвокат!

Адвокатът го увери, че всичко ще се вземе под внимание и затова нека иска да му я платят колкото струва в сегашното ѝ състояние.

— Дори — посъветва го — накарай го да я оцени сам той.

— Целувам ви ръцете — рече дон Лоло, като се отдалечаваше тичешком.

Като се върна надвечер, намери всички селяни събрани като на празненство около делвата. В празненството участвуваше и кучето-пазач, което скачаше и лаеше. Чичо Дима не само се беше успокоил, но изпитваше и удоволствие от необичайното приключение и се смееше, обзет от злобното веселие на човек в нещастие.

Цирафа разблъска всички и се надвеси да погледне в делвата.

— Аха! Добре ли се чувствуваш?

— Отлично. На хладина — отговори оня. — По-добре, отколкото в къщи.

— Приятно ми е да чуя това. Да знаеш, предупреждавам те, че тази делва като нова ми струваше четири унции. Колко мислиш, че струва сега?

— Заедно с мене вътре ли? — попита чичо Дима. Селяните се разсмяха.

— Тишина! — изрева Цирафа. — Едно от двете: или твоето лепило струва нещо, или то нищо не струва. Ако не струва нищо, ти си мошеник, а ако струва нещо, делвата трябва да има добра цена. Колко? Я ти я оцени!

Чичо Дима доста поразмисли, преди да каже:

— Отговарям. Ако вие ми бяхте позволили да я оправя само с лепилото, както исках, най-напред аз нямаше да се намирам вътре и делвата щеше да струва, кажи-речи, колкото преди. А тъй, повредена от тия шевове, които трябваше да направя по необходимост отвътре, каква цена може да има? Горедолу една трета от това, което е струвала.

— Една трета? — попита Цирафа. — Една унция и тридесет и три?

— По-малко може, повече — не.

— Добре — рече Цирафа. — Дай ми дума, че ще ми платиш една унция и тридесет и три.

— Какво? — рече чичо Дима, сякаш не беше чул.

— Ще счупя делвата, за да можеш да излезеш — отговори дон Лоло. — А ти — тъй каза адвокатът — ще ми я платиш, колкото сам си я оценил. Една унция и тридесет и три.

— Аз да плащам? — захили се чичо Дима. — Ваша милост се шегува. Тук ще изгния.

И измъкна с известно усилие от джоба си своята задръстена луличка, запали я и започна да пуши, като издухваше дима през гърлото на делвата.

Дон Лоло остана неприятно изненадан. Нито той, нито адвокатът бяха предвидили възможността чичо Дима да не иска да излезе от делвата. А сега? Как ще се справи? За малко да нареди отново: „Мулето!“ Но се сети, че вечерта настъпва.

— Тъй, значи — рече. — Ти искаш да квартируваш в моята делва? Всички сте свидетели! Не иска да излезе от делвата, за да не я плати: аз съм готов да я счупя! Щом иска да стои вътре, утре аз ще го дам под съд за незаконно заемане на квартира и за това, че ми пречи да използвам делвата.

Първо чичо Дима изпусна навън кълбо дим, после спокойно отговори:

— Съвсем не. На нищо не искам да преча. Аз да не стоя тук за удоволствие? Извадете ме и доброволно ще си отида. А да плащам... дори и на шега нямам това намерение, ваша милост!

В пристъп на гняв дон Лоло вдигна крак да ритне делвата, но се сдържа, прегърна я с две ръце, разклати я, като целият трепереше.

— Виждате ли какво здраво лепило? — обади се чичо Дима.

— Обесник такъв! — изръмжа тогава Цирафа. — Кой стори белята, аз или ти? И да трябва аз да плащам? Умри от глад там вътре! Ще видим кой ще надвие!

И си отиде, без да си спомни за петте лири, които беше му хвърлил сутринта в делвата. Като начало с тези пари чичо Дима реши да направи гощавка заедно със селяните, които бяха закъснели заради необичайното произшествие и щяха да прекарат нощта на хармана, сред полето, под открито небе. Един от тях отиде да купи нещо от близката кръчма. Сякаш нарочно имаше луна, та беше светло като ден.

По едно време дон Лоло, който си беше легнал, бе събуден от адски шум. Показа се на един балкон на мандраджийската къща и видя под луната на хармана много дяволи: пияните селяни, уловени за ръце, играеха около делвата. Чичо Дима отвътре пееше ли, пееше с цяло гърло.

Този път дон Лоло не можа да издържи — хвърли се като разярен бик и преди ония да имат време да му попречат, с един тласък търкулна делвата надолу по склона. Като се търкаляше, сподиряна от смеховете на пияните, делвата отиде, та се строши в дънера на едно маслинено дърво.

И чичо Дима надви.

ГАРДЕРОБ НА КРАСНОРЕЧИЕТО

Като слушаше по улиците, из домовете на познатите или в обществените заведения хорските брътвежи относно събитията на деня, Бонавентура Кампосолдани беше разбрал, че над обикновените занимания витае някаква духовна атмосфера, съставена от повече или по-малко груби разбирания, от повече или по-малко банални истини, от неопределени понятия, от девизи и поговорки и тъй нататък, към която се опитват да се издигнат, за да поемат глътка въздух в миговете на безделие всички ония, които обикновено се превиват под тежестта на своите жалки съществувания. Естествено в тази духовна атмосфера те се чувствуват като риби на сухо: лесно се объркват, ослепени от блясъка на някоя ненадейна мисъл. Човек трябва да умее да улавя този миг, за да ги хване на въдицата.

Бонавентура Кампосолдани прекрасно се беше обучил да върши това.

Да му хрумне някаква „обединителна идея“, да я предложи на дузина приятели с известен авторитет и многобройни връзки, да свика едно първо събрание, за да изложи идеята си и да покаже преимуществата и изгодата от нея, после да назначи комисия за изработване на устав — в това се състоеше цялото изкуство.

След като се назначи комисията и се състави уставът, след като се обяви ново събрание, за да се обсъдят и одобрят членовете на устава и се определят ръководните длъжности, единодушно избираха за председател Бонавентура Кампосолдани, който бе дал идеята и неуморно се бе трудил за намиране на помещение. Тъй дружеството се раждаше и за всички останали, които загубваха интерес, започваше веднага да умира. В качеството си на председател, съветник, администратор, касиер, секретар на първо число всеки месец Кампосолдани изпращаше инкасатора да събуди вежливо само за кратък миг заспалите, чийто лек сън през първия месец постепенно ставаше все по-дълбок и накрая се превръщаше в тежка летаргия.

Инкасаторът на всички дружества, основани от Бонавентура Кампосолдани, беше винаги един и същ: едно старче, което се

наричаше Бенчивени. Невзрачен, дребен, мършав и треперещ, той излъчваше ангелска наивност от светлите си небесносини очички, вечно пълни със сълзи.

Кампосолдани отдавна го беше нарекъл Джеремиа^[1] и всички вярваха, че наистина Джеремиа е името му, а Бенчивени презимето.

Кампосолдани го покровителствуваше, защото наистина бедният старик заслужаваше да бъде закрилян: той бе ветеран в битките за родината, оцелял при Вила Глори^[2], а от скромност мизерствуваше.

За да сменим темата на разговора и в интерес на истината трябва да добавим, че беше се показал донякъде глупец. Беше взел за жена вдовицата на един свой побратим по оръжие, загинал в Дижон, и беше отгледал четири деца, които не бяха негови. След пет години съпругата му беше починала. Щом отраснаха, тримата доведени синове го изоставиха и на стари години, сред нищета, той остана сам заедно с доведеницата си, която обичаше като истинска дъщеря. Та затова Джеремиа имаше защо винаги да плаче.

Но Джеремиа съвсем не плачеше. Само изглеждаше, че плаче. Анемичен по природа, той лесно се разболяваше от хрема. И не само очите му прокапваха, но и носът, този беден, мършав и бледен нос, изтънял, лъснал от постоянното секнене, с което се мъчеше да предотврати безкрайната поредица от твърде комични кихавици — истинска напаст божия — къси, бързи, сухи, по време на които изглеждаше ужасно раздразнен от самия себе си и сякаш искаше да изкълве с нос гърдите си.

— *Mea culpa... mea culpa... mea culpa*^[3]? — възкликваше Кампосолдани като имитираше при всеки пристъп разтърсванията на стареца.

А той обикаляше целия ден димовеите на членовете и се връщаше смъртно уморен. Потънал в старите си дрехи, винаги неподходящи за сезона, получени като подаяние или купени на старо, с измъчени крака, наврени в огромни, привързани с канап обуца, той влизаше и говореше полугласно като на себе си, с призрачна усмивка на устните, благоприлична и в същото време тъжна усмивка. После кимаше по такъв изящен начин и с такова философско снизхождение помръдваше клепачи над своите светли очи, наивни и воднисти, че като го гледаше, човек не знаеше какво да мисли.

Сякаш старецът продължаваше монолог, започнат по някакъв повод още сутринта на излизане от къщи: някакъв монолог, който той навярно не прекъсваше нито по улиците, нито когато се качваше и слизаше по стълбите. И наистина, влизаше в къщите на членовете, говорейки, и говорейки, излизаше, без да престане нито за миг, дори когато с потрепваща ръка надраскваше в кочана разписка за ежемесечния членски внос.

Но никой не успяваше да разбере какво говори.

Всички предполагаха, че бедният старик се оплаква от непрекъснатото ходене, от безкрайното изкачване и слизане по стълби на неговата напреднала възраст и в неговото жалко състояние. Необяснимо беше само, че от непрекъснатото му фъфлене между две тъжни и благоприлични усмивчици се долавяше ту името на някой министър, на тоя или на оня депутат в парламента или пък названието на някой вестник. И тогава всички замръзваха удивени и поразени, заглеждаха се в него, като не разбираха какво общо имат тези имена и тези названия на вестници с неговите оплаквания.

Имаха общо, и още как! Защото Джеремя Бенчивени съвсем не се оплакваше, а считаше, че разговаря, макар и да го вършеше ей тъй полугласно и като на себе си. Може би мислеше, че като общува с толкова благопочтени хора, е длъжен да разговаря за политика, за добрите закони, които се гласуват в парламента, да коментира събития от хрониката. Или да дава сведения за члена на дружеството А, когото беше посетил преди малко, или за члена на дружеството Б, при когото след малко щеше да отиде.

Ако някой му кажеше, че не иска повече да плаща, защото не желае повече да членува в дружеството, Джеремя се правеше, че не чува: все едно, че нищо не са му казали, откъсваше надлежно подписаната разписка и я оставяше там на масичката, сякаш с това се изчерпваше неговият дълг и не трябваше да се интересува от друго, поне докато все още някой и друг член продължава да плаща от наивност или от състрадание, или за да се освободи от неговото присъствие.

Докато някой ден, съвсем изтощен, Джеремя идваше да съобщи, че просто няма кой повече да плаща и за доказателство обръщаше всички джобове на сакото, на жилетката, на панталона си и дори показваше хастара на омазнената си шапка. Бонавентура

Кампосолдани за миг се двоумеше дали да изгони с едно подухване сянката на дружеството, на което Джеремия беше олицетворение, или да събуди живот в него с проблясък на гениално хрумване.

В първия случай трябваше да започне отначало, да вложи веднага усилия за основаване на ново дружество. Дотегнало му беше. И после, добре беше да не прекалява. Значи — проблясък... проблясък... Но какъв проблясък?

Кампосолдани разчиташе предимно на две неща. На онова, което наричаше „морална еластичност“ на италианския народ и на умствения му мързел.

Мартин Лутер искал да плати сто хиляди флорина, за да му спестят гледката на Рим!

Мартин Лутер е бил глупак.

Ето защо: темпераментите са свързани с температурите. Първо трябва да се вземе под внимание температурата. В Германия е студено.

И естествено тъй както студът кара водата да замръзва, тъй стяга и духовете. Точни формулировки. Абсолютни предписания и норми. Няма еластичност.

В Италия е топло.

Ако, от една страна, слънцето приспива способностите и прави лениви хората, като им отнема енергията, от друга страна, то непрекъснато държи в разкалено състояние душите и ги прави пламенни, еластични. Като вземеш да ги теглиш, душите се поддават, удължават се като меко тесто, оставят се да бъдат навити около който и да е лакът, стига това да се прави вежливо и, разбира се, лека-полека. Търпимост. Какво значи търпимост? Точно това: умствена леност, морална еластичност. Живей и оставяй другите да живеят.

Италианският народ не желае да се измъчва с мислене: предоставя на малцина избрани задължението да мислят заради него.

И тъй, нека бъдем справедливи; за да могат да разсъждават нашироко, за всички, без да се уморяват, тези малцина избрани трябва добре да бъдат нахранени. *Mens sana in corpore sano.*^[4] И италианският народ ги оставя да ядат, стига да правят всичко вежливо, разбира се, и да спазват приличие по някакъв начин. После, всеки път, когато неговите мислителите-наемници успеят случайно да му доставят някое удовлетворение, ръкопляска, без много да се разпалва.

Ето в това се състоеше цялата работа: трябваше да достави някакво удовлетворение на членовете на умиращото дружество, за да се опомнят и сложат край на своята платежна неизправност.

И Бонавентура Кампосолдани почти винаги успяваше.

Не може да се каже, че последното дружество, което Кампосолдани основа, беше кръжок, по-скоро това беше общонационална асоциация с подчертано патриотични и културни цели.

Поставяше си задачата да обедини в трудолюбива армия всички ония дейци във всяка провинция и община на Италия, на които е присърце делото за оздравяване на старата срамна язва: неграмотността. Чрез четения и сказки те трябваше да разпространяват вкус към културата у италианския народ.

Дълбоко в сърцето си Бонавентура Кампосолдани считаше за неоценимо достойнство на италианския народ неотслабващата му враждебност към всякакъв вид култура и образование: щом бъдат придобити, те правят необходими толкова неща, без които човек може да мине, ако е мъдър. Но не смееше да си го признае дори *in taciti sinu*^[5] сега, когато за по-малко от година се бяха образували цели седемдесет и пет секции за борба срещу неграмотността. От тях четиридесет и две (утешителен признак на спасително пробуждане!) бяха в южните провинции. *Новата национална асоциация за народна култура* броеше вече над хиляда и шестстотин члена. Централно седалище — Рим. И за да се създаде необходимият резервен фонд, правителството мъдро бе отпуснало една телеграфо-пощенска томбола, която беше донесла прекрасната сума от около четиридесет и пет хиляди лири.

Той беше открил тържествено почти всичките тези седемдесет и пет секции, като всеки път импровизираше едночасова реч върху ползата от азбуката и предимствата на културата. За да не изглежда твърде нахален, беше оставил само четири или пет секции да бъдат открити от някой си Паскоти, преподавател по история в един римски лицей, заместник-председател на централната секция. Хубав човек беше този Паскоти, целият заоблен, също такъв беше и гласът му: заоблен, мек като топка тесто. Бедничкият, да го съжалиш, проявяваше слабостта да вярва, че е голям оратор: наистина имаше дар слово и говореше цветисто, с натруфени фрази, с многобройни вмъкнати

изречения; заемаше позата едва ли не на Цицерон или на Демостен и не преставаше да говори часове, без никога да завърши мисълта си, блажено опиващ се от звучните струи, които се лееха из устата му. Сякаш красноречието му беше меко тесто. С тлъстичките си ръце, вдигнати пред устата, той сякаш опипваше това свое красноречие и го закръгляше и го правеше на топка, като в същото време очите му изразяваха наслада. За известно време всички затихваха и го слушаха с удоволствие, но после челата, сбърчени поради съсредоточаване, започваха да придърпват нагоре веждите, очите се уголемяваха, ококорваха се и всички се оглеждаха объркано, сякаш търсеха откъде да избягат.

Разочарован от резултата на тези свои пет речи при откриването на секциите, Паскоти си беше дал оставката като заместник-председател и повече не се бе показал. След като разиграха томболата и първият ентузиазъм прекипя, централната секция в Рим напълно заспа. Все още с малко подозрителна енергия работеха няколко секции, особено две или три, но за щастие твърде далечни — в Калабрия и Сицилия.

Как шумно се смееше Бонавентура Кампосолдани, като четеше докладите в героичен стил на председателите на тези секции, бедни учители от първоначалното училище! Някои изпращаха дори цели жизнерадостни педагогически трактатчета. Но какви усилия му струваше освен това да ги направи по-скромни, да извлече същественото. Тук да поправиш едно изречение, там да уловиш нещастния смисъл, претърпял крушение сред море от гонещи се и кипнали като вълни фрази! Все пак трябваше да изпрати да се печатат тези доклади в Бюлетина на асоциацията. Смяташе, че е уместно да го публикува поне веднъж месечно, та четиридесет и петте хиляди лири от томболата да дават някакъв признак на живот.

Този път трябваше освен това да намери постоянно седалище на асоциацията. Беше наел малка квартирка на първия етаж в една стара къща на улица Мармореле — две стаички и хубава зала за събрания, ако по някакво чудо се случи членовете на римската секция да решат да се съберат.

Една маса, покрита със зелено сукно, за президиума и за управителния съвет, писалки и мастилници, петдесетина столове, три завеси за прозорците, пет цветни печатни портрета на тримата крале и

на двете кралици по стените, един бюст от бронзиран гипс на Данте Алигиери върху пиедестал, също от гипс, зад масата на президиума, един поднос с две шишета вода и четири чаши, един плювалник... Какво друго? Ах, да — знамето на асоциацията: всичко това беше в залата за събрания.

В една от двете стаички се беше настанил дон, Кампосолдани: не за да спи там, не, а за да работи от сутрин до вечер, защото избраните съветници и секретарят го оставяха сам и трябваше всичко да върши. Дори по едно време реши, че е безполезно да държи мебелираната си стая на улица Овидий, в края на квартала Прати, и нощем, уморен от целодневния труд, се хвърляше облечен на дивана да поспи няколко часа.

В другата стаичка се беше нанесъл Джеремиа с дъщеря си. Бедният Джеремиа! Най-после имаше твърда заплата, от фонда на телеграфо-пощенската томбола, и безплатна квартира. Можеше вече да каже, че Италия, за която беше страдал и се бе сражавал, най-после се е конституирала и поставила в ред. Като награда за героичните усилия на неговата младост, като възнаграждение за многобройните лишения, понасяни чак до старостта, той вече имаше квартира в седалището на националната асоциация, а Тудина, неговата доведеница, можеше най-сетне да простира да съхнат своите парцали по петдесетте стола, понякога дори и по бюста на Данте Алигиери. Правеше това от невежество, бедната Тудина, не от липса на почит към бащата на италианския език.

За Тудина най-характерното у Данте Алигиери беше възмутено сбръчканият нос. Наричаше го „оня човек, дето му смърди“.

И Тудина не разбираше защо Кампосолдани го държи там, на най-видното място в залата, зад масата на президиума. Като простираше прането по столовете, тя не можеше да понася това гипсово лице, което я гледаше от пиедестала със своята високомерна гримаса, и бързаше веднага да го покрие с някой парцал.

Тудина не беше грозна, но не беше и хубава. Хубави, наистина хубави бяха само очите ѝ, а също и косите: черни, дълбоки и блестящи бяха очите, черни и къдрави — косите.

Вече беше на двадесет и четири години, но изглеждаше така, като че бе на петнадесет, не повече. По телосложение, в държането на главата, в блестящите си очи, в тия винаги разрошени нейни къдрави

коси беше останала девойче — полудиво девойче, неподатливо на никаква система на обучение и култура.

Като дете беше ходила в различни училища: от всички я бяха прогонвали. Веднъж беше тъпкала с крака една своя другарка и по чудо не ѝ бе извадила очите. Друг път се беше разбунтувала не по-малко жестоко срещу една учителка. Никой не беше се заинтересувал каква е причината за тези необуздани действия. Тя беше тъпкала своята съученичка, защото онази ѝ се бе подиграла, че казва, че се страхува от кучета, защото като дете една котка я била изподрала. Нейната съученичка не знаеше, че тя нежно беше държала в ръце котката, която неотдавна бе родила милички котенца, и че едно куче се беше приближило заплашително с лай и тогава котката се беше наежила, но не можейки да изподраска кучето, бе изподрала нея. От това логично произлизаше страхът ѝ от кучетата. А учителката пък бе искала не друго, ами да я принуди да потопи в мастилницата перото си, едно хубаво, чисто и лъскаво перце, което представляваше ръка с насочен показалец; прекрасно перце, което ѝ се струваше като оръжие, с което са я въоръжили, изпращайки я на училище, и тя ревниво трябва да го пази непокътнато.

Неведнъж вторият ѝ баща, връщайки се в къщи уморен, много внимателно се беше опитвал преди или след вечеря да я понаучи малко на азбуката по буквара.

Фактът, че буквите *б* и *а* правят *ба*, обяснен ѝ от пастрока с неговото гласче на комар и свойствената му благоприличие и печална усмивка, не ѝ изглеждаше нито сериозен, нито убедителен. Тя го гледаше в очите с отворена уста.

И сега често го гледаше тъй и за това имаше причина, по-необикновена причина човек не би могъл да си представи.

Тудина съвсем не беше сигурна, че нейният пастрок е действителен; от плът и кръв като всички други, а не някакъв призрак, сянка, която най-лекият полъх може да отнесе. Гледаше как говори, как се усмихва, но какво казва, защо и за какво се усмихва, и тя не разбираше. Не разбираше защо очите му понякога заспиват зад вечния воал на сълзите. И не можеше да повярва, че треперещите пръсти на неговите безкръвни ръчички някога са пипали тъй, че да усещат нещата, които докосват. Не можеше да повярва, че той усеща вкуса на храните, които яде, или че в неговата белоснежна глава може да

минават мисли. Той, нейният баща, ѝ се струваше безпльтен човек, който няма в себе си нищо свое, който получаваше всичко случайно, без да прави нещо за това и защото другите му го даваха едва ли не за да се посмеят, заради удоволствието да го видят как изглежда нагласен и нагизден тъй, с тази риза, с тази шапка, с тия обуца, с тия панталони, с този балтон. Всичко на него винаги беше твърде широко, толкова широко, че той като че се губеше вътре.

Тия дрехи, тия обуца запазваха винаги нещо от местопроизходението си. Тудина познаваше, че са чужди, но кой ли беше, какво ли представляваше оня, който ги е носил?

Никога не беше носил своя риза, никога — чифт обуца, направени за неговите крака, никога — шапка, която да приляга точно на главата му.

Нищетата, несигурността на всяко негово движение — тя винаги го виждаше да блуждае почти из въздуха, загубен, запътен по празни работи, непрекъснато фъфлещ думи без смисъл през смях и сълзи — ѝ създаваха усещане не само за неговата нереалност, но също и за нереалността на самата нея и всичко околно. Къде, в какво можеше на се докосне до реалността сред това непрекъснато несигурно съществуване, когато около нея и вътре в нея всичко беше нетрайно и несигурно, когато нямаше на какво и на кого да се облегне?

И Тудина понякога внезапно скачаше и късаше, чупеше, разбиваше — свитък хартия, ваза, каквото ѝ попаднеше, всичко онова, което по странен начин едно след друго изникваше пред очите ѝ. Наглед това бе див изблик, но всъщност тя чувствуваше инстинктивна, несъзнателна нужда да махне, да разруши някои неща пред себе си, на които не съумяваше да разбере смисъла, ценността, или за да се увери в своето присъствие, в своята сила срещу предметите, понеже я дразнеха, като стояха пред нея, ей тъй като че ли нея я няма, като че ли тя не може, щом поиска, да ги скъса, да ги счупи, да ги разбие. Онази ваза там... Но, разбира се, тя може да я премести оттам тук и оттук там и дори силно да я тресне върху перваза на прозореца и да я разбие... Ето готово... Защо ли? Ей тъй, за нищо. Защото я дразни! Обаче към други дребни предмети, предмети крехки, нищожни, без никаква стойност — парченце оцветена веленова хартия, стъклено мънисто, копче от риза от фалшив седеф, — тя проявяваше закрила, грижа, нежно внимание. Галеше ги с пръст и ги слагаше между устните си. А

в някои дни безкрайно милваше с пръсти гъстите си черни кичури, сплетени на главата, като ги опъваше бавничко и ги пускаше отново да се навият, не от кокетство, а заради удоволствието, което тази милувка ѝ доставяше. Други дни, напротив, гневно ги скубеше с гребена.

Бонавентура Кампосолдани никога не беше обръщал внимание на доведеницата на Джеремиа. В неговия живот жените не вземаха участие освен временно и между другото. Жената го интересуваеше тъй, абстрактно, като социален въпрос; да, нейното юридическо положение рано или късно можеше да го заинтересува. Това бяха социални проблеми, които както всички други трябваше да се проучат и да им се отдели време. И можеше да влязат в обсега на неговата дейност — но не за да бъдат разрешени, боже упози!

Ако всички социални проблеми, тъй както постепенно изникват от живота и се налагат на вниманието на наемните мислители за изследване, се разрешаваха като две и две четири — тогава край на професията!

Истина е, че животът изобилствува със социални проблеми и ако някой от тях по някакво чудо се разреши, веднага изникват други два-три нови проблема. Ала истинско мъчение е да започваш всеки път отначало, да мислиш върху нов проблем, когато е тъй удобно да се занимаваш със старите, тъй като на хората е достатъчно да знаят, че проблемите са поставени и че има кой да мисли за тяхното разрешаване. Известно е, че всички социални проблеми имат свойството да бъдат поставяни, но никога и разрешавани. Впрочем новите проблеми имат този недостатък, че отначало малцина ги забелязват. Следователно те не бяха за него, той, който нямаше още постоянна служба с твърдо възнаграждение и с право на пенсия, та да може да си позволи лукса да изучава нови и трудни проблеми, изискващи бавно и внимателно вникване. Кампосолдани упражняваше своята професия свободно, като създаваше дружества, институции успоредно с държавните. И затова имаше нужда от отдавна поставени проблеми, чиято сериозност е широко призната.

Сега му беше паднал проблем, разрешаването на който изискваше не цял живот време, но и десет живота по деветдесет години нямаше да стигнат! Бедата беше там, че за съжаление парите от телеграфо-пощенската томбола се топяха от ден на ден.

Забеляза Тудина покрай мокрото парцалче, проснато да се суши връз бюста на Данте Алигиери. Първия път, щом го видя, изтича в стаята ѝ, за да я смъмри строго, но не можа да се сдържи да не се усмихне, когато Тудина изрази удивление, че този човек, дето бърчи нос, сякаш му смърди, заслужава такова уважение.

Тудина изтълкува неговата усмивка като позволение и продължи да простира парцалчето въпреки повторните забележки. Бонаventura Кампосолдани изтълкува този инат на момичето като хитрина за привличане на неговото внимание и едно утро, когато беше в добро настроение, влезе в нейната стаичка, за да ѝ изтегли ухото като на упорито и глезено момиченце и да ѝ каже, че не бива повече да прави тъй и че ако още веднъж го направи... Но Тудина се разбунтува срещу това изтегляне на ухото, като храбро го отблъсна. Това Бонаventura Кампосолдани изтълкува като предизвикателство и я сграбчи. Дватамата се сборичкаха полу на шега, полунаистина, докато накрая Тудина забеляза, че я хваща тъй, както никога не беше очаквала, и се разгневи. Отначало се развика, почна да хапе, взе да дращи, после някак несъзнателно тялото ѝ се поддаде, накрая се опомни сред безпорядъка и се ужаси.

Стига толкова по този въпрос, нали? Затворена скоба — за Кампосолдани, който смяташе, че може да я отваря наново понякога, когато е удобно, тъй като момичето живееше там, в съседната стаичка. Интересна му се стори обаче цялата тази съпротива, след като тя го беше предизвикала. И после, тази уплаха... И сега какво, плаче? Хайде, хайде, стига тези истории! Стига, край! Какво толкова има за плач? Джеремиа можеше да дойде всеки миг и защо да причиняват тревоги на бедния старик, станалото — станало, то прекрасно може да се скрие, а дори и тайно да продължи... защо не, без ярост, предпазливо...

— Ах, отлично! Точно така!

Като тигрица, с един скок Тудина се беше метнала на врата му и възторжено го беше прегърнала, сякаш искаше да го удуши. Изпитваше такъв срам... такъв срам... такъв... и искаше да я избави от този срам с много, много любов... винаги, винаги, защото иначе тя ще почувствува отново този срам и значи да умре!

Да, разбира се, да, разбира се... Но защо трепереше тъй? Защо плачеше тъй? Тихо, успокой се: трябва да се наслаждаваш, не да

умираш. Защо се срамуваш толкова? Никой няма да узнае... От теб зависи никой да не узнае...

От нея ли? Ех, да зависеше само от нея, бедната Тудина. Тудина можеше да не каже никому, да не сподели нищо и с него... но след три месеца...

Бонавентура Кампосолдани повече от пет минути се чеса по челото. Ох, боже! Ох, боже... дете... от това момиче... при такива обстоятелства... А какво ли ще направи сега, какво ли ще каже оня нещастник Джеремя?

Всеки ден Кампосолдани очакваше старикът да се изпречи пред него и да му поиска сметка и обяснение за недостойното усложнение в резултат на безплатното му квартируване заедно с дъщерята в седалището на Националната асоциация за народна култура. Като считаше тази сцена за неизбежна, той желаше тя да стане колкото може по-скоро, за да мине всичко най-после и да се успокои.

Всяка сутрин уплашен, целият напрегнат, влизаше в залата, показваше се на вратата на стаичката, където живееха бащата и дъщерята, гледаше намусен ту него, ту нея. Те го посрещаха със скръбно мълчание. Раздразнен питаше, почти ги предизвикваше:

— Нещо ново?

Джеремя затваряше очи и разперваше ръце.

На Кампосолдани му идеше да го улови за реверите, да го разтърси и да извика в лицето му: „Говори най-после! Размърдай се! Каж ми каквото трябва да ми кажеш и да приключим!“

Най-после една сутрин при обичайния въпрос „Нещо ново?“ Джеремя, вместо да затвори очи и разпери ръце, кимна няколко пъти утвърдително. Кампосолдани не можа да се сдържи и избухна:

— Ах! Най-после! Да чуем!

Ала Джеремя съвсем спокойно вмъкна ръка във вътрешния джоб на самото си, извади лист за заявление, сгънат на четири, и му го подаде.

— Какво значи това? — рече Кампосолдани, като гледаше измачкания лист, без да го вземе.

Джеремя сви рамене и отговори:

— Няма друго...

— А това какво е?

— Не зная. Донесе го едно момченце...

Смръщил вежди, Кампосолдани ядосано грабна листа, разгъна го, започна да чете и внезапно вдигна поглед към Джеремиа:

— А! Значи, това направи ти!

Беше заявление, подписано от двадесет и пет члена на дружеството. Искаха да бъде свикано събрание колкото може по-скоро. Най-отгоре на списъка беше преподавателят Аджезилао Паскоти.

Джеремиа поднесе треперещи ръце към гърдите и като разтвори бледите си устни в обичайната си печална благоприлична усмивка, въздъхна и рече с тъничък гласец:

— Аз? Какво общо имам аз с тази работа?

— Глупак такъв! — избухна тогава Кампосолдани. — И тъкмо към Паскоти ли намери да се обърнеш?

— Аз?

— Какво си въобразяваш, че ще спечелиш сега? Искат ми сметка? Готов съм, веднага! Но ти пръв трябва да отговаряш!

— Аз?

— Ти, ти пръв, драги. Ти, дето от години само пръскаш разписките за месечните членски вноски, без да събираш парите... Глупак такъв, всички, дето са подписали заявлението, не са се издължили, всички: Кардили, Вочери, Спаня, Фалети, Ромеджи... Я, само един се е издължил! Кончето Збарди! Къде го улови пък тоя? Този не е ли от Аbruцо? Дето пише *едя* вместо *идея*? В Рим ли е? И е дошъл тук? Или ти си ходил при него?

Нападнат по този начин, бедният старик на няколко пъти протягаше ръце, за да го прекъсне, като непрестанно мигаше с воднистите си очички. Сякаш беше паднал от небето! Нищо, изобщо нищо не знаеше. Защо му се сърдеше?

Ненадейно между двамата изникна Тудина, която вече не приличаше на себе си. Подпухнала, разрошена, погрозняла, тя застана пред Кампосолдани като олицетворение на извършеното безчестие, на долното престъпление, с което се беше опетнил. Какво общо имаше пастрока ѝ със заявлението. Какво щеше да спечели, ако насъска членовете на дружеството срещу него?

— Тогава? — рече Кампосолдани.

Как и откъде се бе появило това заявление? Кому беше хрумнало? По каква причина тъй внезапно искаха събрание? Хора,

дето не си плащаха членския внос, хора, дете не се весваха от толкова време.

Като чешеше нервно хубавата си брадичка, разделена на две, Кампосолдани се зачете отново в заявлението. От първия подпис ясно личеше — бе писано от ръката на самия Паскоти. Чете, препрочете няколко пъти поредицата от имена, накрая вдигна усмихнато лице към Джеремя.

— Паскоти? — попита той сам себе си.

И отново взе да разглежда подписите. Само един подпис го тревожеше — на абруцезеца Збарди. Той винаги си беше плащал редовно и навреме. Как беше попаднал в групата на другите? Като вълк сред стадо овци. Да, без съмнение той беше неприятелят! Дошъл е в Рим, дошъл е да навести Паскоти, бившия подпредседател, и двамата... Какво искаха от него? Да даде сметка? Имаха право на това. Но щом Збарди беше отишъл да посети Паскоти, за да го избере за върховен командир в схватката, това беше признак, че поне не умее да говори. А щом на обвинението липсва смелост, най-трудната смелост — смелостта да обвиняваш, щеше ли да има смелост закръгленият Паскоти? Хайде де! Караше го да се смее, той Паскоти.

Отново Кампосолдани вдигна усмихнато лице към Джеремя.

— Сметките... — каза той.

— Сме... сметките ли? — заекна старикът. — От мен ли ги искате?

Кампосолдани го изгледа и като че наивното недоумение, че членовете могат да поискат сметка от него, от Джеремя, го осени с някакво хрумване.

— От теб... от мен... Ще видим — рече той.

И се оттегли в своята стаичка.

По-късно Джеремя бе изпратен да раздаде поканите за събранието, насрочено за следния ден вечерта. Бе като оглушал и сякаш краката му бяха подкосени.

Кампосолдани остана целия ден в асоциацията, за да пригответи защитата си. Бе се поддал на слабостта да заплати няколко дълга, които го притискаха. Това отклоняване на средства прекрасно можеше да се замаскира с пътуването, което разправяше, че е направил до Германия, за да проучи опита на културните кръжоци, които, както всички знаят, процъфтяват в тази страна. После идваха разходите за дружественото

помещение, обзавеждане, подредба, наем, разходите за издаването на бюлетина, заплатата на Джеремиа... Какво друго? Ах, разходите за пътуванията по случай откриването на секции... разходи, които изчерпваха почти напълно дохода от месечните членски вноски и естествено бяха подяли фонда от телеграфо-пощенската томбола. Обаче, като се направи обща сметка, какво остава?

Кампосолдани направи сметка. Въпреки че надуваше разходите, въпреки че закръгли на няколко пъти цифрата, цялата сума съвсем не се връзваше с оскъдния действителен остатък.

Да се обезкуражи — не, не беше човек, който можеше да се обезкуражи при наличието на двадесет и петимата, дали подписа си, с военачалник Паскоти. Но сметките, не, в никакъв случай. Трябваше да намери основание да не представи сметките. И накрая, ако насила бъде заставен — едно хрумване, едно от обикновените му гениални хрумвания трябваше да го спаси... Какво хрумване?

Кампосолдани цялата нощ, както и на следния ден мисли над това. Няколко часа преди събранието видя ненадейно Джеремиа да се появява пред него, повече от всякога подобен на привидение, което всеки полъх може да издуха: той влезе, като говореше както обикновено полугласно. Главата и ръцете му по-силно от всякога трепереха и на устните му едва-едва бе загатната обичайната печална и благоприлична усмивка.

— И... Италия... която... толкова же... жертви... геройства... Италия, която... Виктор... Кавур... кой знае какво... са си мислили... че трябва да стане... Ето тук... улично женище... срам... Синове копелета... безчестие... то се знае!... Братя срещу братя... Куршумите при Аспромонте...^[6] Заклеймени с безчестие... Отечество на крадци... няма как! Майка на... на уличници... няма как!... И... Италия... Италия... Италия...

И като избърбори тези думи, си отиде.

Кампосолдани остана като гръмнат, не намери глас да му извика да се върне, за да узнае какво иска да каже. Дали по този начин Джеремиа протестираше срещу прелъстяването и бременността на своята доведеница, сякаш не беше кой знае какво?

Освен двадесет и петимата, подписали заявлението, на събранието дойдоха и около дузина членове, които никога не бяха стъпвали в залата на асоциацията.

От шестимата съветници на централната секция в Рим нито един не пожела да се яви. Един съобщи с писмо, че според дружествения устав отдавна се счита снет от този пост, друг твърдеше, че е отпаднал като член, защото отдавна не е плащал, трети изразяваше учудване, че асоциацията още съществува.

Бонавентура Кампосолдани застана сам с вдигната глава на масата на президиума. С още по-вдигната глава от него и с още по-подчертано горда гримаса зад масата на президиума се извисяваше и друг: Данте Алигиери на своя пиедестал от бронзиран гипс.

Като че ли Данте Алигиери усещаше смрад повече от всякога.

Съвсем очевидно беше, че преди да дойдат на събранието, тези тридесет и шест члена заедно бяха замислили боен план. Това ясно се четеше в очите и на най-глупавите. Някои бяха наежени, насила съсредоточени, други — дръзки, трети се държаха презрително, с издадени устни и присвити клепачи, през които оглеждаха столовете, завеските, масата на президиума и самия Данте Алигиери, като че го съжаляваха.

Паскоти зае място на първия ред в средата. Кончето Збарди, напротив — седна далеч, в дъното. Той беше ниско тантуресто човече, четинесто, свъсено, което винаги държеше с длан брадичката си и чешеше с извитите си нокти бръснатите си изопнати бузи. Мнозина се обръщаха да го погледнат и той, раздразнен, още повече се свиваше между раменете си. Но нали там беше Паскоти? Защо не гледаха Паскоти? Какви глупаци!

Преди да открие събранието, Кампосолдани, леко пребледнял, със сериозни очи, но въпреки това с едва забележима иронична усмивчица под мустаците, повика със знак Джеремиа, който беше седнал треперещ край изхода, и му даде лист хартия, на който членовете трябваше да се подпишат, че присъствуват.

Когато получи обратно листа с подписите, извъни със звънчето и спокойно каза:

— Господа, събранието беше обявено за двадесет часа, сега е вече двадесет и един. От този списък на присъстващите се вижда, че нямаме кворум. Членовете, записани в римската секция, са деветдесет и шест...

— Искам думата! — извика Паскоти.

— Моля, професоре — продължи Кампосолдани. — Отгатвам какво искате да кажете: че много от тези деветдесет и шест члена трябва да се считат за отпаднали, тъй като от продължително време...

— Искам думата! — настоя Паскоти.

— Ще я получите, но първо ме оставете да се изкажа! — отговори твърдо Кампосолдани. — Едно от моите задължения е да се грижа за спазване на дружествения устав: и ви казвам преди всичко, че бих могъл прекрасно да не взема под внимание вашето заявление, защото бих могъл да сметна за отпаднали всичките двадесет и пет подписали се в заявлението освен един, както впрочем и болшинството от подписалите се членове в тази зала.

— Не! Не! Не! — извикаха тъкмо тогава неколцина в един глас.

И Паскоти се обади за трети път:

— Искам думата! Защо отпаднали, господин председателю? Аз наистина — намираме се в културен институт — извинете ме — никога не бих употребил тази двусмислена дума, за съжаление влязла в употреба, и при това не наша! Но нека кажем отпаднали, защото тук трябва да разискваме за съвсем друго нещо, а не за повече или по-малко чистите думи. Защо отпаднали, господин председателю?

— Ето защо! — прекъсна го Кампосолдани, като посочи Джеремиа в дъното на залата. — Попитайте нашия инкасатор, уважаеми господин Паскоти.

Всички се обърнаха да погледнат, двама-трима възкликнаха:

— Че кой го е виждал изобщо?

— Не говорете така! — извика Кампосолдани, като удари с юмрук по масата. — Прекрасно сте го виждали, уважаеми господа, два или три месеца подред да идва съвсем редовно! И не само сте го виждали, но той е оставял във вашите домове разписките за членския внос, надявайки се, че може би, затруднени в момента, вие, уважаеми господа, ще дойдете после да платите своята вноска тук, в дружественото помещение, което е отворено през целия ден и е на ваше разположение. Никой никога не се появи тук! Аз работех тук, за да поддържам жив огъня на асоциацията, а вие тази вечер идвате да ми поискате сметка за това, без да имате никакво право. Защото трябва да приемете едно от двете: или не трябва да се смятат за отпаднали всички, които не са уредили членския си внос, и тогава — това е несъмнено — тук липсва законната бройка и аз не мога да откривя

събранието, или трябва да се считат за отпаднали, и тогава всички вие, господа, с изключение на един, нямате качествата на членове на дружеството и може да си вървите. Но не, не, не, драги господа. Сами виждате, че аз не възразих на вашето заявление — побърза да добави Кампосолдани — и че съм щастлив да ви видя най-после тук! Наистина малобройни сте, но аз храня надеждата, че от тази вечер нататък, следвайки вашия пример, цялата наша асоциация ще се пробуди за плодотворен живот. Това беше моето искрено желание, когато я основах. Но представете си, можеше ли изобщо да ми мине през главата да не се съгласявам с вашето заявление? Аз съм тук, аз винаги съм бил тук, за да работя за всички, да поддържам една активна, жива кореспонденция с нашите секции, да се грижа за публикуването на нашия бюлетин, който се разпространява и в чужбина! Решили сте най-после да дойдете и да вземете участие в живота на нашата асоциация? Но представете си, че аз, както съм уморен, няма да разтворя обятия и да ви благословя.

Кампосолдани не очакваше ръкопляскания след това излитане. Ала то има желанието ефект. Всички в първия миг изглеждаха разколебани и отново мнозина се объркаха да погледнат единствения присъстващ, който можеше да се чувства на мястото си и допуснат не от великодушие. Кончето Збарди този път бе разтърсен от гняв и стана сякаш да си върви. В същото време четирима-петима се вдигнаха и изтичаха да го задържат, докато други викаха:

— Да говори Збарди! Да говори Збарди!

— Да говори Паскоти, по дяволите! — изрева Збарди, като се освобождаваше. — Оставете ме да си вървя! Или ще говори Паскоти, или ще си вървя!

— Добре, ще говоря аз — каза тогава Паскоти, като се надигна малко объркан. — С разрешение на уважаемия господин председател.

— Не! Не! Да говори Збарди! Да говори Збарди!

— Ще говоря аз...

— Збарди! Збарди!

Кампосолдани позвъни със звънеца и се подсмихна.

— Уважаеми господа, моля ви. Какво е това!

— Ще говоря аз — изрева Паскоти. — Искам думата!

— Говорете... говорете...

— ... само за да кажа — продължи преподавателят Аджезилао Паскоти, като тържествено вдигна ръка, — само за да кажа, че в положението, в което ме постави и постави всички нас господин председателят със своето предразсъдъчно изказване, о приятели мои, макар и запален от чиста и, бих казал, апостолска доброта — тъй смятам и трябва да отбележа на уважаемия колега Збарди, че моето изказване няма да има вече това въздействие, което би трябвало да има, което е справедливо да има съгласно нашето споразумение и нашето съглашение.

— Прекрасно!

— Чакайте! Това е причината, поради която аз моля, аз горещо моля от името на всички колеги, които присъствуват тук, и нека допуснем, и от името на всички членове на нашата общност, разпръснати по италианските земи! (*Прекрасно!*) Чакайте! Моля, казвах, професор Кончето Збарди да направи усилие да преодолее своята естествена свенливост, своята... отчасти твърде непокорна скромност и да говори той, нека той да изложи тук със строгата стегнатост, която му е свойствена, непоклатимите съображения, които ни накараха, о господо, да поискаме този тържествен сбор!

Избухнаха ръкопляскания и нови викове:

— Да говори Збарди! Да живее Збарди!

— Господин Збарди — каза тогава Кампосолдани предизвикателно, — хайде! Задоволете своите приятели! Любопитен съм и аз да чуя какво възнамерявате да кажете, какво искаше да изрази със своята цветиста и красноречива реч професор Паскоти.

Кончето Збарди блъсна с ръка ония, които се бяха струпали около него, и се придвижи напред, за да говори. Приличаше на бизон, готов да се хвърли с наведена глава. Сграбчи с една ръка облегалката на стола пред себе си, остави другата на брадичката да чеше бузата му и започна:

— Аджезилао... Аджезилао Паскоти и всички вие, господо, не постъпвате правилно, като ме карате насила да говоря. Аз ви казах, аз ви казах, че не умея да говоря. Аз не притежавам като господин Кампосолдани, като Паскоти това... как да го нарека... дар слово... гардероб, искам да кажа, господо, гардероб на красноречието.

Някои изръкопляскаха на тази фраза, за да насърчат оратора, други избухнаха в смях.

— Да, господа — подхвана Кончето Збарди, — аз тъй го наричам... гардероб на красноречието... Хрумне ви някоя хилава мисълчица. И тя завинаги ще си остане хилава, ако не притежавате гардероб на красноречието. Но ако притежавате гардероб на красноречието, хилавата ви мисълчица ще излезе из устата ви натъпкана с толкова кълчища от фрази, че ще изглежда истински великан, истински Херкулес ще излезе, с боздуган и с кожата на лев... Имате някоя мръсничка едейка? Накарайте я да влезе в гардероба на красноречието и ораторът Кампосолдани, Паскоти, какво ще направи? Ще я нагласи, та да излезе с измито лице, сресана, елегантна, с пера от думи, цялата забодена със запетайки и точки и запетайки, та мръсната едейка сама няма да се познае... Господа, аз не притежавам гардероб на красноречието. Вие ме насилвате да говоря, аз нямам дори един парцал, нито дори една дрипа, за да облека моите едеи: и ако говоря тук тази вечер, страховам се, че от устата ми ще се изплъзне... не зная... ала нещо, което на господин Кампосолдани, който също ме предизвика, няма да направи удоволствие... изобщо казвам ви, че се страховам, че от устата ми ще се изплъзне... че ще се изплъзне...

— Е, оставете го да се изплъзне най-последно! — възкликна Кампосолдани твърде бледен, като удари пак с юмрук по масата. — Говорете! Кажете! Тук сме, за да говорим и да слушаме!

Тогава Кончето Збарди вдигна глава, махна ръка от брадичката си и извика:

— Господин Кампосолдани, голият крадец!

Настана истинска лудница! Всички наскачаха на крака, пръв сред всички Кампосолдани — със скок на тигър. Сграбчи стола и се хвърли срещу Збарди. Мнозина го задържаха, други хванаха Збарди. Всички крещяха възбудено сред преобърнатите столове. Паскоти се качи на масата на президиума.

— Господа! Господа! Всичко това е жалка работа! Моля ви, господа! Чуйте ме! Има някакво недоразумение, по дяволите! Нека спокойно обсъдим! Господа!... Господа!...

Никой не му обръщаше внимание.

— Господа! Какъв срам! Гледа ни Данте Алигиери!

Обезоръжен от стола, покрусен, задъхан, хванат за ръцете, Кампосолдани накрая престана да се бори и за да се освободи, каза на тия, които се опитваха да го успокоят:

— Стига... стига... Спокоен съм... Оставете ме. Господа — по местата си. Аз съм председателят.

Отиде при масата, всички останаха прави, прав говори и той:

— Тази вечер не съм в състояние, тъй като наистина не очаквах подобно покушение. Утре! Аз притежавам средство — просто средство, отговарящо на моето достойнство — да натъпча обратно в гърлото на един безсъвестен човек обидните думи, които той вярваше, че може да хвърли върху мен. Елате утре вечер, господа, вие и всички други: ще дам отчет за всичко, най-подробно, с документи в ръце. Закривам събранието.

Звънна със звънеца и всички в пълно безмълвие излязоха от залата.

След полунощ Бонавентура Кампосолдани излезе да вземе малко въздух, та да свърже разбърканите си мисли и да се подготви да приеме спокойно проблясъка на гениално хрумване, което трябваше да го спаси. На връщане в залата на асоциацията замръзна удивен на прага.

Пред все още запалена свещ Джеремиа беше седнал край масата на президиума, с глава, отпусната на зелената покривка.

Кампосолдани помисли, че клетият старик е решил да го почака след бурното събрание и там е заспал.

През вратата на стаичката се чуваше ритмичното хъркане на Тудина.

Бонавентура Кампосолдани се приближи до масата, за да разтърси стареца и да го прати да спи. Ала до отпуснатата глава, на която светлината от свещта позволяваше да се види розовата кожа по неголямата плешивина, забеляза затворено писмо.

Гениалното хрумване бе осенило него — Джеремиа Бенчивени.

— Ит... Италия... срам... копелета...

Щом и доведеницата му дори бе разбрала, че Италия е уредена зле и че за всички честни и скромни хора, които с общи усилия са я създали, не остава нищо друго, освен да слугуват на крадците, каква нужда имаше повече от него?

В плика имаше две писма. В едното потвърждаваше, че недостойно се е възползувал от сляпото доверие, което господин председателят на асоциацията, негов благодетел, му е засвидетелствувал толкова години наред, и че е окрал почти всички

средства от телеграфо-пощенската томбола. Пишеше, че повечето пари е прахосал по пунктовете на лотото и искаше прошка от председателя и всички членове.

В другото, написано лично до Бенавентура Кампосолдани, пишеше дословно следното:

„В гардероба на красноречието облечи твоята кражба в моята червена риза на гарибалдиец, о голи крадецо! Самообвинявам се, убивам се, за да те спася, и ти подарявам материал за прекрасна реч. За отплата ти искам само да възвърнеш честта на моята клета дъщеря!“

---

[1] Джеремя — вечно оплакващ се човек. — Б.пр. ↑

[2] Лозя край Рим, където на 23 октомври 1867 г. братя Кариоли и други шестдесет и осем патриоти героично се сражавали с папските войски. ↑

[3] Моя е вината (лат.). ↑

[4] Здрав дух в здраво тяло (лат.). ↑

[5] Тайно (лат.). ↑

[6] Братоубийствени куршуми. Аспромонте е планина в Калабрия, където през август 1862 г. Гарибалди бил ранен с два куршума от правителствените войски. ↑

ПЪТЕШЕСТВИЕТО

Тринадесет години вече Адриана Браджи не излизаше от старинната къща, безмълвна като обител, където още твърде млада бе влязла като младоженка. Не я зърваха вече зад стъклата на прозорците дори редките минувачи, които от време на време се изкачваха по стръмната, хлъзгава и разбита уличка, тъй безлюдна, че тревата растеше на кичурчета между камъните на настилката.

На двадесет и две годишна възраст, едва след четири години брачен живот, със смъртта на съпруга си тя също почти бе умряла за света. Сега беше на тридесет и пет и все още се обличаше в черно, както в първия ден на траура. Черна копринена забрадка прикриваше хубавите ѝ кестеняви коси, вече занемарени, едва-едва сресани на път и сплетени на врата. Ала независимо от това някакво печално и нежно спокойствие облагородяваше бледото ѝ деликатно лице.

В това планинско градче във вътрешността на Сицилия никой не се учудваше на нейното затворничество. Тук суровите нрави едва ли не задължаваха съпругата да последва мъжа си в гроба. Тъй затворени трябваше да стоят вдовиците, във вечен траур, до смъртта си.

Впрочем жените от малкото заможни семейства — девойки и съпруги — почти никога не се показваха по улиците. Излизаха само в неделя, за да отидат на литургия и понякога, много рядко, за да върна някоя визита. Тогава се надпреварваха да излагат на показ богати дрехи последна мода, поръчани при първите шивачи на Палермо или Катания, златни накити, скъпоценности; но не от кокетство: жените вървяха със сериозни и зачервени лица, с поглед в земята, смутени, притиснати до съпруга, бащата или до по-големия си брат. Това излагане на показ беше почти задължително. Визитите и кратките разходки до черквата за тях бяха истински пътешествия, които трябваше да подготвят още от предния ден. Достойнството на дома можеше да пострада и мъжете също бяха в затруднение. Дори тъкмо те бяха най-болезнено чувствителни, защото искаха по този начин да покажат, че могат и знаят как да харчат за своите жени.

А жените, винаги подчинени и покорни, се обличаха така, както желяха мъжете, за да не ги излагат. След тези кратки появи те, успокоени, се връщаха към домашните грижи. Омъжените чакаха да народят деца, всички деца, които бог им прашаше: това бе тяхната голгота. Девойките чакаха един прекрасен ден родителите им да кажат: ето, за този се омъжи. И те се омъжваха, а мъжете бяха спокойни и доволни от тяхната раболепна вярност без любов.

Само сляпата вяра в някакво възмездие отвъд живота им позволяваше да понасят без отчаяние мъчителната и тежка празнота, в която се влачеха един след друг еднообразните дни в безмълвното планинско градче. То сякаш беше безлюдно под пламналата и ярка синева на небето, с тесните, зле настлани улички между грубите къщици от камък и вар, с водостоци от глина и тенекиени тръби на показ.

Навлезеш ли там, където уличките свършваха, сърцето ти се свива при вида на хълмистата шир на изгорелите земи, където бяха серните мини. Сухо беше небето, суха и земята, из която в неподвижната тишина, приспана от жуженето на насекомите, от свирукането на отделни щурци, от далечната песен на петел и лай на куче, сред обедния зной се излъчваше миризма на увехнали тревы, на разпръснат оборски тор.

В никоя къща, дори в малобройните домове на заможните хора, нямаше вода. В широките дворове, както и в началото на улиците имаше стари цистерни, чакащи милостта на небето. Ала и зимно време валеше малко, а когато завалеше, настъпваше празник: всички жени изваждаха навън менци и ведра, корита и качета. После заставаха по вратите с прибрани между краката поли от домашно платно да гледат как дъждовната вода се стича на порои по стръмните улички, да слушат как бълбука във водостоците и в улеите на цистерните.

Камъните на настилката се измиваха, измиваха се стените на къщите и всичко сякаш започваше да диша по-леко в свежия въздух, ухаещ на мокра земя.

Мъжете намираха по някакъв начин развлечения в търговските сделки, в борбите на партиите в общината, в кафенето или във военния клуб вечер. Но жените, у които още от детинство насилствено бе пресушен всеки порив към лекомислие, омъжени без любов, след привършване на вечно еднаквите домакински задължения, които

изпълняваха като слугини, скръбно вехнеха с дете на скута или с молитвена броеница в ръка, очаквайки мъжа, господаря, да се прибере.

Адриана Браджи изобщо не бе обичала мъжа си.

Изключително слаб по телосложение и непрекъснато раздражен поради своето крехко здраве, нейният съпруг я бе потискал и измъчвал четири години. Той я ревнуваше дори от по-големия си брат, на когото знаеше, че е нанесъл голяма обида, спрямо когото бе извършил дори истинско предателство, като се бе оженил. По тия места все още имаше обичай в богатите семейства да се жени само единият от синовете, най-големият, за да не се разпръснат имуществата на дома между много наследници.

Чезаре Браджи, големият брат, никога не беше показал, че е засегнат от това предателство, може би защото бащата, умирайки малко преди сватбата, беше наредил глава на семейството да стане той и задължи втория син, като се ожени, напълно да му се подчинява.

Влизайки в древния дом на семейство Браджи, Адриана бе почувствувала известно унижение за това, че трябваше да се подчинява на девера си. Нейното положение стана двойно по-мъчително и нетърпимо, тъй като самият ѝ съпруг, пламнал от ревност, ѝ бе намекнал, че преди него Чезаре е имал намерение да се ожени за нея. Тя не знаеше как да се държи в присъствие на девера си. И затруднението ставаше толкова по-голямо, колкото по-малко деверът ѝ упражняваше властта си над нея. Той я беше приел още от първия ден със сърдечна и пряма симпатия и се отнасяше с нея като към истинска сестра.

Той беше човек с благородни обноски, говореше, обличаше се и се държеше деликатно и естествено. Нито общуването с грубите селски хора, нито работата, която вършеше, нито навикът да води с месеци отпуснат и ленив живот сред празното и бездейно провинциално общество не бяха успели да го накарат да загрубее, да се промени.

При това всяка година за много дни, понякога дори и за повече от месец, той се отдалечаваше от градчето и от работата си. Отиваше в Палермо, в Неапол, в Рим, във Флоренция, в Милано да се гмурне в живота, да се изкъпе — както казваше той — в цивилизацията. От тези пътувания се връщаше подмладен телесно и душевно.

Адриана, която никога не бе правила крачка извън родното си градче, всеки път скрито изпитваше непонятно смущение, като го виждаше да се връща в голямата старинна къща, където времето сякаш плесенясваше сред мъртвешката тишина.

Деверът донасяше със себе си полъха на един свят, който тя не можеше дори да си представи.

И смущението ѝ растеше, като чуваше кресливия смях на съпруга си, който в другата стая слушаше разкази за пикантните приключения, преживени от брат му. После вълнението ѝ се превръщаше в раздразнение, а по-късно в отвращение, когато съпругът, след тези разкази на брата, идваше в нейната стая разпален, свръхвъзбуден, жаден. Раздразнението и възмущението бяха отправени към съпруга, още повече, че деверът ѝ бе изпълнен с уважение, дори благоговение към нея.

След като умря съпругът ѝ, Адриана почувствува мъчителен страх пред мисълта, че ще остане сама с него в тази къща. Да, имаше две дечица, които се бяха родили през тези четири години, но макар да беше вече майка, не бе успяла да надвие своята вродена моминска свенливост пред девера си. Тази нейна стеснителност никога не се бе превръщала в неприязън, но сега тя изпитваше нещо подобно и хвърли вината за това на ревнивия си мъж, който я беше потискал с най-подозрителен и долен надзор.

Тогавя Чезаре Браджи прояви деликатна грижовност и покани майка ѝ да дойде да живее заедно с овдовялата си дъщеря. Освободена от ненавистната тирания на мъжа си, в обществото на майка си, Адриана малко по малко успя, ако не да придобие пълен душевен мир, поне да поуспокои духа си. Тя се бе отдала напълно на грижите за децата си, обсипвайки ги щедро с онази любов и нежност, която не бе могла да намери отдушник в несполучливия ѝ брак.

Чезаре продължаваше всяка година да прави своето едномесечно пътешествие из континента, като донасяше подаръци на нея, на бабата и на племенниците си, които обгръщаше винаги с най-нежно бащинско внимание.

Домът, останал без закрилата на мъж, караше жените да се страхуват, особено нощем. В дните, когато той отсъствуваше, на Адриана се струваше, че тишината става по-дълбока и по-глуха и сякаш крие надвиснало над къщата неведомо нещастие. С безкраен

страх слушаше как скърца скрипецът на старата цистерна в началото на стръмната пуста улица всеки път, когато полъхът на вятъра разклащаше въжето. Но биваше ли заради две жени и две дечица, които в края на краищата не бяха негови, Чезаре да се лиши от единственото си развлечение след цяла година труд и скука? Можеше изобщо да не се грижи за тях, да живее свободен, сам за себе си, тъй като брат му беше попречил да си създаде семейство. Но трябваше да му се признае: като се махнат тия кратки отпуски, той целият бе отдаден на дома и на осиротелите си племенничета.

С течение на времето всякакво огорчение се беше уталожило в сърцето на Адриана. Децата растяха и на нея ѝ бе приятно, че растат под ръководството на чичото. Тя вече дотолкова се бе посветила на близките си, че се учудваше, когато деверът ѝ или децата се противопоставяха на прекалените ѝ грижи към тях. Струваше ѝ се, че никога не прави достатъчно. А за кого трябваше да мисли, ако не за тях?

Голяма скръб ѝ причини смъртта на майката: напусна я и последният ѝ другар. От доста време бе свикнала да разговаря с нея като със сестра. Освен това, като чувствуваше присъствието на майка си, можеше все още да се счита млада, каквато в действителност беше. Когато почина майката, с двете си деца, вече поотраснали, едното на седемнадесет, другото на четиринадесет години, на ръст почти колкото чичото, Адриана започна да се чувствува и да се смята за стара.

Такова бе душевното ѝ състояние, когато за първи път усети неопределено неразположение, някаква умора, някаква тежест отчасти в рамото, отчасти в гърдите, някаква тъпа болка, която понякога обхващаше цялата ѝ лява ръка и от време на време се превръщаше в бодеж, от който дъхът ѝ спираше.

Не се оплака. И може би никой нямаше да узнае за страданието ѝ, ако един ден на масата не я бе връхлетял внезапен и остър пристъп.

Повикаха стария домашен лекар, който още отначало издаде безпокойството си, щом чу тези оплаквания. Безпокойството му нарасна след дългия и внимателен преглед на болната.

Болестта беше в плеврата. Но каква? Старият лекар, с помощта на един свой колега, се опита да направи пункция с цел да установи диагнозата, но без резултат. После, като забеляза известно втвърдяване на жлезите под и над лопатката, посъветва Браджи веднага да заведе

снаха си в Палермо, като ясно даде да се разбере, че се опасява от вътрешен тумор, може би неизлечим.

Не бе възможно да тръгнат веднага. След тринадесет години затворничество Адриана не бе снабдена с дрехи, за да се появи сред хората и да пътува. Трябваше да пишат в Палермо, та да изпратят колкото може по-бързо.

Тя се опита да се противопостави по всевъзможни начини. Твърдеше пред девера си и децата, че не се чувства чак толкова зле. Пътуване? Само като си помислеше, тръпки я побиваха. И после беше настъпило тъкмо времето, когато Чезаре имаше обичай да взема своята едномесечна отпуската. Ако тръгнеше с него, щеше да му отнеме свободата и всякакво удоволствие от пътуването. Не, не искаше по никакъв начин! И после, кому щеше да остави децата? На кого щеше да повери къщата? Изтъкваше всички тези трудности, но деверът ѝ и децата ги оборваха със смях. Упорито твърдеше, че навярно от пътуването ще се почувствува още по-зле. Ох, боже милостиви, та тя не знаеше дори как са направени пътищата! Нямахте да съумее дори да направи крачка! Моля ви, моля ви, нека да я оставят на мира!

Когато от Палермо пристигнаха дрехите и шапките, за децата настана истинско тържество.

Влязоха ликуващи в стаята на майка си с големите кутии, опаковани в навосьчено платно, като вдигаха врява, викаха, че трябва веднага да ги пробва. Искане да видят скъпата си майчица елегантна, каквато никога не я бяха виждали. И толкова много настояваха и говореха, че накрая тя трябваше да се съгласи.

И тези дрехи бяха черни, траурни, ала — скъпи и изработени с чудно майсторство. Модите отдавна ѝ бяха чужди и тя не знаеше откъде да започне да се облича. Къде и как да закачи множеството кукички, които намираще тук и там? А тази якичка, боже мой, толкова ли трябва да е висока! А тези ръкави с толкова големи буфани... Така ли се носят сега?

Междувременно зад вратата синовете нетърпеливо чукаха:

— Мамо, готово ли е? Още ли се бавиш?

Сякаш майка им се гиздеше за някакъв празник! Те вече не си спомняха причината, поради която тези дрехи бяха поръчани. И тя не мислеше за това в този миг.

Когато, съвсем объркана, зачервена, вдигна очи и се видя в огледалото на гардероба, изпита остро усещане, почти срам. Тази дреха подчертаваше ловко и с безсрамна елегантност бедрата и гърдите ѝ, придаваше ѝ стройността на момиче. Чувствуваше се вече остаряла, а ето че внезапно в това огледало се видя млада, хубава — съвсем друга!

— Как може! Как може! Невъзможно е! — извика тя, като изви шия и вдигна ръка, за да се избави от тази гледка.

Щом чуха възклицанието ѝ, синовете започнаха още по-силно да чукаат по вратата с ръце, с крака, да блъскат — настояваха да отвори, да се покаже.

Как ще отвори! Тя се срамуваше. Усещаше се като истинска карикатура! Не, не.

Но те заплашваха, че ще издънят вратата. Трябваше да отвори.

И синовете в първия миг останаха като заслепени от неочакваната промяна. Майка им се стараеше да се измъкне, като повтаряше:

— Моля ви! Оставете ме! Как тъй! Невъзможно е! Луди ли сте?

Ненадейно пристигна деверът. Ох, имайте милост! Опита се да избяга, да се скрие, сякаш я беше заварил гола. Но синовете я държаха, показваха я на чичото, който се смееше на нейния срам.

— Наистина ти стои добре! — каза той накрая, като стана сериозен. — Хайде, остави да те видим.

Тя се опита да повдигне глава.

— Сякаш съм маскирана...

— Но не! Защо? Прекрасно ти стои. Обърни се малко... Тъй... настрана...

Подчини се, но гърдите ѝ, подчертани от дрехата, се издигаха при честото дишане, което издаваше вълнението ѝ, причинено от неговия внимателен и спокоен поглед, поглед на добър познавач.

— Наистина ти стои добре. А шапките?

— Истински кошници! — възкликна Адриана почти уплашена.

— Е, да. Сега се носят много големи.

— Как ще ги сложа на главата си? Трябва да се среща по друг начин.

Чезаре отново я погледна — спокоен, усмихнат, и каза:

— Ами да, имаш толкова дълга коса...

— Да, да, бъди добра, мамичко, веднага се срещи! — потвърдиха синовете.

Адриана се усмихна печално.

— Виждате ли какво ме карате да правя? — каза тя, като се обърна към девера.

Решиха да тръгнат на следното утро.

Сама с него!

Придружаваше го в едно от онези пътешествия, за които някога мислеше с такова вълнение. И само един страх я владееше сега: да не изглежда развълнувана пред него, който беше крайно внимателен, но съвсем спокоен както винаги.

Неговото непринудено спокойствие навярно би я накарало да счита за непристойно и срамно своето смущение, ако с почти съзнателна преструвка — именно за да не изпитва срам и да си вдъхне самоувереност — тя не отдаваше смущението си на друга причина: новостта на пътуването, изобилието от необичайни впечатления, нахлули в нейната затворена и свенлива душа. И приписваше усилието, което извършваше над себе си за обуздаване на смущението (в което впрочем, изтълкувано тъй, нямаше нищо осъдително), на намерението си да не се показва толкова неопитна в светските работи и тъй удивена в присъствието на човек, който от много години е познавач на всичко и умее винаги да се владее, защото иначе би могла да му причини досада и неудоволствие. Дори би могло да му се стори смешно детското учудване, което грееше в очите ѝ на тази възраст.

И затова се насилваше да възпира радостното и трескаво вълнение в погледа си и да не обръща непрекъснато глава от единия прозорец към другия, както бе изкушена да прави, за да не изпусне нищо от многобройните бягащи неща, върху които нейните очи тъй мигновено се спираха за първи път. Мъчеше се да крие учудването си, да овладява любопитството, което, ако бе будно и жадно, би ѝ помогнало да надвие замайването и унеса, причинени от ритмичния грохот на колелата и измамния бяг на плетища, дървета, хълмове.

Возеше се за първи път на влак. С всеки тласък, при всяко завъртане на колелата усещаше, че навлиза, прониква в един непознат свят, който неочаквано населяваше душата ѝ с образи. Колкото и да изглеждаха близки, тези образи все пак бяха далечни и заедно с удоволствието да ги вижда ѝ причиняваха и някакво усещане на

неуловима и неопределима болка: болката, че те са съществували във и отвъд нейното съществуване и дори извън нейното въображение. Болка, че е чужда между тези неща и само бързо преминаваща и че те и без нея ще продължат да живеят за себе си своите собствени съдби.

Ето там скромните къщи на едно село: покриви, прозорци и врати, стълби и улици — хората, които живеят там, са като нея. Толкова години и тя е била затворена в своето градче, в онази точка на земята, със своите навици и занимания. Освен това, което виждаха очите, не съществуваше нищо повече за тия хора; светът беше сън: колко много хора се раждат там, там растат и умират, без да са видели нищо от онова, което тя сега отиваше да види в своето пътуване, което бе тъй малко в сравнение с необятния свят, но независимо от това на нея ѝ се струваше много.

Обръщайки очи, от време на време срещаше погледа и усмивката на девера си, който я питаше:

— Как се чувствуваш?

Отговаряше му с кимване:

— Добре.

Неведнъж деверът дойде да седне до нея, за да ѝ покаже и назове някое далечно село, където беше ходил, или ей онзи там връх със заплашителни очертания — всички по-забележителни неща, които му се струваше, че би трябвало да привлекат нейното внимание. Не разбираше, че всички неща, дори най-малките, дори ония, които за него бяха съвсем обикновени, предизвикваха у нея буря от нови усещания; че сведенията, разясненията, които ѝ даваше, вместо да увеличават, намаляваха и охлаждаха пламенния величав образ, който тя, объркана, овладяна от чувство на неведома болка, си създаваше при гледката на големия непознат свят.

Освен това във вътрешния водовъртеж на чувствата неговият глас, вместо да я ободрява, я сковаваше в някаква тъмна и насилствена неподвижност, изпълнена с пронизващи тръпки. И тогава чувството на мъка ставаше по-остро, по-отчетливо в нея. Тя виждаше колко е жалка в своето невежество и усещаше някакво неясно и почти враждебно огорчение от гледката на всички тези неща, които едва сега, твърде късно за нея, тъй внезапно изпълваха очите ѝ и навлизаха в душата ѝ.

На следния ден в Палермо, когато слизаха от дома на главния лекар след един дълъг преглед, тя отлично разбра, че лекарят ѝ бе

прочел смъртна присъда. Разбра всичко от усилието на девера ѝ да скрие дълбоката си покруса, от престореното усърдие, с което искаше още веднъж да му обяснят как се взема предписаното лекарство, и от изражението на лекаря, докато отговаряше. Тя разбра, че сместа от отрови, която трябваше да се взема на капки много внимателно — два пъти на ден преди ядене, — не е нищо друго, освен милосърдна измама или предсмъртно причастие пред дълга агония.

И въпреки това, все още малко замаяна и отвратена от миризмата на етер, с която бе напоена къщата на лекаря, тя излезе от сянката на стълбата сред блясъка на залязващото слънце, под пламналото небе, което изригваше откъм морето някакъв ярко пламтящ облак над дългия булевард. И видя между колите, сред златния светлик, гъмжилото на шумната тълпа, с лица и дрехи, запалени от пурпурни отблясъци, изблиците на светлина, цветните пръски сякаш от скъпоценни камъни по витрините, на рекламите, на огледалата в дюкяните. Живота, живота единствено почувствува тя, усети го как се втурва безредно в душата ѝ през всички развълнувани сетива екзалтирани от почти божествено опиянение. И не почувствува никаква боязън, дори не ѝ мина краткотрайна мисъл за близката и неминуема смърт, която независимо от всичко беше в самата нея, спотаена там, под лявата плешка, където от време на време чувствуваше все по-остри бодежи. Не, не! Животът! Животът! И този вътрешен смут, който разтърсваше душата ѝ, напираше в гърлото ѝ, където кой знае какво внезапно се беше сбрало, може би някаква стара, потискана мъка от дъното на нейното съществуване, и ето че я караше да се просълзява сред цялата тази радост.

— Нищо... нищо ми няма — отговори тя на девера си с усмивка, която живо грейна в очите ѝ сред сълзите. — Струва ми се, че съм... Как да кажа... Да вървим... да вървим...

— В хотела ли?

— Не... не...

— Тогава да отидем да вечеряме в ресторанта при морето, до Италийския форум. Искаш ли?

— Да, където искаш ти.

— Прекрасно. Да вървим! После ще се разходим край форума, ще послушаме музика...

Качиха се във файтон и тръгнаха срещу блестящия облак, който ги заслепяваше.

Ах, каква вечер бе това за нея в ресторанта при морето, под луната, с гледката на осветения форум, оживен от непрекъснат тропот на искрящи файтони, сред миризмата на водорасли, която идеше откъм морето, и уханието на портокалови цветове откъм градините! Потънала в божествено очарование, на което един определен страх не ѝ позволяваше да се отдаде изцяло — страхът, че всичко това, което вижда, не е действително, — тя се чувствуваше далече, далече дори от самата себе си, без памет, без съзнание, без мисъл, в някаква безкрайна сънна далечина.

Чувството за тази безкрайна отдалеченост отново и още по-силно я обзе на следното утро, когато прекосяваше с файтон безкрайните пусти алеи на парка Фаворита. По едно време с дълбока въздишка почти успя да се отърси от тази отдалеченост и да я измери, ала без да наруши очарованието и опиянението от този сън на слънце, сред дърветата, които също изглеждаха потънали в безкраен сън.

И без да иска, се обърна, погледна девера си и от благодарност му се усмихна.

Веднага обаче тази усмивка събуди остро и дълбоко умиление към самата нея, осъдена да умре, и то сега, когато пред удивените ѝ очи се разкриваха толкова чудни красоти, един живот, който и за нея би могъл да бъде такъв, какъвто бе за хиляди създания. И почувствува колко жестоко е било може би да я накарат да предприеме това пътуване.

Но скоро след това, когато файтонът най-после спря в края на една отдалечена алея, тя слезе, подкрепяна от него, за да види отблизо фонтана с Херкулес. Там, пред този фонтан, под кобалтовосиньото небе, което изглеждаше почти черно около блестящата мраморна статуя на полубога, стъпил на висока колона, издигаща се в средата на огромна раковина, тя се наведе да погледне кристалната вода, в която плуваха листенца и зеленикави вейки и хвърляха сенки до дъното; после при всяко леко раздвижване на водата видя да се вдига нещо като мъглица пред невъзмутимите лица на сфинксовете, които гледаха раковината. Тогава сякаш почувствува като свеж дъх, идващ от водата, нещо като сянка на мисъл да минава и по нейното лице и веднага при този полъх някакво дълбоко смълчаване от удивление разшири

чрезмерно духа ѝ; сякаш светлина от други небеса се запали в нея в неизмеримата празнота и тя почувствува, че в този миг докосва вечността, че придобива ясно, безбрежно съзнание за всичко, за безкрайното, което се крие в дълбините на тайнствената душа, и че само това изживяване ѝ е достатъчно, защото за елин миг е била вечна.

Предложи на девера си да тръгне още същия ден. Искаше да се върне в къщи, за да го остави свободен, след като бе откраднала четири дни от неговата ваканция. Той щеше да загуби още един ден, за да я заведе обратно, после можеше да продължи своето ежегодно препускане из по-далечните краища, отвъд безкрайното тъмносиньо море. Можеше да замине без страх, защото тя сигурно нямаше да умре тъй скоро, в месеца на неговия отпуск.

Не му каза всичко това, само го помисли и го помоли да се съгласи да я заведе в тяхното градче.

— Нищо подобно? Защо? — отговори той. — Тъй и тъй сме тука, ще дойдеш с мен в Неапол. Там за по-голяма сигурност ще се консултираме с някой друг лекар.

— Не, не, моля ти се, Чезаре! Остави ме да се върна в къщи. Излишно е!

— Защо? Съвсем не е излишно. По-добре ще е. За по-голяма сигурност.

— Не е ли достатъчно това, което научихме тук? Нищо ми няма, чувствавам се добре, не виждаш ли? Ще се лекувам, както ми предписаха. То ще е достатъчно.

Чезаре я погледна сериозно и рече:

— Адриана, тъй желая.

И тогава тя не можа да възрази: видя в себе си жената от своето градче, жената, която не трябва да противоречи на това, което мъжът смята за редно и правилно. Помисли, че за успокоение на собствената си съвест той не иска да се задоволи само с един преглед, за да бъде сигурен, че утре в градчето, след нейната смърт, хората ще кажат: „Той направи всичко, за да я спаси. Заведе я в Палермо, дори в Неапол...“ Или може би той наистина се надяваше, че друг лекар, от по-далечен град, по-способен, ще прецени, че нейната болест е лечима, ще открие лекарство, за да я спаси? Или може би... но да, това беше най-

вероятно! Като знаеше, че тя е безвъзвратно загубена, и понеже и без това се намираще на път с нея, Чезаре искаше да ѝ достави за последен път неповторимо развлечение, като малка компенсация за жестокостта на нейната съдба.

Но тя изпитваше ужас, да, ужас от това, че трябва да прекоси огромното море. При тази мисъл, само като го гледаше, чувствуваше как дъхът ѝ секва, сякаш бе принудена да го преплува.

— Няма, няма, ще видиш — утешаваше я той усмихнат. — Няма и да усетиш, че си на кораб по това време на годината. Виждаш ли колко е спокойно морето? И после ще разгледаш парахода... Нищо няма да почувствуваш.

Нима можеше да сподели с него мрачното предчувствие, което я мъчеше при вида на това море? Предчувствието, че ако замине, ако се откъсне от бреговете на острова, които и без това ѝ се струаха тъй далечни от нейното градче и тъй нови и край които бе преживяла толкова голямо и странно вълнение, ако се впусне заедно с него, ако се загуби заедно с Чезаре в ужасната, тайнствена далечина на това море, няма повече да се върне в своя дом, няма отново да преплува тези води освен може би умряла. Не, дори пред себе си не можеше да признае, че я мъчи това предчувствие, и си мислеше, че изпитва ужас от морето само защото по-рано не бе го виждала дори отдалече, а сега, щом трябваше да пътува по него...

Потеглиха още същата вечер за Неапол.

Параходът напусна рейда и излезе от пристанището. Мина замайването от глъчката и суматохата на множеството, което се качваше и слизаше по кея и вдигаше шум, от скърцането на подемните кранове над трюмовете. Тя гледаше как постепенно всяко нещо се отдалечава и се смалява — хората по кея, които продължаваха да махат кърпички на прощаване, заливът къщите, докато целият град не се сля в една бяла ивица потънала в мъгла, тук-там изпъстрена с бледи светлини, под високата преграда на сивочервеникавите планини. Отново почувствува, че чезне в блян, в друг приказен сън, в който обаче очите ѝ се разширяват от страх, колкото повече параходът (голям наистина, ала може би неустойчив, щом трепереше тъй от глухите ритмични шумове на витлата) навлизаше в двете неизмерими необятности — море и небе.

Той се усмихна на нейната уплаха, покани я да стане и с интимност, каквато досега не си беше позволявал, прекара ръка под мишницата ѝ, за да я подхване. Заведе я да види от самата палуба могъщите и блестящи стоманени бутала, които задвижваха тези витла. Развълнувана от необичайния досег, тя не можа да издържи гледката, топлия полъх, миризмата на смазка, които идваха оттам. И за малко не припадна, отпусна се, почти склони глава на рамото му. Веднага се съвзе, ужасена от своето несъзнателно желание да се отпусне, на което за малко не се отдаде.

И отново с още по-голяма загриженост Чезаре я попита:

— Зле ли се чувствуваш?

Като не можа да издаде глас, тя поклати отрицателно глава и тъй, под ръка, двамата отидоха към кърмата да гледат дългия кипящ и фосфоресциращ килватер във вече черното море, под осеяното със звезди небе, в което огромната тръба на комина непрекъснато изхвърляше ленив и гъст дим, нажежен от топлината на машините. И най-после, за да направи съвършено очарованието, луната изплува от морето. Отначало се показва сред изпаренията на хоризонта като злокобна огнена маска, която в ужасната тишина заплашително наднича над своите водни владения. После постепенно се проясни, смали се и избистри своя снежнобял светлик, който разшири морето и го превърна в безкрайно сребърно вълнение. И тогава Адриана повече от всякога почувствува да нарастват в нея мъката и страхът от насладата, която я завладяваше, отнемаше силите ѝ и я тласкаше неударимо да крие лице в гърдите му.

Това се случи в Неапол, в един миг, при излизане от кафешантана, където бяха прекарали вечерта. При своите ежегодни пътешествия той беше свикнал да излиза нощем от тия заведения с жена под ръка. Като подаваше сега ръката си на Адриана, той улови неочаквано под голямата ѝ черна шапка с перо блясъка на нейния пламнал поглед. И веднага, почти несъзнателно, както държеше ръката ѝ, я притисна бързо и силно към гърдите си. Това беше всичко. Пожарът избухна.

Там, в тъмното, в купето, което ги откарваше обратно в хотела, ненаситно слели устни, те за няколко мига си казаха всичко, всичко онова, което преди малко той в едно мигновение, в един проблясък, в блясъка на един поглед беше отгатнал: целия неин живот през дългите

години на мълчание и страдания. Тя му каза как винаги, винаги, без да иска, без да съзнава, го е обичала, а той ѝ призна колко я беше желал като младо момиче, как е мечтал да я направи своя, ето така, своя, своя!

Бе истински делириум, умопомрачение, което черпеше неизтощима сила от желанието да се възнаградят в тия кратки дни, които смъртната присъда още ѝ оставяше, за всички ония загубени години на потискан плам и прикривана треска. Желанието да се заслепят, да се загубят, да не се виждат един друг такива, каквито са били през целите тези години на благоприлична външна честност там в градчето със строги нрави, където тяхната любов, техният брак утре ще изглеждат нечувано светотатство.

Какъв брак? Не! Защо да го принуждава на този почти светотатствен за всички акт? Защо да го привързва към себе си, щом ѝ оставаше още съвсем малко да живее? Не, не: само любов, безумна и неударжима любов в това пътешествие от броени дни, любовно пътешествие без завръщане, любовно пътуване към смъртта.

Не можеше да се върне там, да застане пред своите синове. Това беше предчувствувала, като тръгваше, знаеше, че прекосявайки морето, всичко за нея щеше да бъде свършено. И сега искаше да се махне далече, далече, да отиде още по на север, още по-далече, тъй заслепена в неговите ръце, до смъртта.

И тъй минаха през Рим, после през Флоренция, после през Милано почти без да виждат нищо. Смъртта, загнездена в нея със своите пробождания, шибаше и разпалваше силното желание.

— Нищо! — казваше тя при всеки пристъп на болестта, при всеки пристъп на угризение. — Нищо...

И смъртнобледа поднасяше устни.

— Адриана, ти страдаш...

— Не, нищо от това! Какво значение има?

Последния ден в Милано, малко преди да заминат за Венеция, се видя в огледалото съсипана. И когато след нощното пътуване в тишината на зората пред нея се откри фантастичното видение, гордата и меланхолична гледка на града, изплуващ от водите, тя разбра, че е настъпил съдбовният ѝ час, че там нейното пътешествие трябва да свърши.

И все пак пожела да изживее своя ден и във Венеция. До вечерта, до късна нощ обикаляха с гондола тихите канали. И цялата нощ остана будна със странното усещане за този ден: ден от кадифе.

Кадифето на гондолата? Кадифето на мрачината в някои канали? Кой знае! Кадифето на ковчега.

Когато на следното утро той слезе от хотела, за да пусне няколко писма за Сицилия, тя влезе в стаята му. Забеляза на масичката един разкъсан плик, позна почерка на по-големия от своите синове. Поднесе този плик до устните си и отчаяно го целуна. После влезе в своята стая, извади от чантата си шишенцето с недокоснатото лекарство, хвърли се на неоправеното легло и изпи съдържанието му наведнъж.

СВЕТЛИНАТА НА ОТСРЕЩНИЯ ДОМ

Това се случи една неделна вечер след дълга разходка.

Тулио Бути беше наел тази стая преди около два месеца. Хазяйката, госпожа Нини, възрастна добра жена със старовремски обноски, и нейната неомъжена и вече повехнала дъщеря никога не го виждаха. Той излизаше всяка сутрин рано и се връщаше след падането на нощта. Знаеха, че е чиновник в някакво министерство, също, че е адвокат и нищо повече.

Стаичката, по-скоро тясна, скромно мебелирана, не издаваше с нищо, че той живее там. Сякаш умишлено усърдно се стараяше да остане чужд човек като в хотелска стая. Наистина беше разположил бельо в скрина, беше закачил някоя и друга дреха в гардероба, но затова пък по стените, по другите мебели нямаше нищо: нито калъфче, нито книга, нито снимка. Никога на масичката не остави някой разкъсан плик, никога не забрави на някой стол хвърлено бельо, яка, вратовръзка, които да издават, че се чувства у дома си.

Семейство Нини, майка и дъщеря, се страхуваха, че няма да се задържи. Такъв труд бяха положили, докато дадат стаичката под наем. Мнозина бяха идвали да я видят, никой не бе пожелал да я наеме. Наистина не беше нито много удобна, нито много приветлива. Единственият прозорец гледаше към тясна вътрешна уличка и през него не влизаше нито въздух, нито светлина, тъй като отвъд се издигаше насрещната къща и го затулваше.

Майката и дъщерята желяеха да възнаградят тъй дълго очаквания квартирант с грижи и внимание; дълго се бяха готвили и обмисляли това, докато го очакваха: „Ще направим тъй, ще направим инак, това и онова.“ Особено дъщерята, Клотилдина, се готвеше да окаже толкова мило внимание, бяха обмислили толкова „любезности“, както казваше майката, ей тъй, без някаква скрита цел. Но как да проявят всичко това пред него, като изобщо не можеха да го видят?

Ако го наблюдаваха, може би веднага щяха да разберат, че техните страхове са неоснователни. Тази тъжна, тъмна, потисната от

на срещната къща стаичка отлично прилягаше на характера на наемателя.

Тулио Бути ходеше по пътя си винаги сам, дори без двата спътника на най-големите самотници: пурата и бастуна. С ръце, вмъкнати дълбоко в джобовете на балтона, с потънала между раменете глава, навъсен, с нахлупена до очите шапка, той сякаш таеше най-горчива обида от живота.

В службата не разменяше никога нито дума със своите колеги, които все още се двоумяха кое от двете нарицателни му подхожда повече — дали бухал или мечок.

Никой никога не го беше виждал да влиза по вечерно време в някое кафене, докато мнозина бяха забелязали с каква бързина гледа да избяга от по-оживените улици, за да потъне в сянката на дългите прави и пустинни улици на северните квартали, като се отдалечава всеки път от стената и заобикаля светлия кръг, който уличните фенери хвърлят по тротоарите.

Нито един неволен жест, нито едно трепване на чертите на лицето, нито знак с очи или с устни не издаваше мислите, в които изглеждаше потънал, скритата и дълбока болка, в която живееше затворен по този начин. Опустошенията, които тази болка и тези мисли бяха нанесли в душата му, бяха очевидни от болезнената втрещеност на светлите остри очи, от бледнината на нездравото лице, от ранната прошареност на занемарената брада.

Никога не пишеше и не получаваше писма, не четеше вестници. Не се спираше, нито се обръщаше да погледне каквото и да се случеше по улицата, което привличаше любопитството на другите. И ако понякога дъждът го изненадваше изневиделица, той продължаваше да върви със същата крачка, сякаш нищо не усещаше.

За какво беше дошъл на този свят, не беше известно. Може би и той не знаеше. Просто живееше... Може би дори не подозираше, че може да живее по друг начин, че човек може и по-малко да страда под тежестта на скуката и тъгата.

Не беше имал детство. Никога не беше живял като младеж. Дивашките сцени, на които беше присъствувал в бащиния дом още в най-крехка възраст, поради грубостта и жестоката деспотичност на бащата, бяха изгорили в душата му всякакъв кълн за живот.

След ранната смърт на майката, настъпила поради жестоките мъчения от страна на съпруга, семейството се беше пръснало. Сестра му бе станала монахиня, брат му беше избягал в Америка. И той беше избягал от къщи, беше скитал като бездомник и с невероятни усилия си беше създал сегашното положение.

Сега вече не страдаше. Имаше вид на страдащ, но у него се бе притъпило и усещането за болка. Изглеждаше винаги потънал в мисли, ала не — дори и не мислеше вече. Духът му бе станал нерешителен, сякаш вцепенен бе надвиснал над някаква мрачина, от която чувствуваше — но едва — нещо горчиво в гърлото. Разхождайки се вечер по пустите улици, броеше фенерите — нищо друго не правеше — или гледаше сянката си, или слушаше ехото от стъпките си, или понякога се спираше пред градините на вилите, за да наблюдава затворените и мрачни като него кипариси, по-тъмни от нощта.

Тази неделя, уморен от дългата разходка по древната Виа Апия, за разлика от друг път реши да се върне в къщи. Още беше рано за вечеря. Щеше да почака в стаичката си най-сетне денят да умре и да стане време.

За семейство Нини, майка и дъщеря, това бе много приятна изненада. От удоволствие Клотилдина дори запляска с ръце. Коя от многото предварително обмислени и подготвени любезности и вежливости трябваше да му засвидетелствуват по-напред? Майка и дъщеря се поразговориха за това. По едно време Клотилдина тропна с крак и се плесна по челото. Боже! Първо лампата! Най-напред трябваше да му занесат лампата, най-хубавата нарочно запазена за него, от порцелан, с нарисувани макове и глобус от шлифовано стъкло. Запали я и отиде внимателно да почука на вратата на наемателя. Дотам трепереше от вълнение, че глобусът се тресеше и се удряше в стъклото, което рискуваше да се опуши.

— Може ли да вляза? Лампата.

— Няма нужда, благодаря — отговори Бути отвътре. — Готвя се да излизам.

Старата мома направи гримаса с наведени очи, сякаш квартирантът можеше да я види, и настоя:

— Вижте, аз съм я донесла. За да не стоите на тъмно.

Но Бути повтори решително:

— Не, благодаря.

Беше седнал на малкото канапе зад масичката, с широко отворени очи, блуждаещи в мрака, който все повече се сгъстяваше в стаята, докато по стъклата на прозорците печално замираха последните отблясъци в здрача.

Колко време стоя тъй, неподвижен, с широко отворени очи, без да мисли, без да забелязва мрака, който го обгърна?

Съвсем внезапно — видя.

Изненадан, обърна наоколо поглед. Да. Стаичката неочаквано се беше осветила от нежна и слаба светлина, като от тайнствен полъх.

Какво беше това? Как бе станало?

А, ето как. Светлината от отсрещния дом. Една лампа, току-що запалена в отсрещния дом: дъх на един външен живот, който влизаше да разсее мрака, празнотата, пустотата на неговото съществуване.

Остана известно време да съзерцава този светлик като някакво вълшебство. И остра мъка стегна гърлото му, като забеляза как подобно нежна ласка светлината се спускаше по леглото, по стената и по бледите му ръце, отпуснати на масичката. Сред болката у него изплува споменът за неговото безрадостно детство, за майка му. И му се стори, че светлината на една далечна зора просветва в нощта на неговата душа.

Стана, отиде до прозореца и крадешком надникна през стъклата там, в отсрещната къща, към оня прозорец, откъдето струеше светлината.

Видя едно скромно семейство, събрано около масата: трите дечица и бащата вече бяха насядали, майката, още права, им сервираше. Тя се опитваше — както той се досети по движенията — да обуздае нетърпението на двете по-големи деца, които размахваха лъжиците и се въртяха на столовете. Най-малкото протягаше шия, въртеше русата си главичка: очевидно бяха вързали твърде стегнато кърпата около врата му, но ако майка му беше побързала да поднесе супата, то би забравило неудобството от твърде изкъсо вързание възел. Ето, ето — наистина с каква лакомия бързаше да гълта — завираше цялата лъжица в устата си! А бащата му се усмихваше през парата, която се вдигаше от чинията му. Ето и майката най-после седна точно насреща. Тулио Бути понечи да се оттегли, като видя, че тя вдигна очи към прозореца, но се досети, че като е на тъмно, не може да бъде

видян. И остана прав да наблюдава вечерята на това семейство, забравяйки за своята вечеря.

От този ден нататък всяка вечер, като излизаше от канцеларията, вместо да се впуска в своите обичайни самотни разходки, той поемаше към къщи. Всяка вечер чакаше мракът на неговата стаичка нежно да се озари от светлината на отсрещния дом и стоеше там зад стъклата, като просяк, да вкусва с безкрайна мъка нежната и мила интимност, семейната топлина, на която се радваха другите и от която и той като дете беше вкусил някоя и друга вечер, когато майка му... майка му... като тази...

И се разплакваше.

Да. Такова чудо извърши светлината на отсрещния дом. Вцепеняващата мрачност, в която толкова години тънеше неговата душа, се разпръсна при този гальовен зрак.

Междувременно Тулио Бути не се и досети какви странни предположения можеше да събуди у хазяйката и дъщеря ѝ това негово стоене на тъмно.

Още два пъти Клотилдина му беше предложила лампата — но напразно. Да беше запалил поне свещ! Но не, нито дори свещ. Дали не му беше лошо? Тъй беше дръзнала да го попита Клотилдина с нежен глас от вратата втория път, когато беше дошла с лампата. А той беше отговорил:

— Не, тъй ми е добре.

Най-после... да, разбира се, господи — Клотилдина може да бъде извинена, — тя беше погледнала през дупката на ключалката и с учудване бе видяла в стаята светлината, разпръсвана от отсрещния дом. И то именно от къщата на Маши. Беше видяла също и квартиранта, изправен зад стъклата на прозореца, потънал в съзерцание на дома на Маши.

Клотилдина изтича развълнувана да съобщи на майка си голямото откритие:

— Влюбен в Маргерита! В Маргерита Маши! Влюбен!

Няколко вечери по-късно, докато Тулио Бути наблюдаваше, видя с удивление в отсрещната къща — където семейството както обикновено се беше събрало на вечеря, но тази вечер без бащата — да слизат госпожа Нини, неговата хазяйка, и дъщеря ѝ, посрещнати като стари познати.

По едно време Тулио Бути се оттегли със скок от прозореца, разтревожен, задъхан.

Майката и трите деца бяха вдигнали очи към неговия прозорец. Без съмнение двете гостенки бяха започнали да говорят за него.

А сега? Сега може би всичко беше свършено! Още следната вечер тази майчица или съпругът ѝ, като знаят, че в отсрещната стаичка той дебне тъй тайнствено в мрака, щяха да затворят капаците. И отсега нататък нямаше да идва при него тази светлина, от която живееше, тази светлина, която беше негово невинно удоволствие и единствена утеха.

Ала не стана тъй.

Същата вечер, след като светлината отгатак бе изгасена и той потъна в тъмнина, Тулио Бути почака известно време семейството да си легне, после отиде да отвори внимателно прозорците, за да проветри стаята. И видя, че и отсрещният прозорец е отворен. Малко след това видя (и в тъмното потрепера от страх) да се показва на този прозорец жената, може би изпълнена с любопитство от онова, което ѝ бяха казали за него майката и дъщерята Нини.

Двете твърде високи постройките, които откриваха една срещу друга тъй отблизо очите на своите прозорци, не позволяваха да се види горе нито светлата ивица на небето, нито черната ивица на улицата долу, препречена в началото от една порта. Високите постройките не оставяха никога да проникне нито слънчев, нито лунен лъч.

Значи, тя се бе появила там не за друго, а заради него; сигурно защото бе забелязала, че той се е показал на своя угасен прозорец.

Едва можеха да се различат в тъмното. Но от известно време той знаеше, че е хубава, познаваше вече всички прелести на нейните движения, блясъка на черните ѝ очи, усмивката на червените ѝ устни.

Но най-силното чувство, което той изпита този първи път, беше мъка поради изненадата, която целия го разтърси, от която му пресекна дъхът и почувствува почти нетърпим трепет на безпокойство. Трябваше да направи ужасно усилие, за да не се прибере, да почака тя първа да се оттегли.

Оня блян за мир, за любов, за нежна и мила интимност, на която си беше въобразил, че се радва това семейство, на чието отражение се

беше радвал и той, сега рухваше, щом като тази жена тайно, в тъмното, идваше на прозореца заради един непознат. Този наистина непознат човек беше той.

И въпреки това, преди да се оттегли, преди да затвори прозореца, тя му прошепна:

— Лека нощ!

Какво ли бяха измислили за него двете жени, които му бяха дали подслон, за да събудят и разпалят дотолкова любопитството на онази жена? Какво странно и могъщо привличане беше упражнила върху нея тайнствеността на неговия затворен живот, щом още от първи път, оставяйки своите дечица, беше дошла, сякаш за да бъде за малко с него?

Един срещу друг, макар и двамата да бяха отбягвали да се гледат и да се бяха престрували пред самите себе си, че се намират на прозореца без каквото и да е намерение, и двамата — той беше сигурен — бяха потръпнали от един и същ трепет на неведомо очакване, бяха изпитали боязън от очарованието, което ги обгръщаше, докато стояха един срещу друг в мрака.

Когато късно вечерта той затвори прозореца, беше сигурен, че следната вечер тя, като загаси лампата, ще се покаже заради него. И тъй стана.

Оттогава нататък Тулио Були не чакаше повече в своята стаичка светлината на отсрещния дом — вместо това очакваше с нетърпение тази светлина да изгасне.

Любовната страст, неизпитвана дотогава, лумна ненаситно, безмилостно в сърцето на мъжа, който толкова години беше живял вън от живота, и удари, помете като ураган тази жена.

Същия ден, когато Бути напусна квартирата на семейство Нини, като бомба избухна новината, че госпожата от третия етаж на отсрещната къща, госпожа Маши, е напуснала мъжа си и трите си деца.

Остана празна стаичката, която бе приютила почти за четири месеца Бути. Остана тъмна за няколко седмици и стаята отсреща, където скромното семейство всяка вечер се събираше на вечеря.

После светлината се запали отново над онази тъжна маса, около която един объркан от нещастиято баща гледаше уплашените личица

на три деца, които не смееха да обърнат поглед към вратата, откъдето майката обикновено влизаше с димящ супник.

Отново запалената светлина над тъжната вечеря започна — ала сега вече призрачно — да осветява празната стая отсреща.

Спомняха ли си за светлината няколко месеца след тяхната жестока лудост Тулио Бути и любовницата му?

Една вечер семейство Нини, уплашени, видяха да се появява пред тях, измъчен и треперещ, техният странен наемател. Какво искаше? Стаичката, стаичката, ако е още ненаета! Не, не за себе си, не за да живее там! А за да идва само за час, дори само за миг, всяка вечер тайно! Ах, имайте милост към тази клета майка, която иска да вижда отдалече, без да я видят, своите дечица! Ще вземат всички предохранителни мерки, дори ако трябва, ще се преобличат. Ще издебват всяка вечер времето, когато няма никой по стълбите — той би плащал двоен наем, троен размер на наема само за един-единствен миг!

Не. Майката и дъщерята Нини не се съгласиха. Само, понеже стаичката тъй и тъй си оставаше ненаета, понякога, но много рядко... ах, за бога, само да не ги открие някой! Само понякога...

На следната вечер, като крадци, те дойдоха. Влязоха в стаичката на тъмно, едва ли не стенойки от мъка, и чакаха, чакаха да просветне пак светлината на отсрещния дом.

Отсега нататък трябваше тъй, отдалече, да живеят от тази светлина.

Ето!

Ала Тулио Бути отначало не можа да понесе светлината. Жената, напротив, с плач, който хъркаше в гърлото ѝ, пиеше тази светлина като жадна, хвърли се към стъклата на прозореца, като притисна силно кърпичката към устата си. Нейните дечица... малките... нейните дечица, ето ги... там... на масата...

Той притича да я подхване и двамата останаха така, притиснати, приковани, да дебнат.

НЯКОЙ СЕ СМЕЕ

Един слух плъзва сред събранието:

— Някой се смее.

Тук, там, навсякъде, където достигне този слух, сякаш изскача пепелянка или щуква щурец, или проблясва огледало, за да ослепи ненадейно очите.

Кой дръзна да се смее?

Всички внезапно се обръщат и с ядни погледи търсят този човек.

Четири големи кристални полилея осветяват огромната зала над тълпата, поканена на събранието. В горната си част залата е почти мъртва и пуста, унила в своята прашна старинност. Разтревожена изглежда само мазилката със стенопис от седемнадесети век, простряла се от единия до другия край на свода, която полага толкова усилия, за да потопи в чернилката на вечна нощ свирепата невъздържаност на рисунката. Човек ще рече, че с нетърпение очаква всяко движение долу да замре, та залата да остане празна.

Като се взре, човек може да открие някое и друго нацупено лице, което състрадателно и огорчено се разтяга в печална и вежлива усмивка. И тъй, да се усмихваш вежливо, е допустимо, дори е необходимо, ако е вярно, че събранието — макар и много сериозно — в същото време трябва да мине за едно от обичайните граждански увеселения по време на карнавала. И наистина на естрадата, покрита с черен килим, малък оркестър от плешиви черепи свири непрекъснато танцови мелодии и няколко двойки танцуват, за да придадат на събранието вид на танцувално увеселение. Те почват танците по покана, почти по команда на нарочно повикани фотографи. Но червеното и небесносиньото на някои женски тоалети са толкова крещящи и толкова отвратителна е мършавостта на някои голи рамене и голи ръце, че човек се пита дали тези балерини — живи играчки от други времена, консервирани и сега отново навити — не са изкопани специално за случая, за да представят този спектакъл. След като човек ги е погледнал, просто чувства нужда да се улови за нещо грубо и обикновено: например за врата на този навъсен човек, седнал наблизо,

който е станал морав, поти се и си вее с изключително бяла кърпичка. Или за идиотското чело на онази възрастна дама. Ала всъщност странно: на жалката маса за напитки цветята не са изкуствени. Това откритие навява тъга, като си помислиш за градините, от които тази сутрин са били откъснати под бистрия дъждец, който леко и пронизващо е ръмьал. Колко жалко за тази бледна, вече почти разкъсана роза, която пази в увисналите си листчета умирация мирис на напудрена плът.

Залутан сред тълпата, тук-там се вижда някой поканен с домино, който прилича на монах, откъснал се от погребална процесия.

Истината е, че всички тия поканени не знаят за какво са поканени. Поканата проехтя из града като сигнал за сбор. Сега, объркани, те се двоумят дали е по-подходящо да се уединят, или да застанат на видно място (а това никак не е лесно сред толкова народ). Дебнат се един друг и който забележи, че го наблюдават, докато се дърпа встрани или докато се опитва да привлече вниманието, посърва и замръзва, защото всички се подозират един друг и това недоверие сред навалищата създава раздражение, което с усилие успяват да потиснат. Злобни и коси погледи се отправят към гърбовете на другите и щом бъдат забелязани, се отдръпват като змии.

— О, я гледай, и ти ли си тук?

— Ех, всички сме тук, както се вижда.

Ала междувременно никой не смее да попита защо всички са тук, като се страхува, че само той е в неведение, което вече би представлявало вина, в случай че събранието е обявено, за да се вземе някакво важно решение. Като гледат да останат незабелязани, неколцина търсят с очи ония двама или трима, за които се предполага, че биха могли да знаят. Ала не ги виждат. Навярно те са се събрали на съвещание в тайна заседателна зала, където от време на време някой бива извикан и притичва пребледнял, като оставя другите тревожно слисани. От общественото положение и от връзките на оня, който е призован, се опитват да извадят заключение какъв въпрос се решава, но не успяват да разберат нищо, защото преди малко е бил извикан някой със съвсем друго положение и връзки.

Сред всеобщата тревога поради царящата неяснота възбуждението расте непрекъснато. Известно е колко бързо се разпространява един тревожен слух и как, минавайки от уста на уста,

един факт се изменя дотам, че става друг. По този начин от единия до другия край на залата се кръстосват приказки за такива невероятни безобразия, че зашеметяват хората. И тъй, от всички разбунени души се изпарява и разстила нещо като кошмарно видение, в което сред мъчителните и трескави звуци на малкия оркестър, сред обърканата оглушителна глъчка и отраженията на светлините в огледалата пред очите на всички се мяркат най-странни сенки и подобно на дим, на гъсти валма от съзнанията, спотаили огъня на неизповядани угризения, преливат страхове, малодушие и всякакви подозрения. У мнозина инстинктивният порив да прибегнат веднага до предохранителни мерки довежда до най-неочаквани последствия. Един мига непрекъснато, друг гледа съседа си, без да го вижда, и нежно му си усмихва, трети разкопчава и закопчава непрекъснато някое копче на жилетката си. По-добре човек да се преструва, че нищо не го вълнува. Да мисли за съвсем други неща. Тази година Великден се пада доста късно. Един познат се нарича Бонджорно. Да, но всъщност как ни задушават тази комедия с нас самите.

Фактът (ако е верен), че някой се смее, струва ми се, не би трябвало да прави такова впечатление, щом всички еднакво таят такива мисли. Какво ти впечатление! Той събужда яростно възмущение, и то тъкмо защото всички таят едни и същи мисли. Възмущение като от лична обида, възмущение, че някой може да има смелост да се смее открито! Кошмарът тегне непоносимо върху всички, защото всъщност всеки смята, че е забранено да се смее. Ако някой започне да се смее и другите последват примера му, ако целят този кошмар внезапно се разбие сред избухналия всеобщ смях, тогава край на всичко! При цялата тази несигурност и душевно напрежение е необходимо да се вярва и да се чувствава, че тазвечерното събрание е много сериозно.

Но действително ли съществува този някой, който продължава да се смее, независимо от слуха, плъзнал вече от доста време сред събранието? Кой е той? Къде е? Трябва да бъде хванат, сграбчен за реверите, да бъде блъснат в стената и всички с протегнати юмруци да го запитат защо се смее и на кого се смее. Изглежда, че не е само един. Ах, така ли, повече ли са? Казват, че са поне трима. Как тъй, в хор или всеки сам за себе си? Изглежда, дружно се смеят. А, тъй, значи! Значи, са дошли с твърдото намерение да се смеят. Изглежда.

Първо забелязват едно едро момиче, облечено в бяло, с пламнало, зачервено лице, с подчертани форми, малко недодялано, което се превивало от смях в един отдалечен ъгъл на залата. Отначало не обърнали внимание било защото е жена, било поради възрастта. Само ненадейното избухване на нейния смях подразнило околните и неколцина се обърнали, както се реагира при неуместна постъпка, дори може да се каже, при неприлична, но извинима постъпка. В края на краищата някакъв си смях на дете. Освен това тя веднага престанала да се смее, като забелязала, че я наблюдават. Избягала от ъгъла, превита, запушила уста с ръце и — логично било, разбира се, да я чуят отгатак отново да избухне в конвулсивен смях, може би поради това, че докато бягала, е потискала смеха си. Малко момиче? Хм, сега се узнава, че тя е поне на седемнадесет години и че има очи, които хвърлят искри. Изглежда, бяга от зала в зала, като че я гонят. Да, да, наистина я гонят, гони я един много хубав младеж, рус като нея, който също се смее като луд, докато я гони. И от време на време се спира поразен от безочието, с което тя се мушка навсякъде. Той иска да си придаде благоприличен вид, но не успява, обръща се насам-натам, сякаш някой го вика, действително си хапе устните, за да сдържи изблика на веселие, което бълбука в него и кара корема му да подскача. И ето, сега откриват и третия — едно пъргаво човече, което подскача и блъска късите си ръчички в кръглия си твърд корем, като че ли бие палки по барабан. Плешивите части на главата му лъщят сред венец от червеникави къдрави коси. Лицето му е блажено и сред него носът му се смее повече от устата, очите — повече от устата и от носа, смее се брадичката му, смее се челото му, дори ушите му се смеят. Той е във фрак както всички други. Кой го е поканил? Как са се вмъкнали на това събрание? Никой не ги познава. Нито аз дори. Но зная, че той е баща на тия две деца. Заможен господин, който живее на село заедно с дъщеря си, докато синът му учи тук в града. Сигурно са попаднали на този мним карнавален празник случайно. Кой знае какво са си казали, като са дошли тук, кой знае какви тайни шеги и какво тайно разбирателство открай време са установили помежду си, подигравки, известни само на тях, многоцветни потайни експлозивни смеси като за фойерверк, готови да избухнат при най-малкия повод, дори само при бегъл поглед. Там е работата, че не могат да стоят заедно. Затова пък се търсят с очи отдалеч и щом се зърнат, обръщат лица и в шепите си

избухват в такъв смях, че просто това е скандал сред заобикалящата ги сериозност.

Кошмарният гнет от тази сериозност така тегне и потиска всички, че никой не може да предположи, че тия трима не са засегнати от него, че мислят за странични неща и че може би имат някакъв невинен, дори може би наивен повод, за да се смеят тъй, за нищо. Например момичето може би се смее само защото е на седемнадесет години и защото е свикнало да живее като кобилка сред цъфнала ливада, една кобилка, която пощръклява при всеки полъх на вятъра, скача и препуска щастлива, без сама да знае защо. Човек може да се закълне, че тя нищо не забелязва, че ни най-малко не подозира скандала, който предизвиква заедно с баща си и брат си, които също са радостни, чужди на средата и далече от всякакво подозрение, че вършат нещо нередно.

Те не подозират до такава степен, че се събират най-после на един диван в отгатышния салон. Бащата е в средата между сина и дъщерята. Те са доволни и изнурени, имат голямо желание да се прегърнат заради приятните мигове на развлечението, което са си доставили, мигове, избликнали из самата тяхна радост, изливаща се във всички тези шумни смехове като шумотевица на краткотрайна пяна. Виждат срещу себе си като тъмен прилив под внезапно помрачняло небе как цялата тълпа поканени настъпва от трите големи стъклени врати бавно, бавно с мелодраматични стъпки на мрачно съзаклятие — и отначало нищо не разбират. Не вярват, че тази непохватна маневра се прави заради тях и все още леко усмихнати, си разменят погледи. Но усмивките им постепенно замират и се превръщат в израз на растящо удивление. Те не могат нито да избягат, нито дори да отстъпят, тъй като са се отпуснали на облегалката на дивана, и сега вече са не удивени, а ужасени. Вдигат инстинктивно ръце, сякаш за да спрат злокобната тълпа, която настъпва срещу тях. Тримата големци, ония, които се бяха събрали на съвещание в една тайна зала не за друго, а тъкмо заради тях, именно заради разпространилия се слух за недопустимия смях, са решили да ги накажат по тържествен и особен начин. Ето те влизат през централната врата начело на тълпата. Смъкнали качулките на своите домина чак до брадата, завързали на шега ръцете си с три салфетки като с белезници, сякаш са наказани престъпници, които идват при тримата смеещи се,

за да просят милост от тях. Щом стигат пред дивана, всички поканени избухват в огромен сардоничен смях, смях, който неколkokратно оглушително и ужасно отеква в залата. Клетият баща е потресен, блъска се насам-натам, успява да хване под ръка двете си деца и сгърчен, целият се тресе от тръпки, от които просто ще му се пукне сърцето. Съвсем объркан се измъква, преследван от ужасяващата мисъл, че всички жители на града внезапно са полудели.

ПОКОЙНИЯТ МАТИА ПАСКАЛ

§ 1. ВЪВЕДЕНИЕ

Едно от малкото неща, дори може би единственото, което знаех със сигурност, беше следното: наричах се Матиа Паскал. И използвах това обстоятелство. Всеки път, когато някой от моите приятели или познати губеше разсъдък дотам, че идваше при мене за съвет или за напътствие, аз вдигах рамене, присвивах очи и отговарях:

— Наричам се Матиа Паскал!

— Благодаря, драги. Зная това.

— Е, малко ли ти се струва?

Да си кажа истината, и на мен ми се струваше малко. Ала тогава не подозирах какво значи да не знаеш дори и това и когато се наложи, да не можеш да отговориш както преди:

— Наричам се Матиа Паскал!

Някой може би ще пожелае да ми съчувствува (това е толкова лесно!), като си представя горчивата мъка на нещастника, който внезапно узнава... да речем, узнава следното: че няма нито баща, нито майка и че съвсем не е вярно това или онова от миналото му. И такъв човек ще започне дори да се възмущава (това е още по-лесно) от покварата на нравите, от пороците и низостите в наше време, които причиняват толкова злини на невинния нещастник.

Моля, нека постъпва както си иска! Но дълг ми е да го предупредя, че моят случай не е такъв. Бих могъл да представя тук генеалогическото дърво на моето потекло и произхода на моето семейство и да докажа с факти, че познавам не само баща си и майка си, но за един значителен отрязък от време и своите предци и техните постъпки, наистина не всякога достойни за похвала. Щом е тъй, тогава?

Вижте, моят случай е много по-странен и много по-различен; толкова странен и необикновен, че се готвя да го разкажа.

Почти две години бях пазител на книгите или може би по-вярно — ловец на плъхове в библиотеката, която някой си монсиньор Бокамаца завещал на нашата община, когато умрял в 1803 година.

Съвсем ясно е, че този прелат твърде малко е познавал склонностите и навиците на своите съграждани. Или може би се е надявал, че дарението му с течение на времето ще разпали в техните души любов към знанието. Аз съм свидетел, че досега такава любов не се е разпалила, и казвам тези думи, за да изразя похвала към моите съграждани. Общината прояви тъй малко признателност към Бокамаца, че не благоволи да му издигне дори един какъв да е бюст, а книгите остави за много и много години струпани в голям, влажен склад. После ги извадиха оттам, можете да си представите в какво състояние, за да ги настанят в отдалечената черквичка „Санта Мария Либерале“, в която кой знае по каква причина е било забранено да се извършва богослужение. Тук общината с безразличие ги поверяваше, като бенефиций или като синекура, на някой безделник с добра протекция, който за две лири на ден трябваше да ги наглежда, но можеше дори и да не ги поглежда, като изтърпява по няколко часа задушната миризма на плесен и вехтории.

Такъв жребий се падна и на мен. Още от първия ден се изпълних с такова дълбоко презрение към книгите, били те печатни или ръкописни (каквито бяха някои старинни книги в нашата библиотека), че сам аз никога не бих се захванал да пиша, ако наистина не считах моя случай за необикновен и поучителен за някой любопитен читател, който случайно би попаднал в тази библиотека и тъй би оправдал надеждите на покойния монсиньор Бокамаца. Ще предам ръкописа си обаче при условие никой да не го отваря, докато не минат петдесет години от моята трета, последна и окончателна смърт, тъй като засега (бог ми е свидетел каква мъка ми причинява това) аз съм покойник. Да, два пъти покойник, и то първия път по погрешка, а втория... ще разберете.

§2. ВТОРО (ФИЛОСОФСКО) ВЪВЕДЕНИЕ, НЕЩО КАТО ИЗВИНЕНИЕ

Внушението или по-точно напътствието да пиша ми бе дадено от моя уважаван приятел дон Елиджо Пелегриното, който в настоящия момент е пазител на книгите в библиотеката „Бокамаца“ и на когото аз ще поверя ръкописа, щом като бъде завършен, ако изобщо бъде завършен.

Пиша тук, в бившата църквичка, при светлината, която идва от прозорчетата на купола, тук, в абсидата, определена за библиотекаря и отделена с дървена преградка от отвесни колонки, докато дон Елиджо пухти под задължението, с което доброволно се е нагърбил — да постави малко ред в това вавилонско стълпотворение от книги. Страхувам се, че няма да успее в своето начинание. Никой преди него не се беше погрижил да узнае, макар и отгоре-отгоре, като хвърли бегъл поглед към кориците, що за книги е подарил на града покойният монсиньор. Смяташе се, че почти всички книги навярно са с религиозно съдържание. Сега Пелегриното, за голямо свое утешение, бе открил неочаквано разнообразие от теми в библиотеката на монсиньора. И тъй като книгите са били вземани оттук и оттам от склада и нареждани както дойде, бъркотията беше неописуема. Поради близостта между тези книги се бяха завързали най-необичайни приятелства. Дон Елиджо Пелегриното ми каза например, че доста се е трудил, докато откъсне от един много разпътен трактат върху „Искусството да се любят жените“ в три книги от Антон Муцио Поро, от 1571 година, едно „Житие и смърт на Фаустино Матеручи, бенедиктинец от Полироне, когото някои наричат блажен“ — биография, издадена в Мантуа през 1625 година. Поради влагата подвързиите на двата тома се били слепили братски. За отбелязване е, че във втората книга на разюздания трактат се разказва надълго за монашеския живот и похождения.

Много любопитни и приятни книги откри и измъкна от рафтовете на библиотеката дон Елиджо Пелегриното, възкачен целия

ден на една фенерджийска стълба. Щом открие някоя, хвърля я ловко отгоре върху голямата маса. Черквичката прокънтява, вдига се облак прах, из който се стрелват два-три уплашени паяка, аз притичвам от абсидата, прескачайки преградката, прогонвам паяците от прашната маса със същата тази книга, след това я отварям и зачитам.

Тъй постепенно си създадох вкус към подобно четиво. Дон Елиджо ми казва, че моята книга трябва да бъде написана по образеца на книгите, които той измъква от библиотеката, тоест да има свой особен дъх. Вдигам рамене и отговарям, че това не е работа за мене. Освен това и друго ме задържа.

Цял запотен и пращен, дон Елиджо слиза от стълбата и идва да подиша чист въздух в зеленчуковата градинка, която е засадил зад абсидата и е оградил с пръти и колци.

— Да, уважаеми приятелю — казах му аз веднаж, седнал на оградката, подпрял брада о топката на бастуна, докато той се занимаваше със своите марули. — Според мен сега не е време за писане на книги дори и на шега. И по отношение на литературата, както за всичко останало, аз трябва да повтора мисълта, която обичам все да си повтарям: „Проклет да е Коперник!“

— Ой, ой, ой! Какво общо има тук Коперник! — възкликва дон Елиджо, като се изправя с пламнало лице под сламената шапка.

— Има, дон Елиджо, защото, когато Земята не се е въртяла...

— Е хайде де! Та нали винаги се е въртяла!

— Не е вярно. Човекът не е знаел и следователно за него все едно, че не се е въртяла. За мнозина и сега дори не се върти. Казах го оня ден на един стар селянин и знаете ли какво ми отговори? Че това е прекрасно оправдание за пианиците. Впрочем и вие, извинете, нямате право да се съмнявате, че Исус Навин е спрял слънцето. Но да оставим това! Аз твърдя, че когато Земята не се е въртяла, човекът, облечен като грък или като римлянин, е изглеждал така добре и е имал такова самочувствие, и толкова се е наслаждавал на собственото си достойнство, че са му били приятни обстоянителните описания, пълни с ненужни подробности. Както вие сам посочихте, не казва ли Квинтилиан, че историята навярно е създадена, за да се разказва, а не да се преживява?

— Не отричам — отговаря дон Елиджо, — но също тъй е вярно, че никога не са писани толкова подробни книги, дори толкова

обстоятелствени, както от ония времена насам, според вашия израз, откак Земята е почнала да се върти.

— Е, добре! Нека е така! „*Господин графът стана рано, точно в осем и половина... Госпожа графинята облече лилава дреха, богато украсена с дантели около шията... Терезина умираше от глад... Лукреция примираше от любов...*“ Боже господи, какво ме интересува всичко това? Нима не се намираме на невидим пумпал, шибан от един слънчев лъч, на една безумна песъчинка, която се върти, върти, върти, без сама да знае защо, без всякаква цел, сякаш изпитва удоволствие да се върти така, за да чувствуваме ту мъничко студ, ту мъничко жегга? А след петнадесет или шестдесет обиколки ние умираме, често пъти със съзнанието, че сме извършили поредица от незначителни глупости... Коперник, драги дон Елиджо, Коперник безвъзвратно погуби човечеството. Сега всички ние малко по малко сме се приспособили към новото съзнание за нашата безкрайна незначителност, свикнали сме да се считаме за нищо във вселената заедно с всичките наши големи открития и изобретения. Какво значение могат да имат сведенията за личните ни страдания, пък дори и за всеобщи бедствия? Сега всички те са приказки за нищожни червеи. Четохте ли за онова малко нещастие на Антилските острови? Нищо особено. Бедничката Земя, уморена да се върти безцелно по желание на полския каноник, се пораздрусала от досада и избълвала много огън из една от многото си уста. Кой знае какво е предизвикало тази жлъч! Може би глупостта на хората, които не са били никога тъй досадни, както сега. Толкоз. Няколко хиляди опечени червеи. Животът продължава! Кой ги споменава?

Дон Елиджо Пелегриното обаче забеляза, че каквито и усилия да полагаме в жестокия си умисъл да изтръгнем, да разрушим илюзиите, които предвидливата природа ни е създала за наше добро, те остават безрезултатни. За щастие човек лесно се отвлича.

Това е вярно. В определени ноци, отбелязани в календара, нашата община не пали фенерите и често, ако времето е облачно, ни оставя в мрак.

И, значи, в края на краищата ние дори и днес вярваме, че луната е на небето, за да ни свети нощем, както слънцето — денем, и че звездите съществуват, за да съзерцаваме прекрасното зрелище. Точно така. И забравяме често и драговошно, че сме безмерно малки атоми и

че няма защо да се уважаваме и възхищаваме чак толкова един на друг, защото сме способни да се спречкваме за парченце земя и да се оплакваме от неща, които щяхме да считаме за безкрайно нищожни, ако наистина се бяхме проникнали от съзнанието за това, което в действителност сме.

И тъй, благодарение на божествената способност да се отвличаме и освен това поради странността на моя случай аз ще разкажа за себе си, но колкото може по-накратко, като давам само сведенията, които считам за необходими.

Някой от тях без съмнение не ще ми правят чест. Но аз се намирам понастоящем в изключително състояние, та мога да се считам вече извън живота и следователно без задължения, без каквито и да било скрупули.

И тъй, да започнем.

§3. ДОМЪТ И КЪРТИЦАТА

Поизбързах да кажа в началото, че съм познавал баща си. Не го познавах. Бях на четири години и половина, когато той умря. На тридесет и осем годишна възраст замина със своята гемия за Корсика по търговия и не се върна. Там починал за три дни от злокачествена малария. Ала той остави добро състояние на жена си и двама сина: Матиа, един вид аз самият (или този, който бях), и Роберто, две години по-голям от мене.

Някои от тукашните старци все още с удоволствие намекуват, че богатството на моя баща има, меко казано, тайнствен произход. То обаче не би трябвало да хвърля повече сянка върху него, защото отдавна е минало в други ръце.

Разправят, че той го добил, като играл на карти в Марсилия с капитана на един английски търговски параход, който, като загубил всички пари, които имал у себе си — вероятно немалка сума, — проиграл и голям товар сяр, натоварена в далечна Сицилия за сметка на един ливърпулски търговец (И това знаят! А името му?), един ливърпулски търговец, който бил фрахтувал кораба. После от отчаяние капитанът вдигнал котва и когато навлезли в открито море, се удавил. И тъй параходът акостирал в Ливърпул не само олекнал, но и без своя капитан. Добре, че за баласт на кораба послужило злоезичието на моите съграждани.

Притежавахме земи и къщи. Ловък и предприемчив, баща ми никога не се занимавал с търговия в едно определено място: обикалял непрекъснато със своята гемия, купувал, където намери най-разнообразна евтина стока и веднага я продавал на сметка. Не се увличал в рисковани и големи сделки и постепенно влагал своите печалби в нашето градче, като купувал къщи и земя. Навярно се е надявал скоро да се оттегли доволен и спокоен при жена си и синовете си, сред охолството, придобито с толкова труд.

Той закупил първо чифлика *Дуе Ривиере* с много маслинови дръвчета и черничеви насаждения, после имението *Стия*, също тъй

богат терен, през който тече ручей, впрегнат в мелница; после целия хълм *Спероне*, където стават най-хубавите лозя в нашия край, и накрая *Сан Рокино* — там построил една прекрасна вила. В градчето освен къщата, в която живеехме, той закупил други две къщи, а също и голямото здание, което сега е превърнато в корабостроителница.

Неговата почти неочаквана смърт ни доведе до разорение. Майка ми, неспособна да управлява наследствените имоти, бе принудена да ги повери на един човек, който беше получил от баща ми толкова благоденствия, че беше подобрил общественото си положение. Тя считаше, че той ще се чувства поне задължен, ако не благодарен, и че освен известно усърдие и честност няма да жертвува нищо от своя страна, тъй като бе щедро възнаграден.

Свята жена бе майка ми! По природа тиха и свенлива, тя имаше толкова малък опит в живота и с хората! Нейните разсъждения бяха съвсем детински. Говореше и се смееше носово, като стискаше устни, понеже се стесняваше. Доста слабичка, тя вечно боледуваше след смъртта на баща ми. Ала никога не се оплакваше на другите от своите страдания и дори, останала сама, едва ли недоволствуваше, защото приемаше мъките си като естествена последица от своето нещастие. Може би е очаквала, че и тя ще умре от скръб и затова благодареше на бога, че я държи жива заради нейните деца, макар и тъй клета и измъчена.

Към нас изпитваше трепетна и болезнена нежност, изпълнена със страхове: искаше все да сме край нея, сякаш се страхуваше да не ни загуби, и често изпращаше слугините да ни търсят из просторната къща, щом някои от нас се отдалечеше.

Подобно на сляпа жена тя се беше оставила съпругът ѝ да я води и лишена от него, се чувствуваше загубена в света. Не излизаше от къщи, освен в неделя сутрин, за да отиде на литургия в близката черква, придружена от двете стари слугини, към които се отнасяше като към роднини. Дори в самата къща тя се ограничи да живее само в три стаи. За многобройните други помещения се грижеха отгоре-отгоре слугините и там ние вършехме нашите лудории.

Из тези стаи от старинните мебели и избелелите завеси се носеше свойственият мирис на стари неща, сякаш това беше дъхът на други времена. Спомням си, че неведнъж съм се оглеждал, обзет от

странна тревога пред нямата неподвижност на тези стари предмети, стояли толкова години непотребни и безжизнени.

Между ония, които най-често идваха да навестят мама, беше една сестра на баща ми, опърничавата стара мома, с очи на пор, мургава и горда. Наричаше се Сколастика. Ала тя всеки път оставаше за малко, понеже внезапно, тъй както разговаряше, се разяряваше и си тръгваше, без да поздрави никого. Като дете изпитвах голям страх от нея. Гледах я с широко отворени очи, особено когато тя скачаше кипнала и се развикваше на майка ми, като удряше ядосано крак в пода:

— Чуваш ли? Кънти на празно? Къртицата! Къртицата!

Намекваше за Маланя, нашия управител, който тихомълком копаеше гроб под краката ни.

Леля Сколастика искаше на всяка цена майка ми да се омъжи повторно — това научих по-късно. Обикновено зълвите нямат такива хрумвания и не дават подобни съвети. Но тя имаше остро и упорито чувство за справедливост. И по-скоро поради това, а не от обич към нас не можеше да понася онзи човек да ни ограбва безнаказано. Ето защо, като гледаше крайната неподготвеност и наивност на майка ми, тя не виждаше друг изход, освен един втори съпруг. И го беше определила — един беден човек на име Джероламо Помино.

Той беше вдовец, имаше един син, който още е жив и се нарича Джероламо като баща си; мой много близък приятел, дори нещо повече от приятел, както ще разберете по-нататък. Още като дете той идваше с баща си у нас и довеждаше до отчаяние мен и брат ми Берто.

Когато бил млад, Джероламо Помино дълго се стремил към ръката на леля Сколастика, а тя не искала и да го знае; впрочем тя не искала и никого друго, и то не защото не чувствувала склонност да обича, а защото мъжът, избран от нея, би могъл да ѝ изневери, макар и само в мислите си. Тя казваше, че само това можело да я накара да извърши престъпление. За нея всички мъже бяха лицемерни мошеници и изменници. И Помино ли? Не, Помино не. Ала си бе дала сметка за това твърде късно. У всички мъже, които ѝ бяха искали ръката и после се бяха оженили, тя бе успяла да открие някаква измяна и жестоко се бе наслаждавала. Само за Помино не бе открила нищо, дори бедният човек бил жертва на жена си.

Тогава защо леля Сколастика сама не се омъжи за него? И тази добра, ами че защото бе вдовец! Беше принадлежал на друга жена, за

която може би понякога щеше да си спомня. И после, защото... Е хайде, от сто километра се забелязваше, че независимо от своята свенливост той е влюбен... И се подразбираше в коя! Бедният господин Помино!

Помислете си, можеше ли моята майка да се съгласи на такъв брак? Това щеше да бъде за нея истинско светотатство. Пък и тя, горкичката, не вярваше дори, че леля Сколастика говори сериозно. И се смееше по свойствения си начин на гневните избухвания на зълва си и при възклицанията на бедния господин Помино, който присъствуваше на разговорите и когото старата мома обсипваше с прекалени хвалби.

Представям си колко пъти е възкликвал, като се е въртял на стола, сякаш е бил подложен на мъчение:

— Благословени господи всемилостиви!

Той беше чистичко, спретнато човече, с кротки небесносини очички. Мисля, че се пудреше и дори проявяваше слабостта да си слага малко руменина по бузите. Гордееше се, че е запазил на тази възраст косите си. Сресваше ги много грижливо на път по средата и непрекъснато ги приглаждаше с ръце.

Не зная как биха тръгнали нашите дела, ако майка ми, разбира се, не заради себе си, а заради бъдещето на своите деца, се бе вслушала в съветите на леля Сколастика и се бе омъжила за господин Помино. Извън всякакво съмнение е, че по-зле нашите дела не биха могли да вървят, отколкото вървяха, поверени на Маланя (къртицата!).

Когато Берто и аз пораснахме, наистина голяма част от нашето имущество се беше изпарила; ала ние поне бихме могли да запазим от лапите на оня крадец останалото, което щеше да ни позволи да живеем ако не охолно, то поне без лишения. Но ние бяхме безделници и не желаехме да се грижим за нищо. Продължавахме да живеем, както нашата майка ни беше свикнала като деца.

Тя дори не ни пращаше на училище. Един индивид, наречен Пергела, беше наш наставник и възпитател. Истинското му име беше Франческо или Джовани дел Чинкуе, но всички го наричаха Пергела и той бе тъй свикнал с този прякор, че сам се наричаше Пергела.

Беше толкова мършав, че предизвикваше отвращение. Беше невероятно висок — боже милостиви! — и щеше да бъде още по-висок, ако гърбът му, сякаш изморен да расте слабоват, внезапно не се

превръщаше в прилична гърбица, от която с усилие се подаваше шията като на оскубано пиле. Голямата му адамова ябълка непрекъснато сновеше нагоре-надолу като мандало. Пергела имаше навика да стиска устните си със зъби, сякаш ги хапе, за да сподави и прикрие свойствения си резлив смях; но това усилие отчасти беше напразно, защото неговият смях, като не можеше да излезе през заключените устни, се измъкваше през очите — още по-остър и язвителен.

С тези свои очички навярно той виждаше много неща в нашата къща, неща, които нито мама, нито ние виждахме. Но не се обаждаше, може би защото смяташе, че не е негово задължение да се меси, или, струва ми се по-вероятно, за да се наслаждава злобно на видяното.

Правехме с него каквото си искахме. Той ни разрешаваше, но после, сякаш за да успокои съвестта си, ни издаваше, когато най-малко очаквахме.

Един ден например мама му нареди да ни заведе на черква. Наближаваше Великден и трябваше да се изповядаме. След изповедта една малка визита при болната жена на Маланя — и после веднага в къщи. Няма що: голямо удоволствие! Ала щом излязохме на улицата, ние предложихме на Пергела следната лудория: да му платим цял литър вино, ако той вместо на черква и у Маланя ни остави да отидем в имението *Стия* да търсим гнезда. Пергела се съгласи, беше много доволен и потриваше ръце с блеснали очи. Той пи и отидохме до имението. Лудува с нас почти три часа, помагаше ни да се катерим по дърветата и сам се катереше. Но привечер, като се върнахме в къщи и мама го запита дали сме се изповядали и дали сме посетили Маланя, той веднага отговори:

— Вижте, аз сега ще ви кажа... — и с най-голямо безочие разказа от игла до конец какво сме правили.

И макар че му отмъщавахме за тия негови предателства — нищо не помагаше. А ние, спомням си, съвсем не се шегувахме. Една вечер например аз и Берто, като знаехме, че той обикновено спи седнал на един сандък в преддверието, чакайки вечерята, се измъкнахме тайно от леглото, където ни бяха сложили за наказание преди определения час, излязохме и намерихме една калаена цев за клизма, дълга две педи. Напълнихме я със сапунена вода от коритото за пране и въоръжени тъй, отидохме внимателно при него, приближихме тръбичката до ноздрите му и — пуф! Подскочи до тавана.

Не е трудно да си представите колко напредвахме в учението с такъв наставник. Разбира се, не цялата вина беше на Пергела. За да ни научи нещо, той прибегваше до хиляди начини, жертвуваше метод и дисциплина, само и само да привлече по някакъв начин вниманието ни. С мене сравнително често успяваше, защото по природа бях по-впечатлителен от брат ми. Ала неговата ерудиция беше съвсем особена, забавна и екстравагантна. Например той знаеше много игрословия, познаваше поезията на Буркиело, фиденцианската, макароническата и учената поезия^[1]. Знаеше и рецитираше алитерации и тавтологични рими, крипти, центони и палиндроми^[2] от всички поети-безделници и не малко такива чудати стихове сам той съчиняваше.

Фиденцианската поезия е разновидност на макароническата. Получила е наименованието си от своя основоположник Фиденцио Глотогризио, псевдоним на Камило Скрофе (1527–1565), писал пародии на стиховете на псевдоучените педанти. Макароническата поезия се е появила в Италия още в края на XV век и се е развила през XVI и XVII век. Характерни за нея са пародийността, острата сатира, непристойният речник и тематика, пародийното смесване на италианския и латински език. Учена поезия — общо наименование на поезията на учените хуманисти от времето на Ренесанса, в която на преден план се показва знанието на латинската и гръцката митология, философията, античната метрика.]

Помня, един ден в Сан Рокино ни накара да повтаряме неколккратно срещу отсрещния хълм неговото стихотворение „Ехо“:

Ще траеш ли, любовен плам, за мене отреден?

— (Ден.)

От страст горях, а тя обичаше ли ме поне?

— (Не.)

Ти, който жално плачеш, звяр ли си или човек?

— (Ек.)

Пергела ни караше да разгадаваме всички гатанки в осмистишия от Джулио Чезаре Кроче, в сонетна форма от Монети и още някои в

сонетна форма на другия голям безделник, който имал смелостта да се скрие под името Катон Утически. Той ги беше преписал с мастило с цвят на тютюн в стара тетрадка с пожълтели страници.

— Чуйте, чуйте това стихотворение от Стиляни^[3]. Прекрасно е! Можете ли да отгатнете? Слушайте:

*Ту вдигам, ту пък скривам и четирите си рога.
Два пъпа притеждавам и влача се по шия.
Без зъби съм, но хапя и ям каквото мога.
Един съм, но и два съм: във себе си се крия
и тихичко заспивам, усетя ли тревога.
Не бързам, не препускам сред тази бъркотия.
Краката ми са бавни, очите ми — чевръсти.
Но мъчно ги насочвам, защото те са пръсти.*

Като сега го виждам да декламира с озарено от блаженство лице, с полузатворени очи, имитирайки с пръсти охлювче.

Майка ни считаше, че за нас е напълно достатъчно каквото учим при Пергела и като ни слушаше да рецитираме гатанките на Кроче и Стиляни, дори вярваше, че знаем твърде много. Леля Сколастика не беше на същото мнение: като не можа да хързулне на майка ми любимеца си Помино, тя започна да преследва Берто и мен. Но ние се опирахме на закрилата на мама и не й обръцахме внимание, а тя изпаднаше в такава силна ярост, че би ни смъкнала кожата от бой, ако можеше да го направи незабелязано. Помня как веднъж изскочи побесняла от нашия дом и се сблъска с мен в една от необитаемите стаи. Сграбчи ме за брадичката, стисна ме с все сила и ми каза:

— Хубавец! Хубавец! Хубавец!

Докато изричаше това, тя приближи лицето ми към своето и като заби поглед в очите ми, изръмжа през зъби: „Кучешка муцуна!“.

Тя преследваше повече мене, макар че в сравнение с Берто аз бях много по-прилежен в изучаването на заваяните уроци на Пергела. Навярно я дразнеше моето неподвижно намусено лице и големите кръгли очила. Бяха ме задължили да ги нося, за да се оправи едното ми око, което, кой знае защо, се стремеше да си гледа самостоятелно, някъде встрани.

За мене тези очила бяха истинско мъчение. Един прекрасен ден ги хвърлих и оттогава оставих окото си спокойно да гледа накъдето си иска. Още повече, че дори и да гледаше направо, окото нямаше да ме направи по-хубав. Пращях от здраве и това ми беше достатъчно.

На осемнадесет години лицето ми обрасна с къдрава и червеникава брада, в ущърб на незначителния нос, който се губеше между брадата и голямото строго чело.

Ако на човек беше дадена способност да си избере нос, подходящ за неговата физиономия, или ако можеше, като срещнеш някой нещастник, потиснат от твърде голям за неговото лице нос, да му кажеш: „Този нос повече подхожда на мен, вземам го“, то аз навярно на драго сърце бих сменил моя, както и очите и другите части на моето тяло. Ала като знаех, че това не може да стане, примирих се със своята външност и престанах да ѝ обръщам внимание.

За разлика от мене Берто, който имаше хубава фигура и приятно лице (поне в сравнение с мен), не можеше да се отдели от огледалото. Той се оглеждаше и се милваше, и харчеше безконечно пари за най-нови вратовръзки, за най-хубави парфюми, за бельо и дрехи. Един ден, за да го подразня, взех от гардероба му един нов-новеничък фрак, елегантна жилетка от черно кадифе и цилиндър. Тъй нагизден, отидох на лов.

Междувременно Бата Маланя идваше да се оплаква при майка ми от неплодородните години, които го принуждавали да прави значителни дългове, за да посреща нашите големи разходи и разноските по поддържане на земите.

— Получихме нов сериозен удар! — обявяваше той всеки път, като влизаше.

Мъглата унищожила всички маслинови фиданки в *Дуе Ривиере* или филоксерата — лозята в *Спероне*. Трябвало да се садят американски лози, устойчиви на болестта. Ето ти нови дългове! После съветваше да продадем *Спероне*, за да се отървем от лихварите, които го душили. И тъй, в началото продадохме *Спероне*, после *Дуе Ривиере*, след това *Сан Рокино*. Останаха къщите и имението *Стия*, заедно с мелницата. Майка ми очакваше Маланя да дойде някой ден и да обяви, че ручеят е пресъхнал.

Истина е, че ние бяхме безделници и харчехме безмерно, но също тъй вярно е, че такъв крадец като Бата Маланя няма да се роди на

земята. Това е най-мекото, което мога да кажа за него, като се има пред вид, че бях принуден да встъпя в роднински връзки с него.

Той беше достатъчно изкусен да ни доставя всичко, каквото желаехме, докато майка ми беше жива. Но това охолство, стигащо до слободия и капризи, които той задоволяваше, му служеше, за да прикрива бездната, която по-късно, след смъртта на майка ми, погълна единствено мен, тъй като брат ми има щастieto навреме да сключи изгоден брак.

Напротив, моят брак...

— Трябва ли да разкажа за моя брак, дон Елиджо? Вие как мислите?

— Как не! Разбира се! Деликатно... — отговори дон Елиджо, покатерен на своята стълба на уличен фенерджия.

— Хайде де, деликатно! Вие сам добре знаете, че...

Дон Елиджо се смее и цялата бивша черквичка му приглася. После ме съветва:

— Ако бях на ваше място, господин Паскал, щях по-напред да прочета някоя новела от Бокачо или Бандело. Заради тона, заради тона...

Дон Елиджо нещо си е нарочил за тона. Ух! Ще го нахвърлям, както ми дойде. И тъй — смело напред!

---

[1] Доменико Буркиело (1404–1449) — флорентински бръснар и поет, автор на множество хумористични, сатирични и екстравагантни стихове. ↑

[2] Крипти или „стихове на части“. При тях всеки стих се разпада на две половини. Левите и десните половинки от стихотворението представляват отделни стихотворения, а цялото представлява три: лявото, дясното и цялото. Центони — стихотворения, съставени от стихове на различни поети. Палиндромии — стихове, които могат да се четат еднакво отляво надясно и отдясно наляво. ↑

[3] Джулио Чезаре Кроче (1567–1634) — ковач и поет, известен с поемата си „Бертолко и Бертолдино“. Франческо Монети (1635–1712) — монах и сатирически поет, ловък версификатор. *Томазо Стиляни*

(1573–1651) — поет, който се опълчил срещу крайния формализъм на „бароковите“ поети, но на практика сам писал по същия начин. ↑

§4. ТЪЙ СТАНА ВСИЧКО

Един ден, по време на лов, странно развълнуван, спрях пред една нисичка и мешеста купа сено, над която в средата на пръта стърчеше гърне.

— Познавам те — казах аз, — познавам те...

После внезапно извиках:

— Ето, това за тебе, Бата Маланя...

Грабнах една вила, която лежеше там на земята, и я забучих тъй яростно в корема, че гърнето едва не падна от върха на пръта. Ето такъв е Бата Маланя, когато, потен и пуфтящ, носи накривената си шапка.

Той целият се плъзгаше: плъзгаха се нагоре-надолу по дългото му лице веждите и очите, плъзгаше се носът му над нелепите мустаци и острата брадичка, плъзгаха се раменете около основата на врата, плъзгаше се отпуснатият му огромен търбух, провлачил се почти до земята. Навярно, като е видял как виси коремът над трътлестите му крака, шивачът е бил принуден да му скрои колкото може по-широки панталони, та да облече тия краченца; така че Маланя отдалече изглеждаше навлечен с фуста и сякаш коремът му достигаше до земята.

Не мога да разбера как с подобно лице и телосложение Маланя можеше да бъде такъв разбойник. Струва ми се, че дори и крадците трябва да имат донякъде достоен вид, какъвто той нямаше. Ходеше бавно със своя увиснал корем, винаги с ръце отзад, и с огромно усилие издаваше своя мяукащ, мек глас! Много ми се искаше да узная как успокоява съвестта си за тия мошеничества, дето ги вършеше в наша вреда. Та той нямаше, както казах, никаква нужда, а някакво оправдание все пак, някаква причина трябваше да измисли за самия себе си. Може би горкият човек крадеше, за да се развлича по някакъв начин.

Всъщност трябва да е бил ужасно нещастен вътрешно, потискан от една от онези жени, дето искат да ги уважават.

Той беше извършил грешка, като си бе избрал жена от по-горен обществен кръг от неговия, който беше много нисък. Ако тази жена се беше оженила за мъж с положение, равно на нейното, нямаше да го мъчи тъй и при всеки най-малък повод да му доказва, че тя се е родила в добро семейство и че у тях се е постъпвало по този и по онзи начин. И ето ти го Маланя, послушен, постъпва точно по този или по онзи начин, както тя казва — та да изглежда и той като господата! Но това му струваше толкова много! И той се потеше, вечно се потеше.

Отгоре на това госпожа Гуендалина веднага след сватбата се разболя от болест, която можеше да излекува само ако направеше непоносима за нея жертва: да се лиши от някои тестени блюда с трюфели, които толкова много ѝ харесваха, от други подобни лакомства и най-вече от виното. Не казвам, че пиеше много — та тя беше от добро семейство, — но не би трябвало да пийва дори капка.

Когато бяхме малки, ни канеха понякога, Берто и мен, на обед у Маланя. Беше много забавно да слушаш как той по най-почтителен начин поучаваше жена си за въздържанието, докато самият той ядеше, лапаше лакомо най-вкусните блюда.

— Не разбирам — казваше той — защо заради някакво си мигновено удоволствие, което гърлото чувствава при преминаването на една хапка, например като тази (и преглъщаше), трябва после да се чувствуваш зле цял ден. Какъв сос има? Уверен съм, че ако се поддам на такава съблазън, бих се чувствувал дълбоко унижен. Розина! — викаше той слугинята. — Я ми сипи още малко. Хубав е този сос от майонеза!

— Прасе! — крясваше тогава съпругата, разлютена като оса. — Стига ти толкова! Внимавай! Господ би трябвало да ти покаже какво значи да те боли стомах. Ще се научиш да бъдеш по-внимателен към жена си.

— Как тъй, Гуендалина! Аз не съм ли внимателен? — възкликваше Маланя, сипвайки си винце.

Вместо отговор жена му ставаше от стола, измъкваше от ръцете му чашата и отиваше да изхвърли виното през прозореца.

— Защо, защо? — стенеше той, като оставаше седнал. А жена му:

— Защото за мене е отрова! Ако видиш, че си наливам една капка, трябва да ми го отнемеш и да го изхвърлиш през прозореца,

както направих аз, разбираш ли?

Маланя обидено се усмихваше, като поглеждаше ту Берто, ту мен, ту прозореца, ту чашата. После казваше:

— Господи! Ти да не си дете? Аз да ти го вземам насила? Не, скъпа, ти сама с усилие на волята трябва да сложиш спирачка...

— А как ще стане това? — викаше съпругата. — Като изкушението е пред очите ми? Като те гледам как се наливаш и как го вкусваш, и как го гледаш срещу светлината, за да ме дразниш? Стига, казвам ти! Друг мъж на твоето място, за да не ме мъчи...

Тъй Маланя стигна и до това: престана да пие вино, за да дава пример на въздържание на жена си и да не ѝ причинява страдания.

И в резултат — крадеше. Че как иначе! Все нещо трябваше да прави.

Само че скоро след това той узна, че госпожа Гуендалина тайничко си пие виното. Сякаш, за да не ѝ причинява вреда виното, беше достатъчно мъжът ѝ да не я вижда. Тогава и той, Маланя, започна да пие отново, ала въвн от къщи, за да не дразни жена си.

Въпреки това продължи да краде. Но уверен съм, че желаете с цялото си сърце жена му да го възнагради за безкрайните огорчения, които му причиняваше, като му роди детенце. Точно така! Тогава кражбите му щяха да имат някаква цел, някакво оправдание. Какво ли не прави човек за доброто на децата си?

Но жена му от ден на ден се чувствуваше все по-зле и Маланя не смееше дори да изкаже своето пламенно желание. Може би тя си беше неплодна? Или трябваше да се пази поради болестта си. Ами ако умре при раждането? Да пази бог! Пък и винаги съществуваше рискът да не се износи детето докрай!

По този начин той се примиряваше.

Искрен ли беше? Не пролича достатъчно след смъртта на госпожа Гуендалина. Наистина оплака я — о, как я оплака! — и винаги си спомняше за нея с почтителна преданост, до такава степен, че не пожела да я замести с някоя друга високопоставена госпожа — да, да! А можеше да го направи, нали беше вече богат. А той взе, че се ожени за дъщерята на един селски стопанин, здрава, цъфтяща, силна и весела, и то единствено за да не остане съмнение, че може да добие желаното потомство. Ех, поизбърза малко, но хайде... Трябва да

вземем под внимание, че вече не беше младеж и нямаше време за губене.

Познавах Олива, дъщерята на Пиетро Салвони, нашия управител в имението *Дуе Ривиере*, още от малка. Благодарение на нея майка ми беше започнала да се надява, че вече се вразумявам и добивам вкус към селския живот. От радост не се побираше в кожата си, горката! Ала един ден леля Сколастика ѝ отвори очите:

— Не виждаш ли, глупачке, че ходи постоянно в *Дуе Ривиере*?

— Да, за беритбата на маслините.

— Заради една маслина само, една маслина^[1], тъпачке!

Тогава мама хубаво ме накастри: да се пазя да не извърша смъртния грях, като въведа в изкушение и погубя завинаги едно бедно момиче. И тъй нататък, и тъй нататък.

Ала за такова нещо нямаше опасност. Олива беше честна, притежаваше непоклатима целомъдреност, вкоренена в съзнанието за злото, което щеше да си стори, ако отстъпи. Това съзнание именно я освобождаваше от обидните прояви на свенливост, свойствени на фалшивия срам, и я правеше смела и свободна.

Само как се смееше! Устните ѝ — две черешки. А какви зъби!

Да, но тези устни не се съгласяваха дори на една целувка. Виж, зъбите понякога ме захапваха, за наказание, когато я хващах за ръцете и казвах, че ще я пусна само ако първо ми даде да я целуна поне по косите.

И нищо повече.

И сега тази девойка, тъй хубава и свежа, ставаше жена на Бата Маланя... Както и да е! Кой би могъл да прояви изключителната смелост да обърне гръб на такова богатство? Само че Олива много добре знаеше как бе забогатял Маланя. Какво ли не ми наговори един ден срещу Маланя. И после тъкмо заради това богатство взе, че се омъжи за него.

И ето, мина година от сватбата, минаха две, а деца няма.

Маланя дълго беше вярвал, че няма деца от първата си жена поради неплодието ѝ или безконечните ѝ болести. Сега дори през ум не му минаваше, че причината може да е у него. И започна да се чумери на Олива.

— Нищо ли?

— Нищо.

Почака още една година — третата. Напразно. Тогава започна да ѝ натяква открито. Накрая, след още една година, вече загубил всякаква надежда и окончателно отчаян, той започна да я малтретира по най-безсрамен начин. Викаше ѝ в лицето, че със своя привидно цветущ вид тя го е измамила, измамила, измамила... Че само, за да има от нея дете, той я бил издигнал до този ранг, заеман в миналото от една истинска госпожа, на чиято памет не би нанесъл такова оскърбление, ако не била надеждата му да има дете.

Бедната Олива не отговаряше, не знаеше какво да каже. Идваше често у дома да се изплаче пред майка ми. Тя я утешаваше с добри думи, казваше ѝ да не губи надежда, тъй като е още млада, толкова млада.

— На двадесет години ли си?

— На двадесет и две...

— Значи, всичко е наред! Веднъж ли се е случвало да се родят деца след десет, дори след петнадесет години от деня на сватбата.

Петнадесет? Е, да, ама той беше вече стар и ако...

Още през първата година на брака у Олива се беше породило съмнение — как да кажа, — че отсъствието на деца може би се дължи на него, а не на нея, макар той упорито да отричаше това. Можеше ли да се провери? Когато се омъжваше, Олива се беше заклела пред себе си да бъде честна и не искаше да отстъпи от клетвата си, дори да беше уверена, че това ще ѝ донесе покой.

Как съм узнал тези неща ли? Хайде де, няма да ги знам! Аз нали казах, че тя идваше да се изплаква у дома, казах, че я познавам от момиченце; и сега, като я виждах да плаче заради недостойните действия и глупавите обидни подозрения на гнусния старик, аз... Но докрай ли трябва да разкажа всичко? В края на краищата получих едно „не“, и толкова по този въпрос.

Скоро се утеших. По онова време сума неща се въртяха в главата ми или тъй си мислех (то е едно и също). Имах и пари, те освен другото носят и хрумвания, които иначе не биха ти дошли в главата. Да ги прахосвам, ми помагаше Джероламо Помино Втори, комуто парите все не достигаха поради мъдрото скъперничество на баща му.

Мино беше нашата сянка, ту моя, ту на Берто. С удивителна маймунска способност той се променяше в зависимост от това дали имаше вземане-даване с мене или с Берто. Когато се лепваше за Берто, веднага се превръщаше в конте и тогава баща му, който сам имаше влечение към елегантността, поразвързваше кесията си. Ала при Берто той оставаше за кратко време. Като виждаше, че му подражава дори в походката, брат ми внезапно губеше търпение, вероятно от страх да не стане смешен, и започваше да го ругае, докато се отърве от него. Тогава Мино отново се лепваше за мене, а баща му стягаше кесията си.

Аз проявявах по-голямо търпение, защото ми доставяше удоволствие да издевателствувам над него. После съжалявах. Съзнавах, че заради него съм прехвърлил мярката в някое начинание. Или пък насилвах и преувеличавах проявата на чувства от моя страна заради удоволствието да го удивя или да го поставя в трудно положение. На всичко това естествено и аз самият теглех последствията.

И тъй един ден, докато бяхме на лов, Мино ми каза, че е хвърлил око на едно момиче, дъщеря на братовчедка на Маланя, и че заради нея е готов да направи някоя щуротия. Способен беше на това, още повече, че и момичето не изглеждаше недостъпно. Но дотогава не бе успял дори да поговори с нея.

— Признай, не си имал смелост — казах, като се смеех.

Мино отрече, но твърде силно се изчерви.

— Обаче успях да поговоря със слугинята — побърза да добави той. — И знаеш ли какво интересно нещо научих от нея? Твоят проклет Маланя все киснел у тях и по държанието му се наддушвало, че замисля някоя подлост заедно с братовчедка си, която е една стара вещица.

— Каква подлост?

— Ами тя казва, че ходел там да се оплаква от своето нещастие, дете няма деца. Старата намръщено и кисело му отговаряла, че тъй заслужава. Изглежда, след смъртта на първата жена на Маланя тя си е била наумила да го ожени за собствената си дъщеря и тогава е опитала всички средства, за да го убеди, а после, разочарована, наговорила всякакви неща по адрес на това говедо, враг на роднините си, предател на собствената си кръв и тъй нататък. Тя разказа още, че майката се скарала с дъщеря си, загдето не била успяла да привлече чичото. А

сега, след като старецът изказал съжаление, че не е ощастливил племенницата си, кой знае какъв подъл план е замислила онази вещица.

Запуших си ушите с ръце и извиках на Мино:

— Млъкни!

Макар и да не изглеждах, по онова време бях все още наивен. Въпреки това, като узнах за сцените, които се бяха разиграли и се разиграваха в дома на Маланя, реших, че подозренията на онази слугиня до известна степен може би са оправдани, и ми се прииска, за доброто на Олива, да се опитам да изясня някои обстоятелства. Накарах Мино да ми даде адреса на тази вещица. Мино се обезпокои заради момичето.

— Не бой се — отговорих му аз. — На тебе я оставям, то се знае.

На следния ден, под претекст, че същата сутрин случайно съм узнал от мама за изтичането на срока на една полица тъкмо този ден, отидох да намеря Маланя в къщата на вдовицата Пескаторе.

— Маланя, полицата!

Дори и да не подозирах дотогава, че съвестта му не е чиста, без съмнение щях да забележа това, като го видях как скача побледнял, с изкривено лице и заеква:

— По... по... полица, каква полица?

— Полицата, онази полица, дето падежът ѝ изтича днес... Праща ме мама, тя толкова се тревожи!

Бата Маланя се отпусна отново на стола и в едно дълго „аа!“ изля целия страх, който за миг го беше обзел.

— Но то е уредено! Всичко е уредено! Дявол да го вземе, как ме стресна... Аз я отложих, не знаеш ли? С три месеца, като се платят лихвите, разбира се. И ти си тичал дотук само заради тази празна работа?

И той се заля в смях, от който коремът му дълго се тресе. Покани ме да седна. Представи ме на жените:

— Матиа Паскал. Мариана Донди, по мъж Пескаторе, вдовица, моя братовчедка. Ромилда, племенницата ми.

Предложи ми да пийна нещо, за да се съвзема от бягането.

— Ромилда, ако обичаш...

Сякаш беше у дома си.

Ромилда се надигна, погледна майка си, като потърси с очи съвет, и малко след това, въпреки моите протести, се върна с малък поднос, на който имаше чаша и бутилка вермут. Като ги видя, майката веднага се вдигна недоволна и рече на дъщеря си:

— Не, не това! Дай тука!

Отне от ръцете ѝ подноса, после излезе, за да влезе след малко с друг поднос, лакиран и блестящо нов, на който се мъдреше прекрасен сервиз за ликьор: посребрен слон със стъклена бъчонка на гърба и много чашки, закрепени наоколо, които подрънкваха.

Предпочитах вермута: пих от ликьора. Маланя и майката също пиха. Ромилда — не.

При това първо посещение останах за малко. Казах, че изгарям от нетърпение да успокоя майка си относно полицата и че ще дойда пак след някой и друг ден, за да вкуся по-спокойно удоволствието от компанията на дамите. Това беше претекст отново да ги посетя.

По начина, по който се сбогува с мен Мариана Донди, вдовица Пескаторе, разбрах, че тя не приема с голямо удоволствие съобщението за втора моя визита: едва-едва ми подаде ръка — една ледена, суха, възлеста, жълтеникава ръка, като при това наведе очи и стисна устни. Дъщерята поправи неприятното впечатление, като ме дари с мила усмивка, обещаваща сърдечен прием, и ме погледна с нежен и тъжен поглед. Очите ѝ ми направиха още от първия път силно впечатление: очи с необикновено зелен цвят, тъмни, втреничени, засенчени от дълги мигли, нощни очи, между две валма коси, черни като абанос. Косите ѝ бяха вълнисти и се спускаха по челото и слепите очи сякаш за да подчертаят свежата белота на кожата.

Къщата беше скромна, но вече между старите мебели се забелязваха и внесени неотдавна вещи: претенциозни и смешни със своята крецияща новост. Например две огромни лампи от художествена керамика, все още недокоснати, с глобуси от шлифовано стъкло и със странна линия, поставени на твърде скромна подставка с полица от пожълтял мрамор, която крепеше потъмняло огледало в кръгла рамка, тук-там окъртена, сякаш зинала към стаята като прозявка на гладен човек. Освен това пред разнебитеното диванче стоеше масичка с четири позлатени крачета и повърхност от рисуван порцелан в ярки цветове. Имаше и едно стенно шкафче от японски лак. И други нови предмети, върху които очите на Маланя се спираха с явно доволство,

както преди върху сервиза за ликьор, носен триумфално от братовчедка му, вдовицата Пескаторе.

Почти целите стени на стаята бяха покрити със стари и не лоши щампи; върху някои от тях Маланя привлече вниманието ми, като каза, че били дело на Франческо Антонио Пескаторе, негов братовчед, много способен гравьор (починал в лудница в Торино, прибави той тихичко), и настоя да ми покаже и портрета му.

— Изпълнил го е със собствените си ръце, сам, пред огледалото.

А преди малко, като гледах Ромилда, после майка ѝ, си бях помислил: „Сигурно тя прилича на баща си.“ Сега, изправен пред портрета му, не знаех вече какво да мисля.

Нямам намерение да правя обидни предположения; смятам, че Мариана Донди, вдовица Пескаторе, е способна на всичко. Но как да си представи човек, че един мъж, при това хубав, е могъл да се влюби в нея? Освен ако не е бил луд, по-луд от съпруга ѝ.

Съобщих на Мино впечатленията си от първата визита. Говорих му за Ромилда с горещо възхищение и той веднага се разпали. Бе щастлив, че и на мене много ми е харесала, че одобрявам избора.

Тогава го попитах какви намерения има: наистина майката приличаше на същинска вещица, но момичето беше честна девойка, бях готов да се закълна. Нямах никакво съмнение относно безсрамните цели на Маланя, следователно трябваше колкото може по-скоро и на всяка цена да спасим девойката.

— Но как? — попита ме Помино, който като омаян поглъщаше думите ми.

— Как ли? Ще видим. Но преди всичко трябва да се уверим в много работи, да разберем и изучим добре всичко. Разбираш, нали, не мога да взема решение току-тъй изведнъж. Остави на мене: аз ще ти помогна. Това приключение ми харесва.

— Да... Но... — възпротиви се тогава Помино плахо, като почваше да се чувства неудобно от моето въодушевление. — Може би мислиш, че трябва да се ожения... за нея?

— Засега нищо не мисля. Ти да не се страхуваш от това?

— Не, защо?

— Защото много си се разбързал. Стъпвай бавно и размисляй. Ако установим, че тя е такава, каквато би трябвало да бъде: добра, разумна, добродетелна (а че е хубава, е вън от съмнение, и ти харесва,

нали); та, значи, да предположим, че освен това наистина е изложена поради низостта на майка си и на оня мошеник на голяма опасност, на поругание, на срамна търговия: кажи тогава, ти ще се въздържиш ли да извършиш един достоен жест, едно свято, спасително дело?

— Аз, не... Не! — възкликна Помино. — Но... баща ми?

— Мислиш, че ще се противопостави? А по каква причина? Затова, че няма да донесе зестра, нали? Никаква друга причина не може да има! Какво пък, трябва да знаеш, че тя е дъщеря на художник, на един талантлив гравьор, умрял... да, умрял, така да се каже, сред добро общество в Торино... Но нали твоят баща е богат и ти си му единствен? Той може да задоволи твоето желание, без да обръща внимание на зестрата! Пък ако не успееш да го убедиш с добро, не се страхувай: ще изхвъркнеш от гнездото и всичко ще се оправи. Толкова ли си мекушав, Помино?

Помино се засмя и тогава аз му доказах като две и две четири, че той е роден за съпруг, както човек се ражда поет. Описах му с живи, примамливи цветове щастието на семейния живот с Ромилда, нежността, грижите, благодарността, която тя ще чувствава към него, нейния спасител. И заключих:

— Сега ти трябва да намериш начин и средство тя да те забележи, трябва да ѝ говориш или пишеш. Разбираш ли, в този момент едно твое писмо до нея, в мрежата на този паяк, би могло да бъде спасителна котва. Аз междуременно ще посещавам често къщата, ще наблюдавам, ще се опитам да намеря подходящ момент да те представя. Разбрахме ли се?

— Разбрахме се.

Защо тъй пламенно се бях заел да омъжвам Ромилда? Ей тъй, без причина. Пак повтарям: заради удоволствието да удивлявам Помино. Говорех, говорех и всички трудности сякаш изчезваха. Бях възторжен и приемах с лекота всичко. Може би затова жените ме обичаха тогава, въпреки моето разцентрирано око и нескопосното ми телосложение. Този път обаче, трябва да призная, моят ентусиазъм произтичаше от желанието да разкъсам коварната мрежа, изтъкана от гнусния старик, да го накарам да увеси нос, заради нещастната Олива и — защо да крия — от надеждата, че ще сторя добро на момичето, което наистина ми беше направило голямо впечатление.

Какво съм виновен, че Помино твърде плахо изпълни моите предписания? Каква вина имам, че Ромилда, вместо да се влюби в Помино, се влюби в мен, дето ѝ говорех все за него? И накрая, каква е вината ми, че коварството на Мариана Донди, вдовица Пескаторе, стигна дотам? Тя ме накара да повярвам, че аз с уменията си съм успял да преодолеея в кратко време нейното недоверие и дори да извърша чудо: да я накарам да се засмее на няколко пъти на моите духовити забележки. Престори се, че постепенно слага оръжие, забелязах, че ме посреща добре, въобразих си, че заради посещенията на един богат младеж в къщата (аз си мислех, че все още съм богат), който се показва недвусмислено увлечен в дъщерята, тя в края на краищата е изоставила своята безчестна цел, ако изобщо е имала такава. Да, дотам стигнах: бях взел да се съмнявам в това!

Наистина аз би трябвало да се замисля над обстоятелството, че повече не се случи да срещна Маланя в нейния дом и че навярно имаше някаква причина, поради която ме приемаха само сутрин. Но кой ще се замисля! Освен това всичко изглеждаше съвсем естествено — за да се чувствавам по-свободен, аз всеки път предлагам разходки из околността, които са приятни именно сутрин. Вече се бях влюбил в Ромилда, макар и да продължавах да ѝ разказвам за любовта на Помино; влюбен бях лудо в нейните хубави очи, в нослето, в свежата уста, във всичко, дори в една малка брадавица на вратлето, та дори и в един малък белег, почти невидим, на едната ръка, и аз го целувах, целувах, целувах до самозабрава... разбира се, от името на Помино.

И въпреки всичко това нямаше да се случи нищо сериозно, ако едно утро Ромилда (разхождахме се из имението *Стия*, оставили майката да съзерцава мелницата) не бе прекъснала дългата шега за далечния свенлив любовник и внезапно не бе избухнала в плач, обвивайки ръце около врата ми. Тя цялата трепереше, закле ме да имам милост към нея и да я отведа далече, далече от нейната къща, далече от омразната ѝ майка, от всички, и то веднага, веднага, веднага...

Далече? Но как можех тъй отведнъж да я отведа далече?

Няколко дни наред след това аз все още бях опиянен от нея и решен на всичко, се заех по честен начин да уредя нещата. Тъкмо бях започнал да подготвям майка си за предстоящата новина за близка и неизбежна женитба, поради дълга, който бяха поел по съвест, ето че, без да мога да си обясня защо, получих от Ромилда едно крайно сухо

писмо, с което ми съобщаваше да не се занимавам повече с нея под никакъв предлог, да не стъпвам никога в нейния дом и да считам завинаги прекъсната нашата връзка.

Тъй ли? Но как така? Какво се беше случило?

Същия ден Олива изтича, плачейки, у нас, за да каже на майка ми, че е най-нещастната жена на света и че мирът в нейния дом е завинаги нарушен. Нейният мъж най-после бил успял да получи доказателство, че не е безплоден — тъй бил обявил тържествено.

Присъствувах на тази сцена. Сам не зная как успях да се сдържа. Възпря ме уважението към майка ми. Задушен от гняв, от отвращение, избягах да се заключа в стаята си и там, сам и с ръце в косите, започнах да се питам как тъй Ромилда, след всичко онова, което се беше случило между нас, може да падне до подобно безчестие. Ах, достойна дъщеря на майка си! Те двете бяха измамили най-подло не само стария, но и мен, и мен! Не само майка й, а и тя позорно си беше послужила с мене заради безчестната си цел, заради злодейските си стремежи. А бедната Олива! Тя беше съсипана и погубена...

Преди да падне вечерта, аз излязох, все още треперещ, и се отправих към къщата на Олива. Носех в джоба си писмото на Ромилда.

Обляната в сълзи Олива събираше нещата си: искаше да се върне при татко си, пред когото от предпазливост не бе направила и намек за онова, което е трябвало да изтърпи.

— Но сега вече за какво повече да оставам тук? — каза ми тя. — Всичко свърши! Ако поне беше тръгнал с някоя друга...

— Ах, значи, знаеш с коя е тръгнал? — попитах. Тя кимна няколко пъти между риданията и скри лице в дланите си.

— С девойка! — възкликна тя, като вдигна ръце. — А майката? Майката, собствената й майка е съгласна, разбираш ли? Собствената!

— На мене ли го казваш? — рекох. — Дръж: чети! И й подадох писмото.

Олива го погледна като замаяна, взе го в ръка и ме попита:

— Какво значи това?

Тя едва знаеше да чете. С поглед ме попита дали е необходимо тъкмо в този момент да прави усилие да чете.

— Чети! — настоях аз.

И тогава Олива изтри очите си, разгъна листа и започна бавно да срича написаното. След първите думи погледът й се плъзна към

подписа. После ме погледна с широко разтворени очи.

— Ти?

— Дай тук — казах, — ще ти го прочета аз, цялото.

Но тя притисна хартията към гърдите си.

— Не! — извика. — Няма да ти го дам! Сега то ми трябва!

— А за какво ще ти послужи? — попитах, като горчиво се усмихнах. — Искаш да му го покажеш? Но в цялото това писмо няма нито една дума, която да разубеди твоя съпруг от онова, което той с такова удоволствие вярва. Както виждаш, здраво са те впримчили!

— Ах, вярно е, вярно е! — изплака Олива. — Той дойде при мен, като ръкомахаше и ми крещеше да внимавам и да не поставям под съмнение честта на племенницата му.

— И какво следва от това? — казах с язвителен смях. — Разбираш ли сега? Нищо не можеш да спечелиш, като отричаш. Дори трябва да се пазиш от такова нещо. Напротив, съгласи се с него, кажи му, че е истина, самата истина, че той може да има деца... Нали ме разбираш?

Но защо след около месец Маланя, бесен от гняв, наби жена си и все още с пяна на устата изтича у дома, като крещеше, че иска веднага удовлетворение, загдето съм озлочестил и погубил неговата племенница? Едно бедно сираче! Добави, че за да не предизвиква скандал, би се съгласил да мълчи. От милосърдие към бедното момиче той дори, нали си няма други деца, бил решил да прибере като свое детето, което ще се роди. Но сега, когато господ най-последно пожелал да му изпрати за утешение негово законно дете от неговата собствена жена, той не можел по съвест да бъде баща и на другото, което щяла да роди племенницата му.

— Матиа да отговаря за това, което е направил! Матиа да поправи злото! — заключи той, морав от ярост. — И то веднага! Веднага да се изпълни моето желание! И не ме принуждавайте да кажа нещо повече, че чудо ще направя!

Стигнахме дотук, сега трябва малко да поразмислим. Аз съм преживял какво ли не. Да мина за глупак или... за нещо по-лошо, сега в края на краищата за мене не е кой знае каква неприятност. Аз вече съм — пак го казвам, — аз вече съм сякаш извън живота и нищо

повече не ме интересува. Стигнал до това място, искам да поразсъждавам, и то само заради логиката.

Очевидно ми изглежда Ромилда да не е искала злонамерено да въведе в заблуждение чичо си. Иначе защо Маланя трябваше да бие жена си за измяна и да ме обвинява пред майка ми, че съм обезчестил племенницата му?

Наистина Ромилда поддържа, че скоро след нашата разходка до *Стия*, майка ѝ, като чула от нея изповед за любовта, която ни свързва неразривно, побесняла и извикала в лицето ѝ, че никога, никога няма да склони да я задоми за един безделник, намиращ се на края на пропастта. И тъй, понеже тя сама си причинила най-голямото зло, което една девойка може да си причини, то не оставало нищо друго за самата нея, като благоразумна майка, да извлече от това зло възможно най-голямата полза. Каква полза, беше лесно да се разбере. Когато Маланя дошъл по обичайното време, тя се измъкнала под някакъв предлог и оставила дъщеря си насаме с чичото. И тогава тя, Ромилда, като плачела с горещи сълзи — тъй казва тя, — се хвърлила в краката му и му признала своето нещастие и онова, което майка ѝ иска от нея. Помолила го да се намеси, да накара майката да бъде по-почтена, защото тя вече принадлежала на друг, за когото искала да запази своята вярност.

Маланя се трогнал, но до известна степен. Казал ѝ, че тя е още непълнолетна и затова е под попечителството на майката, която, ако пожелае, би могла да действа против мене по съдебен ред; че той по съвест не би одобрил брак с един лентяй и безразсъден прахосник като мене и че не може да препоръча на майката подобен брак. Казал ѝ, че и тя би трябвало да пожертвува нещо, за да успокои справедливото и естествено възмущение на майка си, че, от друга страна, тази жертва би могла да ѝ донесе благосъстояние. И накрая заключил, че той не е в състояние да направи нищо друго, освен да се погрижи — но при условие да се запази възможно най-голяма тайна, — да се погрижи за новороденото, дори да му стане баща, тъй като самият той нямал деца и отдавна желаел да си има детенце.

Може ли — питам се — човек да постъпи по-честно?

Та той искаше да върне на новороденото дете всичко, което бе окрал от бащата.

И какво е виновен той, че аз от неблагодарност и лекомислие развалих работата?

Но две? По дяволите, две — не?

Трябва да му са се видели много две деца, защото, както вече казах, Роберто беше сключил изгоден брак и Маланя навярно считаше, че не му е навредил достатъчно, та да трябва да връща за двама.

И тъй, ясно е, че като имах вземане-даване с такива добродетелни хора, аз бях причина за цялото зло. И следователно аз трябваше да го изкупя.

Отначало възмутено се възпротивих. После, поради молбите на майка ми — тя вече виждаше съсипването на нашия дом и се надяваше, че аз бих могъл по някакъв начин да се спася, като се оженя за племенницата на нейния враг, — склоних и се ожених.

Над главата ми беше надвиснал ужасният гняв на Мариана Донди, вдовица на покойния Пескаторе.

---

[1] Слива на италиански означава и маслина. ↑

§5. УЗРЯВАНЕ

Вещицата не се успокояваше.

— Каква я забърка? — питаше ме тя. — Не ти ли стигаше, дето се вмъкна в къщата ми като крадец, за да прелъстиш дъщеричката ми и да я опропастиш? Не ти ли стигна?

— Не, не, драга тъщо! — отговарях аз. — Ако бях спрял дотам, щях да ви направя удоволствие, щях да ви услужа...

— Чуваш ли го? — крясваше тя тогава на дъщеря си. — Хвали се, смее да се хвали на всичко отгоре с геройството, дето е извършил с оная... — и тук потичаше поток от гнусни думи по адрес на Олива. После, като слагаше ръце на хълбоците и насочваше напред лакти, продължаваше: — Каква я свърши? Не опропасти ли тъй и сина си? Тъй де, какво те интересува тебе... Ама и то е твое, и то...

Не пропускаше да излее тази отрова, като знаеше какво въздействие има върху Ромилда. Ромилда завиждаше на детето, което Олива бе на път да роди сред радост и благосъстояние, докато нейното идеше сред притеснения, сред несигурност за бъдещето и всички тези разпри. Завистта ѝ се разпалваше и от новините, които някои доброжелателки, като се преструваха, че нищо не знаят, идваха да донесат от лелята Маланя, която била тъй доволна, тъй щастлива, че господ накрая се вслушал в молбите ѝ. И била се толкова разхубавила, тъй цъфтяла, истинско цвете!

А Ромилда през това време, просната на едно кресло, бледна, съсипана, погрозняла, без миг спокойствие, без желание дори да говори или да отвори очи, се гърчеше от непрекъснато гадене. И за това ли ме обвиняваха? Изглежда, че да. Тя не искаше повече ни да ме види, ни да ме чуе. И още по-лошо стана, когато, за да спасим имението *Стия* заедно с мелницата, трябваше да продадем и къщите. Бедната ми майка бе принудена да се пресели в ада на моя дом.

Уви, тази продажба нищо не помогна! Скоро Маланя щеше да стане баща и детето, което трябваше да се роди, му даваше право да няма повече задръжки и скрупули. Той ни нанесе последния удар —

споразумя се с лихварите и под чуждо име купи къщите за петачета. Тъй дълговете, които тежаха върху имението *Стия*, останаха неизплатени в по-голямата си част и имението заедно с мелницата бе сложено под съдебна опека от кредиторите и по-късно продадено на търг. Бяхме разорени.

Какво трябваше да правим? Без да храня особени надежди, започнах да търся някакво занятие, та да посрещнем най-насъщните нужди на семейството. Не ме биваше за нищо, а славата, която си бях създал с младежките си подвизи и лентяйство, отнемаше напълно желанието на всеки да ми възложи някаква работа. Сцените, на които трябваше да присъствувам ежедневно и в които трябваше да участвувам, ми отнемаха спокойствието, необходимо, за да се съсредоточа и да потърся изход.

Истинско отвращение предизвикваше у мене обстоятелството, че моята майка трябваше да общува с вдовицата Пескаторе. Моята свята старица сега вече съзнаваше своите грешки, ала в моите очи тя не беше виновна за нищо. Грешките ѝ се дължаха единствено на това, че не бе подозирала докъде може да стигне човешката низост. Тя седеше сега с ръце на скута, с наведени очи, седеше в едно ъгълче, сякаш не беше съвсем сигурна дали има право да седи на това място и сякаш очакваше всеки миг да си тръгне оттам, ако такава е волята на небето. И гледаше да не притеснява дори въздуха. Усмиваше се от време на време на Ромилда с умиление, не смееше да се приближава до нея, защото веднъж, скоро след идването си в нашата къща, се беше притичала да ѝ окаже помощ и бе невежливо отстранена от онази вещица:

— Аз, аз ще го направя. Зная сама какво да правя.

Тогава Ромилда наистина имаше нужда от помощ и аз от предпазливост замълчах, но след това внимателно следях да не би да проявят неуважение към майка ми.

Междувременно забелязах, че моята бдителност по отношение на майка ми предизвика скрито раздражение у вещицата и дори у жена ми. Страхувах се, че когато ме няма в къщи, те може би ще я тормозят, за да излеят яда и злобата си. Сигурен бях, че майка ми няма да ми каже нищо. И тази мисъл ме измъчваше. Колко, колко пъти я гледах в очите, за да видя дали е плакала! Тя ми се усмиваше, галеше ме с поглед, после ме питаше:

— Защо ме гледаш тъй?

— Добре ли си, мамо?

Правеше едва забележимо движение с ръка и отговаряше:

— Добре съм, не виждаш ли? Хайде, иди при жена си, тя страда, бедничката.

Реших да пиша на Роберто в Онелия да прибере мама при себе си не за да се освободя от товара, който бих понасял с готовност дори в притесненото положение, в което се намирах, а единствено за нейно добро.

Берто ми отговори, че не бил в състояние да направи това; не можел, защото след нашето разорение неговото собствено положение в семейството на жена му станало мъчително: сега той вече живеел от зестрата на жена си и следователно нямал право да ѝ наложи още и свекървата. И освен това — пишеше ми той — тя сигурно ще се чувства също тъй зле и в неговия дом, защото той живеел заедно с тъща си, наистина добра жена, която обаче можело да стане лоша поради неизбежната ревност и търкания, които се пораждат между свати. Ето защо било по-добре мама да си остане в моя дом, пък дори и само за това, че няма да се откъсне през последните си години от своето градче и няма да бъде принудена да променя начина си на живот и навиците си. Накрая заявяваше, че искрено съжалява, дете, поради гореизложените причини, не е в състояние да ми окаже дори най-малката парична помощ, макар и да го желае от все сърце.

Скрих това писмо от мама. Може би ако в този момент раздразнението не беше заслепило разума ми, нямаше толкова да се възмутя. В съответствие с обикновеното разположение на моя дух бих си помислил например: „Когато славеят се лиши от опашка, утешава се с това, че му остава талантът да пее. Но какво би могъл да каже паунът, ако му оскубят опашката?“ За Берто би било непоносима жертва, непоправима загуба да наруши дори отчасти равновесието, постигането на което навярно му е струвало не малко усилия и което му позволяваше да живее сносно и дори донякъде достойно при жена си. Освен хубавия външен вид, изисканите маниери, цялото държане на елегантен кавалер той нямаше какво друго да даде на жена си; нито дори капчица сърдечност, за да компенсира неприятностите, които би ѝ причинила бедната ми майка. Както и да е! Тъй го беше създал бог,

беше му дал съвсем мъничко сърце. Какво можеше да стори нещастният Берто?

Междувременно недоимъкът ни се засилваше, аз вече не можех да се справям. Продадохме златните накити на мама, скъпи спомени. Вдовицата Пескаторе, като се страхуваше, че аз и мама скоро ще почнем да живеем от нейната рентичка от зестрата ѝ, възлизаща на четиридесет и две лири месечно, от ден на ден ставаше все по-мрачна и груба. Очаквах всеки миг нейният гняв, сдържан от доста време благодарение достойното държане на мама, да избухне. Гледайки как се въртя из къщи като муха без глава, тази жена-ураган ми хвърляше злобни погледи-мълнии, предвещаващи буря. Излизах, за да разреда атмосферата и да предотвратя избухването. Но после ме хващаше страх заради мама и се прибирах.

Ала един ден не успях да сторя това навреме. Най-сетне бурята беше избухнала, и то по съвсем незначителен повод: заради визитата на две стари прислужници на майка ми.

Едната от тях, като не успяла да спести нищичко, защото трябвало да издържа дъщеря си, останала вдовица с три деца, беше намерила веднага работа другаде; а втората, Маргерита, сама в света и по-щастлива, сега на старини имаше възможност да си почива, защото беше спестила нещичко през дългите години служба в нашата къща. Изглежда, на тези две жени, доверени другарки от много години, мама се бе оплакала тихичко от своето жалко и нещастно положение. Добрата стара Маргерита, която подозирала това, но не смеела първа да я заговори, веднага ѝ предложила да отиде да живее при нея: тя имаше две чисти стаички с потънала в цветя тераса, която гледаше към морето. Там щели да си живеят спокойно. О, колко щяла да бъде щастлива да може още да ѝ служи, да ѝ покаже обичта и предаността, която чувствувала към нея.

Но няма майка ми можеше да приеме предложението на бедната старица? По повод на това избухнал гневът на вдовицата Пескаторе.

Когато се върнах в къщи, заварих я да размахва юмруци над Маргерита, която се противопоставяше смело, докато мама, изплашена, със сълзи на очи, цялата трепереща, се държеше с две ръце за другата старица, сякаш за да търси защита.

Щом видях мама в това състояние, веднага ми причерня пред очите. Сграбчих за едната ръка вдовицата Пескаторе и я запратих

надалече. Тя се търкулна, но светкавично се надигна и се хвърли върху ми. Ала се спря, като застанах срещу нея.

— Вън! — извика ми тя. — Ти и майка ти, марш! Марш от къщата ми!

— Слушай — казах ѝ тогава и гласът ми трепереше от ужасното усилие да се сдържам. — Слушай: ти си върви, и то веднага, със собствените си крака, и не ме предизвиквай повече! Махай се за твое добро! Махай се!

Като плачеше и викаше, Ромилда се надигна от своето кресло и отиде да се хвърли в ръцете на майка си:

— Не! Заедно с мене, мамо! Не ме оставяй, не ме оставяй тук сама!

Ала достойната ѝ майка я отблъсна яростно:

— Ти го искаше! Дръж си го сега този разбойник! Аз си отивам сама!

Но, разбира се, не си отиде.

Два дни по-късно, предполагам, след посещение у Маргерита, при нас както обикновено с вихрен устрем се втурна леля Сколастика, за да отведе със себе си мама.

Тази сцена заслужава да бъде описана.

Вдовицата Пескаторе това утро месеше хляб. Със засукани ръкави, с пола, вдигната и завита на кръста, за да не се изцапа, тя едва се обърна, като видя да влиза леля, и продължи да пресява брашно, сякаш нищо не се беше случило. Леля не обърна внимание; впрочем тя беше влязла, без да поздрави никого. Обърна се към мама, като че в къщата нямаше никой друг, освен нея:

— Веднага, хайде, обличай се! Ще дойдеш с мене. Научих дявол знае какво! Затова дойдох. Хайде бързо! Събирай си нещата!

Говореше отривисто, на пресекулки. Гордият ѝ орлов нос сред тъмното злъчно лице трепереше, ноздрите ѝ от време на време се издуваха, а очите изпущаха искри.

Вдовицата Пескаторе си мълчеше.

Като свърши да сее, тя замеси брашното на тесто и умишлено започна да го удря шумно върху ноцвите, размахвайки го високо. Тъй отговаряше на думите на леля. Тогава последната разпали още повече огъня. А вдовицата удряше все по-силно, сякаш казваше: „Ами да! Точно така! Ух, как не! Ами разбира се!“ После и това като че не ѝ

стигна, ами отиде, та взе точилката и я постави до себе си на нощвите, сякаш искаше да каже: „Ето какво имам подръка!“

По-добре да не беше правила това! Леля Сколастика рипна на крака, дръпна ядосано шалчето, което носеше на раменете си, и го хвърли към майка ми:

— Вземи! Остави всичко. Веднага тръгваме!

И се изпречи пред вдовицата Пескаторе. А тя, за да не бъде тъй близко до опасността, отстъпи крачка назад със заплашително движение, сякаш щеше да грабне точилката; тогава леля Сколастика загреба от нощвите с две ръце голямо кълбо тесто и го лепна на главата ѝ, размаза го надолу върху лицето ѝ и с юмруци — пух, пух, пух! — по носа, върху очите, по устата, където свари. После улови мама за ръка и я помъкна навън.

Онова, което последва, се стовари само върху мене. Вдовицата Пескаторе, като ръмжеше от бяс, обра тестото от лицето си, от слепналите коси и дойде да го хвърли върху мен, а аз се смеех, смеех се конвулсивно до изнемога. Хвана ме за брадата и целия ме изподраска, после като полудяла се хвърли на земята и започна да къса дрехите си, да се търкаля, да се търкаля бясно по пода. Моята жена през това време повръщаше (*sit venia verbo*^[1]) и пронизително стенеше, докато аз виках на въргалящата се вдовица Пескаторе:

— Краката, краката! Не ми показвайте краката си! Умолявам ви.

Мога да заявя, че оттогава ми прави удоволствие да се надсмивам над всички мои нещастия и мъки. В оня миг аз сякаш бях актьор в такава трагедия, дете по-комична човек не може и да си представи: майка ми — избягала ненадейно с лудата ми леля, жена ми — оттатък... хайде да оставим това! Мариана Пескаторе се въргаляше по пода, а аз, който нямах вече хляб (или онова, което се нарича хляб) за следния ден, аз бях с отестявена брада и изподрано лице и от смях ми течеше не знам какво, сълзи ли, кръв ли... Отидох да установя това в огледалото. Сълзи бяха, но бях и хубавичко изподраскан. Ах, как ми хареса в оня миг онова, кривото око! От отчаяние то беше почнало да гледа повече от всеки друг път встрани, за своя сметка. И тогава избягах, твърдо решил да не се прибирам в къщи, докато не намеря някакъв, макар и скромнен начин да издържам жена си и самия мен.

От яростното озлобление, което сам чувствах в този момент към собственото си многогодишно лекомислие, заключих, че моето нещастие няма да събуди у никого не само съчувствие, но дори разбиране. Бях си заслужил това. Само един човек можеше да изпита милост към мен: оня, който беше ограбил цялото ни имущество. Но можеше ли Маланя да почувствува задължението да ми се притече на помощ след всичко, което се беше случило между мен и него? Помощта дойде обаче оттам, откъдето най-малко я очаквах.

След като бях прекарал целия ден във от къщи, навечер се сблъсках случайно с Помино, който се направи, че не ме забелязва и се опита да ме отминне.

— Помино!

Обърна се, по лицето му личеше, че е разстроен. Спря с наведен поглед:

— Какво искаш?

— Помино! — повторих по-силно, като разтърсих едното му рамо и се засмях на неговото важничене. — Ти наистина ли?...

О, човешка неблагодарност! На всичко отгоре Помино ми се сърдеше за измяната, която според него бях извършил спрямо него. Не успях да го убедя, че измяна е извършил той към мен и че би трябвало не само да ми благодари, но и да се просне и да целува земята, по която стъпвам.

Все още бях опиянен от мрачното веселие, което ме бе обзело, откак се бях погледнал в огледалото.

— Виждаш ли тези драскотини? — попитах аз по едно време. — Тя ми ги направи.

— Ро... тоест жена ти?

— Майка й!

И му разказах защо и как. Усмихна се, но пестеливо. Може би си помисли, че него вдовицата Пескаторе навярно не би го издраскала: положението му беше съвсем друго и други бяха неговият характер и сърце.

Тогава аз почувствах изкушение да го попитам: защо, като толкова милее за Ромилда, не се ожени за нея навреме? Защо не избяга с нея, както го бях посъветвал, преди да ми се беше случило нещастията да се влюбя в нея поради неговата смешна стеснителност и нерешителност. Ето, тъкмо това исках да му кажа във възбуждението,

което ме беше обзело, но се сдържах. Вместо това му протегнах ръка и го попитах с кого прекарва времето си през последните дни.

— С никого! — въздъхна той. — Скучая, ужасно скучая!

Той изрече тези думи тъй отчаяно, че внезапно разбрах истинската причина, поради която Помино бе нажален. Може би той съжеляваше не само за Ромилда. Бе загубил всичките си приятели: Берто го нямаше, с мен не можеше повече да общува, защото между нас беше Ромилда. И какво му оставаше да прави на бедния Помино?

— Ожени се, драги — казах му аз, — и ще видиш колко е весело.

Ала той поклати глава сериозно, със затворени очи и вдигна ръка:

— Никога! Никога вече.

— Браво, Помино, бъди непреклонен! Ако имаш нужда от компания — на твое разположение съм, цяла нощ ако искаш.

И му разказах за намеренията, които имах, когато излизах от къщи. Обрисовах му и отчаяното положение, в което се намирах. Помино се трогна като истински приятел и ми предложи малкото пари, които носеше у себе си. От сърце му благодарих и му казах, че тази помощ няма да ми бъде кой знае колко полезна, още утре всичко ще почне както преди. Имах нужда от постоянна работа.

— Чакай! — възкликна тогава Помино. — Знаеш ли, сега баща ми е общински съветник.

— Не знаех, но не се учудвам.

— Баща ми сега отговаря за народното просвещение.

Виж, чак това не можех да си представя.

— Снощи на вечеря... Чакай! Познаваш ли Ромители?

— Не.

— Как тъй не! Оня, дето стои в библиотеката „Бокамаца“. Той е глух, почти сляп, оглупял и едва се държи на крака. Снощи на вечеря баща ми ми каза, че библиотеката е в жалко състояние и че веднага трябва да се вземат мерки. Ето място за тебе!

— Библиотекар? — извиках. — Но аз...

— Защо не! — каза Помино. — Щом за тази работа е бил подходящ Ромители...

Този довод ме убеди.

Помино ме посъветва леля Сколастика да отиде да поговори с баща му. Тъй щяло да бъде по-добре.

На следния ден отидох да навестя мама и говорих с нея, тъй като леля Сколастика не пожела да ми се покаже. И тъй, след четири дни станах библиотекар. Шестдесет лири месечно. Бях по-богат от вдовицата Пескаторе! Можеше да тържествувам.

През първите месеци за мен то беше почти развлечение поради присъствието на Ромители, на когото нямаше начин да се съобщи, че е пенсиониран от общината и следователно няма защо повече да идва в библиотеката. Всяка сутрин по едно и също време, нито минута по-рано, нито минута по-късно, го виждах да се показва на четири крака, като се броят и двата бастуна, по един във всяка ръка — те му служеха по-добре от краката. Едва пристигнал, той изваждаше от джобчето на жилетката си един стар меден солник и го закачаше на стената с цялата му огромна верига. Сядаше, стиснал двата бастуна между краката си, изваждаше от джоба си шапчица, табакера и голяма носна кърпа на червени и черни квадратчета, смръкваше голяма щипка тютюн, изсекваше се, после отваряше чекмеджето на масичката и изваждаше опърпана книга, която принадлежеше на библиотеката: „Исторически речник на мъртвите и живи музиканти, артисти и любители на изкуството“ — напечатан във Венеция през 1758 година.

— Господин Ромители — виках му аз, като гледах как извършва тези операции съвършено спокойно, без да дава признак, че ме е забелязал. Имаше ли смисъл да му говоря? И топовен изстрел нямаше да чуе. Разтърсвах го за ръката и едва тогава той се обръщаше, присвиваше очи, сгърчваше цялото си лице, за да ме огледа, показваше ми жълтите си зъби, може би с намерение да ми се усмихне, после скланяше глава над книгата, сякаш искаше да я използва за възглавница. Каква ти възглавница! Той така четеше. От два сантиметра разстояние, с едно око, и произнасяше високо:

— Бирнбаум, Йохан Абрахам... Бирнбаум, Йохан Абрахам напечатал... Бирнбаум, Йохан Абрахам напечатал в Лайпциг през 1738... в Лайпциг през 1738 година ин октаво... ин октаво: „Безпристрастни коментари върху един деликатен пасаж от музикалния критик.“ Мицлер помести това произведение в първия том на своята „Музикална библиотека“. През 1739...

И продължаваше тъй, като повтаряше по два и по три пъти имена и дати, сякаш за да ги запамети. А защо четеше тъй силно, нямах представа. Повтарям, не би чул и топовен изстрел. Аз изумено го наблюдавах. Какво значение можеше да има за този човек, стигнал до това състояние, както се казва, на две крачки от гроба (той наистина почина четири месеца след назначаването ми за библиотекар), какво значение можеше да има за него, че Бирнбаум Йохан Абрахам е напечатал в Лайпциг през 1738 година едно томче ин октаво? Поне самото четене да не му струваше толкова усилия. Дали трябва да му се признае, че наистина не можеше да живее без онези дати, написани в книгата, и без сведенията за музиканти (а той бе глух!), артисти и любители — мъртви и живи до 1758 година? Или може би той мислеше, че за един библиотекар е задължително да чете, като се има пред вид, че библиотеката е направена да се чете в нея? Там не беше стъпила жива душа и той бе взел тази книга, както би могъл да вземе, която и да е друга. Беше толкова оглупял, че и това предположение е вероятно, дори много по-вероятно от първото.

Голямата маса в средата на библиотеката беше покрита със слой прах, дебел поне един пръст, тъй че, за да загладя донякъде черната неблагоприятност на моите съграждани, аз написах с големи букви следния надпис:

НА МОНСИНЬОР БОКАМАЦА

ПРЕЩЕДЪР ДАРИТЕЛ

В ЗНАК НА ВЕЧНА ПРИЗНАТЕЛНОСТ

НЕГОВИТЕ СЪГРАЖДАНИ ПОЛОЖИХА ТАЗИ ПЛОЧА

От етажерките от време на време падаха по две-три книги, следвани от плъхове, огромни като зайци. За мен те изиграха ролята на ябълката на Нютон.

— Открих! — извиках аз доволен. — Ето занятие за мен, докато Ромители чете своя Бирнбаум.

И като начало написах едно прилежно прошение по надлежния ред до почитаемия кавалер Джероламо Помино, общински съветник по народното просвещение, с цел щото библиотеката „Бокамаца“ или още

„Санта Мария Либерале“ да бъде своевременно снабдена с поне един чифт котки, чиято издръжка не би утежила ни най-малко общината, като се има пред вид, че гореспоменатите животни ще се хранят изобилно с резултата от своя лов. Добавих, че няма да е лошо, освен това библиотеката да се снабди с половин дузина капани и необходимата стръв, за да не кажа *сирене*, простонародна дума, която аз, като подчинен, сметнах, че не е уместно да поднасям под погледа на един общински съветник, който отговаря за народното просвещение.

Отначало ми изпратиха две нещастни котенца, които се уплашиха веднага от огромните плъхове и за да не умрат от глад, сами се навираха в капаните да ядат сиренето. Всяка сутрин ги намирах там затворени, мършави, грозни и тъй наплашени, че нямаха ни сила, ни желание да мяукат.

Написах ново изложение и тогава ми изпратиха два хубави, чевръсти и сериозни котарака, които, без да губят време, се заеха да изпълняват своя дълг. И капаните помагаха, в тях хващах живи плъхове. И тъй, една вечер, раздразнен, че на моите усилия и на моите победи Ромители не обръщаше никакво внимание, сякаш негово единствено задължение беше да чете, а на плъховете — да гризат книгите на библиотеката, ми хрумна, преди да си отида, да натикам два живи плъха в чекмеджето на неговата масичка. Надявах се по този начин да наруша поне на следното утро обичайното му досадно четене. Ами! Като отвори чекмеджето и усети да се измъкват под носа му двете зверчета, той се обърна към мен — аз едва се държах на крака от изблик на смях — и ме попита:

— Какво беше това?

— Два плъха, господин Ромители!

— А, плъхове... — рече той спокойно.

Свикнал беше. За него те бяха като домашни животни. И сякаш нищо не се беше случило, подхвана четенето на своята опърпана книга.

В един *Трактат за дърветата* от Джован Виторио Содерини четем, че „плодовете зреят отчасти поради топлината и отчасти поради студа; защото топлината, както на всички е известно, притежава силата да изпича и е обичайният причинител на зрелостта“. Значи, Джован

Виторио Содерини не е знаел, че търговците на плодове са изпробвали друг *причинител на зрелостта*. За да занесат ранни плодове на пазара и да ги продават по-скъпо, те обират ябълките, прасковите и крушите, преди сами да са достигнали до зрелост и приятен вкус, и насила ги карат да зреят, като ги натъртват.

Ето, по този начин узря душата ми, дотогава все още зелена.

В кратко време много се промених. След смъртта на Ромители аз останах тук сам, разяждан от досада в усамотената черквичка, сред всички тия книги, ужасно сам и въпреки това без желание за общуване. Бих могъл да стоя тук само по някой и друг час на ден. Но се срамувах да се показвам по улиците на градчето. Бях обеднял, бях беглец от къщи като от затвор и затова си повтарях: „По-добре тук.“ Но какво да правя тук? Е, да, можех да ловя плъхове, но стигаше ли ми това!

Първия път, когато се намерих с книга в ръка, която бях измъкнал из рафтовете ей тъй, случайно, без да знам коя е, усетих тръпка на ужас. Значи, и аз ще изпадна като Ромители до положението да чувствавам задължение, бидейки библиотекар, да чета заради всички ония, които не влизат в библиотеката? И запратих книгата на земята. Но после я вдигнах и — точно така, господа — започнах да чета и аз, и аз само с едно око, защото другото не искаше и да знае.

Тъй четох безредно и по малко от всичко, ала главно книги по философия. Те много тежат: и въпреки това, който ги поглъща и се храни от тях, живее сред облаците. Те размътиха още повече моя и без това екстравагантен мозък. Когато главата ми пламваше, заключвах библиотеката и отивах по една стръмна пътечка на малък, усамотен плаж.

Гледката на морето ме караше да изпадам във вцепеняващ страх, който постепенно се превръщаше в непоносим гнет. Седях на плажа и си забранявах да гледам морето, като навеждах глава, ала чувах грохота по цялото крайбрежие, докато между пръстите ми бавно се изплъзваше плътният, тежък пясък. Мърморех си:

— Тъй, винаги, до смъртта, без всякаква промяна, никога...

Неподвижното ми съществуване караше тогава да избликват у мен внезапни странни мисли, сякаш изблици на безумие. Скачах и исках да отърся от себе си безумието, започвах да се разхождам по плажа. Ала тогава виждах как морето неуморно изпраща към брега

ленивите си сънни талази, гледах пустите пясъци, виках от гняв и размахвах юмруци:

— Но, защо, защо?...

И морето мокреше краката ми.

Морето изпращаше някоя по-висока вълна, навярно за да ме укори:

— Виждаш ли, драги, какво печели човек, като си задава някои въпроси? Мокри си краката. Върни се в твоята библиотека! От солената вода подгизват обувката ти, а нямаш достатъчно пари, та да ги хвърлиш. Върни се в библиотеката и зарежи философските книги! Я вземи по-добре да прочетеш и ти, че Бирнбаум Йохан Абрахам напечатал в Лайпциг през 1738 година едно томче ин октаво... Без съмнение ще извлечеш по-голяма полза.

Ала един ден най-после дойдоха да ми кажат, че жена ми е започнала да ражда. Трябваше да тичам бързо в къщи. Хукнах като лопатар: но бягах повече от самия мене, за да не остана дори за миг насаме със себе си и с мислите, че ми се ражда дете. Аз, в това положение — и дете! Щом стигнах до вратата на къщата, тъща ми ме хвана за раменете и ме завъртя кръгом:

— Лекар! Тичай! Ромилда умира!

При такава новина на човек му се иска да остане, да поседи в къщи, нали? А вместо това — тичай! Не чувствувах краката под себе си. Не знаех накъде да се отправя. И докато тичах, без сам да зная как, повтарях: „Лекар, лекар!“ Хората се спираха по улиците, опитваха се да спрат и мен, за да обясня какво се е случило. Усещах да ме теглят за ръкавите, виждах пред себе си бледни и уплашени лица, но отстранявах всички: „Лекар, лекар!“

През това време лекарят бил вече у нас, докато аз отчаян и вбесен обикалях всички аптеки. Когато се прибрах задъхан, в окаян вид, първото момиченце се беше вече родило, а второто се мъчеше да види бял свят.

— Близначки!

И сега ги виждам там, в люлката! И двете мънички, едното момиченце до другото: дращеха се една друга със слабите си ръчички, сякаш ги движеше първичен инстинкт, който предизвикваше отвращение и жалост. Жалки, жалки, жалки, по-жалки и от двете

котенца, които намирах всяка сутрин в капаните! И те нямаха сили да плачат, както котенцата нямаха сили да мяукат — а ето че се драскаха!

Отдалечих ги една от друга. При първия допир до тези нежни и студени телца ме обхвана непознат трепет, някакъв неопишуем пристъп на нежност: те бяха мои дъщери!

Едната умря след няколко дни, другата ми даде възможност да се привържа към нея с целия плам на баща, който няма нищо друго освен детето и превръща собственото си създание в единствена цел на своето съществуване. Тя беше достатъчно жестока да умре, когато почти бе навършила годинка и беше толкова хубавичка, толкова миличка със своите златни къдрици, които аз навивах около пръстите си и целувах ненаситно. Викаше ми „тате“, аз веднага отговарях „дъще“, тя отново ми казваше „тате“, тъй без смисъл, както се викат птиците помежду си.

Едновременно с нея, в същия ден и почти в същия час почина и майка ми. Не знаех как да поделя между тях моята мъка и моите последни грижи. Оставях дъщеричката да спи и изтичвах при мама, която не се тревожеше за себе си и не се страхуваше от своята смърт, а ме разпитваше за нея, за внучката, и се измъчваше, че не може да я види и целуне за последен път. Тази мъка продължи девет дни! И тъй, след девет дни и девет ноци мъчително бдение, без да склопя очи дори за минута... Трябва ли да призная?... Мнозина навярно биха изпитали неудобство да признаят. И все пак това е човешко, човешко, човешко: аз не почувствувах мъка, не, не почувствувах мъка първия миг. Останах известно време в ужасно и мрачно вцепенение и заспах. Точно така, първо трябваше да се наспя. После, разбира се, когато се събудих, ме връхлетя гневна, жестока болка за дъщеричката ми, за мама. Тях вече ги нямаше... Едва не полудях. Цяла нощ бродих из градчето и по полето. Не знам какво съм мислил, зная само, че накрая се озовах в имението *Стия* до мелничния яз и че един човек на име Филипо, бивш мелничар, който по онова време беше пазач, ме отведе по-надалеч и ме накара да седна под дърветата. Той дълго ми говори за мама, а след туй и за баща ми, за хубавите стари времена и ми каза, че не бива да плача и да се отчайвам, защото, за да се грижи за дъщеричката ми в отвъдния свят, беше побързала да отиде баба й, добрата бабичка, която щяла да я държи на коленете си и винаги щяла да й говори за мен и никога, никога няма да я оставя сама.

Три дни по-късно Роберто, сякаш за да ми заплати сълзите, ми изпрати петстотин лири. Той ми писа да се погрижа за прилично погребение на мама. Но за това вече се беше погрижила леля Сколастика.

Петстотинте лири останаха дълго между страниците на една книга в библиотеката.

После ми послужиха и станаха — както ще разкажа — причина за моята първа смърт.

---

[1] Тук: да прощавате за думата (лат.). ↑

§6. ТАК, ТАК, ТАК...

Само тя, онази топчица от слонова кост, която грациозно обикаляше там вътре в рулетката, в посока, обратна на часовниковите стрелки, само тя играеше:

— Так, так, так...

Само тя, но не и ония, които я гледаха с напрежение и мъка, причинени от нейните капризи; тя, на която недалеч, по жълтите квадрати на игралната маса, множество ръце бяха поднесли като оброчен дар злато, злато и злато; множество ръце, които сега трепереха в мъчително очакване и докосваха несъзнателно друго злато, за следващото залагане, докато умоляващите очи сякаш казваха: „Където ти пожелаеш, където ти пожелаеш, там спри, изящна топчице от слонова кост, наша жестока богиньо!“

Бях попаднал случайно там, в Монте Карло.

След неотдавнашното двойно нещастие всекидневните сцени с тъщата и жена ми предизвикваха у мен нетърпимо отвращение. Бях потиснат, грохнал. Не знаех как да се боря с досадата, дори бих казал с погнусата от този живот; чувствавах се жалък, без надежда и без изгледи за нещо по-добро. Моето сладко момиченце повече не можеше да ме утешава, аз не получавах никаква отплата за горчивината и безизходността на ужасното положение, в което бях изпаднал. Тогава взех почти внезапно решение: избягах пешком от градчето, носейки в джоба си петстотинте лири на Берто.

По пътя си наумих да отида в Марсилия, като взема влака от железопътната гара в съседното градче. В Марсилия навярно щях да успея да купя билет за трета класа и да отплувам за Америка без определена цел.

Какво по-лошо можеше да ми се случи от онова, което бях изстрадал в собствения си дом? Знаех, че вървя към други окови, ала те едва ли щяха да са по-тежки от тия, които сега смъквах от крака си. Освен това щях да видя други страни, други хора, друг живот и поне щях да се освободя от униинето, което сега ме душеше и смазваше.

Само че, като стигнах в Ница, почувствувах как се обезкуражавам. От доста време насам младежкият ми устрем беше прекършен: досадата твърде много ме бе разяла отвътре, бе притъпила болката ми. Но най-силно ме гнетеше обстоятелството, че бяха недостатъчно парите, с които щях да се впусна наслуки в мрака на съдбата, някъде далече, сред неизвестен живот и без всякаква подготовка.

И ето че слязох в Ница, ала не бях решил твърдо дали да се върна в къщи. Обикалях града, случи се да спра пред един голям магазин на *Авеню дьо ла гар*, над който висеше надпис с големи позлатени букви:

„DÉPÔT DE ROULETTES DE PRÉCISION“^[1]

Бяха изложени рулетки от всякакъв вид и размери. Заедно с другите принадлежности за игра имаше и брошури, на чиито корици бяха изобразени рулетки.

Известно е, че нещастните хора лесно стават суеверни, колкото и после да се присмиват на чуждата лековерност и на надеждите, които на самите тях често и ненадейно суеверието е вдъхвало и които естествено никога не се оправдават.

Спомням си, че след като бях прочел заглавието на една от тези брошурки — „Methode pour gagner a la roulette“^[2], се отдалечих от магазина с усмивка на презрение и съжаление. Ала след това, едва направил няколко крачки, се върнах назад, подтикван само от любопитство, разбира се, със същата тази презрителна и съжалителна усмивка на устните, влязох в магазина и купих брошурата. Изобщо не разбрах за какво се говори там, в какво се състои играта и какъв е нейният механизъм. Започнах да чета — ала разбрах твърде малко.

„Може би това се дължи — помислих си — на недостатъчните ми познания по френски.“

Никой не беше ме учил френски език. Сам бях попочел и понаучил нещо отгук-оттам в библиотеката. Освен това не бях сигурен в произношението и се страхувах, че като заговоря, ще предизвикам смях.

Тъкмо този срам отначало ме накара да се двоумя дали да отида, или да не отида. Но после си спомних, че бях тръгнал да търся

щастие то си чак в Америка без всякакви средства и без дори най-бегли познания по английски или испански. И тъй — смелост! С бедния си френски и под ръководството на брошурата можеше да си опитам щастие то в Монте Карло — градът беше на две крачки.

„Нито тъща ми, нито жена ми — казвах си във влака — знаят за париците, които са ми останали в портфейла. Ще отида да ги хвърля там, та да се освободя от изкушението. Надявам се, ще ми останат колкото да си платя връщането в къщи, а ако ли не...“

Бях чувал да казват, че не липсват дървета, издръжливи дървета в парка на игралния дом. В края на краищата може би щях да се обеся икономично на някое от тях с колана на панталона си и щях да правя добро впечатление. Хората щяха да казват:

— Кой знае колко много е загубил тоя нещастник!

Трябва да призная, че очаквах нещо по-добро. Наистина входът не изглеждаше лошо. Осемте мраморни колони показваха, че тук са искали да издигнат храм на Фортуна. Един централен вход и две странични врати. На двете врати беше написано „Tirez“^[3]. Това го разбрах, после видях, че на централния вход е написано „Poussez“^[4] и че то очевидно значеше обратното. Блъснах и влязох. Вътре цареше просто обидна и ужасна безвкусица! Можеше поне да предложат на ония, които оставят там толкова пари, удоволствието да бъдат одрани в по-малко пищно, но по-хубаво място. Всички големи градове сега се хвалят, че имат хубави кланици за бедните животни, които при това са лишени от образование и не могат да се наслаждават. И все пак вярно е, че повечето от хората, които отиват в игралния дом, съвсем не обръщат внимание на безвкусицата, с която са декорирани петте зали. По същия начин ония, които седят по диваните около игралните маси, често не забелязват съмнителната елегантност на тапицериата.

Там седят обикновено нещастници, чийто разсъдък безвъзвратно е помътен от страстта към хазарта: седят там, за да изучават тъй нареченото равновесие на вероятностите и обмислят сериозно комбинациите, които трябва да изпробват, сложната постройка на играта; записват и сравняват редуването на числата; с една дума, тези хора искат да разберат логиката на случайността, а то е все едно да изстискаш вода от камък; и са уверени, че днес или утре ще успеят.

Ала не трябва да се учудваме на нищо.

— Ах, дванадесет! Дванадесет! — говореше ми един господин от Лугано, едър човек, чийто вид навеждаше на утешителни размишления за съпротивителните способности на човешкото същество. — Дванадесет е царят на числата — то е моето число! Никога не ми изневерява! Е, понякога, дори често, за развлечение ме дразни, но в края на краищата ме възнаграждава, винаги ме възнаграждава за моята вярност!

Той беше влюбен, тоя великан, в числото дванадесет и не можеше да говори за друго. Разказа ми, че предния ден това негово любимо число не искало да се падне нито веднъж; но той не се признал за победен. Едно след друго упорито залагал на дванадесет, не отстъпил докрай, до часа, в който крупиятата обявили:

— Messieurs, aux trois derniers!^[5]

И ето — при първото от тези три залагания — нищо. Нищо и при второто. А при третото и последно: трак, дванадесет!

— Обади ми се! — заключи той с искрящи от радост очи. — Обади ми се!

Истина, че след като губил целия ден, му останали за последното залагане само някоя и друга пара, тъй че не успял да компенсира загубеното. Но какво значение имаше това за него? Нали числото 12 му се беше обадило!

Като слушах тези думи, се сетих за едно четиристишие на бедния Пергел, чиято тетрадка с игрословия, придружени с чудатите му стихове, бях изровил по време на опразването на къщата и сега се пази в библиотеката. Реших да го изрецитирам на този господин:

*Не ме напускаше надеждата гореща:
ще мине тук една богиня горделива.
Мечтаех за Фортуна, чаках среща.
И дойде тя. Но беше грозна и свидлива.*

И тогава господинът хвана глава с двете си ръце, болезнено сгърчи цялото си лице и остана тъй доста време. Погледнах го първо изненадано, после със съчувствие.

— Какво ви е?

— Нищо. Смея се — отвърна той.

Тъй се смееше. Толкова много, толкова много го болеше глава, че не можеше да понася разтрисането от смеха. Идете, та се влюбвайте в числото дванадесет!

Преди да си опитам щастието — макар и без всякакви илюзии, — реших да погледам, за да разбера как се играе.

Играта не ми изглеждаше никак сложна, както си бях въобразил, четейки брошурата.

Сред игралната маса, на зелената покривка с цифри беше монтирана рулетката. Наоколо бяха играчите: мъже и жени, стари и млади, от различни страни, от различни слоеве, някои седнали, други прави, бързаха да сложат купчинки от луидори, лири и банкноти по жълтите числа на квадратите. Ония, които не можеха да се доближат или пък не искаха да го сторят, казваха на крупиемето числата и цветовете, на които залагаха, и с удивителна ловкост крупиемето веднага поставяше с лопатката техните залози според указанията. Настъпваше тишина, странна тишина, изпълнена с тревога, сякаш трептяща от съдържани страсти, нарушавана от време на време от монотонния сънлив глас на крупиемето:

— Messieurs, faite vox jeux!

А в това време край други игрални маси, други също тъй монотонни гласове казваха:

— Le jeu est fait! Rien ne va plus!^[6]

Накрая крупиемето хвърляше топката върху рулетката:

— Так, так, так...

И всички очи се насочваха към топката с различно изражение: тревога, предизвикателство, страдание, ужас. Някои от ония, които стояха прави зад щастливците, намерили кресло, надникваха, за да зърнат още веднъж своя залог, преди греблата на крупиемето да се протегнат и да го грабнат.

Накрая топката падаше на циферблата, крупиемето повтаряше обичайната си фраза и обявяваше падналото се число и цвят.

Престраших се за първия малък залог върху лявата маса на първата зала и тъй наслуки произнесох числото двадесет и пет. Зачаках и аз коварната топчица, ала се усмихвах поради някакво странно усещане на гъдел в корема.

Топката падна на циферблата.

— Vingtcinq — обяви крупиеето. — Rouge, impair et passe!^[7]

Бях спечелил! Протегнах ръка към моята умножена купчинка, когато един твърде висок господин, с мощно вдигнати рамене, които подкрепяха мъничка главица, със златни очила над смачкания нос, с polegato чело, с дълги прави коси по тила — ни руси, ни сиви, както брадичката и мустаците, — я отстрани без много церемонии и прибра моите пари.

На бедния си и стеснителен френски език се опитах да му обясня, че е сбъркал — о, разбира се, неволно.

Той беше немец и говореше френски по-лошо от мен, ала правеше това с лъвска смелост. Нахвърли се върху мен, като твърдеше, че грешката била моя и парите били негови.

Огледах се удивен: никой не продума, дори моят съсед, който беше видял да залагам моята дребна сума върху двадесет и пет. Погледнах крупиеетата. Те бяха неподвижни, безстрастни като статуи.

„Тъй, значи!“ — казах си. Взех смирено другите монети, които бях оставил на масата пред мен, и се отдалечих.

„Ето способ да спечели човек на рулетка — помислих си, — за който не се говори в брошурата. Кой знае дали не е единственият в края на краищата...“

Но съдбата, неизвестно заради каква своя тайна цел, пожела да ме опровергае по забележителен и тържествен начин.

Приблжих се до друга маса, където играеха с високи залози. Дълго наблюдавах хората, които бяха наоколо: повечето бяха господа във фракове. Имаше и доста дами и не една ми се стори със съмнително поведение. Видът на едно човече, изключително русо, с големи светлосини, набраздени с венички и оградени с дълги, почти бели мигли очи, никак не ми хареса. Най-напред, защото и той беше във фрак, ала се виждаше, че не е свикнал да го носи. Гледах как играе: заложи много, загуби. Не се развълнува, в следващата игра заложи отново значителна сума. Ясно, този човек не би тръгнал да краде моите стотинки! Макар че първия път се бях опарил, засрамах се от моите подозрения. Толкова хора се бяха събрали там и безстрашно хвърляха с шепи злато и сребро, сякаш бе пясък, та за моята нищожна сумичка ли трябваше да се страхувам.

Забелязах сред другите един младеж, бледен като восък, с голям монокъл на лявото око, който се стараеше да си придава сънливо безразличен вид. Седеше, непринудено вадеше от джобовете си луидори, после наслуки ги поставяше на коя да е цифра, без да гледа, като поскубваше космите на набождащите си мустачки, и чакаше топката да падне. Тогава питаше своя съсед дали е спечелил.

Непрекъснато губеше.

Неговият съсед беше слаб и елегантен господин, над четиридесетте. Вратът му беше твърде дълъг и тънък и беше почти без брадичка. Имаше черни живи очички и хубави гарванови коси, гъсти и вдигнати над челото. Явно изпитваше удоволствие да отговаря утвърдително на младежа. Той самият понякога печелеше.

Застанах до един едър господин с толкова тъмна кожа, че орбитите на очите му и клепачите му изглеждаха като опушени. Косите му бяха металносиви, а брадичката все още черна и къдрава. От него лъхаше здраве и сила. Въпреки това сякаш въртенето на топката от слонова кост предизвикваше у него пристъп на астма, всеки път той започваше да се дави силно и неудържимо. Хората се обръщаха да го гледат, ала той рядко забелязваше: когато забележеше, спираше за миг, оглеждаше се с нервна усмивка и отново се задавяше, като не можеше да се сдържи, докато топката не паднеше на циферблата.

Като гледах всичко това, малко по малко треската на играта завладя и мен.

Първите ми залагания свършиха зле. После започнах да чувствавам някакво необичайно, буйно опиянение; действах като автомат, обземаха ме внезапни и несъзнателни пориви. Залагах всеки път последен, след другите — ето там! — и веднага добивах усещане, сигурност, че ще спечеля. И печелех. Отначало залагах по малко, после постепенно все повече, без да броя. Състоянието на ведро опиянение, в което все повече изпадах, дори не се нарушаваше от някое и друго несполучливо залагане. Дори понякога си казвах: „Ето сега ще загубя, това трябва да го загубя.“ Бях като наелектризиран. По едно време ме обзе вдъхновение да рискувам всичко: залагам ей там, и край! И спечелих. Ушите ми бръмчаха, целият бях в пот, а треперех от студ. Стори ми се, че един от крупиещата, сякаш изненадан от моята упорита сполука, ме наблюдава. При крайното възбуждение, в което се

намирах, аз чувствавах в погледа на този човек някакво предизвикателство и отново, без да се замислям, рискувах всичко — онова, което имах, и онова, което бях спечелил. Ръката ми се насочи към същото предишно число — тридесет и пет. За малко не я дръпнах, ала не, там, отново там, зложих, сякаш някой ме принуждаваше. Притворих очи, навярно съм бил смъртноблед. Настъпи дълбока тишина и ми се стори, че всички замълчаха само заради мен, сякаш споделяха моето тревожно очакване. Топката се въртя, въртя цяла вечност, толкова бавно, че с всеки миг мъчението ми ставаше все по-непоносимо. Накрая спря.

Очаквах крупнето да обяви със своя обичаен (сега ми се стори съвсем далечен) глас:

— Trentecinq, noir, impair et passe!^[8]

Взех парите и бях принуден да се отдалеча като пиян отпуснах се на един диван без сили, облегнах глава на облегалката поради внезапно и непреодолимо желание за сън, за малко почивка. И вече почти се отдавах на съня, когато почувствах върху себе си някаква тежест, материална тежест, която внезапно ме сепна. Колко ли бях спечелил? Отворих очи, но трябваше веднага да ги затворя отново — главата ми се въртеше. В помещението горещината беше нетърпима. Как! Нима вече беше вечер? Бях зърнал запалените светлини. И колко време бях играл? Станах бавно, излязох.

Вън в преддверието беше още ден. Свежият въздух ме поободри.

Доста хора се разхождаха там: някои замислени, самотни, други по двама, по трима бърбеха и пушеха.

Наблюдавах ги. Бях новак в това място, все още неориентиран, а бих желал да изглеждам поне малко като постоянен посетител. Изучавах ония, които ми изглеждаха най-непринудени, и ето че неочаквано някой от тях побледняваше, заглеждаше се втренчено, млъкваше, после хвърляше цигарата си и сред смеховете на събеседниците си се измъкваше: връщаше се в игралната зала. Защо се смееха неговите другари? Аз също се усмихвах инстинктивно и гледах като глупак.

— А toi, mon sheri!^[9] — чух да ми казва тихо женски, малко дрезгав глас.

Обърнах се, видях една от ония жени, които преди седяха до мен около игралната маса. Тя ми подаваше с усмивка една роза. Друга роза беше задържала за себе си. Беше ги купила току-що от будката за цветя във вестибюла.

Значи, имах непохватен вид на глупак?

Обзе ме ужасен гняв, отказах, без да благодаря, и понечих да се отдалеча от нея. Но тя ме хвана за ръката, като се смееше и се държеше пред другите така, сякаш водим интимен разговор. Започна да ми говори тихо и поверително. Стори ми се, че разбирам: предлагаше ми да играя заедно с нея, тъй като била присъствувала преди малко на моите щастливи удари; по мое указание тя щяла да залага за мен и за самата себе си.

Отърсих се целият, изразявайки презрение, и без да кажа дума, я зарязах.

След малко, като влязох в игралната зала, видях, че тя разговаря с един нисичък, мургав господин, брадат, с недружелюбни очи, на вид испанец. Беше му дала розата, която преди малко предлагаше на мен. При някакво общо движение на двамата ми стана ясно, че говорят за мене. И реших да бъда нащрек.

Влязох в другата зала, приближих се до първата игрална маса без желание да играя. И ето след малко онзи господин, но без жената, също се приближи към масата, като се правеше, че не ме забелязва.

Тогава започнах да го фиксирам решително, за да го накарам да разбере, че съм забелязал всичко и че пред мен тия работи не минават.

Ала този човек съвсем нямаше вид на мошеник. Той играеше и при това залагаше много: загуби три последователни игри, като мигаше непрекъснато, може би поради усилието, което полагаше, да скрие вълнението си. При третата загуба ме погледна и се усмихна.

Оставих го и се върнах в другата зала при игралната маса, където преди малко бях спечелил.

Крупиятата се бяха сменили. Жената беше на предишното си място. Останах назад, за да не ме забележи, и видях, че тя играеше на дребно, и то не във всяка игра. Промъкнах се напред, тя ме забеляза: тъкмо се готвеше да играе и се въздържа, като очевидно изчакваше да заложи там, където аз щях да заложа. Но напразно чакаше. Когато крупиято каза: „Le jeu est fait! Rien ne va plus!“, аз я погледнах, а тя вдигна пръст, за да ме заплаши шеговито. Няколко залагания не играх,

после при вида на играчите пак се запалих и като почувствувах, че се разгаря в мен предишната страст, престанах да ѝ обръщам внимание и отново се заиграх.

По какво тайнствено внушение продължавах тъй безпогрешно да следвам непредвидимата изменчивост на цифрите и цветовете? Само необикновено подсъзнателно предвиждане ли проявявах аз? Тогава как да си обясня безумното, наистина безумното си упорство? Тръпки ме побиват, като си спомня за това — та аз рискувах всичко, всичко, може би дори живота си, при тези залози, които бяха истински предизвикателства спрямо съдбата. Не! Не! Аз имах чувството, че крия една почти сатанинска сила в ония мигове, благодарение на която покорявах, омагьосвах съдбата, подчинявах нейните капризи на моите. И не само у мене съществуваше това убеждение. То се беше разпространило бързо и между другите играчи. Всички вече следяха рискованата ми игра. Не зная колко пъти се падна червено, докато аз упорствувах да залагам на него. После залагах на нула и се падаше нула. Дори младежът, който изваждаше луидори от джоба на панталона си, се беше развълнувал и разпалил. Едрият, мургав господин се задушаваше повече от всякога. Около игралната маса възбуждението растеше все повече и повече: всички трепереха от вълнение, правеха резки нервни движения и с усилие сдържаха мъчителния си ужасен гняв. Самите крупиеца бяха загубили своята студена безстрастност.

Внезапно, правейки огромен залог, почувствувах нещо като световъртеж. Усетих, че върху мен лежи огромна отговорност. Почти нищо не бях ял от сутринта, целият треперех, тресях се от дълго и силно възбуждение. Не можех повече да издържа и след този залог се оттеглих, залитайки. Усетих, че някой ме хваща за ръката. Свръхвъзбуден, с очи, които изпускаха пламъци, дребният брадат испанец искаше на всяка цена да ме задържи:

— Вижте, единадесет и четвърт часът. Крупиеца канят за три последни залагания и бихме накарали банка да фалира!

Той говореше на смешен и развален италиански език, а аз не можех даже да разсъждавам, само упорито отговарях на моя роден език:

— Не, не, стига, не мога вече, оставете ме да си вървя, драги господине!

Пусна ме, но тръгна подире ми. Качи се заедно с мене във влака до Ница и настоя на всяка цена да вечерям с него, а после да се настаня в хотела, в който е отседнал той.

Отначало ми беше едва ли не приятно почти страхопочтителното възхищение, което този човек се чувствуваше щастлив да ми засвидетелствува, сякаш бях Вълшебник. Понякога човешката суета не се отказва да стъпи на пиедестала дори на обидното преклонение, за да приеме лютивия и смраден тамян на недостойното, ниско ласкателство. Чувствувах се като генерал, който е победил в трудна и отчаяна битка, ала случайно и без да знае как. Аз вече започнах да осъзнавам това и идвах на себе си. В същото време постепенно растеше и раздражението ми от обществото на тоя човек.

Но след като слязох в Ница, колкото и да се стараех, не успях да се освободя от него. Трябваше да отидем заедно на вечеря. Там ми призна, че тогава, в преддверието на казиното, той ми е изпратил онази весела женичка, на която от три дни закрепвал крилца да лети, да лети, макар и малко над земята, крила от банкноти, тоест давал ѝ по някоя стотачка, за да си опита късмета. Тази дамичка навярно е спечелила доста онази вечер, следейки моята игра, тъй като повече не я видял при изхода.

— Какво да правя? Бедната, навярно е намерила нещо по-добро. Стар съм аз! Благодаря на господата, че те *la son levada de sobre!*^[10]

Каза ми, че бил в Ница от една седмица и всяка сутрин отивал в Монте Карло, където винаги до онази вечер имал невероятен успех. Искаше да узнае по какъв начин съумявам да печеля. Вероятно съм разбрал законите на играта или пък съм проумял някое безпогрешно правило.

Засмях се и му отговорих, че до сутринта на този ден не съм виждал дори нарисувана рулетка и че не само не знаех как се играе, но и не съм имал най-далечно подозрение, че ще играя и ще спечеля по такъв начин. Аз бях изумен и объркан повече от него.

Не успях да го убедя. След като смени ловко темата (той мислеше, че си има работа с някой изпечен мошеник) и като говореше с удивителна непринуденост на своя полуиспански и полу кой знае какъв език, ми направи същото предложение, което ми направи посредством онази весела дамичка сутринта.

— Но не, моля ви се! — възкликнах аз, като се стараех все пак да смекча с усмивка отказа си. — Та няма вие сериозно вярвате, че в тази игра може да има правила или тайни? Само късмет! Днес имах късмет, а утре може да нямам. А може и да имам пак. Надявам се, че ще имам!

— Ама защо вие — попита ме той — не пожелахте днес да се апроवेशа^[11] от сполуката?

— Аз апрове...

— Да, как да кажа, да се възползвате. Voila!^[12]

— Играх според моите възможности, драги господине.

— Bien!^[13] — каза той. — Залагам аз за вас. От вас сполука, от мен пари.

— Но тогава може би ще загубим! — заключих аз, като се усмихнах. — Не, не, вижте! Ако вие наистина вярвате, че съм толкова щастлив — защото аз съм такъв само в играта, а във всичко останало със сигурност зная, че не съм, — да направим тъй: без никакви споразумения между нас и без каквато и да е отговорност от моя страна, защото отговорност не желая да поемам, вие ще залагате много там, където аз ще залагам малко, както правехте днес, и ако всичко тръгне добре...

Не ме остави да довърша. Избухна в странен смях — навярно искаше да звучи иронично, и каза:

— Е, не, драги господине, не! Днес да, тъй сторих, утре няма, точно така. Ако вие залагате много заедно с мой залог — добре, ако не — няма да стане. Много благодарности!

Погледнах го, като правех усилия да разбера какво иска да каже. Без съмнение в неговите думи и в този смях се криеше някакво обидно подозрение. Намръщих се и му поисках обяснение. Престана да се смее, ала на лицето му остана чезнещата следа на този смях.

— Казвам, че не, че няма да го направя. Нищо повече няма да кажа.

Ударих силно с юмрук по масата и с изменен глас настоях:

— Нищо подобно! Длъжен сте да обясните какво искате да кажете с вашите думи и с глупашкия си смях. Аз не разбирам!

Забелязах, че докато говорех, той побледня и сякаш се смали, явно се готвеше да ми поиска извинение. Станах възмутен, вдигайки рамене.

— Стига! Презирам вас и вашето подозрение, което недоумявам за какво е!

Платих сметката си и излязох.

Познавах един почтен и дори достоен за възхищение човек поради изключителните качества на своята интелигентност, ала не го уважавах: ни повече, ни по-малко заради чифт панталони, които той упорито носеше. Доколкото си спомням, те бяха ярки, карирани, плътно прилепнали към хилавите крака. Дрехите, които обличаме, тяхната кройка, техният цвят могат да накарат хората да мислят за нас най-странни неща.

Ала сега обидата ми беше още по-голяма, защото не се чувствувах облечен зле. Вярно, не бях във фрак, но бях в черен, съвсем приличен траурен костюм. И после аз си бях все в същия този костюм, когато оня неприятен немец ме взе за будала и най-безцеремонно ми прибра парите. Защо сега този ме вземаше за мошеник?

„Може би заради моето брадище — мислех си, докато излизах — или заради твърде късите ми коси.“

Отправих се да търся хотел, какъвто и да е, за да се затворя и преброя какво съм спечелил. Струваше ми се, че съм натъпкан с пари: навсякъде имаше по малко — в джобовете на сакото, на панталоните и на жилетката: злато, сребро, банкноти. Навярно бяха много, много! Чух, че бие два часът. Улиците бяха пуси. Мина празен фйтон, качих се.

Залагайки незначителна сума, бях спечелил около единадесет хиляди лири. Отдавна не бях виждал пари и отначало сумата ми се стори голяма. Ала после, като премислих някогашния си живот, почувствувах силно презрение към себе си. Как така, нима две години в оная библиотека и прибавката на всички други нещастия до такава степен бяха ме направили жалък? Това ново раздражение към самия мене започна да ме трови, като гледах парите, разхвърляни там, по леглото.

„Хайде, добродетелни човече, скромни библиотекарю, хайде, върни се в къщи да успокоиш с това съкровище вдовицата Пескаторе. Тя ще помисли, че си откраднал тези пари и веднага ще изпита към теб голямо уважение. Ако това не ти се струва достатъчна награда за

твоите големи усилия, по-скоро заминавай за Америка, както първоначално беше решил. Сега, с тия пари, би могъл. Единадесет хиляди лири! Какво богатство!“

Събрах парите, нахвърлих ги в чекмеджето на нощното шкафче и си легнах. Но не можах да заспя. Какво трябваше да правя всъщност? Да се върна в Монте Карло и да върна необичайната печалба? Или да се задоволя с нея и скромно да ѝ се наслаждавам. Но как? Даваше ли ми сърце да се наслаждавам с това семейство, което си бях създал? Щях да облека малко по-хубаво моята жена, която вече не само не полагаше усилия да ми се харесва, а, напротив, правеше всичко възможно, за да предизвика моето отвращение, като оставаше несресана по цял ден, ходеше без корсет, по чехли и с дрехи, провиснали отвсякъде. Вероятно считаше, че за съпруг като мене не си струва да се гизди. При това тя не беше оздравяла напълно след опасното раждане. А колкото за характера ѝ — от ден на ден ставаше все по-раздражителна не само към мен, а с всички околни. Обидата и отсъствието на живо, искрено чувство бяха започнали да подхранват у нея отпуснатост и мързел. Тя не се привърза дори към момиченцето, чието раждане заедно със смъртта на другото, умряло едва на няколко дни, беше за нея поражение в сравнение с хубавия, цветущо здрав син на Олива, роден около месец по-късно, след лека бременност, без усилие. Освен това дрязгите и постоянните разногласия, които се появяват винаги, когато нуждата, подобно настръхнала черна котка, се свие върху пепелта на изгасналото огнище, вече бяха направили омразно съжителството и на двама ни. С някакви си единадесет хиляди лири щях ли да възстановя мира в къщи, щях ли да възкреся любовта, безчестно отровена още при самото ѝ зараждане от вдовицата Пескаторе? Глупости! Ами тогава? Да замина за Америка? Но защо да отивам да търся тъй далече Фортуна, когато тя изрично бе пожелала да ме спре тук, в Ница, мене, нищо неподозиращия, пред онзи магазин за хазартни игри? Сега аз трябваше да се покажа достоен за нея, за нейното благоволение, ако тя наистина искаше да го прояви. Решено! Всичко или нищо. В края на краищата щях да си остана такъв, какъвто бях преди. Какво всъщност са единадесет хиляди лири?

Така на следния ден се върнах в Монте Карло. Върнах се за дванадесет последователни дни. Тогава няха възможност, нито време да се учудя от приказното благоволение на щастието. Бях въвн от себе

си. Направо си бях загубил ума. Аз и сега не изпитвам удивление, като знам за съжаление каква лоша шега ми скрои Фортуна, като ме облагодетелствува по този начин и в такава степен. Първите девет дни, като играех отчаяно, успях да натрупам огромна сума. След деветия ден започнах да губя и се провалих в истинска пропаст. Необикновеното вдъхновение сякаш не намираще повече подкрепа от страна на моята вече отслабена нервна енергия и започна да ми изневерява. Не съумях или по-скоро не можах да спра навреме. Спрях и се сепнах, но не по моя воля, а благодарение на едно ужасно зрелище, което, изглежда, тук се наблюдава нередко.

Влизах в игралната зала сутринта на дванадесетия ден, когато господинът от Лугано, онзи, влюбеният в числото дванадесет, ме настигна с разстроено лице, задъхан, за да ми съобщи повече със знаци, отколкото с думи, че някой се е самоубил, там в градината. Веднага си помислих, че това навярно е моят испанец, и почувствувах угризение. Бях убеден, че той ми помагаше да печеля. Първия ден след нашата кавга не пожела да залага, където залагах аз и все губеше. Следващите дни, като виждаше да печеля все тъй неотклонно, отново поиска да залага съвместно с мен, но аз вече не исках. И тогава, сякаш воден от ръката на самата невидимо присъстваща Фортуна, бях започнал да обикалям от маса на маса. От два дни не бях го виждал, точно от момента, в който бях започнал да губя, може би защото той беше престанал да ме преследва.

Бях сигурен, че като дотичам до посоченото място, ще го намеря проснат на земята, мъртъв. Но вместо него намерих там онзи бледен младеж, който си придаваше вид на сънливо безразличие, като измъкваше от джоба на панталоните си луидори, за да ги залага, без дори да погледне.

Изглеждаше още по-дребен там, сред алеята, лежеше благоприлично с прибрани нозе, сякаш беше легнал предварително, за да не се удари, като пада. Едната му ръка беше прилепнала към тялото, другата — малко отдалечена встрани, вкочанясала, а показалецът сякаш все още натискаше спусъка. Близо до тази ръка беше револверът, по-нататък — шапката. Отначало ми се стори, че куршумът е излязъл от лявото око, където беше изтекла доста кръв, сега съсирена върху лицето му. Но не: тази кръв беше бликнала, подобно на кръвта от ноздрите и ушите; повече кръв беше изтекла от

друго място, от една дупчица в дясното слепоочие, и се беше съсирила по жълтия пясък на алеята. Наоколо жужаха дузина оси. Някои кацах лакомо по окото. Мнозина се бяха събрали да гледат, но никой не се сещаше да ги разгони. Извадих от джоба си носна кърпа и покрих обезобразеното нещастно лице. Никой не изрази признателност. Бях им отнел най-интересната част от зрелището. Избягах от парка, върнах се в Ница, за да замина същия ден.

Имах около осемдесет и две хиляди лири.

Всичко можех да си представя, освен че вечерта на същия ден и с мене щеше да се случи нещо подобно.

---

[1] Склад за прецизни рулетки (фр.). ↑

[2] Метод за печелене на рулетка (фр.) ↑

[3] Дръпни. (фр.). ↑

[4] Бутни (фр.). ↑

[5] Господа, три последни залагания (фр.). ↑

[6] Господа, залагайте! Играта започва! Други залози са невалидни! (фр.) ↑

[7] Двадесет и пет. Червено, нечетно и пас! (фр.) Цифрите при игра на рулетка са разделени и на две половини: манк (от 1 до 18) и пас (от 19 до 36). ↑

[8] Тридесет и пет, червено, нечетно и пас! (фо.) ↑

[9] За тебе, скъпи! (фр.) ↑

[10] ... че се отървах от нея (исп.). ↑

[11] Aproveciar — да се възползвате (исп.). ↑

[12] Voila — ето (фр.). ↑

[13] Bien — добре (фр.). ↑

§7. СМЕНЯМ ВЛАКА

Мислех си:

„Ще откупя обратно имението *Стия*, ще се оттегля там на село, ще стана мелничар. Хубаво е близо до земята, а под земята — може би още по-добре.

Всеки занаят в края на краищата крие някакво утешение. Дори занаятът на гробаря. Мелничарят може да се утешава с трясъка на воденичните колела и с брашнения прах, който лети из въздуха и целия го покрива.

Сигурен съм, че сега там не се скъсва дори един чувал, но щом мелницата стане отново моя, ще почне да се чува:

— Господин Матиа, откачи се щифтчето на оста! Господин Матиа, счупи се лагер! Господин Матиа, орониха се зъбците на голямото колело!

Тъй беше, когато бе жива мама и за нашите работи се грижеше Маланя.

И докато аз си управлявам мелницата, управителят ще ми краде реколтата от чифлика, а ако взема да го надзиравам, през това време мелничарят ще ми открадне уема. Ще бъде като люлка: отсам управителят, оттам мелничарят, а аз по средата ще се наслаждавам.

Може би ще бъде по-добре да измъкна от почтения скрин на моята тъща някой от старите костюми на Франческо Антонио Пескаторе, които вдовицата пази посредством камфор и пипер като свети реликви, да облека в него Мариана Донди, па да я изпратя за мелничар и да наблюдава управителя.

Полският въздух сигурно ще се отрази добре на жена ми. Може листата на някое дърво да опадат, като я види; птичките ще замлъкнат; да се надяваме, че ручейт няма да пресъхне. А аз ще си остана библиотекар, сам-самичък в «Санта Мария Либерале».

Тъй си мислех аз, докато влакът препускаше. Не можех да затворя очи, защото веднага ми се привиждаше с ужасни подробности трупът на онова момче — там сред алеята, дребно и притихнало под

големите неподвижни дървета в хладната утрин. И затова трябваше да се утеша с някой друг кошмар, не толкова кървав, поне в материалния смисъл: да си спомням за тъща ми и моята съпруга. Правеше ми удоволствие да си представям сцената на моето пристигане след изминатите тринадесет дни тайнствено отсъствие.

Сигурен бях (струваше ми се, че ги виждам!), че при моето влизане и двете ще се престорят на презрително безразлични. Щяха да хвърлят само поглед, сякаш за да кажат:

— Охо, ти пак ли си тук! Не си ли си счупил врата?

Мълчат те, мълча и аз.

Но след малко без съмнение вдовицата Пескаторе щеше да почне да бълва гущери, като вземе за повод службата, която навярно бях изгубил.

И наистина аз бях отнесъл със себе си ключа от библиотеката: при новината за моето изчезване сигурно са разбили вратата по заповед на полицията. Като не са ме намерили там мъртъв и, от друга страна, при липсата на следи и сведения за мен ония от общината навярно са почакали три, четири, пет дни, най-много седмица завръщането ми, а после са назначили някой друг безделник на моето място.

И затуй, какво съм се разположил там? Сам съм се изхвърлил на улицата. Там и да си вървя! Две бедни жени не са длъжни да издържат един нехранимайко, заслужаващ каторга, дете бяга тъй, кой знае заради какви други безчинства. И тъй нататък...

А аз мълча.

Постепенно жлъчката на Мариана Донди възвира поради обидното ми мълчание, надига се, кипва и избухва. А аз продължавам да мълча.

По някое време ще измъкна от джоба на самото си портфейла и ще взема да броя на масичката моите хилядарки. Едно... две... три... Мариана Донди се ококорва и зяпва, а също и жена ми.

После:

— Откъде си ги откраднал?

— ... Седемдесет и седем, седемдесет и осем, седемдесет и девет, осемдесет, осемдесет и една; петстотин, шестстотин, седемстотин; десет, двадесет, двадесет и пет; осемдесет и една хиляди седемстотин двадесет и пет лири и четиридесет чентезими суха пара.

Спокойно щях да събера банкнотите, да ги поставя отново в портфейла и да стана.

— Не ме искате повече в къщи? Добре, много ви благодаря! Отивам си и много ви здраве!

Смеех се, като си представях всичко това. Моите спътници в купето ме наблюдаваха и също се подсмиваха.

Тогава, за да си придам по-сериозен вид, започнах да мисля за своите кредитори, между които трябваше да разпределя тези банкноти. Нямахме как да ги укривя. И после, за какво щяха да ми послужат укрити?

Ония кучета сигурно нямаше да ме оставят сам да си ги харча. Кой знае колко години трябваше да чакат, за да се замогна отново с доходите от мелницата заедно с имението *Стия* и с реколтите от чифлика, като плащам също за управител, който всичко лакомо изгълтва, по-лакомо от мелницата ми с двойни колела. А може би, като им предложи пари в брой, ще се отърва от задълженията при изгодни условия. И правех сметка:

„Ето толкова на онази конска муха Рекиони; толкова на Филипо Бризиго, и дано му послужат за погребение! Няма да изсмуква повече кръвта на бедняците! Толкова на Чикин Лунаро — торинеца; толкова на вдовицата Липани... Кой остана още? Уха, не един, Дела Пиана, Боси и Марготини... Ето, отиде цялата ми печалба!“

В края на краищата, значи, за тях бях спечелил в Монте Карло! Какъв гняв ме обземаше за тия два дни загуба! Сега щях да бъда отново богат... Богат!

От време на време изпусках тежки въздишки, които правеха на моите спътници по-голямо впечатление от предишните усмивки. Но аз не намирах успокоение, приближаваше вечерта, въздухът ставаше пепеляв и досадата от пътуването беше непоносима.

На първата италианска гара купих вестник с надежда да ме приспи. Разгънах го и при светлината на електрическата крушка започнах да чета. Тъй ми бе предоставено удоволствието да узная, че замъкът *Валенсе*, обявен за втори път на публичен търг, е бил присъден на господин граф де Кастелан за сумата от два милиона и четиридесет хиляди франка. Имението около замъка било от две хиляди и осемстотин хектара — най-обширното във Франция.

„Горе-долу колкото *Стия*...“

Прочетох, че германският император е приел в Потсдам, точно по обед, мароканска делегация и че на приема е присъствувал държавният секретар барон Рихтхофен. Мисията, представена после на императрицата, била поканена на обяд — и кой знае как са се тъпкали!

И руският цар и царица приели в Петерхоф специална тибетска мисия, която поднесла на техни величества подаръци от Далай лама.

„Подаръци от Далай лама? Какви ли са те?“ — се запитах, като затворих замислен очи.

Навярно опиващ мак, защото съм заспал. Но макът е бил слабо сънотворен: и наистина, скоро се събудих при един тласък на влака, който спираше на друга гара.

Погледнах часовника, беше осем и четвърт. Значи, след някакъв си час щях да пристигна.

Държах още вестника и го обърнах, за да намеря нещо по-интересно от подаръка на Далай лама. Очите ми се спряха на едно

САМОУБИЙСТВО

ей тъй напечатано с едри букви.

Отначало помислих, че става дума за самоубийството в Монте Карло и побързах да зачета. Ала спрях изненадан на първия ред, набран със ситни буквички: „Телеграфират ни от Мираньо...“

„Мираньо? Кой ли ще да се е самоубил в моето градче?“

Прочетох: „Вчера, събота, 28-и, в яза на една мелница е намерен труп в състояние на напреднало разложение...“

Внезапно погледът ми се замъгли, стори ми се, че зървам на следващия ред името на моя чифлик, и тъй като трудно четях само с едно око дребничкия шрифт, станах на крака, за да бъда по-близо до светлината.

„... разложение. Воденицата е разположена в едно имение, наречено Стия, на два километра от нашия град. Пристигналите на мястото съдебни власти, заедно с други хора, извадиха трупа от яза, за да бъде освидетелствуван и поставен под охрана. По-късно той бе разпознат и идентифициран като нашия...“

Сърцето ми скочи в гърлото и като обезумял погледнах спътниците си, които спяха.

„... пристигналите на мястото... изваден от яза... поставен под охрана... бе идентифициран... като нашия библиотекар...“

Аз?

„... пристигналите на мястото... по-късно... като нашия библиотекар Матиа Паскал, изчезнал от няколко дни. Причина за самоубийството: финансови затруднения.“

— *Аз... Изчезнал, идентифициран... Матиа Паскал.*

Не знам колко пъти, с дива злоба и със смут в сърцето, прочетох тези няколко реда. Първият ми импулс беше с цялата си жизнена енергия да протестирам, да се бунтувам, сякаш тази новина, тъй дразнеща със своята безчувствена лаконичност, можеше да бъде вярна и за мен. Но ако за мен не беше, все пак беше вярна за другите! И сигурността, която тези други от вчера притежаваха относно моята смърт, ми тежеше като нетърпим гнет, постоянен, смазващ... Огледах отново моите спътници, сякаш и те, там по седалките, пред моите очи почиваха потопени в тази сигурност. Изпитвах желание да ги разтърся и сепна от техните неудобни и мъчителни пози, да ги раздвижа, да ги събудя, за да им извикам, че не е вярно.

„Възможно ли е всичко това?“

И прочетох още веднъж зашеметяващото съобщение.

Не можех да стоя на едно място. Искаше ми се влакът да спре. Искаше ми се да препуска главоломно: от монотонния му ход на глух, твърд и тежък механизъм моето възбуждение растеше с всеки изминат миг. Разтварях и свивах юмруци, като забивах нокти в дланите си. Разгръщах вестника. Отново и отново препрочитах съобщението, което вече знаех наизуст, дума по дума.

— *Идентифициран! Но възможно ли е да са ме разпознали? В състояние на напреднало разложение...*

Уф!

За миг се видях там, в зеленикавата вода на яза; прогизнал, раздут, ужасен, плаващ... Инстинктивно скръстих ръце на гърдите си, стисках се и се опипвах:

„Не, не, не съм бил аз, но кой ли е бил?... Навярно е приличал на мен... Навярно и той е имал брада като моята... моето телосложение... и са ме разпознали!...“ *Изчезнал от няколко дни... Ами да... Само че аз бих желал да зная кой толкова е прибързал да ме разпознае? Възможно ли е онзи нещастник чак толкова да е приличал на мен? Да е бил облечен като мен? Съвсем като мен? Но сигурно, сигурно това е направила тя, Мариана Донди, вдовицата Пескаторе. О, тя веднага ме е*

намерила, веднага ме е познала. Можем да си представим как е била покрусена! „Той е, той! Моят зет! Ах, бедни Матиа, ах, нещастен синко мой!“ И сигурно е започнала дори да плаче, и сигурно е коленичила край трупа на оня нещастник, който не е бил в състояние да ѝ тегли един ритник и да извика: „Я се махай оттука: не те познавам!“

Треперех. Най-последно влакът спря на друга гара. Отворих вратата и изхвъркнах навън със смътното намерение да направя нещо веднага, да изпратя бърза телеграма и да опровергая новината.

Скокът от вагона ме спаси: сякаш изтръска от мозъка ми тази глупава натрапчива мисъл и в миг прогледнах... Да! Видях освобождение, свобода, нов живот!

Имах осемдесет и две хиляди лири и не бях длъжен да ги давам на никого! Аз бях мъртъв, бях мъртъв, няхах вече дългове, няхах повече жена, няхах повече тъща: няхах никого! Свободен! Свободен! Свободен! Какво повече можеше да искам?

Навярно съм изглеждал твърде странно, мислейки всичко това, там, на перона на онази гара. Бях оставил отворена вратата на вагона. Около мен се бяха събрали доста хора, които ми викаха нещо. Най-последно един от тях ме разтърси и като ме блъсна, извика по-силно:

— Влакът тръгва!

— Нека тръгва, нека тръгва, драги господине! — извиках му аз в отговор. — Сменям влака!

Сега вече ме обзе несигурност, съмнение да не би новината да е вече опровергана, да не би в Мираньо да са разбрали грешката, да не би да са се появили роднините на истинския мъртвец и да са изправили невярната идентификация.

Преди да се радвам толкова, трябваше добре да се убедя, да събера точни и подробни сведения. Но как да си ги доставя?

Потърсих вестника из джобовете си. Бях го оставил във влака. Обърнах се, погледнах празния коловоз, който се виеше нататък, блестеше и изчезваше в тихата нощ, и се почувствувах някак загубен в пустотата на тази бедна междинна гаричка. Тогави ме обзе още по-силно съмнение: дали не съм сънувал?

Но не:

„Телеграфират ни от Мираньо. Вчера, събота 28-и...“

Ето: можех да повтора наизуст съобщението, дума по дума. Нямах никакво съмнение, само че то беше твърде оскъдно, не ми

беше достатъчно.

Погледнах гарата, прочетох името ѝ: АЛЕНГА.

Дали ще мога да намеря в това селце други вестници? Спомних си, че беше неделя, следователно в Мираньо тази сутрин, беше излязъл „Вестниче“, единственият вестник, който се печата там. На всяка цена трябваше да си доставя един брой. Там щях да намеря всички подробни сведения, които ме интересуваха. Но можех ли да се надявам, че ще намеря „Вестниче“ в Аленга? Ех, нищо, ще телеграфирам под фалшиво име до редакцията на вестника. Познавах редактора Миро Колци или както всички го наричаха Чучулигата от времето, когато още като млад бе публикувал под това мило заглавие своята първа и последна книжка със стихове.

А нямаше ли за Чучулигата да бъде необичайно искането на броеве за Аленга? От друга страна, най-интересната новина на седмицата, гвоздеят на броя навярно беше моето самоубийство. По този начин не бих ли се изложил на риска необичайната поръчка да породии някакви подозрения?

„Ами — помислих си аз после, — на Чучулигата няма и да му хрумне, че не съм се удавил наистина. Ще потърси обяснение за интереса към вестника в някоя друг гвоздей на днешния брой. От доста време той юнашки воюва с общината за прокарване на водопровод и инсталация за газ. Ще помисли, че причината е тази негова кампания.“

Влязох в зданието на гарата. За щастие кочияшът на единствената кола, тази на пощата, се беше заседял на приказки с железопътните чиновници: селцето беше на около три четвърти час път с файтон от гарата и пътят се виеше по нанагорнище.

Качих се на раздрънканото разнебитено файтонче без фенери и потеглихме в мрака.

Върху толкова неща трябваше да мисля; и въпреки това от време на време болезненото преживяване, причинено от четенето на съобщението, отнасящо се за мен, отново ме връхлетяваше в черната празна нощ, както преди малко при вида на пустите релси. Чувствувах се ужасно откъснат от живота, преживял сам себе си, загубен в очакване на живот след смъртта, без да ми е ясно как ще стане това.

За да се поразвлека, попитах кочияша има ли в Аленга будка за вестници.

- Какво казвате? Не, господине!
- Не продават ли вестници в Аленга?
- О, да, господине! Продава ги аптекарят, Гротанели.
- Има ли хан?
- Да, гостилницата на Палментино.

Беше слязъл от файтона да облекчи малко старата кранта, която пръхтеше, допряла ноздри до земята. Едва го виждах. По едно време запали лула и тогава го видях. Внезапно си помислих:

„Да знаеше само кого вози...“

Но веднага отвърнах сам на себе си:

„Кого вози? И аз сам не зная. Кой съм аз сега? Трябва да си помисля малко. Едно име, поне едно име трябва да си измисля веднага, за да подпиша телеграмата и да не се объркам, ако в странноприемницата ме попитат. Достатъчно засега е да намисля само името си. Я да видим! Как се казвам?“

Никога не съм и подозирал, че изборът на име и презиме може да струва толкова усилия и че е свързан с толкова вълнения. Особено презимето! Изричах случайни срички ей тъй, без да се замислям — получаваха се странни презимена: Строцани, Парбета, Мартони, Бартузи... Те ме дразнеха още повече. Не намирах в тях нищо, което да ми принадлежи, нямаха никакъв смисъл, сякаш в края на краищата презимената имат някакъв смисъл. Хайде! Някакво име, каквото и да е... Мартони например, защо не? Карло Мартони... Уха, ето готово! Но малко след това вдигнах рамене... Как не, напомня Карло Мартело... И мъчението ми продължаваше.

Пристигнах в селото, без да съм се спрял на нито едно име. За щастие при аптекаря, който беше също пощенски и телеграфен агент, бакалин, книжар, вестникар, мошеник и не знам какво още, име не ми бе нужно. Купих по един брой от малкото вестници, които получаваше. Вестници от Генуа: „Кафаро“ и „19-и век“. Попитах го после дали мога да купя „Вестниче“ от Мираньо.

Имаше лице на кукумявка, този Гротанели, с кръгли изпъкнали очи, сякаш от стъкло, над които почти с усилие спускаше от време на време хрущялните си клепачи.

— „Вестниче“? Не го зная.

— То е провинциално вестниче, седмично — обясних му. — Искам да го имам. Днешния брой, разбира се.

— „Вестниче“? Не го зная — продължаваше да отговаря той.

— Много добре! Няма никакво значение, че вие не го знаете. Ще ви платя разноските за наложен телеграфен запис до редакцията. Бих желал да имам десет, двадесет броя утре или когато може най-скоро. Може ли?

Не отговори. Очите му бяха втренчени, без поглед. Продължи да повтаря: „Вестниче“? Не го зная"... Накрая се реши да направи пощенски запис под моя диктовка, като посочи адреса на своята аптека.

И на другия ден, след безсънна нощ, разтърсвана от бурни приливи на мисли, там, в странноприемницата на Палментино, получих петнадесет броя от „Вестниче“.

В двата вестника, които бях побързал да прочета, щом останах сам, не бях намерил никакъв намек. Ръцете ми трепереха, като разгръщах „Вестниче“. На първа страница — нищо. Потърсих на двете вътрешни и веднага се наби в очите ми траурна черта, горе на трета страница. И отдолу с големи букви моето име. Ето тъй:

МАТИА ПАСКАЛ

Нямаше известия за него от няколко дни: дни на ужасна покруса и неизказана мъка за неутешимото семейство; покруса и мъка, споделени от най-добрата част от нашето гражданство, което го обичаше и уважаваше заради добрата му душа, веселия характер и онази вродена скромност, която заедно с другите качества му беше позволила да понесе без унижение и с примирение ударите на съдбата, вследствие на които от безгрижно благосъстояние той изпадна през последно време в бедно положение.

Когато след първия ден на необяснимото отсъствие разтревоженото семейство се отправи към библиотеката „Бокамаца“, където той, усърдно изпълнявайки своята служба, оставаше почти по цели дни да обогатява със задълбочено четене своя буден ум, намериха вратата заключена. И веднага пред тази заключена врата възникна

мрачното и изпълнено с трепет подозрение, подозрение, бързо позаглушено от надежда, която трая няколко дни, за да отслабва непрекъснато, че той се е отдалечил от градчето поради някаква своя тайна причина.

Но, уви, истина се оказа първото опасение.

Неотдавнашната загуба на обичната майка и почти в същото време на любимата дъщеричка, след стопяване на наследственото благосъстояние, дълбоко бяха разтърсили душата на нашия клет приятел. Още преди около три месеца за първи път в нощна доба той се опитал да сложи край на нещастните си дни, там при яза на своята мелница, която напомняше миналия блясък на неговия дом и щастливо време.

*... Че горест е най-люта, всред беди
да спомняме за дните си щастливи...^[1]*

Това ни разказа със сълзи на очи, хълцайки пред прогизналия и разложен труп, старият мелничар, останал верен и предан на семейството на бившите си господари. Беше паднала нощта, злокобната нощ, червен фенер бе поставен край трупа, охраняван от двама кралски карабинери, и старият Филипо Брина (ние го сочим за пример на най-добрите) говореше и плачеше с нас. Той беше успял преди време, в една печална нощ, да попречи на нещастния да изпълни своето жестоко намерение. Ала не е бил там Филипо Брина втория път, та бързо да попречи, и Матиа Паскал е лежал може би цялата нощ и половината ден след това в яза на мелницата.

Дори няма да се опитваме да описваме сърцераздирателната сцена, която последва на местопроизшествието, когато онзи ден при мръкване неутешимата вдовица се намери пред измъчените и непознаваеми останки на любимия си другар, който беше отишъл да се присъедини към своята дъщеричка.

Цялото градче сподели нейната мъка и пожела да засвидетелствува това, като придружи до вечното му жилище покойника, пред чиито тленни останки общинският съветник кавалер Помино произнесе кратка прочувствена реч.

Изпращаме на нещастното семейство, потънало в скръб, на брата Роберто, който е далече от Мираньо, нашите най-искрени съболезнования и с разкъсано от болка сърце казваме за последен път на нашия добър Матиа:

— Vale, скъпи приятелю, Vale!

МК

И без тези инициали щях да позная, че Чучулигата е автор на некролога.

Ала преди всичко трябва да призная, че моето име, отпечатано под черната черта, колкото и да очаквах това, не ме развесели, а ускори до такава степен ударите на сърцето ми, че след няколко реда трябваше да прекъсна четенето. „Ужасната покруса и неизказаната мъка“ на моето семейство не ме разсмяха, нито любовта и уважението на моите съграждани към моите добродетели, нито моето усърдие в изпълнение на служебните обязанности. Споменът за онази печална вечер край *Стия* след смъртта на мама и на моята малка дъщеричка, която беше може би най-състоятелното доказателство за моето самоубийство, отначало ме изненада като непредвидено и мрачно съвпадение, а после предизвика угризения и униение.

О, съвсем не, не се бях самоубил заради смъртта на майка ми и дъщеричката ми, макар в онази нощ да ми бе хрумнало това! Вярно е, че тогава избягах, изпълнен с отчаяние, но ето че сега се връщам от един игрален дом, където Фортуна по най-странен начин ми се беше усмихнала и продължаваше да ми се усмихва; и друг се бе убил вместо мен, някой външен човек, на когото аз сега ограбвах оплакването на далечни роднини и приятели и го осъждах — о, върховна глума! — да изтърпява онова, което не му е било отредено: фалшивото оплакване и дори надгробната възхвала от страна на напудрения кавалер Помино!

Това беше първото ми преживяване при четенето на моя некролог на страниците на „Вестниче“.

Но после си помислих, че бедният човечец не е умрял по моя вина и че ако аз живея, то не мога да съживя и него. Помислих си също, че като се възползвам от неговата смърт, аз не мамя неговите роднини, а дори им правя добро. За тях в действителност мъртвец съм аз, а не той, и те могат да вярват, че той е изчезнал и да се надяват някой ден да го видят отново.

Оставаха жена ми и тъщата. Можеше ли наистина да вярвам, че скърбят за моята смърт? Да вярвам в „неутешимата мъка“, в „разкъсващата болка“ от *скръбния гвоздей* на Чучулигата? Трябваше, по дяволите, полекичка да отворят едното око на оня беден мъртвец, за да разберат, че не съм аз. Да допуснем, че очите са останали в дъното на яза, нищо от това! Една съпруга, която не иска, не може да вземе тъй лесно друг мъж за собствения си съпруг.

Значи, бяха побързали да разпознаят мене в оня мъртвец? Вдовицата Пескаторе сега се надяваше, че Маланя, трогнат и може би нелишен от угризения за моето жестоко самоубийство, ще се притече на помощ на бедната вдовица? Добре: щом те са доволни, и аз съм доволен.

— Мъртъв, удавен? Да сложим кръст и да не говорим повече!

Станах, протегнах ръце и въздъхнах с облекчение.

---

[1] Стихове от Данте Алигиери, „Ад“, песен пета, превод Константин Величков. ↑

§ 8. АДРИАНО МЕИС

И веднага, не толкова за да излъжа другите — те бяха пожелали сами да се излъжат с лекота, която в моя случай може би не е осъдителна, ала в същото време не е и достойна за похвала, — колкото да се подчиня на Фортуна и да задоволя една своя вътрешна потребност, аз се заех да направя от себе си друг човек.

Онзи нещастник, когото насила бяха накарали да загине в мелничния яз, не заслужаваше никаква похвала. След всички глупости, които беше вършил, той може би не заслужаваше по-добра съдба.

Сега бих желал не само външно, но и вътрешно в мен да не остане никаква следа от него.

Вече бях сам и по-сам не бих могъл да бъда на земята, освободен засега от всякакви връзки и задължения, свободен, друг и абсолютен господар на самия себе си, без товара на моето минало. Пред мен се простираше бъдеще, което бих могъл да изкова, тъй както ми се харесва.

Ах, сякаш имах криле! Колко лек се чувствавах!

Усещането ми за живота, възникнало като резултат на миналите преживелици, сега за мен губеше основание за съществуване. Сега аз трябваше да добия ново разбиране за живота, без да се влияя дори най-малко от нещастния опит на покойния Матиа Паскал.

Всичко зависеше от мен. Можех и трябваше да стана ковач на моята нова съдба в рамките на това, което Фортуна щеше да ми предопредели.

— И преди всичко — казвах си — ще се грижа за моята свобода: ще я водя на разходка по равни и винаги нови пътища, няма да ѝ позволявам да навлича твърде тежки дрехи. Ще затварям очи и ще отминавам нататък, щом на някое място гледката на живота ми се стори неприятна. Ще се помъча да се задоволявам с нещата, които обикновено наричат неодошевени, и ще тръгна да търся хубави изгледи, прекрасни, спокойни кътчета. Постепенно сам ще се превъзпитам, чрез прилежно и усърдно учение ще се преобразя, докато

накрая бъда в състояние да кажа, че не само съм живял два живота, но че съм бил две различни човешки същества.

Като начало, още в Аленга, малко преди да замина, влязох при един бръснар, за да ми скъси брадата. Бих желал да я махна изцяло заедно с мустаците, но се сдържах, не исках да събудя никакви подозрения в това селце.

Бръснарят беше и шивач. Той бе старец с почти схванат кръст поради дългия навик да стои свит в една и съща поза и носеше очила на върха на носа. Изглежда, беше повече шивач, отколкото бръснар. Спусна се като бич божи върху моето брадище, което вече не ми принадлежеше, въоръжен с огромни ножици на майстор вълнар, и тях той трябваше да придържа с другата ръка, за да режат. Не смеех дори да дишам, затворих очи и не ги отворих, докато не усетих, че той лекичко ме разтърсва.

Добрят човек, целият в пот, ми поднасяше огледалце, за да му кажа дали е свършил майсторски работата си.

Това вече ми се стори прекалено!

— Не, благодаря — отстраних го аз, — оставете го на мястото му. Не желая да го плаша.

Той ококори очи.

— Кого? — попита.

— Ами че туй огледалце. Много е хубавичко. Трябва да е старинно...

То беше кръгло, с кокалена дръжка, украсена с инкрустации: кой знае каква беше неговата история и откъде беше попаднало там, в тази бръснаро-шивачница. Все пак накрая, за да не разсърдя майстора, който продължаваше учудено да ме гледа, поставих огледалцето пред очите си.

Дали е свършил майсторски работата си?

При това първо покушение аз видях какво чудовище в най-скоро време ще се появи на света поради необходимостта от коренна промяна на външните белези на Матиа Паскал! Ето още една причина да го ненавиждам! Малката, остра и владена брадичка, която той бе крил толкова години в брадището си, сега ми се стори истинско предателство. Трябваше да нося на показ това смешно нещо! И какъв нос ми беше оставил той в наследство! А това око!

„Ах, това око — помислих си, — тъй екстатично гледащо встрани, то завинаги ще си остане нещо негово върху моето лице! Най-много мога да го укривя донякъде с цветни очила и представете си колко ще допринесат те за по-приятния ми вид! Ще пусна дълги коси и с това мое хубаво, голямо чело, с очилата, с бръснато лице ще приличам на някой немски философ. Още: редингот и широкопола шапка.“

Среден път нямаше: трябваше да бъда философ при тая външност. Е добре, не е чак толкова страшно, ще се въоръжа с една прилична усмихната философия, за да премина пътя си сред нещастното човечество, което сега вече, колкото и да се насилвах, ми се струваше смешно и жалко.

Новото ми име всъщност ми бе предложено във влака, няколко часа след като тръгнах от Аленга за Торино.

Пътувах с двама господа, които оживено разговаряха за християнска иконография, област, в която и двамата изглеждаха много начетени, особено за невежа като мен.

Единият от тях, по-младият, с бледо лице, закрито от гъста и рошава черна брада, изглежда, изпитваше особено голямо задоволство от някакво сведение, за което той казваше, че е доволно древно; то било подкрепяно от великомъченик Юстин, от Тертулиан и от кой знае колко други. Според него Христос бил много грозен. Говореше с дълбок глас, който контрастиреше странно на неговия вдъхновен вид.

— Да, но да! Извънредно грозен! Също и Кирил Александрийски! Кирил Александрийски дори твърди, че Христос бил най-грозният човек на света!

Другият беше извънредно мършаво старче, спокойно в своята аскетична изтощеност, но въпреки това имаше гънка в ъглите на устата, която издаваше тънка ирония. Той седеше изгърбен, протегнал дълга, източена като под ярем шия и твърдеше, че, напротив, не бива да се доверяваме и на най-древните сведения.

— Защото черквата от първите векове, изцяло отдадена на затвърдяване на доктрината и духа на своя вдъхновител, малко се е замисляла за външния му телесен вид. Точно тъй, малко се е замисляла.

По едно време започнаха да говорят за Вероника и за две изваяния в град Панеаде, които се считали за образи на Христос и

каещата се Магдалена.

— Да, разбира се! — възкликна брадатият млад човек. — Вече няма никакво съмнение! Тези две статуи представят император Адриан с града, който коленичил в краката му.

Старецът продължаваше миролюбиво да поддържа своето твърдение, което навярно беше противоположно, защото другият с решителен вид, гледайки ме упорито повтаряше:

— Адриано!

— ... Беронике, на гръцки. А от Беронике после става Вероника...

— Адриано! (Към мене.)

— Или — Вероника, от Vevaicon: твърде вероятно изкривяване...

— Адриано! (Към мене.)

— Защото Вероника в деянията на Пилата...

— Адриано!

Все така, с очи, втренчени в мен, той повтори, не зная колко пъти, *Адриано!*

Когато и двамата слязоха на една гара и ме оставиха сам в купето, аз се показах на прозореца, за да ги проследя с поглед: те продължаваха да спорят, отдалечавайки се.

По едно време обаче възрастният загуби търпение и побягна.

— Кой твърди това? — попита го силно младият, като спря и зае предизвикателна поза.

Тогава другият се обърна, за да му извика:

— Камило Де Меис!

Стори ми се, че той извика това име към мене. Към мене, а аз продължавах механично да си повтарям: *Адриано...* Веднага изхвърлих частичката *де* и задържах Меис.

— Адриано Меис! Да... Адриано Меис! Добре звучи...

Стори ми се също така, че това име добре отива на безбрадото лице и на очилата, на дългите коси, на широкополата шапка и на редингота, който трябваше отсега нататък да нося.

— Адриано Меис. Отлично! Кръстиха ме.

Отхвърляйки категорично всеки спомен за предишното ми съществуване, твърдо решен да започна нов живот, аз се

почувствавах обзет от свежа детска радост. Усещах съзнанието си отново девствено и бистро, духът ми беше бодър и готов да се възползува от всичко за изграждане на новото ми „аз“. Междувременно душата ми ликуваше от тази нова свобода. Никога не бях виждал тъй ясно хората и нещата, въздухът между тях и мен се беше освободил от мъглата. Лесни и радостни ми се струваха новите отношения, които трябваше да се установят между нас, защото занапред твърде малко щях да изисквам от тях, за да осигуря вътрешното си задоволство. О, прекрасна лекота на духа, безметежно, неуловимо опиянение! Съдбата ме беше освободила от всевъзможните бъркотии, внезапно ме беше изтръгнала из обикновения живот, бе ме направила външен наблюдател на всеобщата блъсканица, сред която другите все още се въргаляха, и вътрешно ме предупреждаваше:

— Ще видиш, ще видиш колко ще е интересно за тебе това боричкане, като гледаш отстрани! Нали видя онзи, дето лее жлъчка и ядосва един беден старец, като твърди, че Христос бил най-грозният от хората...

Усмивах се. Искаше ми се да се усмихвам на всичко и всички. Например на дърветата по полето, които тичаха срещу мен, застинали в странните си пози на своя илюзорен бяг; на селските къщи, разпръснати тук-там; и ми бе приятно да си представям как в тях селяни-арендатори с издути от възмущение бузи пухтят и ругаят мъглата — враг на маслиновите дръвчета, или със стиснати юмруци заплашват небето, което не желаше да изпраца дъжд. Усмивах се и на птичките, които се пръскаха, уплашени от това черно нещо, което препускаше шумно през полето. Усмивах се на вдигането и спускането на телеграфните жици, по които течаха новини за вестниците, като новината от Мираньо за моето самоубийство при мелницата в *Стия*; усмивах се на бедните съпруги на кантонерите, които заставаха мирно с навити знаменца, бременни и с фуражките на мъжете си на глава.

И ето че по едно време погледът ми падна на венчалната халка — тя все още стягаше безименния пръст на лявата ми ръка. Това жестоко ме разтърси: присвих очи и стиснах ръката си с другата ръка, като се опитах да измъкна златното кръгче, ей така, тайно, за да не го гледам повече. Спомних си, че то се отваря и че на вътрешната страна

са гравирани две имена: *Матиа-Ромилда*, и датата на сватбата. Какво трябваше да правя с него?

Отворих очи, известно време начумерено го съзерцавах в дланта си.

Всичко наоколо отново потъмня.

Значи, все пак оставаше нещо от веригата, която ме свързваше с миналото! Малкото пръстенче, само по себе си леко, а толкова тежко! Ала веригата е вече разкъсана и затова, хайде, нека си върви и това последно звено!

Понечих да го хвърля през прозореца, но се сдържах. След като случаят ме беше облагодетелствувал по такъв изключителен начин, аз не можех повече да му се доверявам. Вече всичко ми се струваше възможно, дори и това: едно пръстенче, хвърлено сред открито поле, да бъде намерено случайно от селянин и като мине от ръка на ръка, и като носи двете имена, гравирани отвътре заедно с датата, да стане причина за откриването на истината, а именно, че удавникът в *Стия* не е бил библиотекарят Матиа Паскал!

„Не, не — мислех си, — в някое по-сигурно място... Ала где?“

Тогава влакът спря на друга гара. Погледнах и веднага у мене узря намерение, при осъществяването на което отначало почувствувах отвращение. Споделям това, за да ми послужи за извинение пред любителите на красивите жестове, хора, недостатъчно разсъдителни, които предпочитат да не си спомнят, че на човечеството тежат някои нужди, задължителни дори и за оня, който е потиснат от дълбока скръб... Цезар, Наполеон, пък и колкото да изглежда недостойно, и най-красивата жена... Стига! От едната страна беше написано: *Мъже*, а от другата: *Жени*. Там хвърлих моята брачна халка.

После, не толкова за да се развлека, колкото за да се опитам да дам известна същина на моя нов живот, започнах да си представям Адриано Меис, да му измислям минало, да се питам кой е бил моят баща, къде съм роден и т.н. — без бързане, като полагах усилие да виждам и запомням всичко с най-малки подробности.

Бях единствен син: по този въпрос смятах, че не може да се спори.

По единствен, отколкото съм сега... И все пак, не! Кой знае колко много са като мен, в същото положение, мои братя. Оставят шапката и сакото, с писмо в джоба, на парапета на някой мост, над

някоя река. И после, вместо да се хвърлят долу, си отпътуват спокойно за Америка или за другаде. След няколко дни изваждат някакъв неразпознаваем труп. И решават, че това трябва да е оня, дето е оставил писмото на парапета на моста. И край по този въпрос! Вярно е, че аз не постъпих тъй по мое желание: не оставих нито писмо, нито сако, нито шапка... Но и аз съм като тях, с тази добавка, че мога да се наслаждавам без угризения на моята свобода. Пожелали бяха да ми я подарят и, значи...

Значи, казахме — единствен син. Роден... Ще бъде по-предпазливо да не уточнявам никакво месторождение. Но как? Човек не може да се роди сред облаците, акушерка да му е луната, макар в библиотеката да съм чел, че древните хора между многото други занаяти са я карали да върши и този занаят и бременните жени я призовавали на помощ с името Лучина.

На облаците, не, но на кораб, виж, това може: там например е възможно да се роди човек. Ето отлично! Роден по време на път. Родителите ми пътували... та да се родя на параход. Хайде, хайде, по-сериозно! Трябва да измисля уважителна причина, която може да накара една бременна жена да тръгне на път малко преди раждането... Или моите родители да са отишли в Америка? Защо не? Толкова много хора отиват... И бедният Матиа Паскал искаше да отиде. И тогава тия осемдесет и две хиляди лири, да кажем, ги е спечелил моят баща там, в Америка? Хайде де! Ако имаше осемдесет и две хиляди лири, щеше първо да почака жена му да си роди детенцето спокойно, на сушата. И после, смешки! Един емигрант не може да спечели тъй лесно осемдесет и две хиляди лири. Баща ми... Ха сега де, как се е казвал? Паоло, да, Паоло Меис. Баща ми, Паоло Меис, се бил излъгал, както толкова други. Мъчил се три, четири години, после обезсърчен и унижен писал писмо от Буенос Айрес до дядо ми...

Ах, как бих желал наистина да съм имал дядо, един мил старец, например като онзи, който слезе от влака преди малко, познавач на християнската иконография.

Тайнствени капризи на въображението! Поради каква необяснима нужда и от къде на къде в този момент си представях моя баща, тоя Паоло Меис, като истински нехранимайко? Ето точно така той причинил толкова неприятности на дядо: оженил се против неговата воля и избягал в Америка. Може би и той е твърдял, че

Христос е бил изключително грозен. И грозно, и страшно щяло да му се види всичко в Америка, ако дядото не го бил измъкнал заедно със съпругата, готова да ражда.

Но защо пък аз съм се родил тъкмо на път? Не беше ли по-добре да се родя направо в Америка, в Аржентина, няколко месеца преди завръщането на моите родители в родината? Да, разбира се! Дори и дядо ми се разнежил заради своето невинно внуче, заради мене, единствено заради мене той простил на сина си. И тъй, аз още мъничък съм прекосил океана, може би в трета класа. По време на пътуването съм се разболял от бронхит, едва не съм умрял. Отлично! Така ми е разказвал дядо. Аз обаче не биваше да съжалявам, както обикновено е прието, че не съм умрял тогава като няколкомесечно бебе. Не, защото в края на краищата какви мъки съм видял в живота? Откровено казано, само една — смъртта на моя беден дядо, при когото съм израснал. Баща ми, Паоло Меис, неспособен да понася задълженията и роден скитник, след няколко месеца отново избягал в Америка, като оставил жена си и мен при дядото. В Америка починал от жълта треска. На три години съм останал сирак и по майка, затова не пазя спомен за моите родители, зная само тези оскъдни данни за тях. Нещо повече! Не зная с точност дори моето рождено място. В Аржентина — това зная! Но къде точно? И дядо не знаел, защото баща ми никога не му го бил казвал или защото го забравил, а аз естествено нямаше как да си спомня.

И тъй, да направим резюме:

а) единствен син на Паоло Меис; б) роден в Америка, Аржентина, без други уточнения; в) дошъл в Италия няколкомесечен (бронхит); г) не помни и почти няма сведения за родителите си; д) израснал при дядо си.

Къде? Ту тук, ту там. Първо в Ница. Смътни спомени. Площад Масена, Ла Променад, Авеню дьо ла гар... После в Торино.

И ето тъкмо там отивам сега, имам намерение да извърша толкова много неща: намислил съм да си избира улица и дом, където дядо ме беше оставил до десетгодишната ми възраст на грижите на едно семейство, което щях да измисля там на място, та да отговаря на обстановката. Възнамерявах да изживея или по-скоро да проследя с въображението си, като изхождам от действителността, живота на Адриано Меис като малък.

В началото на моето скитничество това проследяване, това въображаемо изграждане на един в действителност неживян живот, но събиран на части от другите хора и по разни места и направен чрез вживяване мой, ми достави странна и нова радост, нелишена от известна тъга. Превърнах го в мое постоянно занимание. Живеех не само в сегашното, живеех и за миналото си, тоест за годините, които Адриано Меис не беше изживял.

От онова, което бях бленувал в началото, не оставих почти нищо или твърде малко. Наистина нищо не може да бъде измислено, ако няма някакъв повече или по-малко дълбок корен в действителността. Също тъй истина е, че и най-странните неща могат да бъдат верни, дори никаква фантазия не би могла да измисли някои налудничави работи, някои невероятни приключения, които се зараждат и избухват в неспокойните недра на живота. Но колко различна изглежда живата и дишаща реалност от измислиците, извлечени от нея самата! От колко съществени, дребнички, невъобразими неща има нужда нашата измислица, за да стане на свой ред действителна като реалността, от която е била почерпена! От колко нишки се нуждае тя, за да я свързват отново със сложната плетеница на живота, нишки, които ние сме прерязали, за да я превърнем в нещо откъснато.

И тъй, какво бях аз, ако не един измислен човек? Една подвижна измислица, която искаше и при това трябваше по необходимост да бъде обособена, макар и потопена в реалността.

Свидетел на живота на другите, наблюдавайки го подробно, аз виждах безкрайно много връзки и в същото време си давах сметка колко много НИШКИ бях прекъснал аз. Можех ли да свържа отново тези нишки с реалността? Кой знае накъде щяха да ме завлекат; щяха може би да се превърнат в юзди на изскубнали се коне, които биха довели до пропастта нещастната колесница на необходимата ми измислица. Не. Трябваше да свържа тези нишки единствено с въображението.

И наблюдавах по улиците и градините момченца от пет до десет години, изучавах техните движения, техните игри и запаметявах думите им, за да съставя малко по малко детството на Адриано Меис.

Успях да сторя това тъй добре, че детството накрая доби в съзнанието ми почти осезаема реалност.

Не пожелах да си измисля нова майка. Струваше ми се, че ще оскверня живия и мъчителен спомен за моята истинска майка. Ала си измислих един дядо, да, един дядо, плод на първите ми блянове.

О, от колко истински дядковци, от колко старчета, проследени и наблюдавани и в Торино, и в Милано, и във Венеция, и във Флоренция, съставих аз моя дядо! От един взех кокалената табакера и носната кърпа на черни и червени квадратчета, от друг — бастунчето, от трети очилата и брадата като яка, от четвърти походката и маниера да си секне носа, от пети начина да говори и се смее. В резултат се появи един деликатен старец, малко странен, любител на изкуствата, един дядо без предразсъдъци, който не искаше аз да следвам нормалния курс на учение, а бе предпочел той сам да ме образова с интересни разговори и като ме води от град на град из музеите и галериите.

Обикаляйки Милано, Падуа, Венеция, Равена, Флоренция, Перуджа, аз го водех неотлъчно с мен, като сянка, този мой измислен дядо, който неведнъж ми заговаряше чрез устата на някой стар чичероне.

Ала аз желяех да живея и за себе си, в настоящето. Осъзнавах от време на време моята неповторна безгранична свобода и изпитвах неочаквано щастие, толкова силно, че едва не се разтапах в блажено удивление. Чувствах как щастиято навлиза в гърдите ми с дълбоко и спокойно вдишване, което ободряваше изцяло духа ми. Сам! Сам! Сам! Господар на себе си! Без задължение да давам сметка никому за нищо! Ето можех да отида, където ми се хареса: Венеция? Във Венеция! Флоренция? Във Флоренция! И това мое щастие ме следваше навсякъде. Ах, спомням си един залез в Торино през първите месеци на моя нов живот, по булеварда край По, близо до моста, където един яз задържа устрема на водите, които яростно се блъскат. Въздухът бе чудно бистър: всички неща на сянка изглеждаха като гледжосани в тази яснота, а аз, като гледах, почувствах такова опиянение от моята свобода — уплаших се, че няма да издържа дълго и ще полудея.

Вече бях осъществил от глава до пети моето външно преобразяване: бях бръснат, носех светлосини очила и дълги коси в артистично безредие — изглеждах напълно друг човек! Спирах

понякога да разговарям със самия себе си пред някое огледало и започвах да се смея.

— Адриано Меис! Щастливи човече! Жалко, че трябва да изглеждаш тъй... Но нищо, какво значение има? Всичко е наред! Ако не беше това *негово* око, на оня глупак, нямаше да бъдеш в края на краищата толкова грозен, с тази малко странна и предизвикателна твоя фигура. Мъничко размиваш жените, това е всичко. Но всъщност вината не е твоя. Ако оня, другият, не беше носил толкова къси коси, ти сега нямаше да си принуден да ги пуснеш толкова дълги. И ясно е, не за твое собствено удоволствие сега ходиш голоблад като свещеник. Няма как! Щом жените се смеят, смей се и ти! Това е най-доброто, което можеш да направиш.

От друга страна, живеях почти изключително със себе си и за себе си. Разменях едва по някоя дума с хотелиерите, с прислужниците, със сътрапезниците, но никога не показвах желание да започна разговор. Сдържаността, която проявявах, ми разкри, че съвсем нямам вкус към лъжата. Впрочем и другите не показваха желание да говорят с мен — може би заради моя външен вид ме вземаха за чужденец. Спомням си, при моето посещение във Венеция не успях да избия из главата на един стар гондолиер, че съм немец, австриец. Бях роден наистина в Аржентина, но от родители италианци. Моята истинска, тъй да се каже, „непринадлежност“ беше съвсем друга и само аз я знаех: аз не бях никакъв, не бях вписан в други регистри за гражданско състояние, освен в Мираньо, и то като починал, под предишното ми име.

Не се огорчавах от това, ала все пак никак не ми беше приятно да минавам за австриец. Не бях имал възможност да се поразмисля над думата „родина“. За друго имах да мисля някога! Сега в безделието си започнах да придобивам навика да разсъждавам върху толкова неща, за които не съм вярвал, че могат да ме заинтересуват дори най-малко. Да си кажа истината, потъвах в размишления, без да искам, и често, отегчен, вдигах рамене. Но с нещо все пак трябваше да се занимавам, когато се чувствах уморен от разходки и наблюдения. За да се отвлека от досадни и ненужни размишления, понякога изпълвах цели листове с моя нов подпис, като се опитвах да пиша с друг почерк, държах писалката по друг начин, не като преди. Но по някое време смачквах хартията и хвърлях писалката. Можеше отлично да бъда и

неграмотен! На кого щях да пиша? Не получавах писма, нито в бъдеще можеше да получавам от някого.

Тази и други мисли ме караха да се гмуркам в миналото. Тогава отново виждах къщата, библиотеката, улиците на Мираньо, плажа и се питах: „Дали Ромилда е все още облечена в черно? Може би да, за лице пред хората. Какво ли прави сега?“ И си я представях, тъй както я бях виждал толкова пъти из къщи, представях си и вдовицата Пескаторе, която сигурно ругаеше в моя памет.

Нито една от двете — мислех си — не е отишла поне веднъж на гроба на оня клет човек, който е загинал тъй жестоко. Кой знае къде са ме погребали? Може би леля Сколастика не е пожелала да направи за мене толкова разноски, колкото направи за мама. Още по-малко Роберто. Той ще да си е казал: „Кой му е виновен? Можеше в края на краищата да си живее с две лири на ден като библиотекар.“ Сигурно лежа като куче в гробището на бедните... Хайде, хайде, да не мислим за това! Съжалявам само оня бедняк, който навярно е имал по-човечни роднини от моите. Те биха се погрижили по-добре за него. Но най-после и него какво го интересува повече? Хич не се и вълнува!

Продължих да пътувам още известно време. Насочих се отвъд границите на Италия, посетих с параходче по реката хубавите Рейнски области до Кьолн и се спрях в главните градове: Манхайм, Вормс, Майнц, Бинген, Кобленц... Искаше ми се да отида още по-нагоре от Кьолн, отвъд Германия, поне до Норвегия, но после премислих и реших, че трябва да сложа спирачка на моята свобода. Парите, които носех със себе си, трябваше да ми стигнат за цял живот, а те не бяха много. Можеше да живея още тридесетина години. Бях извън всякакъв закон, без никакъв документ, който да потвърди не друго, поне моето съществуване — затова беше невъзможно да си намеря служба. За да не свърша зле, трябваше да живея пестеливо. Като направих сметка, излезе, че не бива да харча повече от двеста лири месечно: малко беше. Но аз вече цели две години бях живял и с по-малко, и то не сам. И тъй, трябваше да се нагодя.

Всъщност бях вече малко поизморен от непрестанното ми самотно и мълчаливо скитничество. Несъзнателно започвах да чувствавам нужда от някакво общуване. Дадох си сметка за това един тъжен ноемврийски ден в Милано, след като се бях завърнал от моята разходка из Германия.

Беше студено, готвеше се да завали с падането на вечерта. Под един уличен фенер видях беден продавач на кибрит. Сандъчето, което държеше пред себе си, окачено на ремък, закрепен на рамото, му пречеше да се загърне добре в окъсаната пелеринка, с която бе наметнат. От юмруците му, притиснати към брадичката, висеше някакво канапче и стигаше чак до краката. Погледнах надолу, между окъсаните му обуца видях едно мъничко кученце, едва на няколко дни, което цялото трепереше от студ и непрекъснато скимтеше, сгушило се там долу. Клето животинче! Попитах стареца дали го продава. Той отговори утвърдително, каза, че би го продал евтино, макар да струвало много. Да, щяло да стане хубаво куче, голямо куче, това мъничко животинче.

— Двадесет и пет лири...

Бедното кученце продължи да трепери, без изобщо да се възгордее от уважението, което му оказаха: то навярно знаеше, че господарят му определяше тази цена не за неговите бъдещи качества, а за глупостта, която личеше по лицето ми, както му се бе сторило.

Междувременно бях поразмислил. Купувайки това куче, наистина щях да имам един верен и дискретен приятел, който ще ме обича и уважава, без никога да ме пита кой съм аз наистина, откъде съм дошъл, дали моите документи са в ред. Но трябваше да започна да плащам такса: аз, който вече не плащах никакви такси! Стори ми се, че това е първа отстъпка от моята свобода, леко накърняване, което щях да ѝ нанеса.

— Двадесет и пет лири? Остани си със здраве! — казах на стария продавач на кибрит.

Смъкнах шапката си над очите и под ситния дъждец, който небето вече почна да сипе, се отдалечих. За първи път размишлявах, че моята безгранична свобода без съмнение е прекрасна, но и малко тиранична. Такава ще е, щом не ми позволява да си купя дори едно кученце.

§ 9. МАЛКО МЪГЛА

Зает с пътувания за развлечение, опиянен от моята нова свобода, аз почти не забелязах дали първата зима е сурова, дъжделива или мъглива. И ето втората зима вече ме завари, както казах, малко уморен от скитничество и взел решение да си сложа спирачка. Забелязах, че... Да, че има малко мъгла и че беше студено; забелязах, че колкото и вътрешно да се съпротивявах на настроенята и цвета на времето, аз все пак страдах от него.

— Гледай ти — мъмрех си аз, — значи, не трябва да има мъгла, та да можеш да се наслаждаваш спокойно на своята свобода!

Бях си доставил достатъчно удоволствия, като пътувах насамнатам. Адриано Меис тази година беше преживял своята лекомислена младост. Сега трябваше да стане мъж, да се стегне, да си създаде спокойни и скромни навици. О, това щеше да бъде много лесно, та той сега е свободен и без определени задължения!

Тъй ми се струваше. И започнах да обмислям в кой град ще е удобно да установя местожителството си, защото не можеше повече да живея като птица без гнездо, щом наистина трябваше да си създам нормално съществуване. Но къде? В голям град ли или в малък? Не можех да реша.

Затварях очи и мислено отлитах в градовете, които вече бях посетил. От един прехвърквах в друг и не бързах, та да мога спокойно да обгледам тази улица, онзи площад, изобщо местата, за които бях запазил най-ярки спомени. И си казвах:

— Ето и там съм бил! Сега животът ми се изплъзва навсякъде, а той кипи и тук, и там и е навсякъде различен! И все пак на колко места съм си казал: „Ето тук бих желал да имам дом! Тук бих живял с удоволствие!“ И съм завиждал на жителите, които със своите навици и своите обичайни занимания имат възможност да живеят там, без да познават мъчителното чувство за бързопреходност, което държи в напрежение душата на оня, който все пътува.

Това мъчително чувство за преходност продължаваше да ме владее и ме караше да не обичам леглото, на което лягах да спя, и различните вещи около мен.

Всяка вещ обикновено се преобразява за нас според образите, които събужда и привлича, тъй да се каже, към себе си. Наистина един предмет може просто да ни се харесва сам по себе си, доколкото събужда хармонично съчетани приятни усещания; но много по-често удоволствието, което един предмет ни доставя, не се намира в самия предмет. Въображението го разкрасява, като го обгражда и сякаш го кара да излъчва скъпи образи. И ние не го възприемаме повече такъв, какъвто той е в действителност, а сякаш одушевен от образите, които събужда в нас или които по привичка свързваме с него. Накратко, в предмета ние обичаме онова, което влагаме от себе си, съгласието, хармонията, която установяваме между него и нас, душевността, която придобива чрез нас самите и която е съставена от нашите спомени.

И сега, можеше ли всичко това да става с мен в хотелска стая?

Ала бях ли в състояние да имам дом, мой дом? Парите ми бяха малко... И все пак някоя скромна къщичка, с малко стаи? Спокойно: по-напред трябва да се обмислят, да се огледат добре толкова неща. Нямах съмнение — да бъда свободен, съвсем свободен, аз можех само тъй, с куфар в ръка: днес тук, утре там. Спра ли на едно място, стана ли собственик на къща, тогава: ето ти веднага регистри и данъци! А няма ли да искат да ме запишат в регистъра на населението? Сигурно! Но тогава как, под фалшиво име ли? А после, кой знае, може би ще започнат тайни проучвания относно моята личност от страна на полицията?... Изобщо затруднения, бъркотии... Не, край! Ясно беше, че вече не мога да притежавам лично моя къща, мои вещи. Тогава ще се настаня като квартирант-пансионер при някое семейство, в мебелирана стая. Трябва ли само за това да се разстройвам?

Зимата, зимата беше виновна за тези меланхолични разсъждения, приближаването на коледните празници, които ни карат да търсим топлината на родното огнище, домашния уют, сближаването.

Нямах причини да съжалявам за спокойствието в моя последен дом. Другият, по-старият, бащиният дом, единственият, за който можех да си спомня със съжаление, от доста време беше разрушен, и то не от сегашното ми състояние. И тъй, трябваше да се утеша с мисълта, че

няма да бъда по-щастлив, ако прекарам коледните празници в Мираньо при жена си и тъща си. (Бърр, тръпки ме побиха!)

За да се посмея, за да се поразвлека, си въобразявах как се представям с един хубав козунак под мишница пред вратата на моя дом.

„Разрешете! Още ли живеят тук госпожите Ромилда Пескаторе, вдовица на покойния Паскал, и Мариана Донди, вдовица Пескаторе?“

„Да, господине. Но вие кой сте?“

„Аз съм покойният, съпруг на госпожа Паскал, оня беден господин, дето загина, удави се миналата година. Ето, с разрешение на началството, минавам набързо от, оня свят да прекарам празниците със семейството. И после веднага трябва да се връщам!“

Като ме види внезапно, вдовицата Пескаторе ще умре ли от уплаха? Какво? Тя? Представете си! По-скоро мен ще накара отново да умра след два дена.

Трябваше да се убедя — моето щастие се състоеше именно в това: бях се освободил от жена си, от тъща си, от дълговете, от унижителните нещастия на първия ми живот. Сега бях свободен от всичко. Не ми ли стигаше? Хайде, хайде, имах цял живот пред себе си. На първо време... А кой знае колко хора са самотни като мен?

— Да, но тия хора — лошото време, тая проклета мъгла ме караше да се размислям — или са чужденци и си имат другаде къща, в която някой ден могат да се завърнат, или ако нямат къща като тебе, могат да я имат утре, а междувременно използват гостоприемния дом на някой приятел. Докато ти, нека си го кажем направо, ще си останеш винаги и навсякъде чужденец. Ето разликата. Чужденец в живота, Адриано Меис.

Разтърсвах се отегчен и възкликвах:

— Е, добре де! Тъй ще имам по-малко задължения. Какво като нямам приятели? Бих могъл да имам...

В гостилницата, която посещавах в ония дни, един господин, съсед по маса, вече се беше показал наклонен да се сприятели с мене. Може би имаше към четиридесет години: донякъде плешив, мургав, със златни очила, които не се крепяха добре на носа му, може би поради тежестта на верижката, също златна. Ах, какъв симпатичен човечец беше! Представете си, когато се надигаше от масата и си слагаше шапката на главата, веднага ставаше друг: заприличваше на

момченце. Краката му имаха недостатък — те бяха тъй късички, че не стигаха дори до земята, когато беше седнал: той не ставаше от масата, а по-скоро слизаше от стола. Опитваше се да поправи този недостатък, като носеше високи токове. Какво лошо има? Наистина, токовете му вдигаха много шум, но правеха тъй грациозно властни неговите яребичи стъпчици.

И освен това беше много порядъчен, занимателен — може би само малко непостоянен и странен, ала с негови собствени виждания. И освен това беше и кавалер.

Беше ми дал визитната си картичка: „КАВАЛЕР ТИТО ЛЕНЦИ“.

Тази визитна картичка за малко не ме направи нещастен. Стори ми се, че съм направил лошо впечатление, като не можах да му дам своята визитна картичка. Още нямах визитни картички: изпитвах известно неудобство да поръчам да ми напечатат с моето ново име. Дреболии! Не може ли човек да мине без визитни картички? Казваш си името на глас и готово.

Тъй и направих, но трябва да призная, че моето истинско име... Стига по този въпрос!

Как хубаво умееше да говори кавалер Тито Ленци! Знаеше дори латински, като нищо цитираше Цицерон.

— Съзнанието? Но съзнанието не стига, драги господине. Като водач, съзнанието е недостатъчно. Би стигнало и то, ала ако беше замък, а не площад, тъй да се каже. Ако ние, с други думи, можехме да се съзнаваме изолирано, и съзнанието по своята природа не беше открито за другите. В съзнанието според мен съществува една съществена връзка... точно така, съществена — между мене, аз, който мисля, и другите същества, за които мисля. И следователно съзнанието не е някаква абсолютна същност, която се самозадоволява, разбирате ли ме? Когато чувствата, наклонностите, вкусовете на ония другите, за които аз си мисля или за които вие мислите, не се отразяват в мен или във вас, ние не можем да бъдем нито доволни, нито спокойни, нито щастливи. Още повече, че всички се борим нашите мисли, нашите наклонности, нашите вкусове да намерят място в съзнанието на другите. И ако това не стане, защото... да кажем... защото въздухът в този момент не е готов да пренесе и да позволи да разцъфнат, драги господине, кълновете... кълновете на вашата идея в мисълта на другите, вие не можете да кажете, че вашето съзнание ви стига. За

какво ви стига? Стига ви, за да живеете сам? За да вехнете на сянка? Хайде, хайде! Чуйте, аз мразя реториката, стара, самохвална лъжкиня, кокетка с очила. Реториката, естествено, е изковала тази хубава фраза, като се е биела в гърдите: „Имам моето съзнание и ми стига.“ Тъй! Цицерон преди това беше казал: „*Mea mihi conscientia pluris est quam hominum sermo.*“^[1] Цицерон обаче, да си кажем истината — красноречие, красноречие, ама... Бог да ни пази и закриля, драги господине! Скучен е повече от начинаещ свирач на цигулка!

Бих го разцелувал. Само че този мил човечец не се ограничи с проницателните си и съдържателни разговори, от които приведох пример, а започна да интимничи. И тогава аз, като мислех, че нашето приятелство е вече заздравено, почувствувах объркване, почувствувах вътре в себе си някаква сила, която ме принуждаваше да се оттегля, да се отдръпна. Докато говореше той и разговорът се въртеше около неопределени теми, всичко вървеше добре. Но сега кавалер Тито Ленци искаше аз да говоря.

— Вие не сте от Милано, нали?

— Не...

— Минавате оттук?

— Да...

— Хубав град е Милано, нали?

— Точно тъй, хубав...

Сякаш бях дресиран папагал. И колкото повече неговите въпроси ме притискаха, аз се отдалечавах с моите отговори. И скоро стигнах в Америка. Но щом милото човече узна, че съм роден в Аржентина, скочи от стола и дойде да ми стисне горещо ръката:

— Ах, облажавам ви, скъпи господине! Завиждам ви! Ах, Америка, бил съм там...

Бил е! Бягай!

— В такъв случай — побързах да му кажа — трябва по-скоро аз да ви облажавам, че сте били. Аз мога да кажа, че почти не съм бил, макар и да съм роден там. Трябвало е да замина едва на няколкомесечна възраст. И, значи, в точния смисъл на думата, моите крака не са докоснали американска земя, виждате ли!

— Колко жалко! — възкликна опечален кавалер Тито Ленци. — Но вие сигурно имате там роднини, нали?

— Не, никого...

— Ах, значи, сте дошли в Италия заедно с цялото семейство и сте се установили тук? Къде сте се заселили?

Вдигнах рамене.

— Ех — въздъхнах аз и бях на тръни, — ту тук, ту там... Нямам семейство и обикалям!

— Какво удоволствие! Вие сте щастливец! Обикаляте... И си нямате нийде никого?

— Никого...

— Какво удоволствие! Щастливец сте вие! Завиждам ви!

— Вие, значи, имате семейство? — попитах го на свой ред аз, за да насоча разговора надалеч от мен.

— Ех, не, за съжаление! — въздъхна той тогава, като се навъси.
— Аз съм сам и винаги съм бил сам!

— И, значи, сте като мене!...

— Но аз се отегчавам, драги господине, отегчавам се! — избухна човечето. — За мене самотата... Ех, да, накратко — дотегна ми. Имам много приятели, но, вярвайте ми, на моята възраст вече не е хубаво да се върнеш в къщи и да не намериш никого. Какво да се прави! Едни разбират това, други не го разбират, драги господине. Много по-зле е, който разбира, защото накрая остава без енергия и без воля. И наистина, който разбира, казва: „Аз не трябва да правя това, не трябва да правя онова, за да не извършва тази или онази дивотия.“ Отлично! Но по едно време забелязва, че целият живот е една мръсотия, и тогава, сам кажете, какво значи човек да не е извършил нито една дивотия: значи, не е живял, драги господине.

— Но вие — опитах се да го утеша, — вие за щастие още имате време...

— Да върша дивотии? Но аз съм извършил толкова много, повярвайте ми! — отговори той със суетен жест и усмивка. — Аз съм пътувал, аз съм скитал като вас и... авантюри, авантюри — доста любопитни, дори и пикантни, ами разбира се, че са ми се случили. Чуйте например една вечер във Виена...

Паднах от облаците. Как? Той — и любовни приключения! Три, четири, пет, в Австрия, във Франция, в Италия... също и в Русия. И то какви авантюри! Една от друга по-смели... Ето тук ще дам една извадка, част от диалога между него и една омъжена жена:

„ТОЙ: Ех, страшно е да се помисли, зная, драга госпожо... Да изневериш на съпруга си... Господи! Верността, добродетелта, почтеността... Три големи свети думи, с тежко ударение на «а»-то! И после: честта — друга дума, звучаща тържествено... Но в действителния живот, повярвайте ми, драга госпожо, е съвсем друго: нещо съвсем незначително! Попитайте вашите приятелки, които вече са си опитали щастието.

ОМЪЖЕНАТА ЖЕНА: Да, но после всички са преживели голямо разочарование!

ТОЙ: То се знае! Разбира се! Те са загубили година, шест месеца, твърде дълго време, за да се решат... Спъвали са ги, задържали са ги тия съмнителни думички. И разочарованието идва именно от липсата на съответствие между същността на деянието и твърде многото мисли, които му се посвещават. Човек трябва да се решава веднага, драга госпожо! Мислиш — правиш! Толкова е просто!“

Достатъчно беше да го погледнеш, достатъчно беше да вземеш пред вид неговото смешно дребно телце, за да разбереш, че лъже, без да ти са необходими други доказателства.

След изненадата у мен се породил дълбоко чувство на унижение и срам за него — той не забелязваше жалкия ефект от своите измислици. Срам изпитвах и за мене, като виждах как свободно и с такова удоволствие лъже той, който нямаше никаква нужда от това, докато аз, дете бях принуден да лъжа, го вършех мъчително, с такова усилие, та чак всеки път чувствавах сърцето ми да се обръща.

Унижение и яд. Идеше ми да го хвана за ръка и да му кажа:

— Ама, кавалере, извинете: защо, защо вършите това?

Но макар и да беше естествено да изпитвам унижение и яд, като размислих по-добре, разбрах, че въпросът ми ще бъде най-малко глупав. В действителност милото човече беше пощръкляло дотам, че искаше да вярвам в неговите авантюри, и причината беше именно тази: той нямаше никаква нужда да лъже, докато аз... Аз бях принуден от необходимостта. Значи, онова, което за него можеше да бъде развлечение и едва ли не упражняване на едно право, за мене, напротив, беше неприятно задължение, присъда.

И какво следваше от това разсъждение? Уви, че аз, неизбежно осъден от моето положение да лъжа, никога нямаше да имам приятел, истински приятел. И тъй, значи, нито къща, нито приятели...

Приятелството значи доверяване, а как бих могъл да доверя някому тайната на моя живот без име и без минало, изникнал като гъба от самоубийството на Матиа Паскал? Можех да имам само повърхностни връзки, да си разреша със себеподобните кратка размяна на чуждо звучащи думи.

Е, добре, това бяха неудобствата на моето щастие. Какво да се прави! Да се обезсърчавам само заради това?

— Ще живея със себе си и за себе си, както съм живял досега.

Да, само че, да си кажа истината, опасявах се, че от компанията със самия мене няма да съм нито възхитен, нито доволен. И после, като си пипах лицето и като откривах, че е голобrado, като приглаждах с ръка дългата си коса или като нагласях очилата на носа си, чувствувах странно усещане: струваше ми се, че не съм вече аз, че не докосвам сам себе си.

Нека бъдем справедливи: аз бях се нагласил тъй заради другите, не за себе си. Трябваше ли сега да стоя сам със себе си, маскиран по този начин? А ако всичко онова, което си бях въобразил и измислил за Адриано Меис, не послужише на другите, на кого щеше да послужи? На мене? Но аз бих повярвал, ако изобщо можех да повярвам, при условие, че първо другите повярват във всичко това.

Сега, щом този Адриано Меис нямаше смелост да изрича лъжи, да се хвърли сред живота, а се изолира и прибира в хотел, уморен от това, че е все сам в тези тъжни зимни дни из улиците на Милано, и се ограничава в общуване с мъртвия Матиа Паскал, то предвиждах, че моите работи щяха да започнат да вървят зле, че изобщо не ме чака празник, и тогава моето хубаво щастие...

Ала истината беше може би следната: в моята безгранична свобода ми беше трудно да заживея по определен начин. Когато се опитвах да взема решение, чувствувах, че нещо ме възпира, струваше ми се, че виждам много пречки, сенки и трудности.

И ето отново се измъквах навън из улиците, наблюдавах всичко, спирах пред всяка дреболия, разсъждавах дълго над незначителни неща; като се уморях, влизах в някое кафене, прочитах някой вестник, гледах хората, които влизат и излизат, и накрая сам излизах. Но аз гледах живота като външен наблюдател и той ми изглеждаше сега без смисъл, без цел. Чувствувах се загубен сред пъстрата тълпа. И наистина шумът, непрекъснатият кипеж на града ме оглушаваха.

— Но защо хората — питах се възбудено — непрекъснато се мъчат да направят все по-сложен механизма на своя живот? Защо е целият тоя шемет, причинен от машините? И какво ще прави човекът, когато машините започнат да правят всичко? Ще си даде ли сметка, че тъй нареченият прогрес няма нищо общо с щастието? От всички открития, с които науката честно се опитва да обогати човечеството (а всъщност го обеднява, защото те струват толкова скъпо), каква радост в края на краищата изпитваме ние, макар да им се възхищаваме?

В един електрически трамвай, предния ден, се бях сблъскал с някакъв нещастник, от ония, които не могат да се сдържат и съобщават на околните всичко, каквото им е минало през ума.

— Какво хубаво изобретение! — каза ми той. — С две петачета за няколко минути можеш да обиколиш половин Милано.

Тоя нещастник виждаше само двете петачета, таксата за превоза, и не разбираше, че неговата заплата отива цялата и за електрическия трамвай, за електрическото осветление и прочие и едва му стига, за да живее замаян сред този шумен живот.

И си мислех, че въпреки това науката храни илюзия, че прави нашето съществуване по-леко и по-удобно! Но дори да допуснем, че наистина облекчава живота с всичките си сложни и объркани машини, аз питам: „А каква по-лоша услуга за оня, който е осъден на празни грижи, да му направиш живота лесен, почти машинален?“

Прибрах се в хотела.

Там, в един коридор, закачена в отвора на един прозорец, висеше клетка с канарче. Като не можех да разговарям с другите и като не знаех какво да правя, започнах да разговарям с него, с канарчето: подражавах на звуците, които издаваше, и то наистина вярваше, че някой му говори, и се заслушваше, и може би приемаше чрез моето свирукане приятни новини за гнезда, за листа, за свобода... Раздвижваше се в клетката, обръщаше се, скачаше, гледаше, накланяйки главица, разтърсваше я, после ми отговаряше, питаше, слушаше отново. Бедно птиченце! Да, то ме разбираше, докато аз не разбирах какво му казвам...

И все пак, като си помисля, не става ли с нас, хората, нещо подобно? Не вярваме ли ние, че природата ни говори? Не ни ли се струва, че долавяме някакъв смисъл в нейните тайнствени гласове, някакъв отговор според нашите желания, отговор на мъчителните

въпроси, които отправяме към нея? А междуременно природата, в своята безкрайна величавост, може би няма и далечно усещане за нас и за нашите празни заблуди.

Но вижте само до какви заключения може да доведе някоя шега, подсказана от безделието на един човек, осъден да бъде сам! Просто ми идеше да си удрям плесници. Значи, бях достигнал дотам, че ставах наистина философ?

Не, не, хайде стига, моето поведение не беше логично. Тъй не можеше повече да продължава. Трябваше да преодоля всякакви задръжки и да взема на всяка цена някакво решение.

Накратко, аз трябваше да живея, да живея, да живея.

---

[1] Моето съзнание ми е по-скъпо от разговора с хората (лат.). ↑

§10. СЪД ЗА СВЕТЕНА ВОДА И ПЕПЕЛНИК

След няколко дни бях в Рим, за да се заселя там.

Защо в Рим, а не някъде другаде? Едва сега, след всичко, което ми се случи, разбирам истинската причина, ала няма да я съобщя, за да не наруша моя разказ с разсъждения, които на това място биха били неуместни. Тогава избрах Рим преди всичко, защото ми харесваше повече от всички други градове. И освен това ми се струваше най-подходящ да приеме с безразличие сред толкова много чужденци и един чужденец като мене.

Изборът на дом, тоест на една прилична стаичка в някоя спокойна улица при скромно семейство, ми отне много сили. Накрая намерих каквото дирех на улица Рипета, с изглед към реката. Да си кажа истината, първото впечатление от семейството, което трябваше да ми даде подслон, бе неблагоприятно до такава степен, че когато се върнах в хотела, дълго се чудих дали не трябва да продължа да търся.

На вратата на четвъртия етаж имаше две табелки: ПАЛЕАРИ — от едната страна, ПАПИАНО — от другата. Под последната имаше визитна картичка, закрепена с две медни кабарчета, на която се четеше:

СИЛВИЯ КАПОРАЛЕ

Отвори ми възрастен човек, на около шестдесет години (Палеари? Папиано?), в платнени долни гащи, с боси крака, обути в мръсни чехли, с голо розово туловище, месесто, без косъмче, със сапунисани ръце и с гореща чалма от пяна на главата.

— О, извинявайте! — възкликна той. — Мислех, че е слугинята. Заварвате ме така, много извинявайте... Адриана! Теренцио! Веднага елате! Дошъл е един господин... Имайте търпение за малко... Заповядайте... Какво обичате?

— Тук ли се дава мебелирана стая под наем?

— Да, господине. Ето дъщеря ми: с нея ще говорите. Хайде, Адриана, стаята!

Появи се една дребничка госпожичка, руса, бледна, с небесносини очи, нежни и тъжни като цялото ѝ лице. Адриана, като мен! „Я гледай ти! — помислих си. — И да искаш нарочно, не можеш да го нагласиш!“

— А Теренцио къде е? — попита мъжът с чалмата от пяна.

— О, господи, татко, много добре знаеш, че е в Неапол от вчера. Оттегли се! Ако се беше видял... — отговори госпожичката огорчено, с нежно гласче, което, макар и да издаваше леко раздражение, показваше колко е кротка по характер.

Човекът се оттегли, като повтаряше: „Ах, да, ах, да!“, влачейки чехлите и продължавайки да насапунисва плешивата си глава и сивото си брадище.

Не можах да се сдържа, усмигнах се, но доброжелателно, за да не унижавам повече девойката. Тя притвори очи, сякаш за да не види моята усмивка.

Отначало ми се стори, че е момиченце. После, като се вгледах добре в изражението на лицето ѝ, забелязах, че е вече жена и навярно затова носеше тази домашна роба, която я правеше малко смешна, тъй като не прилягаше към дребното ѝ тяло и деликатните ѝ форми. Беше в полутраур.

Като говореше тихичко и избягваше да ме гледа (кой знае какво впечатление ѝ бях направил отначало!), тя ме въведе през един тъмен коридор в стаята, която трябваше да наема. Отвори вратата и аз почувствувах как гърдите ми се изпълват от въздуха, от светлината, които нахлуха през два големи прозореца с изглед към реката. Далече, далече се виждаше Монте Марио, моста Маргерита и целия нов квартал Прати до замъка Сант Анджеоло. Виждаше се старият мост Рипета и новият, който строяха край него. По-нататък — места Умберто и всички стари къщи на Тординона, които бяха наредени покрай широката извивка на реката. В дъното от другата страна се открояваха зелените възвишения на Джаниколо, с големия фонтан „Сан Пиетро ин Монторио“ и конната статуя на Гарибалди.

Благодарение на този обширен изглед наех стаята, която при това беше обзаведена с изящна простота, със светла — бяла и небесносиня облицовка.

— Тази тераса тук — каза ми момичето в домашна роба — също ни принадлежи. Поне засега. Ще я събарят, казват, защото представлявала издатина.

— Представлявала... какво?

— Издатина. Не се ли казва тъй? Но то няма да стане скоро, първо трябва да привършат крайбрежния булевард.

Като слушах да говори тъй тихичко, тъй сериозно и като я виждах облечена тъй, се усмигнах и казах:

— А, тъй ли?

Обиди се. Наведе очи и стисна леко устната си със зъби. За да ѝ направя удоволствие, и аз ѝ заговорих важно:

— Моля... извинете, госпожице: няма деца в този дом, нали?

Поклати глава, без да продума. Навярно в моя въпрос тя все пак усети някакъв привкус на ирония, каквато аз не желяех да влагам. Та нали казвах *деца, а не момиченца*. Побързах да прибавя още нещо, за да загладя това впечатление.

— И... кажете, госпожице, вие не давате под наем други стаи, нали?

— Тази е най-хубавата — отговори тя, без да ме гледа. — Ако не ви се струва подходяща...

— Не, не... Питам, за да зная дали...

— Даваме под наем и една друга — каза тогава тя, като вдигна очи с престорено безразличие. — Оттатък, в предната част... над улицата. Тя се заема от една госпожица, която е у нас вече две години: дава уроци по пиано... Не в къщи.

Като каза това, на лицето ѝ се появи лека усмивка — едва забележима и тъжна.

Добави:

— В къщи сме аз, татко и моят зет.

— Палеари?

— Не. Палеари е баща ми, моят зет се казва Теренцио Папиано. Той обаче ще си отива, заедно с брат си, който засега също е при нас тук. Моята сестра почина... преди шест месеца.

За да променя насоката на разговора, попитах какъв наем ще трябва да плащам. Веднага се споразумяхме, попитах я дали трябва да оставя капаро.

— Както искате — отговори тя. — По-скоро оставете си името... ако обичате...

Докоснах гърдите си, като се усмихнах нервно, и казах:

— Нямам... нямам дори една визитна картичка... Казвам се Адриано, да, именно: чух, че и вие, госпожице, се казвате Адриана. Може би това ще ви е неприятно...

— Моля ви се! Защо? — рече тя и забеляза моето странно объркване, смеейки се този път като същинско момиченце.

Засмях се и аз. И добавих:

— Добре тогава, щом не ви е неприятно, наричам се Адриано Меис; ето, представих се! Може ли да се преместя тук още тази вечер? Или по-добре да дойда утре сутрин...

Тя отговори: „Както обичате“, ала аз си тръгнах с впечатлението, че ще ѝ направя голямо удоволствие, ако изобщо не се върна повече. Бях посмял да не отдам дължимото уважение на нейната домашна роба.

Само след няколко дни обаче видях и дори се уверих, че бедното момиче беше принудено да носи тази домашна дреха, от която с голямо удоволствие би се лишило. Цялата тежест на къщата лежеше на нейния гръб и тежко и горко, ако не беше тя!

Бащата, Анселмо Палеари, старикът, който ми се беше появил с чалма от пяна на главата, имаше пяна и в мозъка. Същия ден, когато влязох в дома му, той ми се представи, не толкова — каза той, — за да ми се извини за не твърде приличния начин, по който ми се беше представил първия път, колкото заради удоволствието да се запознае с мене, тъй като аз съм имал вид на учен или може би на човек от артистичния свят.

— Греша ли?

— Грешите. В никакъв случай не съм артист! Учен... горе-долу... Просто обичам да попрочета някоя книга.

— О! Имате хубави! — каза той, като гледаше кориците на малкото книги, които бях разположил по поличката на писалището. — По-късно, след някой ден, ще ви покажа и моите книги, искате ли? И моите книги са хубави. Ех!

Вдигна рамене и остана тъй, занесен, с втренчен поглед, явно без да си спомня нищо — нито къде е, нито с кого е. Ъгълчетата на

устните му бяха извити надолу. Той повтори два пъти: „Ех! Ех!“, обърна гръб и си отиде, без да ме поздрави.

Тогава се учудих малко, но после, когато ми показа книгите в неговата стая, както беше обещал, си обясних не само леката разсеяност на мисълта му, но и много други неща. Книгите имаха подобни заглавия: „La Mort et l’au-dela“, „L’homme et ses corps“, „Les sept principes de l’homme“, „Karma“, „La clef de la Theosophie“, „ABC de la Theosophie“, „La doctrine secrete“, „Le Plan Astral“.^[1]

Господин Анселмо Палеари беше последовател на теософската школа.

Бяха го пенсионирали като началник-отделение в някакво министерство, преди определения срок, и го бяха съсипали, и то не само финансово. Станал свободен господар на времето си, той сега беше потънал в своите мечтателни проучвания и в мъглявите си размишления, като се абстрахираше все повече от материалния свят. Навярно най-малко половината от пенсията му отиваше за закупуване на тия книги. Вече си беше направил малка библиотека. Изглежда обаче, теософската доктрина не го задоволяваше напълно. Сигурно червеят на съмнението го гризеше, защото наред с теософските книги той имаше и богата сбирка от трудове и публикации върху древните и съвременни философи, както и сборници с научни изследвания. В последно време се беше отдал и на спиритически експерименти.

Беше открил у госпожица Силвия Капорале, преподавателка по пиано и негова наемателка, изключителни качества на медиум, все още не добре развити наистина, но които без съмнение щяха да се развият с време и чрез упражнения, докато станат по-значителни от качества на всички най-знаменити медиуми.

Аз от моя страна мога да засвидетелствувам, че не съм виждал никога на такова грубо и грозно, приличащо на карнавална маска лице очи, по-скръбни от тия на госпожица Силвия Капорале. Те бяха изключително черни, овални и втрещени и създаваха впечатление, че имат отвътре оловна тежест, като на куклите, които затварят автоматично очи. Госпожица Капорале беше над четиридесет години и притежаваше също хубави мустаци под винаги зачервения нос с топче на върха.

По-късно узнах, че тази нещастна жена беше побесняла за любов и пиеше. Знаеше, че е грозна, вече стара и от отчаяние пиеше.

Понякога вечер в къщи тя наистина изпадаше в жалко състояние: шапчицата на главата ѝ бе накривена, топчето на носа червено като морков, а полузатворените очи — по-скръбни от всякога.

Хвърляше се върху леглото и веднага цялото количество изпито вино се изливаше навън под формата на безкраен поток от сълзи. Тогава малката клета майчица в домашна роба трябваше да бди над нея, да я утешава до късна нощ. Тя изпитваше жалост, жалост, която надвиваше отвращението: знаеше, че госпожица Капорале е сама в света и нещастна, че тялото ѝ е пълно с тоя бяс, който я кара да мрази живота, на който беше посегнала вече два пъти. Убеждаваше я да обещае, че ще бъде добра, че няма повече да прави тъй; и, истина ви казвам, на следния ден госпожицата се явяваше нагиздена и се кълчеше като маймуна, внезапно преобразена в невинно и капризно момиченце.

Малкото лири, които ѝ се случваше да припечели, като репетираше с някоя дебютираща певица от вариете, тя прахосваше по този начин, за пиене и за гиздене. Не плащаше нито наема за стаята, нито оскъдната храна, която ѝ даваха в това семейство. Ала не можеха да я изгонят. Как господин Анселмо Палеари щеше да извършва своите спиритически опити?

На дъното обаче имаше друга причина. Преди две години, след смъртта на майка си, госпожица Капорале се освободила от къщата, в която живели, и идвайки да живее в Палеари, поверила около шест хиляди лири, получени от продажбата на мебели, на Теренцио Папиано заради някаква сделка, която последният ѝ предложил — някаква съвсем сигурна и изгодна сделка. Шестте хиляди лири се бяха изпарили.

Когато самата тя, госпожица Капорале, леейки сълзи, ми направи това признание, можах по някакъв начин да извиня господин Анселмо Палеари, за когото отначало мислех, че само благодарение на своята мания държеше подобна особа близо до собствената си дъщеря.

Вярно е, че той нямаше защо да се опасява за малката Адриана, която бе по природа добра и дори твърде благоразумна. Повече от всичко друго Адриана се чувствуваше обидена дълбоко в душата си от тайнствените деяния на баща си, от призоваването на духове с помощта на госпожица Капорале.

Малката Адриана беше набожна. Забелязах това още първите дни благодарение на един съд за светена вода от небесносиньо стъкло, закачен на стената над нощната масичка край моето легло. Бях си легнал със запалена цигара в уста и бях започнал да чета една от книгите на Палеари. После разсеяно бях сложил загасената угарка в този съд за светена вода. На следния ден съдът го нямаше там. На нощната масичка имаше пепелник. Попитах дали тя го е махнала от стената. Изчерви се леко и ми отговори:

— Много извинявайте, но ми се стори, че имате по-скоро нужда от пепелник.

— Но имаше ли светена вода в съда?

— Имаше. Тук срещу нас е черквата „Сан Роко“...

И си отиде. Значи, искаше да бъде праведник тази мила малка майчица, щом от източника на свети Роко бе взела светена вода и за моя съд. За моя и за нейния без съмнение. Бащата навярно не употребяваше. А в съда за светена вода на госпожица Капорале най-подходящо бе да има светено вино.

От доста време сякаш висях в някаква странна празнота и всяка дреболия ме караше да изпадам в дълги разсъждения. Случката със съда за светена вода ме накара да си спомня, че от дете не бях извършвал никакви религиозни обреди, нито бях влизал в някоя черква да се моля, след като си отиде Пергела, който ме водеше на черква заедно с Берто по нареждане на мама. Никога не бях почувствувал нужда да се запитам дали наистина вярвам в бога. И Матиа Паскал беше умрял от лоша смърт без религиозна утеха.

Внезапно се видях в много особено положение. За всички, които ме познаваха, аз, добре или зле, бях разрешил най-досадния и потискащ въпрос, докато човек е жив: въпроса за смъртта. Кой знае колцина в Мираньо казваха:

— Блазе му в края на краищата! Каквото и да е, той реши този въпрос.

А аз междувременно не бях разрешил никакъв въпрос. Сега стоях с книгите на Анселмо Палеари в ръце и тези книги ме учеха, че мъртвите се намират в същото положение като мен, в „черупките“ на *Камалока*, особено самоубийците, които господин Лидбитър, автор на *Plan Astral (premier degre du monde invisible, d'apres la teosophie)*^[2], рисува като обзети от всякакъв вид човешки желаниа, които те не

могат да задоволят, тъй като са загубили плътското си тяло, нещо, което обаче не съзнават.

„Я виж ти — мислех си, — аз, току-виж, повярвам, че наистина съм се удавил при мелницата в *Стия*. Може и да се заблуждавам, че все още живея.“

Известно е, че някои видове лудост са заразителни. Колкото и да се съпротивлявах на лудостта на Палеари, накрая тя ме завладя. Не че наистина вярвах, че съм умрял: то нямаше да е кой знае какво нещастие, тъй като най-трудното е да умреш, а щом веднъж човек умре, не вярвам да изпитва злополучното желание отново да се върне в живота. Внезапно си дадох сметка, че тепърва ми предстои да умра: ето кое беше лошото! Че кой си спомняше повече за това! След моето самоубийство в *Стия* аз, разбира се, виждах пред себе си само живота. И ето сега тук господин Анселмо Палеари непрекъснато изпречва пред мен сянката на смъртта.

Пустият му човек не умееше да говори за друго! Но той говореше за смъртта с такъв жар и от време на време прибъгваше до толкова оригинални изрази и необикновени образи, че желанието ми да се отърва от него и да отида да живея другаде веднага ми минаваше. Освен това доктрината и вярата на господин Палеари, макар и да ми изглеждаха понякога детински, в основата си бяха утешителни; и тъй като за съжаление ми се бе мярнала мисълта, че рано или късно аз трябва наистина да умра, не ми беше неприятно да слушам тези разсъждения.

— Логично ли е? — попита ме той един ден, след като ми прочете пасаж от книгата на Фино, изпълнена с толкова сантиментално зловеща философия, че изглеждаше като съня на някой гробар-морфиноман; книгата беше ни повече, ни по-малко върху живота на червеите, породили се от разложението на човешкото тяло. — Логично ли е? Добре, материя, материя: да допуснем, че всичко е материя. Но има форма и форма, начин и начин, качество и качество: съществува камък и безтегловен етер, за бога! В самото ми тяло има нокът, зъб, косъм и, дявол да го вземе, има и пределикатна очна тъкан. И тъй, господине, аз не отричам материята! Това, което наричаме душа, навярно и то е от материя, но благоволете да приемете, че не е материя като нокътя, зъба, косъма, а материя, подобна на безтегловния етер или на кой знае какво там друго. Допускате етера като хипотеза, а душата

не, а? Логично ли е? Материя, добре, господине! Проследете реда на моите мисли и ще видите докъде ще стигна, като се съгласявам с всичко. Стигаме до Природата. Сега ние разглеждаме човека като наследник на безкрайна поредица генерации, нали? Като продукт на бавното развитие на природата. Вие, драги господин Меис, твърдите, че той също е животно, жестоко животно, и взет в своята цялост, не дотам достойно за уважение. И с това се съгласявам и казвам: много добре, човекът в стълбицата на живите същества заема не много високо стъпало, от червея до човека нека сложим осем, да сложим седем, да сложим пет стъпала. Ала, по дяволите, Природата се е трудила хиляди, хиляди и хиляди векове, за да изкачи тези пет стъпала, от червея до човека; и тази материя е трябвало да се развива като форма и съдържание, нали, за да достигне това пето стъпало, за да стане това животно, което краде, това животно, което е способно да убива, това лъжливо животно, което обаче е способно да напише и „Божествена комедия“, господин Меис, и да бъде самопожертвувателно, както са били вашата майка и моята майка, и ето ти изведнъж — бум! — да се върне на нула? Логично ли е? Ще стане червей моят нос, моят крак, но не и моята душа, по дяволите! И тя е материя, господине, кой ви казва, че не е? Но не материя като моя нос или като моя крак. Логично ли е?

— Извинявайте, господин Палеари — възразих аз, — един велик човек, да кажем, се разхожда, пада, удря си главата, става слабоумен. Къде е душата тук?

Господин Анселмо замръзва за миг, гледайки така, сякаш внезапно е паднала скала пред него.

— Къде е душата ли?

— Да, вие или аз, които не сме велики хора, но които също... Нека да продължа разсъздението: разхождам се, падам, удрям си главата, ставам слабоумен. Къде е душата?

Палеари склочи ръце и с изражение на благодушна жалост към мен ми отговори:

— Но, боже свети, защо искате да паднете и да си ударите главата, господин Меис?

— Така, хипотетично...

— О, не, господине! Спокойно си се разхождайте. Да вземем старците — не е нужно да падат, те могат съвсем естествено да станат

слабоумни. Добре, и какво от това? Искате да докажете, че като отслабва тялото, отпада и душата, за да ме убедите, че разрушаването на тялото по необходимост влече разрушаването и на душата! Не, извинявайте! Я си представете обратния случай: тела, които са изключително изтерзани, а в тях мощно сияе светлината на душата — например Джакомо Леопарди! И толкова много старци, като например негово светейшество Леон XIII! Тогава? Хайде, представете си пиано и музикант. По някое време, както свири, пианото се разкордира, един клавиш не ще да удря, две-три корди се скъсват, пианистът естествено, макар и много добър, ще свири лошо, щом инструментът е повреден. А ако пианото съвсем замлъкне, ще изчезне ли музикантът?

— Значи, сравнявате мозъка с пианото, а пианиста с душата?

— Старо сравнение, господин Меис! Вижте, ако мозъкът се повреди, естествено, душата ще изглежда слабоумна, луда или кой знае още какво. И следва, че ако пианистът е счупил не поради нещастна случайност, а от невнимание или дори от зложелание инструмента, ще си плати за това: който чупи — плаща. Всичко се плаща на този свят. Но то е друг въпрос. Извинете, за вас нищо ли не означава обстоятелството, че цялото човечество, цялото, откак имаме сведения за него, винаги е копняло за друг, отвъден живот? Това е факт, реално доказателство.

— Казват: инстинктът за самосъхранение...

— О, не, господине, защото, знаете ли, на мене ми е безразлична тази жалка кожа, дето ме покрива! Тя ме задушавя, понасям я, защото зная, че трябва да я понасям. Ала ако ми докажат, по дяволите, че след като я понасям още пет или шест, или десет години — аз няма да бъда възнаграден по някакъв начин и че всичко ще свърши дотам, то аз съм готов да я хвърля още днес, в този миг. Я ми кажете тогава, къде е инстинктът за самосъхранение? Запазвам се единствено защото зная, че не бива всичко да завърши така! Но на това отвързват: едно е отделният човек, друго е човечеството! Индивидът свършва, видът продължава своята еволюция. Я ги вижте как разсъждават! Гледайте, моля ви! Сякаш човечеството не се състои от мен, от вас и тъй един по един от всички. Нямаме ли всички ние едно и също чувство, а именно, че ще бъде най-абсурдно и жестоко, ако всичко се изчерпва с това, с този ефимерен полъх, какъвто е нашият земен живот: петдесет, шестдесет години досада, страдание, усилия. Защо — за нищо? За

човечеството? Но нали все някой ден трябва да свърши и човечеството? Помислете си: целият този живот, целият този прогрес, цялата тази еволюция защо са били? За нищо? А нищото, чистото нищо, казват, не съществува... Вие оня ден казахте: заради обновлението на светилото, нали? Много добре: обновление, но трябва да се види в какъв смисъл. Вижте, господин Меис, лошото на науката е следното: иска да се занимава само с живота.

— Ех — въздъгнах аз, усмихвайки се, — защото трябва да живеем...

— Но трябва и да умрем! — отвърна Палеари.

— Разбирам. Но защо да му мислим толкова?

— Защо ли? Защото не можем да разберем живота, ако по някакъв начин не си обясним смъртта! Ръководният критерий на нашите действия, нишката, с помощта на която можем да излезем от този лабиринт, изобщо светлината, господин Меис, светлината трябва да ни дойде оттам, от смъртта.

— Чрез мрака, в който ни потапя?

— Мрак? Мрак е за вас! Опитайте се да запалите една лампичка от вяра с чистото масло на душата. Ако тази лампичка ни липсва, ние се лутаме тук в живота като слепци въпреки мощната електрическа светлика, която сме открили. Електрическата крушка си е много добра за живота, но ние, драги господин Меис, имаме нужда и от другата лампичка, която да ни освети малко и смъртта. Вижте, аз опитвам някои вечери, паля едно фенерче с червено стъкло: човек трябва по всякакъв начин да се старее, поне да се опитва да види. Сега моят зет Теренцио е в Неапол. Ще се върне след някой и друг месец и тогава ще ви поканя да присъствувате на някое наше скромно сеансче, ако желаете. И кой знае дали това фенерче... Стига, не ще кажа друго...

Както виждате, общуването с господин Анселмо Палеари не беше много приятно. Но поразмислете: можех ли аз без риск или поточно, без да бъда принуден да лъжа, да се надявам на друго, по-малко отдалечено от живота приятелство? Още си спомнях кавалера Тито Ленци. За разлика от него господин Палеари не се интересуваше ни най-малко от моите работи и беше доволен от вниманието, с което изслушвах неговите речи. Почти всяка сутрин, след обичайното обмиване на цялото си тяло, той ме придружаваше в моите разходки:

отивахме на някой от хълмовете — Джаниколо, Авентино или Монте Марио, понякога до моста Номентано. И винаги говорехме за смъртта.

„Ето какво спечелих — мислех си, — като не умрях наистина!“

Понякога се опитвах да го накарам да заговори за друго; струваше ми се, че господин Палеари няма очи за зрелището, което животът разиграва наоколо. Вървеше почти винаги с шапка в ръка, понякога я вдигаше, сякаш за да поздрави някаква сянка, и възклищаваше:

— Глупости!

Само веднъж внезапно ми отправи определен въпрос:

— Защо живеете в Рим, господин Меис?

Вдигнах рамене и му отговорих:

— Защото ми харесва тук...

— И въпреки това е тъжен град — забеляза той, като заклати глава. — Мнозина се учудват защо тук никое начинание не успява, никоя жива идея не пуца корени тук. Тези хора се чудят, защото не искат да признаят, че Рим е мъртъв.

— И Рим ли е мъртъв? — възкликнах унило.

— Отдавна, господин Меис! Повярвайте, напразни са всички усилия да се съживи. Затворен в сънищата на своето величаво минало, той не желае нищо да знае за жалкия живот, който упорито продължава да гъмжи наоколо. Когато един град е живял живот като Рим, такъв открояващ се и характерен, той не може да стане модерен град, тоест град като другите. Рим лежи там, със своето голямо разбито сърце, край Капитолия. На Рим ли принадлежат тези нови къщи? Вижте, господин Меис. Моята дъщеря Адриана ми разказа за съда със светена вода, който е бил във вашата стая, спомняте ли си? Адриана е взела този съд от стаята ви, но на другия ден съдът се изплъзна от ръцете ѝ и се разби: остана само онази част, в която се сипва водата, и сега съдът стои в моята стая, на бюрото, и е определен за целта, за която вие от разсеяност преди това го бяхте употребили. Е добре, господин Меис, съдбата на Рим е същата. Папите са направили от него — по свой начин, разбира се — съд за светена вода, ние, италианците — по наш начин, — направихме пепелник. Отвсякъде идват да изтърсват тук пепелта от своите пури, което е и символ на лекомисленото и отровно удоволствие, предоставено ни от нашия жалък живот.

---

[1] Смъртта и отвъд. Човекът и неговите тела. Седемте начала на човека. Карма. Ключът на теософията. АБВ на теософията. Тайната наука. Астралния план (фр.) ↑

[2] Астралният план — първа степен на невидимия свят според теософията (фр.). ↑

§11. ВЕЧЕР, ГЛЕДАЙКИ РЕКАТА

Постепенно с нарастването на близостта, благодарение на уважението и благоразположението, което ми засвидетелствуваше домовладелецът, все по-трудно ставаше за мен да общувам с него. Растеше тайното ми смущение; то често се изостряше до угризение, като съзнавах, че съм натрапен в това семейство с фалшиво име, с променена физиономия, с измислено и почти ефимерно съществуване. И решавах да се държа колкото може по-настрана, сам си напомнях непрекъснато, че не бива да се доближавам много до живота на другите, че трябва да избягвам всякаква близост и да се задоволявам да живея тъй, извън нещата.

— Свободен съм! — продължавах да си повтарям аз, но вече започвах да прониквам до смисъла и да достигам до границите на тази моя свобода.

Ето например тя означаваше да си стоя вечер там, на прозореца, да гледам реката, която, безмълвна и черна, течеше между новите насипи и под мостовете, отразяваше светлината на техните фенери, трептящи като огнени змийчета, да следвам с въображението си тези води от далечните апенински извори през обширни полета, сега през града, после отново през полето, чак до устието. Представях си мрачното и пулсиращо море, в което след толкова дълъг път се загубваха водите, и отварях от време на време уста за прозявка.

— Свобода... свобода... — шепнех аз — но нямаше ли да бъде същото и другаде?

Понякога вечер виждах на близката тераса нашата домашна майчица в своята роба, задълбочена в поливане на саксиите с цветя. „Ето живота!“ — си мислех и следях с очи милата девойка, заета с нежните си грижи, като очаквах всеки миг да вдигне поглед към моя прозорец. Но напразно. Знаеше, че съм там, но когато биваше сама, се преструваше, че не ме забелязва. Защо? Това само от срамежливост ли беше, или все още тази мила майчица таеше огорчение от

пренебрежението, което продължавах жестоко и упорито да проявявам?

Ето, сега тя поставя лейката, обляга се на парапета на терасата и също като мен се заглежда в реката, може би за да ми даде да разбере, че никак не се интересува от мен, защото е заета с тежки мисли в тази поза и има нужда от самота.

Усмивах се, като мислех тъй, но после я виждах да си отива от тераската и заключавах, че това мое мнение е може би погрешно, плод на инстинктивната обида, която всеки чувствава, когато не му обръщат внимание. Питам се също, защо в края на краищата тя трябва да се интересува от мен и да ми говори, без да има нужда? Тук аз олицетворявах нещастieto на нейния живот, лудостта на баща ѝ, представлявах може би унижение за нея. Навярно тя още съжалява за времето, когато баща ѝ е бил на служба и не е имало нужда да дава стаи под наем и да държат чужди хора в къщи. И то не свой като мене! Може би я плашех, клетото момиче, с това око, с тези очила...

Шумът от някоя кола по близкия дървен мост ме сепваше от тези размишления; аз изпъшквах, оттеглях се от прозореца, гледах леглото, гледах книгите, двоумях се известно време между тях, накрая вдигах рамене, грабвах си шапката и излизах, като се надявах въвн да се освободя от моята натрапчива досада.

Отивах, както ми хрумнеше в момента, из оживените улици или по пусти места. Спомням си една вечер на площад Сан Пиетро какво впечатление на едва ли не далечен сън ми направи този вековен свят, затворен там, в прегръдките на величествения портик, в тишината, която изглеждаше по-дълбока поради непрекъснатото ромолене на двата фонтана. Приближих се към единия и тогава само тази вода ми се стори жива на този площад, а всичко останало — почти призрачно и дълбоко печално, сред мълчаливата неподвижна тържественост.

Като се връщах по улица Борго Нуово, се сблъсках с един пиан. Минавайки край мен и като ме видя потънал в мисли, той се наведе, издаде малко глава, погледна ме в лицето отдолу нагоре и ми каза, разтърсвайки леко рамото ми:

— Весело!

Спрях се отведнъж изненадан и го огледах от глава до пети.

— Весело — повтори той, като придружи призива си с жест, който означаваше: „Какво си се замислил? Не обръщай внимание на

нищо!“

И се отдалечи, олюлявайки се, като се подпираше с една ръка на стената.

В онзи час, на онази пуста улица, близо до големия храм, докато мислите, които той беше събудил у мене, още се въртяха в главата ми, появяването на този пиян и неговият доброжелателен и философски милостив съвет ме зашеметиха. Не знам колко време следих с поглед този човек, а после почувствувах как моето удивление се излива в луд изблик на смях.

— Весело! Да, скъпи, само че аз не мога да отида в някоя кръчма като теб, та да търся веселието на дъното на чашата, както ми препоръчваш ти. За съжаление не бих могъл да го намеря там, нито пък някъде другаде! Аз отивам в кафенето, драги, между благовъзпитани хора, които пушат и бърбят за политика. Весели, дори щастливи ние можем да бъдем само при едно условие, според едно адвокатче-монархист, който посещава нашето кафене: при условие, че ни управлява един добър абсолютен монарх. Ти не ги знаеш тия работи, бедни, пияни философе! Не ти минават дори през ума; ала причината за всички наши злини, за тази наша мъка знаеш ли коя е? Демокрацията, драги, демокрацията, тоест управлението на болшинството. Защото, когато властта е в ръцете на един, той знае, че е един и че трябва да задоволи мнозина. Но когато мнозината управляват, мислят само как да задоволят себе си и тогава имаме най-глупавата и омразна тирания: тиранията, маскирана като свобода. Ами да, точно така е! Е, защо мислиш, че страдам аз? Страдам именно поради тази тирания, маскирана като свобода... Да се връщаме в къщи!

Но това беше нощ на срещите.

Малко след това, като минавах по улица Тординона почти на тъмно, чух силен вик сред други приглушени викове в една от уличките, които пресичат тази улица. Видях внезапно да прибягва край мен група побойници. Четирима нехранимайковци, въоръжени с чепати бастуни, гонеха една уличница.

Споменавам това приключение не за да се изкарам герой, а, напротив, за да разкажа за страха, който ми причиниха последствията от него. Бяха четирима ония нехранимайковци, но и аз имах хубав бастун с железен наконечник. Вярно е, че двама от тях се хвърлиха

върху мен и с ножове. Защитих се, доколкото можах, като завъртях бастуна и заскачах насам-натам, за да не попадна между тях. Успях накрая да положа на главата на най-разярения от тях един добре премерен удар с желязната топка. Видях го да залита, след това да побягва. Другите трима, навярно страхувайки се, че ще се приближи някой, привлечен от виковете на жената, го последваха. Не знам как е станало, но забелязах, че съм ранен в челото. Жената не преставаше да вика за помощ. Извиках ѝ да мълчи, но тя видя лицето ми, по което се стичаше кръв, не успя да се сдържи и разплакана, и цялата раздърпана, искаше да ми помогне, да ме върже с копринената кърпа, която носеше на гърдите си, разкъсана при схватката.

— Не, не. Благодаря — казах аз, като се дръпнах с отвращение. — Стига, нищо ми няма. Върви, върви си веднага... Не бива да те виждат.

И отидох при чешмата, която е под рампата на близкия мост, за да си измия челото. Ала докато бях там, ето че се появиха двама запъхтени полицаи: искаха да разберат какво се е случило. Жената, която беше от Неапол, започна да разправя веднага за „изпитанието, което ѝ минало през главата“ заедно с мен, изливайки по мой адрес поток хвалебствени и възхитени изрази от нейния диалектен речник. С големи усилия успях да се освободя от двамата усърдни служители на полицията, които искаха на всяка цена да отида с тях, за да съобщя официално за случилия се инцидент. Браво! Само това липсваше! Сега пък да си имам работа с полицията! Да се появя на следния ден във вестникарската хроника като герой, аз, дете трябваше да си мълча, да се крия в сянка, незабележим за всички...

И тъй, аз вече не можех да бъда герой. Освен ако умра... Ами че нали вече бях умрял?

— Извинете, господин Меис, вие вдовец ли сте?

Този въпрос ми бе отправен внезапно една вечер от госпожица Капорале на терасата. Тя се намиреше там заедно с Адриана. Бяха ме поканили да прекарам малко време заедно с тях.

Останах изненадан в първия миг. Отговорих:

— Не. Защо?

— Защото си търкате постоянно безименния пръст с палец, сякаш въртите пръстен около пръста си. Ей тъй... Нали, Адриана?

Гледай ти къде отиват, та се завират женските погледи; или по-право, погледите на някои жени, тъй като Адриана заяви, че не е забелязала.

— Не ти е направило впечатление! — възкликна госпожица Капорале.

Трябваше да призная, доколкото и аз не бях обърнал внимание, че може би действително имам този навик.

— Наистина — бях принуден да добавя — дълго време носих пръстенче, което после един златар трябваше да разреже, защото ме стягаше и пръстът ме болеше.

— Бедно пръстенче! — изхлипа тогава, кълчейки се, четиридесетгодишната жена, тази вечер обзета от своето детинско маниерничене. — Толкова ли ви беше тесен? Не искаше да излезе от пръста? Може би е бил скъп спомен... от...

— Силвия! — прекъсна я малката Адриана с укоризнен тон.

— Какво лошо казвам? — подзе онази. — Искях да попитам дали не е от някоя първа любов... Хайде, разкажете нещо, господин Меис. Защо вие никога не говорите?

— Ето — казах аз — мислех си за умозаклучението, което вие сте извадили от това, че си търкам пръста. Произволно умозаклучение, драга госпожице. Защото вдовците, доколкото зная, не махат венчалните си пръстени. Ако нещо тежи, това е съпругата, не пръстенчето, когато съпругата я няма вече. Дори както ветераните обичат да се кичат със своите медали, тъй, струва ми се, вдовецът носи пръстена.

— Ах, да! — възкликна Капорале. — Вие ловко отклонявате въпроса.

— Как тъй! Та аз искам именно да го задълбоча!

— Да го задълбочите! Не искам да задълбочавам нищо аз! Добих такова впечатление и толкоз.

— Че съм вовец?

— Да, господине. Не ти ли се струва и на тебе, Адриана, че господин Меис има такъв вид?

Адриана се опита да вдигне очи към мен, но веднага ги сведе. Тя не можеше да издържа чуждите погледи поради това, че беше още

срамежлива. Усмихна се леко със своята обичайна мила и тъжна усмивка и каза:

— Отгде мога да зная аз как изглеждат вдовците? Чудна си!

Някаква мисъл, някакъв образ навярно проблесна в този миг в ума ѝ. Лицето ѝ се измени. Обърна се да гледа надолу към реката. Другата, изглежда, схвана това, защото въздъхна и също се обърна да гледа реката.

Един четвърти, невидим, очевидно беше дошъл да се вмъкне между нас. Накрая разбрах и аз, като гледах домашната полутраурна дреха на Адриана, и стигнах до заключението, че Теренцио Папиано, зетят, който се намираще още в Неапол, навярно нямаше вид на опечален вдовец и следователно според госпожица Капорале такъв вид имах аз.

Признавам, изпитах удоволствие, че разговорът свърши тъй зле. Болката, причинена на Адриана от спомена за мъртвата ѝ сестра и за вдовеца Папиано, се оказа за госпожица Капорале наказание за нейната неделикатност.

Само че, ако трябва да бъдем справедливи, онова, което ми се струваше неделикатност, не беше ли всъщност естествено и оправдано любопитство, породено от необичайното мълчание, което витаеше около моята личност? Самотата ставаше нетърпима за мен, не можех повече да се противопоставям на изкушението да се приближавам към другите. В същото време ставаше необходимо да отговарям на въпросите на тези други, които с право искаха да знаят с кого си имат вземане-даване. Примирен, аз трябваше да отговарям по най-задоволителния възможен начин, тоест като лъжа и измислям. Среден път нямаше! Вината не беше в другите, тя беше моя, сега аз я задълбочавах, като лъжех — това е истината! Но щом не исках да лъжа и щом лъжата ме измъчваше, то, значи, трябваше да си отида, да започна отново моето затворничество и самотно скитничество.

Забелязах, че самата Адриана, която отправяше към мен само безобидни въпроси, внимателно слушаше всичко, което отговарях на госпожица Капорале, чиито въпроси, да си кажа истината, често отиваха отвъд границите на естественото и оправдано любопитство.

Една вечер например, там на терасата, където се събирахме обикновено след връщането ми от вечеря, тя ме попита, като се смееше

и се бранеше от Адриана, която възбудено ѝ викаше: „Не, Силвия, забранявам ти, не дръзвай!“ — тя ме попита:

— Извинете, господин Меис, Адриана иска да знае защо не си пуснете поне мустаци...

— Не е вярно — извика Адриана, — не ѝ вярвайте, господин Меис. Не аз, а тя... Аз...

Внезапно милата майчица избухна в плач. Госпожица Капорале веднага се опита да я успокои, като ѝ каза:

— Не, хайде сега! Какво от това? Какво лошо има?

Адриана я отблъсна с лакът.

— Лошото е, че ти излъга и че ме ядосваш! Говорехме за актьорите в театъра, които всички са... ей тъй, и тогава ти каза: „Като господин Меис! Кой знае защо не си пуска поне мустаци?“ И аз повторих: „Да, кой знае защо...“

— Точно така — подхвана госпожица Капорале, — който каже: „Кой знае защо...“, значи, иска да го узнае!

— Но първо го каза ти! — протестираше Адриана крайно раздразнена.

— Може ли да отговоря? — попитах аз, за да възстановя спокойствието.

— Не, извинете, господин Меис, лека нощ — каза Адриана и стана да се прибере.

Но госпожица Капорале я задържа за ръката:

— Хайде, хайде, виж каква си глупавичка! Нека се посмеем малко... Господин Меис е толкова добър, че ни съжالياва. Нали, господин Адриано, кажете ѝ го вие. Защо не си пуснете поне мустаци?

Адриана, все още със сълзи на очите, този път се засмя.

— Защото тук се крие една мистерия — отговорих аз, като преправях гласа си на шега. — Защото аз съм съзаклятник.

— Не вярваме! — възкликна госпожица Капорале със същия тон, после добави: — Само че слушайте: че сте потаен, няма съмнение. Какво правехте например днес следобед в пощата?

— Аз, в пощата?

— Да, господине, отричате ли? Видях ви със собствените си очи. Към четири часа минавах по площад Сан Силвестро...

— Сигурно сте се заблудили, госпожице, не съм бил аз.

— Тъй, тъй — рече госпожица Капорале недоверчиво, — тайна кореспонденция... Защото е вярно, нали, Адриана, че този господин никога не получава писма в къщи. Каза ми прислужницата, имайте пред вид.

Адриана се раздвижи отегчена на креслото.

— Не й обръщайте внимание — каза тя, като ми отправи един кратък скръбен, почти гальовен поглед.

— Нито в къщи, нито до поискване! — отговорих аз. — За съжаление това е вярно. Никой не ми пише, госпожице, по простата причина, че вече нямам кой да ми пише.

— Нито дори някой приятел? Възможно ли е? Никой?

— Никой. На земята съм сам с моята сянка. Разхождам я тази сянка аз насам и натам непрекъснато. Никога досега не съм се спрял на едно място достатъчно, за да завържа трайно приятелство.

— Блазе ви — възкликна госпожица Капорале, като въздъхна, — че сте имали възможност да пътувате цял живот. Разкажете ни поне за вашите пътешествия, щом не щете да говорите за друго.

Постепенно, промъквайки се между подводните скали на първите смущаващи въпроси, плъзгайки се над други с веслата на лъжата, която ми служеше като лост и опора, залавяйки се едва ли не с двете ръце за най-близките, които най-много ме заплашваха, за да ги заобиколя полека-лека, накрая лодката на моята измислица ловко можа да излезе в открито море и да вдигне платната на въображението.

Сега, след повече от година насилствено мълчание, изпитвах голямо удоволствие да говоря, да говоря всяка вечер там, на терасата, за онова, което съм видял, за наблюденията, които съм правил, за случките, които съм преживял тук и там. Сам се чудех, че пътувайки, съм събрал толкова впечатления, които мълчанието бе почти погребало в мен и които сега, като говорех, възкръсваха, изскачаха живи из устата ми. Това вътрешно учудване оцветяваше по изключителен начин моя разказ. От удоволствието, което двете жени показваха при слушането, у мен се пораждаше постепенно съжалението за някакво щастие, което не бях съумял напълно да изживея. И от това съжаление моят разказ добиваше нов привкус.

След няколко вечери отношението, държането на госпожица Капорале спрямо мене коренно се промени. Страдащите й очи станаха още по-морно разнежени, дотолкова, че още повече напомняха

сравнението за вътрешни оловни тежести, и още по-нелепо се набиваше контрастът между очите и карнавалната маска на лицето. Нямаше съмнение: госпожица Капорале беше влюбена в мен!

Смехотворната изненада, която предизвика това откритие, ми помогна да разбера, че всички тия вечери аз бях говорил не заради нея, а заради другата, която седеше винаги мълчалива и заслушана. Но очевидно другата беше почувствувала, че аз говоря само за нея, защото между нас се установи нещо като мълчаливо споразумение да се наслаждаваме заедно на комичния и неочакван ефект на моите разкази върху чувствителните сантиментални струни на четиридесетгодишната учителка по пиано.

Когато открих това, нито едно нечисто чувство не се появи в съзнанието ми по отношение на Адриана: нейната непорочна доброта, смесена с печал, не можеше да събуди такива мисли. Изпитах обаче голяма радост от първите прояви на доверчивост, които деликатната и свенлива Адриана можеше да си разреши. Това беше някой бегъл като светкавица и очарователно нежен поглед; това беше някоя усмивка на съжаление към смешната самозаблуда на онази клета жена или някое доброжелателно предупреждение, което тя правеше с очи и с леко поклащане на глава, ако аз попрекалявах в нашето тайно забавление — подхранването на надеждите на госпожица Капорале, която подобно на хвърчило се издигаше в небесата на блаженството или пропадеше поради някое мое неочаквано и по-грубо придърпване.

— Вие сигурно нямате много чувствително сърце — каза ми веднъж госпожица Капорале, — ако е вярно това, което казвате и което аз не вярвам: че сте преминали през живота си невредим досега.

— Невредим? В какъв смисъл?

— Искам да кажа — без да изпитате страсти...

— Ах, никога, госпожице, никога!

— Но все пак не искайте да ни кажете откъде е дошло онова пръстенче, което златарят трябвало да разреже, защото е стягало твърде много пръста ви...

— И ме болеше! Не ви ли казах тогава? Точно така! То беше спомен от дядо ми, госпожице.

— Лъжа!

— Мислете както си искате, но имайте пред вид: мога да ви кажа дори, че дядо ми подари това пръстенче във Флоренция, на излизане от галерията Уфици. И то знаете ли защо? Защото аз, бидейки тогава на дванадесет години, бях сбъркал една картина от Перуджино с една от Рафаело. Точно тъй беше. Като награда за тази грешка получих пръстенчето, купено от едно магазинче на Понте Векио. Дядо ми наистина бе твърдо убеден, кой знае по какви съображения, че тази картина на Перуджино би трябвало да се припише на Рафаело. Ето: мистерията е разгадана! Ясно ви е, че между ръчичката на едно дванадесетгодишно момче и моето ръчище разликата е твърде голяма! Виждате ли? Сега целият съм такъв, като това ръчище, на което не подхождат изящни пръстенчета. Сърце може би имам, но трябва да бъда справедлив към себе си, госпожице. Гледам се в огледалото, гледам се през тези очила, които все пак са донейде милостиви към моята особа, чувствавам се обезкуражен и си думам: „Как можеш да се надяваш, драги Адриано, някоя жена да се влюби в тебе?“ — Ох, какви мисли! — възкликна госпожица Капорале. — И вие смятате, че сте справедлив, като говорите тъй? Това е всъщност несправедливост спрямо неженените. Защото трябва да знаете, драги господин Меис, че жената е по-великодушна от мъжа и не обръща внимание като него само на външната хубост.

— Тогава да кажем, че жената е и по-смела от мъжа, госпожице. Признавам, освен великодушие се иска и голяма доза смелост, за да се обича истински човек като мене.

— Но престанете! Вие изпитвате удоволствие да говорите, че сте грозен, и дори да се правите на по-грозен, отколкото сте.

— Това е вярно. И знаете ли защо? За да не събуждам съжаление у никого. Вижте, ако се постарая да се гиздя по някакъв начин, за мене ще казват: „Погледнете го този нещастник: самозаблуждава се, че изглежда по-малко грозен с тия мустаци!“ А тъй, напротив, никой нищо няма да каже. Грозен ли съм? Добре: напълно грозен, искрено, без да прося съжаление. Вие какво ще кажете?

Госпожица Капорале въздъхна дълбоко.

— Според мен грешите — отговори тя после. — Ако за опит си пуснете малко брада например, ще забележите, че не сте толкова чудовище, както казвате.

— А това око тук? — попитах я аз.

— Боже мой, щом вие си говорите тъй естествено за него... — рече госпожица Капорале. — Аз исках да ви кажа още преди няколко дни: защо не се подложите на операция? Сега лесно ги правят. Извинете, но бихте могли в скоро време да се освободите от този малък дефект.

— Виждате ли, госпожице — заключих аз. — Може би жената е по-великодушна от мъжа, но искам да подчертая — току-що вие ме посъветвахте да си измисля друго лице.

Защо тъй настойчиво удължих този разговор? Дали исках учителката Капорале да ми изтърси там, в присъствието на Адриана, че би ме обичала и такъв, бръснат като яйце, с кривогледото око? Съвсем не. Говорих тъй разточително и отпратих всички тези подробни въпроси към Капорале, защото бях забелязал какво удоволствие, може би несъзнателно, изпитва Адриана при победоносните отговори на госпожицата.

Тъй разбрах, че независимо от моя чудноват вид *тя би могла* да ме обича. Не го признах дори пред себе си, ала от тази вечер нататък моето легло в тази къща ми се стори по-меко, предметите, които ме заобикаляха — по-благоразположени, въздухът, който дишах — по-лек, небето — по-синьо, слънцето — по-прекрасно. Тогава ми се искаше да вярвам, че тази промяна е настъпила, понеже Матиа Паскал беше загинал там, в *Стия*, и защото аз, Адриано Меис, след като бях блуждал доста време, загубен в тази моя нова безгранична свобода, най-после бях постигнал равновесие, бях осъществил идеала, към който се стремях — да направя от себе си друг човек, за да заживея друг живот — този, дето сега пулсираше у мен.

И моята душа отново стана радостна като в първата младост, избави се от отровата на преживяното. Стигнах дори дотам, че господин Анселмо Палеари вече не ми се струваше толкова досаден: сенките, мъглата, пушекът на неговата философия бяха изчезнали под слънцето на новата ми радост. Клетият господин Анселмо! От двете неща, за които според него си заслужавало да си мисли на земята, той несъзнателно вече мислеше само за едното. Но в края на краищата може би е мислил за живота, когато са били хубавите му дни! Подстойна за състрадание беше учителката Капорале, на която дори виното не успяваше да създаде *веселието* на незабравимия пияница от улица Борго Нуово. Тя, бедната, искаше да живее и считаше за

невеликодушни мъжете, които обръщат внимание само на външната красота. Следователно тя мислеше, че вътрешно, в душата си, е хубава? О, кой знае на какви жертви би била способна, ако намереше някой „великодушен“ мъж! Може би не би изпила повече нито капка вино!

„Ако признаем — мислех си, — че е човешко да се греши, справедливостта не е ли свръхчовешка жестокост?“

И реших да не бъда повече жесток към бедната госпожица Капорале. Реших, но, уви, бях жесток, без да искам, дори ставах толкова по-жесток, колкото по-малко исках. Моята любезност бе нова стръв за нейната бързо разпалваща се страст. Междувременно ставаше следното: при моите думи бедната жена бледнееше, докато Адриана червенееше. Не съзнавах добре какво казвам, но чувствавах, че всяка дума, звукът, интонацията не засилваха дотам вълнението на онази, към която бяха отправени, за да нарушат тайната хармония, която вече — не зная как — се беше установила между нас.

Душите имат свой особен начин да се разбират, да се сближават, дори да си говорят на „ти“, докато самите ние все още смутено употребяваме обикновени думи, робуваме на условностите и благоприличието. Те, душите, имат свои собствени нужди и свои собствени стремежи, които тялото не признава, когато съзнава невъзможността да ги задоволи и приведе в действие. И всеки път, когато двамата общуват по този начин, само с душите, и се намират сами някъде, те чувствуват мъчително смущение и едва ли не силно отвращение от всякакъв най-малък физически контакт. Смущението, което ги отдалечава, изчезва, щом се намеси трети. Тогава мъчението минава и отново двете души облекчено се търсят и отново се усмихват една на друга отдалече.

Колко пъти преживях това с Адриана! Но считах, че смущението, което изпитваше тя тогава, се дължеше на вродената ѝ сдържаност и свенливост. А моето смущение произлизаше от угризенията за престореността, за непрекъснатото ми лицемерие, на което бях принуден, пред чистотата и наивността на това нежно и кротко създание.

Вече я виждах с други очи. Не се ли бе преобразила през последния месец? Не грееше ли една по-жива, вътрешна светлина в нейните бегли погледи? А нейните усмивки не издаваха ли, че ролята

на мъдра домакиня, която доскоро ми изглеждаше някакво важничене, сега ѝ струваше по-малко усилия?

Да, може би и тя инстинктивно се подчиняваше на съкровено ми желание, на нуждата да си създам илюзия за нов живот, без да ме е грижа какъв и как. Едно смътно желание като лек душевен полъх беше разтворило полекичка прозорец към бъдещето, откъдето лъч на опияняваща топлина се спускаше към нас, а ние междуременно не съумявахме да се приближим към този прозорец, нито за да го затворим, нито за да видим какво има оттатък.

Последиците от това наше чисто и нежно опиянение падаха върху госпожица Капорале.

— Ох, знаете ли, госпожице — казах ѝ една вечер, — на път съм да последвам вашия съвет.

— Кой? — попита ме тя.

— Да се оперирам при някой учен лекар.

Госпожица Капорале плесна доволна с ръце.

— Ах! Отлично! Доктор Амброзини! Обърнете се към Амброзини: той е най-добрият, той оперира пердето на моята клета майка. Виждаш ли, виждаш ли, Адриана, че огледалото проговори? Аз какво ти казвах?

Адриана се усмихна, усмигнах се и аз.

— Не огледалото, госпожице — казах все пак аз. — Необходимостта ме принуждава. От известно време от тази страна окото ме боли: то никога не ми е служило много добре, но въпреки това не бих желал да го загубя.

Не беше вярно: и имаше право тя, госпожица Капорале. Огледалото, огледалото беше проговорило и ми беше казало, че ако една сравнително лека операция може да заличи от лицето ми този безобразен отличителен белег, тъй характерен за Матиа Паскал, Адриано Меис би могъл да мине и без сините очила, би могъл да си позволи да носи мустаци и да се приспособи колкото може телесно към измененото състояние на неговия дух.

След няколко дни внезапно ме обезпокои една нощна сцена, на която присъствувах, скрит зад жалюзите на един от моите прозорци.

Сцената се разигра на близката тераса, където се бях застоял до около десет часа заедно с двете жени. Като се оттеглих в стаята си, се зачетох разсеяно в една от книгите на господин Анселмо върху *прераждането*. По едно време ми се стори, че чувам говор на тераската: нададох ухо, за да разбера дали не е Адриана. Не. Двама души говореха тихо, раздразнено: чувах мъжки глас, който не беше на Палеари. Но мъже в този дом бяхме само ние двамата с него. Заинтригуван, се приближих до прозореца, за да погледна през процепите на жалюзите. Стори ми се, че различавам в тъмното госпожица Капорале. Но кой беше мъжът, с когото говореше? Дали Теренцио Папиано не беше пристигнал внезапно от Неапол?

От една дума, която Капорале произнесе малко по-високо, разбрах, че говорят за мене. Притиснах се още повече към капака и още повече наострих уши. Този мъж проявяваше раздразнение от новината, че живея тук. Очевидно учителката по пиано му бе съобщила това и сега се опитваше да заглади впечатлението, което тази новина беше предизвикала у него.

— Богат ли е? — попита оня по едно време. А Капорале:

— Не зная... Изглежда! Няма съмнение, живее от свои пари, без да работи нищо...

— Винаги ли стои в къщи?

— О, не! И после, утре ще го видиш...

Каза точно така: ще го *видиш*. Значи, му говореше на „ти“, значи, Папиано (нямаше съмнение, че беше той) беше любовник на госпожица Капорале... Защо тогава през всички тия дни тя беше проявявала такава благосклонност към мене?

Моето любопитство се разпали, но сякаш нарочно двамата започнаха да говорят съвсем тихичко. Като не можех да ги следя с уши, реших да си помогна с очите. И ето — видях, че госпожица Капорале слага ръка на рамото на Папиано. Малко след това той грубо я отблъсна.

— Но как можех аз да попреча? — каза тя, като повиши глас силно раздразнена. — Коя съм аз? Какво представлявам в тази къща?

— Иди извикай Адриана! — заповедно нареди той.

Като чух да произнася името на Адриана с такъв тон, стиснах юмруци и почувствувах как кръвта кипва във вените ми.

— Спи — каза Капорале.

А той, мрачен и заплашителен:

— Върви да я събудиш! Веднага!

Не зная как се сдържах да не отворя от гняв капациите.

Усилието, което си наложих, за да се възпра, в миг ме върна към самия мене. Същите думи, които клетата жена беше произнесла с такова раздражение, сега се изплъзнаха из моите устни: „Кой съм аз? Какво представлявам в тази къща?“

Оттеглих се от прозореца. Веднага обаче ми хрумна оправданието, че там става дума и за мене: ония двамата разискваха за мене, а този мъж искаше да говори и с Адриана. Трябваше да узная, да разбера какви чувства изпитва той спрямо мене.

Лекотата, с която приех това оправдание за неделикатността, проявена от мен, като шпионирах и подслушвах прикрит по този начин, ме накара да предусетя, да съзря, че аз поставях на преден план личния си интерес, за да скрия от себе си другия, по-дълбок интерес, който една жена събуждаше у мен в този момент.

Отново започнах да надзъртам през процепите на жалюзите.

Госпожица Капорале не беше вече на терасата. Другият, остана сам, се бе загледал в реката, подпрял лакти на парапета, с глава между дланите.

Обзет от силно безпокойство, приведен, стиснал силно с ръце коленете си, очаквах Адриана да се появи на терасата. Дългото очакване не ме измори никак, дори ме поободри, достави ми остро и растящо удоволствие: предположих, че оттатък Адриана не желае да се подчини на насилието на този грубиян. Може би госпожица Капорале я молеше със сключени ръце. И ето междувременно на терасата той се пука от яд. Надявах се дори по някое време учителката да дойде и каже, че Адриана не е пожелала да стане. Но не: тя се появи!

Папиано веднага тръгна срещу нея.

— Вие вървете в леглото! — нареди той на госпожица Капорале.

— Оставете ме да говоря с моята балдъза.

Капорале се подчини и тогава Папиано понечи да затвори капациите между трапезарията и терасата.

— Нищо подобно! — каза Адриана, като задържа с ръка единия капак.

— Но аз трябва да ти говоря! — нахвърли се заплашително зетят, като се стараше да говори тихо.

— Говори тъй! Какво искаш да ми кажеш? — подхвана Адриана.
— Можеше да почакаш до утре.

— Не! Сега! — отвърна той, като я хвана за ръката и я притегли към себе си.

— Как си позволяваш! — извика Адриана и се отскубна яростно.
Не се сдържах повече: отворих прозореца.

— О! Господин Меис! — извика тя веднага. — Бихте ли дошли тук за малко, ако обичате?

— Идвам, госпожице! — побързах да отговоря.

Сърцето ми подскочи в гърдите от радост, от признателност: с един скок бях в коридора, ала там, при вратата на моята стая, видях един младеж, почти сгърчен върху някакъв сандък. Той беше слабичък, изключително рус, с много дълго прозрачно лице, на което едва се открояваха небесносини, морни, изумени очи. Спрях за миг изненадан да го погледна: реших, че навярно е братът на Папиано, и изтичах на тераската.

— Господин Меис, да ви представя моя зет Теренцио Папиано — каза Адриана, — току-що пристигнал от Неапол.

— Много съм щастлив! Приятно ми е! — възкликна оня, като свали шапка, направи дълбок поклон и топло ми стисна ръката. — Съжалявам, че отсъствувах толкова време от Рим, но съм сигурен, че моята балдъзка се е погрижила за всичко, нали? Ако ви липсва нещо, ще кажете: ще кажете всичко, нали? Ако ви трябва например някое по-голямо бюро... Или някакъв друг предмет, кажете, без да се стеснявате... Ние обичаме да услужваме на гостите, които ни оказват чест.

— Благодаря, благодаря — казах. — Нищо, абсолютно нищо не ми липсва. Благодаря.

— Няма защо да благодарите! Това е наш дълг! Разчитайте на мене при всички случаи. Ще ви услужа, доколкото мога... Адриана, скъпо момиче, ти спеше: хайде, върни се в леглото, ако искаш...

— Ех, аз вече станах — рече Адриана, като се усмихна печално.

И се облегна на парапета, за да погледа реката.

Почувствувах, че тя не иска да ме остави насаме с оня. От какво се страхуваше? Остана там унесена, докато Папиано, все още с шапка в ръка, ми говореше за Неапол, където трябвало да остане повече време, отколкото предвиждал, за да препише голям брой документи от

частната архива на нейно превъзходителство дукеса дона Тереза Раваскиери Фиески: Мама Дукеса, както всички я наричали, Мама Милосърдие, както той би желал да я нарича. Документите били с изключителна стойност, те щели да хвърлят нова светлина върху гибелта на кралството на Двете Сицилии и особено върху личността на Гаetano Филинджери, принц Сатриано. Маркиз Джилио, дон Иняцио Джилио Д'Аулета, на когото той, Папиано, бил частен секретар, имал намерение да обрисова Гаetano Филинджери в една подробна и безпристрастна биография. Безпристрастна поне доколкото предаността и верността на маркиза към Бурбоните би позволила.

Приказките му нямаха край. Той се наслаждаваше на собственото си велеречие и говорейки, придаваше на гласа си достойни за опитен любител-актьор интонации, които подсилваше тук с малко смях, там с изразителен жест. Бях зашеметен като наковалня под ударите на чук, от време на време кимах утвърдително, от време на време отправях поглед към Адриана, която продължаваше да гледа реката.

— Ъх, уви! — заключи Папиано с баритонов глас. — Привърженик на Бурбоните и клерикал е маркиз Джилио Д'Аулета! А аз, аз, който... не трябва да го казвам дори и полугласно, дори тук в моята къща: аз всяка сутрин, преди да изляза, поздравявам с ръка статуята на Гарибалди на Джаниколо. Видяхте ли го? Оттук се вижда прекрасно! Аз, който съм готов всеки миг да извикам: „Да живее двадесети септември!“^[1], аз трябва да му бъда секретар! Достоен човек наистина, но привърженик на Бурбоните и клерикал. Да, господине! Хляб! Кълна ви се, че често ми иде да плюя отгоре, с извинение! Стискам гърло, задавам се! Но какво мога да направя? Хляб! Хляб!

Разтърси два пъти рамене, вдигна ръце и се удари по бедрата.

— Хайде, хайде, Адриануча! — каза после, като притича към нея и я хвана лекичко с двете си ръце за кръста. — В леглото! Късно е. На господина сигурно му се спи.

Пред вратата на моята стая Адриана ми стисна силно ръката, както никога досега не беше правила. Останал сам, аз дълго държах стиснат юмрука си, сякаш за да запазя допира на нейната ръка. Цялата нощ не спях от мисли, като се мятах в разни натрапливи догадки. Церемониалното двуличие, сервилността, многоглаголствуването и

подмятането, явната неприязън на този човек сигурно биха направили нетърпимо престояването ми в тази къща, която без съмнение той искаше да тиранизира, като използва добродушието на тъста си. Кой знае към какви средства би прибягнал! Вече ми бе дал един пример, като в миг се бе преобразил при моето появяване. Но защо посрещаше с недоброжелателство моето пребиваване в този дом? Не бях ли наемател като всеки друг? Какво му беше казала за мен госпожица Капорале? Можеше ли той сериозно да ревнува по отношение на нея? Или беше ревнив по отношение на някоя друга? Неговите арогантни и подозрителни маниери, изпъждането на Капорале, за да остане насаме с Адриана, на която беше започнал така грубо да говори, негодуванието на Адриана, нейната съпротива, когато той искаше да затвори капациите, смущението, което я обземаше всеки път, когато се споменаваше за отсъстващия зет, всичко, всичко потвърждаваше омразното подозрение, че той имаше някакви намерения спрямо нея.

Добре, но защо се измъчвах толкова? Не можеше ли в края на краищата да се махна от тази къща, щом онзи ме дразни дори малко? Какво ме задържаше? Нищо. Ала с изключителна нежност и удоволствие си спомнях как тя ме повика на терасата, сякаш за да я защитя, и как накрая ми стисна силно, силно ръката...

Бях оставил отворени жалюзите, както и капациите на прозореца. По едно време луната се спусна, показа се в моя прозорец, като че искаше да ме следи, да ме изненада все още буден в леглото, за да ми каже:

— Разбрах, разбрах, драги! А ти не разбра ли? Наистина ли?

---

[1] На двадесети септември 1870 година, разбивайки стените при Порта Пиа, италианските войски влезли в Рим и го присъединили към италианската държава. ↑

§12. ОКОТО И ПАПИАНО

— Трагедията на Орест в театър на марионетки! — дойде да ми обясни господин Анселмо Палеари. — Автоматични марионетки, последно изобретение. Тази вечер в осем и половина на улица Префети, номер петдесет и четири. Би трябвало да отидем, господин Меис.

— Трагедията на Орест?

— Точно тъй! D'apres Sophocle^[1], пише на афишчето. Навярно е „Електра“. Чуйте сега какво странно нещо ми идва на ум! Представете си, че тъкмо във връхния момент, точно когато марионетката Орест се готви да отмъсти на Егист и на майка си за смъртта на баща си, изведнъж книжното небе на малката сцена се разкъса. Какво ще стане? Кажете вие!

— Не бих могъл да кажа — отговорих, като вдигнах рамене.

— Много е лесно да се отгатне, господин Меис! Орест ще остане ужасно разочарован от тази дупка в небето.

— Защо?

— Оставете ме да кажа. Орест все още ще чувствава порива на отмъщението, ще иска да го следва с пламенна страст, но очите му точно тогава ще се насочат натам, към разкъсаното място, откъдето всякакъв вид зли влияния ще проникнат на сцената, и ще почувствава, че ръцете му се отпускат. С една дума, Орест ще стане Хамлет. Повярвайте ми, господин Меис, цялата разлика между античната трагедия и съвременната е в една дупка на небето от хартия.

И си отиде, като влачеше чехлите си.

От облачните висини на своите абстрактни разсъждения господин Анселмо често спускаше като лавини своите мисли. Смисълът, връзката, това, което бе породило тези мисли, оставаше горе, между облаците, тъй че оня, който го слушаше, трудно разбираше нещо.

Образът на марионетката Орест, разколебана от дупката в небето, все пак дълго остана в съзнанието ми. По едно време въздъгнах:

„Блажени са марионетките, над чиито дървени глави книжното небе не се разкъсва! За тях няма да има мъчителни съмнения, нито задръжки, нито трудности, нито кошмари, нито милосърдие — нищо няма да има! И могат достойно да играят и да се наслаждават на своята комедия, да обичат, да се самоуважават и почитат, без да страдат от главозамайване или главовъртеж, защото за техния ръст и за техните действия тяхното небе е съразмерен покрив.

А прототипа на тези марионетки — продължих да разсъждавам аз, — драги господин Анселмо, вие си го имате в къщи, това е вашият недостоен зет Папиано. Кой повече от него е доволен от ниското книжно небе, което е над него, удобно и спокойно обиталище на пословичния бог, великодушен, готов да си затвори очите и да вдигне опростително ръка? На тоя бог, който сънливо повтаря при всяка дяволия: «Помогни си сам, та и аз да ти помогна!» И вашият Папиано сам си помага по всички възможни начини. За него животът е едва ли не игра на ловкост. И с каква наслада се вмъква във всички сплетни: пъргав, предприемчив, бърлив!“

Папиано беше около четиридесетгодишен, висок на ръст и със здрави крайници; малко плешив, с големи едва-едва прошарени мустаци под носа — голям нос с трептящи ноздри. Очите му бяха сиви, остри и неспокойни като ръцете: виждаше всичко и пипаше всичко. Например, докато говореше с мен, кой знае как забелязваше, че Адриана зад гърба му се мъчи да почисти и постави на място някакъв предмет в стаята, и веднага се спускаше като стрела:

— Пардон!

Изтичваше при нея, вземаше предмета от ръката ѝ:

— Не, скъпо момиче, ето така се прави!

И го почистваше, сам го поставяше на място, за да се върне при мене. Или пък забелязваше, че брат му, който страдаше от епилептични припадъци, „се занася“ и изтичваше да му удари няколко плесничета и да го чукне по носа:

— Шипионе, Шипионе!

Или му духаше в лицето, докато се съвземе. Кой знае колко щях да се развличам с него, ако за проклетия не се чувствувах вечно гузен!

Разбира се, той веднага забеляза това още първите дни или поне го предусети. Започна истинска обсада, изградена от учтивости, които представляваха въдици, за да се разприказвам. Струваше ми се, че

всяка негова дума, всеки негов въпрос, дори най-невинните, криеха някакво притворство. Междувременно аз не желяех да се показвам недоверчив, за да не засиля неговите подозрения, но раздражението, което той ми причиняваше със своето държане на мъчител-угодник, ми пречеше да се прикривам.

Раздражението ми се увеличаваше и поради други две вътрешни и тайни причини. Едната беше следната: без да бях извършил лоши постъпки, без да бях направил зло някому, аз трябваше да се пазя, да се озъртам напред и назад уплашен, подозрителен, сякаш бях загубил правото да бъда оставен на спокойствие. Другата причина не желяех да призная дори сам пред себе си и именно затова тя тайно ме дразнеше още повече. Напразно си казвах:

„Глупако, върви си, махай се от тоя досадник!“

Ала не си отивах. Вече не можех да си отида.

Борбата, която водех срещу себе си, за да не осъзная чувствата си към Адриана, ми пречеше в същото време да размисля какви последствия ще има за тези чувства моето свръхненормално положение в живота. И си оставах объркан, разяждан от недоволство от себе си, в непрекъснато терзание, докато външно бях усмихнат.

Онова, което случайно узнах зад жалюзите онази вечер, още не бе се изяснило за мене. На пръв поглед лошото мнение, което Папиано си беше изградил за мен от сведенията, дадени му от госпожица Капорале, се беше изличило, когато се представих. Той наистина ме измъчваше, но сякаш правеше това повече по навик. Очевидно нямаше тайно намерение да ме изгони, дори напротив! Какво замисляше? След неговото връщане Адриана беше станала тъжна и ме отбягваше, както в първите дни. Госпожица Силвия Капорале говореше на „вие“ с Папиано в присъствие на другите, но този хвалипръцко й говореше на „ти“ открито, дори я наричаше *Рея Силвия*^[2]. Аз не можех да си обясня тези негови подигравателни и интимни обноски. Вярно е, че тази нещастница не заслужаваше голямо уважение поради безредието на своя живот, но все пак не биваше да се отнася с нея тъй един човек, който не й беше нито роднина, нито близък приятел.

Една вечер (имаше пълнолуние и сякаш бе ден) от моя прозорец видях, че тя е сама и тъжна на терасата, където сега вече се събирахме рядко, и то без предишното удоволствие, тъй като към нас се присъединяваше и Папиано, който беше бърбив за всички. Подтикнат

от любопитство, намислих да отида и да я изненадам в този миг на униние.

Както винаги в коридора, до вратата на моята стая, сгърчен върху сандъка, бдеше братът на Папиано в същата поза, в която го бях видял първия път. Дали беше избрал за жилище това място, или вардеше пред вратата ми по заповед на брат си?

Госпожица Капорале плачеше на терасата. Отначало нищо не искаше да ми каже, оплака се само от жестоко главоболие. После сякаш взе внезапно решение, обърна се, погледна ме в лицето, протегна ми ръка и ме попита:

— Вие мой приятел ли сте?

— Ако искате да ми окажете тази чест... — отговорих аз, като се поклоних.

— Благодаря. Без излишни вежливости, моля ви се! Ако знаехте каква нужда имам от приятел, от истински приятел в този миг! Вие би трябвало да го разберете, вие, който сте сам на света като мен. Но вие сте мъж! Ако знаехте, ако знаехте...

Захапа кърпичката, която държеше, за да потисне плача си. Не успя и гневно я раздра със зъби.

— Жена, стара и грозна! — възкликна тя. — Три нещастия, за които няма лек! Защо живея аз?

— Успокойте се, моля ви — казах аз натъжен. — Защо говорите така, госпожице?

Не успях да кажа друго.

— Защото... — избухна тя, но спря внезапно.

— Кажете — настоях, — щом имате нужда от приятел...

Тя поднесе към очите си разкъсаната кърпичка.

— Аз по-скоро имам нужда да умра! — изхълца после с такава дълбока и силна покруса, че веднага мъка стисна гърлото ми.

Никога няма да забравя болезнената гънка на тази увехнала и некрасива уста, докато произнасяше думите, нито треперенето на брадичката, където се виеха няколко черни косъма.

— Не, дори и смъртта не ме желае — подхвана тя. — Нищо, извинете, господин Меис. Каква помощ бихте могли да ми дадете? Никаква. Най-много думи... Да, малко съчувствие. Аз съм сирота и трябва да стоя тук, за да се отнасят с мен като към... Може би вие сте

забелязали. А нямат право, знаете ли? Не мислете, че ми правят някакво благодеяние...

И тук госпожица Капорале ми разказа за шестте хиляди лири, откънати ѝ от Папиано, за което вече споменах.

Колкото и мъката на тази нещастница да ме интересуваше, друго исках да узная аз от нея. Като се възползувах (признавам това) от възбуждението, в което тя се намираше, може би защото беше пийнала някоя чашка повече, аз дръзнах да я попитам:

— Извинете, госпожице, но защо му ги дадохте тези пари?

— Защо? — и стисна юмруци. — Две подлости, едната по-черна от другата! Дадох му ги, за да му покажа, че добре съм разбрала какво желае от мен. Разбрахте ли? Жена му беше още жива, а той...

— Разбрах.

— Представяте ли си? — подхвана тя разпалено. — Бедната Рита...

— Съпругата?

— Да, Рита, сестрата на Адриана... Две години болна, между живота и смъртта... Представяте ли си как аз... Но тук хората знаят как се държах, знае Адриана и затова ме обича, тя наистина ме обича, клетата. И как останах тука? Вижте: заради него трябваше да се разделя с пианото, което за мене беше... всичко, разбирате, нали! Не само защото ми беше професия: аз разговарях с моето пиано! Като момиче, в Академията компонирах. Компонирах и по-късно, вече дипломирана, а после изоставих това... Но когато имах пианото, все още компонирах, само за себе си, импровизирах, давах изблик на чувствата си... опиянявах се до падане на земята, повярвайте, припадах в определени моменти. Сама не зная какво се изливаше от душата ми: ставах едно цяло с инструмента и не моите пръсти раздвижваха клавиатурата — аз карах да плаче и сетне моята душа. Мога само това да ви кажа, че една вечер (живеехме заедно с мама в един мецанин) се събраха хора, долу на улицата, които дълго ми ръкопляскаха, след като свърших. Едва ли не изпитах страх.

— Извинете, госпожице — предложих ѝ тогава, за да я утеша по някакъв начин, — не бихте ли могли да наемете едно пиано? Тъй доволен ще бъда да ви чувам да свирите, че ако вие...

— Не — прекъсна ме тя. — Как искате все още да свиря! За мене тази работа свърши. Дрънкам просташки песнички. Край! Свършено

е...

— Но господин Теренцио Папиано — дръзнах да попитам отново — може би е обещал да ви върне всичките пари?

— Той? — рече внезапно госпожица Капорале, разтърсена от гняв. — Та кой си ги е искал? Е, да, той сега ми обещава това, но ако му помогна... Хайде де! Иска да бъде подпомогнат от мене, именно от мене, той има безочиято да ми предложи това, ей тъй, спокойно...

— Да го подпомогнете? В какво?

— Да извърши нова низост! Разбирате ли? Виждам, че вече разбирате.

— Адри... го... го... спожица Адриана? — заекнах аз.

— Именно. Трябвало да я убедя! Аз, разбирате ли?

— Да се омъжи за него?

— Естествено. Знаете ли защо? Тя, тази клета нещастница, може би има четиринадесет или петнадесет хиляди лири зестра: това е зестрата на сестрата, която той трябваше да върне веднага на господин Анселмо, защото Рита почина, без да остави деца. Не зная какви ги е забъркал. Поиска година време, за да върне парите. Сега се надява, че... Тихо! Ето Адриана!

Затворена в себе си и по-плаха от всякога, Адриана се приближи до нас. С една ръка обгърна талията на госпожица Капорале и ми кимна леко за поздрав. След всичко, което ми бе доверено, почувствувах силно раздражение, като я виждах тъй покорна и едва ли не робиня на омразната тирания на онзи мошеник. Малко след това на терасата се появи като сянка братът на Папиано.

— Ето го — каза тихо Капорале на Адриана.

Момичето притвори очи, усмихна се горчиво и се оттегли от терасата, като ми каза:

— Извинете, господин Меис. Лека нощ.

— Шпионинът — прошепна госпожица Капорале, като намигна.

— Но от какво се страхува госпожица Адриана? — изпуснах се аз, защото съвсем ми накупя. — Не разбира ли, че като постъпва тъй, отпуска юздите на оня, който ще се възгордее още повече и ще бъде още по-голям тиранин? Слушайте, госпожице, аз ви доверявам, че чувствувам голяма завист към всички, които умеят да се наслаждават на живота и изпитват към него интерес. Възхищавам им се. Между оня, който примирено изпълнява ролята на роб, и оня, който макар и с

насилие е станал господар, моята симпатия е на страната на последния.

Госпожица Капорале забеляза възбуждението, с което произнесох тези думи, и с предизвикателен вид ми каза:

— А защо тогава не опитате вие пръв да се разбунтувате?

— Аз?

— Вие, вие — потвърди тя, като ме гледеше подстрекателски в очите.

— Но извинявайте, какво общо имам аз с тази работа? — отговорих. — Аз бих могъл да се разбунтувам само по един начин — като си отида.

— Е, добре — заяви лукаво госпожица Капорале, — може би Адриана не желае тъкмо това.

— Не желае аз да си вървя?

Тя размаха във въздуха дрипавата кърпичка и после, като въздъхна, я нави на пръста си.

— Кой знае!

Вдигнах рамене.

— На вечеря, отивам на вечеря! — извиках аз и я зарязах там, на терасата.

Като начало още същата вечер, минавайки по коридора, спрях пред сандъка, на който отново се беше свил Шипионе Папиано.

— Извинете — казах му аз, — не можете ли да си намерите друго, по-удобно място? Тук вие ми пречите.

Оня ме загледа тъпо, с морни очи, без да се раздвижи.

— Разбрахте ли? — повторих аз, като го разтърсих за ръката.

Но сякаш говорех на стената! Тогава се откряна вратата в дъното на коридора и се показа Адриана.

— Моля ви, госпожице — казах ѝ, — опитайте се да накарате този нещастник да разбере, че би могъл да отиде да седне на друго място.

— Той е болен — опита се да го извини Адриана.

— Още повече, щом е болен! — отвърнах аз. — Тук не му е добре: липсва му въздух... И после, да лежи по цял ден на един сандък... Искате ли аз да кажа на брат му?

— Не, не — побърза да отговори тя. — Аз ще му кажа, бъдете спокоен.

— Разбирате, нали — добавих. — Още не съм станал крал, та пред вратата ми да стои часовой.

От тази вечер нататък загубих контрол над себе си, започнах открито настъпление срещу кротостта на Адриана, затворих очи и без да разсъждавам повече, се отдадох на моето чувство.

Клетата малка майчица! Още отначало тя бе разкъсвана между страха и надеждата. Не можеше да се отдаде на надеждата, като подозираше, че аз действувам, защото съм засегнат; ала, от друга страна, чувствавах, че страхът в нея се дължи също и на тайната и почти несъзнателна надежда, че няма да ме загуби. И затова, като подхранвах тази нейна надежда с новото си решително държане, тя не можеше да се отдаде изцяло на страха.

Това нейно деликатно объркване, тази добродетелна сдържаност в същото време ми попречиха веднага да застана лице срещу лице със себе си, а ме накараха да задълбоча почти скритото съперничество с Папиано.

Очаквах той да се опълчи срещу мен още първия ден, като преустанови обичайната си церемониалност и учтивост. Но не стана тъй. Освободи брат си от неговия наблюдателен пост на сандъка, както аз пожелах, и стигна дотам, че започна да се шегува с обърквания и угрижен вид на Адриана в мое присъствие.

— Съжалете я, господин Меис: тя е срамежлива като монахиня, моята балдъзка!

Това неочаквано отстъпление и неговото свободно държане ме накараха да се замисля. Къде се готвеше да нанесе контраудар?

Една вечер той пристигна в къщи заедно с някакъв индивид, който влезе, тропайки силно с бастуна по пода. Понеже беше обут в платнени пантофи, които не вдигаха шум, като тропаше с бастуна, този човек навярно искаше да се увери, че ходи.

— Къде го този мой скъп роднина? — завика той с подчертан торински акцент, без да свали от главата си голямата шапка с повдигната периферия, нахлупена чак до очите, замъглени от виното, без да махне луличката от устата си, с която сякаш си печеше носа — по-червен от носа на госпожица Капорале. — Къде го този мой скъп роднина?

— Ето го — каза Папиано, като ме посочи, после се обърна към мене. — Господин Адриано, една приятна изненада! Господин

Франческо Меис от Торино, ваш роднина.

— Мой роднина! — възкликнах смаян.

Оня затвори очи, вдигна като мечка лапа и дълго я държа във въздуха, очаквайки да я стисна.

Оставих го да чака тъй, в тази поза, и го наблюдавах известно време. После попитах:

— Каква е тази комедия?

— Ама, моля ви, извинявайте, защо? — рече Теренцио Папиано.

— Господин Франческо Меис тъкмо сега ме увери, че е ваш...

— Братовчед — подкрепи го оня, без да отвори очи. — Всички Меис сме роднини.

— Но аз нямам щастието да ви познавам! — възразих.

— И таз хубава! — извика оня. — Че аз тъкмо заради вас дойдох.

— Меис, от Торино? — попитах, като се преструвах, че се мъча да си спомня. — Но аз не съм от Торино.

— Как, как? — намеси се Папиано. — Извинете, но не ми ли казахте, че до десетгодишна възраст вие сте били в Торино?

— Ами че да! — подхвана другият тогава, раздразнен, че се поставя под съмнение нещо съвсем сигурно за него. — Братовчед, братовчед! Този господин тук... как се казва?

— Теренцио Папиано, на вашите услуги.

— Ха така: Теренциано ми обади, че татко ти е заминал за Америка! И какво значи това: значи, ти си син на чичо Антони, който замина оттам за Америка. И ние сме братовчеди.

— Но баща ми се казва Паоло...

— Антони!

— Паоло, Паоло, Паоло! Вие ли знаете по-добре от мене?

Оня вдигна рамене и разтегна уста.

— Май че се казваше Антони — повтори, като потърка четинестата си брадичка, небръсната поне от четири дни и почти напълно сива. — Няма да споря: може да е Паоло. Не си спомням много добре, че малко го познавах...

Бедният човек! Смяташе, че е в състояние да знае по-добре от мене как се казва неговият чичо, заминал за Америка, но се примири, защото на всяка цена искаше да е мой роднина. Каза ми, че баща му, който също като него се наричал Франческо и бил брат на Антонио, тоест на баща ми Паоло, напуснал Торино, когато той бил още

момчурляк на седем години; бил беден чиновник и живял винаги далече от семейството си, ту тук, ту там. И затова той познавал слабо роднините си както по бащина, тъй и по майчина линия, но независимо от това бил сигурен, че е мой братовчед.

Попитах го помни ли дядото, поне дядото... Да, познавал го, но не си спомня добре дали го е видял в Павиа или в Пиаченца.

— Тъй ли? Познавахте го? И как изглеждаше?

Изглеждаше е... не си спомнял, просто не си спомнял.

— Е, че оттогава минаха тридесет години...

Не изглеждаше никак злонамерен, по-скоро приличаше на нещастник, който е удавил собствената си душа във виното, за да не чувства твърде силно тежестта на досадата и на нищетата. Кимаше непрекъснато със затворени очи, като потвърждаваше всичко, което казвах, за да ми направи удоволствие. Ако му бях казал, че като деца сме расли заедно и неведнъж съм му скубал косите, той и това би потвърдил по същия начин, сигурен съм. Само в едно не биваше да се съмнявам, че сме братовчеди: по това не можеше да се спори, беше вече установено, той бе твърдо убеден и толкоз.

По едно време обаче погледнах Папиано и като го видях да ликува, желанието ми да се шегувам се изпари. Освободих пияния нещастник с думите „Довиждане, драги братовчедо!“ и попитах Папиано, като го фиксирах в очите, за да го накарам да разбере, че не съм лъжица за неговата уста:

— Кажете ми сега, откъде изкопахте този екземпляр?

— Много извинявайте, господин Адриано! — започна мошеникът, комуто не мога да не призная голямата находчивост. — Забелязвам, че за вас не беше щастие...

— Стига и това, че вие както винаги сте щастлив! — извиках аз.

— Не, исках да кажа, че не ви достави удоволствие. Но повярвайте, всичко стана случайно. Ето чуйте: тази сутрин отивам в данъчното управление, за да свърша една работа на маркиза, моя патрон. Докато стоя там, чувам да се вика високо: „Господин Меис, господин Меис.“ Обръщам се веднага, като мисля, че и вие сте там по някоя работа, та, казвам си, ако има нужда от мен, да помогна, вие знаете, че винаги съм готов. Нищо подобно: викаха този екземпляр, както сполучливо го нарекохте, и тогава тъй... от любопитство се приближих и го попитах дали наистина се казва Меис и откъде е,

защото аз имам удоволствието и честта да оказвам гостоприемство на един Меис. Ето как стана всичко! Той ме увери, че вие сигурно сте негов роднина, и дойде да се запознае с вас...

— Значи, в данъчното управление?

— Да, точно така, там е чиновник, помощник данъчен агент.

Истината ли казваше? Реших да се убедя сам. И всичко се оказа наистина вярно, но също тъй вярно беше, че докато аз исках да се сблъскам открито с него, подозрителният Папиано, като се стараяше да прикрие в настоящето своите тайни машинации, избягваше схватката, за да рови вместо това моето минало и по този начин да ме нападне откъм гърба. Вече го познавах добре и имах твърде сериозни основания да се опасявам, че той със своя забележителен нюх не беше хрътка, която дълго щеше да тича на вятъра. И тежко ми, ако надушеше най-малката следа — без съмнение би я проследил чак до воденицата на имението *Стия*.

Представете си тогава моята уплаха, когато само след няколко дни, докато стоях в стаята и четях, откъм коридора, като от отвъдния свят, чух един глас, споменът за който беше все още пресен в моята памет:

— *Agradecio Dio, antes, che me la son levada de sobre!*^[3]

Испанецът? Оня брадат, набит испанец от Монте Карло? Оня, който искаше да играе с мене и с когото се карах в Ница? Ах, по дяволите! Ето следата! Папиано беше успял да я открие!

Скочих на крака, като се хванах за масичката, за да не падна. Внезапно объркан от страх, слисан, почти смазан, нададох ухо, като мислех как да бягам, щом ония двамата — Папиано и испанецът (той беше — нямаше съмнение, просто го видях, като чух гласа му), прекосят коридора. Да бягам? Ами ако Папиано, влизайки в къщи, бе попитал слугинята дали съм си у дома? Какво ще си помисли при моето бягство? Но, от друга страна, ако той вече знаеше, че не съм Адриано Меис? Спокойно! Какво можеше да узнае за мен от испанеца? Че ме е видял в Монте Карло. Казах ли му тогава, че се казвам Матиа Паскал? Може би. Не си спомнях...

Без сам да зная как, се намерих пред огледалото, сякаш някой ме бе хванал за ръка и ме бе завел там. Огледах се. Ах, това проклето око! Може би заради него оня щеше да ме познае. Но как така, как така Папиано беше успял да стигне дотам, че да узнае моята авантюра в

Монте Карло? Това ме изумяваше повече от всичко друго. Какво трябваше да правя междувременно? Нищо. Да чакам да се случи, каквото трябваше да се случи.

Нищо не се случи. И въпреки това страхът не ме напусна дори същия ден вечерта, когато Папиано ми обясни мистерията — за мен необяснима и неразрешима, и тъй ми показа, че съвсем не е надушил следите на моето минало. Само случаят, който от известно време ме облагодетелствуваше, беше пожелал да ми направи още една услуга, като ме сблъска с оня испанец. А испанецът може би изобщо не си спомняше за мене.

Според сведенията, които Папиано ми даде за него, аз трябвало да го срещна в Монте Карло, защото той бил играч по професия. Странното беше, че го срещнах в Рим, или по-скоро, че като дойдох в Рим, бях попаднал в една къща, където и той имаше достъп. Наистина, ако нямаше от какво да се страхувам, тази случайност не би ми се сторила чак толкова странна: рядко ли се случва да се сблъскаме с някого, с когото случайно сме се запознали някъде другаде? От друга страна, той имаше или смяташе, че има сериозни причини, за да идва в Рим, и то в дома на Папиано. Виновен бях аз, или по-точно случаят, който ме беше накарал да си обръсна брадата и да си сменя името.

Преди около двадесет години маркиз Джилио Д'Аулета, на когото Папиано беше секретар, оженил единствената си дъщеря за дон Антонио Пантогада, аташе към Испанската легация при Светия престол. Скоро след сватбата Пантогада бил открит от полицията в някаква комарджийница, заедно с други лица от римската аристокрация, и бил отзован в Мадрид. Там продължил да играе или върши още по-лоши неща, поради което бил принуден да напусне дипломацията. Оттогава насетне маркиз Джилио Д'Аулета нямал повече мира, принуден бил непрекъснато да изпраща пари, за да изплаща дълговете от комар на непоправимия си зет. Преди четири години жената на Пантогада починала, като оставила една дъщеря на около шестнадесет години, която маркизът пожелал да вземе при себе си, като знаел иначе в какви ръце ще остане. Пантогада не искал да я остави да му се изплъзне, но после, принуден от неотложни парични нужди, отстъпил. Сега той непрестанно заплашвал тъста си, искал да си вземе дъщерята и тъкмо този ден бил дошъл в Рим с това намерение, с други думи, за да измъкне още пари от бедния маркиз,

знаейки добре, че маркизът никога не би изоставил в неговите ръце своята скъпа внучка Пепита.

С пламенни думи той, Папиано, заклеяваше недостойното изнудване от страна на Пантогада. И неговият благороден гняв беше наистина искрен. Докато той говореше, аз се възхитих на завидното устройство на неговата съвест, която, макар и да се възмущаваше по този начин, му позволяваше най-спокойно да върши подобни неща, във вреда на такъв добър човек като Палеари, неговия тъст.

Междувременно маркиз Джилио този път решил да се държи твърдо. Следваше, че Пантогада трябваше да остане в Рим доста време и сигурно отново щеше да навести в къщи Теренцио Папиано, с когото навярно се разбираше чудесно. Така че една среща между мен и този испанец рано или късно щеше да стане неизбежна. Какво да се прави?

Като не можех да се посъветвам с други, отново се посъветвах с огледалото. От гладката повърхност сякаш из дъното на яза изплува образът на покойния Матиа Паскал, от когото бе останало само онова кривогледо око, и ми каза тъй:

— В каква неприятна бъркотия си се набутал, Адриано Меис! Ти се страхуваш от Папиано, признай! И ти се иска мен да обвиниш, пак мене, само защото аз в Ница се скарах с този испанец. Но аз имах основания за това, много добре знаеш. А засега не смяташ ли, че ще е достатъчно да изтриеш от лицето си последната следа от мен? Щом е тъй, следвай съвета на госпожица Капорале, обърни се към доктор Амброзини, който ще ти оправи окото. А после... ще видим!

---

[1] По Софокъл (фр.). ↑

[2] Рея Силвия, майката на Ромул и Рем, митическите основатели на Рим. ↑

[3] Благодаря на бога, че навреме се отървах от нея! (исп.) ↑

§13. ФЕНЕРЧЕТО

Четиридесет дни на тъмно.

Сполучлива, ох, сполучлива излезе операцията. Само дето окото ми щеше да остане съвсем мъничко по-голямо от другото. Ех, нищо! А междувременно трябваше да прекарам четиридесет дни на тъмно в моята стая.

Можех да се убедя, че когато човек страда, си създава особени представи за доброто и за злото, тоест за доброто, което другите трябва да му правят и на което той смята, че има право, сякаш от неговите страдания произтича някакво право на компенсация. А също и за злото, което той може да причинява на другите, като че за това му дават право неговите страдания. И ако другите не вършат задължителната добрина, той ги обвинява и като резултат лесно се самоизвинява за всичкото зло, което причинява.

След няколко дни затвор, прекарани в мрака на слепотата, желанието, нуждата да бъда утешаван по някакъв начин нарасна и се превърна в ожесточение. Естествено, давах си сметка, че се намирам в чужда къща и че дори само поради това трябваше да бъда благодарен на моите домакини за деликатните грижи, които проявяваха към мене. Но тези грижи не ми бяха достатъчни, дори ме дразнеха, сякаш ми ги оказваха напук. Точно така! Защото се досещах от кого идват те. Адриана ми показваше посредством тези грижи, че с мислите си е почти целия ден там, с мен, в моята стая. Благодаря за утешението! Ставаше ли ми по-топло от това, щом моята мисъл в същото време я следваше целия ден с вълнение из къщата? Тя единствено можеше да ме утеши: трябваше да го стори; тя, която повече от другите беше в състояние да разбере как и доколко ми тежи досадата и ме изгаря желанието да я видя или поне да почувствувам нейната близост.

Вълнението и досадата нараснаха и поради раздразнението, което предизвика новината за внезапното заминаване на Пантогада от Рим. Щях ли да се затворя тъй за цели четиридесет дни в мрака, ако знаех, че той ще замине толкова скоро?

За да ме утеши, господин Анселмо Палеари реши да ми докаже с дълго разсъждение, че мракът е въображаем.

— Въображаем? Този, в който съм потопен? — извиках аз.

— Малко търпение, ще ви обясни.

И той ми разви (може би за да се подготвя за спиритическите опити, които щяха да се състоят този път в моята стая, за да ме поразвлекат), та казвам, той ми разви твърде примамливо едно свое философско схващане, което може би трябва да се нарече „фенерософия“.

От време на време добрият човек прекъсваше речта си, за да ме попита:

— Спите ли, господин Меис?

Аз се изкушавах да му отговоря: „Да, благодаря, спя, господин Анселмо.“

Но тъй като неговите намерения всъщност бяха добри — той искаше да ми прави компания, отговарях му, че ми е много забавно и го молах да продължи.

И господин Анселмо продължаваше да ми доказва, че за наше нещастие ние не сме като дървото, което живее и само не съзнава това и за което земята, слънцето, въздухът, дъждът, вятърът не изглеждат приятелски или враждебно настроени, каквито те в действителност не са. Обратно, на нас хората още от рождение ни е отредена печалната привилегия *да чувствуваме*. Ние живеем заедно с прекрасната илюзия, която е резултат от това: вземаме като съществуваща вън от нас реалност нашето вътрешно усещане за живота — изменчиво и различно според случая, времето и щастието.

И господин Анселмо сравняваше това усещане за живота с фенерче, което всеки от нас носи запалено вътре в себе си. Фенерче, което ни позволява да се видим заблудени на земята, позволява ни да видим злото и доброто. То хвърля около нас по-широко или по-тясно кръгче светлина, отвъд което е черен мрак, страхотен мрак, който не би съществувал, ако в нас фенерчето не беше запалено, ала в съществуването на който ние вярваме, докато фенерчето свети в нас. И накрая като загасне от един полъх, след нашия въображаем мъгляв ден ни поглъща вечната нощ. А може би ние просто се оказваме във власт на Съществуването, което само е разбило празните форми на нашето съзнание?

— Спите ли, господин Меис?

— Продължавайте, продължавайте, господин Анселмо, не спя. Струва ми се, че виждам фенерчето, за което говорите.

— Ах, хубаво... Но тъй като вашето око е болно, нека не навлизаме твърде много във философията, нали? И по-скоро да се опитаме да проследим за развлечение загубените светулки, каквито са нашите фенерчета в мрака на човешката орисия. Най-напред искам да кажа, че те имат най-разнообразни цветове. Какво бихте казали вие? Според стъклото, което ни доставя илюзията — голяма търговка на цветни стъкла. На мене ми се струва обаче, господин Меис, че в някои исторически епохи, както в някои възрасти на индивидуалния живот може да се установи преобладаването на определен цвят. Нали така? И наистина във всяка епоха обикновено между хората се установява известна съгласуваност на чувствата, която дава светлина и цвят на тия големи фенери, каквито са абстрактните понятия: ИСТИНА, ДОБРОДЕТЕЛ, КРАСОТА, ЧЕСТ и какво ли не още... А не ви ли се струва, че е бил червен например големият фенер на езическата добродетел? С виолетов цвят, потискащ цвят — християнската добродетел? Светлината на една обща идея се подхранва от колективно чувство и ако това всеобщо чувство се разбие, наистина остава фенерът на абстрактното понятие, но пламъкът на идеята вътре в него пращи, трепти, плаче, както обикновено става във всички ония периоди, които се наричат преходни. И после не са редки в историята буйни пристъпи на вятър, които загасят отведнъж всички тези големи фенери. Какво удоволствие! Във внезапно настъпилия мрак тогава настъпва неописуемо объркване на самотните фенерчета: един отива насам, друг отива нататък, трети се връща назад, друг се върти, никой не може да намери пътя — блъскат се, скупчват се от време на време по десетки, по две десетици, но не могат да се споразумеят и отново се разпръсват сред голяма бъркотия, в яростен ужас като мравките, които не намират дупката на своя мравуняк, запушена за развлечение от някое жестоко дете. Струва ми се, господин Адриано, че ние се намираме тъкмо в един от тези мигове: дълбок мрак и голяма бъркотия! Всички големи фенери са загасени, към кого да се обърнем? Може би трябва да вървим назад? Към оцелелите фенерчета, към онези, които великите покойници са оставили запалени на своите гробове? Спомням си едно хубаво стихотворение от Николо Томазо:

*Ти, малък мой светилник,
не грееш като слънце.
Не пушиш като клада.
А твоят малък пламък
нагоре към небето
стреми се да се върне.
Над гроба ми ще светиш
сред ветрове и бури.
Години ще минават.
И пътниците в мрака
със загасени свеци
от мене ще припалват.*

Но какво да правим, господин Меис, ако на нашата лампа липсва свещеното масло, което е подхранвало лампата на поета? Все още мнозина ходят по черквите, за да набавят необходимото гориво за своите фенерчета. Повечето от тях са бедни старци, клетки жени, които животът е излъгал и които вървят напред из мрака на битието със своето запалено чувство, подобно на кандило, което пазят с трепетна грижа от ледения полъх на последните разочарования, та да им трае запалено поне дотам, до фаталната пропаст, към която бързат, като гледат непрекъснато пламъчето и постоянно си мислят: „Бог ме вижда!“, за да не чуват шума на живота наоколо, който звучи в ушите им като богохулство. „Бог ме вижда...“ — казват те, защото го виждат самите те, и то не само в себе си, но във всичко, дори и в своята бедност, в своите страдания, за които накрая ще бъдат възнаградени. Слабичкият, но спокоен пламък на тези малки фенерчета естествено събужда мъчителна завист у мнозина от нас. А у много други, които си мислят, че са въоръжени като Зевс със светкавиците, укротени от науката, и носят триумфално електрически лампички — обратно, те предизвикват презрително съжаление. Но питам ви аз сега, господин Меис, дали всичкият този мрак, тази огромна загадка, над която напразно философите разсъждаваха някога и която сега вече науката не изследва, но и не изключва съвсем, дали в края на краищата този мрак не е измама като всяка друга, измама на нашия разсъдък, някакво хрумване, което не може да бъде оцветено от нашите фенерчета? Ами

ако ние в края на краищата се убедим, че цялата тази загадка не съществува около нас, а само в нас, и е резултат на прословутото ни чувство за живота, тоест на фенерчето, за което досега говорех? Ами ако смъртта, която толкова ни плаши, не съществува и е не изгасване на живота, а полъхът, който изгася в нас нашето фенерче? Полъхът, който премахва проклетото ни мъчително, страшно чувство за живота, стеснено, защото е ограничено от въображаемия мрак отвъд мъничкия кръг слаба светлина, която ние, загубени светулки, разпръскваме около нас? Нашият живот остава сякаш затворен в тази светлина, изключен за известно време от живота на всемира, от вечния живот, в който ние имаме усещането, че някой ден трябва да се върнем, докато всъщност ние винаги сме в него и винаги трябва да оставаме в него, но без да ни терзае мъчителното чувство, че сме изгнаници? Границата е илюзорна, тя е в зависимост от нашата дребна светлинка, от нашата индивидуалност: в реалния свят тя не съществува. Ние — не зная дали това разсъждение ще ви направи удоволствие, — ние винаги сме живели и ще живеем с вселената, дори и сега, в сегашния наш облик, ние участвуваме във всички прояви на вселената, но не го знаем, не го виждаме, защото за съжаление тази проклета плачлива светлинка ни кара да виждаме само докъдето достига онова малко осветено кръгче. Поне тази светлинка да ни показваше околното такова, каквото то е в действителност! Нищо подобно! Тя го оцветява по свой начин, кара ни да виждаме някои неща, за които ние трябва искрено да съжаляваме, по дяволите, защото в друга форма на съществуване над тях бихме се смели тъй лудешки, че устните ни биха се разчекнали! Смях, господин Меис, смях над всички суетни глупави огорчения, които фенерчето ни е причинило, над всички сенки, над всички странни и амбициозни призраци, които е издигнало пред нас и около нас, над страховете, които ни е вдъхвало!

О, но защо господин Анселмо Палеари, макар и да приказваше с основание против фенерчето, което всеки от нас носи запалено в себе си, искаше сега да запали друго фенерче с червено стъкло там, в моята стая, за своите спиритически опити? Не му ли беше достатъчно онова, което имаше?

Попитах го.

— За коректив! — отговори той. — Едно фенерче срещу друго! Освен това, знаете ли, едното по някое време ще загасне!

— Мислите ли, че това е най-добрият начин да видите нещо? — дръзнах да го запitam.

— Вижте, тъй наречената светлина — отвърна с готовност господин Анселмо — ни служи да виждаме измамно тук тъй наречения живот, а за да прогледнем отвъд този живот, светлината никак не е от полза, дори вреди. Глупави са твърденията на някои учени с изсушени сърца и ограничени умствени възможности, които за свое удобство настояват, че тези опити представлявали посегателство над науката или природата. Съвсем не! Освен оскъдните нормални познания ние искаме да открием други сили, други закони, друг живот в природата, по дяволите, нали пак изследвам природата! Ние искаме да разчупим ограниченото разбиране, което нашите ограничени сетива обикновено ни дават. Извинете, сега учените нали се мъчат да създават подходяща обстановка и условия за доброто провеждане на своите опити? Може ли да се мине без камера обскура във фотографията? И какво следва от това? Съществуват толкова много средства за контрол!

Обаче както можах да се уверя няколко вечери по-късно, господин Анселмо не използваше никакво средство за контрол. Нали това бяха опити в семейна обстановка! Можеше ли той да подозира, че госпожица Капорале и Папиано го мамят за собствено удоволствие? И защо всъщност? Какво удоволствие е това? Той беше повече убеден и изобщо нямаше нужда от тези опити, за да засилва вярата си. Като добродушен и почтен човек, той не можеше и да допусне, че е възможно да го лъжат с друга цел. Колкото и обидно оскъдни, детински да бяха резултатите, теософията се наемаше да даде приемливо обяснение. Висшите същества от *Мисловния план* или от някой по-горен не можеха да се принизят и да общуват с нас посредством *медиум*: затова трябваше да се задоволим с по-груби прояви на души на покойници от по-долен ранг, от *Астралния план*, по-близък до нашия. Ето причината.

И кой можеше да му противоречи?^[1]

Знаех, че Адриана винаги е отказвала да взима участие в подобни опити. Откак бях затворен в стаята, в тъмното, тя бе влизала много рядко да ме попита как съм и никога сама. Смятам, че всеки път тя задаваше този въпрос от чисто приличие. Много добре знаеше как

съм! Дори ми се струваше, че долавям оттенък на закачлива ирония в гласа ѝ, защото тя изобщо не знаеше по каква причина реших тъй внезапно да се подложа на операцията. Навярно считах, че страдам от суета и се надявам да стана по-хубав или по-малко грозен, като ми наместят окото съгласно съвета на госпожица Капорале.

— Прекрасно се чувствавам, госпожице! — отговорях аз. — Нищо не виждам...

— Е, но ще виждате, ще виждате по-добре после — казваше тогава Папиано.

Като знаех, че сме на тъмно, аз вдигах юмрук, сякаш за да го стоваря в лицето му. Той нарочно ми говореше така, за да ме дразни, това бе сигурно. Не бе възможно да не забелязва колко ме дразни: аз му го показвах по всички възможни начини, като се прозявах, пухтях и въпреки всичко той продължаваше да си влиза почти всяка вечер в моята стая (той — да!); задържаше се по цели часове и бърбеше безкрайно. Сред мрака неговият глас почти ме задушаваше, караше ме да се въртя на стола като на тръни, да сгърчвам пръсти като граблива птица. В някои мигове имах желание да го удуша. Отгатваше ли това? Долавяше ли го? Тъкмо в тези мигове неговият глас ставаше по-мек, почти гальовен.

Ние имаме нужда винаги да обвиняваме някого за нашите поражения и страдания. Папиано в края на краищата правеше всичко, за да ме накара да се махна от тази къща. И ако гласът на разума беше проговорил в ония дни у мене, трябваше да му благодаря от все сърце за това. Но как можеше да слушам този проклет глас на разума, когато той ми говореше именно през неговата уста, през устата на Папиано, който за мен имаше вина, очевидна вина, безочлива вина? Не искаше ли той да ме изгони, за да измами Палеари и да опропасти Адриана? Само това разбрах тогава от всички негови думи. Възможно ли беше гласът на разума да избере тъкмо устата на Папиано, за да бъде чул от мене? Но може би аз го поставях в неговата уста, за да имам извинение да не му вярвам? Аз, който се дразнех не от тъмнината, нито от досадните приказки на Папиано, а защото се чувствах вече обвързан от нишките на живота.

За какво ми говореше той? Всяка вечер все едно и също — за Пепита Пантогада.

Макар че живеел скромно, той си беше втълпил, че съм много богат. И сега, за да отклони моите мисли от Адриана, навярно замисляше да ме накара да се влюбя във внучката на Маркиз Джилио Д'Аулета. Описваше ми я като благонравна и горда девойка, пълна с разум и воля, решителна в постъпките си, откровена и пъргава. Освен това хубавица, ах, каква хубавица! Черноока и тънка и в същото време с подчертани форми, цялата — огън! А очите — искрящи, устата — само за целувки! За зестрата казваше само: „Забележителна!“ Цялото имущество на маркиз Д'Аулета — ни повече, ни по-малко. Без съмнение маркизът щял да бъде много доволен, ако скоро я омъжи не само за да се освободи от Пантогада, който го изнудва, но защото маркизът и Пепита не били в добри отношения. Маркизът имал слаб характер, бил затворен в своя мъртъв свят, а Пепита била енергична, преизпълнена с живот.

Не разбираше ли той, че колкото повече хвалеше тази Пепита, толкова повече моята неприязън към нея растеше, макар още да не я познавах?

Той казваше, че съм щял да се запозная с нея след няколко вечери. Щял да я доведе да участва в следващите спиритически сеанси. Щял съм да се запозная и с маркиз Джилио Д'Аулета, който много искал това — Папиано му бил говорил за мен. Ала маркизът не излизал от къщи и освен това никога не би взел участие в спиритически сеанс поради своите религиозни разбирания.

— Тогава защо — попитах аз — позволява на внучката си, щом сам не взема участие?

— Защото знае в какви ръце я поверява — гордо заяви Папиано.

Не исках да узная повече. Адриана отказваше да участва в тези опити поради своите религиозни скрупули. Но щом внучката на маркиз Джилио щеше да участва в спиритическите сеанси с разрешение на клерикално настроение си дядо, не можеше ли и тя да участва? Въръжен с този довод, аз се опитах да я убедя в навечерието на първия сеанс.

Беше влязла в стаята ми заедно с баща си, който въздъхна, като чу моето предложение:

— Не сме направили нито крачка напред, господин Меис. Щом се сблъска с този проблем, религията наостря уши като магаре и се тегли, както и науката. И въпреки това нашите опити, както вече казах

и обясних няколко пъти на моята дъщеря, съвсем не противоречат на науката, нито на религията. Дори те представляват решително доказателство за истините, които религията подкрепя.

— Ами ако се страхувам? — възрази Адриана.

— От какво? — попита бащата. — От опита ли?

— Или от тъмнината — добавих аз. — Всички ще бъдем тук, заедно с вас, госпожице! Защо искате да липсвате само вие?

— Но аз — отговори объркана Адриана, — аз не вярвам, не мога да повярвам... и сама не зная!

Не можа да добави друго. От тона на гласа ѝ, от затруднението, което изпитваше, аз обаче разбрах, че не само религията забранява на Адриана да присъствува на тези опити. Страхът, който тя изтъкваше като извинение, можеше да има други причини, които господин Анселмо не подозираше. Може би знаеше, че ще се наскърби, ако наблюдава недостойното зрелище — когато Папиано и госпожица Капорале мамят баща ѝ като дете.

Нямах смелост да настоявам повече.

Но тя сякаш беше прочела в сърцето ми какво неудоволствие ми причинява нейният отказ и нерешително измърмори в тъмното: „Всъщност...“ Аз веднага се възползувах:

— Отлично! Значи, утре вечер ще бъдете заедно с нас.

— Само утре вечер — съгласи се тя с усмивка.

На следния ден, късно надвечер, Папиано дойде да подготви стаята. Внесе една четвъртита чамова масичка без чекмедже, небоядисана, най-обикновена на вид. Разчисти един ъгъл от стаята. Там на една връвчица окачи чаршаф, после сложи китара, кучешки гердан с много звънчета и други предмети. Тези приготовления бяха направени при светлината на споменатото вече фенерче с червено стъкло. Докато нареждаше, той, естествено, нито за миг не престана да говори.

— Знаете ли, чаршафът служи, как да кажа... като акумулатор на тази, да я наречем, мистериозна сила. Ще видите, господин Меис как ще се вълнува, как ще се издува като корабно платно. Понякога се осветява от странна светлина, бих казал, звездна. Точно така! Още не сме успели да добием „материализация“, но лъчи — да, появяват се. Ще видите, стига госпожица Силвия тази вечер да бъде в добра форма. Тя се свързва с духа на свой някогашен другар от Академията, който

сега е покойник. Да пази господ, починал е от туберкулоза на осемнадесетгодишна възраст. Той бил, струва ми се, от Базел, но се бил установил в Рим от доста време заедно с родителите си. Бил истински музикален гений, прекършен от жестоката смърт, преди да даде плод. Тъй поне твърди госпожица Капорале. Още преди да узнае, че притежава качества на медиум, тя се свързвала с духа на Макс. Тъй се наричал — Макс, Макс Олиц, ако не се лъжа. Точно така: обзета от този дух, тя понякога импровизирала на пианото, докато паднела на земята в безсъзнание. Една вечер дори се събрали хора на улицата, които после я аплодирали...

— И госпожица Капорале едва не изпитала страх — добавих аз спокойно.

— А, вие знаете! — рече Папиано изненадан.

— Самата тя ми каза. Значи, те аплодирали музиката на Макс, изпълнена от ръцете на госпожица Капорале?

— Точно така, да! Жалко, че нямаме пиано в къщи. Трябва да се задоволим с някоя мелодийка, с няколко акорда на китарата. Знаете ли, понякога Макс се глуми, дори започва да къса корди... Тази вечер сам ще чуете. Мисля, че вече всичко е наред.

— Кажете, господин Теренцио, задоволете моето любопитство — попитах го, преди да си отиде. — Вие вярвате ли, наистина ли вярвате в тези неща?

— Вижте — отговори той веднага, сякаш беше очаквал въпроса, — да си кажа истината, не съм много наясно.

— Хайде де!

— Ах, но причината не е в това, че опитите се правят на тъмно, обърнете внимание! Явленията, проявите са реални. Няма какво да се каже: неоспорими. Ние не можем да не вярваме на самите нас.

— Защо не? Напротив.

— Как тъй? Не разбирам!

— Ние лесно сами се мамим! Особено когато ни е приятно да вярваме в нещо.

— Но трябва да знаете, на мене не ми е приятно! — възрази Папиано. — Моят тъст, който е много навлязъл в тази материя, вярва. Аз, ей тъй, между другото, виждате ли, дори нямам достатъчно време да се замисля по тези въпроси... макар и да имам желание. Толкова неща трябва да върша аз, толкова много заради тия проклети Бурбони

на маркиза, които са ме разпънали на кръст! Тук загубвам по някоя вечер. Моето мнение е, че докато по божа милост сме живи, ние нищо не можем да узнаем за смъртта и, значи, е излишно да мислим върху това. Нали е така? Господи, трябва по-скоро да се стремим да живеем колкото може по-добре! Ето как мисля аз, господин Меис. Довиждане! Сега ще изтичам да взема госпожица Пантогада от улица Понтефичи.

Върна се след около половин час недоволен: заедно с госпожица Пантогада и нейната гувернантка беше дошъл и един испански художник. Неохотно той ми го представи като приятел на дома на маркиз Джилио. Наричал се Мануел Берналдес и говорел правилно италиански. Ала не можахме да го накараме да произнесе „с“-то на моето презиме — всеки път, когато се опитваше да го произнесе, сякаш се страхуваше да не си нарани езика.

— Адриано Мой — казваше той, сякаш изведнъж бяхме станали големи приятели.

— Адриано Твой — ми идеше да му отвърна.

Влязоха жените: Пепита, гувернантката, госпожица Капорале, Адриана.

— Значи, и ти си тук? Ето нещо ново — рече ѝ неучтиво Папиано.

Той не очакваше този ход. Междувременно от начина, по който бе приет Берналдес, разбрах, че маркиз Джилио навярно не знае нищо за неговото участие в сеанса и че тук се крие някаква интрижка с Пепита.

Но този хитрец Теренцио не се отказа от своя план. Като разположи около масата медиумната верига, той си определи да седне до Адриана, а сложи до мен госпожица Пантогада.

Не бях ли доволен? Не. Пепита също не беше довольна. Говорейки съвсем като баща си, тя веднага възнегодува:

— Благодаря, тъй не мога да седя! Искам да седна между сеньор Палеари и моята гувернантка, драги сеньор Теренцио!

Червеникавият полумрак едва позволяваше да се различават очертанията и не успях да видя до каква степен е верен портретът на госпожица Пантогада, който Папиано ми беше скицирал. Държането, гласът и внезапното избухване обаче прекрасно отговаряха на представата, която си бях изградил въз основа на неговото описание.

Наистина, като отказваше презрително мястото, което Папиано ѝ беше определил до мен, госпожица Пантогада ме обиждаше, ала аз не само не се засегнах, а дори се развеселих.

— Съвършено правилно! — възкликна Папиано. — Тогава можем да направим тъй: до господин Меис ще седне госпожа Кандила, после седнете вие, госпожице, тъста ми да остане, където е, също и ние тримата оставаме както сме. Така добре ли е?

О, не! И така не беше добре: нито за мен, нито за госпожица Капорале, нито за Адриана, нито — както ще видим след малко — за Пепита, която се почувствува много по-добре в една нова верига, подредена този път от изобретателния дух на Макс.

Междувременно видях до себе си нещо като дух на жена, с някакво хълмче на главата. Шапка ли беше? Нощна шапчица? Перука? Какво, по дяволите, беше това? Под този огромен товар излизаха от време на време някакви въздишки, завършващи с кратко стенание. Никой не беше помислил да ме представи на госпожа Кандида. Сега, за да заключим веригата, трябваше да се хванем за ръка и тя въздишаше. Не ѝ се струваше редно — и тя въздишаше. Боже, каква студена ръка!

С другата си ръка държах лявата ръка на госпожица Капорале, седнала начело на масата, с гръб към закачения в ъгъла чаршаф. Папиано я държеше за дясната ръка. До Адриана, от другата страна, беше седнал художникът. Господин Анселмо седеше на другия край на масичката, срещу госпожица Капорале.

Папиано каза;

— Най-напред би трябвало да се обясни на господин Меис и на госпожица Пантогада езикът... Как се казваше?

— Типтологичен език — подсказа господин Анселмо.

— Моля, и на мене обяснете — разпали се госпожа Кандида, като се размърда на стола си.

— Вярно! И на госпожа Кандида, разбира се!

— Ето — започна да обяснява господин Анселмо. — Два удара означават „да“.

— Удара? — прекъсна го Пепита. — Какви удари?

— Удари — отговори Папиано, — нанесени върху масичката или по столовете, или където и да е другаде, или проявили се чрез докосвания.

— Ах! Не, не, не! — възкликна тя внезапно и скочи на крака. — Аз не понасям докосвания. От кого?

— Ами че от духа на Макс, госпожице — обясни й Папиано. — Аз ви намекнах, като идвахме. Бъдете спокойна, никак не боли.

— Титологически — добави госпожа Кандида с презрение, влязла в ролята на възвишена жена.

— И така — пак подхвана господин Анселмо, — два удара — „да“, три удара — „не“, четири — „тъмно“, пет — „говорете“, шест — „светлина“. Стига толкова. А сега да се съсредоточим, драги господо.

И настъпи тишина. Съсредоточихме се.

---

[1] „Вяра — пише маестро Алберто Фиорентино — по същина е нещо, на което човек се надява при неочевидни доказателства и прояви.“ (Бележка на дон Елиджо Пелегриното.) ↑

§14. ЮНАЧЕСТВАТА НА МАКС

Дали изпитах безпокойство? Не, у мен нямаше дори следа от безпокойство. Ала ме бе обзело остро любопитство, а също и известни опасения, че Папиано ще се изложи. Това трябваше да ми е приятно, а не ми беше. Кой не изпитва мъчително чувство или по-точно някакво хладно унижение, когато присъствува на комедия, представена зле от неопитни актьори?

„Седи между двама — мислех си. — Той или е много ловък, или упорството му да е близо до Адриана не му позволява да прецени правилно положението. Той няма да измами Берналдес, Пепита, мене и Адриана и без да изпитае някакво удоволствие, ще разберем неговите машинации. Най-лесно от всички ще го наблюдава Адриана, която е най-близо до него. А тя вече подозира измамата и е готова. Като не може да е близо до мен, вероятно в този миг тя се пита защо се готви да присъствува на един фарс, не само обиден за нея, но и недостоен и богохулен. От своя страна Берналдес и Пепита навярно си задават същия въпрос. Папиано не разбира ли това, след като не успя да ме настани до госпожица Пантогада? Толкова ли много се надява на собствената си ловкост? Да постоим и да видим!“

Редейки тези разсъждения, аз изобщо не помислих за госпожица Капорале. Внезапно тя започна да говори като в лек полусън.

— Веригата — каза тя, — веригата трябва да се измени...

— Макс обажда ли се вече? — попита нетърпеливо добрият синьор Анселмо.

Отговорът на госпожица Капорале се забави.

— Да — каза накрая тя с усилие, почти задъхвайки се. — Но сме твърде много тази вечер...

— Истина е! — избухна Папиано. — Но, струва ми се, добре сме се нагласили тъй.

— Тихо! — предупреди Палеари. — Да чуем какво казва Макс.

— Веригата — подхвана отново госпожица Капорале — не му се струва добре уравновесена. Тук от тази страна (*и повдигна моята*

ръка) има две жени една до друга. Добре ще е господин Анселмо да заеме мястото на госпожица Пантогада и обратно.

— Веднага! — извика господин Анселмо и стана. — Ето, госпожице, седнете тук.

Този път Пепита не се противопостави. Беше до художника.

— После — добави госпожица Капорале — госпожа Кандида...

Папиано я прекъсна:

— Да седне на мястото на Адриана, нали? Тъй си и мислех. Прекрасно!

Аз стиснах силно, силно, силно, почти до болка, ръката на Адриана, щом тя дойде да заеме мястото си до мен. В същото време госпожица Капорале ми стискаше другата ръка, сякаш за да ме попита: „Сега доволен ли сте?“ — „Разбира се, ужасно съм доволен!“ — отговорих ѝ аз с друго стискане, което значеше още и: „А сега правете, правете, каквото ви харесва!“

— Тишина! — нареди точно тогава господин Анселмо. Кой беше издал звук? Кой? Масичката! Четири удара: — „тъмно“.

Кълна се, че не ги чух.

Само че щом загасихме фенерчето, стана нещо, което обърка всичките ми предположения. Госпожица Капорале нададе остър писък, който накара почти всички да наскочат от столовете.

— Светлина! Светлина!

Какво се беше случило?

Юмручен удар! На госпожица Капорале беше нанесен юмручен удар по устата. Ужасен удар: венците ѝ кървяха. Пепита и госпожа Кандида скочиха уплашени от столовете. Адриана веднага оттегли своята ръка от моята. Берналдес държеше между пръстите си клечка кибрит, лицето му беше червено и се усмихваше едновременно изненадано и недоверчиво, докато господин Анселмо, съкрушен, повтаряше:

— Юмрук? А как може да се обясни това?

И аз неспокойно си задавах този въпрос. Юмрук? Значи, промяната на местата не беше предварително уговорена между двамата? Значи, госпожица Капорале се беше разбунтувала срещу Папиано. А сега?

Сега, като отмести стола и притискаше кърпичка към устата си, госпожица Капорале решително заяви, че не иска повече да се

занимава с тази работа. А Пепита Пантогада викаше:

— Благодаря, сеньори, благодаря! Тук нанасят удари!

— Не, не! — възкликна Палеари. — Драги господа, това е ново, изключително явление. Трябва да поискаме обяснение!

— От Макс ли? — попитах аз.

— От Макс, разбира се! Да не би вие, скъпа Силвия, да сте изтълкували зле неговите препоръки за изменение на веригата?

— Възможно е, възможно е! — извика Берналдес, смеейки се.

— Вие, господин Меис, какво мислите? — попита ме Палеари, комуто Берналдес не беше особено по вкуса.

— Да, точно тъй, струва ми се — рекох аз.

Ала госпожица Капорале решително направи отрицателен знак с глава.

— Тогава? — продължи господин Анселмо. — Как да си обясним? Макс да върши грубости! Никога не го е правил! Какво ще кажеш ти, Теренцио?

Теренцио не каза нищо. Защитен от полумрака, той само вдигна рамене и толкоз.

— Хайде — рекох тогава аз на госпожица Капорале. — Нека да изпълним желанието на господин Анселмо, госпожице. Да поискаме от Макс обяснение: и ако той покаже, че е в друго настроение... изобщо, че не е в настроение, да изоставим цялата работа. Нали тъй, господин Папиано?

— Прекрасно! — отговори той. — Да поискаме, да поискаме! Аз съм съгласен.

— Да, но аз не съм съгласна по този начин! — избухна госпожица Капорале, обърната право към него.

— На мене ли казвате? — рече Папиано. — Но ако искате, ние можем да не...

— Да, по-добре ще е — кротко каза Адриана. Но господин Анселмо веднага надигна глас:

— Ето страхливката! Това са детинщини, по дяволите! Извинете, и на вас го казвам, Силвия! Вие добре познавате духа, той ви е близък и знаете, че това е първият път, когато... Жалко ще бъде да изоставим всичко, колкото и неприятен да беше този инцидент. Явленията тази вечер се очертаха необикновено енергично.

— Твърде енергично! — възкликна Берналдес, като се закиска и зарази със смеха си и останалите.

— А и аз не бих желал да си спечеля някой удар по болното око... — добавих аз.

— Нито аз! — добави Пепита.

— Сядайте! — нареди Папиано решително. — Да последваме съвета на господин Меис. Ще се опитаме да поискаме обяснение. Ако явленията се проявят отново с твърде голяма сила, ще преустановим сеанса. Сядайте!

И духна фенерчето.

Потърсих в тъмното ръката на Адриана, която беше студена и трепетна. За да не я изплаша, аз отначало не я стиснах силно. Притиснах я постепенно, сякаш за да я стопля и заедно с топлината да ѝ вдъхна увереност, че всичко ще протече спокойно. Без съмнение Папиано се беше разкалял за грубостта, която бе проявил по невнимание, и навярно беше променил намеренията си. Във всеки случай щеше да има миг на затишие, после може би аз и Адриана щяхме да станем мишени за Макс в мрака. „Е добре — казах си, — ако играта стане твърде груба, ще я преустановим. Няма да разреша да измъчват Адриана.“

Междувременно господин Анселмо беше започнал да говори с Макс точно както се говори с действителен, истински човек, който присъствува.

— Тук ли си?

Ива слаби удара по масичката. Тук беше!

— Е, как тъй, Макс — попита Палеари с тон на ласкаво порицание, — ти, който си толкова добър, толкова внимателен, се отнесе тъй зле с госпожица Силвия? Ще ни кажеш ли защо?

Този път масичката се раздвижи, отначало слабо, после прозвучаха три силни и отсечени удара. Три удара — значи „не“. Не искаше да ни каже.

— Не настояваме! — отстъпи господин Анселмо. — Ти си може би малко раздразнен, нали, Макс? Чувствувам го, аз те познавам... познавам те... Кажи ни поне, дали тъй разположената верига те задоволява?

Палеари още не беше завършил този въпрос, когато почувствувах два бързи удара по челото, като с върховете на пръсти.

— Да! — извиках веднага, за да съобщя отговора на духа, и стиснах ръката на Адриана.

Трябва да призная, че това неочаквано „докосване“ тогава ми направи особено впечатление. Сигурен бях, че ако вдигна навреме ръка, ще сграбча ръката на Папиано, но въпреки това... Деликатната лекота на удара и точността бяха във всеки случай прекрасно проверени. И после, повтарям, не очаквах такова нещо. Но защо Папиано беше избрал мене, за да прояви своята отстъпчивост? Искаше ли чрез този знак да ме успокои или, напротив, това беше предизвикателство и означаваше: „Сега ще разбереш дали съм доволен!“

— Браво, Макс! — извика господин Анселмо.

А аз на себе си:

„Да, да, bravo! Как бих те пернал!“

— Сега, ако нямаш нищо против — подхвана домопритежателят, — би ли желал да ни дадеш знак за твоето добро отношение към нас?

Пет удара по масичката обявиха: „Говорете!“

— Какво означава това? — попита госпожа Кандида уплашено.

— Че трябва да разговаряме — обясни спокойно Папиано.

А Пепита:

— С кого?

— С когото искате, госпожице. Говорете например с вашия съсед.

— Високо ли?

— Да — каза господин Анселмо. — Това означава, господин Меис, че междувременно Макс готви някое хубаво проявление. Може би някаква светлина... Кой знае! Да разговаряме, да разговаряме...

А какво да си кажем? От известно време аз вече разговарях с ръката на Адриана и, уви, не мислех повече, не мислех за нищо! Държах на тази ръчичка дълга и пламенна реч, настойчива и в същото време гальовна, а тя ме слушаше трепетна и отпусната. Вече я бях принудил да ми даде пръстите си, да ги скопчи с моите. Горещо опиянение ме бе обзело. То се подхранваше от усилието, с което потисках страстната си пламенност, за да изразя мила нежност, подходяща за чистотата на тази свенлива и кротка душа.

И ето че по времето, когато нашите ръце водеха този оживен разговор, аз започнах да чувствавам нещо като търкане по напречната

летва между двата задни крака на стола и се смутих. Папиано не можеше да достигне с крака си чак дотам — би му попречила напречната летва на предните крака. Да е станал от масичката, за да дойде зад моя стол? Но в такъв случай госпожа Кандида би забелязала това, ако не е направо глупачка. Преди да съобщя на другите явлението, исках по някакъв начин да си го обясня; ала после размислих, че след като добих онова, което ме интересуваше, аз донякъде бях задължен да подпомагам измамата, без да се бавя повече, за да не дразня Папиано повече, отколкото трябва. И съобщих какво усещам.

— Наистина ли? — извика Папиано от своето място с учудване, което ми се стори искрено.

Не по-малко беше учудването на госпожица Капорале. Почувствувах как косите ми се изправят. Значи, това явление беше действително?

— Търкане ли? — попита нетърпеливо господин Анселмо. — Как? Как точно?

— Точно така! — потвърдих аз почти раздражен. — И продължава! Сякаш зад мене има кученце...

Някакво избухване на смях прекъсна моите думи.

— Но това е Минерва! Минерва е! — извика Пепита Пантогада.

— Коя е Миневра? — попитах засегнат.

— Ами че моята кучка! — рече тя, като продължаваше да се смее. — Моята стара кучка, сеньор, дето се чеше тъй о всички столове. С ваше разрешение, с ваше разрешение!

Берналдес запали друга клечка кибрит и Пепита стана да си вземе кучката, която се казваше Минерва, за да я приюти в скута си.

— Сега си обяснявам — каза недоволно господин Анселмо, — сега си обяснявам раздражението на Макс. Не сме достатъчно сериозни тази вечер.

Може би за господин Анселмо следващите вечери се държахме по-сериозно. Но ние не бяхме по-сериозни по отношение на спиритизма.

Кой можеше вече да обръща сериозно внимание на юначествата на Макс в тъмното? Масичката скърцаше, движеше се, говореше посредством силни или леки удари, други удари се чуваха по гърбовете на столовете, ту тук, ту там, из мебелите на стаята. Чуваше се

драскане, шумолене, различни шумове. Странни фосфоресциращи светлини, като блуждаещи огньове, внезапно пламваха и изчезваха във въздуха. Чаршафът също засияваше и се издуваше като корабно платно, а една подставка за пепелник прави доста разходки из стаята и дори един път скочи на масичката, около която бяхме сключили веригата. А на китарата сякаш бяха поникнали криле — излетя от скрина, на който беше положена, и дойде да дрънка над нас... Мисля обаче, че Макс прояви най-добре своите подчертани музикални способности със звънчетата по една каишка за куче. По едно време тя бе поставена на врата на госпожица Капорале. Господин Анселмо сметна това за мила и твърде приятна шега от страна на Макс, само дето госпожица Капорале не я хареса чак толкова. Очевидно под закрилата на мрака, в играта беше влязъл Шипионе, братът на Папиано, надлежно инструктиран. Наистина той беше епилептик, но не бе дотам идиот, както Папиано и самият той даваха да се разбере. Поради дългия си навик да седи в мрака навярно бе придобил способността да вижда на тъмно. Аз не съм в състояние да кажа до каква степен Шипионе проявяваше ловкост в предварително замислените от брат му и, госпожица Капорале измами. За нас, тоест за мен и Адриана, за Пепита и Берналдес, той можеше да си прави каквото си иска и всичко, което правеше, беше добре дошло. Той трябваше да удовлетвори само господин Анселмо и госпожа Кандида и, изглежда, прекрасно успяваше. Наистина вярно е, че двамата лесно се задоволяваха. Ох, господин Анселмо сияеше от радост, понякога приличаше на момченце, което гледа куклен театър. Аз приемах болезнено някои негови детински възклицания — унизително беше да гледам как правят на глупак един съвсем не глупав човек. Адриана също ми даваше да разбере, че изпитва угризения, загдето се развлича за сметка на комичното му лековерие и по този начин подронва авторитета на баща си.

Само това смущаваше от време на време нашата радост. И въпреки всичко, като познавах Папиано, у мен трябваше да се породят подозрения, че е намислил някоя подлост, щом се примиряваше и ме оставяше край Адриана, щом противно на моите опасения никога не ме дразнеше чрез духа на Макс, дори изглежда, че ни покровителствуваше и пазеше. Но в ония мигове на свобода, която

тъмнината ми даваше, аз бях преизпълнен с такава радост, че изобщо у мене не се породило подобно подозрение.

— Не! — извика по едно време госпожица Пантогада. И веднага господин Анселмо се обади:

— Кажете, кажете, госпожице! Какво стана? Какво почувствахте?

И Берналдес усърдно я подкани да говори. Тогава Пепита каза:

— Тук по страната, една милувка...

— С ръка ли? — попита Палеари. — Деликатно, нали? Студена, бегла, но в същото време деликатна... Ох, Макс може да бъде нежен с жените, стига да иска! Хайде, Макс, да видим, можеш ли отново да помилваш госпожицата?

— *Aquí esta! Aquí esta!*^[1] — почна да вика веднага Пепита, като се смееше.

— Какво става? — попита господин Анселмо.

— Отново... отново ме милва!

— Една целувка, а, Макс? — предложи тогава Палеари.

— Не! — изкрещя отново Пепита. Но някой звучно я целуна по бузата.

Тогава несъзнателно аз допрых ръката на Адриана до устата си, после, като не ми стигна това, се наведох и потърсих устата ѝ. Тъй ние разменихме първата дълга и беззвучна целувка.

Какво стана после? Доста време ми трябваше, за да се съвзема от смущението и срама, за да се ориентирам сред внезапно настъпилата бъркотия. Дали бяха забелязали нашата целувка? Всички викаха. Блеснаха една-две запалени клечки. После запалиха и свещта, същата, която стоеше във фенерчето с червено стъкло. Всички станаха на крака! Защо? Защо? Един силен удар, един ужасен удар, сякаш нанесен от невидим огромен юмрук, прозвуча по масичката, тъй на светло. Всички побледняхме от страх и най-вече Папиано и госпожица Капорале.

— Шипионе, Шипионе! — извика Теренцио. Епилептикът беше паднал на земята и хриптеше странно.

— Сядайте! — извика господин Анселмо. — И той изпадна в транс! Вижте! Вижте, масичката се движи, повдига се, повдига се... Левитация! Браво, Макс! Ура!

И наистина, без никой да я докосва, масичката се издигна на около педя от земята и после тежко падна.

Госпожица Капорале, посиняла, трепереща, ужасена, дойде да скрие лице в гърдите ми. Госпожица Пантогада и гувернантката избягаха от стаята, докато Палеари викаше силно раздражен:

— Ама стойте тук, по дяволите! Не нарушавайте веригата! Сега ще се случи най-интересното! Макс! Макс!

— Какъв ти Макс! — възкликна Папиано, като се отърси накрая от страха, който го държеше като закован, и притича към брат си, за да му помогне да дойде в съзнание.

Изненадата от странното и наистина необяснимо явление, на което бях присъствувал, затъмни засега спомена от целувката. Дали наистина, както твърдеше Палеари, тайнствената сила, която се бе проявила в този миг, и то на светло, пред моите очи, не идваше от някой невидим дух? Явно този дух не беше на Макс: достатъчно беше да погледнеш госпожица Капорале и Папиано, за да се убедиш в това. Този Макс го бяха измислили те. Тогава кой се беше проявил? Кой беше стоварил по масичката ужасния удар?

Много неща, четени из книгите на Палеари, изскочиха вкупом в съзнанието ми; и с тръпка си спомних за оня неизвестен човек, който се беше удавил в яза на мелницата при *Стия*, оня човек, комуто бях отнел оплакването от страна на близки и чужди.

„Дали не е той? — казах си. — Дали не е дошъл да ме навести тук, за да ми отмъсти, като разкрие всичко...“

Междувременно господин Палеари, който единствен не бе проявил нито учудване, нито страх, недоумяваше как тъй едно такова просто и обикновено явление, като левитацията на масичката, може да ни направи такова впечатление след къде-къде по-интересните чудеса, на които бяхме присъствували. За него имаше много малко значение обстоятелството, че явлението беше станало на светло. По-скоро той не можеше да си обясни как тъй Шипионе се беше озовал в моята стая, докато всички мислеха, че е в леглото.

— Прави ми впечатление — казваше той, — защото обикновено това клето момче не се интересува от нищо. Ала, види се, нашите тайнствени сеанси са събудили у него известно любопитство: той навярно е дошъл да подслушва, влязъл е крадешком и тогава... бум, ето го впримчен! Защото, знаете ли, господин Меис, неоспоримо е, че

изключителните явления, проявявани при медиумите, обикновено черпят произхода си от епилептичната, каталептичната и истеричната невроза. Макс поема от всички, измъква и от всички нас голяма доза нервна енергия, която впряга за осъществяване на явленията. Това е установено! Нямате ли усещането, че и на вас са ви измъкнали нещо?

— Още не, да си кажа право.

Почти до зори се мятах в леглото, като мисълта ми се въртеше все около оня нещастник, погребан под мое име в гробището на Мираньо. Кей бе той? Откъде бе дошъл? Защо се е самоубил? Може би е искал печалния му край да се узнае, може би този край е бил изкупление, поправяне на нещо... И аз се възползувах от това! Признавам: неведнъж в мрака се сковавах от страх. Не само аз бях чул оня удар, тук, върху масичката, в моята стая. Той ли го беше нанесъл? И не стоеше ли все още тук сред тишината, присъстващ и невидим край мене? Ослушах се дали няма да чуя някакъв шум в моята стая. После съм заспал и сънувах страшни сънища.

На следния ден отворих прозорците за светлината.

---

[1] Тук е! Тук е! (исп.) ↑

§15. АЗ И МОЯТА СЯНКА

Случвало ми се е неведнъж, като се събудя, както се казва, в сърцето на нощта — макар че нощта в този случай се показва съвсем безсърдечна, — случвало ми се е да изпитам в тъмнината, сред тишината, странно учудване, странно смущение при спомена за нещо, извършено през деня, на светло, нещо, на което не съм обърнал особено внимание. И тогава съм се питал дали при определянето на нашите действия не вземат участие също така и цветовете, видът на заобикалящите ни предмети, многогласните шумове на живота? Да, разбира се, и кой знае още колко неща! Не живеем ли ние, както казва и господин Анселмо, във връзка с вселената? Остава да видим колко глупости ни кара да вършим тази проклета вселена. За тях после караме да отговаря нашата бедна съвест, движена от външни сили, заслепена от лъчите, които са извън нея. И, от друга страна, колко взети решения, колко начинания, колко проекти, замислени през нощта, ни изглеждат след това празни и рухват или се изпаряват при дневната светлина? Както са различни нощта и денят, тъй ние сме едно нещо денем, друго — нощем. И твърде жалки сме, уви, както денем, тъй и нощем.

Едно зная: когато след четиридесет дни отворих прозорците на моята стая и видях отново светлината, не изпитах никаква радост. Тя бе неприятно помрачена от спомена за онова, което бях правил през тия дни в мрак. Щом отворих широко прозорците, всички съображения, извинения и умозаключения, които в мрака бяха имали известна тежест, я изгубиха, дори придобиха друга, противоположна стойност... И напразно моето бедно „аз“, което дълго време беше стояло при затворени жалузи и беше правило всичко, за да облекчи досадното затворничество, сега — кротко като бито куче — отиваше да търси другото „аз“, което беше отворило прозорците и се събуждаше на дневната светлина: навъсено, строго, раздражено. Напразно се мъчеше да го отклони от мрачните мисли, като го накара да се радва пред огледалото на сполучливата операция, на отново

порасналата брада, а също и на бледността, която правеше по-благороден моя вид.

— Глупако! Какво направи? Какво направи?

Какво бях направил? Да бъдем справедливи — нищо особено! Бях се влюбил. В мрака — моя вина ли беше? — не виждайки препятствията, бях загубил сдържаността, която си бях наложил. Папиано искаше да ми отнеме Адриана, госпожица Капорале ми я беше дала, беше я накарала да седне до мен и, горката, беше получила за награда юмрук по устата. Аз страдах и естествено поради тези страдания вярвах — както всеки друг нещастник на мое място (нещастник и човек е едно и също), че имам право на компенсация. И понеже тя беше редом с мен — бях си я взел. Там правеха опити със смъртта, а Адриана до мен беше животът, животът, който очаква целувка, за да разцъфне за радостта. И ето: Мануел Берналдес беше целунал в тъмното своята Пепита, тогава и аз...

— Ах!

Хвърлих се на креслото с ръце на лицето. Чувствувах, че устните ми се разтреперват при спомена за тази целувка. Адриана! Адриана! Какви надежди бях събудил в сърцето ѝ с тази целувка? Да ми стане съпруга, нали? Няма що — отворете прозорците, празник е за всички!

Не зная колко време останах на това кресло, като мислех ту със затворени очи, ту цял се свивах от див страх, сякаш в отговор на остра вътрешна болка. Най-после виждах — виждах с жестока яснота каква самоизмама представлява моята илюзия, онова, което мислех за най-голямото възможно щастие в първото опиянение на моята свобода.

Вече бях изпитал доколко моята свобода, която в началото ми се беше сторила безгранична, за съжаление се оказа ограничена от оскъдността на моите средства. По-късно бях забелязал още, че свободата ми по-скоро би трябвало да се нарече самота и досада и че ме осъжда на ужасно наказание: да общувам със самия себе си. Тогава се бях приближил към другите. Ала намерението да се пазя от възстановяването, макар и частично, на разкъсаните връзки какво ми беше донесло? Ето: връзките от само себе си се бяха свързали отново. И колкото и ревностно да се противопоставях, животът ме беше увлякъл с неудържима сила: живот, от който вече бях изключен. Ах, сега вече ясно виждах, сега, когато не бе възможно повече с празни претексти, с почти детски преструвки, с жалки мизерни извинения, да

си попреча да осъзная моето чувство към Адриана, да замаскирам пред себе си моите намерения, моите думи, моите действия. Без да ѝ говоря, аз ѝ бях казал твърде много неща, като ѝ стисках ръката, като я бях принудил да вкопче пръсти в моите. И накрая една целувка, една целувка беше скрепила нашата любов. Сега как да изпълня даденото по този начин обещание? Можех ли да направя Адриана моя? Но в яза на мелницата, там при *Стия*, ония добри жени — Ромилда и вдовицата Пескаторе, не бяха хвърлили себе си, а мен! И, значи, свободна беше останала тя, жена ми, а не аз! Аз се бях примирил да бъда мъртъв, въобразявайки си, че мога да стана друг човек, да заживея друг живот. Да стана друг човек, да, но при условие нищо да не върша! Какъв човек е това тогава? Сянка на човек! И какъв живот? Докато се задоволявах да стоя затворен в себе си и да гледам как другите живеят, аз все още можех добре или зле да поддържам илюзията, че живея друг живот. Но сега, когато се бях вживял в новия живот дотам, че бях получил целувка от скъпите устни, сега трябваше да се отдръпна ужасен, сякаш бях целунал Адриана с устните на мъртвец, мъртвец, който не можеше да оживее заради нея! Продажни устни наистина аз бих могъл да целувам, но щяха ли да имат вкус на живот тези устни? О, ако Адриана, като се запознае с моя необикновен случай... Тя? Не... не... Как, дори не бива и да мисля за това! Тя е тъй чиста, тъй свенлива... Но ако любовта за нея се окаже по-силна от всичко, по-силна от всякаква благопристойност в обществото... Ах, клета Адриана, как бих могъл да я затворя в пустата килия на моята съдба, да я направя другарка на човек, който по никакъв начин не може да обяви и да докаже, че е жив? Какво да правя? Какво да правя?

На вратата се почука два пъти и аз подскочих от креслото. Беше тя, Адриана.

Каквито и огромни усилия да положих да възпра бурята от чувства, не успях да скрия, че съм развълнуван. Развълнувана беше и тя, но от свян, който не ѝ позволяваше да изяви, както ѝ се искаше, радостта си, че ме вижда най-после оздравял, на дневна светлина и доволен... Не бива ли? Наистина ли не бива? Тя едва вдигна очи да ме погледне, изчерви се и ми подаде един плик:

— Ето, за вас.

— Писмо?

— Не вярвам. Навярно е бележка от доктор Амброзини. Слугата иска да знае дали ще има отговор.

Гласът ѝ трепереше. Усмихна се.

— Веднага — казах аз, но внезапно почувствувах нежност, като разбрах: тя беше използвала писмото като претекст, за да чуе от мен една дума, която да потвърди надеждите ѝ. Обзе ме мъчително и дълбоко съчувствие, съчувствие към нея и към мен самия, дълбока жалост, която неудържимо ме караше да я милвам, да милвам в нея моята болка. Адриана причиняваше тази болка и само в нея можех да намеря утеха. И макар да знаех, че ще затъна още повече — не успях да се сдържа. Протегнах ѝ двете си ръце. Доверчиво, но с пламнало лице, тя бавно вдигна своите и ги положи върху моите ръце. Тогава притеглих нейната руса главица на гърдите си и прекарах ръка по косите ѝ.

— Клета Адриана!

— Защо? — попита тя, докато я милвах. — Не сме ли щастливи?

— Да...

— Тогава защо да съм клета?

В този миг душата ми се възбунтува, изкуших се да ѝ разкрия всичко, да отговоря: „Защо ли? Слушай: обичам те, а не мога, не трябва да те обичам! Но ако ти искаш...“ Хайде, хайде! Какво можеше да иска това кротко същество? Притиснах силно главицата ѝ до гърдите си и почувствувах, че много по-жестоко би било, ако от върховната радост, която тя изживяваше в този момент, без да подозира нищо, носена от любовта, аз я провалях в бездната на отчаянието, което таях в мен.

— Защото — казах, като я пуснах, — защото зная, има толкова много неща, които ви пречат да бъдете щастлива.

Обхвана я някакво мъчително учудване, когато внезапно я освободих от прегръдките си. Може би тя очакваше след всички тези нежности да почна да ѝ говоря на „ти“. Погледна ме и като забеляза възбуждението ми, колебливо попита:

— Неща... които вие знаете... за вас или тук за... моя дом?

Отговорих с жест: „Тук, тук“, за да победея изкушението, което постепенно ме завладяваше, изкушението да говоря, да се разкрия пред нея.

О, да го бях направил! Ако ѝ бях причинил отведнъж тази единствена силна болка, щях да ѝ спестя други страдания, а и сам не бих се замотал в нови, още по-мъчителни бъркотии. Ала моето печално откритие още беше твърде прясно, все още имах нужда да го осъзная, а любовта и съчувствието ми отнемаха смелостта да разруша изведнъж нейните надежди и самия мой живот, или по-право илюзията за живот, която ми оставаше, като мълчах. Освен това чувствавах колко омразно щеше да бъде твърдението ми, че аз имам жена. Да, да! Като разкриех, че не съм Адриано Меис, щях отново да стана Матиа Паскал, мъртъв и отгоре на това женен! Казват ли се такива неща? Това беше върхът на тормоза, който една съпруга може да упражни върху собствения си мъж: тя да се освободи от него, да го разпознае като мъртвец в лицето на един нещастен удавник и след неговата смърт все още да му тежи на плещите. Наистина още тогава аз бих могъл да се освободя, като обявя, че съм жив. Но кой на мое място не би постъпил като мен? Всички, всички, които се намират в моето положение, биха сметнали за истинско щастие да се освободят по толкова неочакван, невероятен, приказан начин от жена, от тъща, от дългове, от жалко и болно съществуване като моето. Можех ли тогава да допусна, че дори и мъртъв няма да се освободя от съпругата си, че тя ще се освободи от мен, но не и аз от нея? И че животът, който се разкриваше пред мен свободен, свободен, свободен, в края на краищата щеше да се окаже една илюзия, която не може да се превърне в действителност освен донякъде, и че повече от всякога ще бъда робски подчинен на лъжи, на преструвки, които с такова отвращение трябваше да използвам, че вечно ще бъда роб на страха да не ме открият, без да съм извършил някакво престъпление?

Адриана призна, че наистина в къщи няма от какво да бъде доволна, но сега... И с очи, и с печална усмивка ме попита възможно ли е онова, което ѝ причинява болка, за мене да представлява пречка? „Нали не е така?“ — питаха погледът и тъжната усмивка.

— Охо, но аз трябва да платя на доктор Амброзини! — възкликнах, като се престорих, че внезапно си спомням за бележката и за слугата, който чака оттатък. Разкъсах плика и побързах да кажа шеговито: — Шестстотин лири! Я гледайте, Адриана: природата прави една от обичайните си чудатости: осъжда ме години наред да нося, така да се каже, едно непослушно око. Аз изпитвам болка и понасям

затворничество, за да изправа грешката на природата, а на това отгоре трябва и да плащам. Справедливо ли ви се струва?

Адриана мъчително се усмихна.

— Може би — каза тя — доктор Амброзини няма да се зарадва, ако му отговорите да се обърне за заплащане към природата. Освен това, струва ми се, той очаква и благодарност, защото окото...

— Според вас оправено ли е вече?

Тя се насили да ме погледне и каза тихо, като сведе веднага очи:

— Да... сега е друго...

— Аз или окото?

— Вие.

— Може би заради тази брада?

— Не, защо? Добре ви стои...

Бих си извадил окото с пръст, проклетото! Какво значение имаше за мен, че сега е на мястото си?

— И въпреки това — казах — може би то от своя гледна точка е било по-доволно преди. Сега малко ме дразни... Както и да е! Ще мине.

Отидох към стенното шкафче, в което държах парите си. Тъкмо тогава Адриана понечи да си тръгне, а аз, глупакът, я задържах. Но можех ли да предвидя? Както е известно, при всички мои неприятности, големи и малки, винаги съм бил подпомаган от щастиято. А сега — ето как този път то ми дойде на помощ.

Като се опитвах да отворя шкафчето, забелязах, че ключът не се върти в ключалката. Дръпнах лекичко и вратичката изведнъж се отвори: беше отключено.

— Как! — извиках аз. — Възможно ли е да съм го оставил така?

Щом забеляза внезапното ми вълнение, Адриана силно побледня. Аз я погледнах и казах:

— Но тук... вижте, госпожице! Тук някой е бъркал! В шкафчето цареше голяма бъркотия. Моите банкноти бяха измъкнати от кожения портфейл, в който ги пазах, и бяха разхвърляни по полицата. Ужасена, Адриана скри лицето си в ръце. Аз трескаво събрах банкнотите и започнах да ги броя.

— Възможно ли е? — възкликнах, след като ги преброих, прекарвайки треперещи длани по вледененото ми от пот чело.

Адриана щеше да загуби съзнание, но се хвана за една масичка и ме попита с глас, който сякаш не беше нейният:

— Откраднато ли е нещо?

— Почакайте, почакайте... Как е възможно? — казах аз.

И отново почнах да броя. Насилвах ядосано пръстите си, като че при триенето на хартията от банкнотите, които броях, щяха да изскочат ония, които ми липсваха.

— Колко? — попита ме тя с изкривено от ужас и отвращение лице, когато свърших да броя.

— Дванадесет... дванадесет хиляди лири — заекнах аз. — Бяха шестдесет и пет — сега са петдесет и три. Пребройте ги и вие...

Ако не бях я подкрепил навреме, бедната Адриана, сякаш ударена с тояга, щеше да падне на земята. Въпреки това с върховно усилие тя се съвзе още веднъж и хълцайки, се опита да се освободи от мен, тъй като аз исках да я сложа на креслото, и понечи да тръгне към вратата.

— Ще извикам татко! Ще извикам татко!

— Не! — задържах я аз и я принудих да седне. — Моля ви, не се вълнувайте толкова! Тъй повече ме измъчвате... Аз не искам, аз не искам! Какво общо имате вие с тази работа? Моля ви, успокойте се! Оставете ме първо да се уверя, защото... Да, наистина шкафчето беше отворено, но аз не мога, не желая още да повярвам в такава значителна кражба... Хайде, бъдете добра!

И за да се уверя още веднъж, аз пак преброих банкнотите. Макар и да знаех със сигурност, че всичките ми пари бяха в шкафчето, започнах да ровя из цялата стая, дори и там, където по никакъв начин не бих оставил такава сума, освен може би в миг на умопомрачение. За да продължа търсенето, което ми изглеждаше все по-глупаво и напразно, се мъчех да се убедя, че не е вероятно някой крадец да има такава смелост. Но Адриана, покрила лицето си с ръце, сякаш бълнуваше, като прекъсваше речта си със стенания:

— Безполезно е, безполезно е! Крадец, крадец! И крадец... Всичко е било замислено предварително. Аз чух в тъмното... Породи се съмнение у мен... Но не исках да повярвам, че той може да стигне дотам...

Папиано, да. Крадецът можеше да бъде само той. Той, с помощта на брат си, по време на спиритическите сеанси...

— Но защо — стенеше тя мъчително, — защо държите толкова пари тук, в къщи?

Аз се обърнах и я загледах тъпо. Какво да ѝ отговоря? Можеше ли да ѝ кажа, че в положението, в което се намирам, бях принуден сам да държа парите си? Можеше ли да ѝ кажа, че е невъзможно да ги вложа по някакъв начин, да ги поверя на някого, че нямах дори възможност да ги внеса в някоя банка, защото после при изтеглянето можеше да възникне някакво усложнение и аз нямаше как да докажа правото си на тези пари?

И за да не изглеждам стъписан, се показах жесток:

— Нима можех да предположа такова нещо?

Адриана отново покри лицето си с ръце и зарила отчаяно, като стенеше:

— Господи, господи, господи!

Страхът, който би трябвало да обземе крадеца, които бе извършил кражбата, обзе мен вместо него, като си помислих какво щеше да се случи. Папиано сигурно и не предполагаше, че аз ще обвиня в тази кражба испанския художник, господин Анселмо, госпожица Капорале или слугинята, или духа на Макс. Той навярно беше сигурен, че ще обвиня него, него и брат му. И въпреки това — ето той се беше решил, сякаш за да ме предизвика.

А аз? Какво можех да направя аз? Да съобщя в полицията? Как? Нищо! Нищо! Аз нищо не можех да направя! И този път — нищо. Почувствувах се унищожен, сразен. Това беше второто откритие през този ден. Познавах крадеца, а не можех дори да го обвиня. Какво право на защита от страна на закона имах аз? Кой бях аз? Никой. За закона аз не съществувах. Оттук нататък всеки можеше да ме ограбва, а аз трябваше да мълча.

Но не беше възможно Папиано да знае всичко това! Тогава?

— Как е могъл да го направи? — разсъждавах на глас. — Как е събрал толкова смелост?

Адриана вдигна лице и ме погледна удивена, сякаш за да ми каже: „Е, как, нима не знаеш?“

— Ах, да! — рекох аз и разбрах изведнъж.

— Но вие ще съобщите в полицията! — извика тя, като стана. — Оставете ме, моля ви се, оставете ме да повикам татко!... Той веднага ще събщи!

Още веднъж успех навреме да я задържа. Само това ми липсваше — сега Адриана да ме принуди да съобщя в полицията! Не стигаше ли, че са ми откраднали като някаква дреболия дванадесет хиляди лири? Трябваше и да се страхувам, че кражбата ще се узнае! Трябваше ли да моля, да заклинам Адриана да не вика високо и да не казва на никого? Но тя не искаше и да чуе. Сега я разбирам добре: Адриана не можеше по никакъв начин да позволи да премълча и да премълчи сама. Не можеше по никакъв начин да приеме онова, което на пръв поглед изглеждаше великодушие от моя страна. Тя имаше много основания: първо, поради своята любов, после, заради честта на своя дом, а също и заради мен и поради омразата, която изпитваше към зет си.

Бях изпаднал в трудно положение. Стори ми се, че нейното искрено възмущение отива твърде далече. Изкрещях ѝ ядовито:

— Ще мълчите, аз го налагам! Няма да казвате никому нищо, разбрахте ли? Скандал ли искате?

— Не! Не! — бързаше да ми противоречи бедната Адриана, като плачеше. — Искам да освободя моя дом от оня безчестен човек!

— Но той ще отрече! — възразих аз. — И тогава вие и всички от къщата ще трябва да се явят пред съдията... Не разбирате ли?

— Отлично! — отвърна Адриана пламенно, цялата трепереща от възмущение. — Нека отрече, нека отрече! Но ние от наша страна имаме какво друго да кажем срещу него. Съобщете в полицията, не обръщайте внимание на нищо, не се страхувайте за нас... Ще ни направите добро, повярвайте, голямо добро! Ще отмъстите за бедната ми сестра... Трябва да разберете, господин Меис, че ще ме обидите, ако не го направите. Аз искам, искам вие да съобщите! Ако вие не съобщите, аз ще съобщя. Нима искате аз и моят баща да търпим тоя позор! Не! Не! Не! И после...

Стиснах я в обятията си: не мислех повече за откраднатите пари, като я гледах да плаче отчаяно, да се измъчва. Обещах ѝ, че ще постъпя както иска, само и само да се успокои. Не, какъв позор? То не беше никакъв позор нито за нея, нито за татко ѝ. Знаех върху кого пада вината за тази кражба. Папиано беше сметнал, че моята любов към нея струва поне дванадесет хиляди лири, а аз трябваше да го опровергая? Да съобщя в полицията? Добре, бих го направил, но не заради мене, а за да освободя къщата от тоя нехранимайко! Добре, но при условие: преди всичко да се успокои, да не плаче тъй! Хайде, хайде! И после тя

трябва да ми се закълне във всичко най-скъпо за нея, че няма да каже никому, никому за тази кражба, преди аз да съм се посъветвал с адвокат за всички възможни последствия, които нито аз, нито тя може да предвиди в сегашното състояние на изключителна възбуда.

— Кълнете ли се? Във всичко най-скъпо?

Тя се закле и с един поглед, замъглен от сълзи, ме накара да разбера в какво се кълне и кое ѝ е най-скъпото на света.

Клетата Адриана!

Останах сам сред стаята, замаян, празен, унищожен, сякаш целият свят беше опустял. Колко време мина, преди да се съвзема? И как се съвзех? Глупак! Глупак! Като някой глупак отидох да огледам вратичката на шкафчето, та да видя дали няма някакъв белег от взлом. Не, нямаше никаква следа. Беше отворено чисто с шперц, докато аз грижливо пазех ключа в джоба си.

„Нямате ли усещането — ме беше попитал Палеари в края на последния сеанс, — нямате ли усещането, че и на вас са ви измъкнали нещо?“

Дванадесет хиляди лири!

Мисълта за моето абсолютно безсилие, за моето нищожество отново ме завладя, смая ме. Възможността да бъда ограбен и да трябва да си трая, дори да се страхувам, че кражбата ще бъде разкрита, сякаш съм я извършил аз, а не някой крадец, досега още не беше се появявала в съзнанието ми.

Дванадесет хиляди лири? Малко са, малко са! Могат да ми откраднат всичко, дори да ми смъкнат ризата от гърба, а аз трябва да мълча! Какво право имам да говоря? Първото нещо, което ще ме попитат, ще бъде следното: „А вие кой сте? Откъде имате тези пари?“ А ако не съобщя в полицията... Я да поразмислим! Ако тази вечер го хвана за врата и му извикам: „Веднага връщай парите, които си взел ей оттам от шкафчето, крадец такъв!“ Той ще се развика, ще отрича. Та може ли да ми каже: „Да, тъй вярно, ето ги тук парите, по погрешка съм ги взел...“? Щом не може? Възможно е дори да ме даде под съд за обида. Значи — мълчание, мълчание! Изглеждаше ми щастие да вярват, че съм мъртъв? Е добре, аз съм мъртъв. Мъртъв? По-зле от мъртъв! Господин Анселмо ми бе напомнил това: мъртвите не се страхуват от смъртта, а аз съм още жив за смъртта и в същото време —

мъртъв за живота. Какъв живот можеше да бъде моят отгук нататък? Предишната досада, самотата, общуване сам със себе си?

Закрих лице с ръцете си. Отпуснах се на креслото.

Ах, поне да бях мошеник! Щях да се приспособя, може би щях да свикна да живея тъй, привързан към несигурната си съдба, изоставен на случая, изложен на непрекъснат риск, без корени, без същност. Но аз? Аз не можех. Тогава какво да направя? Да си вървя? Къде? А Адриана? Но какво можех да направя за нея? Нищо... Нищо... И как да си вървя, тъй без всякакво обяснение, след всичко, което се случи? Тя ще си помисли, че причината е тази кражба и ще се запита: „Защо той пожела да спаси виновния и да накаже мен — невинната?“ Ах, не, не, бедна Адриана! Но, от друга страна, като съзнавах безсилието си, можех ли да се надявам, че ще направя по-малко злонамерена моята роля в нейния живот? По необходимост трябваше да се показвам непоследователен и жесток. Непоследователността, жестокостта бяха същинският мой жребий и аз пръв страдах от тях. Дори Папиано, крадецът, извършвайки кражбата, за съжаление се оказваше по-последователен и по-малко жесток от мене.

Той искаше да се ожени за Адриана, за да не върне на тъста си зестрата на първата си жена. Аз се бях намесил да му отнема Адриана. И следователно аз трябваше да върна зестрата на Палеари.

Последователно разсъждение на един крадец!

Крадец? Но дори и крадец не беше: защото кражбата беше по-скоро привидна, отколкото реална — в действителност, като познаваше почтеността на Адриана, той не допускаше, че аз искам да я направя своя любовница — следователно исках да стане моя съпруга; в такъв случай аз щях да получа парите отново под формата на зестра на Адриана и освен това щях да имам една благоразумна и добра женичка! Какво повече можеше да искам?

О, аз бях сигурен, че ако можех да чакам и ако Адриана имаше достатъчно сила да запази тайната, Папиано щеше да изпълни обещанието да върне зестрата на покойната си съпруга дори преди изтичане на годишния срок.

Тези пари, истина е, нямаше вече да се върнат при мене, защото Адриана не можеше да бъде моя, но щяха да отидат при нея, ако тя съумееше да мълчи, както я посъветвах, и ако аз можех още известно

време да се задържа тук. Много голяма изкусност, много умение трябваше да вложи и тогава Адриана, ако не друго, би спечелила поне възвръщане на своята зестра.

Поуспокоих се поне за нея, като мислех така. Ах, но не и за мен! За мене оставаше жестокият факт на кражбата и на моята самоизмама, пред която кражбата на дванадесет хиляди лири беше нищо, дори беше нещо добро, стига в края на краищата да се превърне в печалба за Адриана.

Видях се завинаги изключен от живота, без възможност да се върна в него. С тази скръб в сърцето, с това убеждение, аз веднага трябваше да си отида от къщата, с която вече бях свикнал, в която бях намерил малко спокойствие, в която почти си бях свил гнездо. И отново да блуждая по улиците без цел, без намерения, в пустота. Страхът да не попадна отново в мрежата на живота щеше да ме държи повече от всякога далече от хората, сам, съвсем сам, недоверчив, мрачен. И танталовите мъки щяха да се подновят за мене.

Излязох от къщи като луд. Скоро се озовах на улица Фламиния при Понте Моле. За какво бях отишъл там? Огледах се, после очите ми се спряха на сянката на моето тяло. Останах дълго да я съзерцавам. Накрая ядосано вдигнах крак срещу нея. Но не, не можех да я стъпча: това бе моята сянка.

Кой от нас двамата беше повече сянка! Аз или тя?

Две сенки!

Там бяхме — на земята, и всеки можеше да мине и да ни стъпче: да стъпи на главата ми, да стъпче сърцето ми, а аз трябваше да мълча. Сянката трябваше да мълчи.

Сянката на един мъртвец: ето какво беше моят живот...

Мина една кола; нарочно останах неподвижен на мястото си: първо мина конят с четирите, си крака, после колелата.

— Ето там, бързо, през врата премини! Охо, и ти ли, кученце? Хайде, бъди добро: вдигни краче, вдигни краче!

Избухнах в злобен смях. Кученцето уплашено избяга, каруцарят се обърна да ме изгледа. Тогава се раздвижих и сянката тръгна с мен, пред мен. Ускорих крачките си, с удоволствие я замъкнах под други коли, под стъпките на минувачите. Злобно настроение ме бе обзело, сякаш бе сграбчило с нокти стомаха ми. Накрая не издържах повече да

гледам тая моя сянка, исках да я отърся от краката си. Обърнах се, но ето сега тя беше след мене.

„А ако започна да тичам — помислих си, — тя ще ме последва!“

Разтърках силно чело от страх, че полудявам, че превръщам това във фикс-идея. Да, наистина тъй беше, тази сянка беше символът, привидението на моя живот! Аз бях онова там, проснато на земята, изложено на милостта на чуждите крака. Ето какво беше останало от Матиа Паскал, загинал при *Стия* — неговата сянка по улиците на Рим.

Но тази сянка имаше сърце, а не можеше да обича. Имаше пари тази сянка и всеки можеше да ги открадне, имаше глава, но за да мисли и да разбере, че това е главата на една сянка, а не сянката на една глава. Точно тъй!

Тогава аз я почувствувах като нещо живо, тази сянка, и усетих състрадание към нея, сякаш конят и колелата на колата, и краката на минувачите наистина ми бяха причинили страдания. И реших да не я оставям повече там, на земята. Мина трамвай. Качих се в него.

А когато се прибрах в къщи...

§16. ПОРТРЕТЪТ НА МИНЕРВА

Още преди да се отвори вратата, отгатнах, че нещо сериозно е станало в къщата: чух Папиано и Палеари да викат. Срещу мен изтича крайно развълнувана госпожица Капорале:

— Значи, вярно е? Дванадесет хиляди лири?

Замръзнах задъхан, объркан. Шипионе Папиано, епилептикът, прекоси в този миг входното антре бос, с обувката в ръце, твърде бледен, без сако. През това време брат му отгатък крещеше:

— Сега обадете ме, обадете ме на полицията!

Внезапно ме обзе силно раздразнение срещу Адриана, която въпреки забраната, въпреки клетвата беше проговорила.

— Кой ви каза? — извиках аз на Капорале. — Съвсем не е вярно: намерих си парите!

Госпожица Капорале ме погледна смаяно:

— Парите? Намерени? Наистина ли? Ох, слава тебе, господи! — извика тя, вдигна ръце и изтича последвана от мен да обяви ликуваща новината в трапезарията, където Папиано и Палеари викаха, а Адриана плачеше.

— Намерени! Намерени! Ето господин Меис! Намерил си парите!

— Как?

— Намерени?

— Възможно ли е?

И тримата останаха като треснати: Адриана и баща ѝ бяха с пламнали лица, а разстроеното лице на Папиано имаше землист цвят.

Вгледах се в него за миг. Сигурно съм бил по-блед и от него и целият треперех. Той наведе очи като покрусен и изтърва сакото на брат си. Отидох срещу него, почти опрях гърди до неговите и му протегнах ръка.

— Извинявайте много, вие и всички... извинете ме — казах.

— Не! — извика Адриана възмутена, но веднага притисна кърпичката към устата си.

Папиано я погледна и не посмя да ми протегне ръка. Тогава аз повторих:

— Извинете ме... — и още повече протегнах ръка, за да почувствувам как трепери неговата. Приличаше на ръката на мъртвец, а също и очите му, мътни и изгаснали, изглеждаха очи на мъртвец.

— Много съжалявам — добавих, — че без да искам, ви причиних такава сериозна неприятност, такава безпокойство...

— Но не... тоест да... наистина — измънка Палеари. — Ето, то беше нещо, което... Да, не можеше да бъде, по дяволите! Много съм щастлив, господин Меис, наистина съм щастлив, че сте намерили тези пари, защото...

Папиано изпуктя, прекара двете си ръце по потното чело и по темето и като ни обърна гръб, се загледа към терасата.

— Постъпих като оня... — подхванах аз, усмихвайки се насила. — Търсех магарето, а съм бил на него. Носил съм дванадесетте хиляди лири тук, в портфейла, у мен.

Но Адриана вече не издържа:

— Че нали вие в мое присъствие проверихте навсякъде, също и в портфейла, нали там в шкафчето...

— Да, госпожице — прекъснах я аз със студена и строга непоколебимост. — Търсил съм лошо, това е очевидно, щом съм ги намерил. Дори от вас прося специално извинение, че с моята занесеност навярно съм причинил повече неприятности на вас, отколкото на другите. Но надявам се, че...

— Не! Не! Не! — извика Адриана, като се разрида и бързо излезе от стаята, последвана от госпожица Капорале.

— Не разбирам... — рече Палеари объркан.

Папиано се обърна гневно:

— Въпреки това отивам си още днес... Изглежда, вече няма нужда от... от...

Прекъсна, сякаш въздухът му се свърши, понечи да се обърне към мен, но не му достигна смелост да ме погледне в лицето:

— Аз... не успях, повярвайте, дори да възразя... когато ме... тук сред тях... Хвърлих се срещу брат си, който... при неговата невменяемост... Какъвто е болен... е безотговорен, тоест тъй мисля... Кой знае! Човек би могъл да повярва, че... Аз го домъкнах тук... Дива

сцена беше! Бях принуден да го съблека... Да го претърся... Из дрехите... дори обувките... А той... Ах!

При тези думи плачът избухна в гърлото му, очите му се напълниха със сълзи и покрусен от мъка, той добави:

— И тъй всички видяха, че... Разбира се, щом вие... След всичко това, аз си отивам!

— Не, не! Нищо подобно! — казах аз тогава. — Заради мене? Вие трябва да останете тук! По-скоро аз ще си отида!

— Но какво говорите, господин Меис! — възкликна наскърбен Палеари.

И Папиано, който се бореше с плача, направи отрицателен жест с ръка. После каза:

— Трябваше... трябваше да си отида. Дори всичко това се случи, защото аз... тъй, невинно... съобщих, че трябва да си вървя заради моя брат, който повече не бива да се държи в къщи... Дори маркизът ми даде... ето тук го имам... едно писмо до управителя на една клиника в Неапол, където се налага да отида и заради други документи, които му трябва... А тогава моята балдъза, която толкова... заслужено, разбира се... изпитва към, вас такова уважение... скочи и рече, че никой не може да напуска къщата... че всички трябва да останем, защото тя... Не зная... била открила... Да каже това на мене! На своя зет! Може би защото аз, беден, но честен, имам да връщам на моя тъст още...

— Хайде, какви ги говориш пък сега! — прекъсна го Палеари.

— Не! — възрази гордо Папиано. — Аз, аз наистина мисля, мисля много за това, не се съмнявайте! И ако си отида... Клетни, клетни Шипионе!

И като не успя повече да се сдържи, избухна в отчаян плач.

— Добре — рече Палеари шашардисан и развълнуван. — Какво общо има той с тази работа!

— Нещастни братко мой! — продължи Папиано с такъв изблик на искреност, че и аз дори се усетих пронизан от жалост.

В неговия изблик долових угризението, което той чувствуваше в този миг към брат си, с когото си беше послужил, на когото би стоварил вината за кражбата, ако бях съобщил в полицията, и когото преди малко беше унижил чрез претърсване.

Той най-добре от всички знаеше, че не съм намерил парите, които беше откраднал. Моето неочаквано изявление го спаси тъкмо в

минутата, когато, виждайки се загубен, той обвиняваше брат си или поне подсказваше — съгласно замисъла, който предварително бе набелязал, — че единствено брат му може да е извършил кражбата. Изявлението просто го бе смазало. Сега плачеше поради неудържимата нужда да даде изблик на жестоко разтърсената си душа, а може би и защото чувствуваше, че няма как да стои пред мен, освен като плаче. С този плач той се прекланяше, едва ли не коленичеше в краката ми, но при условие, че аз ще държа на моето твърдение. Ако аз сега, след като си направих удоволствието да го видя унизен, отречех, че съм намерил парите, той щеше да се нахвърли върху мен разярен. Вече се подразбираше — той не знаеше и не можеше да знае нищо за тази кражба, а аз с моето твърдение спасявах само брат му. В края на краищата, ако аз го бях обадил на полицията, Шипионе не би пострадал поради своята невменяемост. А от своя страна Папиано се вричаше, както вече беше намекнал, че ще върне зестрата на Палеари.

Стори ми се, че разбирам всичко това от неговия плач. Подканян от господин Анселмо, а също и от мен, накрая той се успокои; каза, че ще се върне скоро от Неапол, веднага щом брат му бъде затворен в психиатрична клиника и *след като приключи някакво свое начинание, което напоследък бил започнал там в съдружие с един приятел*, и след като направи издирванията на документите, които били необходими на маркиза.

— Дори тук му е мястото... — рече той, обръщайки се към мен. — Беше ми изхвъркнало от ума! Господин маркизът ми беше казал, че ако не ви е неприятно, днес... заедно с моя тъст и с Адриана...

— Да! Отлично! — извика господин Анселмо, без да го остави да довърши думите си. — Всички ще отидем... Прекрасно! Струва ми се, че има причина сега да сме весели! Какво ще кажете, господин Адриано?

— Колкото за мен... — рекох, като разтворих ръце.

— Тогава към четири часа... Съгласен ли сте? — предложи Папиано и окончателно избърса сълзите от очите си.

Оттеглих се в стаята си. Мисълта ми веднага отлетя при Адриана, която след моето опровержение беше избягала, плачейки. Ами ако дойдеше сега да ми поиска обяснение? Естествено тя не би

могла да повярва, че съм намерил парите. Какво ли предполага тогава? Че аз, отричайки по този начин кражбата, искам да я накажа за потъпканата клетва. Но защо? Да, защото именно от адвоката, към когото съм се обърнал за съвет, както й бях казал, съм разбрал, че тя и всички обитатели на къщата ще бъдат държани отговорни. Е добре, но нали тя ми беше казала, че е готова да посрещне скандала? Да, но ставаше ясно — аз не бях пожелал: бях предпочел да пожертвувам дванадесетте хиляди лири. Следователно тя трябваше да вярва, че от моя страна това е великодушна постъпка, жертва от любов към нея. Ето каква нова лъжа ме принуждаваше да измисля моето положение. Гадна лъжа, която ме украсяваше с една съвършена, деликатна проява на любов, като ми придаваше толкова по-голямо великодушие, колкото по-малко тя го искаше и желаше.

Но не! Не и не! Какво си измислях аз! Трябваше да достигна до съвсем други заключения, като следвам логиката на моята необходима и неизбежна лъжа. Какво ги великодушие! Каква ти саможертва! Какво ти доказателство за любов! Можеше ли да заблуждавам по-нататък бедната девойка? Аз трябваше да задуша, да сподавя моята страст, да не отправям повече към Адриана нито един поглед, нито една любовна дума. Какво ще стане тогава? Как би могла да съгласува тя моето привидно великодушие и сдържаността, която трябваше да си наложа отсега нататък към нея? Следователно по необходимост трябваше да се възползувам от тази кражба, за която тя бе узнала против волята ми и която бях отрекъл, за да прекъсна всякакви връзки с нея. Но що за логика е това? Едно от двете: или бях жертва на кражба — но тогава по каква причина, след като познавах крадеца, не исках да го обадя и оттеглях любовта си, сякаш Адриана бе виновна? Или пък наистина бях намерил парите! Но тогава защо не продължавах да я обичам?

Почувствувах, че се задушавам от отвращение, от гняв, от омраза към самия мене. Да можеше поне да й кажа, че не проявявам никакво великодушие, че по никакъв начин не можех да съобщя за кражбата в полицията. Но все пак трябваше да й дам някакво обяснение. А може би моите пари са крадени? Тя би могла да предположи и това. Или трябваше да й кажа, че ме преследват, че съм компрометиран беглец, който е принуден да живее в сянка и не може да свърже съдбата си с една жена? Нови лъжи за бедното момиче. Но, от друга страна, можех ли да й кажа истината, истината, която на самия мене вече ми

изглеждаше като невероятна, нелогична приказка, като нелеп сън? За да не я излъжа и сега, трябваше ли да призная, че всичко дотук е било лъжа? Ето докъде би ме довело разкриването на моето положение. И за какво? За мене това нямаше да бъде никакво извинение, нито пък някакво лекарство за нея.

И въпреки всички тези размишления, тъй както бях възмутен от себе си и отчаян, може би бих признал всичко на Адриана, ако вместо да изпрати госпожица Капорале, самата тя беше влязла в моята стая, за да ми обясни защо е потъпкала клетвата си.

Впрочем аз вече знаех причината: самият Папиано ми я беше казал. Госпожица Капорале добави, че Адриана е неутешима.

— А защо? — попитах аз с престорено безразличие.

— Защото не вярва — отговори тя, — че вие наистина сте намерили парите.

Точно тогава у мен се породих идеята (която прекрасно отговаряше на душевното ми състояние, на отвращението, което изпитвах към себе си) да накарам Адриана за загуби всякакво уважение към мен, за да престане да ме обича. Хрумна ми да се покажа фалшив, груб, непостоянен, користен. Тъй щях да се накажа за злото, което ѝ бях причинил. Вярно е, че в момента щях да ѝ причиня друга болка, но целта беше да ѝ направя добро, да я излекувам.

— Не вярва? Как тъй не вярва? — казах аз на госпожица Капорале, като се засмях горчиво. — Дванадесет хиляди лири, госпожице... пари са това, а не трици! Вярвате ли, че щях да бъда тъй спокоен, ако ми ги бяха откраднали?

— Но Адриана ми каза... — опита се да възрази тя.

— Глупости! Глупости! — прекъснах я. — Вярно е наистина, че за миг у мен се появи подозрение... Но и тогава казах на госпожица Адриана, че не вярвам такава кражба да е възможна... И наистина така излезе! Освен това защо ще казвам, че съм намерил парите, ако действително не съм ги намерил?

Госпожица Капорале вдигна рамене.

— Може би Адриана мисли, че вие имате някаква причина, за да...

— Не! Не! — побързах да я прекъсна. — Повтарям, касае се за дванадесет хиляди лири, госпожице. Ако бяха тридесет, четиридесет

лири, щях да кажа — нищо!... Но повярвайте ми, не съм толкова великодушен. По дяволите! Човек трябва да е истински герой, та...

Когато госпожица Капорале отиде да предаде моите думи на Адриана, аз закърших ръце, захапах пръсти. Точно тъй ли трябваше да се държа? Да се възползувам от кражбата, като че с откраднатите пари искам да ѝ заплатя, да компенсирам неоправданите надежди? Ах, колко подло постъпвам! Навярно тя сега оттатък крещи от гняв и ме презира, без да разбира, че нейната мъка е и моя. Е добре, тъй и трябва да бъде! Тя трябва да ме намрази, да ме презира, както самият аз се мразя и презирам. И дори, за да я озлобя още повече срещу мене, за да направя нейното презрение още по-дълбоко, сега ще проявя любезност към Папиано, към нейния неприятел, сякаш за да го обезщетя пред нейните очи за подозрението. Да, да, тъй ще удивя и самия мой крадец, като дори накарам всички да повярват, че съм луд. И нещо повече, и нещо повече: нали сега трябваше да отидем в дома на маркиз Джилио? Да, още днес ще започна да ухажвам госпожица Пантогада.

— Тъй ще ме презреш още повече, Адриана! — проплаках, като се проснах на леглото. — Какво друго, какво друго мога да направя за тебе?

Малко след четири часа господин Анселмо дойде да почука на вратата на стаята ми.

— Ето ме — казах му и си сложих палтото. — Готов съм.

— Тъй ли ще дойдете? — запита Палеари и ме погледна учуден.

— Защо? — попитах аз.

Но веднага забелязах, че на главата ми още стои пътническият каскет, който обикновено носех в къщи. Набутах го в джоба си и откачих шапката си от окачалката, докато господин Анселмо се смееше, смееше, като че и той...

— Къде сте се запътили, господин Анселмо?

— Ама гледайте как щях да тръгна и аз! — отговори той, като продължаваше да се смее, и посочи пантофите на краката си. — Вървете, вървете остатък, там е Адриана...

— И тя ли ще дойде? — попитах.

— Не искаше да дойде — отговори Палеари, като се отправи към своята стая. — Но аз я убедих. Вървете, тя е в трапезарията. Вече е готова...

С какъв суров укорителен поглед ме посрещна госпожица Капорале, когато влязох в трапезарията! Тя толкова бе страдала от любов и толкова пъти е била утешавана от нежната и невинна девойка, че сега, когато Адриана вече знаеше какво е любов, сега, когато Адриана беше наранена, госпожица Капорале искаше на свой ред от благодарност и с готовност да я утеши. Тя се възмущаваше от мене, защото ѝ се струваше несправедливо да карам да страда едно такова добро и хубаво същество. Наистина самата тя не беше нито добра, нито хубава и ако мъжете се показваха лоши към нея, поне можеха да имат някакво извинение. Но защо да се причиняват страдания на Адриана?

Това ми говореше нейният поглед и ме канеше да погледна онази, която карах да страда.

Колко беше бледна! Още се познаваше по очите ѝ, че е плакала. При тази мъка кой знае какво усилие ѝ е струвало да се облече, за да излезе с мене...

Независимо от настроението, в което отидох на това посещение, личността и домът на маркиз Джилио Д'Аулета събудиха у мен известно любопитство.

Знаех, че той се е установил в Рим, защото вече не виждаше друго средство за реставрация на Кралството на Двете Сицилии освен триумфа на светската власт на папата: щом Рим бъде върнат на светия престол, единството на Италия ще се разпадне и тогава... кой знае! Маркизът не желаше да изрича пророчества. За момента неговата роля беше ясно определена: безпощадна борба — там, в редиците на клерикалите. Неговият дом беше посещаван от най-непримиримите прелати на курията, от най-разпалените поборници на черната партия.

Този ден обаче в обширния, разкошно подреден салон нямаше никой. Всъщност не беше точно тъй. В средата имаше един триножник, който прикрепеше nedovършено платно — портрет на Минерва, кучката на Пепита, цялата черна, излегнала се на бяло кресло, с глава, облежната на двете предни лапички.

— Произведение на художника Берналдес — обяви изтежко Папиано, сякаш ни представяше някой, който изискваше от наша страна дълбок поклон.

Най-напред влязоха Пепита Пантогада и гувернантката, госпожа Кандида.

Последния път бях видял и едната, и другата в полумрака на моята стая. Сега, на светло, госпожица Пантогада ми се стори друга; наистина не изцяло, а само в носа. Възможно ли беше тя да е била с този нос и в моята стая? Бях си я представил с вирнато, закачливо носле, а ето че носят ѝ беше орлов, и то твърде голям. Но и тъй все пак беше хубава: мургава, с искрящи очи, с лъскави, много черни и вълнисти коси, с деликатни, добре очертани пламенни устни. Дрехата ѝ бе тъмна на бели точки и стоеше като нарисувана на нейното кръшно и оформено тяло. Кротката руса хубост на Адриана бледнееше пред нея.

Най-после разбрах какво има на главата си госпожа Кандида! Прекрасна жълто-червена къдрава перука, а връз перуката — голяма кърпа от лазурна коприна, дори може да се каже шал, артистично вързан под брадичката. Колкото рамката беше живописна, толкова жалко изглеждаше мършавото отпуснато лице, макар и белосано, изписано и намазано.

Междувременно старата кучка Минерва не се изморяваше да проявява любезността си с насилено дрезгаво лаене. Но бедното животно не лаеше нас, то лаеше триножника, лаеше към бялото кресло. За кучката това навярно бяха инструменти за мъчение: лаят бе изблик на протест на отчаяна душа. Тя просто искаше да изгони проклетия уред от салона, проклетия уред с три дълги крака; но понеже той стоеше на мястото си неподвижно и заплашително, кучката се оттегляше на свой ред, като лаеше. После пак се нахвърляше отгоре му, показваше зъби и разярена се оттегляше.

Дребна, трътлеста, дебела за своите слаби крачка, Минерва беше наистина нещастно тромаво животинче. Очите ѝ вече буха замъглени от старостта, козината на главата ѝ — побеляла. А на гърба си, в основата на опашката, тя цялата беше оскубана поради навика да се чеше по шкафове, в напречните летви на столовете, където и както ѝ дойде. Знаех вече това.

Внезапно Пепита сграбчи кучката за врата и я хвърли в ръцете на госпожа Кандида с вик:

— Тихо!

В този миг влезе бързо дон Иняцио Джилио Д'Аулета. Превит, почти прегънат на две, той изтича към своето кресло до прозореца, седна, постави бастуна между краката си, изпусна дълбока въздишка и се усмихна на своята смъртна умора. Изтощеното му бръснато лице, набраздено само от вертикални бръчки, беше мъртвешки бледно, но очите му, напротив, бяха живи, горящи, почти младежки. Около бузите и слепоочията странно стърчаха големи кичурчета коси, които изглеждаха като четчици от мокра пепел.

Той ни прие много сърдечно, като говореше с подчертан неаполитански акцент. После помоли своя секретар да продължи да ни запознава със спомените, които изпълваха целия салон и доказваха неговата вяроност към династията на Бурбоните. Вниманието ни бе привлечено от някаква картинка, покрита със зелена завеска, на която със златна сърма беше извезан следният надпис: „Не крия, а пазя. Вдигни ме и чети!“ Маркизът помоли Папиано да откачи от стената рамката и да му я подаде. В рамката, под стъкло, се пазеше едно писмо от Пиетро Улоа, който през септември 1860, тоест малко преди кралството да издъхне, канеше маркиз Джилио Д'Аулета да стане член на правителството, което после не успя да се конституира. До него беше черновата на писмото, с което маркизът приемаше. Гордото писмо заклеяваше всички, които бяха отказали да поемат отговорността за властта в този миг на върховна опасност и на мъчителен хаос, пред лицето на врага, пред опасността от пирата Гарибалди, стигнал почти пред вратите на Неапол.

Като четеше на висок глас този документ, старецът се развълнува и разпали дотам, че макар написаното да противоречеше, на моите разбирания, събуди у мен уважение. И той от своя гледна точка е бил герой. Това мое впечатление се повтори, когато маркизът ми разказа историята на някаква лилия от позлатено дърво, която също се намираще там, в салона. Сутринта на 5 септември 1860 година кралят излизал от Неаполитанския дворец в открита каляска заедно с кралицата и двама благородници от двора: каляската стигнала до улица Киайа и трябвало да спре поради задръстване от каруци и екипажи пред една аптека, която имала фирма, украсена със златни лилии. Една стълба, подпряна до фирмата, пречела на движението. Неколцина работници, покатерени на стълбата, откачали от фирмата лилиите. Кралят забелязал и посочил на кралицата тази проява на подла

предпазливост от страна на аптекаря, същия, който в други времена сам бил просил честта да кичи фирмата си с кралската емблема. Маркиз Д'Аулета случайно минавал оттам: възмутен, вбесен, той се втурнал в аптеката, сграбчил за яката подлеца, посочил му краля вън, после му плюл в лицето и като размахал една от откачените лилии, започнал да вика сред навалищата: „Да живее кралят!“

Дървената лилия му напомняла сега онази тъжна септемврийска утрин и една от последните разходки на неговия монарх по улиците на Неапол. Той се гордееше с лилията не по-малко, отколкото със *златния ключ* на камерхер, със знака на ордена „Сан Дженаро“, и с толкова много други отличия, които представляваха цяла изложба в салона под два маслени портрета на крал Фердинандо и Франческо II.

За да изпълня своето злополучно намерение, малко по-късно аз оставих маркиза заедно с Палеари и Папиано и се приближих до Пепита.

Веднага забелязах, че беше много нервна и нетърпелива. Най-напред пожела да узнае от мен колко е часът.

— Четири и половина? Добре, добре!

Че вече е четири и половина, навярно не й беше много приятно, както заключих от тона на това „Добре, добре!“, произнесено със стиснати устни, и от невъздържаните и почти агресивни думи, с които веднага след това тя се нахвърли срещу Италия и още повече срещу Рим, гордеещ се прекалено много със своето минало. Каза ми между другото, че те в Испания имали *tambien*^[1] един Колизей като нашия, също тъй древен, но не му обръщали никакво внимание:

— *Pedra muerta!*^[2]

Много по-голяма стойност за тях имала една *Palza des toros*^[3]. Да, и особено тя ценяла повече от всички шедьоври на древното изкуство този портрет на Минерва, от художника Мануел Берналдес, който се бавел и не идвал. На това се дължеше нетърпението на Пепита и то вече беше достигнало върха си. Тя трепереше, докато го пореше, от време на време бързо докосваше с пръст носа си, хапеше устни, сключваше и отпускате ръце, а погледът й беше устремен към входа.

Най-после лакеят обяви пристигането на Берналдес, който се появи разгорещен, запотен, сякаш беше тичал. Пепита веднага му обърна гръб и се опита да възприеме студено и безразлично държане.

Но след като той поздрави маркиза и се приближи към нас, или по-право към нея, и говорейки на испански език, поиска извинение за закъснението си, тя не успя да се сдържи и му отговори с главозамайваща бързина:

— Преди всичко говорете италиански, защото сме в Рим и тук са тия господа, които не разбират испански, и не е много учтиво вие да говорите с мене на испански. И после, ще ви кажа, че не ме интересува вашето закъснение и можеше да не се извинявате.

Твърде огорчен, испанецът се усмихна нервно и се поклони. После я попита дали може да продължи портрета, тъй като все още е светло.

— Както обичате! — отвърна му тя все така хладно. — Може да рисувате без мене или да отложите работата, ако ви е угодно.

Мануел Берналдес отново се поклони и се обърна към госпожа Кандида, която държеше кучката в ръце. Тогава започна мъчението за Минерва. Но на още по-жестoko мъчение бе подложен нейният мъчител: за да го накаже за закъснението, Пепита така започна да кокетничи с мене, че дори надмина целта, която си бях набелязал. Като хвърлях по някой бегъл поглед към Адриана, забелязах колко много страда тя. И тъй, измъчваха се не само Минерва и Берналдес, а също и аз, и Адриана. Чувствувах как лицето ми пламва, сякаш постепенно ме опияняваше съзнанието за горчивината, която нарочно причинявах на този нещастен младеж. Впрочем той не събуждаше у мен съчувствие. Дълбоко в себе си изпитвах съчувствие само към Адриана, но тъй като трябваше да я карам да страда, малко ме интересуваше, че и той ще изпита същата болка. Струваше ми се дори, че колкото повече страдаше той, толкова по-малко страда Адриана. Насилието, което всеки от нас извършваше над себе си, постепенно нарасна и дотолкова се изпълни с напрежение, че непременно трябваше да избухне по някакъв начин.

За претекст послужи Минерва. Тъй като днес не я респектиреше погледът на нейната господарка, щом художникът вдигнеше очи от нея, за да се обърне към платното, тя тихичко се надигаше, нарушаваше позата, в която искаха да я държат, завираше лапичките и муцунката си във вдлъбнатината между облегалката и седалката на креслото, сякаш искаше да се навре и скрие там, като обръщаше към художника задницата си, добре открита, прилична на буквата „o“, и

разклащаше като за подигравка вирнатата си опашка. Вече няколко пъти госпожа Кандида я поставяше отново в предишното положение. Докато чакаше, Берналдес пухтеше, улавяше по някоя дума, отправена към Пепита, и коментирайки моите изрази, мърмореше под носа си. Забелязвах това и неведнъж бях готов да го предупредя: „Говорете по-високо!“ Най-после той изгуби търпение и извика на Пепита:

— Моля, поне заставете този пес да стои неподвижно.

— Пес, пес, пес! — избухна Пепита, като размаха ръце силно възбудена и възмутена. — Може да е пес, но не бива да ѝ се казва така!

— Кой знае какво разбира, бедничката — забелязах аз извинително към Берналдес.

Този израз наистина можеше да се изтълкува двояко. Съзнах това едва след като го произнесох. Аз исках да кажа: „Кой знае какво си въобразява, че ѝ правят.“ Но Берналдес придаде на моите думи друг смисъл, изпадна в ярост и гледайки ме право в очите, подхвърли:

— Това показва, че вие сам не разбирате!

Неговият поглед бе твърд и предизвикателен, а аз бях силно възбуден, тъй че не можах да се въздържа и му отговорих:

— Аз разбирам, драги господине, че вие някой ден ще станете велик художник...

— Какво става тук? — попита маркизът, като забеляза, че нашият разговор добива агресивен характер.

Берналдес загуби всякакъв контрол над себе си, надигна се и застана лице в лице срещу мене.

— Велик художник! Престанете!

— Да... велик художник, но струва ми се, сте недостатъчно възпитан, щом карате малките кученца да се страхуват — казах аз тогава решително и надменно.

— Много добре. Ще видим дали само кученцата! — заяви той и излезе.

Пепита внезапно избухна в странен плач, разтреса се и падна в ръцете на госпожа Кандида и Папиано.

Сред настъпилата суматоха, докато заедно с другите, се грижех за госпожица Пантогада, положена на канапето, почувствах, че някой ме сграбчва за рамото и видях над себе си отново Берналдес, който се беше върнал. Навреме успях да се запазя от неговата вдигната ръка и го отблъснах със сила, ала той отново се хвърли върху ми,

замахна още веднъж и лекичко докосна лицето ми. Хвърлих се разярен, но Папиано и Палеари притичаха да ме задържат, докато Берналдес се оттегляше и викаше:

— Моля да се считате за оскърбен! На ваше разположение съм! Тук знаят моя адрес!

Маркизът се беше вдигнал наполовина от креслото, целият трепереше и викаше срещу нападателя. През това време аз се мятах между Палеари и Папиано, които ми пречеха да го настигна и да се нахвърля върху художника. Маркизът също се опита да ме успокои, като каза, че като благороден човек, сега аз трябва да изпратя двама приятели, та да дам добър урок на този простак, дръзнал да прояви такова неуважение към неговия дом.

Целият разтреперан, останал без дъх, аз едва му поисках извинение за неприятния инцидент и изхвъркнах навън. Палеари и Папиано ме последваха. Адриана остана при припадналата, която бе отнесена вътре.

Сега трябваше да моля моя крадец да ми стане секундант — той и Палеари. Към кого друг можех да се обърна?

— Аз ли? — невинно и удивено възкликна господин Анселмо. — Ами! Дума да не става! Сериозно ли говорите? — и се усмихваше. — Аз не разбирам от тези работи, господин Мене... Хайде, хайде, това са глупости, детинщини, извинете, ама тъй си е...

— Вие ще се съгласите заради мене! — извиках му енергично, понеже в този миг не биваше да влизам в спор с него. — Ще отидете с вашия зет да посетите онзи господин и...

— Не, аз няма да отида! Какво говорите! — прекъсна ме той. — Поискайте ми нещо друго, каквото пожелаете: готов съм да ви услужа. Но това, не: не е работа за мене преди всичко. И после, нали вече ви казах — това са детинщини! Не бива да се отдава значение... Празна работа...

— Не е тъй, не е тъй! — намеси се Папиано, като видя, че кипвам. — Не е празна работа! Господин Меис има пълното право да иска удовлетворение. Дори бих казал, че това е негов дълг. Точно така! Трябва! Трябва!

— Тогава ще отидете вие с някой ваш приятел — рекох, без да очаквам отказ от него.

Ала Папиано скръбно разпери ръце.

— Повярвайте, на драго сърце бих го направил!

— Как, няма няма да го направите? — извиках силно напред улицата.

— По-тихичко, господин Меис — помоли той смирено. — Вижте... Чуйте, преценете... Влезте ми в положението, аз съм нещастен подчинен, жалък секретар на маркиза... Слуга, слуга, слуга...

— Какво общо има това с цялата работа? Самият маркиз... Не чухте ли?

— Да, тъй вярно. Но утре? Този клерикал... пред своята партия... да отговаря за секретаря си, който се забърква в рицарски спорове? Свети боже, вие и не подозирате... какви интриги! А онази кокетка видяхте ли я? Влюбена е като котка в художника, в оня мошеник... Утре ще се помирят и тогава аз, извинявайте, какво ще бъде моето положение? Ще си го изкарат на мене! Бъдете благодарен, господин Меис, преценете моето положение... Точно така стоят нещата.

— Значи, искате да ме оставите сам в това трудно положение! — избухнах аз раздразнен. — Не познавам никой друг тук в Рим!

— ... Но мисля, че може да се излезе от това положение! Може! — побърза да ме посъветва Папиано. — Исках да ви го кажа... Както аз, тъй и моят тъст само ще се объркаме повече, повярвайте, не сме подходящи... Вие имате право, вие треперете от гняв, виждам, във вените ви тече кръв, а не вода! Е добре, обърнете се към двама офицери от кралската войска: те не могат да откажат да защитят достойнството на такъв благороден човек като вас в един спор, където е заложена честта ви. Ще им се представите, ще им изложите вашия случай... Навярно не за първи път ще им се случи да окажат подобна помощ на човек, който не е тукашен.

Бяхме стигнали до входната врата на нашия дом. Казах на Папиано:

— Добре — и го заряхах с тъста му.

Тръгнах сам, мрачен, без определена посока.

Още веднъж пред мен се изправи смазващата мисъл за моето абсолютно безсилие. В моето положение можех ли да изляза на дуел? Още ли не бях разбрал, че нямам право да правя нищо? Двама офицери? Хубаво. Но най-напред те ще поискат да узнаят, и то с

основание, кой съм аз. Ах, можеха да ми плюят в лицето, да ми зашлевяват плесници, дори да ме бият с бастун, а аз трябваше да ги моля да ме удрят силно, колкото си искат силно, ала без да викат, да не вдигат много шум. Двама офицери! Да речем, че им открия истинското си положение; ами че те отначало не биха ми повярвали! Кой знае какви подозрения ще им хрумнат; и после, както и в случая с Адриана, то ще бъде безполезно: дори и да ми повярват, те първо ще ме посъветват отново да оживея, защото един мъртвец не може да отговаря на условията на рицарския кодекс.

И тъй, трябваше ли да понеса спокойно обидата, както понесох кражбата? Наскърбен, почти зашлевен, предизвикан, да се измъкна като някой страхливец, да изчезна тъй в мрака на непоносимата орис, която ме очаква, изпълнен с презрение и омраза към самия мене?

Не! Не! Как бих могъл да живея по-нататък? Как ще понеса такъв живот? Не, не, не! Стига! Стига! Спрях. Всичко се завъртя около мен, почувствувах, че краката ми не ме държат. В същото време в мен се надигна тъмно чувство, което премина като тръпка от главата до петите ми.

— Но поне първо, първо... — казах си, сякаш бълнувах. — Поне първо да опитам... Защо не? Може и да... Поне да опитам... за да не изглеждам в собствените си очи такова нищожество... Ако успея... ще изпитвам по-малко отвращение към себе си... Тъй и тъй няма какво да загубя... Защо да не опитам?

Бях на две крачки от кафене „Араньо“. „Там, там — на риск!“ И в сляпото възбуждение, което ме пришпорваше, влязох в кафенето.

В първия салон около една масичка имаше петима или шестима офицери от артилерията. И тъй като един от тях се обърна да ме погледне, понеже спрях смутен и нерешителен наблизно, аз му кимнах за поздрав и казах с пресипнал от вълнение глас:

— Моля... извинете... Може ли да ви кажа две думи?

Той беше някакъв младеж без мустаци, навярно излязъл същата година от Военната академия, подпоручик. Стана веднага и много учтиво се приближи към мене.

— Кажете. Слушам ви, господине.

— Ето, аз ще се самопредставя: Адриано Меис. Не съм оттук и не познавам никого... Случи ми се една... една разправия, да... Бих

имал нужда от двама секунданти... А не зная към кого да се обърна... Вие, с някой ваш другар, не бихте ли желали...

Изненадан, объркан, той ме гледа известно време, после се обърна към другарите си и извика:

— Грильоти!

Извиканият, който също беше подпоручик, но по-възрастен, с чифт вирнати мустаци, с монокъл, затикнат с усилие в едното око, зализан, замазан, се надигна, като продължаваше да говори със събеседниците си (произнасяше р-то като французин), и се приближи. Направи ми лек, сдържан поклон. Още като го видях да става, ми се прииска да кажа на подпоручичето: „О, не този, не този, моля ви, не този!“, но както узнах след малко, никой друг от компанията не беше по-подходящ за случая. Той знаеше на пръсти всички правила на рицарския кодекс.

Не съм в състояние да разкажа от игла до конец всичко онова, което той с удоволствие ми разказа относно моя случай, и всичко онова, което искаше от мен... Трябвало да телеграфирам, не зная как и не зная кому, да изложа, да определя, да отида при полковника... са *va sans dire...*^[4] както бил направил той още когато не бил военен и в Павиа му се случило същото такова нещо... Защото в тази област на рицарските отношения... и тъй нататък, и тъй нататък, изреждаше членове, прецеденти, спорни случаи, съдилища на честта и какво ли не още.

Бях започнал да се чувствавам като на тръни още в началото, щом го видях: представете си какво чувствах сега, докато го слушах да говори тъй! По едно време не издържах повече: цялата кръв се беше качила в главата ми. Избухнах:

— Тъй вярно, господине! Зная това! Добре, добре, имате право, но как мога сега да телеграфирам? Аз съм сам! Искам да се бия, това е! Да се бия веднага, още утре, ако е възможно... Без толкова усложнения! Какво разбирам аз от тези работи! Аз се обърнах към вас с надеждата, че няма да има нужда от толкова формалности, от такова протакане, от толкова — извинете — глупости!

След този изблик разговорът се превърна почти в спор и завърши внезапно с избухване на неудържим смях от страна на всички присъстващи офицери. Избягах навън разярен, с пламнало лице, като че ме бяха били с камшик. Притиснах ръце към главата си, сякаш

за да задържа разсъдъка, който ме напускаше, и преследван от смеховете, се отдалечих презглава, за да се скрия, да се завра някъде... Къде? В къщи? Испитах ужас и затова тръгнах, тръгнах лудешки наслуки. После постепенно забавих крачките си и накрая, изтощен, спрях, сякаш не можех повече да влача душата си, смазана от гаврата, трепереца и преизпълнена с оловно тежка мъчителна чернилка. Известно време стоях замаян. После отново се раздвижих. Сега изведнъж се почувствувах без мисъл, олекотен по странен начин от всякакво притеснение, почти затъпял. Отново взех да блуждая — не зная колко време трая това, — като се спирах тук и там да поглеждам витрините на магазините, които един по един се затваряха, и ми се струваше, че правят това за мен и завинаги и че улиците малко по малко ще се лишат от живот, та да остана сам, сам в нощта, скитник сред мълчаливите къщи, тъмни къщи, със затворени прозорци и залостени врати, залостени за мене и завинаги. Целият живот се затваряше, загасваше, замлъкваше заедно с тази нощ и аз вече го виждах като отдалече, сякаш за мене той нямаше повече ни цел, ни смисъл. И ето, накрая, без да искам, почти воден от тъмното чувство, което се бе надигнало в мен, бе обзело цялото ми същество, се намерих на моста Маргерита, облегат на парапета, да гледам с широко отворени очи черната река в нощта.

— Там?

Разтърси ме тръпка на уплаха, която причини веднага яростно надигане на всички мои гневни сили, пропити с чувство на жестока омраза срещу ония, които някъде отдалече ме тласкаха да загина, тъй както бях загинал там, в мелницата на *Стия*. Те — Ромилда и майка й, ме бяха хвърлили в това безизходно положение. Ах, на мене никога не би ми дошло на ум да симулирам самоубийство, за да се освободя от тях! И ето, след като блуждах две години като сянка, воден от илюзията за живот отвъд смъртта, сега се виждах принуден, насилен, влачен за косите да изпълня над себе си тяхната присъда! Те наистина ме бяха убили! Само те, те единствени се бяха освободили от мене.

Разтърси ме дълбоко възмущение. А не можех ли да им отмъстя, вместо да се самоубивам? Кого щях да убия? Един мъртвец? Все едно — никой.

Замръзнах, сякаш ме ослепи внезапна светлина. Да си отмъстя! Значи, трябваше да се върна в Мираньо? Да изляза от лъжата, която ме

задушаваше и вече ставаше непоносима, да се върна в живота за наказание на ония, да се върна с моето истинско име, в истинските условия на моя живот, с истинските и лично мои нещастия? А сегашните? Можех ли да ги отърся от гърба си, ей тъй, като че са омразен товар, който може да се захвърли? Не, не, не! Чувствах, че не мога да го направя. И се мятах там на моста, несигурен в собствената си бъдеща съдба.

Междувременно ето че в джоба на палтото си с неспокойни пръсти напипах нещо. Не разбрах какво е. Накрая в изблик на гняв го измъкнах навън. Беше моят пътнически каскет, същият, който, като излизах от къщи, за да посетя маркиз. Джилио, бях набутал машинално в джоба си. Понечих да го хвърля в реката, но миг преди това ми проблесна някакъв спомен. Една мисъл от времето, когато пътувах от Аленга до Торино, се завърна в моята памет с цялата си яснота.

— Тук — казах си почти несъзнателно — на този парапет... шапката... бастуна... Да! То е същото, каквото стана с Матиа Паскал там, при яза на мелницата. То може да стане сега и тук с Адриано Меис... Един по един! Връщам се в живота! Ще си отмъстя!

Тръпка на радост, дори изблик на лудост ме обзе, ободри ме. Да, разбира се! Аз не трябваше да убия себе си — един мъртъв човек! Аз трябваше да убия налудничавата, абсурдна преструвка, която ме беше измъчвала, терзала две години, да унищожа оня Адриано Меис, осъден да бъде страхливец — един лъжец, един нещастник. Оня Адриано Меис трябваше да убия, който, въплъщавайки едно измислено име, беше длъжен да има мозък от кълчища, сърце от папиемаше, каучукови вени, в които трябваше да тече малко оцветена вода вместо кръв. Оня, да! Затова марш долу, долу, печално и омразно плашило! Удави се там, както се удави Матиа Паскал! Всеки по реда си! Тази сянка на живот, родена от една зловеща лъжа, по този начин ще изчезне достойно с помощта на друга зловеща лъжа! И тъй всичко се поправя! Как по друг начин бих могъл да удовлетвори Адриана за злото, което й причиних? А обидата на оня мошеник трябваше ли да си я задържа? Беше ме нападнал коварно, подлецът! О, аз бях сигурен, че не се страхувам от него! Не аз, не аз, а Адриано Меис беше понесъл обидата! И ето — сега Адриано Меис се самоубива.

За мене нямаше друг път за спасение.

Започнах да треперя, сякаш наистина се готвех да убия някого. Ала мозъкът ми се беше внезапно прояснил, на сърцето ми беше леко и обладавах една почти радостна яснота на духа.

Огледах се. Мина ми предположението, че отсреща, по крайречния булевард може да има някой, някой нощен пазач, който ме е видял да стоя доста време на моста и може би се е спрял да ме наблюдава. Искях да се уверя: отидох, погледнах първо на площад Либерта, после крайречния булевард Мелини. Никой. Тогава се върнах обратно, но преди да отида отново на моста, спрях между дърветата под един фенер. Откъснах листче от бележника си и написах с молив: *Адриано Меис*. Какво повече? Нищо. Адреса и датата. Стигаше толкова. Всъщност целият Адриано Меис се съдържаше в тази шапка, в този бастун. Ще оставя в къщи всичко друго — дрехи, книги... След кражбата носех парите в себе си.

Върнах се на моста кротко, приведен. Краката ми трепереха, сърцето блъскаше в гърдите ми. Избрах най-слабо осветеното от фенерите място, махнах си веднага шапката и вмъкнах под панделката сгънатата бележка, после я сложих на парапета, а до нея — бастуна. Нахлупих на главата си провиденциалния пътнически каскет, който ме спаси, и — дим да ме няма — укрих се в сянката като крадец, без да се обръщам назад.

---

[1] *tambien* — също (исп.). ↑

[2] *Pedra muerta* — мъртви камъни (исп.). ↑

[3] Арена за бикоборство (исп.). ↑

[4] То се разбира от само себе си! (фр.) ↑

§17. ВЪПЛЪЩАВАНЕ

Пристигнах на гарата навреме за влака, който тръгваше в дванадесет и десет за Пиза.

Купих си билет и се сгуших в един второкласен вагон, смъкнах козирката на каскета чак до носа си, не толкова за да се скрия, колкото за да не виждам. Но въпреки това виждах — с мисълта си. Беше ме завладяло кошмарното видение на онази шапка и на бастуна, оставени там, върху парапета на моста. Може би някой тъкмо в този миг минава оттам и ги забелязва. Или може би някой нощен пазач вече е изтичал до полицейското управление, за да съобщи. А аз бях все още в Рим! Какво чакаме? Дъхът ми спираше от нетърпение.

Най-после влакът потегли. За щастие бях сам в купето. Сkochих на крака, вдигнах ръце, изпуснех една безкрайна въздишка на облекчение, сякаш смъкнаха товар от гърдите ми. Ах! Отново бях жив, отново бях аз, Матиа Паскал! Сега можех да викам на всички с пълен глас: „Аз, аз! Матиа Паскал! Аз съм. Не съм умрял! Ето ме тук!“ И няма да бъде необходимо повече да лъжа, няма да се страхувам, че ще бъда разкрит! В действителност не беше точно тъй: първо трябваше да стигна до Мираньо. Най-напред там трябваше да се покажа, да се обявя, да накарам да ме признаят за жив, да се свържа отново с погребаните си корени. Безумец! Как си бях въобразил, че едно дърво, отрязано от своите корени, може да живее? И въпреки това, въпреки това спомнях си другото пътуване от Аленга до Торино. Тогава се смятах за щастлив и се радвах по същия начин. Безумец! Казвах си: освобождение! Тъй ми изглеждаше тогава свободата! Да, с оловния похлупак на лъжата върху мен! Оловен похлупак върху една сянка. Сега отново на гърба ми ще тежи жена ми, а също и тъщата. Вярно е, но не ми ли тежаха те и когато бях мъртъв? Сега поне бях жив и закален. Аха, сега ще видят те!

Като премислях нещата, просто невероятно ми се струваше лекомислието, с което две години преди това се бях хвърлил встрани от всякакъв закон, в неизвестността. Спомних си как първите дни

ликувах в своето неразбиране или по-скоро в своята лудост. Тъй беше в Торино и после едно подир друго в градовете, където често странствувах — ням, сам, затворен в самия мен, в онова, което тогава ми изглеждаше моето щастие. И ето ме в Германия, нагоре по Рейн с един параход: сън ли бе то? Не, то беше истина! Ах, ако можех да остана винаги в онова състояние, да пътувам, чужденец в живота. Но после в Милано, после... онова бедно кученце, което исках да купя от стария продавач на кибрит. Започнах вече да се осъзнавам. И после... ах, после!

Върнах се с мислите си в Рим, влязох като сянка в изоставената къща. Всички ли спят? Може би Адриана не спи. Чака ме още, чака да се прибера, навярно са й казали, че съм отишъл да търся двама секунданти, за да се бия с Берналдес. Тя не чува да се прибирам и се страхува, и плаче...

Притиснах силно ръцете си към лицето, почувствувах как сърцето ми се стяга от мъка.

— Но щом не можех да бъда жив за тебе, Адриана — проплаках, — по-добре е ти сега да мислиш, че съм мъртъв! Че са мъртви устните, които взеха целувка от твоите уста, клета Адриана!... Забрави! Забрави!

Ах, какво щеше да стане в този дом на следното утро, когато се представи някой от полицейското управление и съобщи за нещастиято? Като мине първото объркване, ще отдадат моето самоубийство на някаква причина? На приближаващия дуел? Но не! Най-малко ще изглежда странно един човек, който никога не е давал основания да го смятат за страхливец, да се самоубие от страх пред предстоящия дуел? Тогава? Защото не съм могъл да намеря секунданти? Несъстоятелен претекст! Или може би... кой знае? Нямаше ли нещо скрито, нещо тайнствено в моето странно съществуване, някаква загадка?

О, да, разбира се! Това ще си помислят, без съмнение! Самоубивам се ей тъй, без видима причина, без преди това да съм показал по някакъв начин своите намерения. Да, бях проявил някакви странности в последните дни: бъркотията с кражбата, първо подозирам, после внезапно опровергавам. О, а тия пари дали са били мои? Не е ли трябвало да ги върна някому? Може би съм си присвоил незаконно част от тези пари и съм искал да мина за жертва на кражба, а сетне съм се разколебал и накрая — самоубил? Кой знае? Без

съмнение аз бях твърде тайнствен човек: нямах никакъв приятел, нито едно писмо не съм получил, никога, отникъде...

Може би по-добре щях да направя, ако на онова листче бях написал някакво обяснение освен името, датата и адреса. Някакво обяснение за самоубийството, каквото и да е. Да, но в оня миг... И после какво обяснение?

Кой знае как и кога — помислих си развълнувано — вестникарите ще се развикат за този тайнствен Адриано Меис. Тогава естествено ще се появи и моят прословут братовчед, оня Франческо Меис от Торино, помощник данъчен агент, който ще даде сведения в полицейското управление. Ще направят разследвания по следите на тези данни и кой знае какво ще излезе наяве. Да, а парите? Наследство? Адриана ги видя, тя видя всичките ми банкноти. Да си представим Папиано: той веднага напада шкафчето! Но го намира празно... И тогава, значи, парите са загубени, на дъното на реката? Жалко! Жалко! Ах, как ще се ядоса, че не ги е откраднал навреме всичките! Полицейското управление ще изझे моите дрехи, моите книги... И чии ще станат те? Ох, поне да остане някакъв спомен за бедната Адриана! С какви очи ще гледа тя оттук нататък моята опустяла стая?

Тъй, докато влакът гърмеше в нощта, в главата ми се рояха въпроси, предположения, мисли, най-различни чувства. Не ми даваха покой.

Реших, че е благоразумно да спра за някой и друг ден в Пиза, за да не се установи връзка между появяването на Матиа Паскал в Мираньо и изчезването на Адриано Меис в Рим, една връзка, която лесно би се набила в очи, особено ако римските вестници вдигнат много шум за това самоубийство. Щях да почакам в Пиза да пристигнат римските вестници — вечерните и утринните. После, ако не се е вдигнал много шум, преди да отида в Мираньо, щях да се отбия в Онелия при моя брат Роберто, за да проверя върху него впечатлението, което ще направи моето възкресение. Ала трябваше абсолютно да се въздържа да правя какъвто и да е намек за моя престой в Рим, за приключенията, които бях преживял. За моите две години отсъствие щях да дам фантастични сведения, да измисля далечни пътешествия. Ах, сега, като се връщам в живота, и аз мога да

си позволя да изричам лъжи, много, много лъжи, като лъжите на кавалера Тито Ленци, дори и по-големи.

Оставаха ми повече от петдесет и две хиляди лири. Кредиторите, като са знаели, че съм мъртъв от две години, сигурно са се задоволили с имението *Стия* заедно с мелницата. Навярно е било продадено, то и воденицата, и тъй по някакъв начин отношенията са се уредили и няма повече да ме тормозят. Аз повече от всякога ще се погрижа да не ме тормозят. С петдесет и две хиляди лири в Мираньо бих могъл да живея ако не охолно, то поне прилично. Като слязох от влака в Пиза, най-напред отидох да си купя шапка, с форма и размери на шапката, която обикновено носеше Матиа Паскал. Веднага след това влязох да подстрижат гривата на оня глупак Адриано Меис.

— Късо, много късо, нали! — казах на бръснаря.

Вече ми беше поникнала брадичка и сега с къси коси, ето че започнах да приемам предишния си вид; но сега той беше много подобрен, по-фин, да, дори по-благороден. Окото вече не беше кривогледо. Ех, не беше характерно за Матиа Паскал това око!

Все пак нещо от Адриано Меис щеше да остане на лицето ми. Но сега най-неочаквано заприличах на Роберто.

Ала ето ти беда; след като се освободих от цялата си буйна грива, нахлупих купената току-що шапка и главата ми хлътна в нея чак до тила. Трябваше да се справя с тази неприятност, като с помощта на бръснаря сложих нагънатата хартия под хастара на шапката.

За да не вляза ей тъй с празни ръце в хотела, купих куфар: в него на първо време щях да сложа костюма, който беше на гърба ми, и балтона. Трябваше да се снабдя с всичко, не вярвах след толкова време жена ми там, в Мираньо, да е запазила някой мой костюм и бельото ми. Купих готов костюм от един магазин и го облякох. С новия куфар в ръка се установих в хотел „Нептун“.

Бях посетил Пиза, когато бях Адриано Меис. Тогава живях в „Лондонски хотел“. Бях разгледал вече всички чудеса на изкуството в града. Сега, изтощен от силните преживявания, гладен от сутринта на предишния ден, умирах за храна и за сън. Хапнах нещо и после спях почти до вечерта.

Щом се събудих, в мен се надигна и ме завладя мрачно настроение. Този почти незабелязан от мене ден, сред първите грижи и дълбокия сън, който ме бе опил, как ли е минал там, в дома на

Палеари? Объркване, смущение, болезнено любопитство на външни хора, прибързано разследване, подозрения, хвърчащи предположения, инсинуации, напразни дирения. И моите книги и дрехи там — предмет на онова скръбно внимание, каквото събуждат предметите на трагично загиналите.

А аз бях спал през това време! И сега в мъчително нетърпение трябваше да чакам до сутринта на следния ден, за да узная нещо от римските вестници.

Междувременно, като не можех да хукна към Мираньо или поне до Онелия, трябваше да съществувам два-три дни, а може би и повече, в незавидно положение, сякаш в пауза: умрял като Матиа Паскал в Мираньо — мъртъв в Рим като Адриано Меис.

Не знаех какво да правя и надявайки се да се отвлека малко от всички скръбни размисли, изведох тези двама мъртъвци на разходка из Пиза.

О, това беше тъй приятна разходка! Адриано Меис, който беше идвал тук, искаше да бъде водач и чичероне на Матиа Паскал. Но последният, потиснат от толкова неща, които тежаха на съзнанието му, неучтиво го отхвърляше, разтърсваше ръка, като да отблъсне от себе си ненавистната сянка с дълги коси, със старомоден костюм, с широкопола шапка и с очила.

— Марш! Марш! Махай се! Върни се в реката, ти си удавник!

Но си спомних, че Адриано Меис, като се разхождаше преди две години по улиците на Пиза, се беше почувствувал отегчен, раздражен по същия начин от също тъй досадната сянка на Матиа Паскал. И със същия жест беше искал да го отстрани, да го върне обратно в мелничния яз при *Стия*. Най-добре беше вече да не обръщам внимание нито на единия, нито на другия. О, бяла камбанария, ти можеше да си стоиш наклонена на една страна, а аз, застанал между двамата, не можех да се наклоня ни натам, ни насам.

По волята божия най-после изживях още една мъчителна нощ и си доставих римските вестници.

Няма да кажа, че като ги зачетох, се успокоих: не можех да се успокоя. Вълнението, което ме беше обзело, обаче бързо премина, като видях, че за моето самоубийство вестниците бяха определили място на дребно съобщение в хрониката. Всички казваха горе-долу едно и също: за шапката, за бастуна, намерени на моста Маргерита с лаконичната

бележка; че съм бил от Торино и че не са известни причините, които са ме подтикнали към тази трагична стъпка. В едно съобщение обаче се намекваше, че обяснението трябва да се търси в някаква „интимна причина“, като се изхожда от „спора с някакъв млад испански художник в дома на една личност, известна в клерикалния свят“.

Друг журналист пишеше, че причините „вероятно са финансови затруднения“. Изобщо сведенията бяха неясни и при това кратки. Само един утринен вестник, който обикновено разказваше обстоятелствено дневните новини, намекваше за „изненадата и болката на семейството на кавалер Анселмо Палеари, началник-отделение при Министерството на народната просвета, сега пенсионер, у когото Меис живял, много уважаван за своето възпитано държане и дискретност“. Благодаря! И този вестник съобщаваше за спор с испанския художник М.Б и даваше да се разбере, че причината за самоубийството трябва да се търси в някаква тайна любовна страст.

Значи, се бях самоубил заради Пепита Пантогада. В края на краищата толкова по-добре. Името на Адриана не беше споменато, нито се правеше намек за моите банкноти. Следователно полицейското управление щеше да прави тайно разследване. Но по какви следи?

Можеше да замина за Онелия.

Посетих Роберто на село, беше отишъл там за гроздобера. Лесно е да си представите какво чувствавах, като видях отново хубавото и любимо мое крайбрежие, където мислех, че вече няма да стъпя. Ала радостта ми беше помрачена от нетърпението да пристигна, от безпокойството да не бъда открит преждевременно от някой външен човек, преди да се представя на роднините, от вълнението, което постепенно нарастваше. Непрекъснато, се питах какво ли ще почувствуват те, като ме видят жив? Погледът ми се замъгляваше, като си представях срещата, затъмняваше небето и морето, кръвта шумеше в жилите ми, сърцето ми биеше бясно. Струваше ми се, че никога няма да пристигна!

Най-после слугата дойде да отвори портала на прекрасната вила, която Роберто бе получил като зестра от жена си. Докато прекосях аляята, стори ми се, че наистина се връщам от друг свят.

— Заповядайте — каза ми слугата, като ме пушна напред при входа на вилата. — За кого да съобщя?

Не успях да произнеса звук, за да му отговоря. Прикрих смущението си с усмивка и заекнах:

— Ка... ка... жете, кажете му, да... че е... един негов близък приятел... ко... който иде отдалече... Тъй кажете...

Слугата навярно е помислил, че заеквам. Положи куфара ми до закачалката и ме покани да вляза в близкия салон.

Треперех от нетърпение, смеех се, пухтях, оглеждах се в това светло салонче, добре подредено, обзаведено с нови мебели със зеленикава политура. Внезапно видях на прага на вратата, през която бях влязъл, едно хубаво детенце на около четири години, с малка поливалка в едната ръчичка и малко гребло в другата. Гледаше ме с разширени очи.

Почувствувах неизказана нежност: то навярно беше мое племенниче — големият син на Берто. Наведох се, направих му знак с ръка да се приближи, но то се уплаши и избяга.

В този миг чух да се разтваря друга врата на салона. Изправих се, очите ми се замъглиха от вълнение, някакъв конвулсивен смях забълбука в гърлото ми.

Роберто беше застанал пред мен разтревожен, почти изумен.

— С кого... — рече той.

— Берто! — извиках, като разтворих ръце. — Не ме ли познаваш?

Той побледня при звука на моя глас, прокара бързо ръка по челото и по очите си, олюля се и промълви:

— Как... как... как?

Но аз успях да го подхвана, макар че той се дръпна назад почти уплашен.

— Аз съм! Матиа! Не се страхувай! Не съм умрял... Виждаш ли ме? Пипни ме! Аз съм, Роберто. Никога не съм бил по-жив отсега! Хайде, съвземи се...

— Матиа! Матиа! Матиа! — започна да повтаря горкият Берто, като все още не вярваше на очите си. — Как тъй? Ти? Ох, господи!... Как може? Братко! Скъпи Матиа!

И ме стисна в преградката си силно, силно. Започнах да плача като дете.

— Как стана тъй? — запита Берто, като също плачеше. — Как, как?

— Ето, тук съм... Виждаш ли? Аз се върнах... Не от другия свят, не, не съм напуснал този гаден свят... Успокой се... Сега ще ти разкажа.

Като ме стискаше силно за ръцете, с измокрено от сълзи лице, Роберто ме гледаше все още смаян.

— Но как... Нали там?...

— Не съм бил аз... Ще ти разкажа. Припознали са се... Аз бях далече от Мираньо и узнах, както и ти може би си узнал от вестника за моето самоубийство там, при *Стия*.

— Значи, не си бил ти? — възкликна Берто. — И какво направи?

— Направих се на умрял. Мълчи! Ще ти разкажа всичко. Сега не мога. Ще ти кажа само, че ходих тук и там, като отначало си мислех, че съм щастлив, разбираш, нали? И после след много преживелици установих, че съм сбъркал, че да бъдеш мъртвец, не е хубава професия; и сега — ето ме тук. Отново се връщам в живота.

— Матиа, Матиа, винаги съм те наричал лудетина... Луд, луд, луд! — възкликна Берто. — Ах, каква радост ми достави! Кой е можел да подозира такова нещо! Матиа — жив! Тук! Знаеш ли, още не мога да повярвам? Остави ме да те разгледам. Изглеждаш ми друг!

— Виж, и окото си оправих!

— Ах, да... Затова ми се струваше... Как да кажа... Гледах те... гледах те... Отлично! Хайде да отидем оттатък при моята жена. Ох, но чакай, ти...

Спря внезапно и ме погледна разстроен:

— Искаш да се върнеш в Мираньо?

— Разбира се, още тази вечер.

— Значи, нищо не знаеш?

Покри лицето си с ръце и проплака:

— Нещастнико! Какво направи?... Какво направи? Не знаеш ли, че жена ти...

— Починала? — прекъснах го аз.

— Не! По-лошо! Тя се... омъжи повторно!

Останах като треснат.

— Омъжила се?

— Да. За Помино. Получих сватбена картичка. Има повече от година.

— Помино? Помино съпруг на... — запънах се, но веднага един горчив смях, като изблик на жлъчка, се надигна в гърлото ми и аз се разсмях, разсмях се шумно.

Роберто ме гледаше удивен, може би смяташе, че съм обезумял.

— Смееш се?

— Но, да! Да, разбира се! — извиках му аз, като разтърсвах ръката му. — Толкова по-добре! Това е върхът на моето щастие!

— Какво приказваш? — избухна Роберто почти гневно. — Щастие? Но ако сега ти отидеш та...

— Веднага ще припна, представи си!

— А нима не разбираш, че ще трябва да си я вземеш обратно!

— Аз? Как така?

— Точно така, да! — потвърди Роберто, докато аз на свой ред го гледах удивен. — Вторият брак се анулира и ще бъдеш задължен да си я вземеш отново.

Почувствувах как целият се разтресох.

— Как? Такъв ли е законът? — извиках аз. — Жена ми да се жени за друг, а аз... Хайде де! Мълчи! Не е възможно!

— А аз ти казвам, че е точно така! — потвърди Роберто. — Чакай, отгатък е моят шурей. Той ще ти го обясни по-добре от мене — доктор е по юриспруденция. Ела... или може би не: почакай малко тук. Жена ми е бременна и макар да те познава малко, не искам да ѝ навреди някое силно преживяване... Отивам да я предупредя. Чакаш ме, нали?

И държа ръката ми почти докато стигна до прага на вратата, сякаш още се страхуваше, че като ме остави за миг, може отново да изчезна.

Останал сам в салончето, започнах да се разхождам като лъв в клетка. Омъжила се повторно! За Помино! Естествено... Сега имаме дори една и съща жена! Той — ех, да, — той я беше обичал преди. Сторило му се е невероятно щастие! И за нея също. Представете си! Богата, жена на Помино... А докато тя се е венчавала повторно, аз съм бил в Рим... И сега да трябва да си я взема отново! Възможно ли е такава нещo?

След малко Роберто дойде да ме извика целият сияещ. Но аз бях тъй разстроен от неочакваната новина, че не можах да отговоря на

радостното посрещане, което ми устроиха моята снаха, нейната майка, а също и нейният брат. Берто забеляза и веднага запита шурей си за това, което най-много ме интересуваше в този миг.

— Но що за закон е това? — избухнах още един път. — Извинете! Това е турски закон!

Младият адвокат се усмихна с чувство на превъзходство, като намести очилата на носа си.

— И въпреки това тъй гласи законът — отговори тон. — Роберто има право. Не си спомням точно параграфа, но този случай е предвиден в гражданския кодекс. Вторият брак става недействителен при появяването на първия съпруг.

— И аз трябва да взема отново една жена — възкликнах гневно, — която цяла година открито е била съпруга на друг човек, който...

— Но, моля ви, то е по ваша вина, господин Паскал! — прекъсна ме адвокатчето, без да престане да се усмихва.

— Защо да е по моя вина? — възразих аз. — Добрата жена е сбъркала преди всичко, когато ме е разпознала в трупа на един нещастник, който се е удавил, после побързала да се омъжи — а ето че вината била моя! И аз трябва да си я прибера отново?

— Така е, господин Паскал — рече оня, — щом не сте пожелали навреме, тоест в срока, предвиден от закона за сключване на втори брак, да поправите грешката на вашата жена, която, не отричам, може да е била и злоумишлена. Вие сте приели невярната идентификация и сте се възползували от това... О, вижте: аз съм готов да ви похваля за това, постъпили сте много хубаво. Учудвам се само, че се връщате, за да се забъркате отново в дебрите на нашите глупави обществени закони. Аз на ваше място не бих показал, че съм жив.

Спокойствието, надутата ученост на този хлапак, неотдавна получил диплома, ме подразниха.

— Казвате тъй, защото не знаете какво означава в действителност това! — отговорих, като вдигнах рамене.

— Как да не зная! — отвърна той. — Може ли да съществува по-голяма сполука, по-голямо щастие от това?

— Много добре, тогава опитайте, опитайте! — извиках аз, обърнах се към Берто и оставих адвокатчето да се заблуждава, както си иска.

От трън — та на глог.

— Исках да те попитам — рече моят брат — как успя цялото това време, откъде... — и разтърка показалец о палец, за да означае „пари“.

— Откъде съм взел пари ли? Тя е дълга история! Сега не съм в състояние да ти я разкажа. Но аз имах пари познаеш ли, още имам. Не мисли, че се връщам в Мираньо, защото съм натясно!

— Ах, ти упорствуваш да се върнеш! — натърти Берто. — Дори след новините, които научи?

— Разбира се, ще се върна! — настоях аз. — Мислиш ли, че след всичко, което съм преживял и изстрадал, искам отново да стана мъртвец? Не, драги, там, там искам документите ми да са в ред, там искам отново да се почувствувам жив, истински жив, дори ако трябва да заплатя, като си взема отново жената. Я кажи, още ли е жива майката... вдовицата Пескаторе?

— О, не зная — отговори Берто. — Разбираш ли, след втория брак... Но мисля, да, трябва да е жива...

— Приятна новинка! — извиках. — Но няма значение! Ще си отмъстя! Знаеш ли, аз не съм някогашният Матиа? Съжалявам само, че моето появяване ще бъде избавление за оня глупак Помино!

Всички се засмяха. Междувременно слугата дойде да обяви, че трапезата е сложена. Трябваше да остана да обядвам, но целият треперех от нетърпение, дори не забелязах дали се храня; накрая обаче се оказа, че съм се натъпкал. Звярът в мен се бе подкрепил, за да се подготви за предстоящото нападение.

Берто ми предложи да остана поне тази вечер във вилата му: следното утро ще отидем в Мираньо заедно. Искаше да се наслади на моето непредвидено връщане в живота, моето спускане, подобно ястреб, над спокойното гнездо на Помино. Но аз изгарях от нетърпение и не се съгласих: помолих го да ме остави да отида сам още същата вечер без по-нататъшно отлагане.

Тръгнах с влака в осем. След половин час бях в Мираньо.

§18. ПОКОЙНИЯТ МАТИА ПАСКАЛ

Разкъсван от нетърпение и гняв (не зная кое ме измъчваше повече, но двете чувства бяха може би две страни на едно и също нещо: нетърпелив гняв, гневно нетърпение), на мене ми беше безразлично дали някой ще ме познае във влака, или като сляза в Мираньо.

Бях се настанил във вагон първа класа, това беше единствената предпазна мярка, която взех. Беше вечер и освен това ме успокояваше опитът, направен с Берто. Във всички беше вкоренена увереността, че съм загинал трагично още преди две години и никому нямаше и да хрумне, че може да съм Матиа Паскал.

Опитах се да покажа глава през прозореца, като се надявах, че гледката на познатите места ще ме поуспокои, ала това само увеличи гнева и нетърпението ми. Отдалече зърнах склона на *Стия*, огрян от лунна светлина.

— Жени-убийци! — изсъсках през зъби. — Там... Но сега ще...

Объркан от неочакваната новина, бях забравил да се осведомя от Берто за толкова много неща! Имението, мелницата наистина ли бяха продадени? Или все още по взаимно споразумение между кредиторите бяха под временно попечителство? Маланя беше ли умрял? А леля Сколастика?

Не ми се струваше възможно да са минали само две години. Като че беше изтекла цяла вечност и си мислех, че както с мене се бяха случили необичайни събития, тъй е било и в Мираньо. А може би в Мираньо не се беше случило нищо освен сватбата на Ромилда с Помино, сама по себе си нормална женитба, която едва при моето появяване щеше да се превърне в нещо изключително.

Накъде да се отправя, щом сляза в Мираньо? Къде бе свила гнездо новата двойка?

Къщата, където аз, беднякът, бях живял, беше твърде скромна за Помино. Той бе единствен син на богат баща. И после Помино, който имаше чувствително сърце, сигурно щеше да се чувства неудобно

там с натрапчивия спомен за мене. Може би се е установил при баща си в неговия голям дом. Представям си как вдовицата Пескаторе си придава важност на матрона. А оня клет кавалер Помино, Джироламо Първи, деликатен, възпитан, благодушен, в ноктите на тази мегера! Какви сцени! Навярно нито бащата, нито синът са имали смелостта да я махнат. А сега — ах, какъв гняв ме душеше! — аз щях да ги освободя от нея...

Да, трябваше да се насоча към дома на Помино. Дори да не ги открия там, бих могъл да узная от портиерката къде мога да ги намеря.

О, сънно мое градче, каква бъркотия ще настане утре, когато се пръсне новината за моето възкресение!

Имаше луна, тази вечер както обикновено всички улични фенери бяха загасени. Беше и време за вечеря, та улиците бяха безлюдни.

Поради крайното възбуждение бях загубил чувствителността на краката си: вървах, сякаш не докосвах земята. Не мога да разкажа в какво настроение бях: запазил съм само спомен за огромен хомерически смях, който ме изпълваше и караше всичките ми вътрешности да се вълнуват, без да може да избухне. Ако този смях можеше да избухне, щеше да избие като зъби паветата от пътя и да разтърси къщите.

В миг стигнах до дома на Помино. Но в остъклената клетка, която е при входа, не видях старата портиерка. Целият треперех, почаках някоя и друга минута и тогава на едно от крилата на входната врата забелязах траурна лента, обезцветена и прашна, явно от месеци закована там. Кой беше умрял? Вдовицата Пескаторе? Кавалер Помино? Единият от двамата, без съмнение. Може би кавалерът... В такъв случай ще намеря горе моите две гълъбици, настанили се в *двореца*. Не можех да чакам повече, впуснах се и изтичах нагоре по стълбите. На втората площадка — ето ти портиерката!

— Кавалер Помино?

Удивлението, с което тази стара костенурка ме погледна, ми подсказа, че тъкмо кавалерът трябва да се е поминал.

— Синът, синът! — поправих се веднага и тръгнах отново да се качвам.

Не зная какво си е измърморила старицата. При последното рамо на стълбата трябваше да спра: не ми беше останал дъх. Погледнах вратата, помислих си: „Може би и тримата още вечерят на масата...”

Нищо не подозират. Само след няколко мига, щом почукам на онази врата, целият им живот ще се преобърне... Ето, все още е в мои ръце съдбата, надвиснала над техните глави.“

Изкачих последните стъпала. Дръпнах връвчицата на звънеца и продължих да я държа в ръка, докато сърцето ми подскочаше чак в гърлото. Никакъв шум. И в тишината чух дрънченето на звънеца, който едва бях дръпнал.

Цялата кръв нахлу в главата ми, ушите ми почнаха да бръмчат, сякаш лекото позвъняване, което се разтопи в тишината, беше издрънчало рязко и оглушително вътре в мене.

Малко след това трепнах: разпознах отвъд вратата гласа на вдовицата Пескаторе:

— Кой е?

Не можах да отговоря в първия миг: стиснах юмруци на гърдите си, сякаш за да попреча на сърцето ми да изхвъркне. После с глух глас почти на срички рекох:

— Матиа Паскал.

— Кой!? — изкряска гласът отвътре.

— Матиа Паскал — повторих аз с още по-гробовен глас.

Чух как старата вещица бяга, ужасена без съмнение, и веднага си представих какво става отатък. Сега ще дойде мъжът: Помино, смелият!

Ала наложи се преди това още веднъж да звънна, тихичко, както преди малко.

Щом Помино отвори гневно вратата и ме видя изправен пред себе си с изпъчени гърди — отстъпи ужасен. Аз направих крачка напред като извиках:

— Матиа Паскал! От другия свят!

Помино се смъкна и седна на земята, като тежко тупна на задните си части, с ръце, облегнати назад, с ококорени очи:

— Матиа! Ти?

Притичала със свещ в ръка, вдовицата Пескаторе нададе остър вик като родилка. Аз затворих вратата с крак и с един скок ѝ отнех свещта, която вече падаше от ръката ѝ.

— Тихо! — извиках в муцуната ѝ. — Наистина ли ме вземате за привидение?

— Жив?! — рече тя покрусена, с ръце в косите.

— Жив! Жив! Жив! — повторих аз с жестока радост. — Признахте ме за мъртвец, нали? Удавник, а?

— И откъде идваш? — попита ме тя с ужас.

— От мелницата, вещице! — изревах аз. — Дръж свещта и хубаво ме погледни! Аз съм, нали, познаваш ме? Или ти приличам на оня нещастник, който се удави при *Стия*.

— Не си ли бил ти?

— Пукни, мегера! Аз съм тук, жив! Хайде, ставай и ти, глупако! Къде е Ромилда?

— За бога... — проплака Помино, като бързо стана. — Малката... страхувам се... Млякото...

Сграбчих го за едната ръка и на свой ред се учудих:

— Каква малка?

— Моята... моята дъщеря... — запъна се Помино.

— Ах, какъв убиец! — извика вдовицата Пескаторе Не можах да отвърна, все още бях под впечатление на тази новина.

— Твоя дъщеря? — промърморих. — На всичко отгоре и дъщеря? И тя сега...

— Мамо, иди при Ромилда, моля те... — проплака Помино.

Но беше твърде късно. Появи се Ромилда с разкопчан корсаж, с кърмачето на гърдите си, цялата неоправена, сякаш при виковете се бе вдигнала бързо от леглото. Дойде напред, видя ме:

— Матиа! — извика и падна в ръцете на Помино и на майка си, които я отнесоха, като в бъркотията оставиха малката в моите ръце, понеже аз се бях спуснал да им помогна.

Останах в тъмното, там във входното антре, с крехкото същество в ръце, което пронизително пищеше за мляко. Покрусен, развълнуван, още чувах в ушите си вика на жената, която някога беше моя и която сега, ето на, беше майка на това детенце, което не беше мое, докато моето детенце тя никога не го беше обичала! И, значи, не! Сега не, за бога! Не трябваше да изпитвам съчувствие към това същество, нито към тях! Тя се е омъжила повторно?... А аз сега... Но малката продължаваше да врещи, да плаче и какво можех да направя? За да го успокоя, сложих детенцето на гърдите си и започнах лекичко да го тупкам по гръбчето, да го люлея, като се разхождах. Омразата ми прекипя, устремът ми спадна. И постепенно момиченцето утихна.

Помино, извика в тъмното в уплаха:

— Матиа! Малката!

— Мълчи! Тук е — отговорих.

— И какво правиш?

— Готвя се да я изям!... Какво правя! Хвърлихте я в моите ръце. Сега ми я остави тук! Тя се успокои. Къде е Ромилда?

Приблужи се до мен целият треперещ и напрегнат, като кучка, която вижда в ръцете на господаря кученцето си, и попита:

— Ромилда? Защо?

— Защото искам да ѝ говоря! — му отвърнах грубо.

— Знаеш ли, тя припадна.

— Припаднала? Ще я свестим!

Помино се изпречи пред мен умолително:

— Моля ти се... Чуй... боя се... Как така си жив?... Къде си бил? Ох, господи!... Чуй! Не би ли могъл да говориш с мене?

— Не! — извиках. — С нея трябва да говоря. Ти тук повече нищо не представляваш.

— Как! Аз ли?

— Твоят брак се анулира.

— Как... какво казваш? Ами малката?

— Малката... малката — взех да предъвквам аз. — Засрами се! От две години мъж и жена, пък и дъщеря! Тихо, миличка, тихо! Хайде да отидем при майката... Хайде, води ме! Накъде?

Щом влязох в спалнята с бебето в ръце, вдовицата Пескаторе понечи да се хвърли върху мен като хиена. Отблъснах я с яростно замахване:

— Вие вървете отатък! Тук е вашият зет, ако ще викате — викайте на него. Аз не ви познавам!

Надвесих се над Ромилда, която отчаяно плачеше, и ѝ подадох момиченцето:

— Хайде, дръж... Плачеш ли? Защо плачеш? Плачеш, задето съм жив? Искаш да съм умрял? Погледни ме... Хайде, погледни ме в лицето! Жив ли съм или мъртъв?

Плачейки, тя се опита да вдигне очи към мен и с прекъсван от стенания глас изрече:

— Но... как... ти? Какво... направи?

— Аз ли какво съм направил? — подсмяхнах се аз. — Питаш мен какво съм направил? Ти си се омъжила повторно... за оня глупак

там! Родила си на бял свят една дъщеричка и имаш смелост мен да питаш какво съм направил?

— Ами сега? — проплака Помино, като покри лице с ръце.

— А ти... ти... къде си бил? Щом си се престорил на умрял и си избягал... — захвана да вика вдовицата Пескаторе, като се приближаваше с вдигнати ръце.

Хванах едната ѝ ръка, извих я и изревавах:

— Млък, ви повтарям! Мълчете, защото, ако чуя звук, ще се изпари цялото съчувствие, което този глупак, зет ви, събужда у мен, а също и онова същество там, и ще направя тъй, че законът да влезе в сила! Знаете ли какво казва законът? Че ще трябва да си взема обратно Ромилда...

— Дъщеря ми? Ти? Ти си луд! — развика се тя неустрашима.

Но при тази заплаха Помино се приближи веднага, за да я умолява да мълчи, да се успокои, за бога.

Тогава злата жена остави мен и започна да крещи срещу него — плах, глупав, некадърник, който само можел да плаче и да се отчайва като някаква женичка...

Избухнах в смях и се смях, докато ме заболяха слабините.

— Престанете! — извиках, когато успях да сподавя смеха. — Ще му я оставя! Оставям му я на драго сърце! Наистина ли мислите, че съм толкова луд, та да стана отново ваш зет? Ах, бедни Помино! Бедни мой приятелю, чуваш ли, извини ме! Извини ме, че те нарекох глупак, но чу ли? И тя ти го каза, твоята тъща! И мога да ти се закълна, че и преди ми го казваше Ромилда, нашата съпруга... Да, тъкмо тя казваше, че ѝ се струваш истински глупак, некадърник, блудкав и не знам какво още. Истина ли е, Ромилда? Кажете истината!... Хайде, престани да плачеш, драга: оправи се, може да причиниш вреда на твоята малка, като се вълнуваш така... Аз сега съм жив — нали виждаш? И искам да съм весел... *весело!* — както казваше един мой приятел пияница... Весело, Помино! Мислиш ли, че мога да оставя едно момиченце без майка? Хайде де! Та аз вече имам син без баща... Виждаш ли, Ромилда? Сега сме квит: аз имам син, дето е син на Маланя, а ти имаш дъщеря, която е дъщеря на Помино. Ако даде бог, някой ден ще ги оженим. Онзи мой син навярно вече не те дразни... Да говорим за весели неща... Кажете ми как тъй майка ти и ти самата ме припознахте за мъртъв, там в *Стия*...

— Но и аз! Не само те! — извика Помино раздразнен. — И цялото градче...

— Отлично, отлично. Значи, оня толкова приличаше на мен?

— Същият: твоят ръст... твоята брада... Облечен като тебе в черно... И после ти беше изчезнал толкова дни...

— Вярно е, бях избягал, разбра ли? Та нали тъкмо те ме накараха да избягам, тази и онази... И въпреки това се готвех да се върна, знаеш ли?... Да се върна, да, и при това натоварен със злато! И ето че ме посреща не нещо друго, а един мъртвец — удавен, разложен... И на всичко отгоре разпознат. Благодаря на бога, поразточителствувах две години, докато вие тука сте правили годеж, сватба, меден месец, празници, веселби, дъщеричка. Умрелият да си лежи, живият да се утешава...

— Ами сега, какво ще правим сега? — повтори Помино, стенейки неспокойно. — Това ме измъчва.

Ромилда се надигна, за да нагласи детенцето в люлката.

— Нека, нека отидем оттатък — рекох аз, — малката заспа. Оттатък да разговаряме.

Отидохме в трапезарията, където върху все още наредената маса бяха остатъците от вечерята. Треперещ, объркан, покрусен, мъртвешки бледен, мигайки непрекъснато с безцветните си очи с две черни точки в средата, свити от мъка, подобни на дупчици, Помино си чешеше челото и повтаряше, сякаш бълнуваше:

— Жив... жив... какво ще правим? Какво ще правим?

— Не ми досаждай! — ревах му. — Сега ще видим, казах ти вече!

Ромилда, наметната с домашна роба, дойде при нас. Тук, на светло, аз я съзерцавах известно време очарован: Ромилда беше станала хубава както някога, дори формите ѝ бяха по-подчертани.

— Я чакай да те разгледам... — ѝ казах аз. — Разрешаваш ли, Помино? Нищо лошо няма: и аз съм ѝ съпруг, дори преди тебе и повече от тебе. Хайде, Ромилда, не се срамувай! Гледай, гледай само как се гърчи Мино! Но какво мога да направя за тебе, като не съм умрял наистина?

— Така не е възможно! — избухна Помино посинял.

— Вълнува се! — намигнах аз на Ромилда. — Хайде, успокой се, Мино. Казах ти вече, че няма да ти я отнема и ще си удържа думата.

Само почакай... с позволение.

Приблжих се до Ромилда и силно я мляснах по бузата.

— Матиа! — извика Помино треперещ.

Отново избухнах в смях.

— Ревнуваш? От мене? Остави тези работи! Аз имам право пръв да върша това. Впрочем — хайде, Ромилда, изтрий се, изтрий се... Слушай, като идвах, си въобразявах (извинявай, Ромилда), въобразявах си, драги Мино, че ще ти направя голямо удоволствие, като те освободя от нея. Мога да ти призная, че тази мисъл много ме натъжаваше, защото исках да ти отмъстя. Аз все още искам да ти отмъстя и мога да сторя това, като ти отнема сега Ромилда, понеже виждам, че я обичаш и че тя също те обича... Да, сякаш е сън, тя ми изглежда онази Ромилда от преди години... Спомняш ли си, Ромилда?... Не плачи, пак ли почваш да плачеш? Ах, хубави времена бяха... Да, и няма да се върнат... Хайде, хайде: вие сега имате дъщеричка и да не говорим повече. Оставям ви на мира, дявол да го вземе!

— Но бракът ще се анулира ли? — извика Помино.

— Нека си се анулира — казах аз. — Ако това трябва да стане, ще стане проформа: аз няма да си вляза в правата и дори няма да се призная официално за жив, ако изрично не ме принудят. Достатъчно ми е всички отново да ме видят и да узнаят, че аз съм в действителност жив, за да изляза от тази смърт, която е истинска смърт, повярвайте! Ти сам виждаш: ето, Ромилда можа да стане твоя съпруга... Останалото не ме интересува! Ти си сключил публично брак. На всички е известно, че Ромилда от една година е твоя съпруга — и такава ще си остане. Кой ще вземе да се интересува сега доколко е законен нейният пръв брак? Това са минали работи... Ромилда *беше* моя жена: сега от една година е *твоя*, майка е на твое момиченце. След един месец всичко ще се забрави. Истина ли казвам, двойна тъщо?

Мрачна и намръщена, вдовицата Пескаторе потвърди с глава, ала Помино, чието възбуждение нарастваше, попита:

— И ти ще останеш тук, в Мираньо?

— Да, и ще идвам понякога вечер да изпивам в твоя дом чашка кафе или чаша вино за ваше здраве.

— Това е невъзможно! — избухна вдовицата Пескаторе, като скочи.

— Не разбираш ли, че се шегува! — обади се Ромилда с наведен поглед.

Аз пак се засмях.

— Виждаш ли, Ромилда — казах, — страхуват се да не се любим отново. Няма да е лошо! Не, не: да не измъчваме Помино... Тогава, щом той не иска да ме вижда в дома си, ще трябва да се разхождам по улицата под твоите прозорци, нали така? И какви хубави серенади ще ти правя!

Бледен, треперещ, Помино се разхождаше из стаята, като мърмореше:

— Не е възможно... не е възможно...

По едно време той спря и каза:

— Работата е там, че щом ти си жив и си тук, тя няма повече да е моя съпруга...

— А ти считай, че съм умрял! — отговорих му спокойно.

Помино започна отново да се разхожда:

— Сега не мога повече да считам така!

— Е, тогава недей! Но ти наистина ли вярваш — добавих, — че аз ще ти досаждам, ако Ромилда не иска? Тя трябва да каже... Хайде, кажи, Ромилда, кой е по-хубав, аз или той?

— Но аз искам да кажа пред закона, пред закона! — извика Помино, като отново спря.

Ромилда го гледаше притеснена и нерешителна.

— В този случай — забелязах аз — струва ми се, че повече от всички аз трябва да съм обиден, дето ще виждам по-нататък моята, тъй да се каже, хубава половинка да съжителствува с теб.

— Но и тя — отвърна Помино, — като не е повече моя съпруга...

— Ох, с една дума — изпухтях аз, — исках да си отмъстя, а не си отмъщавам. Оставям ти жената, оставям те на спокойствие и пак не си доволен? Хайде тогава, Ромилда, стани да си вървим ние, двамата. Предлагам ти прекрасно сватбено пътешествийце... Ще бъде приятно. Остави този педантичен досадник! Разбираш ли? Той иска аз наистина да отида да се хвърля в яза на мелницата при *Стия*.

— Не искам това! — не издържа Помино, останал без сили. — Но поне си върви, върви си, защото ти е харесвало да те мислят за умрял. Махай се веднага, върви далече, без никой да те види, защото аз тук с тебе... Като си жив...

Станах, потупах го по рамото, за да го успокоя, и му отговорих, че преди да дойда, вече съм бил в Онелия при моя брат Там сега всички знаят, че съм жив. Утре неминуемо новината ще пристигне в Мираньо.

— Да умра отново, далече от Мираньо? Ти се шегуваш, драги — извиках аз. — Добре де, бъди си съпруг в мир, без опасения... Каквото и да стане, твоят брак се е вече състоял. Всички ще го потвърдят, като вземат под внимание, че има и рожба. Обещавам ти и се заклевавам да не идвам никога да ти досаждам, нито дори за една нищо и никаква чаша кафе, нито дори да се наслаждавам на милата развеселяваща гледка на вашата любов, на вашето съгласие, на вашето щастие, изградено върху моята смърт... Неблагодарници! Обзалагам се, че никой, нито дори и ти, предани приятелю, не е отишъл да сложи венец, да постави цветете на моя гроб там на гробищата... Кажи, нали е истина, отговаряй!

— Искат ти се да се шегуваш — рече Помино, като вдигна рамене.

— Да се шегувам? Нищо подобно! Там наистина има труп на един човек и работата не е шега. Ходил ли си?

— Не... не, не съм. Не можах да събера достатъчно кураж — промърмори Помино.

— А за да вземеш жена ми, събра кураж, нали? Мошеник такъв!

— А ти на мене? — каза той тогава бързо. — Ти, ти не ми ли я беше отнел преди това, като беше жив?

— Аз ли? — възкликнах. — Остави тези работи! Нали тя не те искаше? Значи, желаш да ти повторя, че наистина те е считала за глупак. Кажи му го, Ромилда, моля ти се! Виждаш, обвинява ме в измяна. Сега всичко това няма никакъв смисъл. Той е твой съпруг и да забравим всичко. Но аз нямам вина в цялата работа... Хайде, хайде, утре аз ще отида при оня нещастен мъртвец, изоставен в гробищата без цветете, без една сълза. Кажи, има ли поне камък на гроба?

— Да — побърза да отговори Помино. — За сметка на общината... Горкият татко...

— Ми прочете надгробно слово, зная! Ако онзи беден човек можеше да чуе... Какво е написано на камъка?...

— Не зная... Съчини го Чучулигата.

— Мога да си представя! — въздъгнах аз. — Стига! Да оставим и този разговор. По-добре ми разкажи как тъй се оженихте толкова

скоро... Ах, колко малко си ме оплаквала, вдовице моя... Като че нищо не е било, нали? Хайде кажи, защо не чувам гласа ти? Слушай, вече е късна нощ... Щом се пукне утринта, аз ще си отида и всичко ще е, като че ли не сме се познавали... Да се възползуваме от тези последни малко часове... Хайде, кажи ми...

Ромилда вдигна рамене, погледна Помино, нервно се усмихна, после, като наведе очи и си погледна ръцете, рече:

— Какво мога да кажа? Естествено плаках...

— А не заслужаваше! — промърмори вдовицата Пескаторе.

— Благодаря! Но в края на краищата малко плака, нали? Тези хубави очи, които тъй лесно се измамиха, сигурно не се повредиха много...

— Бяхме доста покрусени — каза извинително Ромилда. — И ако не беше заради него...

— Браво, Помино! — възкликнах. — А оня каналай Маланя не каза ли нещо?

— Нищо — отговори студено и сурово вдовицата Пескаторе. — Всичко направи той...

И посочи с пръст Помино.

— Тоест... тоест... — поправи я той — бедният татко... Знаеш, че беше в общината. И тъй, най-напред отпусна една пенсийка, като се вземе пред вид нещастния случай... И после...

— И после се съгласи сватбата да се състои?

— Да, беше щастлив! И пожела всички да дойдем тук, при него. Уви! Преди два месеца...

И започна да ми разказва за болестта и смъртта на баща си, за любовта му към Ромилда и към внучката, за скръбта, която неговата смърт събудила из цялото градче. После аз попитах има ли новини за леля Сколастика — тя беше такава голяма приятелка на кавалер Помино. Вдовицата Пескаторе, която още си спомняше за кълбото тесто, лепнато на лицето ѝ от страшната старица, се раздвижи на стола си. Помино ми отговори, че не я е виждал от две години, но че е жива. После на свой ред ме заразитва какво съм правил аз, къде съм бил и тъй нататък. Разказах малкото, което можех, без да споменавам имена нито на места, нито на отделни личности, за да покажа, че не е бил кой знае какво развлечение животът ми през тези две години. И тъй,

разговаряйки, заедно дочакахме зората на деня, в който публично трябваше да се потвърди моето възкресение.

Бяхме уморени от бдението и от силните емоции. Бяхме и поизмръзнали. За да се постолим, Ромилда реши собственооръчно да ни приготви кафе. Като ми подаваше чашката, тя ме погледна. На устните ѝ имаше лека, сякаш далечна и тъжна усмивка. И каза:

— Ти, както винаги, искаш без захар, нали?

Какво прочете в този миг в моя поглед? Веднага наведе очи.

В сивата светлина на утринта почувствувах как в гърлото ми се стяга възел от неочакван плач и с омраза погледнах Помино. Но кафето димеше под носа ми, като ме опияняваше със своя аромат, и аз бавно започнах да го сърбам. После помолих Помино да ми разреши да оставя в неговия дом куфара си, докато намеря квартира — по-късно щях да пратя някой да го вземе.

— Да, разбира се! Разбира се! — услужливо отговори той. — Дори няма защо да се безпокоиш, аз ще се погрижа да ти го пратя...

— О — рекох аз, — няма значение, той е празен, знаеш ли? По този случай, Ромилда, дали не си запазила нещо мое... Дрехи, бельо?

— Не, нищо... — отговори тя скръбно, като разпери ръце. — Ти разбираш, нали... след нещастиято...

— Кой можеше да си представи?... — възкликна Помино.

Бях готов да се закълна, че той, стиснатият Помино, носеше на врата си моята стара копринена връзка.

— Стига. Хайде, сбогом! Пожелавам ви щастие! — сбогувах се аз, загледан в Ромилда, която не пожела да ме погледне. Но ръката ѝ потрепера, когато отговори на поздрава ми. — Сбогом! Сбогом!

Като слязох на улицата, още веднъж се почувствувах загубен, макар че бях тук в моето собствено родно градче. Сам, без дом, без цел.

— А сега? — попитах сам себе си. — Къде да отида?

Тръгнах, като гледах минувачите. Дали ме познаваше някой? Какво ти! А аз си бях такъв, какъвто бях и преди. Всеки би трябвало поне да помисли, като ме види: „Гледай този пришелец как прилича на клетия Матиа Паскал! Ако окото му беше малко кривогледо, щеше да бъде съвсем като него.“ Къде ти! Никой не ме познаваше, никой не се

сецаше за мене. Не предизвиквах никаква изненада, ни най-малко любопитство... А аз си бях представял истинско избухване, голяма паника, щом се покажа на улиците!

Дълбоко разочарован, почувствувах унижение, раздразнение, горчивина, която не съм в състояние да предам; и това унижение и раздразнение ме възпряха да не предизвиквам вниманието на ония, които аз от своя страна добре познавах. Че как не! Бяха минали само две години... Ах, какво значи да умреш! Никой, никой не си спомняше вече за мене, сякаш никога не бях живял на този свят...

Прекоших два пъти градчето от единия до другия край, без никой да ме спре. Крайно раздразнен, реших да отида при Помино, за да му обявя, че сключеното споразумение не ме задоволява, и да си отмъстя, на него за обидата, която сякаш цялото градче ми нанасяше, като не ме познаваше. Но нито Ромилда би ме последвала с добро, нито аз за момента знаех къде да я заведа. Трябваше поне по-напред да си намеря квартира. Реших да отида до общината, в канцеларията за гражданското състояние, за да ги накарам веднага да ме зачеркнат в регистъра на починалите. Ала след като се запътих натам, реших да отида до моята библиотека в „Санта Мария Либерале“, където на моето място намерих почитаемия приятел дон Елиджо Пелегриното, който също не ме позна в първия миг. Дон Елиджо наистина твърди, че тогава ме е познал веднага и че само чакал да произнеса името си, за да се хвърли върху мене и да ме прегърне, тъй като му се струвало невъзможно това да съм аз, а и не можел да прегърне някого, който *само му изглеждал* Матиа Паскал. Нека е тъй! Той ми устрои първото посрещане, после настоя насила да ме заведе в градчето, за да изтрие от душата ми лошото впечатление, което моите съграждани ми бяха направили, като ме бяха забравили.

Но сега напук на тях няма да разкажа какво се случи най-напред в аптеката на Бризиго, после в кафене „Юнион“, където дон Елиджо, все още ентузиазирани, ме представи като възкръснал. Новината се разпространи в миг и всички притичаха да ме видят и да ме отрупат с въпроси. Искаха да узнаят от мене кой е бил оня, дето се беше удавил в *Стия*, сякаш самите те не ме бяха разпознали: всички — един по един. И, значи, съм аз, именно аз? И откъде се връщам? От оня свят! И какво съм правил? Мъртвец бях! Възприех тактиката да не отстъпвам от тези два отговора и да оставя всички да се изяждат от любопитство, което

трая дълги, дълги дни. Не бе по-щастлив от другите и приятелят ми Чучулигата, който дойде да ме интервюира за своето „Вестниче“. За да ме трогне, той ми донесе два броя от вестника от преди две години, където беше моят некролог, но напразно. Казах му, че го зная наизуст, защото в ада „Вестниче“ е много разпространено издание.

— Уха, и още как! Благодаря ти, драги! И за надгробния камък... Обещавам ти — ще отида да го видя!

Нямам намерение да преписвам тук неговия нов *гвоздей* от следващата неделя, който излезе под заглавие с тлъсти букви:

МАТИА ПАСКАЛ Е ЖИВ!

Между малцината, които не ми се показаха, освен моите кредитори, бе Бата Маланя, който обаче преди две години изразил голяма скръб заради моето жестоко самоубийство. Вярвам. Испитал толкова голяма скръб тогава, колкото сега — разочарование, като узнал, че съм се върнал от оня свят. Разбирам причината и за едното, и за другото.

А Олива? Срецнах я на улицата няколко пъти в неделя, при излизане от неделна богослужба, с петгодишното й дете за ръка, цъфтящо и хубаво като нея. Моят син! Тя ме гледаше с приветливи, усмихнати очи, които в миг ми казаха толкова неща...

Стига! Сега аз живея на спокойствие заедно с моята стара леля Сколастика, която настоя да ми даде подслон в своята къща. Моето чудато приключение внезапно ми спечели нейното уважение. Спя в същото легло, в което почина бедната ми майка, и по-голямата част от деня прекарвам тук, в библиотеката, в компанията на дон Елиджо, който все още не е подредил и оправил старите прашни книги.

Трябвах ми почти шест месеца, за да запиша с негова помощ тази моя чудата история. Всичко, което е написано тук, той не ще сподели с никого и ще го пази като тайна изповед.

Дълго разисквахме моя случай и често съм му признавал, че не зная каква поука може да се извлече от него.

— Засега тази — казва той, — че извън установения закон и извън обстоятелствата — неприятни или радостни, каквито и да са, които ни правят да бъдем самите ние, не е възможно да се живее, драги господин Паскал.

Но тогава аз забелязвам, че не съм станал отново нито законен, нито съм се върнал при предишните обстоятелства. Жена ми е жена на Помино, а за себе си не мога да кажа съвсем точно кой съм.

В гробището на Мираньо, над гроба на нещастния неизвестен, който се удави в *Стия*, още се издига надгробният паметник, чийто надпис е съчинен от Чучулигата:

СМАЗАН ОТ ЗЛАТА СЪДБА

МАТИА ПАСКАЛ

БИБЛИОТЕКАР

БЛАГОРОДНО СЪРЦЕ ОТКРИТА ДУША

ТУК ДОБРОВОЛНО

ПОЧИВА

ТАЗИ ПЛОЧА БЕ ПОСТАВЕНА

ОТ СКЪРБЯЩИТЕ МУ СЪГРАЖДАНИ

Отнесох там обещания венец и от време на време отивам да съзерцавам как лежа мъртъв и погребан. Понякога някой любопитен ме следва отдалече и на връщане се приближава към мен, усмихва се, като има пред вид моето неизяснено положение, и ме пита:

— Извинете, може ли да знам всъщност кой сте?

Вдигам рамене, присвивам очи и отговарям:

— Ех, драги... Аз съм покойният Матиа Паскал.

РАЗСЪЖДЕНИЯ ЗА СКРУПУЛИТЕ НА ТВОРЧЕСКОТО ВЪОБРАЖЕНИЕ^[1]

Господин Алберт Хайнц от Буфало в Съединените щати, на кръстопът между любовта към жена си и любовта към една двадесетгодишна госпожица, намислил да ги покани на среща, за да вземат тримата заедно решение.

Двете дами и господин Хайнц са точни на срещата. Дълго разискват и накрая постигат съгласие.

Решават да се самоубият и тримата.

Госпожа Хайнц се връща в къщи и се застрелва с пистолет. Тогава господин Хайнц и двадесетгодишната госпожица, влюбена в него, като виждат, че след смъртта на госпожа Хайнц вече не съществуват пречки за техния щастлив съюз, и като признават, че нямат повече причини да се самоубиват, решават да останат живи и да се оженят. Но съдебните власти са на съвсем друго мнение — арестуват ги.

Твърде банален край.

(Виж сутрешните нюйоркски вестници от 25 януари 1921 година.)

Да предположим, че някой нещастен драматург, автор на комедии, има неудачното хрумване да представи на сцената подобен случай.

Най-напред бъдете сигурни, че неговата фантазия ще иска преди всичко с героични усилия да поправи абсурдността на това самоубийство на госпожа Хайнц, да го направи по някакъв начин достоверно.

Можем също така да бъдем сигурни, че въпреки всички героични усилия, на които е способен един автор на пиеси, деветдесет и девет на

сто от критиците ще сметнат това самоубийство за абсурдно и комедията за недостоверна.

Защото благословеният живот с всичките си безсрамни малки и големи чудатости, с които е пълен, има и неоченима привилегия да може да мине и без преглупавата достоверност, с която изкуството вярва за свой дълг да се съобразява.

Нелепостите на живота нямат нужда да изглеждат достоверни, защото са си верни, докато приумиците на изкуството трябва да изглеждат достоверни, за да приличат на верни. А щом са достоверни, те вече не са нелепи.

Един случай в живота има право да бъде абсурден, но едно произведение на изкуството, ако наистина е произведение на изкуството, няма право да си позволи това.

Оттук следва, че е глупост да се упреква едно произведение на изкуството в абсурдност и недостоверност от гледна точка на живота.

В името на изкуството — може, в името на живота — не.

В естествената история съществува цяло царство, което се изучава от зоологията, защото е населено с животни.

Между многото животни, които го населяват, е и човекът.

Зоологът има право да каже например, че *човекът* не е четирикрако животно, а двукрако, и няма опашка било като майmunата, било като магарето, било като пауна.

На човека, за когото говори зоологът, никога не може да се случи нещастieto да загуби, да кажем, крак и да му сложат дървен, да загуби око и да му сложат стъклено. Човекът на зоолога има винаги два крака и нито един от тях не е дървен и притежава винаги две очи, от които никога едното не е стъклено.

Да се противоречи на зоолога, е невъзможно. Защото, ако покажете на зоолога някой човек с дървен крак или със стъклено око, ще ви отговори, че той не го познава, защото това не е *човекът*, а един *отделен човек*.

Действително всички ние от своя страна можем да отговорим на зоолога, че *човекът*, който той познава, не съществува и че вместо него съществуват *отделните хора*, от които никой не прилича на другия и на всеки от които може да се случи нещастieto да има дървен крак или стъклено око.

Тук трябва да попитаме: дали искат да бъдат сметнати за зоолози или за литературни критици ония господа, които, преценявайки един роман, разказ или комедия, осъждат едно или друго действащо лице, тази или онази случка или преживяване не от гледна точка на изкуството, както ще бъде правилно, а от гледна точка на човечеството, което те, изглежда, отлично познават, като че то съществува абстрактно, във от разнообразната съвкупност на хората, способни да извършат всички гореспоменати чудатости, *които няма нужда да бъдат достоверни, защото са направо верни.*

Междувременно от моя личен опит с такава критика най-значително ми се струва следното: зоологът признава, че човекът се различава от другите животни поради обстоятелството, че може да разсъждава, докато животните не разсъждават. И тъкмо разсъдъчността (тоест именно онова, което е свойствено на човека) се е струвало на господа критиците не като някакво качество, а като липса на човечност у много мои невесели герои. Изглежда, че за тези критици *човечността* се проявява повече в сферата на чувствата, отколкото в областта на разума.

Но ако искаме да говорим отвлечено, както правят споменатите критици, може би няма да сбъркаме, като твърдим, че човек разсъждава най-страстно (или разсъждава погрешно, което е същото), когато страда. Именно когато страда, той иска да види корена на своите страдания, кой му ги причинява и дали е било справедливо да му се причиняват тези страдания. Защото, докато се наслаждава, той е спокоен и не разсъждава, сякаш наслаждението е негово право.

Ориента на животните е да страдат, без да разсъждават. Който страда и разсъждава (именно защото страда), за тия господа критици не е *човечен*. Изглежда, че оня, който страда, е само животно и че само когато е *животно*, за тях той е *човечен*.

Въпреки това напоследък срещнах един критик, комуто съм много благодарен.

По повод на моята *нечовешка* и по всичко изглежда неизличима „разсъдъчност“ и парадоксалната недостоверност както на моите сюжети, тъй и на моите герои той попита другите критици откъде черпят критерия, за да преценяват по този начин моето творчество.

„От тъй наречения *нормален живот* ли? — писа критикът. — Но какво представлява той, ако не една система от отношения, които ние

избираме сред хаоса на ежедневните събития, за да ги наречем произволно *нормални*?“ И заключава: „Светът на един творец може да се преценява само с критерий, почерпен из същия този свят.“

Трябва да прибавя, за да защитя авторитета на този критик пред другите критици, че въпреки този довод или по-право именно поради него и той също преценява неблагоприятно моето творчество. Той ме обвинява, че не съумявам да придам на моите измислици и на моите герои общочовешки смисъл до такава степен, че оставям оня, който трябва да ги съди, объркан да се пита дали не съм се ограничил съзнателно само с възпроизвеждане на отделни любопитни случаи, на отделни психологически ситуации.

Ами ако общочовешкото значение и смисъл на някои мои сюжети и на някои мои действащи лица е именно сблъскването — както казва споменатият критик — между реалност и илюзия, между индивидуалността и нейното социално лице? Смисълът и значението не се ли крият именно в противоречието между действителност и илюзия, противоречие, осъдено от глумата на живота да ни разкрива утре по *необходимост*, че днешната истина е била илюзия? Необходима илюзия, защото за съжаление във от нея няма друга реалност. Ами ако общочовешкият смисъл се състои именно в това, че някой мъж или някоя жена, поставени от другите или от себе си в мъчително, социално ненормално положение, дори, ако щете, в абсурдно положение, го изтрайват, понасят, представят го пред другите поради слепота или поради невероятна добронамереност, *докато не го видят сами*? Докато не видят като в огледало, внезапно поставено пред тях, сами своето положение и отведнъж престават да го понасят, и започват да чувствуват целия му ужас и го разбиват или ако не могат да го разбият, имат желание да умрат! Ами не се ли крие смисълът именно в това, че хората приемат една социално ненормална ситуация, дори като я гледат в огледалото, че в този случай пред нас се изправя нашата илюзия в целия си ръст и тогава човек я играе като роля и изстрада цялата и голгота дотогава, докато нейното представяне е възможно вътре под задушавачката маска, която сами сме си наложили? А може маската да ни е наложена от други или от жестока необходимост и човек играе ролята, докато под тази маска някое наше чувство бъде наранено твърде болезнено и тъй дълбоко, че бунтът накрая трябва да избухне. Да разкъса и стъпче тази маска?

„Тогава внезапно — казва критикът — струя от човечност нахлува у тези лица, марионетките внезапно се превръщат в живи същества от плът и кръв и техните уста произнасят думи, които изгарят душата и измъчват сърцето.“

И още как! Те са открили своето индивидуално голо лице под онази маска, която ги е правила марионетки на тях самите или в ръцете на другите, която ги е принуждавала първо да изглеждат твърди, дървени, ъгловати, без финес и без деликатност, сложни и недостъпни, като всяко нещо, което се е появило на този свят не свободно, а по принуда, в ненормално състояние, в невероятно, парадоксално състояние, изобщо такова, каквото лицата в края на краищата престават да понасят и разбиват.

Следователно, ако има безредие — то е умишлено, ако има хитроумни сюжетни машинации — и те са умишлени и измислени, но не от мене, а от самия сюжет, от самите действащи лица. Безредието и сюжетът веднага се разкриват. И наистина произведението често е замислено тъй, че да показва в един миг зараждането, замислянето и развитието на сюжета. И ето — пред нас е маската за определено представление; игра на определени роли; онова, което искаме да сме, или онова, което трябва да бъдем по принуда; онова, което сме в очите на другите — докато самите ние не знаем в известна степен какво сме; непохватната неясна метафора на нашата същност; сложната, често измислена конструкция, в която се превръщаме или в която ни превръщат другите. Следователно всичко това наистина е един механизъм, в който — искам да повтора — всеки доброволно е приел ролята да бъде марионетка на самия себе си, докато накрая тегли един ритник, от който рухва целият цирк.

Мисля, че не ми остава друго, освен да поздравя моето творческо въображение, ако то е изобразило като действителни и недостатъците, които е сътворило при всичките свои скрупули, недостатъците на измамната постройка, която самите действащи лица са стъкмили от себе си и от своя живот или която другите са издигнали за тях — изобщо недостатъците на *маската*, докато тя не се смъкне.

Ала още по-голямо утешение аз получих от действителния живот или по-точно от ежедневната хроника след около двадесет години от първото издание на моя роман „*Покойният Матиа Паскал*“, който сега отново излиза от печат.

И този роман, когато излезе за първи път, не бе пожален от обвиненията за недостоверност, макар и повечето почти единодушно да го одобриха.

Е, добре, животът пожела по най-необикновен начин да потвърди до най-незначителните подробности истинността на всичко, което само моето въображение беше съчинило.

Ето какво четем в „Кориере дела сера“ от 27 март 1920 година:

ПОКЛОНЕНИЕ НА ЕДИН ЖИВ ПРЕД СОБСТВЕНИЯ МУ ГРОБ

През последните дни стана известен необикновен случай на двубрачие, дължащ се на обявената, но недоказана смърт на един съпруг. Нека се върнем накратко към първоначалните събития. В района на Калвайрате, на 26 декември 1916, неколцина селяни при риболов във водите на канала, наречен „Петте яза“, открили тялото на човек, облечен в пуловер и кафяви панталони. Селяните съобщили за своето откритие на карабинерите, които започнали разследвания. Скоро след това трупът бил идентифициран като електротехника Амброджо Казати, син на Луиджи, роден през 1869 година. Трупът бил разпознат от някоя си Мария Тедески, още приятна жена на около четиридесет години, съпруга на самия Амброджо Казати, и от лицата Луиджи Лонгони и Луиджи Майоли. В действителност удавникът много приличал на Казати.

При тази идентификация, както сега се оказва, се е проявила известна заинтересованост от страна на Майоли и Тедески. Истинският Казати бил жив! Той обаче бил в затвора още от 21 февруари предишната година за престъпление, извършено срещу чужда собственост, и от известно време живеел разделен от жена си, макар и нелегално. След седем месеца траур Тедески се омъжила повторно за Майоли, без да срещне никакви трудности от страна на властите. Казати излежал наказанието си до март 1917 година и едва тогава узнал, че е мъртъв и че неговата жена се е омъжила втори път и е изчезнала. Той узнал

всичко това, когато отишъл при гражданските регистри на площад Мисори, тъй като имал нужда от някакъв документ. Чиновникът на гишето неумолимо му заявил:

— Но вие сте мъртъв! Вашият законен адрес е в гробището Музоко, парцел 44, гроб № 550.

Всички протести от страна на засегнатия, който искал да го обявят за жив, били напразни. Казати решил да се бори да му признаят правата на възкръснал, и щом неговото гражданско състояние отново се узакони, вторият брак на мнимата му вдовица да се обяви за недействителен.

Междувременно странното произшествие съвсем не наскърбило Казати: дори може да се каже, че подобрило настроението му. Жаден за нови изживявания, той пожелал да направи малка разходка до... собствения си гроб и като знак на почит към собствената си памет положил ухаещ букет цветя и запалил кандилце!

Предполагаемо самоубийство в един канал, труп, изваден и разпознат от съпругата и от човека, който по-късно ще стане втори неин съпруг, връщане на мнимия мъртвец и дори полагане на цветя на собствения гроб! Всички реални факти, естествено без всичко онова, което би трябвало да придаде *общочовешки* смисъл и значение.

Не мога да допусна, че господин Амброджо Казати, електротехник, е чел моя роман и занесъл цветя на гроба си, за да подражава на Матиа Паскал.

Междувременно животът в своето блажено презрение към всякаква достоверност е могъл да намери такъв свещеник и такъв кмет, които да свържат в брак господин Майоли и госпожа Тедески, без да се потрудат да узнаят един реален факт — именно че съпругът господин Казати се е намирал в затвора, а не в гроба.

Творческото въображение би изпитало скрупули пред подобен реален факт и едва ли би ги преодоляло. Сега то си спомня упрека, че е допуснало недостоверност, за която тогава бе обвинено, и тържествува, че може да покаже на каква действителна недостоверност е способен животът дори и в романите, които, без да подозира, преписва от изкуството.

[1] Този послеслов се е появил за първи път в изданието от 1928 година и оттогава се включва във всички издания — приживе и след смъртта на автора. — Б.пр. ↑

**ШЕСТ ЛИЦА ТЪРСЯТ АВТОР
ПИЕСА**

ДЕЙСТВАЩИ ЛИЦА

Лица в пиесата, която не е написана

БАЩАТА
МАЙКАТА
ДОВЕДЕНИЦАТА
СИНЪТ
МОМЧЕТО

(тези две лица не говорят)

МОМИЧЕНЦЕТО
МАДАМ ПАЧЕ (появява се, когато я призовават)

Актьори от трупата

ДИРЕКТОР-РЕЖИСЬОР (в пиесата почти навсякъде се нарича
Режисьорът)

ПЪРВА АКТРИСА
ПЪРВИ АКТЬОР
ВТОРА АКТРИСА
МЛАДА АКТРИСА
МЛАД АКТЬОР

Други актьори и актриси

ТЕАТЪРМАЙСТОР
СУФЛЬОР
РЕКВИЗИТОР
СЦЕНИЧЕН ТЕХНИК
СЕКРЕТАР НА РЕЖИСЬОРА
ПОРТИЕР НА ТЕАТЪРА
СЦЕНИЧНИ РАБОТНИЦИ

Действието се развива денем, на сцената на драматичен театър.

Пиесата няма нито действия, нито сцени. Представлението ще прекъсне първия път, когато Режисьорът и Бащата се оттеглят, за да се споразумеят за сценария на ненаписаната пиеса и Актьорите напуснат сцената. Втори път действието ще бъде прекъснато, когато Сценичният техник спусне завесата по погрешка.

Влизайки в залата на театъра, зрителите ще заварят завесата вдигната и сцената, както е денем, без кулиси или рундхоризонт, почти тъмна и празна. Тъй още от началото ще добият впечатление за импровизирано представление.

Две стълби, вляво и вдясно, ще свързват сцената със залата. Будката на суфльора ще бъде сложена отстрани на сцената, край трапа на суфльора. От другата страна, в най-близката до салона част, за Директор-режисьора ще има масичка и кресло с облегало, обърнато към публиката. На сцената ще са извадени и две други маси, едната по-голяма, другата по-малка, със столове наоколо, за да са готови при нужда през време на репетицията! За актьорите ще има няколко стола отляво и отдясно и едно пиано, почти скрито от едната страна в дъното.

След изгасяването на светлините в залата ще се види, че от вратата за сцената влиза Сценичният техник със синя престилка и чанта за инструменти, препасана на кръста. Той взема от един ъгъл в дъното няколко метални приспособления за закрепване на декори, нарежда ги в предната част на сцената и като застава на колене, започва да ги кове. При шума, причинен от ударите на чука, откъм вратата за гримьорните на актьорите ще притича Театърмайсторът.

ТЕАТЪРМАЙСТОРОЪТ

Ей! Какво правиш?

СЦЕНИЧНИЯТ ТЕХНИК

Как какво правя? Кова.

ТЕАТЪРМАЙСТОРОЪТ

Сега ли е време за това?

(Поглежда си часовника.)

Вече е десет и половина. Всяка минута може да пристигне директорът и репетицията ще започне.

СЦЕНИЧНИЯТ ТЕХНИК

Ама, моля ви, нали и аз трябва да разполагам с малко време, за да работя!

ТЕАТЪРМАЙСТОРЪТ

Ще разполагаш, но не сега.

СЦЕНИЧНИЯТ ТЕХНИК

А кога?

ТЕАТЪРМАЙСТОРЪТ

Тогава, когато няма репетиция. Хайде, хайде изнасяй всичко това и ме остави да подготвя сцената за второто действие на пиесата „Игра на интересите“.

Сценичният техник ще събере металическите приспособления, като пухти и мърмори, и ще си отиде. Междувременно откъм входа за сцената ще започнат да влизат Актьорите от трупата, мъже и жени. Първо ще влезе един, после втори, след това двама заедно, подир тях останалите. Те могат да бъдат девет или десет души — колкото се предполага, че трябва да вземат участие при репетицията на пиесата „Игра на интересите“ от Пирандело, чието поставяне се подготвя. Влизайки, Актьорите ще поздравяват Театърмайстора, ще се поздравяват и взаимно с „Добър ден“. Някои ще се отправят към своите гримьорни, други, между които Суфльорът, със свит машинописен екземпляр от пиесата под мишница, ще останат на сцената в очакване на Режисьора за започване на репетицията. Междувременно, седнали на групички или прави, ще разменят по някоя дума. Някой ще запали цигара, друг ще се оплаче от ролята, която му е определена, трети ще чете на глас пред другарите си новина от театрално вестниче. Добре ще е както актрисите, тъй и актьорите да бъдат облечени в дрехи със светли и свежи цветове и тази първа импровизация да бъде колкото може по-непосредствена и изпълнена с нерв. В определен момент един от актьорите дори би могъл да седне на пианото и да засвири мелодия, подходяща за танцуване. Тогава най-младите актьори и актриси ще започнат да танцуват.

ТЕАТЪРМАЙСТОРЪТ

(пляска с ръце, за да ги прикани към ред)

Хайде стига, престанете! Ето, иде господин Директорът!

Музиката и танците внезапно престават. Актьорите се обръщат и поглеждат към театралния салон, през чиято врата влиза Директор-режисьорът. С бомбе на глава, стиснал бастун под ръка и с дебела пура в уста, той прекосява пътеката между столовете в партера и поздравен от Актьорите, се качва по една от стълбите към сцената. Секретарят му подава пощата: няколко вестника и някакъв свит и вързан ръкопис.

РЕЖИСЬОРЪТ

Писма?

СЕКРЕТАРЯТ

Няма. Това е цялата поща.

РЕЖИСЬОРЪТ

(подава му свития ръкопис)

Занесете го в кабинета ми.

(После се оглежда и се обръща към Театърмайстора.)

О, тук нищо не се вижда. Моля ви, наредете да пуснат малко светлина.

ТЕАТЪРМАЙСТОРОЪТ

Веднага.

Отива да се разпреди и малко след това цялата дясна страна на сцената, където са застанали Актьорите, се облива в силна бяла светлина. Междувременно Суфльорът се е настанил в суфльорската будка и е запалил малката лампа, като е разположил пред себе си машинописните листове с текста на пиесата.

РЕЖИСЬОРЪТ

(пляска с ръце)

Хайде, почваме.

(Към Театърмайстора.)

Всички ли са тук?

ТЕАТЪРМАЙСТОРОЪТ

Липсва Първата актриса.

РЕЖИСЬОРЪТ

Както винаги!

(Поглежда си часовника.)

И без това вече сме закъснели десет минути. Отбележете си, моля ви... Да се научи друг път да бъде редовна на репетиции.

(Едва завършва ядните си думи и от дъното на залата се чува гласът на Първата актриса.)

ПЪРВАТА АКТРИСА

Не, не отбелязвайте, моля ви. Тука съм. Тука съм!

Облечена е цялата в бяло, носи голяма предизвикателна шапка и прегърнала дребничко кученце, притичва по пътеката между седалките, за да се изкачи бързо по една от стълбите.

РЕЖИСЬОРЪТ

Зарекли сте се вечно да закъснявате.

ПЪРВАТА АКТРИСА

Извинете ме! Тъй дълго търсих такси, за да пристигна навреме! Но както виждам, вие още не сте започнали, а аз не участвам в първата сцена.

(После извиква по име Театърмайстора и му предава кученцето.)

Моля ви, затворете го в моята гримьорна.

РЕЖИСЬОРЪТ

(мърмори)

И кучето си носи! Като че ние малко лаем тука по цял ден.

(Пляска отново с ръце и се обръща към Суфльора.)

Хайде, почваме второ действие на „Игра на интересите“.

(Сяда в креслото.)

Внимание, господа. Кои участват в първа сцена?

Актьорите и актрисите се отдръпват, за да седнат встрани, и освобождават предната част на сцената. Изключение правят тримата участници, които трябва да започнат репетицията, и Първата актриса, която, без да обръща внимание на поканата на Режисьора, сяда край една от двете масички.

РЕЖИСЬОРЪТ

(към Първата актриса)

Значи, и вие участвате сега?

ПЪРВАТА АКТРИСА

Аз? Не, господин директор.

РЕЖИСЬОРЪТ

(раздразнен)

Тогава махнете се оттам, за бога!

Първата актриса се надига, отива да седне при другите актьори, които се отдръпват, за да ѝ направят място.

РЕЖИСЬОРЪТ

(към Суфльора)

Почнете, почнете.

СУФЛЬОРЪТ

(почва да чете от машинописните листове)

„Във дома на Леоне Гала. Една особена стая — едновременно столова и кабинет.“

РЕЖИСЬОРЪТ

(обръща се към Театърмайстора)

Ще използваме червената стая.

ТЕАТЪРМАЙСТОРОЪТ

(записва на лист хартия)

Червената! Добре.

СУФЛЬОРЪТ

(продължава да чете)

„Масата за хранене е сложена, писалището е отрупано с книги и книжа. Рафтове с книги и витрини с богати сервизи за маса. В дъното — врата към спалнята на Леоне. Страничен изход вляво към кухнята, входът е вдясно.“

РЕЖИСЬОРЪТ

(става и сочи, за да подчертае думите си)

Значи, добре запомнете. Там е входът, отгатък кухнята.

(Обръща се към актьора, който ще играе ролята на Сократ.)

Вие ще влизате и излизате от тази страна.

(Към Театърмайстора.)

В дъното ще сложите портал и ще поставите завеси.

(Отново сяда.)

ТЕАТЪРМАЙСТОРОЪТ

(записва)

Добре.

СУФЛЪОРЪТ

(чете)

„Първа сцена. Леоне Гала, Гуидо Венанци, Филипе, наречен Сократ.“

(Към Режисьора.)

Трябва ли да чета и ремарките?

РЕЖИСЬОРЪТ

Да! Да, разбира се! Сто пъти ви казах!

СУФЛЪОРЪТ

(чете)

„При вдигане на завесата Леоне Гала с готварска шапка на глава, препасал престилка, разбива с дървена лъжица яйце в една паничка.

Филипо разбива друго яйце, и той е нагласен като готвач. Гуидо Венанци седи и слуша.“

ПЪРВИЯТ АКТЪОР

(към Режисьора)

Извинете, ама наистина ли трябва да си сложа готварска шапка на главата?

РЕЖИСЬОРЪТ

(раздразнен от забележката)

Струва ми се, че трябва! Щом е написано така!

(Сочи текста.)

ПЪРВИЯТ АКТЪОР

Извинете, но това е просто смешно!

РЕЖИСЬОРЪТ

(скача разгневен)

„Смешно! Смешно!“ Какво мога да помогна аз, след като от Франция вече не идват подходящи пиеси и ние сме принудени да поставяме комедии от тоя Пирандело? А той ги пише тъй, че, който ги разбере, е умник! Пиесите му са такива, че нито актьорите, нито критиците, нито публиката никога не остават доволни!

(Актьорите се размиват. И тогава Режисьорът, като става и се приближава до Първия актьор, извиква.)

С готварска шапка! Ясно ли е? И ще биете яйца! Навярно си мислите, че работата се изчерпва с разбиването на яйцата? Имате много здраве! Ще трябва да изиграете ролята на черупката на яйцето, което сте разбили!

(Актьорите отново се размиват и коментират подигравателно.)

Тишина! И когато обяснявам, имайте добрината да слушате!

(Обръща се отново към Първия актьор.)

Да, господине, черупката, или с други думи, празната форма на мисълта, лишена от пълнежа на инстинкта, който е сляп! Вие сте мисълта, а съпругата ви е инстинктът в една игра, където сте с предопределени интереси и роли, поради което вие, изпълнявайки вашата роля, се превръщате доброволно в манекен на самия себе си. Разбрахте ли?

ПЪРВИЯТ АКТЪОР

(разтваря ръце)

Да си кажа право — не!

РЕЖИСЬОРЪТ

(въръца се на мястото си)

И аз не разбирам! Ала хайде да продължаваме! Все ще я изкараме на добър край, ако не се провалим.

(Поверително.)

Но, моля ви, застанете в полупрофил, иначе при този неразбираем диалог, ако и вие не дадете възможност на публиката да ви чуе, всичко отива по дяволите!

(Отново пляска с ръце.)

Внимание! Внимание! Продължаваме!

СУФЛЪОРЪТ

Извинявайте, господин директоре, ще разрешите ли да се закрия с будката? Тук става такова течение!

РЕЖИСЬОРЪТ

Добре, добре, закрийте се!

Междувременно Портiererът на театъра е влязъл салона с обшитата си в ширити фуражка и след като е прекосил пътеката между столовете в партера, се приближава до сцената, за да съобщи на Режисьора за пристигането на Шестте лица, които, влезли на свой ред в залата, малко объркани и замаяни, го следват на известно разстояние, оглеждайки се.

Който иска да направи опит за поставяне на тази пиеса, трябва да се постарее по всички възможни начини тези Шест лица да не се смесват с Актьорите от трупата. Без съмнение ще бъде от полза показаното в ремарките разположение на едните и на другите от момента на изкачването им на сцената. Ще помогне и различното осветяване посредством специални прожектори. Но най-ефикасно и подходящо средство, което предлагаме, е употребата на специални маски за Лицата: нарочно изработени маски от материал, който няма да се размекне от потта, но няма да затруднява актьорите, които трябва да ги носят. Те трябва да са изработени и изрязани тъй, че да оставят свободни очите, ноздрите и устата. По този начин ще се даде израз и на по-дълбокия смисъл на пиесата. Така, Лицата няма да се появяват като видения, а като създадена реалност, неизменни постройките на въображението, и тъкмо поради това по-реални: и по-веществени от изменливата естественост на Актьорите. Маските ще спомогнат за изграждане на впечатление за изкуствено създадени образи, всеки поотделно замръзнал в израза на присъщото си основно чувство. А тези чувства трябва да бъдат угризението за Бащата от мъщението за Доведеницата, възмущението за Сина, скръбта за Майката, представена с неподвижни восъчни сълзи по оловносините сенки под очите и по бузите, каквито се виждат по рисуваните или изваяни образи на Mater dolorosa в черквите. И тъканите, от които ще са направени костюмите, трябва да бъдат от особена материя, ала без пресилени неща. Дрехите трябва да са с твърди гънки и обемисти почти като на статуи, тъй че да не дават представа, че са направени от плат, който може да се купи от всеки магазин в града и да бъде кроен в която и да е шивачница.

БАЩАТА трябва да бъде на около петдесет години: с пооголели слепоочия, но не и плешив, с жълто-червеникави коси, с гъсти мустачки, почти събрани на кичурче около още свежата уста, често разтворена в несигурна и празна усмивка. Бледен, това е особено подчертано в широкото чело, с кръгли, сини, много блестящи и пронизващи очи. Ще бъде облечен в светли панталони и тъмно сако; ще бъде ту сладкодумен, ту ще избухва и тогава ще се показва сприхав и груб.

МАЙКАТА ще бъде просто смазана от непоносимата тежест на срама и унижението. Забулена в гъст черен вдовишки креп, тя трябва да бъде облечена скромно в черно, а когато повдига воала, ще се открива не изстрадало, а сякаш восъчно лице. Ще гледа винаги надолу.

*Осемнадесетгодишната доведена дъщеря, **ДОВЕДЕНИЦАТА**, ще се държи дръзко, почти безсрамно. Тя трябва да е много хубава, да бъде в траур, ала с крещяща еlegantност.*

*Проявява капризно и дразнещо неуважение към кроткото, покрусено, почти объркано държане на братчето, невзрачното Момче на четиринадесет години, което също е облечено в черно. Доведената дъщеря ще проявява в същото време подчертана нежност към сестричката, **МОМИЧЕНЦЕТО**, на около четири години, облечено в бяло, с широка копринена панделка около кръста.*

СИНЪТ ще бъде на двадесет и две години, висок, почти вдървен от едва сдържано презрение към Бащата и високомерно равнодушие към Майката. Той ще бъде облечен в теменужено пардесю, с едно дълго зелено шалче, завито около врата.^[1]

ПОРТИЕРЪТ

(с шапка в ръка)

Извинявайте, господин комендаторе.

РЕЖИСЬОРЪТ

(внезапно грубо)

Какво има още?

ПОРТИЕРЪТ

(стеснително)

Тук едни господа търсят вас.

Режисьорът и Актьорите удивени се обръщат, за да погледнат от сцената долу в салона.

РЕЖИСЬОРЪТ

(още по-разгневен)

Сега репетирам! А много добре знаете, че докато репетирам, тук не бива да влиза никой!

(Обръщайки се надолу към дъното на залата.)

Кои сте вие, господа? Какво желаете?

БАЩАТА

(следван от другите, излиза напред, до една от двете стълби)

Дошли сме тука да търсим автор.

РЕЖИСЬОРЪТ

(удивен и сърдит)

Автор? Какъв автор?

БАЩАТА

Какъвто и да е, господине.

РЕЖИСЬОРЪТ

Но тук няма никакъв автор, защото не репетираме нова пиеса.

ДОВЕДЕНИЦАТА

(весело и пъргаво се изкачва по стълбата)

Толкова по-добре, толкова по-добре! Ние бихме могли да станем вашата нова пиеса.

ЕДИН ОТ АКТЬОРИТЕ

(сред оживените коментари и смехове на другите)

Я виж ти!

БАЩАТА

(качва се по стълбата след дъщерята)

Тъй си е, ама като го няма автора?

(Към Режисьора.)

Освен, ако не бихте желали вие да станете наш автор...

Майката, уловила Момиченцето за ръка и заедно с Момчето изкачва първите стъпала и застава там в очакване. Синът остава долу враждебно настроен.

РЕЖИСЬОРЪТ

Господа, вие шегувате ли се?

БАЩАТА

Съвсем не, какво говорите, господине! Тъкмо обратното, носим ви една тъжна драма.

ДОВЕДЕНИЦАТА

И бихме могли да ви донесем успех!

РЕЖИСЬОРЪТ

Моля ви, бъдете тъй добри и се махайте. Нямаме време за губене с луди хора!

БАЩАТА

(оскърбен, ала говори със сладкодумен глас)

О, господине, вие сам знаете, че животът е пълен с безброй абсурди, които са тъй безсрамни, че дори не се нуждаят от правдоподобност. Те просто са действителни.

РЕЖИСЬОРЪТ

По дяволите, какво искате да кажете?

БАЩАТА

Казвам и твърдя, че е истинска лудост усилието да се прави обратното, тоест да се създават правдоподобни абсурди, та да изглеждат действителни. Но позволете ми да забележа, че макар и да е лудост, то в същото време е единственият смисъл на вашата професия.

Актьорите протестираат възмутени.

РЕЖИСЬОРЪТ

(като става прав и го пронизва с поглед)

Такава ли била работата? Значи, нашият занаят ви се струва работа на луди?

БАЩАТА

Разбира се. Щом представяте онова, което в действителност не съществува, без да е необходимо, ей тъй, за игра... Нима вашата работа на сцената не се състои в това да давате живот на измислени неща?

РЕЖИСЬОРЪТ

(внезапно, като става изразител на растящото възмущение на Актъорите)

Аз ви моля да повярвате, уважаеми господине, че професията на актьора е една благородна професия! И ако днес за днес уважаемите съвременни драматурзи ни дават за представяне идиотски пиеси и вадят чучела вместо хора, знайте: ние можем да се гордеем, че сме дали живот — ето тук на тези дъски — на безсмъртни творби!

Актъорите, доволни, одобряват и ръкопляскат на своя Режисьор.

БАЩАТА

(прекъсва го и подхваща с жар)

Точно така! Отлично! Вие създавате живи, действащи лица, поживи от ония, които дишат и се хранят. Може би по-малко реални, но по-правдиви. Ние сме на едно и също мнение!

Актъорите се споглеждат смаяни.

РЕЖИСЬОРЪТ

Ама как така? Нали отначало казахте, че...

БАЩАТА

Не, моля ви се, отговорих на вашите думи, господине, когато извикахте, че сте нямали време за губене с луди хора, докато сам най-добре знаете, че природата си служи с инструмента на човешкото въображение, за да продължи по-нататък и по-нагоре своята съзидателна работа.

РЕЖИСЬОРЪТ

Много добре, много добре. Но какво заключение искате да извадите от всичко това?

БАЩАТА

Никакво, господине. Просто исках да ви докажа, че човек се ражда за живота по най-различни начини, в най-различни форми:

дърво или камък, вода или пеперуда... или жена. И че може да се роди и действащо лице!

РЕЖИСЬОРЪТ

(иронично, с престорено учудване)

И вие заедно с тези господа тук сте се родили като определени действащи лица?

БАЩАТА

Именно тъй, господине. И при това сме живи, както виждате.

Режисьорът и Актьорите избухват в смях като при някоя сполучлива шега.

БАЩАТА

(засегнат)

Съжалявам, че се смеете, защото ние носим в себе си, както вече казах, една трагична драма. Вие, господа, сами бихте могли да се досетите, ако погледнете тази жена в траур.

Като казва така, подава ръка на Майката, за да ѝ помогне да изкачи последните стъпала, и като продължава да я държи за ръката, я завежда с някаква трагична тържественост до другия край на сцената, която се осветява веднага от странна светлина. Момиченцето и Момчето следват Майката, после идва Синът, който се държи на разстояние и застава сам в дъното. И Доведеницата тръгва след тях, но се отдалечава и застава пред другите, облягайки се на страничната колона. Актьорите, първо изумени, после заинтригувани от това развитие на нещата, избухват в ръкопляскане като на представление, което се разиграва пред тях.

РЕЖИСЬОРЪТ

(първо втрещен, после сърдит и възмутен)

Хайде стига! Пазете тишина!

(После, обръщайки се към Лицата.)

А вие си отивайте! Махайте се!

(Към Театърмайстора.)

За бога, изгонете ги!

ТЕАТЪРМАЙСТОРЪТ

(като тръгва напред, но после спира, сякаш възпрепятстван от някакъв необясним страх)

Марш! Отивайте си!

БАЩАТА

(към Режисьора)

Но, вижте... ние...

РЕЖИСЬОРЪТ

(вика)

Разберете, ние сега трябва да работим!

ПЪРВИЯТ АКТЪОР

Не е позволено да се правят такива шеги...

БАЩАТА

(решително, като излиза напред)

Учудвам се на вашето недоверие. Тъкмо вие, господа, не сте ли свикнали да виждате как изскачат живи тук при вас на сцената лицата, създадени от автора? Навярно поради това, че там няма

(сочи будката на Суфльора)

екземпляр от текста, в който да ни има?

ДОВЕДЕНИЦАТА

(приближава се към Режисьора и се усмихва ласкаво)

Повярвайте, ние сме наистина шест интересни лица, господине, много интересни лица. Макар и блуждаещи.

БАЩАТА

(като я отстранява)

Да, блуждаещи, без път, съгласен съм!

(И едва след това към Режисьора.)

Разбирате ли, в смисъл, че авторът, който ни е създал живи, след това не пожела или пък не успя с перото си да ни въведе в света на изкуството. Това беше истинско престъпление господине, защото, комуто се е паднал жребият да се роди живо действащо лице, може и да се надсмее над смъртта. Той не ще умре! Ще умре човекът, писателят, инструментът на създаването, а самата творба няма да умре! И при това, за да живее вечно, не е необходимо дори да притежава изключителни качества или да върши чудеса. Кой беше Сандо Панса? Кой беше дон Абондио^[2]? И въпреки това живеят вечно, защото — бидейки живи зародиши — им се е паднал жребият да открият плодоносна утроба, едно въображение, което е съумяло да ги отгледа, и, отхрани, да им вдъхне живот за вечността!

РЕЖИСЬОРЪТ

С всичко това съм съгласен! Но вие какво точно искате тук от нас?

БАЩАТА

Да живеем, господине, да живеем!

РЕЖИСЬОРЪТ

(иронично)

Във вечността?

БАЩАТА

Не, господине: поне един миг, у вас.

ЕДИН АКТЬОР

Я виж ти!

ПЪРВАТА АКТРИСА

Искат да живеят у нас!

МЛАДИЯТ АКТЬОР

(сочи Доведеницата)

Аз нямам нищо против, ако ми се падне онази там!

БАЩАТА

Моля, имайте пред вид, че пиесата тепърва трябва да се напише,

(към Режисьора)

но ако вие и вашите актьори желаете, можем веднага още тук да се споразумеем.

РЕЖИСЬОРЪТ

(раздразнен)

За какво има да се споразумяваме! Тук не се правят такива споразумения! Тук се играят драми и комедии!

БАЩАТА

Много добре! Тъкмо затова сме дошли при вас!

РЕЖИСЬОРЪТ

А къде е машинописният препис на текста?

БАЩАТА

У нас е, господине.

(Актьорите се размиват.)

Драмата е в нас. Драмата — това сме ние, и чакаме с нетърпение да я представим, защото в нас напират страстите.

ДОВЕДЕНИЦАТА

(предизвикателно, с безсрамно и пресилено кокетство)

Моята страст, ах, ако познавахте моята страст... към него!

Сочи Бащата и понечва да го прегърне, но после избухва в писклив смях.

БАЩАТА

(избухва гневно)

Ти засега си стой на мястото! И моля те да не се кикотиш така!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Не бива ли? О, тогава разрешете ми, макар и да съм осиротяла едва преди два месеца, да покажа пред господата как умея да пея и да танцувам!

Започва да пее със зловна многозначителност песента „Пазете се от Чу-Цин Чу“ от Дейв Стемпър, адаптирана за фокстрот или бавен уанстен от Франсис Салабер. Пее само първата строфа, като я придружава с танцови стъпки.

*Les chinois sont un peuple malin,
De Shangai a Pekin,
Ils ont mis des ecriteau partout:
Prenez garde a Tchou-Thin-Tchou!*

Актьорите, и особено по-младите, сякаш привлечени от странно очарование, се придвижват към нея и понечват да вдигнат ръце, като, че ще я сграбчат. Тя се изскубва и когато Актьорите избухват в аплодисменти, остава след сгълчаването на Режисьора, някак разсеяна и отвлечена.

АКТЬОРИТЕ И АКТРИСИТЕ

(смеят се и аплодират)

Много добре! Браво! Отлично!

РЕЖИСЬОРЪТ

(ядосан)

Тишина! Да не мислите, че се намирате в кафе-шантан?

(И като дръпва настрана Бащата, малко уплашен му задава въпрос.)

Моля ви, кажете ми, тя луда ли е?

БАЩАТА

Луда ли? Съвсем не! По-лошо!

ДОВЕДЕНИЦАТА

(притичва веднага към Режисьора)

По-лошо, господине! Съвсем друга е работата! По-лошо! Слушайте, моля ви се: позволете ни веднага да представим тази драма и в даден миг ще видите, че аз, когато ей това ангелче,

(хваща за ръчичка Момиченцето, което е близо до Майката, и го отвежда пред Режисьора)

виждате каква е хубавка? —

(взема я на ръце и я целува)

Миличка! Миличка! —

(оставя я на земята и добавя развълнувано, сякаш против волята си)

да, когато ей това ангелче господ внезапно го отнеме от онази клета майка и когато това глупаче тук

(избутва напред Момчето, като го хваща грубо за ръкава)

направи най-голямата си глупащина, защото си е роден тъпак,

(блъска го обратно към Майката)

тогава ще видите как аз ще избягам! Да, точно така, господине! Ще избягам! Ще се махна! И изгарям от нетърпение, вярвайте ми, изгарям! Защото след всички онези твърде интимни неща, дето се случиха между мен и него,

(сочи Бащата с едно отвратително намигане)

не мога повече да изтрайвам в тази компания, не мога повече да присъствам на страданията на тази майка заради оня особняк там.

(Сочи Сина.)

Погледнете го! Погледнете го! Той е безразличен, той е леден, защото той е законният син, той! Пълен, с презрение към мен, към онуй момче

(сочи Момчето)

и към бедната душичка, че сме били копелета. Разбрахте ли? Копелета.

(Приближава се до Майката и я прегръща.)

А тази клета майка, която е майка на всички нас — онзи там не иска да я признае и за своя майка и я гледа отвисоко; той я смята само

за майка на нас, трите копелета — подлецът!

(Изрича всичко това бързо, в крайно възбуждение, и след като извисява глас, произнасяйки „копелета“, процежда последната дума — „подлецът“, тихо, сякаш я изплюва.)

МАЙКАТА

(с безкрайно страдание в гласа, към Режисьора)

Господине, в името на тези две създания, умолявам ви...

(почти загубва сваят и залитва)

... о, боже мой...

БАЩАТА

(спуска се да я подкрепи заедно с почти всички Актьори, които са уплашени и изпълнени със състрадание)

Моля ви, един стол, един стол за тази клета вдовица!

АКТЬОРИТЕ

(като се притичват и се струпват)

Ама, значи, наистина? Действително ли припадна?

РЕЖИСЬОРЪТ

Бързо тук един стол, веднага!

Един от Актьорите предлага стол, другите състрадателно се скупчват наоколо. Майката, която е седнала, се мъчи да попречи на Бащата да вдигне воала от лицето ѝ.

БАЩАТА

Погледнете я, господине, погледнете, я...

МАЙКАТА

Не, за бога, престани...

БАЩАТА

Остави да те види!

(Вдига воала ѝ.)

МАЙКАТА

(става и отчаяно закрива с ръце лицето си.)

О, господине, моля ви, не разрешавайте на този човек да осъществи намеренията си, за мене те са ужасни!

РЕЖИСЬОРЪТ

(изненадан, объркал)

Но аз вече не разбирам нито къде се намираме, нито за какво става дума!

(Към Бащата.)

Това вашата съпруга ли е?

БАЩАТА

(веднага)

Да, господине, моята жена!

РЕЖИСЬОРЪТ

А как е възможно тя да е вдовица, щом вие сте жив?

Актьорите изливат цялото си удивление в шумен смях.

БАЩАТА

(силно засегнат, наранен)

Не се смейте, не се смейте! Много ви моля! Тъкмо в това е нейната драма, господине. Тя имаше друг мъж. Един друг мъж, който сега би трябвало да бъде тук!

МАЙКАТА

(с вик)

Не! Не!

ДОВЕДЕНИЦАТА

За щастие той умря преди два месеца, нали ви казах. Както виждате, още носим траур.

БАЩАТА

Ала той не присъства сега тука, разбирате ли, не защото е мъртъв. Той не е тук, защото — погледнете я, господине, моля ви се, погледнете я, и ще разберете веднага! Нейната драма не можеше да се състои в любовта на двама мъже, към които тя не бе в състояние да изпитва нищо друго освен може би малко признателност (не към мене: а към оня, другия). Тя не е жена, тя е просто една майка! И нейната драма (сърцераздираща, господине, сърцераздираща!) изцяло се състои тъкмо в тези четири деца от двамата мъже, които е имала.

МАЙКАТА

Аз ли съм ги имала? Ти смееш да казваш, че аз съм ги имала, сякаш сама съм ги желала? Причината беше той, господине! Той ми натрапи другия! Принуди ме, принуди ме да отида при другия!

ДОВЕДЕНИЦАТА

(избухва възмутена)

Не е вярно!

МАЙКАТА

(смаяна)

Как да не е вярно?

ДОВЕДЕНИЦАТА

Не е вярно! Не е вярно!

МАЙКАТА

Какво можеш да знаеш ти за това?

ДОВЕДЕНИЦАТА

Не е вярно!

(Към Режисьора.)

Не вярвайте! Знаете ли защо го казва? Казва го заради

(сочи Сина)

онзи там! Защото се топи от мъка, страда за това, че онзи син там не я зачита. Тя иска да го убеди, че ако го е изоставила от две години, то е само защото

(сочи Бащата)

е била принудена от него.

МАЙКАТА

(силно)

Принуди ме, принуди ме, бог ми е свидетел!

(Към Режисьора.)

Попитайте него

(сочи мъжа си)

дали не е вярно! Накарайте го да каже!... Тя

(сочи дъщерята)

какво би могла да знае?

ДОВЕДЕНИЦАТА

Зная, че ти живееше винаги в мир с баща ми, докато той беше жив, и че беше доволна. Опитай се да го отречеш!

МАЙКАТА

Не отричам, не...

ДОВЕДЕНИЦАТА

Той беше винаги преизпълнен с любов и внимание към тебе!

(Към Момчето, с гняв.)

Не е ли вярно? Кажи! Защо не говориш, глупако?

МАЙКАТА

Остави на мира това нещастно момче! Защо искаш хората да повярват, че съм Неблагодарница, дъще? Аз съвсем не искам да обидя

твоя баща! Отговорих му, че не по моя вина, нито по собствено желание напуснах неговия дом и собствения си син!

БАЩАТА

Истина е, господине. Аз бях причината.

Пауза.

ПЪРВИЯТ АКТЪОР

(към своите другари)

Гледайте, гледайте само какво представление!

ПЪРВАТА АКТРИСА

Сега те играят вместо нас!

МЛАДИЯТ АКТЪОР

Веднъж и ние да сме публика!

РЕЖИСЬОРЪТ

(вече живо заинтригуван)

Нека да послушаме! Нека да послушаме!

(И като казва тъй, слиза по една от стълбите и застава прав пред авансцената, за да прецени като зрител впечатлението, което сцената създава.)

СИНЪТ

(без да мръдне от мястото си, студено, иронично)

Да, послушайте сега каква лекция по философия ще изнесе! Ще ви говори за Демона на Опита.

БАЩАТА

Ти си глупав циник и съм ти го казвал сто пъти!

(Към Режисьора долу в салона.)

Подиграва ми се, господине, за ония думи, които изрекох за мое оправдание.

СИНЪТ

(предизвикателно)

Фрази.

БАЩАТА

Фрази! Фрази! Като че ли всеки човек не търси утеха, когато се сблъска с необясним факт, със зло, което трябва да изтърпи, като изнамери някоя дума, наистина незначеща нищо, но успокояваща!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Точно така, и най-вече успокоява угризенията!

БАЩАТА

Угризенията? Не е вярно. Аз не съм заглушил угризенията в себе си само с думи.

ДОВЕДЕНИЦАТА

И с малко пари, нали? И с малко пари! Със стоте лири, които той се готвеше да ми плати, господо!

Движение на ужас и отвращение сред Актьорите.

СИНЪТ

(с презрение към доведената сестра)

Това е подлост!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Подлост? Парите бяха там, в един небесносин плик върху махагонената масичка, там, в задната стаичка на дюкяна на мадам Паче. Знаете ли, господине? Една от ония „madames“, които под претекста, че продават Robes et Manteaux в своите ateliers привличат нас, бедните момичета от добри семейства.

СИНЪТ

И ето че с тия сто лири си е купила правото да тиранизира всички нас, с тия сто лири, които той щял да ѝ плати, но които — обърнете внимание — за щастие не е имало защо да плаща.

ДОВЕДЕНИЦАТА

Е, да, ама работата беше стигнала, кажи-речи, дотам, знаеш!

(Избухва в силен смях.)

МАЙКАТА

(с негодувание)

Срам, дъще, срам!

ДОВЕДЕНИЦАТА

(веднага)

Срам ли? Та това е моето отмъщение! Аз тръпна, господине, тръпна от нетърпение да изживея онази сцена! Стаята... Тук — витрината с мантата, там — диванът-легло, тоалетната масичка, един параван и пред прозореца на споменатата масичка от махагон — небесносиният плик със стоте лири. Виждам го! Мога да го докосна! Но вие, господа, трябва да се обърнете: аз съм почти гола! Не се червя: вече, защото сега ще се черви той!

(Сочи Бащата.)

Но аз ви уверявам, че той беше бледен, много бледен в онази минута!

(Към Режисьора.)

Вярвайте ми, господине!

РЕЖИСЬОРЪТ

Аз вече нищо не разбирам!

БАЩАТА

Разбира се! След като всички ние се нахвърлихме върху вас тъй внезапно! Наложете малко ред и оставете аз да говоря; не обръщайте

внимание на калта, която тя с такъв жар сипе върху мене, без да ми даде възможност да разкажа, да изложи необходимите обяснения.

ДОВЕДЕНИЦАТА

Никакво разказване! Тук не се разказва!

БАЩАТА

Но аз не разказвам, искам просто да му обясня.

ДОВЕДЕНИЦАТА

А, така значи, да обясниш, както на теб ти отърва!

Тук Режисьорът се качва отново на сцената, за да възстанови реда.

БАЩАТА

Но нали точно от това идва най-голямото зло! От думите! Всички ние крием в себе си по един свят от преживявания. Всеки от нас крие по един свят! А как можем да се разберем един друг, господине, ако аз в моите думи влагам смисъла и стойността на онова, скритото вътре в мене, докато оня, който ги слуша, ги възприема в онзи смисъл и им придава онази стойност, които имат в неговия свят? Въобразяваме си, че се разбираме, а всъщност никога не се разбираме! Ето вижте, цялата ми жалост към тази жена

(сочи Майката)

се възприема от нея като най-сурова жестокост.

МАЙКАТА

Но нали ти ме изгони!

БАЩАТА

Ето, чувате ли я? Бил съм я изгонил! На нея ѝ се струва, че съм я изгонил!

МАЙКАТА

Ти умееш да говориш, аз не умея... Но повярвайте ми, господине, че след като той се ожени за мене... кой знае защо!... Та аз

бях бедна, скромна женица...

БАЩАТА

Ето, тъкмо за това, тъкмо тази твоя скромност обичах у тебе и вярвах...

(Спира да говори при жеста на отрицание, който Майката прави, разтваря отчаяно ръце, виждайки невъзможността да бъде разбран от нея, и се обръща към Режисьора.)

Виждате ли? Тя не е съгласна! Ужасяваща е, господине, повярвайте ми, ужасяваща е

(удря се по челото)

липсата на какъвто и да е разсъдък! Е, да, има сърце, да, за децата! Но е тъпа, тъпа, господине, просто отчайващо тъпа, липсва и всякакъв разсъдък!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Добре, но сега нека каже той какво ни докара, като е много умен.

БАЩАТА

Ах, ако човек можеше да предвиди всичкото зло, което се поражда от добрите ни намерения!

Тъкмо в този миг Първата актриса, която се измъчва, като гледа как Първият актьор се опитва да ухажва Доведеницата, излиза напред и пита Режисьора.

ПЪРВАТА АКТРИСА

Извинявайте, господин директоре, репетицията ще продължи ли?

РЕЖИСЬОРЪТ

Но, да, разбира се! Само че сега ме оставете да слушам!

МЛАДИЯТ АКТЬОР

Та това е един необикновен случай!

МЛАДАТА АКТРИСА

И толкова интересен!

ПЪРВАТА АКТРИСА

За онзи, който специално се интересува!

(И хвърля многозначителен поглед към Първия актьор.)

РЕЖИСЬОРЪТ

(към Бащата)

Сега вие трябва всичко да ни обясните.

(Сяда.)

БАЩАТА

Да, добре. Вижте, господине, при мене служеше един беден човек, мой подчинен, мой секретар, преизпълнен с уважение и признателност, който във всичко и за всичко се разбираше с нея

(сочи Майката)

без сянка на злоумишленост — да, сме наясно! — един добър, скромнен като нея човек!... И двамата — и той, и тя — бяха неспособни не само да извършат, но и да си помислят нещо лошо!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Затова пък той наместо тях не само намисли злото, но и го извърши!

БАЩАТА

Не е вярно! Аз смятах да им сторя добро и в същото време — да, признавам — да направя добро и за самия себе си! Господине, нещата бяха стигнали дотам, че не можех да кажа една дума на нея или на него, без те да си разменят погледа, пълни с взаимно тайно разбирателство. Тя веднага търсеше неговите очи, за да поиска съвет как да реагира на моята дума, та да не се разсърдя. Това беше достатъчно, вие ме разбирате, за да кипи вечно у мене гняв, за да бъда непрестанно в състояние на нетърпимо озлобение!

РЕЖИСЬОРЪТ

Извинявайте, но защо не го изгонихте онзи ваш секретар?

БАЩАТА

Точно така! Аз наистина го изгоних, господине! Но ето че тогава тази клета жена започна да се лута из къщи като замаяна, подобно на онези животни, загубили господаря си, които ние прибираме от милост.

МАЙКАТА

Хайде де!

БАЩАТА

(внезапно се обръща към нея, сякаш за да предвари думите ѝ)

Ще кажеш за Сина, нали?

МАЙКАТА

Преди това той откъсна от мене сина ми, господине!

БАЩАТА

Но не от жестокост! А за да отрасне близо до земята здрав и силен.

ДОВЕДЕНИЦАТА

(сочи го с пръст, иронична)

Ето, то се вижда!

БАЩАТА

(веднага)

А, значи пак аз съм виновен, че той по-късно израсна такъв? Дадох да го гледат на село, господине, дадох го на една селянка, защото майка му не ми изглеждаше достатъчно силна, макар и от простолюдието. Впрочем по същата причина се ожених и за нея. Това е може би моя мания и предразсъдък, но какво да правя? Винаги съм се стремил към тоя проклет здрав и прост морал.

(Доведеницата при последните думи избухва наново в несдържан смях.)

Накарайте я да спре! Непоносима е!

РЕЖИСЬОРЪТ

Престанете! Оставете ме да слушам, за бога!

И отново при порицанието на Режисьора тя прекъсва отведнъж смеха си, като внезапно замръзва и остава замислена и далечна. Режисьорът слиза в залата, за да огледа сцената.

БАЩАТА

Не можех повече да гледам край себе си тази жена.

(Сочи Майката.)

Но, вярвайте ми, не толкова заради моето раздразнение, заради озлобението, колкото заради състраданието — мъчителното състрадание, — което, изпитвах към нея.

МАЙКАТА

И затова ме изгони...

БАЩАТА

Снабдих я с всичко необходимо и я изпратих при оня човек, точно така, господине, за да я избавя от мене!

МАЙКАТА

И за да се избави сам той!

БАЩАТА

Точно така, господине. И за да се избавя сам, признавам! И от това последва голямо зло. Но аз направих всичко с цел да сторя добро... и то повече на нея, отколкото на самия мене: заклевам се!

(Кръстосва ръце на гърдите, после веднага се обръща към Майката.)

Кажи, изпуснах ли те от очи, изпуснах ли те от очи, докато онзи неочаквано не те отведе без мое знание някъде далече, засегнат като истински глупак от моя безкористен интерес, повярвайте ми, безкористен, без каквато и да е умисъл. Интересувах се с невероятна нежност как растат новите ѝ деца. И тя може да го потвърди!

(Сочи към Доведеницата.)

ДОВЕДЕНИЦАТА

Уф, разбира се! Знаете ли, аз бях съвсем мъничка! С плитчици по раменете и гащички, по-дълги от роклята — бях ей такава мъничка — и го виждах да ми се изпречва пред портата на училището, когато излизах. Идваше да следи как раста...

БАЩАТА

Това е подло! Нечестно!...

ДОВЕДЕНИЦАТА

Защо, моля?

БАЩАТА

Подло! Подло!

(И веднага развълнувано се обръща към Режисьора, сякаш за да му даде обяснение.)

Моят дом, господине, когато тя си отиде,

(сочи Майката)

опустя изведнъж. Тя беше моят кошмар, но изпълваше къщата! Останал сам, аз се въртях из стайте като муха без глава. Вероятно защото бе отгледан навън онзи там,

(сочи Сина)

щом се върна у дома, аз вече не го чувствах мой син. Като липсваше майката между мене и него, той израсна сам, отделен, без никаква душевна връзка с мене, без общи интереси, без чувства, които да ни свързват. И тогава (може да ви изглежда странно, господине, ала е така) аз отначало изпитвах любопитство, после почувствах влечение към новото й семейство, изникнало като резултат и на моите деяния: мисълта за нея започна да запълва празнотата, която чувствах около себе си. Изпитвах необходимост, да, именно необходимост, да зная, че е спокойна, че е погълната от най-простите житейски грижи, че е доволна тъкмо защото е далече, вън от сложните терзания на моя дух. И за да се уверя в това, отивах да видя момичето при изхода на училището.

ДОВЕДЕНИЦАТА

Тъй, тъй! Следеше ме по улицата, усмихваше ми се и преди да се прибера в къщи, махваше ми с ръка — ей така! Гледах го враждебно, с разширени очи. Не знаех кой е! Казах на мама. А тя навярно веднага е разбрала, че е той.

(Майката потвърждава с кимване.)

Отначало няколко дни тя не ме пускаше да ходят на училище. А когато отново тръгнах на училище, заварих го пак при изхода — просто смешно беше! Носеше един пакет. Приблужи се, помилва ме и измъкна от пакета голяма хубава шапка от флорентинска слама, украсена с венче от майски розички... Подарък за мене!

РЕЖИСЬОРЪТ

Но всичко това е разказ, уважаеми господа!

СИНЪТ

(презрително)

Разбира се, литература! Литература!

БАЩАТА

Каква ти литература! Това е животът, господине! Страсти!

РЕЖИСЬОРЪТ

Може и да е така. Но няма как да се представи на сцената!

БАЩАТА

Съгласен съм, господине! Защото всичко това е предистория, го само води към същественото. Аз не казвам да го представяме. Защото в действителност, виждате, и тя

(сочи доведената дъщеря)

вече не е някогашното момиченце с плитчици по раменете...

ДОВЕДЕНИЦАТА

И с гащи, по-дълги от полата!

БАЩАТА

Драмата следва по-нататък, господине! Нова, сложна драма...

ДОВЕДЕНИЦАТА

(мрачна, горда, като излиза напред)

След смъртта на баща ми...

БАЩАТА

(веднага, за да не ѝ даде възможност да говори)

Испаднали в нищета! Върнали се тука без мое знание. Просто поради нейната глупост!

(Сочи Майката.)

Тя едва знае да пише, но можеше да накара дъщерята или момченцето да ми пишат, че са в нужда!

МАЙКАТА

Ах, кажете ми вие, господине, можех ли аз да предположа всичките тези благородни чувства у него.

БАЩАТА

Точно в това е твоята грешка, ти никога не си разбрала нито едно от моите чувства!

МАЙКАТА

След толкова години на раздяла и след всичко, което се беше случило между нас...

БАЩАТА

Нима аз съм виновен, че онзи човек ви отведе тъй неочаквано?

(Обръщайки се към Режисьора.)

Казвам ви, съвсем неочаквано... защото си бил намерил не знам каква работа. Не успях да открия и следа от тях. И тогава естествено моят интерес към тях започна да спада от година на година. Драмата, непредвидената и жестока драма, господине, избухна при тяхното връщане, когато аз за съжаление, доведен от нищетата на моята все още жизнена плът... Ах, какво нещастие, истинско нещастие е всичко

това за един самотен мъж, който не желае унизителни връзки, който не е достатъчно стар, за да може без жена, а не е вече млад, та да ходи лесно и без да се срамува да я търси! Нещастие? Какво говоря! Ужас! Ужас! Защото никоя жена вече не може да му даде любов. И когато това му стане ясно, би трябвало мъжът да се откаже... Ала... Господине, всеки отвън, пред другите, е облечен в достойнство: но вътре в себе си познава много добре всичко онова, което тайно се премълчава. Ние отстъпваме, поддаваме се на изкушението, за да се вдигнем веднага след това — ако можем — с най-голяма бързина и да възстановим нашето достойнство, да го възстановим изцяло и нерушимо като каменна плоча, която скрива и погребва в собствените ни очи всеки белег и дори самия спомен за срама. Така е с всички! На хората липсва само смелост, за да казват някои неща!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Затова пък да ги вършат, смелост имат всички!

БАЩАТА

Вършат ги всички! Но скришом! И тъкмо затова трябва повече смелост да ги кажеш! Защото стига един да се обади — и готово! — лепват му обвинението, че е циник. А в действителност то не е вярно, господине: той е като всички други и по-добър, дори по-добър от тях, защото не се страхува да открива със светлината на разсъдъка червенината на срама, там, сред човешкото падение, което винаги затваря очи, за да не види тази светлина. Жената — например, — жената фактически как се държи? Гледа ни, настървява ни, кани ни. Сграбчваш я! И щом, я притиснеш, веднага: затваря очи. Това е знакът на нейното отдаване. Знакът, с който казва на мъжа: „Заслепи се! Аз съм сляпа!“

ДОВЕДЕНИЦАТА

А когато не ги затваря вече? Когато повече не чувства нужда да крие от самата себе си, затваряйки очи, червенината на своя собствен срам и в същото време с вече нечувствителните си и пресушени очи вижда срама на мъжа, който, макар и без любов, се е заслепил? Ах, какво отвращение предизвикват всичките тези интелектуални усложнения, цялата тази философия, която разкрива животното и

после иска да го спаси, да му прости... Не мога да го слушам, господине! Защото, когато някой е принуден да „опростява“ живота — тъй, по животински, — захвърляйки всевъзможните „човешки“ задръжки като разните там непорочни стремежи, чисти чувства, идеали, дълг, срам, свян, нищо не предизвиква у него: повече възмущение и отвращение, колкото угризенията: крокодилските сълзи!

РЕЖИСЬОРЪТ

Да се върнем към съществените факти, драги, господа! Това са празни разправи!

БАЩАТА

Веднага, господине! Но един факт е като мях, като празен мях, който не се държи сам. За да се държи сам, трябва първо в него да влязат мислите и чувствата, които са го обусловили. Аз не бях в състояние да узная, че след смъртта на онзи човек и след връщането им тук в нищета, за да осигури издръжката на децата, тя

(сочи Майката)

се е заела да работи като шивачка и е отишла да търси поръчки именно от онази... мадам Паче!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Фина шивачка, ако господата искат да знаят! Дава вид, че обслужва най-изисканите госпожи, но в същото време нарежда всичко тъй, че тези най-изискани госпожи от своя страна също й услужват, а да не говоря как постъпва с другите, които са по-обикновени...

МАЙКАТА

Повярвайте ми, господине, през главата ми не е минало и най-далечно подозрение, че тази мегера ми дава работа само защото е хвърлила око на моята дъщеря...

ДОВЕДЕНИЦАТА

Бедна майко! Знаете ли, господине, какво правеше онази жена, когато й занасях извършената от майка ми работа? Даваше ми да разбера, че майка ми е похабила дадените за шев поръчки и

подбиваше, подбиваше цената. Тъй че, разбирате, нали, трябваше да плащам аз, докато тя, горката, вярваше, че се жертва за мене и за онези двамата, като шие по цели нощи поръчките на мадам Паче! Жестове и възклицания на възмущение от страна на Актьорите.

РЕЖИСЬОРЪТ

(веднага)

И там вие един ден срещнахте...

ДОВЕДЕНИЦАТА

(сочейки Бащата)

... него, него! Точно така, господине! Стар клиент! Ще видите каква сцена ще излезе! Превъзходна!

БАЩАТА

Когато тя, майката, ни завари...

ДОВЕДЕНИЦАТА

(веднага, злобно)

... Почти навреме!

БАЩАТА

(извиква)

Не, тъкмо навреме! Защото за щастие я познах навреме! И ги прибрах всички в къщи, господине! Представете си сега моето и нейното положение един пред друг: тя, такава, каквато я виждате, и аз, който не мога вече да вдигна очи, за да я погледна в лицето!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Съвсем глупаво положение! Възможно ли е, господине, да иска от мене — „след всичко това“ да се държа като скромна госпожичка, добре възпитана и почтена и да се съглася с проклетите му стремежи към „здрав и прост морал“?

БАЩАТА

Драмата за мене е изцяло тук, господине: в представата, която съм си изградил, че всеки един от нас — виждате ли — си мисли, че е „един“. Ала то не е вярно: той е „мнозина“, господине, „мнозина“, поради многото възможности за съществуване, които се крият у нас: „един“ сме пред този, „друг“ — пред онзи — и тези „един“ и „друг“ са тъй различни! И като храним илюзията, че за всички сме винаги едни и същи, ние вярваме, че във всички наши действия се крие този „един“. Не е вярно, не е вярно! Ние много добре се убеждаваме в това, когато поради някаква проклета, случайност ни изненадат в някое от нашите действия и сякаш оставаме закачени на ченгел, увиснали. Тогава откриваме, това искам да подчертая, че не се съдържа целите в туй отделно действие. Жестока несправедливост е другите да съдят за нас, като изхождат само от това единствено действие, за да ни държат закачени и увиснали на позорния стълб през цялото наше съществуване, сякаш цялото ни съществуване се съдържа само в това действие! Разбирате ли сега подлостта на това момиче? Тя ме изненада в един дом, в едно действие, където и както и не е бивало да ме познава, видя ме, какъвто аз не би трябвало да бъда за нея, и иска да ми прикачи една същност, като изхожда от някакъв краткотраен и срамен миг в моя живот! Тъкмо това, тъкмо това най-вече ме измъчва, господине. И ще видите, че от това драмата ще придобие голяма стойност. И още — положението на другите! Например — неговото...

(Сочи Сина.)

СИНЪТ

(прави възмутено отрицателен знак с глава)

Мене ме оставете на мира, аз нямам нищо общо с тази работа!

БАЩАТА

Как тъй нямаш нищо общо?

СИНЪТ

Нямам и не желая да имам; много добре знаеш, че не съм създаден, за да се показвам тук сред вас!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Е, да! Ние сме хора вулгарни — а той изтънчен! Ала вие, господине, сам можете да видите, че колкото пъти го погледна, за да го прикова с поглед, толкова пъти той свежда очи, защото съзнава злото, което ми е сторил.

СИНЪТ

(поглежда я бегло)

Кой, аз?

ДОВЕДЕНИЦАТА

Ти! Ти! На тебе дължа, че станах уличница, на тебе!

(Движение на ужас сред Актъорите.)

Нали ти ме лиши — истина ли е? — с твоето държане, не казвам от топлината на дома, а дори от обикновеното гостоприемство, което премахва неудобството у гостите? Ние се превърнахме в натрапници, нахлули в царството на твоята „законност“! Господине, бих желала да присъствате на някои сценки, разиграли се на четири очи между мен и него! Казва, че съм тиранизирала всички! Но сега разбирате ли? Тъкмо поради неговото държане се реших да се възползвам от онова обстоятелство, което той нарича „долно“, обстоятелството, поради което влязох в неговата къща като господарка заедно с майка си, която е и негова майка.

СИНЪТ

(бавно излиза напред)

Лесно им е на всички, господине, да играят ролята си срещу мене. Но я си представете вие един син, на когото се случва, тъй както си седи спокойно вкъщи, да види, че пристига някаква безочлива дръзка госпожица, която търси бащата; имала да го пита нещо поверително... Представете си после как я вижда да идва повторно, със същото държане, придружена от онова мъниче там, и накрая да се отнася към баща ми — кой знае защо — по много съмнителен и „делови“ начин, като иска пари, и то с тон, който дава да се разбере, че той трябва да даде парите, че той е длъжен да ги даде...

БАЩАТА

... Но аз наистина съм длъжен заради твоята майка!

СИНЪТ

А аз откъде да зная това? Колко пъти съм я виждал майка си, господине? Колко пъти съм чувал да се говори за нея? И един прекрасен ден се явява внезапно заедно с нея,

(сочи Доведеницата)

заедно с онова момче и с онова момиченце. Казват ми: „Запознайте се, тя е също така и твоя майка!“ Успявам да подразбера от нейното държане

(сочи отново Доведеницата)

с каква умисъл така внезапно влязоха у дома... Господине, онова, което изпитвам, онова, което чувствам, аз не мога и не желая да го изразя. Най-много бих могъл да го изповядам, но не бих желал да го призная дори пред самия себе си. Ето защо, както виждате, то не би могло да породите участие от моя страна в никакво действие на сцената. Повярвайте, повярвайте ми, господине, че от драматична гледна точка аз съм едно „неосъществено действащо лице“ и се чувствам зле, изключително зле в тяхната среда! Оставете ме на мира!

БАЩАТА

Ама как така? Че нали тъкмо защото ти си тъй...

СИНЪТ

(крайно раздразнен)

А ти отгдето знаеш какъв съм аз? Кога си се погрижил за мене?

БАЩАТА

Съгласен съм! Съгласен съм! И това само по себе си не е ли драматична ситуация? Това, че ти тъй жестоко страниш от мене, от майка си, която се е върнала в къщи и те вижда едва ли не за първи път, изведнъж толкова голям, и не те познава, но знае, че си неин син...

(Сочи с пръст Майката на Режисьора.)

Ето, вижте я: тя плаче!

ДОВЕДЕНИЦАТА

(ядосано тропя с крак)

Като истинска глупачка!

БАЩАТА

(веднага сочи и нея на Режисьора)

А тя не може да понася това!

(Отново говори за Сина.)

Казва, че нямал нищо общо с другите, докато всъщност той е едва ли не оста на действието! Погледнете това момче, което стои винаги близо до майка си, наплашено и обидено... Такова е то заради него! Може би положението на това дете е най-мъчително... чувства се чуждо повече от всички други. И чувства, бедничкото, мъчителното унижение, че е прието в дома ей тъй от милосърдие...

(Поверително.)

Прилича съвсем на баща си! Скромно, дума не продумва...

РЕЖИСЬОРЪТ

Е, да, но няма да ни е от полза. Вие не подозирате какви ужасни затруднения създават децата на сцената.

БАЩАТА

О, то веднага ще се махне и няма да ви пречи! Също и онова момиченце, то дори първо ще си отиде...

РЕЖИСЬОРЪТ

Много добре, точно така! Уверявам ви, че всичко това ме заинтригува, живо ме заинтригува. Надушвам материал за една хубава пиеса!

ДОВЕДЕНИЦАТА

(опитва се да се намеси в разговора)

Разбира се, с такова действащо лице като мене!

БАЩАТА

(прогонва я и напрегнато очаква решението на Режисьора)

Ти мълчи!

РЕЖИСЬОРЪТ

(продължава, без да обръща внимание на репликите на другите)

И при това нова, оригинална...

БАЩАТА

Ех, съвсем оригинална, господине!

РЕЖИСЬОРЪТ

Все пак у вас трябва да има доста смелост — тъй поне ми се струва — да дойдете и да ми тръснете всичко това...

БАЩАТА

Господине, трябва да ни разберете: такива сме си, родени за сцената...

РЕЖИСЬОРЪТ

Вие навярно сте актьори любители?

БАЩАТА

Не, казвам родени сме за сцената, защото...

РЕЖИСЬОРЪТ

Хайде, хайде, вие навярно и преди сте играли!

БАЩАТА

Ама не, господине: само дотолкова, доколкото всеки играе ролята, която му е определена или която другите са му определили в живота. А колкото за мене и моята страст, разбирате ли, от само себе си става малко театрална, щом се поразпаля... Тъй е у всички...

РЕЖИСЬОРЪТ

Хайде, стига толкова, стига толкова! Вие ще разберете, драги господине, че без автор едва ли ще можете... Аз бих могъл да ви насоча към някого...

БАЩАТА

Не, моля ви, почакайте: станете вие авторът!

РЕЖИСЬОРЪТ

Аз? Какво говорите?

БАЩАТА

Вие, вие! Защо не?

РЕЖИСЬОРЪТ

Защото аз никога не съм бил автор!

БАЩАТА

А не може ли сега да станете автор, моля ви? Не е кой знае какво. Кой ли не се захваща с това? Вашата задача се улеснява от обстоятелството, че всички ние сме тук, живи, пред вас.

РЕЖИСЬОРЪТ

Но това още не е достатъчно!

БАЩАТА

Как да не е достатъчно? Като виждате да изживяваме нашата драма...

РЕЖИСЬОРЪТ

И това е вярно! Но все пак някой трябва да я напише!

БАЩАТА

Не — да я препише, ако изобщо трябва да пише драмата, след като вижда действието да се развива пред очите му сцена подир сцена. Ще бъде достатъчно да се набележи най-общо, просто една скица за ориентиране — и да се репетира!

РЕЖИСЬОРЪТ

(поблазен от тази идея, се качва на сцената)

Е, почти... ме изкушихте... Да опитаме. Ей тъй, за шега...
Наистина може да опитаме...

БАЩАТА

Разбира се, разбира се, господине! Ще видите какви сцени ще излязат! Веднага ще ви помогна да ги нахвърлим!

РЕЖИСЬОРЪТ

Блазни ме... блазни ме. Може и да опитаме... Я елате с мене в моя кабинет.

(Обръща се към Актьорите.)

Засега сте свободни, но не се отдалечавайте много. След около четвърт час, най-много до двадесет минути, отново бъдете тук.

(Към Бащата.)

Да видим, да опитаме... Може би ще излезе нещо наистина интересно...

БАЩАТА

Ами да, без съмнение! Ала не мислите ли, че ще бъде по-добре да вземем и тях?

(Сочи Лицата.)

РЕЖИСЬОРЪТ

Добре, да заповядат. Да заповядат и те!

(Тръгва към кабинета си, но после се обръща към Актьорите.)

И моля ви, нали, бъдете точни. След четвърт час.

Режисьорът и Шестте лица прекосяват сцената и излизат. Другите Актьори остават като зашеметени и се споглеждат.

ПЪРВИЯТ АКТЬОР

Ама сериозно ли говори? Какво е намислил?

МЛАДИЯТ АКТЬОР

Това е истинска лудост!

ТРЕТИЯТ АКТЬОР

Иска да ни накара да импровизираме пиеса ей тъй, отведнъж?

МЛАДИЯТ АКТЬОР

Нали? Като актьорите от комедия дел'арте!^[3]

ПЪРВАТА АКТРИСА

Ах, какво си въобразява, че аз ще се съглася на такива подигравки...

МЛАДАТА АКТРИСА

И аз не съм съгласна!

ЧЕТВЪРТИЯТ АКТЬОР

Бих искал да зная що за хора са ония.

(Намеква за Лицата.)

ТРЕТИЯТ АКТЬОР

Как що за хора? Побъркани или мошеници!

МЛАДИЯТ АКТЬОР

И той най-сериозно разговаря с тях!

МЛАДАТА АКТРИСА

Всичко е от суета! От суетата да се прояви като автор...

ПЪРВИЯТ АКТЬОР

Но това е нещо нечувано! Ако театърът, господа, падне дотам...

ПЕТИЯТ АКТЬОР

За мене пък е забавно!

ТРЕТИЯТ АКТЪОР

Карай! В края на краищата ще видим какво ще излезе от цялата работа.

И разговаряйки така помежду си, Актьорите опразват сцената. Някои от тях излизат през вратата в дъното, други се прибират в своите гримьорни. Завесата остава вдигната.

Представлението прекъсва за около двадесет минути.

---

[1] Цялата пиеса „Шест лица търсят автор“ е написана от Пирандело в бъдеще време. Без съмнение по този начин авторът още веднъж е искал да създаде у читателя, и то главно у постановчика, впечатление за готвена импровизация, за нещо, което не е осъществено още. За да се даде представа как звучи оригиналът, в настоящия превод бъдещето време е запазено в началото и там, където авторът представя Шестте лица. Трябва да се знае, че в самия оригинал строгото изискване ремарките да бъдат в бъдеще време не е опазено напълно, защото повечето от тях са безглаголни. ↑

[2] *Дон Абондио* — герой от романа „Годениците“ на Алесандро Мандозни (1785–1873). Името му отдавна е станало в Италия нарицателно за страхлив, посредствен човек, угодничец пред властниците. ↑

[3] *Комедия дел арте* — или комедия на маските. Тъй се нарича още традиционният италиански театър, където текстът е бил даден в неокончателен вид, само като „сценарий“ в общи линии, и водейки се от него, актьорите са импровизирали своите реплики. ↑

* * *

Звънците на театъра обявяват, че представлението отново започва.

От гримьорните, от вратата, а също и от салона на сцената се връщат Актърите, Театърмайсторът, Сценичният техник, Суфльорът, Реквизиторът. В същото време от своя кабинет излиза Директор-режисьорът заедно с Шестте лица. След като в залата светлините изгаснат, сцената се осветява, както преди.

РЕЖИСЬОРЪТ

Хайде, хайде, господа! Всички ли сме тук? Внимание, внимание. Започваме! Техника!

СЦЕНИЧНИЯТ ТЕХНИК

Ето ме!

РЕЖИСЬОРЪТ

Веднага подгответе сцената с малката зала. Ще бъде достатъчно да се маркират странични стени и една стена в дъното с врата. Моля ви, веднага! Техникът веднага изтичва, за да изпълни нареждането, и докато Режисьорът се уговаря с Театърмайстора, с Реквизитора, със Суфльора и с Актърите за мизансцена, той разполага два странични, и един заден декор, за да маркира стая, декорирана с розови и златни черти.

РЕЖИСЬОРЪТ

(към Реквизитора)

Идете и вижте дали в склада има диван.

РЕКВИЗИТОРЪТ

Да, има, господине, зеления.

ДОВЕДЕНИЦАТА

Не, не! Как така зелен! Диванът беше жълт, украсен с цветя, плюшен и много голям! Много удобен!

РЕКВИЗИТОРЪТ

Ех, такъв нямаме.

РЕЖИСЬОРЪТ

Но това няма никакво значение! Сложете какъвто има.

ДОВЕДЕНИЦАТА

Как така — няма значение? Та това беше прочутият диван на мадам Паче!

РЕЖИСЬОРЪТ

Сега само ще репетираме! Моля ви, не се бъркайте!

(Към Театърмайстора.)

Вижте дали има един дълъг и нисък шкаф с витрина.

ДОВЕДЕНИЦАТА

Не забравяйте масичката, махагонената масичка за небесносиния плик!

ТЕАТЪРМАЙСТОРЪТ

(към Режисьора)

Имаме онази, малката, позлатената.

РЕЖИСЬОРЪТ

Добре, донесете нея!

БАЩАТА

И едно голямо огледало.

ДОВЕДЕНИЦАТА

И параван! Моля ви се, параван, иначе аз как бих могла...

ТЕАТЪРМАЙСТОРЪТ

Добре, госпожице, имаме паравани колкото искате, не се безпокойте.

РЕЖИСЬОРЪТ

(към доведената дъщеря)

Трябва да сложим някоя и друга закачалка за дрехи, нали?

ДОВЕДЕНИЦАТА

Да, да! Много, много закачалки!

РЕЖИСЬОРЪТ

(към Театърмайстора)

Вижте там колко има, и всичките ги донесете!

ТЕАТЪРМАЙСТОРОЪТ

Да, господине, ще се погрижа!

Театърмайсторът изтичва да изпълни нареждането. Режисьорът продължава да говори със Суфльора, с Лицата и с Актьорите, и през това време сценичните работници под ръководството на Театърмайстора донесят посочените мебели и ги разполагат, както той им нарежда.

РЕЖИСЬОРЪТ

(към Суфльора)

Междувременно вие заемете мястото си. Вижте: това е скицата на сцените, действие по действие.

(Подава му няколко листа хартия.)

Но сега вие трябва да се проявите.

СУФЛЬОРЪТ

Трябва да стенографирам, така ли?

РЕЖИСЬОРЪТ

(приятно изненадан)

А, отлично! Умееете ли да стенографирате?

СУФЛЪОРЪТ

Не бих искал да бъда нескромен, но стенографията аз я...

РЕЖИСЪОРЪТ

Толкова по-добре!

(Като се обръща към един сценичен работник.)

Идете да вземете хартия за писане от моя кабинет — много, много хартия, колкото намерите!

Сценичният работник изтичва и се връща след малко с голям топ хартия, която подава на Суфлъора.

РЕЖИСЪОРЪТ

(продължава да говори на Суфлъора)

Записвайте всичко, сцена по сцена. Постарайте се да запишете репликите, поне най-важните!

(После се обръща към Актьорите.)

Разчистете терена, господа! Ето, застанете от тази страна

(сочи лявата страна)

и внимавайте добре!

ПЪРВАТА АКТРИСА

Но, извинявайте, ние...

РЕЖИСЪОРЪТ

(отнема ѝ думата)

Няма да стане нужда да импровизирате, бъдете спокойна!

ПЪРВИЯТ АКТЪОР

А какво трябва да правим?

РЕЖИСЪОРЪТ

Нищо! Засега наблюдавайте и слушайте! После всеки ще си получи написана ролята. Сега ще направим набързо една репетиция. Те ще я изиграят!

(Сочи Лицата.)

БАЩАТА

(сякаш паднал от облаците сред бъркотията на сцената.)

Ние? Извинявайте, какво значи репетиция?

РЕЖИСЬОРЪТ Един опит, който те ще видят!

(Сочи Актьорите.)

БАЩАТА

Но нали действащите лица сме ние...

РЕЖИСЬОРЪТ

Хубаво де, лицата сте вие. Но тук на сцената, драги господине, лицата не играят. Тук играят актьорите. Лицата си остават там, в писания текст на пиесата,

(сочи суфльорската будка)

ако има писан текст!

БАЩАТА

Именно! Тъй като няма такъв писан текст и всички вие, господа, имате щастието да виждате лицата живи, пред вас...

РЕЖИСЬОРЪТ

И таз добра! Искате сами да направите всичко? Да играете, да се представите лично на публиката?

БАЩАТА

Разбира се. Ще се покажем такива, каквито сме в действителност.

РЕЖИСЬОРЪТ

Повярвайте ми, това ще бъде истинско забавно зрелище!

ПЪРВИЯТ АКТЪОР

А тогава ние какво ще правим тук?

РЕЖИСЬОРЪТ

Не си въобразявайте, че умеете да играете! Та това е просто смешно...

(И наистина Актьорите почват да се смеят.)

Ето, виждате ли, смеят се!

(Спомня си, че е пропуснал нещо.)

Ах, да! Тъкмо сега е време! Трябва да определим ролите. О, лесно е: те сами са се определили вече.

(Към Втората актриса.)

Вие, госпожо — Майката.

(Към Бащата.)

Трябва да я наречем с някакво име.

БАЩАТА

Амалия, господин директор.

РЕЖИСЬОРЪТ

Но това е истинското име на вашата жена. Да не искате да я наричаме с нейното истинско име!

БАЩАТА

А защо, извинявайте, да не я наричаме? Нали така ѝ е името... Впрочем, добре, щом госпожата ще бъде...

(Едва набелязва движение, за да посочи Втората актриса.)

Аз виждам тази жена

(сочи Майката)

като Амалия, господине. Но вие постъпете както...

(Все повече се обърква.)

Не зная просто какво да ви кажа... Вече започвам... как да кажа, да възприемам като фалшиви, да ми звучат другояче дори моите собствени думи.

РЕЖИСЬОРЪТ

Колкото за това не се тревожете, не се тревожете! Наша грижа е да намерим верния тон! А колкото за името, щом вие искате „Амалия“, ще бъде Амалия, или пък после ще сложим друго име. Засега ще разпределим ролите тъй:

(към Младия актьор)

вие — Синът,

(към Първата актриса)

вие, госпожице, разбира се — Доведената дъщеря...

ДОВЕДЕНИЦАТА

(развеселена)

Как, как? Аз — онази там?

(Избухва в смях.)

РЕЖИСЬОРЪТ

(ядосан)

Какво смешно има?

ПЪРВАТА АКТРИСА

(възмутена)

Никой досега не е дръзвал да ми се смее! Или ще ме уважавате, или си отивам!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Не, моля... Извинявайте, не се смеех на вас.

РЕЖИСЬОРЪТ

(към Доведената дъщеря)

Би трябвало за вас да бъде истинска чест, че ще ви представи...

ПЪРВАТА АКТРИСА

(внезапно, с възмущение)

Онази там!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Нямах пред вид вас, повярвайте! Казах го заради самата мене, аз не мога да се видя във вас, ето това е всичко! Не зная, не... Изобщо съвсем не приличате на мен.

БАЩАТА

Е, да! Вижте, господин директор, тъкмо там е работата! Наглият темперамент...

РЕЖИСЬОРЪТ

Какъв ваш темперамент! Вие си мислите, че го носите със себе си, вашия темперамент? Няма такова нещо!

БАЩАТА

Как! Нима ние нямаме наша индивидуалност?

РЕЖИСЬОРЪТ

Няма такова нещо! Вашата индивидуалност се превръща тук на сцената в суров материал, този материал актьорите обличат в тяло и лице, глас и движения. А за ваше сведение — актьорите са свикнали да дават израз на много по-благороден материал: какъвто на вас почти липсва. Тъй че, ако всичко това издържи на сцената, заслугата, повярвайте ми, ще бъде изцяло на моите актьори.

БАЩАТА

Не смея да ви противореча, господине. Но, вярвайте, за нас е истинско мъчение, че сме такива, каквито ни виждате, с тези тела, с тези лица...

РЕЖИСЬОРЪТ

(прекъсва го нетърпеливо)

О, с това има средство да се справим! Що се отнася до лицето, справяме се с грим, драги господине!

БАЩАТА

Е, да, но гласа, движенията...

РЕЖИСЬОРЪТ

Разберете най-после! Тук на сцената вие не можете да съществувате такива, каквито сте. Тук актьорите ще ви представят и край!

БАЩАТА

Разбрах, господине. Но сега, струва ми се, отгатвам също защо нашият автор, който ни видя тъй живи, не пожела после да ни съчини за сцената. Не искам да обиждам вашите актьори. Пазил ме бог! Но мисля си, че ако се видя сега представен... от някой си...

ПЪРВИЯТ АКТЬОР

(с високомерие се надига и отива да се изправи срещу него, последван от веселите млади актриси, които се смеят)

От мене, ако нямате нищо против.

БАЩАТА

(раболепно и сладкодумно)

Това ми прави чест, господине.

(Покланя се.)

Ето, аз мисля, че колкото и господинът да се старее с цялата си воля и с цялото си майсторство да ме въплъти в себе си...

(Обърква се.)

ПЪРВИЯТ АКТЬОР

Кажете де!

(Сред актрисите избухва смях.)

БАЩАТА

Е, аз искам да кажа, че представянето, което ще направите, дори чрез грима да се помъчите да приличате на мен... казвам, че с този ръст...

(всички Актъори се смеят)

мъчно може да се получи моят образ такъв, какъвто съм в действителност. Това ще бъде — да оставим настрана лицето, — това ще бъде по-скоро пресъздаване от негова страна на това, което съм аз, както той ме чувства — ако изобщо ме чувства, — а не както аз самият чувствам, че съм вътре в себе си. И, струва ми се, че който е призван да съди за нас, би трябвало да държи сметка за това...

РЕЖИСЬОРЪТ

Вие се тревожите още отсега за мнението на критиката? И аз съм седнал да ви слушам! Оставете критиката да си приказва! По-добре сега да помислим как ще поставим пиесата и дали изобщо ще успеем!

(Отделя се от другите и се оглежда.)

Хайде, хайде! Наредена ли е вече сцената?

(Към Актъорите и Лицата.)

Опразнете, опразнете сцената! Оставете ме да гледам.

(Слиза от сцената.)

Да не губим повече време!

(Към Доведеницата.)

На вас сцената добре ли ви изглежда тъй?

ДОВЕДЕНИЦАТА

А бе... Аз, да си кажа правото, не се виждам на нея.

РЕЖИСЬОРЪТ

Хайде стига! Да не искате да ви построят тук задното помещение на ателието на мадам Паче такова, каквото го знаете!

(Към Бащата.)

Бяхте ми казали, че стените на стаята са с шарки на цветя, нали?

БАЩАТА

Тъй вярно. Бели.

РЕЖИСЬОРЪТ

Тези стени не са бели, а на линии, но това няма голямо значение!
А за мебелите горе-долу смятам, че тъй е добре! Онази масичка я сложете малко по-напред!

(Сценичните работници изпълняват нареждането.)

(Към Реквизитора.)

Вие през това време намерете един плик, по възможност с небесносин цвят и го дайте на господина!

(Сочи Бащата.)

РЕКВИЗИТОРЪТ

Плик за писмо ли?

РЕЖИСЬОРЪТ И БАЩАТА

За писмо, за писмо.

РЕКВИЗИТОРЪТ

Веднага!

(Излиза.)

РЕЖИСЬОРЪТ

Хайде! Хайде! В първата сцена участва госпожицата.

(Първата Актриса излиза напред.)

Но не, вие почакайте! Казвах на госпожицата.

(Сочи Доведеницата.)

Вие ще погледате...

ДОВЕДЕНИЦАТА

(добавя веднага)

... как преживявам сцената!

ПЪРВАТА АКТРИСА

(обидена)

И аз ще съумея да се вживея, не се съмнявайте, щом се захвана!

РЕЖИСЬОРЪТ

(с ръце в косите)

Уважаеми господа, да не дрънкаме повече! Значи, първата сцена е на госпожицата с мадам Паче. О!...

(Обърква се, оглежда се и се изкачва на сцената.)

Ами онази мадам Паче?

БАЩАТА

Не е с нас, господине.

РЕЖИСЬОРЪТ

Тогава какво да правим?

БАЩАТА

Но тя е жива, и тя също така е жива!

РЕЖИСЬОРЪТ

Е, да, но къде е?

БАЩАТА

Момент, оставете ме да се изкажа.

(Обръща се към Актрисите.)

Уважаеми госпожи, бихте ли ми направили услуга да ми дадете за малко вашите шапки?

АКТРИСИТЕ

(изненадани и в същото време развеселени, в хор).

Какво? Шапките? Какво разправяте? Ама защо? Я виж ти!

РЕЖИСЬОРЪТ

Какво искате да правите с шапките на госпожите?

(Актьорите се смеят.)

БАЩАТА

О, нищо, да ги сложа за миг върху тези закачалки. А някоя от вас би трябвало да си свали и палтото.

АКТЬОРИТЕ

(както по-горе)

И палтото?

А после?

Той трябва да е луд!

НЯКОЛКО АКТРИСИ

(както по-горе)

Но защо? Само палтото ли?

БАЩАТА

За да ги окачим за миг... Ще бъдете ли така добри? Нали нямате нищо против?

АКТРИСИТЕ

(като си свалят шапките и една-две дори палтата, продължавайки да се смеят, отиват да ги закачат по закачалките)

Защо не в края на краищата?

Ето, готово!

Ама вижте, това наистина е глупаво!

Трябва ли да ги разположим като на изложба?

БАЩАТА

Именно, точно така, госпожо: като на изложба!

РЕЖИСЬОРЪТ

Но кажете най-после: защо и с каква цел?

БАЩАТА

Разбирате ли, господине: възможно е, като подготвим по-добре сцената, тя да бъде привлечена от самите предмети на своята търговия и кой знае дали няма да се появи между нас...

(Кани другите да погледнат към входа в дъното на сцената.)

Погледнете! Погледнете!

Вратата в дъното се отваря и няколко стъпки напред излиза мадам Паче, отвратителна жена, невероятно тлъста, с помпозна перука от вълна, с цвят на морков и една пламтяща роза, втикната от едната страна, по испански. Тя е цялата намацана, облечена с безвкусна елегантност в крециящо червена коприна, с ветрило от пера в едната ръка, а другата е вдигнала, защото между пръстите си държи запалена цигара. При появяването ѝ Актьорите и Режисьорът веднага хукват да бягат навън от сцената с рев на уплаха, слизат по стълбичката и понечват да се спуснат по пътеката. От своя страна Доведеницата смирено притичва към мадам Паче, като към господарка.

ДОВЕДЕНИЦАТА

(притичвайки)

Ето я! Ето я!

БАЩАТА

(сияещ)

Тя е! Аз казвах ли ви? Ето я тук!

РЕЖИСЬОРЪТ

(потискайки първоначалния си страх, възмутен)

Какви са тези номера?

ПЪРВИЯТ АКТЪОР

(почти заедно с него)

Ама къде се намираме в края на краищата?

МЛАДИЯТ АКТЬОР

(както по-горе)

Откъде изскочи пък тази?

МЛАДАТА АКТРИСА

(както по-горе)

Държаха я в резерва!

ПЪРВАТА АКТРИСА

(както по-горе)

Това е евтин трик на фокусници!

БАЩАТА

(овладява протестите)

Извинете! Но защо искате да разрушите в името на някаква вулгарна фактологическа истина това чудо на една раждаща се действителност, една действителност, призована, привлечена и създадена от самата сцена, и която повече от вас има право да живее тук, защото е доволно по-истинска от вас? Коя актриса сред вас би могла да превъплъти мадам Паче? Ето, пред вас е мадам Паче! Трябва да се съгласите с мене, че актрисата, която ще я превъплъти, ще бъде по-малко реална, отколкото тази — която е самата тя лично! Погледнете: моята дъщеря я позна и веднага се приближи до нея! Послушайте, послушайте какво си говорят!

Смутени, Режисьорът и Актърите се качват на сцената.

Но по време на възмутените реплики на Актърите и отговорът на Бащата сцената между Доведеницата и мадам Паче вече е започнала, полугласно, съвсем тихо, изобщо по нормален и естествен начин, тъй както не би било възможно да стане това на сцената. Когато Актърите, призовани от Бащата да послушат, се обръщат да видят мадам Паче, която вече е сложила ръка под брадичката на Доведеницата, за да вдигне лицето ѝ, чуват, че тя говори по неразбираем начин и известно време напрегнато се вслушват. Скоро след това остават разочаровани.

РЕЖИСЬОРЪТ

Е, и после?

ПЪРВАТА АКТРИСА

Ама какво казва?

ПЪРВИЯТ АКТЬОР

Тъй нищо не се чува!

МЛАДИЯТ АКТЬОР

По-високо! По-високо!

ДОВЕДЕНИЦАТА

(оставя мадам Паче, която се усмихва с една неповторима усмивка, и се изправя пред групата на Актьорите)

„По-високо!“ Нали! Какво ти „високо“! Това не са неща, които могат да се кажат високо! Аз бих могла да ги кажа високо за негов срам,

(сочи Бащата)

това ще бъде моето отмъщение! Но за мадам нашият разговор би означавал нещо съвсем друго, господа: би означавал затвор!

РЕЖИСЬОРЪТ

И таз добра! Тъй, значи? Но тук в театъра, драга госпожице, думите трябва да се чуват добре. Дори ние, които сме на сцената, не чуваме. Представете си колко ще чуе публиката в театъра! Тази сцена трябва добре да се изиграе. И, от друга страна, вие можете прекрасно да си разговаряте високо, защото ние няма да сме тук, както сега, та да слушаме: вие ще си представите, че сте сами, в една стая в задната част на ателието, и че никой не ви слуша.

Доведената дъщеря, с пресилено кокетство, усмихвайки се злобно, прави няколко пъти знак „не“ с пръст.

РЕЖИСЬОРЪТ

Как така „не“?

ДОВЕДЕНИЦАТА

(тихо и тайнствено)

Има някой, който ще ни чуе, господин директор, ако тя

(сочи мадам Паче)

говори високо!

РЕЖИСЬОРЪТ

(отчаян)

И друг ли ще изскочи?

Актьорите понечват отново да избягат от сцената.

БАЩАТА

Не, не, господине. Тя намеква за мене. Аз трябва да бъда там, зад онази врата, очакващ, и мадам Паче знае това. Дори, разрешете ми! Отивам, за да бъда готов!

(Тръгва.)

РЕЖИСЬОРЪТ

(спира го)

Не, не, чакайте! Тук трябва да се спазват изискванията на театъра. Преди вие да сте готов...

ДОВЕДЕНИЦАТА

(прекъсва го)

Да, разбира се, веднага, веднага! Умирам от желание да преживея, да видя отново онази сцена! Ако той е готов, аз също съм съвсем готова!

РЕЖИСЬОРЪТ

(вика)

Но трябва първо да се открие съвсем ясно сцената между вас и онази там.

(Сочи мадам Паче.)

Разберете най-после!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Ох, боже мой, господине! Тя ми каза онова, което вие вече знаете: че работата на майка ми и този път е лоша, че платът е похабен и че аз трябва да се съглася, ако искам да ни помага и занапред в нашата бедност.

МАДАМ ПАЧЕ

(излиза напред и си придава голяма важност)

Е да, сеньор, защото аз не желае да апровечар, да използва...

РЕЖИСЬОРЪТ

(почти ужасен)

Как, как? Тъй ли приказва?

Всички Актъори избухват в шумен смях.

ДОВЕДЕНИЦАТА

(и тя се смее)

Да, господине, тъй си говори, почти само на испански... Много смешно говори!

МАДАМ ПАЧЕ

Ах, сеньор... на мен но пар... не хубаво възпитание... че не мога да аблар... ваш език, сеньор.

РЕЖИСЬОРЪТ

Не, съвсем не! Дори още по-добре! Говорете си тъй, говорете си, както знаете, госпожо! Успехът е сигурен! По-хубаво не би могло и да се измисли, та да се поразведри с комичен ефект грубостта на ситуацията. Говорете, говорете си, както знаете! Много е добре!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Много добре! Как не, разбира се! Да слушаш някои предложения с такъв изговор, успехът е сигурен, защото ти прилича едва ли не на виц, господине! Човек започва да се смее, когато чуе да му кажат, че има един „виехо сеньор“, който иска да „прави малко амур“ — нали, мадам?

МАДАМ ПАЧЕ

Тъй, виехито... стар! Ланда, но толкова по-добре пара ти... за тебе... Макар да не ти прави удоволствие, той не ще прави скандал!

МАЙКАТА

(впуска се сред учудването и съчувствието, изразено от всички Актьори, които до този миг не са ѝ обръщали внимание и които сега се стряскат от нейния вик и се опитват да я задържат. Ала те се смеят в същото време, защото Майката смъква перуката на мадам Паче и я хвърля на земята)

Вещица! Вещица! Убийца! Моята дъщеря!

ДОВЕДЕНИЦАТА

(притичва, за да задържи Майката)

Не, не! Мамо, не! Моля те!

БАЩАТА

(също притичва)

Успокой се! Успокой се! Седни!

МАЙКАТА

Тогава махнете я да не я гледам!

ДОВЕДЕНИЦАТА

(на Режисьора, който също е притичал)

Не е възможно, не е възможно майка ми да остане тук!

БАЩАТА

(също към Режисьора)

Те не могат да бъдат заедно тук! И тъкмо за това, разбирате ли, онази там не беше с нас, когато дойдохме! Ако останат заедно, по необходимост развързката ще настъпи веднага.

РЕЖИСЬОРЪТ

Няма значение! Няма значение! Сега за сега ние само нахвърляме. Това е нещо като пробна репетиция. Всичко е от полза, стига да успеем ей тъй в бъркотията да уловим различните моменти.

(Обръща се към Майката и я отвежда, за да я накара да седне отново на мястото си.)

Хайде, хайде, госпожо, успокойте се, успокойте се! Моля ви, седнете на мястото си!

Междувременно Доведеницата застава отново сред сцената и се обръща към мадам Паче.

ДОВЕДЕНИЦАТА

И така, хайде, мадам.

МАДАМ ПАЧЕ

(обидена)

А, не, грасиас! Аз тук нищо повече не ще прави, щом майката присъства!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Стига, стига! Накарайте го да влезе този стар сеньор, за да се позабавлява, като прави малко амур!

(Обръща се властно към всички.)

Тази сцена, тъй или иначе, трябва да я направим! Хайде, почваме!

(Към мадам Паче.)

Вие си вървете!

МАДАМ ПАЧЕ

Ах! На мене... Аз си отива, отива си, сега раменте...

*(Излиза си, кипяща от гняв, като грабва от земята перуката и високомерно изглежда
Актьорите, които хихикат и ръкопляскат.)*

ДОВЕДЕНИЦАТА

(към Бащата)

А вие сега изиграйте влизането! Не се въртете така! Елате тука Представете си, че вече сте влезли! Ето тъй: аз седя с наведена глава — скромна! Хайде! Да чуем гласа ви! Кажете ми с друг, бодър глас, както човек, който идва отвън: „Добър ден, госпожице...“

РЕЖИСЬОРЪТ

(вече слязъл от сцената)

Гледай ти! Вие ли режисирате, или аз?

(Към Бащата, който го поглежда в очакване, объркан.)

Изпълнете, каквото ви каза: идете в дъното, без да излизате и се върнете напред.

Бащата изпълнява нареждането почти изплашен. Твърде блед, но вече вживял се, сблъскал се с реалността на своето превъплъщение, се усмихва, приближавайки се откъм дъното на сцената, сякаш не подозира драмата, която ще го връхлети. Актьорите почват внимателно да наблюдават започващата сцена.

РЕЖИСЬОРЪТ

(тихо и бързо към Суфльора в будката)

А вие сега внимавайте, много внимавайте и записвайте!

Сцената.

БАЩАТА

(като се приближава, казва с променен глас)

Добър ден, госпожице.

ДОВЕДЕНИЦАТА

(навела глава, с едва съдържано отвращение)

Добър ден.

БАЩАТА

(опитва се да види лицето ѝ, надниквайки под шапката, която почти я закрива, и като вижда, че е твърде млада, възкликва едва ли не на себе си. Възкликанието изразява едновременно задоволство и страх да не се изложи в една рискована авантюра)

А... Та... навярно... вие не идвате тук за първи път, нали?

ДОВЕДЕНИЦАТА

(както по-горе)

Не, господине.

БАЩАТА

Значи, идвали сте и друг път?

(Доведената дъщеря потвърждава с глава.)

Повече от един път?

(Изчаква малко, после отново разглежда лицето ѝ под шапката. Усмива се и казва.)

Е, значи, вие не би трябвало да се държите толкова...
Разрешавате ли ми да ви махна тази шапка?

ДОВЕДЕНИЦАТА

(внезапно, за да го предвари, като не може повече да потиска отвращението си)

Не, господине! Сама ще си я махна!

(Изпълнява това бързо, конвулсивно.)

Майката се е отдалечила заедно със Сина и с другите си две малки деца, които я следват неотлъчно, но не в онзи край, където са застанали Актъорите, а на отсрещната страна. Тя стои като на тръни, следи сменящо се изражение на болка, на възмущение, на мъка, на ужас думите и действията, като ту крие лицето си, ту стене.

МАЙКАТА

О, боже, боже мой!

БАЩАТА

(чувайки стона, остава за известно време като вкаменен, после отново с предишния тон)

Ето, дайте ми я, аз ще я закача.

(Взема ѝ шапката от ръката.)

Само че на една такава хубава, мила главичка като вашата бих желал да видя по-прилична шапка. Бихте ли ми помогнали после да ви избира една измежду шапките, които предлага мадам? Нали!

МЛАДАТА АКТРИСА

(прекъсва го)

Внимание! Отидоха ни шапките!

РЕЖИСЬОРЪТ

(веднага, много ядосан)

По дяволите! Тишина! Без духовитости! Там се репетира!

(Обръща се към Доведената дъщеря.)

Започнете отново, моля ви, госпожице!

ДОВЕДЕНИЦАТА

(подхваща отново)

Не, благодаря господине!

БАЩАТА

Хайде, хайде, не ми отказвайте! Нали ще я приемете? Ще се обидя... Има хубави шапки, погледнете! И после от това мадам ще бъде доволна. Та тя точно за това ги излага тук!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Моля ви, не, господине, аз няма как дори да си я сложа...

БАЩАТА

Навярно се тревожите за това какво ще си помислят в къщи, като ви видят да се връщате с нова шапчица? Ех, това не е беда! Нали знаете какво се казва в такива случаи?

ДОВЕДЕНИЦАТА

(не може да издържа повече и избухва)

Не в това е работата, господине! Не бих могла да я нося, защото съм... нали ме виждате: бихте могли сам да се досетите!

(Показва черната си дреха.)

БАЩАТА

А, траур, вярно! Истина: виждам, виждам. Моля за извинение. Вярвайте, наистина съм натъжен.

ДОВЕДЕНИЦАТА

(със смело усилие потиска възмуцението и отвращението си)

Стига, стига, господине! Би трябвало аз да благодаря, а не вие да се натъжавате или да съжалявате. Моля ви не обръщайте повече внимание на онова, което казах. Също и за мен, разбирате, нали...

(опитва се да се усмихне и прибавя)

ще бъде по-добре да не си спомням, че съм облечена така.

РЕЖИСЬОРЪТ

(прекъсва ги, като се обръща към Суфльора в будката, и се качва на сцената)

Чакайте, чакайте! Не пишете, прескочете, прескочете последните думи от репликата!

(Обръщайки се към Бащата и Доведеницата.)

Отлично! Отлично!

(После само към бащата.)

Оттук вие после ще продължите, както се уговорихме!

(Към Актьорите.)

Тази сцена с шапките излезе добре, не ви ли се струва?

ДОВЕДЕНИЦАТА

Да, ама най-хубавото сега идва! Защо не продължаваме?

РЕЖИСЬОРЪТ

Потърпете за миг!

(Отново се обръща към Актърите.)

Ще трябва да се изпълни, разбира се, с малко повече лекота...

ПЪРВИЯТ АКТЬОР

Да, малко по-свободно...

ПЪРВАТА АКТРИСА

Да, разбира се. Не е кой знае какво.

(Към Първия актьор.)

Можем веднага да я изрепетираме, нали?

ПЪРВИЯТ АКТЬОР

О, лично аз нямам нищо против. Ето отивам, за да изиграя влизането!

(Излиза, за да е готов да влезе през вратата в дъното.)

РЕЖИСЬОРЪТ

(към Първата актриса)

И тъй, значи, вижте, сцената между вас и онази мадам Паче е свършила. Аз после ще се погрижа да я напиша. Вие стойте... Не, къде отивате?

ПЪРВАТА АКТРИСА

Почакайте, ще си сложа шапката...

(Отива да вземе шапката си от закачалката и си я слага.)

РЕЖИСЬОРЪТ

А, да, отлично! Значи, вие седате тук с наведена глава.

ДОВЕДЕНИЦАТА

(насмешливо)

Да, ама не е облечена в черно!

ПЪРВАТА АКТРИСА

Ще бъда облечена в черно, и то много по-изискано от вас!

РЕЖИСЬОРЪТ

(към Доведеницата)

Помълчете, моля ви. Погледайте малко сега! Има какво да научите!

(Пляска с ръце.)

Хайде! Почвайте: влизането!

И отново слиза в салона, за да обозре ефекта от сцената. Вратата в дъното се отваря. Влиза Първият актьор със свободно и дръзко държане на стар женкар. Представянето на сцената от страна на Актьорите трябва още от самото начало да бъде нещо съвсем различно от предишната сцена, ала в същото време ни най-малко не бива да прозвучи като пародия. По-скоро сцената трябва да бъде някак „разкрасена“. Разбира се, Доведеницата и Бащата, като не могат да се познаят в Първата актриса и Първия актьор и като чуват да се произнасят собствените им думи, изразяват по различен начин ту с жестове, ту с усмивки, ту посредством прояви на нетърпение или с открито недоволство впечатлението, което се създава у тях, както ще се види и по-долу. Ясно се чува откъм будката гласът на Суфльора.

ПЪРВИЯТ АКТЪОР

„Добър ден, госпожице...“

БАЩАТА

(не успява да се сдържи)

Ама не е така!

В същото време Доведеницата, виждайки как Първият актьор влиза, избухва в смях.

РЕЖИСЬОРЪТ

(побеснял)

Млъкнете, за бога! А вие престанете веднъж завинаги да се смеете! Тъй не може да продължава!

ДОВЕДЕНИЦАТА

(като се приближава откъм авансцената)

Извинявайте, не успях да се сдържа, господине! Госпожицата

(сочи Първата актриса)

си стои кротко, но ако аз бях на нейно място, уверявам ви, и чуех да ми кажат „Добър ден“ по този начин, с този тон, бих избухнала в смях точно тъй, както сега се изсмях!

БАЩАТА

(и той се приближава малко)

Да, вижте, тъкмо така... видът, тонът...

РЕЖИСЬОРЪТ

Какъв ти тон, какъв ти вид! Оттеглете се сега и ме оставете да гледам репетицията!

ПЪРВИЯТ АКТЪОР

(излиза напред)

Тъй като аз трябва да представлявам възрастен мъж, който влиза в дом със съмнителна репутация...

РЕЖИСЬОРЪТ

Много добре, но не им обръщайте внимание, моля ви! Почнете отново, почнете! Всичко върви отлично!

(Дава знак на Актъора да почне.)

И така...

ПЪРВИЯТ АКТЪОР

„Добър ден, госпожице...“

ПЪРВАТА АКТРИСА

„Добър ден...“

ПЪРВИЯТ АКТЪОР

(преповтаря движенията на Бащата, тоест опитва се да надникне под шапката, ала после изиграва твърде отчетливо първо задоволството, после страха)

„Ах... та... вярно ли е, че не идвате тук за първи път?“

БАЩАТА

(не успява да се сдържи и го поправя)

Не „вярно ли е, че...“, а „навярно“!

РЕЖИСЬОРЪТ

Казва „навярно“ — и после другото...

ПЪРВИЯТ АКТЬОР

(сочи към Суфльора)

Аз чух „вярно ли е“.

РЕЖИСЬОРЪТ

Добре де! Все едно е дали е „навярно“, или „вярно ли е“! Продължете, продължете нататък. Впрочем, вижте, изпълнете го с по-малко напрежение, с по-малко шарж... Ето, сега аз ще го направя, погледайте...

(Качва се и сам изиграва началото на сцената, почвайки от влизането.)

„Добър ден, госпожице...“

ПЪРВАТА АКТРИСА

„Добър ден.“

РЕЖИСЬОРЪТ

„Ах... та... навярно... вие“

(Обръщайки се към Първия актьор, за да му обърне внимание върху начина, по който е погледнал Първата актриса под шапката.)

Изненада... страх... и радостно задоволство...

(После към Първата актриса.)

„Не идвате тук за първи път, нали...“

(Отново се обръща с многозначителен поглед към Първия актьор.)

Ясно ли е?

(Към Първата актриса.)

И вие тогава: „Не, господине“.

(Отново към Първия актьор.)

Изобщо, как да кажа? Souplesse!

(И слиза отново от сцената.)

ПЪРВАТА АКТРИСА

„Не, господине...“

ПЪРВИЯТ АКТЬОР

„Значи, идвали сте и друг път? Повече от един път?“

РЕЖИСЬОРЪТ

Не, не, чакайте! Оставете я да направи преди това

(сочи Първата актриса)

утвърдителен знак. „Значи, идвали сте и друг път?“

(Първата актриса повдига малко глава, като притваря мъчително, сякаш от отвращение очи и после при едно „Хайде сега!“ от страна на Режисьора, тръска два пъти глава.)

ДОВЕДЕНИЦАТА

(неудържимо)

Господи!

(И веднага поднася ръка до устата си, за да сподави смеха си.)

РЕЖИСЬОРЪТ

(обръща се)

Какво има?

ДОВЕДЕНИЦАТА

(веднага)

Нищо, нищо!

РЕЖИСЬОРЪТ

(към Първия актьор)

Сега вие! Продължавайте!

ПЪРВИЯТ АКТЬОР

„Повече от един път? Е, значи... вие не би трябвало да се държите толкова... Разрешете да ви махна тази шапка!“

Първият актьор изрича последното изречение с такъв тон и го придружава с такива движения, че Доведеницата, все още с ръце на устата, колкото и да иска да се сдържи, не успява, и смехът избухва през пръстите ѝ — неудържим и шумен.

ПЪРВАТА АКТРИСА

(възмутена се връща на мястото си)

Ах, аз да не съм тука палячо за посмешище на онази там!

ПЪРВИЯТ АКТЬОР

И аз не съм! Стига!

РЕЖИСЬОРЪТ

(крещи към Доведената дъщеря)

Престанете! Престанете!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Да, простете... простете ми...

РЕЖИСЬОРЪТ

Вие сте просто невъзпитана! Ето какво сте! Една безсрамна жена!

БАЩАТА

(опитва се да се намеси)

Да, да, господине, вярно е, вярно е. Ала извинете я...

РЕЖИСЬОРЪТ

(качва се на сцената)

Няма какво да извинявам! Това е просто безобразие!

БАЩАТА

Да, да, господине, но повярвайте, повярвайте, че всичко, което виждаме, създава у нас особено, странно впечатление.

РЕЖИСЬОРЪТ

Странно? Какво е странно? Защо странно?

БАЩАТА

Господине, аз се възхищавам на вашите актьори: на онзи господин,

(сочи Първия актьор)

на госпожицата,

(сочи Първата актриса)

ала, без съмнение... вижте, те не са ние...

РЕЖИСЬОРЪТ

И таз добра! Как искате да бъдат „вие“, когато те са актьорите?

БАЩАТА

Именно, актьорите! И много добре играят нашите роли. Но повярвайте, тяхната игра ни изглежда нещо съвсем друго. Би трябвало да бъде същото, но, така или иначе, не е!

РЕЖИСЬОРЪТ

Как така не е? Какво е тогава?

БАЩАТА

Някак... става нещо тяхно, не е вече нещо наше.

РЕЖИСЬОРЪТ

Разбира се, така и трябва да бъде! Вече ви обясних това!

БАЩАТА

Да, разбирам, разбирам...

РЕЖИСЬОРЪТ

И така, стига!

(Обръща се към Актьорите.)

После ние ще си репетираме тъй както трябва. Винаги е било цяло наказание за мене да репетирам пред авторите! Никога не са доволни!

(Обръща се към Бащата и към Доведеницата.)

Хайде да опитаме отново с вас и да видим дали ще е възможно тя да не се смее повече.

ДОВЕДЕНИЦАТА

А, няма да се смея вече, няма да се смея! Сега за мене идва най-интересното, уверявам ви!

РЕЖИСЬОРЪТ

И така, когато вие казвате: „Моля ви, не обръщайте внимание на онова, което казах... И за мене, разбирате, нали...“

(обръща се към Бащата)

вие трябва веднага да подхванете: „Разбирам, ах, разбирам...“ и веднага да попитате...

ДОВЕДЕНИЦАТА

(прекъсва го)

Какво да попита?

РЕЖИСЬОРЪТ

По каква причина носите траур.

ДОВЕДЕНИЦАТА

Не, не, господине! Вижте: когато аз му казах да не обръща внимание, че съм облечена така, знаете ли какво ми отговори той? „Ах, много добре! Тогава да ги махнем веднага тези дрешки.“

РЕЖИСЬОРЪТ

И таз добра! Отлично! Та да обърнем с главата надолу целия театър!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Но това е истината!

РЕЖИСЬОРЪТ

Ама каква истина, моля ви се! Тук сме в театър! Истината — докъдето може!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Тогава, извинете, какво представление смятате да създадете?

РЕЖИСЬОРЪТ

Ще го видите, ще го видите! Сега оставете на мене тази работа!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Не, господине! От моето отвращение, от всички причини, една от друга по-жестоки и по-долни, за да съм „тази“ и „такава“, навярно вие бихте искали да замесите една романтична сантиментална история с него, който ще ме пита за причините на траура, и аз, която ще му отговоря, обливайки се в сълзи, че преди два месеца е умрял татко? Не, не, господине! Трябва той да ми каже онова, което наистина ми каза: „Тогава да ги махнем веднага тези дрешки!“ И аз, потънала в скръб, в траур, само от два месеца, отидох там — виждате ли, там! — зад онзи параван, и с тези пръсти, които трепереха от срам и отвращение, разкопчах корсажа си, полата...

РЕЖИСЬОРЪТ

(като се хваща, за косите)

Имайте милост! Какво говорите?

ДОВЕДЕНИЦАТА

(крещи въвн от себе си)

Истината! Истината, господине!

РЕЖИСЬОРЪТ

Добре, не отричам, нека това да е истината... И разбирам, разбирам целия ви ужас, госпожице, но и вие разберете, че всичко това на сцената не може да се покаже!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Не може ли? О, тогава, покорно благодаря, аз се отказвам!

РЕЖИСЬОРЪТ

Ама не, вижте...

ДОВЕДЕНИЦАТА

Отказвам се! Отказвам се! За онова, което може да се покаже на сцената, вие двамата сте се споразумели отгътък! Благодаря! Отлично го разбирам! Той иска веднага да стигнем до представянето

(с карикатурно подчертаване)

на неговите душевни терзания. Ала аз искам да представя моята драма, моята!

РЕЖИСЬОРЪТ

(високомерно вдига рамене, изпълнен с досада)

Ох, боже мой, вашата, вашата! Извинявайте, но драмата е колкото ваша, толкова и на останалите! Например съществува неговата драма,

(сочи Бащата)

на майка ви. Не е прието едно действащо лице да излезе премного напред и като завладее сцената, да остави другите на заден план. Трябва всички да се съчетават в един хармоничен ансамбъл и да се представя онова, което може да се представи! И аз сам много добре зная, че всеки си има свой вътрешен живот, че всеки иска да го покаже наяве. Но трудността е тъкмо тук: да извадиш на показ само толкова, колкото е необходимо и има връзка с другите. И колкото и да е малко това, което показваш, чрез него да накараш да се подразбере целият сложен живот, останал скрит вътре! Ах, колко лесно щеше да бъде, ако

всяко действащо лице в един пространен монолог... или дори, да кажем... в една публична лекция можеше да излее пред публиката всичко, което му е накипяло!

(Вече с добродушен, примирителен тон.)

Трябва да се сдържате, госпожице. Повярвайте ми, във ваш интерес е; защото, предупреждавам ви, цялата тази изобличителна ярост и това прекалено отвращение може да направи лошо впечатление на публиката. Особено, извинете ме, след като самата вие си признахте, че преди да отидете с него при мадам Паче, вече сте били с други, я то не един път!

ДОВЕДЕНИЦАТА

(навежда глава, с дълбок глас след известна пауза на вглъбяване)

Истина е! Но помнете, че в онези, в другите мъже, аз пак виждам него!

РЕЖИСЬОРЪТ

Как, в другите — той? Какво искате да кажете?

ДОВЕДЕНИЦАТА

В очите на изпадналия в грях, господине, виновен за всички по-нататъшни грешки не си ли остава винаги оня, който пръв го е вкарал в прегрешение? А за мене той е виновният дори преди да се родя. Погледнете го и ще видите дали не е вярно!

РЕЖИСЬОРЪТ

Отлично! И малка ли ви се струва тежестта на толкова угризения върху него? Дайте му възможност да ги покаже на сцената!

ДОВЕДЕНИЦАТА

А как, моля ви, ще стане това? Как ще може той да представи всички свои „благородни“ угризения, всички свои „морални“ страдания, ако вие му спестите ужаса да види, че в прегръдките му се е намерило — след като е поканил момичето да махне траурните дрехи на прясната скръб — онова дете, господине, онова момиченце, което

той отиваше да посреща на излизане от училище, вече станало жена, и то паднала?

(Изрича последните думи с глас, треперещ от вълнение.)

Майката, като чува тези думи, се задавя от избухване на непреодолима мъка, която първо се проявява в глухи стонове, а после се превръща в безнадежден плач. Състраданието завладява всички.

Дълга пауза.

ДОВЕДЕНИЦАТА

(веднага щом Майката почне да се успокоява, добавя с глух и решителен глас)

Тук засега сме си между нас, публиката още не ни познава. Утре вие ще дадете представлението за нас, както смятате за добре, ще го изпълните според вашите разбирания. Но желаете ли да видите действителната драма такава, каквато избухна и се разрази?

РЕЖИСЬОРЪТ

Разбира се, не бих могъл да желая нещо по-добро, тъй ще почерпя от нея още отсега колкото може повече!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Много добре, тогава накарайте онази майка там да си отиде.

МАЙКАТА

(прекъсва плача си и изкрещява)

Не, не! Не позволявайте това да стане, господине! Не позволявайте!

РЕЖИСЬОРЪТ

Но те само ще репетират, госпожо!

МАЙКАТА

Не мога да го понеса! Не мога!

РЕЖИСЬОРЪТ

Ама нали всичко това се е случило, моля ви! Нищо не разбирам!

МАЙКАТА

Не, то се случва сега, случва се винаги! Моята мъка не е свършила, господине! Аз съм жива и съм тук! И отново, и отново изстрадвам всеки миг на моето нещастие, което непрекъснато се повтаря, което вечно се подновява. Ала чули ли сте някога да говорят онези две малки същества там? Те не могат вече да говорят, господине! Те още се държат здраво о мене, за да не стихват моите мъки: но самите те вече не съществуват, тях ги няма! А тази,

(сочи Доведеницата)

господине, се измъкна, избяга от мене и пропадна, пропадна... И ако аз сега виждам и нея тук, то е пак по същата причина, то е само за да подновява винаги, винаги да съживява и държи пред очите ми мъката, която съм изстрадала и заради нея!

БАЩАТА

(тържествено)

Вечният миг, както аз ви казах, господине! Тя

(сочи Доведеницата)

е тук, за да ме улови, да ме върже, да ме държи прикован и увиснал вечно на позорния стълб в този единствен бързотечен и срамен миг от моя живот. Тя не може да се откаже от това, а и вие не можете да ме избавите.

РЕЖИСЬОРЪТ

Не съм казвал, че не трябва да го представим: дори то ще представлява ядката на цялото първо действие, докато стигнем до ненадейното ѝ появяване...

(сочи Майката)

БАЩАТА

Точно така. Защото то е моята присъда, господине: всички наши страдания трябва да стигнат своята връхна точка във финалния ѝ вик!

(Той също сочи Майката.)

ДОВЕДЕНИЦАТА

Още звучи в ушите ми! Подлуди ме този вик! Вие може да ме представяте, както си искате, господине: няма значение! Може и облечена, стига само ръцете ми да са голи, поне ръцете, защото, погледнете, като стоях така,

(приближава се до Бащата и обляга глава на гърдите му)

с глава, облегнатата тъй, и ръце, обвити около неговия врат, видях, че тук на ръката ми пулсира една жила и тогава, сякаш само тази жива жила събуди отвращение у мен, стиснах очи ей така и отпуснах глава на гърдите му!

(Обръща се към Майката.)

Викай, викай, майко!

(Отпуска глава на гърдите на Бащата и като вдига рамене, за да не чуе вика, добавя със задавен от мъка глас.)

Викай, както извика тогава!

МАЙКАТА

(спуска се да ги раздели)

Не! Дъще, дъще моя!

(И след като я откъсва от Бащата.)

Нещастнико, нещастнико, та това е моята дъщеря! Не виждаш ли, че е моята дъщеря?

РЕЖИСЬОРЪТ

(като чува вика, отстъпва чак до рампата. Актьорите също са ужасени) Отлично, да, отлично! И тъкмо тук ще трябва завеса!

БАЩАТА

(дотичва при него, разтърсен от силното преживяване)

Ето, виждате ли, защото беше тъкмо така, господине!

РЕЖИСЬОРЪТ

(убеден и с възхищение от видяното)

Но, да, тука на това място, без друго! Завеса, тук, завеса!

При повтарящите се викове на Режисьора, Сценичният техник спуска завесата, като оставя отвън при рампата Режисьора и Бащата.

РЕЖИСЬОРЪТ

(гледа нагоре и вдига ръце)

Какъв глупак! Рекох завеса, като исках да кажа, че действието трябва да свърши тук, на това място, а той взе, та наистина спусна завесата!

(Към Бащата, като придръпва една дипло в края на завесата, за да се прибере на сцената.)

Да, да, отлично! Сигурен успех! Тъй трябва да свърши действието. Аз гарантирам, гарантирам за първото действие!

Прибира се заедно с Бащата.

При вдигането на завесата се вижда, че Сценичният техник и работниците са разредили набелязаната преди това стая при ателието на мадам Паче и са подредили на нейно място градински кът с малък басейн.

От едната страна на сцената са седнали в редица един до друг Актьорите и Актрисите, а от другата — Лицата. Режисьорът е прав в средата на сцената, свил юмрук пред устата си, потънал в размишления.

РЕЖИСЬОРЪТ

(като се сепва след кратка пауза)

Да, да! И така: дойдохме до второ действие! Оставете на мене да го направя тъй, както решихме още в началото, и всичко ще се нареди!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Ние ще влезем сега в неговата

(сочи Бащата)

къща за недоволствие на оня там!

(Сочи Сина.)

РЕЖИСЬОРЪТ

(нетърпеливо)

Добре, само оставете аз да се погрижа, нали се разбрахме!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Стига да проличи ясно неговата неприязън!

МАЙКАТА

(от мястото си, като клати глава)

И какво ли добро произлезе от това...

ДОВЕДЕНИЦАТА

(обръща се внезапно към нея)

Няма значение! Колкото повече вреда за нас, толкова повече угризения за него!

РЕЖИСЬОРЪТ

(нетърпеливо)

Разбрах! Разбрах! Това ще бъде основната идея! Не се съмнявайте!

МАЙКАТА

(умоляващо)

Господине, моля ви, постарайте се добре да се разбере, за успокоение на моята съвест, че аз се помъчих по всички възможни начини...

ДОВЕДЕНИЦАТА

(презрително я прекъсва и продължава изречението)

... да ме умири, да ме посъветва да не върша спрямо него предизвикателство!

(Към Режисьора.)

Направете, както тя иска, направете го, защото то е истина! Аз изпитвам от това удоволствие, вие ясно виждате, защото, колкото повече тя го умолява, колкото повече се опитва да смекчи сърнето му, толкова повече той се дърпа настрана, става „чужд“! Какво удоволствие ми доставя!

РЕЖИСЬОРЪТ

В края на краищата ще почваме ли второ действие, или не?

ДОВЕДЕНИЦАТА

Няма да се обаждам повече! Но аз ви предупреждавам, че няма да бъде възможно цялото действие да се развие в градината, както искате вие!

РЕЖИСЬОРЪТ

Защо няма да е възможно?

ДОВЕДЕНИЦАТА

Защото той

(сочи отново Сина)

винаги стои настрана от другите, заключен в стаята си! И после цялата роля на онова бедно, объркано момче там, както вече ви казах, трябва да се разиграе в къщата.

РЕЖИСЬОРЪТ

Ех, може би! Но, от друга страна, трябва да разберете, няма да вземем да закачваме надписи или да сменяме сцената напред представлението, по три-четири пъти на действие!

ПЪРВИЯТ АКТЪОР

Някога се е правело...

РЕЖИСЬОРЪТ

Да, когато публиката навярно е била невръстна, като онова момиченце там!

ПЪРВАТА АКТРИСА

И когато е било по-лесно да се създаде илюзия!

БАЩАТА

(става внезапно)

Илюзия? Имайте милост, не произнасяйте тази дума! За нас тя е особено жестока!

РЕЖИСЬОРЪТ

(удивен)

Ама защо, моля ви?

БАЩАТА

Но да! Жестока, жестока! Трябва да разберете това!

РЕЖИСЬОРЪТ

А как трябва да казваме тогава? Ние създаваме тук у зрителите...

ПЪРВИЯТ АКТЬОР

... Посредством нашето изпълнение...

РЕЖИСЬОРЪТ

... илюзия за една действителност!

БАЩАТА

Разбирам, господине! Но навярно вие не разбирате нас. Извинете ме! Защото, вижте, тук за вас и за вашите актьори всичко е само една игра, и това е правилно.

ПЪРВАТА АКТРИСА

(прекъсва го възмутена)

Как тъй игра! Да не сме деца! Тук ние изпълняваме съвсем сериозно роли!

БАЩАТА

Не казвам, че не е сериозно. Тъкмо това имам пред вид: вашата изкусна игра, която именно трябва да създаде — както казва господинът — съвършена илюзия за една действителност.

РЕЖИСЬОРЪТ

Точно така!

БАЩАТА

Сега вземете под внимание, че ние, такива, каквито сме,

(посочва себе си и с общо движение другите пет Лица)

нямаме друга действителност извън тази илюзия!

РЕЖИСЬОРЪТ

(втрещен, гледа своите Актьори, които също са изненадани и объркани)

Какво говорите?

БАЩАТА

(след като ги наблюдава за кратко време с едва доловима усмивка)

Но, разбира се, тъй е, господа! Каква друга действителност имаме ние? Това, което за вас е илюзия, създадена от вас, за нас е единствена реалност.

(Кратка пауза. Излиза напред няколко крачки към Режисьора и добавя.)

При това, обърнете внимание, не само за нас. Добре си помислете!

(Гледа го в очите.)

Можете ли да ми кажете кой сте вие?

(И остава неподвижен, с показалец, насочен към него.)

РЕЖИСЬОРЪТ

(объркан, с полуусмивка)

Как така кой съм аз? Аз съм аз!

БАЩАТА

А ако ви кажа, че не е вярно, че вие сте — аз?

РЕЖИСЬОРЪТ

Ще ви отговоря, че сте луд!

Актьорите се смеят.

БАЩАТА

Имате право да се смеете, защото тук е място за игра;

(към Режисьора)

и вие можете следователно да ми отговорите, че само на игра
онзи господин там,

(сочи Първия актьор)

който е „той“, трябва да се въплъти в „мене“, докато аз съм
действително „този“! Видяхте ли, че ви хванах в капан?

Актьорите отново се смеят.

РЕЖИСЬОРЪТ

Но това вече го казахме преди малко! Пак ли ще почваме
отначало?

БАЩАТА

Не, не. Съвсем не исках да кажа това. Дори аз ви приканвам да
изоставите тази игра —

(гледайки Първата актриса, сякаш за да предвари нейните думи)

художествена, художествена игра! — към която вие сте свикнали
тук с вашите актьори, и отново ви питам сериозно: кой сте вие?

РЕЖИСЬОРЪТ

(като се обръща почти удивен и в същото време раздразнен към Актьорите)

О, гледайте какъв нахалник! Някой си, който се представя за „действащо лице“, идва да ме пита аз кой съм!

БАЩАТА

(с достойнство, но без високомерие)

Едно действащо лице, господине, винаги има право да пита някой човек кой е „той“, защото действащото лице има наистина свой живот, белязан с неговите характерни черти, поради което то е винаги „някой“. Докато един човек — не казвам за вас, а за един човек, взет ей тъй, изобщо, може и да не бъде „някой“.

РЕЖИСЬОРЪТ

Да! Но вие питате мене, който съм директор и режисьор! Не разбирате ли?

БАЩАТА

(почти под сурдинка, сладкодумно и угоднически)

Питам само за да узная, господин директор, дали вие, такъв, какъвто сте сега, се виждате... такъв, какъвто сте били някога, преди много време, с всички илюзии, които тогава сте хранили. Дали виждате всички неща в и извън вас, каквито тогава сте ги виждали и каквито без съмнение действително са били за вас! И тъй, господин директор, като си спомните за тези илюзии, които сега вече не храните, за всички ония неща, които сега не ви се „струват“, каквито са „били“ едно време, не чувствате ли да се губи под краката ви, не казвам този дъсчен под, а почвата под краката ви? Та нали по същия начин „това“, което чувствате, че сте сега, с цялата реалност на днешното, такава, каквото е, е осъдено да ви изглежда илюзия утре?

РЕЖИСЬОРЪТ

(без да е разбрал добре, объркан от хитроумната аргументация)

Е, и? Не разбирам докъде искате да доведете работата.

БАЩАТА

О, доникъде, господине. Искам да ви накарам да разберете, че ако ние

(отново сочи себе си и другите Лица)

освен илюзията нямаме друга действителност, добре ще бъде и вие да не се доверявате твърде много на вашата действителност, на тази действителност, която днес вие дишате и живеете, защото — тъй както и вчерашната — тя е предопределена утре да ви се открие като илюзия.

РЕЖИСЬОРЪТ

(опитва се да обърне всичко на шега)

А, отлично! Очаквам да кажете още, че вие, с тази ваша пиеса, която идвате да ми представяте тук, сте по-действителен, по-реален от мене!

БАЩАТА

(напълно сериозен)

Но това е несъмнено, господин директор!

РЕЖИСЬОРЪТ

Тъй ли?

БАЩАТА

Мислех, че сте го разбрали още от началото.

РЕЖИСЬОРЪТ

Че сте по-реален от мене?

БАЩАТА

Щом вашата реалност може да се изменя всеки изминат ден.

РЕЖИСЬОРЪТ

Цял свят знае, че може да се променя. Променя се непрекъснато, тъй като реалността на всичко се сменя, сменя се непрекъснато!

БАЩАТА

(с вик)

Но не и нашата реалност, господине! Сега разбрахте ли? Това е разликата! Не се променя, не може да бъде променена, нито да стане друга, никога, защото е фиксирана. Ние сме си „такива“ завинаги — о, това е ужасно, господине! Нашата неизменна реалност трябва да ви кара да треперите, когато се приближавате до нас!

РЕЖИСЬОРЪТ

(ненадейно се изправя пред него поради хрумване, което е възникнало неочаквано)

Само че бих желал да зная кога се е видяло едно действащо лице да излезе от своята роля и да започне да я тълкува, да я защитава, да обяснява. Можете ли да ми отговорите? Аз никога не съм виждал такова действащо лице!

БАЩАТА

Не сте виждал, господин директор, защото авторите обикновено крият мъките на своето творчество. Когато действащите лица са живи, живи в действителност пред очите на своя автор, той не прави нищо друго, а само следи думите, които говорят, жестовете, които те сами му предлагат. И трябва той да иска да бъдат такива, каквито самите те искат да бъдат. Тежко му, ако не постъпва така! Щом едно действащо лице е вече родено, то добива веднага, такава независимост дори от самия свой автор, че всеки би могъл да си го представи в безброй други ситуации, в които авторът не е и мислил да го поставя. Дори понякога действащите лица добиват значение, каквото авторът никога не е и сънувал да им придава.

РЕЖИСЬОРЪТ

Да, разбира се, това го зная!

БАЩАТА

Тогава защо се учудвате на нас? Представете си какво нещастие е за едно действащо лице да се роди живо във въображението на някой автор, а после авторът да не пожелае да му даде възможност да живее!

Кажете ми дали това лице, оставено тъй, живо, но без възможност за живот, няма право да върши това, което правим ние сега пред вас, след като сме правили дълго и предълго същото пред него, за да го убедим, за да го подтикнем? Ту аз му се появявах, ту тя,

(сочи Доведеницата)

ту онази клета майка...

ДОВЕДЕНИЦАТА

(излиза напред като в сън)

Вярно е, и аз съм правила същото, господине, и аз съм го правила, за да го изкушавам, правех го толкова пъти в неговия тъжен и пуст кабинет, в часовете на здрач, когато той, отпуснат в едно кресло, не се решаваше да превърти електрическия ключ и оставяше мрака да нахлува в стаята му, а в този мрак ние се тълпяхме, за да го изкушаваме...

(Сякаш и сега е в онзи кабинет и се чувства неудобно от всички присъстващи Актьори.)

Да бяхте се махнали всички вие! Да бяхте ни оставили сами! Ето мама със своя син. Аз с това момиченце. А онова момче там винаги само. И после аз с него —

(сочи с бегло движение Бащата)

и после аз сама, аз сама... в този мрак.

(Скача внезапно, сякаш след въображаемия знак вижда собственото си видение, и заслепена от него, иска да го хване.)

Ах, моят живот! Какви сцени, какви сцени му предлагаме! Аз, аз го изкушавах повече от всички!

БАЩАТА

Да! Но може би той не ни даде възможност да живеем тъкмо заради тебе, заради твоята настойчивост, заради твоята невъздържаност

ДОВЕДЕНИЦАТА

Ами! Та нали той самият пожела да бъде такава!

(Отива близо до Режисьора, сякаш за да му се довери.)

Господине, мисля, че това беше по-скоро от униние или от възмушение към театъра такъв, какъвто публиката обикновено го разбира и го иска...

РЕЖИСЬОРЪТ

Хайде да продължим, драги господа, да продължим репетицията, за бога, и да стигнем до съществения факт!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Е, струва ми се, имате предостатъчно факти още с идването ни в неговата къща.

(Сочи Бащата.)

Нали сам казахте, че не могат да се закачват надписи или да се променя сцената всеки пет минути!

РЕЖИСЬОРЪТ

Тъй е! Но точно затова трябва да ги свържем, да ги съберем в едно стремително и стегнато действие, а не както вие преди малко искахте да видите как вашето братче се връща от училище, как обикаля като привидение из стаите, как се крие зад вратите, измъчвано от една мисъл, която... не си спомням думата, която употребихте...

ДОВЕДЕНИЦАТА

Изсмуква го, обезкървява... напълно!

РЕЖИСЬОРЪТ

Необичайна дума! Добре, съгласен съм, и се превръща целият „само в очи“, нали?

ДОВЕДЕНИЦАТА

Да, господине, ето го там!

(Сочи го. Момчето е застанало до Майката.)

РЕЖИСЬОРЪТ

Ха така! И в същото време бихте желали да се представи и онова момиченце, което играе, без да подозира нищо, в градината. Той в

къщи, тя в градината; това възможно ли е?

ДОВЕДЕНИЦАТА

Ах, да играе на слънце в градината, господине, да бъде щастлива! Това е единствената ми награда, нейната радост, нейният празник в онази градина, да я видя избавена от мизерията, от неприветливостта на ужасната стая, където спяхме и четиримата! И аз спях с нея, помислете си, аз, с ужаса на моето заразено тяло, бях до нея, а тя ме прегръщаше силно със своите нежни и невинни ръчички. В градината, щом ме видеше, изтичваше да се хване за ръката ми. Големите цветя не виждаше, отиваше и намираше всички онези „длебнички, длебнички“ и искаше да ми ги покаже, и ми се радваше, радваше...

(Като казва така, разкъсана от спомена, избухва, в дълъг, отчаян плач, удряйки глава върху отпуснатите си на масата ръце. Жалост завладява всички. Режисьорът се приближава и се опитва едва ли не бащински да я успокои.)

РЕЖИСЬОРЪТ

Добре, добре, ще подредим и градината, бъдете спокойна! Ще има градина. Ще видите, ще останете доволна! Там ще съсредоточим сцените!

(Извиква един сценичен работник по име.)

Ей... спусни някое и друго дръвче! Две кипарисчета! Тук отпред, пред този басейн!

Отгоре се спускат на сцената две кипарисчета. Сценичният техник притичва, за да ги прикове.

РЕЖИСЬОРЪТ

(към Доведеницата)

Засега набързо приспособяваме нещо, колкото да се създаде впечатление.

(Вика по име сценичния работник.)

Ей... Дай сега малко небе!

СЦЕНИЧНИЯТ РАБОТНИК

(отгоре)

Какво?

РЕЖИСЬОРЪТ

Малко небе! Някакъв фон, който да падне тук отзад, зад този басейн!

Отвисоко над сцената се спуска завеса от бял креп.

РЕЖИСЬОРЪТ

Ама не бяло! Казах ти небе! Нищо, остави го, аз ще се справя.

(Вика.)

Ей, осветителя, загаси всичко и ми дай малко атмосфера... лунна атмосфера... синьо, синьо от всички страни и на бялата завеса... Така! Стои!

При командата на сцената се възцарява тайнствена лунна вечер, която принуждава Актьорите да говорят и да се движат, сякаш се намират по вечерно време в градина на лунна светлина.

РЕЖИСЬОРЪТ

(към Доведеницата)

Ето, погледнете! Сега Момчето, вместо да се крие зад вратите на стаите, би могло да обикаля тук из градината и да се крие зад дърветата. А с малката работата е по-трудна. Не е лесно да се намери момиченце, което да изиграе добре сцената, там, дето ви показва цветята.

(Обръща се към Момчето.)

Ела, ела ти по-добре! Да се помъчим да направим, каквото може!

(И тъй като Момчето не се помръдва.)

Ела, ела!

(После Режисьорът го дърпа напред и се опитва да му наложи да държи вдигната главата си, която всеки път отново клюмва.)

Ах, струва ми се, големи неприятности ни чакат и с това момче... Но как така?... Боже мой, ала все пак то трябва да каже нещичко...

(Приближава се още повече до него, слага ръка на рамото му, завежда го зад декорите, които представляват дървета.) Ела, ела малко насам! Я да видя? Я се поскрий тук... Тъй, опитай да подадеш малко глава, да дебнеш...

(Отдръпва се, за да види впечатлението, което се създава, и щом Момчето изпълнява нареждането сред уплахата на Актьорите, които са поразени, той добавя.)

А, отлично... отлично...

(Обръща се към Доведеницата.)

Ако малката го изненада тук да дебне, не би ли могла да му измъкне поне някоя и друга дума от устата?

ДОВЕДЕНИЦАТА

(става права)

Не се надявайте да проговори, докато тук присъства она там!

(Сочи Сина.)

Първо трябва да го изпратите да си върви.

СИНЪТ

(приближава се решително към една от двете стълби към залата)

Веднага! Ще се махна с най-голямо удоволствие! По-добро от това и не желая!

РЕЖИСЬОРЪТ

(веднага го задържа)

Но къде отивате? Чакайте!

Майката се надига смутена, уплашена от мисълта, че Синът наистина си отива, и инстинктивно вдига ръце, сякаш за да го задържи, без изобицо да направи крачка от мястото си.

СИНЪТ

(стига до рампата, към Режисьора, който го задържа)

Аз изобщо нямам работа тук! Оставете ме да си отида, моля ви!
Оставете ме да си отида!

РЕЖИСЬОРЪТ

Как така нямате работа тук?

ДОВЕДЕНИЦАТА

(спокойно, с ирония)

Ама не го задържайте! Той и без това няма да си отиде!

БАЩАТА

Той трябва да представи ужасната сцена в градината заедно с майка си!

СИНЪТ

(веднага, решително, гордо)

Аз нищо няма да представя! И още отначало заявих това!

(Към Режисьора.)

Оставете ме да си отида!

ДОВЕДЕНИЦАТА

(притичва при Режисьора)

Разрешавате ли, господине?

(Смъква ръцете му, с които той задържа Сина.)

Оставете го!

(После, обръщайки се към него, веднага щом Режисьорът го пуска.)

Хайде де, върви си!

(Синът остава устремен към стълбата, но сякаш прикован от невидима сила, не може да слезе по стъпалата. После, сред удивлението и уплахата на Актьорите, се придвижва бавно покрай рампата, насочва се към другата стълба за салона, но като стига до нея, остава и там устремен, ала без да може да слезе. Доведената дъщеря, която го следи с предизвикателен поглед, избухва в смях.)

Виждате ли, че не може? Не може! Принуден е да остане тук, завързан е за веригата, без да може да се изтръгне. Но щом дори аз, която хуквам да бягам, когато става онуй, което трябва да стане — тъкмо поради омразата ми към него, поради нежеланието ми да го гледам с очите си, — е, та щом дори аз стоя още тук и издържам неговия вид и неговата компания — тогава, представете си, дали той е в състояние да си отиде, той, който трябва наистина да остане тук с тоя свой достоен баща и с оная майка там, без други деца освен него...

(Обръща се към Майката.)

Хайде, хайде, мамо! Ела...

(Обръщайки се към Режисьора, за да му я посочи.)

Погледнете, беше се надигнала, за да го задържи...

(Към Майката, сякаш привличайки я с магическа сила.)

Ела, ела...

(После отново към Режисьора.)

Представете си каква смелост притежава тя, за да показва тук на вашите актьори онова, което чувства. Ала желанието ѝ да се приближи до него е толкова голямо, че ето, виждате ли? — съгласна е да изживее отново своята сцена.

И наистина Майката се е приближила и щом Доведеницата произнесе последните думи, тя разтваря ръце, за да изрази съгласие.

СИНЪТ

(веднага)

Аха, но не и аз! Не аз! Щом не мога да си отида, ще остана тук, но повтарям, че няма нищо да представям!

БАЩАТА

(към Режисьора, силно възбуден)

Вие можете да го принудите, господине!

СИНЪТ

Никой не може да ме принуди!

БАЩАТА

Ще те принудя аз!

ДОВЕДЕНИЦАТА

Чакайте, чакайте! Първо, малката в басейна!

(Изтичва да вземе Момиченцето, пада на колене пред него и взема личицето му между дланите си.)

Бедничка моя душичке, ти гледаш объркана с хубавите си големи очи. Навярно не разбираш къде се намираш! Ние сме на сцена, душичке! Какво е сцена? Ето, виж, то е едно място, където се играе и нещата се правят съвсем като наистина. Играе се пиеса. И сега ние ще изиграем пиесата. Съвсем като наистина, нали! И ти също...

Прегръща я, притиска я до гърдите си и я люлее.)

Душичке моя, душичке моя, как ужасна е твоята роля в пиесата. Какво отвратително нещо е измислено за тебе! Градината, басейна... Е, разбира се, той не е истински! Лошото е тъкмо туй, скъпичко момиченце, че тук всичко не е истинско! О, може пък на тебе, понеже си малко момиченце, да ти хареса повече един неистински басейн, отколкото един истински, за да можеш да си играеш, нали? Уви, не, само за другите всичко ще бъде игра, но не и за тебе, за нещастие, защото ти си истинска, душичке, и защото играеш наистина при един истински басейн, голям, зелениясал, с много палмови листа, които правят сянка и се оглеждат, и с много диви патици — те плуват по повърхността и разбиват отраженията. Ти искаш да хванеш една от тези диви патици...

(С вик, който изпълва всички с боязън.)

Не, миличка Розета, не, мама не се интересува от тебе заради онзи там син, един истински мерзавец! Моята глава ще се пръсне от дяволските мисли, които ме измъчват... А оня там...

(Оставя Момиченцето и се обръща с обичайната: си недружелюбност към Момчето.)

Какво стоиш тук, вечно с тоя вид на просяк? Ако малката се удави, и ти ще си виновен. Заради това твое държане, сякаш съм

виновна, задето ви накарах да влезете в къщата, като че не съм платила за всички!

(Сграбчва ръката му и го принуждава да я измъкне от джоба.)

Какво държиш? Какво криеш? Извади, извади тази ръка!

(Измъква ръката му от джоба и пред ужасените присъстващи открива, че той държи револвер. Известно време го гледа сякаш с някакво задоволство, после казва рязко с глух глас.)

Ах! Откъде си го взел?

(И понеже Момчето, уплашено, продължава да стои както винаги със замрежени, празни очи и не отговаря.)

Глупако, на твое място вместо да се самоубивам, бих убила някой от ония двамата или дори двамата: бащата и сина!

(Изблъсква го зад кипарисчето, откъдето преди това Момчето дебне, после взема Момиченцето и го пуска в басейна, тъй че да остане скрито. Накрая сама се отпуска на парапета на басейна с лице между ръцете.)

РЕЖИСЬОРЪТ

Отлично!

(Обръщайки се към Сина.)

И в същото време...

СИНЪТ

(презрително)

Какво ти в същото време! Не е вярно, господине! Не се е разиграла никаква сцена между мене и нея!

(Сочи Майката.)

Нека самата тя ви каже как стана всичко.

Междувременно Втората актриса и Младият актьор са се отделили от групата на Актьорите. Втората актриса се е приближила, за да наблюдава с голямо внимание Майката, която е срещу нея, а Младият актьор — Сина, за да могат после да повторят играта им.

МАЙКАТА

Да, истина е, господине! Аз бях влязла в неговата стая.

СИНЪТ

В моята стая, чувате ли какво казва? А не в градината!

РЕЖИСЬОРЪТ

Но това няма значение! Действието трябва да се съсредоточи на едно място, казах вече!

СИНЪТ

(забелязвайки Младия актьор, който го наблюдава)

Вие какво искате?

МЛАДИЯТ АКТЬОР

Нищо, наблюдавам ви.

СИНЪТ

(обръщайки се на другата страна към Втората актриса)

А, и вие сте тук? За да повторите онова, което върши?

(Сочи Майката.)

РЕЖИСЬОРЪТ

Точно така, точно така! Струва ми се, би трябвало да бъдете благодарен заради това внимание!

СИНЪТ

А, така ли? Много благодаря! Но още ли не сте разбрали, че вие не можете да създадете тази пиеса? Ние не сме оживели вътре в самия вас, а вашите актьори ни гледат отвънка. Как мислите, възможно ли е да се живее пред едно огледало, което не стига, че ни кара да леденеем, като ни показва нашия собствен образ, но в същото време го отразява, предавайки му една неразпознаваема от самите нас гримаса?

БАЩАТА

Това е вярно! Това е вярно! Разберете, че той има право!

РЕЖИСЬОРЪТ

(към Младия актьор и Втората актриса)

Добре, отдръпнете се!

СИНЪТ

Излишно е! Аз не съм съгласен.

РЕЖИСЬОРЪТ

Вие сега мълчете и ме оставете да чуя какво ще каже майка ви!

(Към Майката.)

Е, и? Бяхте ли влезли в стаята?

МАЙКАТА

Да, господине, като не можех да издържам повече, влязох в неговата стая, за да облекча сърцето си, като изплача цялата мъка, която ме притискаше. Но той, щом ме видя да влизам...

СИНЪТ

... Никаква сцена! Отидох си, отидох си, за да не стане сцена. Защото никога не съм правил сцени, разбрахте ли?

МАЙКАТА

Истина е! Тъй е! Тъй.

РЕЖИСЬОРЪТ

Ала сега сцената между вас и него трябва да стане! Тя е необходима!

МАЙКАТА

Колкото за мене, господине, ето ме, готова съм! Ех, да можехте вие да ми покажете как да му поговоря, поне за малко, да изплача всичко, което ми е в сърцето.

БАЩАТА

(приближава се към Сина разгневен)

Ти ще разиграеш тази сценка. Заради майка си!

СИНЪТ

(по-решителен от всякога)

Няма да изиграя нищо!

БАЩАТА

(хваща го за реверите и го разтърсва)

За бога, послушай! Послушай! Не чуваш ли как ти се моли?
Нямаш ли синовно чувство?

СИНЪТ

(и той го сграбчва)

Не! Не! И престани веднъж завинаги!

Всеобщо възбуждение. Майката, уплашена, се опитва да ги раздели.

МАЙКАТА

Моля ви се! Моля ви се!

БАЩАТА

(без да го пуска)

Трябва да се подчиниш! Трябва да се подчиниш!

СИНЪТ

(бори се с него и накрая го блъска на земята до стълбата сред всеобщия ужас)

Ама каква е тази лудост, която те е обзела? Нямаш спирачка, показваш пред всички своя и нашия срам! Аз не съм съгласен! Не съм съгласен! И тъкмо по този начин въплътявам волята на онзи, който не е искал да ни даде възможност да живеем на сцената!

РЕЖИСЬОРЪТ

Да, но нали всички вие сами дойдохте?

СИНЪТ

(сочи Бащата)

Той, не аз!

РЕЖИСЬОРЪТ

А вие не сте ли тук?

СИНЪТ

Трябваше да дойде той, да довлече всички нас и да тръгне да се споразумява отгатък заедно с вас не само за онова, което действително се случи, сякаш то не е достатъчно, а и за онова, дето никога не е било!

РЕЖИСЬОРЪТ

Но кажете, кажете поне вие какво е станало! Кажете го на мене! Наистина ли излязохте от стаята си, без да кажете нито дума?

СИНЪТ

(след моментно двоумение)

Нито дума. Тъкмо за да не направя сцена!

РЕЖИСЬОРЪТ

(подтиквайки го да продължи)

Добре, а после? Какво направихте после?

СИНЪТ

(в центъра на мъчителното внимание на всички, като прави няколко крачки по сцената)

Нищо... Прекосявайки градината...

(Прекъсва мрачен, потънал в себе си.)

РЕЖИСЬОРЪТ

(подтиквайки го да продължи, все повече под впечатлението на неговото държане)

Да, и? Прекосихте градината?

СИНЪТ

(отчаян, като крие лице зад ръката си)

Но защо искате да ме накарате да го кажа, господине? Ужасно е!

Майката трепери цяла и изпуска сподавени стонове, гледайки към басейна.

РЕЖИСЬОРЪТ

(като забелязва нейния поглед, се обръща тихо към Сина, с растящо безпокойство)

Момиченцето?

СИНЪТ

(гледа право пред себе си, към залата)

Там, в басейна...

БАЩАТА

(все още на земята, сочейки със състрадателен жест Майката)

И тя вървеше след него, господине!

РЕЖИСЬОРЪТ

(към Сина, с безпокойство)

И тогава вие?

СИНЪТ

(бавно, като продължава да гледа пред себе си)

Дотичах, спуснах се да я извадя... Но спрях, защото зад дърветата видях нещо, от което кръвта ми се смрази: Момчето, Момчето стоеше неподвижно, с обезумял поглед и гледаше в басейна удавената си сестричка.

(Доведеницата, останала превита при басейна, за да крие Момиченцето, отговаря като ехо, хълцайки отчаяно.)

(Пауза.)

Приблжих се и тогава...

Зад дърветата, където е останало скрито Момчето, проехтява пистолетен изстрел.

МАЙКАТА

(сърцераздирателен вик притичва заедно със Сина и с всички Актьори сред всеобщата бъркотия)

Сине! Синчето ми!

(И после, след всеобщата паника и несвързаните викове на другите.)

Помощ! Помощ!

РЕЖИСЬОРЪТ

(сред виковете, като се мъчи да си пробие път, докато Момчето бива вдигнато за главата и краката и отнесено извън сцената, зад бялата завеса, която изобразява небе)

Нарани ли се? Наистина ли се нарани?

С изключение на Режисьора и Бащата, който е все още на земята до стълбата, всички изчезват зад спуснатата в дъното завеса, която служи за небе, и остават там, като си говорят разтревожено. После от едната и от другата страна на завесата Актьорите се връщат, на сцената.

ПЪРВАТА АКТРИСА

(прибира се на сцената отдясно, натъжена)

Мъртво е! Бедното момче! Мъртво! Ах, какво нещастие!

ПЪРВИЯТ АКТЬОР

(влиза отляво, като се смее)

Как така — мъртво! Преструвка! Преструвка! Не вярвайте!

ДРУГИ АКТЬОРИ ОТДЯСНО

Преструвка ли? Действителност! Действителност! Мъртъв е!

ДРУГИ АКТЬОРИ ОТЛЯВО

Не! Преструвка! Преструвка!

БАЩАТА

(надига се и вика заедно с тях)

Каква ти преструвка! Действителност! Действителност, господа!
Действителност!

(И се скрива, изпълнен с отчаяние, зад завесата.)

РЕЖИСЬОРЪТ

(не издържа повече)

Преструвка! Действителност! Вървете по дяволите всички!
Светлина! Светлина! Пуснете светлина!

*Внезапно цялата сцена и цялата зала на театъра се озаряват от много силна светлина.
Режисьорът въздъхва, сякаш се освобождава от кошмар, и всички на сцената се
споглеждат, изненадани и объркани.*

Ах! Никога не ми се е случвало такова нещо! Загубих целия ден!

(Гледа часовника си.)

Вървете си, вървете си! Какво повече може да правим сега?
Твърде късно е да започнем отново репетицията. Довиждане до тази
вечер!

(И Актьорите си отиват, след като са го поздравили.)

Ей, осветителя загаси всичко!

(Преди още той да завърши тези думи, театърът потъва за миг в гъст мрак.)

Ех, по дяволите! Остави ми запалена поне една малка лампа, за
да виждам къде стъпвам!

*Зад завесата в дъното на сцената, сякаш поради погрешно включен контакт, веднага блясва
един зелен прожектор, в лъчите на който ще се открият, големи и отделени една от друга,
сенките на Лицата без Момчето и Момиченцето. Като ги вижда, Режисьорът хуква навън
от сцената в ужас. Едновременно с това изгасва прожекторът зад завесата и на сцената се
възцарява предишното нощно синьо небе. От дясната страна на завесата бавно излиза
напред Синът, последван от Майката с протегнати към него ръце, после от лявата страна
— Бащата. Спират на средата на сцената и остават за малко там като в сън. Последна*

излиза отляво Доведеницата, която изтичва към една от стълбите. На първото стъпало спира за миг, за да погледа другите трима, избухва в писклив смях, спуска се по пътеката между столовете, като спира още само веднъж и пак се изсмива, гледайки останалите трима горе. Изгубва се от залата и отново се чува нейният смях вече заглъхнал от разстоянието. Малко след това пада завесата.

ХЕНРИХ ІV
ПІЕСА

ЛИЦА

... (Хенрих IV)

Маркиза Матилда Спина

Фрида, нейна дъщеря

Младият маркиз Карло ди Ноли

Барон Тито Белкреди

Доктор Дионизио Дженони

Четирима мними тайни съветници:

1. Ландолфо (Лоло)

2. Ариалдо (Франко)

3. Ордулфо (Момо)

4. Бертолдо (Фино)

Два пажа в подходящи костюми

Действието се развива в наши дни, в уединена вила в Умбрия.

Заб. При поставяне на трагедията ще е добре да отпадне краткият пасаж от първо действие, заграден в големи скоби, за да не се нарушава бързият сценичен ритъм.

ПЪРВО ДЕЙСТВИЕ

Салон във вила, грижливо подреден, тъй че да представлява тронната зала на Хенрих IV в Гослар — каквато навярно е била. Ала сред старинната наредба на стената в дъното бият на очи два съвременни портрета с маслени бои в естествена големина. Те са поставени невисоко от пода, на цокъл, облицован с дърворезба, който се простира по дължината на цялата стена и е достатъчно издаден и широк, та да може човек да седне на него като на дълга пейка. Единият портрет е отдясно, другият отляво на трона, разположен насред стената. Престолът се връзва в цокъла и нарушава целостта му с императорското си кресло и ниския си балдахин. Портретите са на мъж и жена, и двамата млади, пременени в карнавални костюми: мъжът като Хенрих IV, а жената като Матилда Тосканска. Врати — вляво и вдясно. При вдигането на завесата двама пажа, сякаш изненадани, скачат от цокъла, на който са се излегли и застават като изваяни от двете страни на трона, с алебарди в ръце. Малко след това от втората врата вдясно влизат Ариалдо, Ландолфо, Ордулфо и Бертолдо: младежи, на които маркиз Карло ди Ноли плаща, за да играят ролята на тайни съветници от низшата аристокрация в двора на Хенрих IV. Облечени са в костюми на немски благородници от XI век. Бертолдо, чието истинско име е Фино, сега за първи път влиза в своята роля. Тримата му другари му обясняват, като в същото време се подиграват с него. Цялата сцена трябва да се изпълни с игрив и жив ритъм.

ЛАНДОЛФО

(към Бертолдо, продължава започнатото обяснение)

... А това е тронната зала!

АРИАЛДО

В Гослар!

ОРДУЛФО

Или ако искаш — в замъка на Хари!

АРИАЛДО

Или във Вормс.

ЛАНДОЛФО

Според епизода, който играем, залата се мести заедно с нас: ту тук, ту там.

ОРДУЛФО
В Саксония!

АРИАЛДО
В Ломбардия!

ЛАНДОЛФО
На Рейн!

ЕДИН ОТ ПАЖОВЕТЕ

(без да се помръдне, като едва движи устни)

Пст! Пст!

АРИАЛДО

(обръща се при повикването)

Какво има?

ПЪРВИ ПАЖО

(продължава да стои като статуя, полугласно)

Ще влезе ли, или няма да влезе?
(Има пред вид Хенрих IV.)

ОРДУЛФО

Няма, няма. Той спи. Стойте си спокойно.

ВТОРИ ПАЖ

(като се раздвижва едновременно с първия поема си дъх и отива да се излегне отново на цокъла)

Ух, господи! Можеше веднага да ни кажете!

ПЪРВИ ПАЖО

(приближава се към Ариалдо)

Моля, имате ли клечка кибрит?

ЛАНДОЛФО

Ой! Не, тук в никакъв случай лула!

ПЪРВИ ПАЖО

(докато Ариалдо му поднася запалена клечка)

Няма, няма, ще изпуша само една цигара.

(Запалва я и отива да се излегне и да пуши на цокъла.)

БЕРТОЛДО

(който през това време е огледал объркано и учудено залата, после дрехата си и облеклата на своите другари)

Вижте, извинете... тази зала... тези облекла... За кой Хенрих IV става дума?... Не разбирам добре: наистина ли не е онзи, френският?

При този въпрос Ландолфо, Ариалдо и Ордулфо избухват в шумен смях.

ЛАНДОЛФО

(без да престава да се смее, сочи Бертолдо на другарите си, които също не спират да се смеят, сякаш ги кани да продължат да му се подиграват)

Онзи, френският, чуйте какво говори!

ОРДУЛФО

(както по-горе)

Мислел, че е френският!

АРИАЛДО

Хенрих IV Немски, драги! Салическата династия!

ОРДУЛФО

Великият и трагичен император!

ЛАНДОЛФО

Онзи от Каноса! И ние водим тук ден по ден ужасната война между държавата и църквата! Разбираш ли?

ОРДУЛФО

Империята срещу папството! Нали разбираш?

АРИАЛДО

Антипапи срещу папи!

ЛАНДОЛФО

Крале срещу антикрале!

ОРДУЛФО

И война срещу саксонците!

АРИАЛДО

И срещу всички бунтовни князе!

ЛАНДОЛФО

Срещу самите синове на императора!

БЕРТОЛДО

(при тази лавина от сведения прикрива главата си с ръце)

Разбрах! Разбрах! Ето, затова не съумях да се ориентирам, като видях, че съм облечен тъй и влязох в такава зала. Аз си казах съвсем правилно: това не са дрехи от шестнадесети век!

АРИАЛДО

Какъв ти шестнадесети век!

ОРДУЛФО

Тук сме между хилядната и хиляда и стотната година!

ЛАНДОЛФО

Сам можеш да пресметнеш: щом на двадесет и пети януари хиляда седемдесет и първа се намираме пред Каноса...

БЕРТОЛДО

(все повече объркан)

Ой, боже мой, ами че тогава всичко пропада!

ОРДУЛФО

Ами да! Щом си очаквал да попаднеш във френския двор!

БЕРТОЛДО

Цялата ми историческа подготовка...

ЛАНДОЛФО

Слушай, драги, тук сме четиристотин години по-рано! Наивен си като пеленаче!

БЕРТОЛДО

(кипва)

Ама можеше да ме предупредите, боже мой, че става дума за оня, немския, а не за Хенрих IV Френски! През петнадесетте дни, които ми дадоха да се подготвя, само аз си зная колко книги съм прехвърлил!

АРИАЛДО

Извинявай, ама не знаеше ли, че нашият беден Тито бе Адалберт Бременски?

БЕРТОЛДО

Какъв ти Адалберт! Вятър, знаех!

ЛАНДОЛФО

Слушай, виж как стоят работите! След смъртта на Тито, младият маркиз Ноли...

БЕРТОЛДО

За него казвам! Тъкмо той е виновен! Какво му струваше да ми каже!

АРИАЛДО

Навярно е мислел, че знаеш!

ЛАНДОЛФО

... Той не искаше да назначи заместник на Тито. Смяташе — достатъчни сме, тъй както си бяхме — трима. Но онзи започна да вика: „Изгонили са Адалберт...“ Защото — разбираш ли — той си въобразяваше, че бедният Тито не е умрял, а че в качеството си на епископ Адалберт е бил пропъден от двора му от враждебно настроените епископи на Кьолн и Майни.

БЕРТОЛДО

(хваща се с две ръце за главата)

Но аз нищичко не зная от цялата тази история!

ОРДУЛФО

Е, тогава тежко ти, драги мои!

АРИАЛДО

А най-лошото е, че и самите ние не знаем кой си ти.

БЕРТОЛДО

И вие ли? Дори и вие ли не знаете чия роля трябва да играя?

ОРДУЛФО

Хм! „Бертолдо“.

БЕРТОЛДО

Но кой Бертолдо? И защо Бертолдо?

ЛАНДОЛФО

„Изгонили са Адалберт от моя двор? Тогава аз искам Бертолдо! Искам Бертолдо!“ — Тъй започна да вика.

АРИАЛДО

И ние тримата се погледнахме в очите: кой ли ще да е този Бертолдо?

ОРДУЛФО

И ето как ти стана „Бертолдо“, драги мой!

ЛАНДОЛФО

Ти прекрасно ще го изиграеш!

БЕРТОЛДО

(кипва и тръгва да си върви)

Хо, аз няма нищо да играя. Покорно благодаря! Отивам си!
Отивам си!

АРИАЛДО

(заедно с Ордулфо го задържа, като се смее)

Чакай, успокой се, успокой се!

ОРДУЛФО

Ти няма да си глупавият Бертолдо от приказката!

ЛАНДОЛФО

За твое утешение — и ние също не знаем кои сме. Той е Ариалдо, ето ти Ордулфо, а аз съм Ландолфо... Тъй ни нарича. И ние вече свикнахме. Но кои сме ние всъщност? Имена от онази епоха! И твоето трябва да е име от същата епоха — „Бертолдо“. Единствен между нас бедният Тито имаше истинска историческа роля: на Бременския епископ. И наистина приличаше на епископ. О! Прекрасен беше, бедният Тито!

АРИАЛДО

И още как! Та той можеше да учи ролята си от книгите!

ЛАНДОЛФО

И командуваше всички, дори негово величество: налагаше му се, ръководеше го като истински съветник и наставник. Ех, и ние сме уж „тайни съветници“, но само тъй, за бройка: в историята е писано, че Хенрих IV бил мразен от висшата аристокрация, защото се бил обградил в двора с младежи от дребната аристокрация.

ОРДУЛФО

Дребната аристокрация — това сме, значи, ние.

ЛАНДОЛФО

Тъй: дребни кралски васали, предани, малко разпуснати, веселяци...

БЕРТОЛДО

И аз ли трябва да съм весел?

АРИАЛДО

И таз добра, разбира се! Като нас!

ОРДУЛФО

Предупреждавам те — никак не е лесно!

ЛАНДОЛФО

Наистина, жалко за нашите усилия! Защото виждаш, картината е завършена: с нашите костюми бихме могли да се появим в някоя историческа пиеса, като ония, които днес имат такъв успех в театрите. Историята на Хенрих IV предлага сюжети не за една, а за много трагедии. Но какво да се прави? Ние четиримата тук и ония двама нещастници там,

(сочи пажовете)

дето стърчат прави като препарирани край престола — си стоиме така. Стоиме си, без някой да се заеме с нас и да ни накара да представим някоя пиеса. Сякаш, как да кажа, има форма, а няма кой да влее съдържание! По-лошо, отколкото е било с истинските тайни съветници на Хенрих IV. Вярно, и тях никой не ги е карал да играят в пиеса, ала поне не са знаели, че трябва да играят роля, и ако са вършили нещо, то е било ей тъй, не е било роля, а техният живот. Изобщо вършели всичко в свой интерес и във вреда на другите, продавали длъжности и тъй нататък. А ние си стоим тук, облечени по този начин, в този прекрасен двор... И какво правим? Нищо... Като

марионетки, закачени на стената, които чакат някой да ги задвижи насам или натам и ги накара да кажат някоя дума.

АРИАЛДО

О, не, драги мой! Извинявай, ама трябва да отговаряме в подходящия тон. В подходящия тон! Тежко ти, ако се обърне към теб и не съумееш да му отговориш, както той иска!

ЛАНДОЛФО

Да, да! Съвсем вярно!

БЕРТОЛДО

Щом е тъй, аз как ще отговарям в подходящия тон, като съм се подготвил за Хенрих IV Френски и едва сега откривам — той бил Хенрих IV Немски?

Ландолфо, Ордулфо, Ариалдо отново се смеят.

АРИАЛДО

Ти трябва още сега, веднага да поправиш грешката си.

ОРДУЛФО

Спокойно! Ще ти помогнем.

АРИАЛДО

Оттатък имаме много книги! На първо време е достатъчно да ги прехвърлиш.

ОРДУЛФО

Все ще научиш нещичко...

АРИАЛДО

Виж!

(Обръща го и го кара да погледне към портрета на маркиза Матилда на стената в дъното.)

Я кажи например, коя е онази там?

БЕРТОЛДО

(като гледа натат)

Онази там ли? Извинявайте, ама първо да ви кажа — струва ми се, съвсем не е в подходящия тон: да сложат съвременни картини тук сред цялата таз почтена древност.

АРИАЛДО

Имаш право. И наистина по-рано ги нямаше. Там зад двете картини има ниши. В тях трябваше да поставят статуи, изваяни в стила на тогавашното време. Но нишите останаха празни и ги закриха с двата портрета.

ЛАНДОЛФО

(прекъсва го и продължава)

Които сигурно щяха да представляват нарушение на тона, ако наистина бяха портрети.

БЕРТОЛДО

А какво са? Не са ли портрети?

ЛАНДОЛФО

Да, ако отидеш да ги пипнеш — ще се окаже, че са портрети. Но за него,

(сочи с тайнствен вид надясно, като има пред вид Хенрих IV)

който никога не ги докосва...

БЕРТОЛДО

Не са ли? Какво са тогава за него?

ЛАНДОЛФО

Имай пред вид, то е лично мое тълкование. Но вярвам, в основата си е правилно. Те са образи. Образи като например... Както би ги отразило едно огледало ясно ли е? Онзи образ там

(сочи портрета на Хенрих IV)

представява самият той, какъвто живее в тази тронна зала, която е каквато трябва да бъде — в съгласие със стила на епохата. Прощавай, ама какво чудно има? Ако сложат пред тебе огледало, ти няма ли да се видиш такъв, какъвто си днес, жив, макар и облечен в древни одежди? Е добре, там на стената все едно, че има две огледала, които отразяват живи образи, тук сред един свят — ти не се безпокой — ще видиш, ще видиш, като поживееш с нас, как всичко това за тебе също ще оживее.

БЕРТОЛДО

Ох! Имайте пред вид, че нямам намерение да полудявам тук!

АРИАЛДО

Какво ти полудяване! Ще се забавляваш!

БЕРТОЛДО

Я кажете, как тъй станахте такива мъдреци?

ЛАНДОЛФО

Ех, драги, човек не може да пропътува назад в историята осемстотин години, без да си донесе оттам малко житейски опит!

АРИАЛДО

Хайде, смелост! Ще видиш — в кратко време с наша помощ и ти ще се нагълташ с опит.

ОРДУЛФО

И ти ще станеш учен в тукашната школа!

БЕРТОЛДО

Моля ви, за бога! Веднага ми помогнете! Нахвърлете поне най-важните данни.

АРИАЛДО

Ти на нас остави! Един ще ти каже това-онова, друг — Друго...

ЛАНДОЛФО

Ще ти завържем конците и ще те превърнем в идеална марионетка. Хайде, смелост!

(Хваща го под ръка, за да го отведе.)

БЕРТОЛДО

(спира и поглежда към портрета на стената)

Чакайте, не ми казахте коя е онази там. Съпругата на императора ли?

АРИАЛДО

Не. Съпруга на императора е Берта от Суза, сестра на Амедей II Савойски.

ОРДУЛФО

А императорът, на когото се иска да си остане младеж като нас, не може да я понася и е намислил да я натири.

ЛАНДОЛФО

Тази там е най-свирепата му неприятелка: Матилда, маркиза Тосканска.

БЕРТОЛДО

Аха, разбрах, онази, у която е отседнал папата...

ЛАНДОЛФО

... В Каноса, точно така.

ОРДУЛФО

Папа Григорий VII.

АРИАЛДО

Той. Страшилище за нас! Да вървим, да вървим!

Четиримата се отправят към изхода вдясно, откъдето са влезли, но отляво се появява старият прислужник Джовани във фрак.

ДЖОВАНИ

(бързо и разтревожено)

Ей, пет! Франко! Лоло!

АРИАЛДО

(спира и се обръща)

Какво искаш?

БЕРТОЛДО

(удивен, че го вижда в тронната зала във фрак)

Ох! Как така? Тук вътре, той?

ЛАНДОЛФО

Човек от двадесети век! Махай се!

Изтичва заедно с другите двама срещу него заплашително, ала на шега, за да го изгони.

ОРДУЛФО

Пратенико на Григорий VII, марш навън!

АРИАЛДО

Махай се! Вън!

ДЖОВАНИ

(брани се раздразнен)

Престанете най-после!

ОРДУЛФО

Няма да престанем. Ти нямаш право да пристъпваш тук!

АРИАЛДО

Вън! Вън!

ЛАНДОЛФО

(на Бертолко)

Чиста магия, разбираш ли! Демон, призван от Римския магьосник! Измъкни, измъкни веднага сабята си!

(Преструва се, че и той вади сабя.)

ДЖОВАНИ

(вика)

Престанете, ви казах! Не се преструвайте на луди пред мене! Пристигна господин маркизът заедно с цяла компания...

ЛАНДОЛФО

(потрива ръце)

Аха! Отлично! Има ли дами?

ОРДУЛФО

(като него)

Стари? Млади?

ДЖОВАНИ

Пристигнаха двама господа.

АРИАЛДО

Госпожите, госпожите кои са?

ДЖОВАНИ

Госпожа маркизата заедно с дъщеря си.

ЛАНДОЛФО

(удивен)

Охо! Как тъй?

ОРДУЛФО

(като него)

Маркизата ли каза?

ДЖОВАНИ

Маркизата, маркизата!

АРИАЛДО

А господата кои са?

ДЖОВАНИ

Не зная.

АРИАЛДО

(към Бертолдо)

Идват да ни влеят съдържанието, разбираш ли?

ОРДУЛФО

Все емисари на папа Григорий VII! Ще падне веселба!

ДЖОВАНИ

Ама вие най-после ще ме оставите ли да говоря?

АРИАЛДО

Казвай, казвай!

ДЖОВАНИ

Изглежда, единият от господата е лекар.

ЛАНДОЛФО

Охо! Разбрахме! Пак идва лекар!

АРИАЛДО

Браво, Бертолдо! Ти носиш сполука!

ЛАНДОЛФО

Ще видиш как ще обработим господин доктора!

БЕРТОЛДО

Аз пък мисля... Тъй внезапно, съвсем ще се объркам!

ДЖОВАНИ

Послушайте ме! Искат да влязат тук в залата.

ЛАНДОЛФО

(смаян)

Как? Тя? Маркизата да влезе тук?

АРИАЛДО

Ще има съдържание и нещо повече!

ЛАНДОЛФО

Този път наистина ще произлезе трагедия!

БЕРТОЛДО

(изпълнен с любопитство)

Защо? Защо трагедия?

ОРДУЛФО

(сочи портрета)

Но тя е онази там, не разбра ли?

ЛАНДОЛФО

Дъщеря ѝ е годеница на маркиза.

АРИАЛДО

А мога ли да зная какво ще правят тук?

ОРДУЛФО

Ако я види, ще ни сполети беда!

ЛАНДОЛФО

Ех, пък може и сега вече да не я познае!

ДЖОВАНИ

Вие трябва да го задържите оттатък, ако се събуди.

ОРДУЛФО

А, тъй ли? Ти шегуваш ли се? Как ще го задържим?

АРИАЛДО

Знаеш какъв е!

ДЖОВАНИ

За бога! И насила, ако трябва! Тъй ми наредиха! Вървете, вървете!

АРИАЛДО

Добре, добре. Той навярно вече се е събудил!

ОРДУЛФО

Да вървим! Да вървим!

ЛАНДОЛФО

(докато се отправя заедно с другите, към Джовани)

Ала после ще ни обясниш!

ДЖОВАНИ

(вика след тях)

Хей, заключете там и скрийте ключа! И другата врата!

(Сочи другия изход вдясно.)

Ландолфо, Ариалдо и Ордулфо излизат през втория изход вдясно.

ДЖОВАНИ

(към двамата паж)

Махайте се и вие! Оттам!

(Сочи първия изход вдясно.)

Затворете вратата и вземете ключа!

Двамата пажа излизат от първия изход вдясно. Джовани отива при изхода вляво и отваря вратата, за да пусне маркиз ди Ноли.

ДИ НОЛИ

Даде ли нарежданията?

ДЖОВАНИ

Да, господин маркиз, бъдете спокоен.

Ди Ноли излиза за миг, за да покани другите да влязат. Най-напред влизат барон Тито Белкреди и доктор Дионизио Дженони, после маркиза Матилда Спина и младата маркиза Фрида. Джовани ѝ се покланя и излиза. Маркиза Матилда Спина, над 45-годишна, все още хубава жена, със загладени форми, макар че очевидно се бори с неизбежните поражения на възрастта посредством подчертан, но майсторски положен грим, който ѝ придава горд образ на валкирия. Този грим особено подчертава устата — прекрасна и тъжна. Вдовица от много години, Маркизата има за приятел барон Тито Белкреди, към когото нито тя, нито другите се отнасят напълно сериозно — поне външно. А онова, което в действителност е за нея Тито Белкреди, само той го знае, и тъкмо затова може да си позволи да се смее, щом неговата приятелка има нужда да се преструва, че не го знае. Той се смее често също и за да отговори на смеховете, които събуждат у другите шегите на маркизата за негова сметка.

Сух, преждевременно посивял, малко по-млад от нея, той има любопитна птича глава. Би изглеждал твърде пъргав, ако неговата сърчност (която го прави опасен фехтовчик) не беше сякаш обгърната от сънна арабска леност, разкриваща се от странния му глас — леко носов и провлечен. Фрида, дъщерята на маркизата, е на деветнадесет години. Потисната от блестящата външност на майката, която я държи в сянка, тя се чувства и обидена от злоезичието, за което майка ѝ дава повод и което вреди най-вече на нея. За щастие тя е вече сгодена за маркиз Карло ди Ноли — сериозен млад човек, много снизходителен към другите, ала в същото време резервиран и възискателен поради съзнанието, че представлява нещо на тоя свят, макар в края на краищата вътрешно да не знае сам колко струва. От друга страна, той е потиснат от многото отговорности, които си въобразява, че тежат върху него, и мисли, че другите могат да си позволят да бърбят (щастливци!) и да се развличат, но той — не, и то не защото му липсва желание, а просто защото няма възможност. Облечен е в строг траур поради неотдавнашната смърт на майка му. Доктор Дионизио Дженони има хубаво безсрамно и червендалесто лице на сатир с изпъкнали очи, къса остра брадичка, лъскава като сребро. Той е с приятни маниери, почти плешив. Всички влизат съкрушени, почти изплашени, като разглеждат залата с любопитство (освен ди Ноли), и отначало говорят тихо.

БЕЛКРЕДИ

Ах, прекрасно! Прекрасно!

ДОКТОРЪТ

Много интересно! Мания, която се осъществява цялостно дори в обстановката! Прекрасно, наистина прекрасно!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(обгръща с поглед цялата стая, търсейки своя портрет, и като го намира, се приближава до него)

Ах, ето го там!

(Съзерцава го от подходящо разстояние, докато в нея се борят различни чувства.)

Да, да. Ох, виж... Господи...

(Извиква дъщеря си.)

Фрида, Фрида... Гледай...

ФРИДА

Ах, твоят портрет!

МАРКИЗА МАТИЛДА

О, не!... Погледни го добре! Не аз: ти си нарисувана там!

ДИ НОЛИ

Нали? Аз казвах ли ви?

МАРКИЗА МАТИЛДА

Не вярвах, че приликата е чак толкова голяма!

(Разтърсва се, сякаш тръпка минава по гърба ѝ.)

Боже, какво изживяване...

(После, гледайки дъщеря си.)

Но защо, Фрида?

(Привлича я към себе си и обгръща с ръка талията ѝ.)

Ела! Не се ли виждаш в мен там, на онзи портрет?

ФРИДА

Как да кажа, аз наистина... Не ми се струва...

МАРКИЗА МАТИЛДА

Не ти се струва? Как тъй не ти се струва?

(Обръща се към Белкреди.)

Вижте вие, Тито! Кажете и вие!

БЕЛКРЕДИ

(без да погледне)

Ах, не! Аз няма да погледна! За мене априори — не!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Какъв глупак! Въобразява си, че тъй ме ласкае!

(Обръща се към доктор Дженони.)

Кажете, кажете вие, докторе!

Докторът се приближава.

БЕЛКРЕДИ

(обръща гръб и се преструва, че тайно му говори)

Псст! Докторе, недейте! Моля ви, не отговаряйте!

ДОКТОРЪТ

(объркан и усмихнат)

А защо да не отговоря?

МАРКИЗА МАТИЛДА

Не му обръщайте внимание! Елате! Нетърпим е!

ФРИДА

Преструва се на глупак по призвание, нали знаете!

БЕЛКРЕДИ

(към доктора, като го вижда да се приближава)

Гледайте краката си, гледайте краката си, докторе! Краката!

ДОКТОРЪТ

(както по-горе)

Краката? Защо?

БЕЛКРЕДИ

Имате железни обуца.

ДОКТОРЪТ

Аз?

БЕЛКРЕДИ

Да, уважаеми. И сега ще настъпите четири стъклени крачета...

ДОКТОРЪТ

(смее се високо)

Ама моля ви! В края на краищата, струва ми се — не е чак толкова страшно една дъщеря да прилича на своята майка...

БЕЛКРЕДИ

Трас-бум! Готово, направихте гафа!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(ядосана без мярка, пристъпва към Белкреди)

Защо трас-бум? Какво значи това? Какво толкова каза докторът?

ДОКТОРЪТ

(наивно)

Нима в действителност не е тъй?

БЕЛКРЕДИ

(отговаря на маркизата)

Каза, че няма нищо страшно, а в това време вие просто се уплашихте. Можете ли да ми обясните защо, щом за вас е толкова естествено?

МАРКИЗА МАТИЛДА

(още по-гневна)

Глупак! Глупак! Тъкмо защото е естествено! Защото това там съвсем не е моята дъщеря!

(Сочи портрета.)

Това там е моят портрет! И като видях вместо себе си моята дъщеря, се изненадах! Моето удивление — моля ви да повярвате — беше искрено и ви забранявам да го поставяте под съмнение!

След гневното избухване всички остават за миг безмълвни, объркани.

ФРИДА

(тихо, отегчена)

Господи, все същото... За всяка дреболия — цяла дискусия.

БЕЛКРЕДИ

(също тъй тихо, сякаш с подвига опашка, с тон, просещ извинение)

Аз нищо не съм поставял под съмнение. Забелязах, че ти още от началото не сподели удивлението на майка си. Ако ти изобщо се учуди на нещо, то беше, че приликата между тебе и портрета се стори тъй очебийна на майка ти.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Естествено! Та тя не е в състояние да се познае в мен, такава, каквата бях на нейната възраст, докато аз отлично се виждам в нея, каквата е сега.

ДОКТОРЪТ

Съвършено вярно! Защото портретът е винаги замръзнал там в определен миг, далечен и непознат за младата маркиза, докато той може да напомни на госпожа маркизата хиляди неща, които не са нарисувани: движения, жестове, погледи, усмивки...

МАРКИЗА МАТИЛДА

Ето, точно така!

ДОКТОРЪТ

(продължава да говори, като се обръща към нея)

... и които вие естествено може да видите сега живи, във вашата дъщеря.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Да, но той винаги се опитва да наруши и най-дребното и искрено изживяване просто защото му доставя удоволствие да ме дразни.

ДОКТОРЪТ

(заслепен от просветлението, което е разпръснал, продължава с професорски тон към Белкреди)

Приликата, драги бароне, често е въпрос на неуловими неща! И наистина, тъй се обяснява, че...

БЕЛКРЕДИ

(прекъсва лекцията)

Че някой може да открие дори някаква прилика между мен и вас, драги професоре!

ДИ НОЛИ

Моля ви, оставете тази тема, да говорим за друго.

(Сочи двете врати вдясно, за да предупреди, че може би оттамък има някой, който би могъл да чуе.)

И без това загубихме доста време по пътя...

ФРИДА

Естествено! Щом и той е с нас...

(Сочи Белкреди.)

МАРКИЗА МАТИЛДА

(прекъсва я)

И затова тъй много исках да не идва!

БЕЛКРЕДИ

Но нали толкова много се смяхте за моя сметка! Каква неблагодарност!

ДИ НОЛИ

Тито, престани, моля ти се! Тук е докторът — дошли сме да вършим сериозна работа. Ти сам знаеш колко много държа на тази консултация.

ДОКТОРЪТ

Много добре. Така... Нека най-напред уточним някои неща. Извинявайте, госпожо маркиза, как тъй вашият портрет се намира тук? Вие сте го подарили по времето на нещастieto, така ли?

МАРКИЗА МАТИЛДА

Не. Не. На какво основание бих могла да му го подаря? Аз тогава бях като Фрида, дори не бях годена. Отстъпих го три или четири години по-късно, след нещастieto: отстъпих го поради настойчивите молби на неговата майка.

(Сочи Ди Ноли.)

ДОКТОРЪТ

Майката на господина е била негова сестра, нали?

(Кимва към вратите вдясно, като има пред вид Хенрих IV.)

ДИ НОЛИ

Да, докторе: нашето идване тук е един дълг към моята майка, която загубих преди месец. Вместо да идвам тук — аз и тя

(сочи Фрида)

трябваше да сме на сватбено пътешествие...

ДОКТОРЪТ

Разбирам! И щяхте да сте заети със съвсем друг вид грижи!

ДИ НОЛИ

Какво да се прави! Тя почина с твърдата вяра в скорошното оздравяване на обичния си брат.

ДОКТОРЪТ

Бихте ли могли да ми кажете, моля ви, какви признаци ѝ даваха основание да вярва?

ДИ НОЛИ

Изглежда, някакви негови думи, казани малко преди майка ми да почине.

ДОКТОРЪТ

Нещо, казано от него? Така, така... За бога... Да се узнаят неговите думи, би било много полезно!

ДИ НОЛИ

Ах, не зная какво са говорили! Известно ми е само, че майка ми се върна от своето последно посещение разтревожена. Изглежда, той е бил изключително нежен, сякаш е предчувствувал близката ѝ кончина. Вече на смъртното легло, тя ме накара да обеща, че няма да го изоставя, че ще се грижа да бъде преглеждан, посещаван...

ДОКТОРЪТ

Така... Много добре. Но нека видим, нека видим най-напред... Понякога най-дребните наглед причини... И тъй, този портрет...

МАРКИЗА МАТИЛДА

Боже господи! Господин докторе, не смятам, че трябва да му се придава толкова голямо значение. Портретът ми направи впечатление, защото от много години не бях го виждала.

ДОКТОРЪТ

Но моля ви, моля ви... Не се вълнувайте. Имайте малко търпение...

ДИ НОЛИ

Точно тъй! Портретът си стои там от петнадесетина години...

МАРКИЗА МАТИЛДА

Повече! Навършват се вече над осемнадесет години!

ДОКТОРЪТ

Моля за извинение: та вие не знаете какво искам да ви попитам! Аз много, много разчитам на двата портрета, рисувани навярно преди известната — и нещастна — езда, нали тъй?

МАРКИЗА МАТИЛДА

Да, разбира се.

ДОКТОРЪТ

Когато той следователно е бил напълно на себе си — ето това исках да кажа! Той ли ви предложи да се нарисуват тези портрети!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Съвсем не, докторе! Мнозина от нас — участниците в ездата, искаха да им нарисуват портрети! Тъй, за спомен от ездата.

БЕЛКРЕДИ

И аз пожелах да ми нарисуват портрет, в ролята на Карл Анжуйски.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Това беше тъкмо когато костюмите бяха завършени.

БЕЛКРЕДИ

Знаете ли защо: някой предложи да съберем — като в картинна галерия, всички портрети в салона на вилата, където организирахме

ездата. Но после всички пожелаха да си задържат портретите.

МАРКИЗА МАТИЛДА

А моя портрет, както вече ви казах, аз го дадох — без особени съжаления, — защото неговата майка...

(Сочи Ди Ноли.)

ДОКТОРЪТ

Известно ли ви е дали сам той не го е пожелал?

МАРКИЗА МАТИЛДА

О, не зная! Може би... Или сестра му, желяейки любезно да подпомогне...

ДОКТОРЪТ

Нещо друго, нещо друго! А хрумването за организиране ездата негово ли беше?

БЕЛКРЕДИ

(прекъсва ги)

Не, не. Идеята беше моя, моя беше!

ДОКТОРЪТ

Но, моля ви...

МАРКИЗА МАТИЛДА

Не му обръщайте внимание, докторе. Хрумването беше на бедния Беласи.

БЕЛКРЕДИ

Какъв Беласи!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(на доктора)

Граф Беласи, който почина, бедният, два или три месеца по-късно.

БЕЛКРЕДИ

Как тъй, нали Беласи го нямаше, когато...

ДИ НОЛИ

(отегчен от заплахата за нова разправия)

Извинете, докторе, толкова ли е необходимо да се установи чия е била идеята?

ДОКТОРЪТ

Ами да, би ми послужило...

БЕЛКРЕДИ

Но идеята беше моя! И таз добра! Защо оспорвате? Извинете — аз няма защо да се гордея с нея, като знаем какви бяха последствията. Вижте как стана всичко, докторе! Прекрасно си спомням: една вечер в началото на ноември бях в Клуба. Разлиствах някакво немско илюстрирано списание. (Гледах само картинките, разбира се, защото не зная немски.) На една картина беше изобразен императорът, в някакъв си град, където бил студент.

ДОКТОРЪТ

Бон. Бон.

БЕЛКРЕДИ

Добре, Бон. Той беше на кон, натруфен в ония странни костюми на старите студентски сдружения в Германия. Заобиколен бе от свита благородни студенти, и те на коне и в костюми. И моето хрумване се породило тъкмо от тази гравюра. Трябва да знаете, че в Клуба замисляхме някакъв маскарад за приближаващия карнавал. Предложих да възпроизведем тази историческа кавалкада. Историческа само на думи — всъщност вавилонско стълпотворение. Всеки от нас трябваше да си избере коя личност ще представя, от една или друга епоха: крал, император или княз заедно със своята дама — кралица, императрица, и

тя на кон. Естествено конете трябваше да бъдат нагиздени и оседлани също според обичаите на съответната епоха. Предложението ми бе прието.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Мене ме покани Беласи.

БЕЛКРЕДИ

Ако ви е казал, че идеята е негова, значи, незаконно си е присвоил това право. А той, както ви казвам, изобщо не беше онази вечер в Клуба, когато направих предложението си. Както впрочем и той не беше!

(Намеква за Хенрих IV.)

ДОКТОРЪТ

И тъй, значи, той сам избра да представи образа на Хенрих IV?

МАРКИЗА МАТИЛДА

Да, защото аз, поради моето собствено име и без много да се замисля, избрах да бъда маркиза Матилда Тосканска.

ДОКТОРЪТ

Аз... не... Не разбирам твърде връзката...

МАРКИЗА МАТИЛДА

И аз самата отначало не разбрах, когато го чух да ми отговаря, че ще бъде в краката ми, както Хенрих IV в Каноса. Вярно, знаех за Каноса, но да си призная, не си спомнях добре историческите подробности. И дори когато прегледах историята, за да се подготвя за ролята си, странно впечатление ми направи обстоятелството, че се оказах вярна и ревностна приятелка на папа Григорий VII, който води жестока борба с немската империя. Но много добре тогава разбрах и защо, след като си бях избрала образа на неговата непримирима неприятелка, той — в ролята на Хенрих IV — пожела да бъде близо до мен по време на ездата.

ДОКТОРЪТ

Аха! Защото може би...

БЕЛКРЕДИ

Боже мой, докторе, ами защото той тогава безмилостно я ухажваше и тя

(сочи Маркизата)

естествено...

МАРКИЗА МАТИЛДА

(засегната, разпалено)

Естествено, точно тъй! Тогава повече от всякога — „естествено“!

БЕЛКРЕДИ

(сочи я)

Не можеше да го понася!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Не е вярно! Не ми беше неприятен! Дори напротив! За мене е достатъчно човек да се държи сериозно...

БЕЛКРЕДИ

(продължава нейното изречение)

И да ви дава крещящо доказателство за своята глупост!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Не, драги! В този случай не! Защото той съвсем не беше глупак като вас.

БЕЛКРЕДИ

Аз никога не съм се държал сериозно!

МАРКИЗА МАТИЛДА

О, зная много добре! Но с него шегите бяха невъзможни.

(С друг тон се обръща към Доктора.)

Случва се, драги докторе, сред хилядите нещастия на нас жените да срещнем понякога очи, които ни гледат преизпълнени с обещание за трайно чувство!

(Избухва в писклив смях.)

Нищо по-смешно! Ако мъжете можеха да се видят, да видят как изглежда това тяхно „трайно“ чувство!... Винаги ме е разсмивало! А тогава повече от всякога. Ала трябва да направя едно признание: мога да си позволя, след като са минали толкова години. Когато му се изсмях така, то беше и от страх. Защото може би на обещанието на неговите очи можеше да се вярва. Ала би било твърде опасно.

ДОКТОРЪТ

(съсредоточава се с жив интерес)

Тъй, тъй... Това много ме интересува. Твърде опасно ли?

МАРКИЗА МАТИЛДА

(с лекота)

Именно защото той не беше като другите! И като се има пред вид, че и аз... да, ех, нека кажа, съм... Съм малко тъй... Да си кажа истината, повече, отколкото трябва...

(търси по-скромна дума)

нетърпима, точно така, нетърпима към всичко улегнало и досадно! Но тогава бях твърде млада, разбирате ли? И при това жена: трябваше да си дръпна юздите. За това трябваше смелост, каквато, знаех, не притежавам. И му се изсмях. Изпълнена с угризения, дори с истинско недоволство от себе си, също и за това, че моят смях се смесваше със смеховете на всички останали — на глупаците, които му се подиграваха.

БЕЛКРЕДИ

Горе-долу като мене.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Вие, драги мой, ги карате да ви се смеят с гримаса на презрение, докато той — обратното! Разликата е голяма! И после, на вас ви се смеят в лицето!

БЕЛКРЕДИ

Аз пък мисля, че тъй е по-добре, отколкото зад гърба.

ДОКТОРЪТ

Да се върнем на въпроса, на въпроса! Значи, той си беше вече малко екзалтиран?

БЕЛКРЕДИ

Да, но по особен начин, докторе!

ДОКТОРЪТ

В какъв смисъл!

БЕЛКРЕДИ

Разбирате ли, бих казал... студен...

МАРКИЗА МАТИЛДА

Какъв ти — „студен“! Вижте, докторе. Вярно, беше малко странен, но тъкмо защото силно изживяваше: дори беше необуздан!

БЕЛКРЕДИ

Не казвам, че се е преструвал на екзалтиран. Напротив, често беше наистина екзалтиран. Ала аз бих могъл да се закълна, докторе, че той сам съзнаваше това, докато изживяваше. Там е цялата работа. И вярвам, тъй беше с най-искрените му и непринудени изживявания. Ще кажа нещо повече: сигурен съм, че тъкмо поради тази особеност той страдаше. От време на време избухваше в твърде комичен гняв срещу себе си.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Това е вярно.

БЕЛКРЕДИ

(към маркиза Матилда)

Можете ли да обясните защо?

(Към Доктора.)

Според мене внезапно разбиране на това, което преживява изведнъж, го отдалечаваше от самото изживяване. То започваше да му се струва — не казвам престорено, защото беше искрено — но като нещо, което тъкмо в този миг трябва да се оцени... Как да кажа? Той трябваше да даде някаква стойност на своето съзнателно действие, за да замести топлината на естествеността, която чувствуваше, че губи в този миг. И затова импровизираше, преувеличаваше, увличаше се, именно забравяше се, тъкмо за да не зашемети и да не вижда повече. Тогава изглеждаше непостоянен, лекомислен, дори понякога — смешен.

ДОКТОРЪТ

Кажете ми сега... Той необщителен ли беше??

БЕЛКРЕДИ

Ни най-малко! Общуваше охотно! Обичаше да поставя на сцената живи картини, танци, да организира благотворителни представления... Ей тъй, уж на шега. Но беше добър актьор, знаете ли?

ДИ НОЛИ

Лудостта му го превърна в ужасен и превъзходен актьор!

БЕЛКРЕДИ

И то още от първия миг! Представете си, когато стана нещастieto, след като той падна от коня...

ДОКТОРЪТ

Падна на тила си, нали?

МАРКИЗА МАТИЛДА

Ах, какъв ужас! Беше до мене! Видях го между копитата на коня, който внезапно се вдигна на задните си крака...

БЕЛКРЕДИ

Но ние отначало и не помислихме, че се е ударил зле. Вярно, стана малко забавяне и безредие в шествието, всички искаха да видят какво се е случило, но той беше вече вдигнат и отнесен във вилата.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Знаете ли — наглед нищо! Нямахте дори най-малка рана! Дори капка кръв нямаше!

БЕЛКРЕДИ

Мислехме, че е само припаднал...

МАРКИЗА МАТИЛДА

Но след два часа, когато...

БЕЛКРЕДИ

Да, когато се появи в салона на вилата, тъкмо това исках да кажа.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Ах, лицето му, какво беше лицето му! Аз веднага разбрах!

БЕЛКРЕДИ

Нищо подобно! Не говорете така! Никой нищо не забеляза, разбирате ли, докторе?

МАРКИЗА МАТИЛДА

Разбира се! Защото всички бяхте като луди!

БЕЛКРЕДИ

Всеки играеше ролята си! Наистина — вавилонско стълпотворение!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Докторе, можете ли да си представите какъв ужас ни обхвана, когато разбрахме, че той, за разлика от другите, играе ролята си сериозно?

ДОКТОРЪТ

Защо, и той ли беше между вас тогава?

БЕЛКРЕДИ

Да, разбира се! Дойде сред нас! Помислихме, че се е съвзел, че играе ролята си както другите, като всички нас... И по-добре от нас, защото — казвам ви — той беше много добър актьор. Изобщо мислехме, че се шегува!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Започнаха да го бичуват...

БЕЛКРЕДИ

И тогава... Той беше въоръжен (както подобава на крал), измъкна сабята и се хвърли срещу двамина. Всички преживяхме мигове на ужас!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Никога няма да забравя тази сцена! Нашите маскирани лица, разкривени внезапно от появата на ужасната негова маска, която вече не беше маска, а самото Безумие!

БЕЛКРЕДИ

Хенрих IV! Самият Хенрих IV, в миг на гневно избухване!

МАРКИЗА МАТИЛДА

На мене ми се струва, че навярно е повлияла натрапчивата мисъл за този маскарад, натрапчива мисъл, която повече от месец го владя. Каквото и да вършеше, той беше вечно под влияние на тази натрапчива мисъл.

БЕЛКРЕДИ

Какви ли източници не проучи, за да се подготви. До най-малките подробности... До дреболиите...

ДОКТОРЪТ

Ах, обяснимо е! Онова, което е било натраплива временна идея, се е фиксирало посредством падането и удара в тила, който е обусловил мозъчна повреда. И от временна — натрапливата идея е станала трайна. Тъй човек може изведнъж да се видиоти или да полудее.

БЕЛКРЕДИ

(към Фрида и Ди Ноли)

Виждате ли какви работи стават, дечица?

(На Ди Ноли.)

Ти беше на четири или пет годинки.

(На Фрида.)

Майка ти смята — заела си й мястото в портрета, ала на времето тя не е и мислила, че ще се появиш на този свят... Аз вече съм с посивели коси, а той — ето го там —

(сочи портрета)

паф! — един удар в тила — и не е мръднал оттам: останал си е Хенрих IV.

ДОКТОРЪТ

(който междуременно е постоял вглъбен и замислен, вдига и разперва ръце пред лицето си, сякаш за да привлече вниманието на другите, и се готви да даде своето научно обяснение)

И тъй, значи, уважаеми господа: станало е именно следното...

Ала внезапно по-близката до рампата врата вдясно се отваря и оттам влиза Бертолко с разстроено лице.

БЕРТОЛДО

(нахлува и заговорва с тон на човек, който повече не може да издържи)

Извинете! Извинете! Може ли?...

(Ала като вижда, че появяването му предизвиква недоумение, внезапно спира.)

ФРИДА

(с вик на уплаха, като се прикрива)

О, господи! Ето го!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(уплашена се дръпва с вдигната ръка, за да не вижда)

Той ли е? Той ли е?

ДИ НОЛИ

(веднага)

Не е той! Не е той! Бъдете спокойни!

ДОКТОРЪТ

(удивен)

Но тогава кой е?

БЕЛКРЕДИ

Сякаш е някой, изскочил из нашия някогашен маскарад!

ДИ НОЛИ

Той е един от четиримата младежи, които държим тук, за да служат на неговата лудост.

БЕРТОЛДО

Прося извинение, господин маркиз...

ДИ НОЛИ

Никакво извинение! Наредих вратите да са заключени и никой да не влиза тук!

БЕРТОЛДО

Да, господине! Но аз не мога да издържа повече! И моля позволениято ви да си отида!

ДИ НОЛИ

Аха! Вие сте онзи, който трябваше да постъпи на служба тази сутрин?

БЕРТОЛДО

Да, господине. И ви заявявам, че не мога да издържа...

МАРКИЗА МАТИЛДА

(към Ди Ноли с искрена покруса)

Значи, не е спокоен, както ти казваше?

БЕРТОЛДО

(веднага)

Не, не е така, госпожо! Не става дума за него, а за тримата мои другари! Вие, господин маркиз, казвате „да служат“? Каква ти служба! Те никому не служат, истинските луди са те! Аз влизам тук за първи път, и вместо да ми помогнат, господин маркиз, те...

От същата врата вдясно влизат Ландолфо и Ариалдо — забързани, разтревожени, ала спират пред прага, преди да се приближат.

ЛАНДОЛФО

Може ли?

АРИАЛДО

Може ли да влезем, господин маркиз?

ДИ НОЛИ

Влизайте! Най-последно, какво става там? Какво правите отгатък?

ФРИДА

Ох, господи! Аз си отивам, отивам си! Страх ме е!

(Понечва да тръгне към изхода вляво.)

ДИ НОЛИ

(веднага я спира)

Чакай, чакай, Фрида!

ЛАНДОЛФО

Господин маркиз, този глупак...

(Сочи Бертолдо.)

БЕРТОЛДО

(протестира)

Аха, не драги мой, покорно благодаря, но аз няма да играя на тази игра повече! Няма да играя!

ЛАНДОЛФО

Как така няма да играеш?

АРИАЛДО

Той всичко развали, господин маркиз, като избяга тук!

ЛАНДОЛФО

Накара го да се разяри! Не можем повече да го задържаме оттатък. Даде нареждане да бъде арестуван и иска веднага да го „съди“, седнал на трона си! Какво да правим?

ДИ НОЛИ

Веднага заключете! Заключете! Идете да заключите онази врата! Ландолфо отива да заключи.

АРИАЛДО

Ордулфо сам няма да може да го задържи...

ЛАНДОЛФО

Чуйте, господин маркиз, не би ли могло веднага да му съобщим за вашето пристигане, та да го отвлечем? Ако господата вече са решили в каква роля ще се представят...

ДИ НОЛИ

Да, да, мислено е за всичко.

(Към Доктора.)

Ако вие, докторе, смятате, че сте в състояние сега да направите визита — да го видите...

ФРИДА

Аз не искам, не искам, Карло! Оттеглям се. И ти, майко, имай милост, ела, ела с мене!

ДОКТОРЪТ

Вижте... дали и сега не е въоръжен?

ДИ НОЛИ

Ами, въоръжен. Нищо подобно, докторе!

(Към Фрида.)

Извинявай, Фрида, ала твоят страх е просто детински! Ти сама пожела да дойдеш...

ФРИДА

Не, не пожелах сама, майка ми ме накара!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(решително)

А аз съм готова! Кажете, какво трябва да правим?

БЕЛКРЕДИ

Чак толкова ли е необходимо да се маскираме?

ЛАНДОЛФО

Необходимо е! За съжаление е необходимо, господине! Нали виждате и ние самите как сме...

(Показва костюма си.)

Горко ви, ако ви види, господа, облечени в съвременни дрехи!

АРИАЛДО

Ще помисли, че се касае за сатанинско превъплъщение.

ДИ НОЛИ

Както на вас — в тези дрехи ви се струват преоблечени те, тъй на него в нашите дрехи ще му се сторим преоблечени ние.

ЛАНДОЛФО

Най-малко, господин маркиз, ще си помисли, че ние сме тук по заповед на смъртния му враг.

БЕЛКРЕДИ

Папа Григорий VII?

ЛАНДОЛФО

Точно той! Казва, че бил „езичник“!

БЕЛКРЕДИ

Папата ли? Не го е казал лошо!

ЛАНДОЛФО

Да, господине. И че възкресявал мъртви! Обвинява го във всички възможни пъклени дела. Ужасно се страхува от него.

ДОКТОРЪТ

Мания за преследване!

АРИАЛДО

Ще изпадне в бяс!

ДИ НОЛИ

(към Белкреди)

Извинявай, ала не е необходимо ти да присъствуваш. Ние ще отидем оттатък. Всъщност достатъчно е докторът да го види.

ДОКТОРЪТ

Как... да остана сам с него?

ДИ НОЛИ

Нали и те ще бъдат там!

(Сочи тримата младежи.)

ДОКТОРЪТ

Не, не... бих желал госпожа маркизата...

МАРКИЗА МАТИЛДА

Да, разбира се! И аз искам да присъствувам! И аз искам да присъствувам! Искам да го видя отново!

ФРИДА

Но защо, мамо? Моля те... Ела с нас!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(властно)

Остави ме да върша каквото желая! За това съм дошла!

(Към Ландолфо.)

Аз ще бъда „Аделаида“, майката.

ЛАНДОЛФО

Отлично. Майката на императрица Берта, отлично! Достатъчно ще е тогава госпожата да си сложи корона на херцогиня и да наметне пелерина, която напълно да я скрие.

(Към Ариалдо)

Върви, върви, Ариалдо!

АРИАЛДО

Почакай, а господинът?

(Сочи Доктора.)

ДОКТОРЪТ

Ах, да... Струва ми се, казахте — аз ще съм епископ... Епископ Хюг от Ключи.

АРИАЛДО

Господинът иска да каже абат? Абат Хюг от Ключии.

ЛАНДОЛФО

Той е идвал вече тук толкова пъти...

ДОКТОРЪТ

(изненадан)

Как тъй е идвал?

ЛАНДОЛФО

Не се страхувайте. Искам да кажа — понеже преобличането като абат Хюг става лесно и бързо...

АРИАЛДО

Сме го използвали и друг път.

ДОКТОРЪТ

Но...

ЛАНДОЛФО

Няма опасност да си спомни. Той обръща внимание по вече на дрехите, отколкото на личностите.

МАРКИЗА МАТИЛДА

О, това е добре дошло и за мене.

ДИ НОЛИ

Ние отиваме, Фрида! Ела, ела с нас, Тито!

БЕЛКРЕДИ

Ах, не: щом тя остава —

(сочи маркизата)

оставам и аз.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Но аз изобщо нямам никаква нужда от вас!

БЕЛКРЕДИ

Не твърдя, че имате нужда. Ще ми бъде драго и аз да го видя. Не е ли разрешено?

ЛАНДОЛФО

Да, може би ще е по-добре да бъдете трима.

АРИАЛДО

Тогава, господинът...

БЕЛКРЕДИ

Гледайте там да измислите лесно преобличане и за мене.

ЛАНДОЛФО

(към Ариалдо)

Сетих се: ключинец.

БЕЛКРЕДИ

Ключинец? Това пък какво е?

ЛАНДОЛФО

Ключийски монах — бенедиктинец в расо. Ще бъдете в свитата на негова святост.

(Към Ариалдо.)

Върви! Върви!

(Към Бертолдо.)

Върви и ти, и днес не се показвай повече!

(Ала щом ги вижда да тръгват.)

Чакайте!

(Към Бертолдо.)

Донеси тук дрехите, които той ще ти даде!

(Към Ариалдо.)

А ти иди веднага да обявиш пристигането на „Херцогиня Аделаида“ и на „Негова святост Хюг от Клюни“. Ясно ли е?

Ариалдо и Бертолдо излизат през първата врата вдясно.

ДИ НОЛИ

Тогава ние се оттегляме.

(Излиза заедно с Фрида през лявата врата.)

ДОКТОРЪТ

(на Ландолфо)

Надявам се, ще му бъде приятно да ме види в ролята на Хюг от Клюни.

ЛАНДОЛФО

Приятно ще му бъде. Бъдете спокоен. Тук негова светлост е бил винаги приеман с голямо уважение. И вие бъдете спокойна, госпожо маркизо. Помнете — само благодарение вашето посредничество след двудневно чакане сред снега, почти вледенен, той е бил допуснат в замъка Каноса при Григорий VII, който не желяел да го приеме.

БЕЛКРЕДИ

Извинете, ами аз?

ЛАНДОЛФО

Вие почтително стойте настрана.

МАРКИЗА МАТИЛДА

(раздразнена и много нервна)

Най-добре ще е да си отидете!

БЕЛКРЕДИ

(тихо, сприхаво)

Вие премного се вълнувате...

МАРКИЗА МАТИЛДА

(гордо)

Такава съм, каквато съм! Оставете ме на мира!

Влиза Бертолдо с дрехите.

ЛАНДОЛФО

(виждайки го да влиза)

Аха, ето дрехите. Тази пелерина за маркизата.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Почакайте да си махна шапката!

(Върши това и я подава на Бертолдо.)

ЛАНДОЛФО

Ще я занесеш оттатък.

(После към Маркизата, като понечва да ѝ сложи корона на херцогиня.)

Разрешете!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Но, за бога, тук няма ли огледало?

ЛАНДОЛФО

Оттатък има.

(Сочи вратата вляво.)

Ако госпожа маркизата пожелае сама да се погрижи...

МАРКИЗА МАТИЛДА

Да, да, по-добре ще е, дайте ми я, сега ще се приготвя.

(Взема си и шапката и излиза с Бертолдо, който носи пелерината и короната. През това време Докторът и Белкреди намятат сами надве-натри бенедиктински раса.)

БЕЛКРЕДИ

Да си кажа правичката, никога не съм предполагал, че ще трябва да ставам бенедиктинец. Не ви ли се струва — то е лудост, която струва доста пара.

ДОКТОРЪТ

Има и толкова други лудости, които също струват... Какво да се прави!

БЕЛКРЕДИ

Е да, щом си готов да похарчиш цяло състояние, за да им служиш...

ЛАНДОЛФО

Да, господине. Оттатък има цял гардероб, все с костюми от епохата, безупречно ушити по древни модели. Това е мое специално задължение — обръщам се към компетентни театрални шивашки работилници. И много пари се харчат.

Маркиза Матилда влиза преоблечена в наметало и корона.

БЕЛКРЕДИ

(веднага, като я съзерцава)

Ах, прекрасна! Наистина царствена!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(вижда Белкреди и избухва в смях)

Ах, боже! Не, не! Махнете се. Вие сте невъзможен! Приличате на щраус, преоблечен като монах!

БЕЛКРЕДИ

Погледнете и доктора!

ДОКТОРЪТ

Ех, какво да се прави...

МАРКИЗА МАТИЛДА

Не, докторът не е чак толкова зле... А вие сте просто смешен!

ДОКТОРЪТ

(на Ландолфо)

Ама, значи, тук приемате много хора?

ЛАНДОЛФО

Зависи. Много пъти той нарежда да му се представи тази или онази историческа личност. И тогава трябва да търсим някой, който да се съгласи. Също и жени...

МАРКИЗА МАТИЛДА

(засегната, но желае да го прикрие)

Ха! Ха! И жени!

ЛАНДОЛФО

Да, по-рано... Много жени...

БЕЛКРЕДИ

(смее се)

Охо! Я виж ти! Маскирани ли?

(Сочи Маркизата.)

Тъй?

ЛАНДОЛФО

Вие разбирате, нали: жени от ония, които...

БЕЛКРЕДИ

Които лесно се съгласяват, разбрах!

(Коварно към Маркизата.)

Внимавайте, за вас става опасно!

Отваря се втората врата вдясно и се показва Ариалдо, който отначало прави таен знак всички разговори в залата да престанат и после тържествено обявява.

АРИАЛДО

Негово императорско величество!

Най-напред влизат двамата пажове, които застават в подножието на трона. После между Ордулфо и Ариалдо, които почтително изостават, влиза Хенрих IV. Той е много бледен мъж, който наближава петдесетте и вече е посивял отзад на темето, докато около слепите очи и над челото изглежда рус поради почти детински несръчно положената боя. А на скулите, сред трагичната бледност на лицето — има грим като на кукла, също тъй очевиден. Над кралската дреха носи расо на покаяник, както в Каноса. Очите му са конвулсивно втрещени, страшни, рязко контрастиращи с цялата му личност на човек, който желае да покаже скромност и разкаяние — показно престорени, защото чувствува, че унижението, на което е подложен, е несправедливо. Ордулфо държи с две ръце императорската корона, Ариалдо — скиптъра с орел и земното кълбо с кръст.

ХЕНРИХ IV

(покланяйки се първо на маркиза Матилда, после на Доктора)

Мадонна... Ваша святост...

(После поглежда Белкреди и понечва да се поклони и нему, но се обръща към Ландолфо, който е наблизко, и го пита полугласно, изпълнен с недоверие.)

Това Пиетро Дамиани ли е?

ЛАНДОЛФО

Не, ваше величество, той е монах от Клюни, придружава абата.

ХЕНРИХ IV

(обръща се отново, съзерцава Белкреди с растяща подозрителност и като забелязва, че последният, объркан и разтревожен, хвърля погледи към маркиза Матилда и към Доктора, сякаш за да търси съвет, изведнъж се изправя и изкрещява)

Той е Пиетро Дамиани! Отче, излишно е да поглеждате херцогинята!

(Внезапно се обръща към маркиза Матилда, сякаш за да предотврати някаква опасност.)

Заклевам ви се, заклевам ви се, мадона, че душата ми промени отношението си спрямо вашата дъщеря! Ще ви изповядам: ако той

(сочи Белкреди)

не беше дошъл да ми попречи от името на папа Александър, щях да я изгоня! Да: имаше и хора, готови да помогнат за това изгонване — например епископът от Майнц, в замяна на сто и двадесет чифлика.

(Поглежда малко объркано Ландолфо и веднага додава.)

Но в този миг аз не трябва да продумвам нищо лошо за епископите.

(Връща се угоднически при Белкреди.)

Много съм ви благодарен сега, повярвайте, Пиетро Дамиани, че ми попречихте! Целият ми живот е изтъкан от унижения: майка ми, Адалберт, Трибур, Гослар — а сега и това расо, което виждате на мене.

(Променя тона внезапно и сякаш през някаква пауза преговаря ролята си на хитрец.)

Няма значение! Яснота на мислите, проникателност, твърдо държане и търпение пред лицето на враждебната съдба!

(После се обръща към всички и казва сериозно и съкрушено.)

Умея да поправам допуснатите грешки: и дори пред вас, Пиетро Дамиани, съм готов да застана смирено!

(Покланя му се дълбоко и остава тъй, сякаш превит под тежестта на тъмно съмнение, което сега се поражда и го кара почти против волята му да прибави със заплашителен тон.)

Ако, разбира се, от вас не е тръгнал безсрамният слух, че моята свята майка Агнеса имала незаконни връзки с епископ Хенрих Аугсбургски!

БЕЛКРЕДИ

(тъй като Хенрих IV продължава да стои превит със заплашително насочен показалец към него, поставя ръце на гърдите си и почва да отрича)

Не... Не от мен... Не...

ХЕНРИХ IV

(изправя се)

Нали наистина — не сте вие? Каква низост?

(Разглежда го известно време и после казва.)

Не вярвам да сте способен на това.

(Приближава се към Доктора и го подръпва за ръкава, като намигва хитро.)

„Те“ са виновни и в този случай! Винаги „те“ — ваша светлост!

АРИАЛДО

(тихо, с въздишка, сякаш за да подсказже на Доктора)

Да, разбира се, епископите похитители.

ДОКТОРЪТ

(влиза в ролята си, обърнат към Ариалдо)

Да, те... ония...

ХЕНРИХ IV

Те бяха ненаситни! Едно клето дете, монсиньоре... То прекарва времето си в игри дори и когато, без да го съзнава, е крал. Бях на шест години и ме похитиха от моята майка. Срещу нея си послужиха с мене, без да съзнавам това, и срещу интересите на самата династия! Те оскверниха всичко, крадоха, грабиха, един от други по-алчни — Анон повече от Стефан, Стефан повече от Анон!

ЛАНДОЛФО

(полугласно, ласкаво, за да му напомни)

Ваше величество...

ХЕНРИХ IV

(веднага се извъръща)

Ах, да! В този миг не трябва да злословя срещу епископите. Ала този позор върху майка ми минава всяка граница!

(Поглежда маркизата и се разнежва.)

И не мога дори да я оплаквам, мадона. Обръщам се към вас, вие, която би трябвало да притежавате майчина утроба. Дойде да ме навести от своя манастир преди около месец. Казаха ми, че е мъртва.

(Подчертана пауза, изпълнена с преживяване. После се усмихва печално.)

Не мога да я оплаквам, защото, ако сега вие сте тук, а аз облечен така,

(сочи расото, което е облякъл)

това означава, че съм на двадесет и шест години.

АРИАЛДО

(почти полугласно, деликатно, за да го утеша)

И че тя следователно е жива, ваше величество!

ОРДУЛФО

(като по-горе)

Все още в своя манастир.

ХЕНРИХ IV

(обръща се да ги погледне)

Да, да. И аз мога, значи, да отложа за по-късно моята скръб.

(Показва на Маркизата, почти кокетно, боядисаната част на косите си.)

Вижте: още съм рус...

(После тихичко, поверително.)

Заради вас. Аз самият нямах нужда. Ала външните белези не са безполезни. Те бележат времето, нали, монсиньоре?

(Приближава се до Маркизата и наблюдава косите ѝ.)

Охо, но виждам, че и вие, херцогиньо...

(Намига и прави изразителен жест с ръка.)

Ех, италианка...

(Сякаш иска да каже: „лицемерка“, но без сянка на възмущение, презрение, дори в думите му се чувствува лукаво възхищение.)

Да ме пази бог от проява на възмущение и учудване! — Прищевки! — Никой не иска да признае онази тъмна и неутолима сила, която ограничава нашата воля! Но нали човек се ражда, нали човек умира? Вие, монсиньоре, искали ли сте да се родите? Аз — не. И между тези две случайности — раждането и смъртта — и двете

независими от нашата воля, колко много неща се случват, неща, които бихме желали да не се случват и с които се примиряваме с нежелание!

ДОКТОРЪТ

(обажда се, колкото да каже нещо, докато внимателно го разглежда)

Ех, да, за съжаление е така!

ХЕНРИХ IV

А когато откажем да се примирим, изскачат наяве прищевките. Една жена иска да стане мъж, старец иска да стане младеж... Никой от нас не лъже или се преструва! Какво да се прави, всеки от нас се е вкопчил искрено в някаква представа за себе си. Ала докато вие здраво се държите с две ръце за вашето свято расо, монсиньоре, оттук из ръкавите ви се изплъзва, изплъзва, измъква се като змия нещо, което не забелязвате. Животът, монсиньоре! И се изненадвате, когато го видите да се изправя пред вас, изплъзнал се от вас. И тогава изпитвате раздражение и гняв срещу самите вас или пък угризения. Ах, ако знаехте с колко много угризения съм се срещал. С това лице, което беше мое собствено, но тъй ужасно, че не можех да го погледна...

(Отново се приближава към Маркизата.)

На вас не се ли е случвало, мадона? Вие наистина ли си спомняте да сте били все същата? Ох, господи, но един ден... Как, как успяхте да извършите онова...

(тъй остро я гледа в очите, че тя почти припада)

да „онова“, именно! Нали ме разбирате? О, бъдете спокойна, аз никому няма да го разкрия! А вие, Пиетро Дамиани, как можете да бъдете приятел на такъв човек...

ЛАНДОЛФО

(полугласно)

Ваше величество...

ХЕНРИХ IV

(веднага)

Не, не! Няма да го назова! Зная — вие едва ще понесете това!

(Обръща се към Белкреди някак мимоходом.)

Какво мнение, кажете де, какво мнение имахте за него?... И все пак вярно е, че всички ние продължаваме да се държим за нашата представа, както човек, остарявайки, продължава да си боядисва косите. Какво значение има, че тази боя не представлява за вас истинският цвят на моите коси? Вие, мадона, сигурно ги боядисвате не за да лъжете другите, нито да мамите вас самата; а за да заблудите мъничко — но наистина мъничко — вашия собствен образ пред огледалото. Аз го правя за смях. Вие го правите сериозно. Но, уверявам ви, колкото и да е сериозно, и вие сте маскирана, мадона, и ви го казвам не заради достойната диадема, която украсява челото ви и на която се покланям, или заради вашата мантия на херцогиня. Не, аз имам пред вид вашите руси коси, които някога сте харесвали — спомен, който искате да закрепите изкуствено; или спомена за вашите тъмни коси, ако сте били тъмнокоса: образът на вашата младост, който бяга. А у вас, Пиетро Дамиани, споменът за това, което сте били, за онова, което сте вършили, сега, изглежда, е останал като кошмар, нали така? А също и за мене — като сън... Такава необяснима действителност... Какво да се прави! Не бива да се учудваме, Пиетро Дамиани, тъй ще бъде и утре с днешния ни живот!

(Внезапно се разгневява и сграбчва расото, което е облякъл.)

Това расо тук!

(С почти жестока радост понечва да го разкъса, докато Ариалдо и Ордулфо веднага притичват уплашено, за да го възпрат.)

Ах, за бога!

(Отдръпва се назад и като сваля расото си, им извиква.)

Утре, в Бресаноне, двадесет и седем немски и ломбардски епископи ще подпишат заедно с мен детронирането на папа Григорий VII, който не е първосвещеник, а лъжлив монах!

ОРДУЛФО

(заедно с другите двама го заклева да мълчи)

Ваше величество, ваше величество, за бога!

АРИАЛДО

(кани го с жестове да си сложи отново расото)

Внимавайте какво говорите!

ЛАНДОЛФО

Монсиньорът е тук заедно с херцогинята, за да посредничат във
ваша полза!

(И скришом прави настоятелни жестове към Доктора веднага да каже нещо.)

ДОКТОРЪТ

(объркан)

Ах, вижте... да... Тук сме, за да посредничим...

ХЕНРИХ IV

(вече се е разкалял, почти уплашен, оставя се тримата да му поставят отново расото и с конвулсивни движения на ръцете се загръща с него)

Прошка... да, да... Прошка, прошка, монсиньоре, прошка,
прошка, мадона! Чувствувам, заклевам се, чувствувам цялата тежест
на анатемата!

*(Превива се, като се хваща за главата, сякаш очаква нещо да го смаже. Известно време
остава така, после с друг глас, макар и в същата поза, казва тихо, поверително на Ландолфо,
Ариалдо и Ордулфо.)*

Но аз не зная защо днес не умея да се показвам смирен пред ония
там.

(И посочва, сякаш тайно, Белкреди.)

ЛАНДОЛФО

(полугласно)

Ала защо ваше величество упорито вярва, че това е Пиетро
Дамиани, докато той е съвсем друг човек!

ХЕНРИХ IV

(поглежда го със страх)

Не е ли Пиетро Дамиани?

АРИАЛДО

Не, не е. Той е един беден монах, ваше величество!

ХЕНРИХ IV

(скръбно, като въздиша отчаяно)

Ех, никой от нас не може да преценява действията си, когато постъпва по инстинкт... Може би вие, мадона, ще успеете по-добре да ме разберете, защото сте жена. Сега преживяваме един тържествен и решителен момент. Вижте, бих могъл в този миг, докато говоря с вас, да приема помощта на ломбардските епископи, да пленя папата, като го нападна тук в замъка, да изтичам в Рим и да избира там един антипапа, да протегна ръка за съюз с Робер Гискар, Григорий VII ще бъде загубен! Противопоставям се на изкушението и, повярвайте — постъпвам мъдро. Чувствувам полъха на епохата и признавам царствеността на оня, който умее да бъде такъв, какъвто трябва: достоен папа. Ще ми се смеете ли сега, като ме виждате облечен тъй? Това би значило всички да сте глупаци, значи, да не разбирате политическата мъдрост, която ми подсказва да нося сега тези дрехи на покаяние. Аз ви заявявам, че ролите утре могат да се преобърнат. И какво ще правите вие тогава? Дали ще се смеете на папата в ролята му на затворник? Не. Ще бъдем квит. Днес аз съм маскиран като покаяник, утре той — като затворник. Ала горко на оня, който не умее да носи своята маска било на крал, било на папа. Макар че без съмнение той сега е премного строг към мене! Помислете си, мадона, че Берта, вашата дъщеря, към която, повтарям ви, моето отношение е променено,

(обръща се внезапно към Белкреди и изкрещява в лицето му, сякаш той е отрекъл това)

променено, променено поради любовта и предаността, която съумя да прояви в този ужасен момент!

(Прекъсва своя гневен изблик и прави усилие да се сдържи, като издава отчаян гърлен вопъл. После се обръща с нежно и скръбно смирение към Маркизата.)

Тя дойде с мене, мадона, и е долу на двора. Пожела да ме последва като просякиня и е замръзнала, замръзнала: стоя две нощи на открито, на снега! Вие сте нейна майка! Навярно цялото ви същество и милосърдие се вълнуват и ще измолите заедно с него

(сочи Доктора)

опрощение от папата: нека ни приеме!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(трепереща, със слаб гласец)

Но да, да, веднага...

ДОКТОРЪТ

Тъй ще направим, тъй...

ХЕНРИХ IV

И още нещо! И още нещо!

(Извиква ги край себе си и тихо, много поверително им съобщава.)

Не е достатъчно да ме приеме. Знаете, че той може всичко — повтарям, „всичко“! Той умее да събужда дори мъртъвците!

(Удря си гърдите.)

Ето ме тук! Вие ме виждате! И няма магьосничество, което да му е непознато. И тъй, ваша святост, мадона, истинската ми присъда е тази — или онази — погледнете,

(сочи портрета си на стената, едва ли не изпълнен със страх)

че не мога да се откъсна от това чародейство. Сега се покаявам и заклевам ви се, че покаяник ще остана, докато той не ме приеме. Ала после вие двамата, след като той си оттегли анатемата, ще трябва да измолите каквото искам от папата. Той е в състояние да ме откъсне оттам

(отново сочи портрета)

и да ми разреши да живея цялостно бедния мой живот, от който съм изключен... Човек не може вечно да е на двадесет и шест години, мадона! Аз ви умолявам и заради вашата дъщеря: за да съумея да я

обичам, както тя заслужава, тъй благоразположен, както съм сега, разнежен като сега от нейната милост. Ето. Тъй. Аз съм във вашите ръце...

(Покланя се.)

Мадона! Монсиньоре!

Покланяйки се, понечва да се оттегли през вратата, откъдето е влязъл, ала забелязва, че Белкреди, който се е поприближил, за да чува, обръща глава към дъното, и като предполага, че той иска да му открадне императорската корона, оставена на престола, сред изненадата и объркването на всички изтичва, взема я и я скрива под расото си. С хитра усмивка на очите и устните си отново неколкократно се покланя и излиза. Маркизата е тъй развълнувана, че внезапно се отпуска на един стол почти в несвяст.

Завеса

ВТОРО ДЕЙСТВИЕ

Друга зала, съседна на тронната, мебелирана със старинни, строги мебели. Вдясно, на около две педи от земята, се издига нещо, подобно на вестибюлче, оградено с парапет на колонки, чиято цялост е нарушена встрани, където има две стъпала за влизане във вестибюлчето. В това вестибюлче има маса с пет стилни стола: един начело и по два отстрани. Изходът е в дъното. Вляво два прозореца гледат към градината. Вдясно врата към тронната зала. Късен следобед през същия ден. На сцената са Маркиза Матилда, Докторът и Тито Белкреди. Продължават някакъв разговор, но Маркиза Матилда се държи настрана. Тя е мрачна, явно отегчена от онова, което приказват другите двама, ала в същото време не може да не слуша, защото състоянието, в което се намира, я кара да проявява интерес към всичко въпреки волята ѝ. Тя не може да се съсредоточи и да обмисли някакво намерение, по-силно от нея, което ѝ е хрумнало и я изкушава. Думите на другите двама привличат вниманието ѝ, защото тя инстинктивно чувства нужда да бъде възпряна тъкмо в тоя миг.

БЕЛКРЕДИ

Може би, може би имате право, драги докторе, но моето впечатление беше именно такава.

ДОКТОРЪТ

Не мога да отрека категорично, но смятам — просто тъй ви се е сторило...

БЕЛКРЕДИ

Извинете: но той дори го каза, и при това твърде ясно!

(Обръща се към Маркизата.)

Не е ли истина, маркизо?

МАРКИЗА МАТИЛДА

(разсеяно, като се обръща)

Какво казахте?

(После добавя, не желаейки да изрази съгласие.)

Ах, да... Ала не поради причината, която вие си въобразявате.

ДОКТОРЪТ

Той имаше пред вид дрехите, които бяхме навлекли — нейното наметало,

(сочи Маркизата)

нашите бенедиктински раса. Всичко това беше просто детинско.

МАРКИЗА МАТИЛДА

(внезапно, като отново се обръща възмутена)

Детинско? Какво говорите, докторе?

ДОКТОРЪТ

В известен смисъл, да! Моля ви, оставете ме да говоря, госпожо маркизо. Ала, от друга страна, всичко е много по-сложно, отколкото човек може да си въобрази.

МАРКИЗА МАТИЛДА

За мене пък е съвсем ясно.

ДОКТОРЪТ

(със снизходителна усмивка на познавач към неспециалисти)

Ех, да! Грябва да се познава особената психология на лудите, съгласно която, обърнете внимание, може да сме сигурни, че един луд прекрасно е забелязал предрешването на околните, да го приема за такова и въпреки това, уверявам ви, да му вярва точно както децата вярват в играта. За тях тя е в същото време и действителност. Затова казах — детинско. Но в същото време то е изключително сложно. В смисъл, че той трябва да се вижда пред самия себе си като образ: тъкмо като онзи свой образ там!

(Сочи наляво, към тронната зала, където е портретът.)

БЕЛКРЕДИ

Той сам го каза!

ДОКТОРЪТ

Точно тъй, отлично! Един образ, към който са се прибавили други образи — нашите, ясно ли е? И ето — той, в своето болезнено бълнуване — което е остро и ясно, — веднага е доловил разликата между неговия образ и нашите: тоест, че в нашите образи, в нас има някаква преструвка. И прояви недоверие. Всички луди са въоръжени с едно вечно бдително недоверие. И това е всичко! На него, естествено, нашата игра, в отговор на неговата, му се е сторила продиктувана не от милосърдие. И затова пък на нас неговата игра се стори толкова потрагична, колкото повече той, тласкан от недоверието си — ясно ли ви е, — се стараеше едва ли не предизвикателно да ни я представи тъкмо като игра. Той пожела да ни покаже като игра и своето собствено бълнуване, като ни се яви с малко боя по слепите очи и бузите и като заяви, че уж нарочно, на шега, си бил сложил тази боя!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(отново избухва)

Не! Не е тази причината, докторе! Не е тази! Не е тази.

ДОКТОРЪТ

Как да не е тази?

МАРКИЗА МАТИЛДА

(решително, енергично)

Аз съм съвсем сигурна — той ме е познал!

ДОКТОРЪТ

Не е възможно... Не е възможно...

БЕЛКРЕДИ

(едновременно с него)

Ами! Нищо подобно!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(още по-енергично, почти въвн от себе си)

Позна ме, уверявам ви. Когато се приближи да ми говори отблизо и ме погледна в очите, да, именно впи поглед в очите ми — ме позна!

БЕЛКРЕДИ

Но нали говореше за вашата дъщеря...

МАРКИЗА МАТИЛДА

Не е вярно! За мене, за мене говореше!

БЕЛКРЕДИ

Да, може би, когато спомена...

МАРКИЗА МАТИЛДА

(веднага без всякакъв срам)

За моите боядисани коси! Ала не забелязахте ли, веднага додаде „или спомена за вашите тъмни коси, ако сте били тъмнокоса“. Той си спомни отлично, че „тогава“ аз бях тъмнокоса.

БЕЛКРЕДИ

Хайде, хайде!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(без да го слуша, обръща се към Доктора)

Моите коси, докторе, в действителност са естествено тъмни, като косите на дъщеря ми. И затова той започна да говори за нея!

БЕЛКРЕДИ

Но нали той не познава вашата дъщеря! Нали никога не са се виждали!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Тъкмо затова! Ах, нищо не разбирате! Под моята дъщеря той разбира мен самата, такава, каквато бях тогава!

БЕЛКРЕДИ

Охо, неговата болест е заразителна. И вие сте се заразили!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(тихо, презрително)

Заразителна! Глупак!

БЕЛКРЕДИ

Извинете, вие някога били ли сте негова жена? Вашата дъщеря в неговото бълнуване е неговата съпруга: Берта от Суза.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Точно така! Защото аз, без да съм тъмнокоса, каквато ме помни, а такава — руса, му се представих като Аделаида, майката. Дъщеря ми за него не съществува — той никога не я е виждал — вие сам го казахте. Тогава как може той да знае дали е тъмнокоса или руса?

БЕЛКРЕДИ

Но той каза тъмнокоса ей тъй, изобщо, боже мой! Просто искаше да каже тъмнокоса или руса — имаше пред вид всяка жена, която иска да задържи спомена от младостта в цвета на косите си! А вие както обикновено почвате да фантазирате! Докторе, тя твърди, че не трябвало да дойда тук, а всъщност тя не е трябвало да идва!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(съкрушена за миг от забележката на Белкреди, остава замислена, но бързо се съвзема и е раздразнена, защото е несигурна)

Не... Не... Той говореше за мене... Винаги е говорил за мене, с мене и на мене...

БЕЛКРЕДИ

Но чуйте, моля ви! Той не ме остави дори за миг на спокойствие, а вие твърдите, че бил говорил все за вас. А дали не ви се е сторило, че намеква за вас и когато говореше с Пиетро Дамиани!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(предизвикателно, сякаш разкъсвайки юздите на общоприетия тон)

А защо не? Я кажете, защо веднага, още от първия миг, той почувствува неприязън към вас, и само към вас?

От тона на този въпрос трябва да проличи почти красноречиво отговорът: „Защото разбра, че вие сте мой любовник!“ Белкреди долавя това толкова добре, че остава объркан, глупаво ухилен.

ДОКТОРЪТ

Моля за извинение, причината може да е в обстоятелството, че му бе съобщено само за посещението на херцогиня Аделаида и на абата от Ключи. Срещайки трети посетител, за когото не е предизвестен и като се има пред вид неговата подозрителност...

БЕЛКРЕДИ

Точно така! Неговото вечно недоверие го накара да види в мене неприятел: Пиетро Дамиани! Ала тя си е втълпила, че я бил познал.

МАРКИЗА МАТИЛДА

По това няма съмнение! Очите му го показаха, докторе: знаете, има погледи, които не оставят никакво съмнение! То беше само миг, какво повече да кажа?

ДОКТОРЪТ

Не е изключено — миг на просветление...

МАРКИЗА МАТИЛДА

Да, може би е така! И затуй неговите думи ми се сториха изпълнени със съжаление за неговата и моята младост, за ужасната случка, която го е задържала там, в онази маска, от която не може повече да се отскубне и от която той иска, иска да се освободи!

БЕЛКРЕДИ

Точно тъй! За да може да обича вашата дъщеря. Или вас — както си въобразявате, — понеже е разнежен от вашето състрадание.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Коего към него е безгранично, моля ви да повярвате!

БЕЛКРЕДИ

То се вижда, мадона! Толкова голямо е, че един чудотворец би очаквал без съмнение да стане чудото.

ДОКТОРЪТ

Ще разрешите ли и аз сега да се изкажа? Аз не правя чудеса, защото съм лекар, а не чудотворец. Много внимателно слушах онова, което той говореше, и повтарям, че еластичността на аналогическите му връзки, която е характерна за всички състояния на делириум, у него е твърде очевидна и — как да кажа? — твърде отпусната. С една дума, елементите на неговия делириум не се крепят здраво един за друг. Струва ми се, той с усилие се задържа в образа, който е облякъл, поради резки сепвания, които го изтръгват не от едно състояние на начална апатия — и това е много успокоителен симптом, — но по-скоро от едно болезнено състояние на меланхолична замисленост, която доказва една... да, наистина значителна мозъчна дейност. Подчертавам — много успокоителен признак. И затова, ако разтърсващата изненада, която сме замислили...

МАРКИЗА МАТИЛДА

(обръщайки се към прозореца, с тон на болна, която се оплаква)

Но защо автомобилът не се връща? Минаха повече от три часа и половина...

ДОКТОРЪТ

(слисан)

Маркиза Матилда, какво казвате?

МАРКИЗА МАТИЛДА

Автомобилът, докторе! Минаха повече от три часа и половина!

ДОКТОРЪТ

(вади и поглежда часовника)

Охо, дори повече от четири часа.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Трябваше да бъде тук преди половин час. Но както винаги...

БЕЛКРЕДИ

Навярно не могат да намерят роклята.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Но аз съвсем точно обясних къде е поставена!

(Тя е твърде нетърпелива.)

Но Фрида... Къде е Фрида?

БЕЛКРЕДИ

(надзърта от прозореца)

Навярно е в градината с Карло.

ДОКТОРЪТ

Сигурно я убеждава да победи страха си...

БЕЛКРЕДИ

Докторе, това не е страх, не ѝ вярвайте! Тя просто се отегчава.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Направете ми удоволствието и не я молете изобщо. Познавам характера ѝ!

ДОКТОРЪТ

Нека почакаме търпеливо. Всичко ще свърши само за миг, а трябва да е и по вечерно време. Ако успеем да го разтърсим, както казах, за да може страшният шок да разкъса вече поразхлабените нишки, които го свързват с неговата лудост, ще го освободим от присъдата, която на самия него изглежда присъда. Той сам го каза: „Не може човек да е вечно на двадесет и шест години, мадона!“ Изобщо ако успеем да постигнем отново да придобие внезапно съзнание за разстояние във времето...

БЕЛКРЕДИ

(прекъсва го)

Ще оздравее!

(После иронично процежда сричка по сричка.)

Ще го откъснем от неговия образ!

ДОКТОРЪТ

Може да се надяваме, че ще го приведем отново в движение като часовник, който е спрял в определен час. Да, вижте, нека почакаме с часовници в ръце да настъпи отново онзи злощастен час и тогава — разтърсването! Да се надяваме, че отново ще започне да бележи часовете след дългото спиране.

В този миг от дъното влиза маркиз Карло ди Ноли.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Ах, Карло... А Фрида? Къде изчезна тя?

ДИ НОЛИ

Ето, тук е, ще дойде след миг.

ДОКТОРЪТ

Автомобилът пристигна ли?

ДИ НОЛИ

Да.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Наистина? А роклята донесоха ли?

ДИ НОЛИ

Тук е от доста време.

ДОКТОРЪТ

Всичко е наред тогава!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(тръпнеща)

Къде е? Къде е?

ДИ НОЛИ

(вдига рамене и тъжно се усмихва като човек, който неохотно се съгласява с неуместна шега)

Ще я видите... Ето...

(Сочи към вратата в дъното)

Ето... там е.

На прага се появява Бертолко и тържествено обявява.

БЕРТОЛДО

Нейно височество маркиза Матилда ди Каноса!

И веднага влиза Фрида: елегантна и прекрасна. Тя е облечена в някогашната рокля на майка си като Маркиза Матилда Тосканска и представлява оживелият образ от портрета в тронната зала.

ФРИДА

(минава край Бертолко, който се покланя, и му казва високомерно)

Тосканска, Тосканска, моля. Каноса е само един от моите замъци.

БЕЛКРЕДИ

(съзерцава я)

Гледайте, гледайте! Сякаш не е тя!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Не е тя! Това съм аз! Господи, виждате ли? Спри, Фрида! Виждате ли, тя е просто мой жив портрет!

ДОКТОРЪТ

Да, да... Отлично! Отлично! Портретът!

БЕЛКРЕДИ

Ех, да... Няма какво да се каже... Точно като на портрета...
Вижте, вижте! Какъв образ!

ФРИДА

Не ме карайте да се смея, че ще се пукна! Я кажи, какво кръстче си имала, мамо? Едва не се задуших, когато се закопчавах!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(нервна, наглася дрехата ѝ)

Чакай... Стой мирно... Тези гънки... Наистина ли ти е толкова тясна?

ФРИДА

Задушавам се! Трябва да побързаме, моля ви...

ДОКТОРЪТ

Е, не, първо трябва да почакаме да се мръкне...

ФРИДА

Но аз не мога, не мога да изтрая до вечерта!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Но защо я облече веднага?

ФРИДА

Щом я видях! Изкушение! Непреодолимо!...

МАРКИЗА МАТИЛДА

Можеше поне да ме извикаш! Щях да ти помогна... Всичко е толкова измачкано, какви гънки, господи...

ФРИДА

Видях, мамо. Но гънките са стари... Трудно ще изгледят.

ДОКТОРЪТ

Няма значение, госпожо маркизо. Илюзията е съвършена.

(После се приближава, като я кани да дойде пред дъщерята, но без да я закрие.)

Разрешете. Останете тук. Тъй, на известно разстояние — още малко по-напред...

БЕЛКРЕДИ

За да се добие представа за изтеклото време...

МАРКИЗА МАТИЛДА

(към него, полугласно)

Двадесет години по-късно! Цяло нещастие, нали?

БЕЛКРЕДИ

Да не преувеличаваме!

ДОКТОРЪТ

(объркано се опитва да оправя гафа)

Не, не! Исках да кажа, също... казвах... Казвах за дрехата... Казвах да видим...

БЕЛКРЕДИ

(смее се)

Но колкото за дрехата, докторе, съвсем не са двадесет години! Осемстотин! Цяла бездна! Искате да го накарате да ги прескочи наведнъж, като го блъснете?

(Сочи първо Фрида, после Маркизата.)

Оттук дотам? Ще трябва да му събирате парчетата в кошница! Драги господо, помислете си — сериозно говоря, — за нас са двадесет години, два костюма и един маскарад. Ала ако за него времето е спряло, както вие казвате, докторе, ако той живее там

(сочи Фрида)

заедно с нея, преди осемстотин години: мисля си — тъй ще му се завие свят от скока, че като падне сред нас...

(Докторът прави отрицателен знак с пръст.)

Казвате не?

ДОКТОРЪТ

Не, защото животът, драги бароне, ще започне отново. В този случай животът, този нашият — ще стане реален и за него, ще го увлече веднага, като го изтръгне внезапно от илюзията и като му разкрие, че осемстотинте години са само двадесет, както казахте! То ще е като някои известни трикове, например като скока в празно при масонския ритуал. Струва ти се ужасно, а накрая се оказва, че си слязъл само едно стъпало.

БЕЛКРЕДИ

Ох, какво откритие! Да, разбира се! Вижте Фрида и маркизата, докторе! Кой е по-напред? Ние старите, докторе! Младите си мислят, че те са по-напред, ала не е вярно: ние сме по-напред; щом като изминалото време е повече наше, отколкото тяхно.

ДОКТОРЪТ

Ех, да, тъй щеше да е, ако миналото не ни отдалечаваше!

БЕЛКРЕДИ

Съвсем не! От какво да ни отдалечава? Щом те

(сочи Фрида и Ди Ноли)

трябва тепърва да правят онова, което ние вече сме направили, докторе: да остаряват, като повтарят горе-долу същите глупости. Илюзията е следната: вярваме, че се излиза от живота през една врата, която е пред нас. Не е вярно! Ако човек започва да умира още щом се роди, то който по-рано е започнал, е по-напред от другите. И най-младият е татко Адам! Вижте я,

(показва Фрида)

с осемстотин години е по-млада от всички нас — маркиза Матилда Тосканска.

(И дълбоко ѝ се покланя.)

ДИ НОЛИ

Моля ти се, Тито, да не се шегуваме.

БЕЛКРЕДИ

Аха, струва ти се, че се шегувам...

ДИ НОЛИ

Господи, разбира се... откак дойде тук...

БЕЛКРЕДИ

Как? Нали дори се облякох като бенедиктински монах...

ДИ НОЛИ

Да, за да вземеш участие в нещо сериозно...

БЕЛКРЕДИ

Ех, ако е сериозно за другите... ето, за Фрида например.

(После се обръща към Доктора.)

То, заклевам ви се, докторе — аз все още не разбирам какво искате да направите.

ДОКТОРЪТ

(раздразнен)

Ще го видите! Моля, имайте ми малко доверие, моля ви се! Ами че маркизата още не е облечена както...

БЕЛКРЕДИ

Как, и тя ли ще се предрешва?

ДОКТОРЪТ

Разбира се! Разбира се! С друга дреха, която чака оттатък, в гардероба, за всеки случай, ако той пожелае да срещне маркиза Матилда ди Каноса.

ФРИДА

(докато говори тихичко с Ди Ноли, забелязва, че Докторът прави грешка)

Тосканска! Тосканска!

ДОКТОРЪТ

(отегчен)

Не е ли все едно!

БЕЛКРЕДИ

Аха, разбрах! Ще му се явят две?

ДОКТОРЪТ

Точно така. Две. И тогава...

ФРИДА

(вика го настрана)

Докторе, моля ви, елате!

ДОКТОРЪТ

Ето идвам!

(Приближава се до младата двойка и им дава някакви обяснения.)

БЕЛКРЕДИ

(тихо на Маркиза Матилда)

Ех, господи! Но, значи...

МАРКИЗА МАТИЛДА

(обръща се с решително лице)

Какво има?

БЕЛКРЕДИ

Толкова много ли ви интересува този човек? Толкова, та да се съгласите на всичко това? Но то е просто чудовищно за една жена!

МАРКИЗА МАТИЛДА
За една обикновена жена!

БЕЛКРЕДИ
Ах, не, за всички жени, скъпа. Та това е истинска саможертва...

МАРКИЗА МАТИЛДА
Аз му я дължа!

БЕЛКРЕДИ
Я не лъжете! Вие отлично знаете, че не се унижавате!

МАРКИЗА МАТИЛДА
Тогава? Каква саможертва има?

БЕЛКРЕДИ
Не се унижавате в очите на другите, но все пак достатъчно, за да оскърбите мен.

МАРКИЗА МАТИЛДА
Че кой мисли в този момент за вас!

ДИ НОЛИ
(приближава се)

Ето, значи, ще направим тъй...
(Обръща се към Бертолдо.)

Ей, вие! Идете да повикате някой от тримата там!

БЕРТОЛДО
Веднага!
(Излиза през вратата в дъното.)

МАРКИЗА МАТИЛДА
Ала най-напред трябва да се престорим, че се сбогуваме!

ДИ НОЛИ

Точно тъй! Ще накарам да го повикат, за да подготвим вашето сбогуване.

(Към Белкреди.)

Ти може и да не идваш, остани тук!

БЕЛКРЕДИ

(клатейки глава иронично)

Разбира се... Може и без мене.

ДИ НОЛИ

Разбираш ли, не бива да му даваме отново повод и за най-малко подозрение.

БЕЛКРЕДИ

Разбира се! Може и без мене... Аз съм нещо, което може да се пренебрегне... Quantite negligeeable!

ДОКТОРЪТ

Необходимо е да създадем у него абсолютна сигурност, че сме си отишли.

От вратата вдясно влиза Ландолфо, следван от Бертолко.

ЛАНДОЛФО

Може ли?

ДИ НОЛИ

Влезте, влезте! И тъй... Вие се наричате Лоло, нали?

ЛАНДОЛФО

Лоло или Ландолфо, както обичате!

ДИ НОЛИ

Добре, слушайте сега. След малко докторът и маркизата ще се сбогуват...

ЛАНДОЛФО

Отлично. Достатъчно е да кажат, че папата милостиво се е съгласил да го приеме. Той е там в своите покои и разкаян стене заради всичко, което е казал. Отчаян е, че папата няма да му окаже тази милост. Ако обичате, заповядайте... Имайте добрината да облечете отново дрехите...

ДОКТОРЪТ

Да, да. Да вървим, да вървим...

ЛАНДОЛФО

Почакайте. Позволявам си да подсказва нещо: добавете, че и маркиза Матилда Тосканска е молила заедно с тях папата за неговото благоволение да го приеме.

МАРКИЗА МАТИЛДА

Така! Видяхте ли, че ме е познал?

ЛАНДОЛФО

Не. Простете ми. То е, защото се страхува от ненавистта на онази маркиза, която е дала подслон на папата в своя замък. Странно... В историята, която съм чел, но която вие, господа, навярно познавате по-добре от мене — не е ли казано, че Хенрих IV тайно е обичал Тосканската маркиза?

МАРКИЗА МАТИЛДА

(веднага)

О, не, съвсем не. Не пише тъй в историята! Дори обратното!

ЛАНДОЛФО

Точно тъй, и на мене ми се струваше така! Ала той казва, че бил я обичал... Непрекъснато го повтаря... И сега се страхува, нейната неприязън, причинена от тази тайна любов, да не повлияе в негова вреда върху настроението на папата.

БЕЛКРЕДИ

Трябва да му се даде да разбере, че тази неприязън повече не съществува!

ЛАНДОЛФО

Точно така! Отлично!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(към Ландолфо)

Да, да, отлично!

(Към Белкредди.)

Защото в историята е писано черно на бяло, ако вие не знаете, че папата отстъпил тъкмо пред молбите на маркиза Матилда и на абата от Ключи. А аз мога да ви призная, драги Белкредди, че тогава — когато беше ездата — имах намерение да се възползувам от това, за да му покажа, че не съм настроена чак толкова неприязнено, колкото той си въобразяваше.

БЕЛКРЕДИ

Но това е чудесно, драга маркизо! Тогава спазвайте, спазвайте историята...

ЛАНДОЛФО

Така. Без друго, щом е тъй, госпожата би могла да си спести двойното преобличане и да се представи заедно с монсиньора

(сочи Доктора)

в ролята на маркиза Матилда Тосканска.

ДОКТОРЪТ

(веднага се намесва енергично)

Не, не! Моля ви, само това не! Тъй всичко ще развалите впечатлението от съпоставянето трябва да бъде внезапно, ненадейно. Не, не. Елате с мене, маркизо, да вървим: вие отново ще се представите като херцогиня Аделаида, майка на императрицата. И ще

се сбогуваме. Преди всичко най-важно е той да знае, че сме си отишли. Хайде, хайде да не губим време, още много неща трябва да подготвим.

Докторът, Маркиза Матилда и Ландолфо излизат през вратата вдясно.

ФРИДА

Но аз отново започвам да чувствавам страх...

ДИ НОЛИ

Отначало ли да почваме, Фрида?

ФРИДА

По-добре беше да го бях видяла по-рано...

ДИ НОЛИ

Повярвай, наистина няма защо да се страхуваш!

ФРИДА

Не буйствува ли?

ДИ НОЛИ

Ами! Спокоен е.

БЕЛКРЕДИ

(с иронична сантиментална приповдигнатост)

Не чу ли, че те обича! Бил меланхоличен!

ФРИДА

Покорно благодаря! Тъкмо затова се страхувам!

БЕЛКРЕДИ

Той няма да пожелае да ти причини нищо лошо...

ДИ НОЛИ

И в края на краищата цялата работа ще трае само миг...

ФРИДА

Да, но да остана сама с него там, в тъмното...

ДИ НОЛИ

Само след миг ще бъда до тебе, а зад вратите ще са всички други — спотаени, готови да се притичат. Щом той види пред себе си майка ти — разбираш ли? — твоята роля е свършена...

БЕЛКРЕДИ

Аз по-скоро се страхувам от друго: че ще направим дупка във водата.

ДИ НОЛИ

Не почвай пак! Аз самият смятам, че замисленото средство ще се окаже ефикасно!

ФРИДА

И на мене, и на мене ми се струва тъй. Вече го чувствавам в себе си... Цялата съм трепетна!

БЕЛКРЕДИ

Ала лудите, драги мои — те не го съзнават за съжаление! — притежават щастие, за което ние не държим сметка...

ДИ НОЛИ

(прекъсва го отегчен)

За какво щастие говориш! Ама престани, моля те!

БЕЛКРЕДИ

(подчертано)

Те не разсъждават!

ДИ НОЛИ

Какво общо има тук разсъждаването, извинявай!?

БЕЛКРЕДИ

Как? Не ти ли се струва, че дори и според нас — той трябва да направи цяло едно дълго разсъждение,

(сочи Фрида)

като види същевременно майка ѝ? Нали ние проектираме всичко това.

ДИ НОЛИ

Не, нищо подобно: какво ти разсъждение? Представяме му двоен образ на самата негова измислица, както каза докторът!

БЕЛКРЕДИ

(внезапно избухва)

Слушай: не мога да разбера защо им дават медицински дипломи!

ДИ НОЛИ

(объркан)

На кои?

БЕЛКРЕДИ

На психиатрите.

ДИ НОЛИ

И таз добра, а какви дипломи искаш да им дават?

ФРИДА

Нали са лекари-психиатри?

БЕЛКРЕДИ

Именно! Да им дават дипломи по правото, драга! Само дрънканици! И който знае да бърбри по-добре, минава за по-способен. „Еластичност на аналогичните връзки“, „съзнание за разстояние във времето“! Първото нещо, което обясняват, е, че не правели чудеса, когато тук именно от чудо има нужда! Колкото повече разправят, че не били чудотворци, толкова повече другите вярват в тяхната сериозност — та те не правят чудеса! — и прекрасно умеят да падат на краката си!

БЕРТОЛДО

(който досега е стоял, за да наблюдава през вратата вдясно, гледайки през дупката на ключалката)

Ето ги! Ето ги! Готвят се да дойдат тук!...

ДИ НОЛИ

О, тъй ли?

БЕРТОЛДО

Изглежда, той иска да ги придружи... Да, да! Ето го, ето го!

ДИ НОЛИ

Тогава да се оттеглим! Да се оттеглим веднага!

(Обръща се към Бертолдо, преди да излезе.)

Вие оставате тук!

БЕРТОЛДО

Наистина ли трябва да остана?

Без да му отговорят, Ди Ноли, Фрида и Белкреди избягват през вратата в дъното, като оставят Бертолдо объркан и тревожен. Вратата вдясно се отваря и пръв влиза Ландолфо, като веднага се покланя, после влизат маркиза Матилда, с наметало и корона на херцогиня, както в първо действие, и Докторът, с расо на абат от Кюни. Хенрих IV е между тях в кралски одежди. Накрая влизат Ордулфо и Ариалдо.

ХЕНРИХ IV

(продължава разговора, който, предполага се, е започнал в тронната зала)

А аз ви питам, как мога да бъда лукав, щом вярват, че съм твърдоглав?

ДОКТОРЪТ

Но не, в никакъв случай твърдоглав...

ХЕНРИХ IV

(усмива се от удоволствие)

Тогава за вас съм наистина лукав?

ДОКТОРЪТ

Не, не! Нито твърдоглав, нито лукав!

ХЕНРИХ IV

(спира и възкликва с тон на човек, който иска да подчертае благосклонно, но също тъй и иронично, че двете неща не са възможни едновременно)

Монсиньоре! Ако твърдоглавството не е порок, който може да се съчетае с лукавството, аз се надявах, че като ми отричате правото да бъда такъв, все пак ми оставяхте малко лукавство. Уверявам ви, много ми е необходимо! Ала ако желаете да го задържите изцяло за вас...

ДОКТОРЪТ

Ха, как тъй, аз? Аз ви изглеждам лукав, тъй ли?

ХЕНРИХ IV

Не, монсиньоре! Какво говорите! Ваша святост съвсем не прилича на хитрец!

(Рязко прекъсва, за да се обърне към маркиза Матилда.)

С ваше позволение: тук на прага искам да споделя нещо поверително с мадона херцогинята.

(Отвежда я малко в страни и я пита тревожно и много поверително.)

Вашата дъщеря наистина ли ви е скъпа?

МАРКИЗА МАТИЛДА

(удивена)

Да, разбира се...

ХЕНРИХ IV

И желаете да я възнаградя с цялата си любов, с цялата си всеотдайност за тежката си вина спрямо нея? Поне не вярвате ли, че съм безнравствен, както ме обвиняват моите неприятели?

МАРКИЗА МАТИЛДА

Не, не! Аз не вярвам: и никога не съм вярвала...

ХЕНРИХ IV

Тогава, значи, искате?

МАРКИЗА МАТИЛДА

(както по-горе)

Какво?

ХЕНРИХ IV

Да възвърна любовта си към вашата дъщеря?

(Гледа я и прибавя веднага с тайнствен тон, звучащ едновременно предупредително и уплашено.)

Не сте приятелка, не сте приятелка на Тосканската маркиза!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Повтарям ви прочее, че тя не по-малко от нас се е молила, заклевала е папата да бъде милостив към вас...

ХЕНРИХ IV

(веднага, тихо, треперещ)

Не ми го казвайте! Не ми го казвайте! За бога, мадона, не виждате ли как това ме вълнува!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(поглежда го, после пита тихо, сякаш доверява нещо тайно)

Вие още ли я обичате?

ХЕНРИХ IV

(смаян)

Още? Защо казвате още? Вие може би знаете? Никой не го знае! Никой не трябва да го знае!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Ала може би тя знае, щом толкова много се е молила заради вас!

ХЕНРИХ IV

(поглежда я, после казва)

Е, обичате ли вашата дъщеря?

(Кратка пауза. Обръща се към Доктора с шеговит тон.)

Ах, монсиньоре, странно е — узнах, че съм женен за нея едва по-късно... Много, много късно... Тъй и сега: да, тя е моя жена, няма съмнение, че е моя жена, но, заклевам ви се, не съм се сещал почти никога за това. Може да е грях, но не я чувствавам моя жена, не я чувствавам в сърцето си. Ала необяснимо е, че не я чувства в сърцето си дори нейната майка! Признайте, мадона, че малко се интересувате от нея!

(Обръщайки се към Доктора, отчаяно.)

Тя ми говори за другата! За маркиза Матилда!

(И като се вълнува все повече.)

С такава настойчивост, с настойчивост, която не мога да си обясня.

ЛАНДОЛФО

(смирено)

Може би, ваше величество, за да заличи неблагоприятното мнение, което сте си съставили за Тосканската маркиза.

(И изплашен, че си е позволил тази забележка, веднага добавя.)

Исках да кажа, разбира се, засега, за този момент...

ХЕНРИХ IV

Значи, и ти твърдиш, че е моя приятелка?

ЛАНДОЛФО

Да, в този момент, да, ваше величество!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Вижте, точно така, именно за това...

ХЕНРИХ IV

Разбрах. Тогава, значи, вие не вярвате, че я обичам. Разбрах. Разбрах. Никога никой не го е вярвал: никога никой не го е подозирал. Толкова по-добре! Стига. Стига.

(Млъква внезапно и се обръща към Доктора със съвсем различно лице и настроение.)

Монсиньоре, видяхте ли? Условиата, които папата постави, за да оттегли отлъчването ми, нямат нищо общо с причините, поради които ме беше отлъчил! Кажете на папа Григорий, че ще се видим в Бресаноне. А вие, мадона, ако имате щастието да срещнете вашата дъщеря долу в двора на замъка на вашата приятелка маркизата... Какво да ви кажа? Накарайте я да се качи, ще видим дали ще успее да я задържа в качеството на съпруга и императрица. Колко много жени са идвали тук и ми са се представяли за Берта от Суза — моята съпруга, която аз понякога съм пожелавал. То не е срамно: законна съпруга ми е! Но всичките, като ми казваха, че са Берта от Суза — сам не зная защо, — избухваха в смях!

(Сякаш поверително.)

Разбирате ли — в леглото — аз без тази дреха — и тя също... да, господи, без дрехи... Един мъж и една жена... то е естествено... Човек не мисли за това, което е, когато е гол. Закачената дреха остава като призрак!

(И с друг тон, поверително към Доктора.)

А аз мисля, монсиньоре, че изобщо призраците в края на краищата не са нищо друго, освен малки бъркотии на духа: образи, които човек не успява да задържи в царството на съня. Те се появяват и по време на дневното бдение, и тогава предизвикват страх. Аз толкова се страхувам, когато нощем ги виждам пред мене — множество разбъркани образи, които се смеят, смъкват се от конете си. Понякога се страхувам и от собствената си кръв, която пулсира в артериите като приглушени стъпки в далечни стаи сред нощната тишина... Но достатъчно ви задържах тук прави. Моите почитания, мадона, а вам, монсиньоре — уважения.

(Пред прага на изхода, в дъното, докъдето ги изпраца, ги оставя, като приема поклоните им. Маркиза Матилда и Докторът излизат. Той затваря вратата и внезапно се обръща изменен.)

Шутове! Шутове! Шутове! Тя беше като пиано с цветове! Щом я докосвах, ставаше бяла, червена, жълта, зелена!... А оня, другият: Пиетро Дамиани. Ха-ха-ха! Съвършено точен удар! Смазах го! Не посмя да се появи отново пред мен!

(Изрича всичко това весело и невъздържано, като се движи ту насам, ту натам, мести и погледа си, докато вижда Бертолдо — крайно изумен, изплашен от ненадейното му изменение. Спира пред него и като го сочи с пръст на тримата му другари, и те също объркани и изненадани, казва.)

Я го вижте този глупак, който ме гледа със зяпнала уста...

(Разтърсва го за раменете.)

Не разбираш ли? Не виждаш ли как ги унижавам, как ги въргалям, как ги карам да се явяват пред мене като наплашени шутове! И те се плашат само от едно, охо: да не смъкна, да не разкъсам смешните им маски, да не открия, че са преоблечени, като че ли не аз самият съм ги накарал да се маскират поради това, че ми прави удоволствие да се преструвам на луд!

ЛАНДОЛФО, АРИАЛДО, ОРДУЛФО

(замаяни, объркани се гледат един друг)

Какво? Какво каза? Значи, тогава?...

ХЕНРИХ IV

(обръща се веднага при техните възгласи и извиква властно)

Стига! Да свършим вече! Омръзна ми!

(После веднага, сякаш се е разколебал и сам не вярва.)

По дяволите! Какво безсрамие, да ми се яви тук, сега, заедно със своя любовник... И си давах вид, че ми се представят поради съчувствие, че не желаят да дразнят един нещастник, вече излязъл от света, излязъл от времето, излязъл от живота! Ехе, иначе оня там, ако не бях луд, би ли търпял така да го тиранизират! А те искат всеки ден, всеки миг другите да са такива, каквито желаят те, и не смятат това за насилие! Ни най-малко! Такъв е техният начин на мислене, на

чувствуване: всеки си има мнение! И вие си имате свой начин на мислене, нали? Разбира се! Но какъв може да бъде той? Този на стадото: убог, променлив, несигурен... И те се възползват от това, карат ви да възприемете техния, тъй че да виждате и чувствувате като тях! Или поне си въобразяват, че става тъй! Защото в края на краищата какво успяват да наложат? Думи! Думи, които всеки разбира по свой начин. Е да, но тъй се създават така наречените общоприети мнения! И тежко на нещастника, който се намери дамгосан с някоя от ония думи, които всички повтарят! Например „луд“ или например — „глупак“! Но я кажете, може ли човек спокойно да наблюдава как някой се мъчи да убеждава другите, че вие сте именно такъв, какъвто ви вижда той, мъчи се да ви закрепости в оценката на другите посредством мнението, което той си е съставил за вас? „Луд“, „луд“! Сега вече не казвам, че съм такъв на шега! Но преди, преди да си ударя главата, падайки от коня...

(Прекъсва внезапно, като забелязва четиримата, които се вълнуват — те са уплашени и удивени повече от всякога.)

Споглеждате се?

(Изирава, гримасничейки, техните прояви на удивление.)

Ха! Ха! Какво откровение! Нали? Аз ли съм, или не съм аз? Е, хайде, стига, луд съм! Луд!

(Става отново страшен.)

Но тогава, щом е тъй, по дяволите, застанете на колене! Застанете на колене!

(Насилва ги да коленичат един по един.)

Заповядвам ви всички да застанете на колене пред мене — тъй! И да докоснете трикратно земята с чела! Долу! Тъй трябва да стоят всички пред лудите!

(При вида на четиримата коленичили младежи той усеща как жестоката му веселост се изпарява и сам чувства негодувание.)

Хайде стига, станете, овци! Вие изпълнихте заповедта ми? А можехте да ми сложите усмирителна риза... Да смажете някого с тежестта на една дума, е тъй лесно: все едно да смачкате муха. Целият живот е смачкан така от тежестта на думите! От тежестта на мъртвите. Погледнете ме: можете ли сериозно да повярвате, че Хенрих IV е още

жив? И макар че е невероятно, ето, аз ви говоря и ви заповядвам на вас — живите. Тъй искам да живеете! И може би ви се струва глума, че мъртвите правели живота? Да, тук е глума, но излезте оттук, идете сред света на живите. Изгрява денят. Времето се простира пред вас. Пуква се зората. Този ден, който е пред нас, ще го създадем ние — тъй казвате вие. Ще го създадете вие! Тъй ли? Вие? Имате много здраве от всички традиции! Имате много здраве от всички обичаи! Започнете да говорите! Ще повтаряте всички думи, които винаги са били повтаряни! Въобразявате си, че живеете? Нищо подобно — предъвквате живота на мъртвите!

(Застава пред Бертолдо, вече напълно смаян, поразен.)

Ти нищо не разбираш от всичко това, нали? Как се казваш?

БЕРТОЛДО

Кой, аз? Аз... такова... Бертолдо.

ХЕНРИХ IV

Какъв Бертолдо, глупако? Тук, между нас, на четири очи: как се казваш?

БЕРТОЛДО

Аз... в дей... в действителност... наричат ме Фино...

ХЕНРИХ IV

(при едва загатнатия знак на предупреждение от страна на другите трима внезапно се обръща, за да ги накара да замлъкнат)

Фино?

БЕРТОЛДО

Фино Палиука, господине.

ХЕНРИХ IV

(обръща се отново към другите)

Зная вашите имена! Нали съм ви чувал толкова пъти да се викате един друг!

(Към Ландолфо.)

Ти се казваш Лоло?

ЛАНДОЛФО

Да, господине.

(После, с радостно избухване.)

Господи, но тогава...

ХЕНРИХ IV

(веднага, рязко)

Какво тогава?

ЛАНДОЛФО

(внезапно помръква)

Не... исках да кажа...

ХЕНРИХ IV

Че не съм луд ли? Не съм, разбира се. Не ме ли виждате?
Веселим се зад гърба на лековерните.

(Към Ариалдо.)

Зная — ти се наричаш Франко...

(Към Ордулфо.)

А ти, чакай...

ОРДУЛФО

Момо!

ХЕНРИХ IV

Точно така! Момо! Колко е хубаво, нали?

ЛАНДОЛФО

(както по-горе)

Но значи... Господи.

ХЕНРИХ IV

(както по-горе)

Що? Нищо! Нека тук между нас се посмеем дълго и с цяло гърло...

(И започва да се смее.)

Ха-ха-ха-ха-ха!

ЛАНДОЛФО, АРИАЛДО И ОРДУЛФО

(споглеждат се несигурни, объркани, колебаещи се между радостта и страха)

Оздравял ли е? Дали е истина? Какво значи това?

ХЕНРИХ IV

Мълчете, мълчете!

(Към Бертолко.)

Ти не се смееш? Още ли си обиден? Не трябва! Знаеш ли, не говорех за тебе. Всички, разбираш ли, всички имат сметка да нарочат пред другите някои хора за луди, за да имат извинението да ги държат затворени. Знаеш ли защо? Защото, когато тези хора почнат да говорят, не спазват благоприличието: и техните приказки не се издържат. Аз например какво казвам за ония, дето си отидоха сега? Че жената е развратница, нейният приятел — мръсник, а другият е шарлатанин... Никой няма да повярва! Ще кажат, не е вярно! Ала всички слушат уплашени какво говоря. Е, щом това, което говоря, не е вярно, защо всички се плашат? Нима може да се вярва на това, което говорят лудите! И все пак ме слушат с ококорени от страх очи. Защо? Кажи ти, кажи, защо? Сам виждаш, съвсем кротък съм.

БЕРТОЛДО

Ами защото... може би вярват, че...

ХЕНРИХ IV

Не, драги... Не... Погледни ме внимателно в очите! Не казвам, че е истина, бъди спокоен! Нищо не е истина! Но погледни ме в очите!

БЕРТОЛДО

Да, ето, и какво от това?

ХЕНРИХ IV

Виждаш ли? Виждаш ли? И ти също! И твоите очи в този миг са пълни със страх! Защото ти изглеждам луд! Ето доказателството! Ето доказателството!

(Смее се.)

ЛАНДОЛФО

(от името на другите, като набира смелост, раздразнен)

Но какво доказателство?

ХЕНРИХ IV

Че от лудите се страхуват, защото сега аз отново ви се струвам луд! При това вие отдавна сте свикнали с моята лудост! Вярвахте, че съм луд, вярвахте до преди малко! Вярно ли е, или не!

(Оглежда ги, те са ужасени.)

Виждате ли? Вие чувствувате, че страхът може да стигне до ужас, до усещане, че земята пропада под краката ви и че се свършва въздухът за дишане! Така е, драги господа? Защо? Защото знаете ли какво значи да се изправите пред някой луд? Значи да се изправите пред някой, който разтърсва из основи всичко, което сте построили във вас, около вас — логиката на всички ваши постройки. Какво да се прави! Строят си без логика лудите, щастливци! Или въз основа на някаква тяхна логика, която се носи като перушинка. Непостоянни! Непостоянни! Днес тъй, а утре кой знае как! Вие здраво се вкопчвате, а те се пускат! Непостоянни! Непостоянни! Вие казвате „това не може да бъде“ — а за тях всичко е възможно. Вие отговаряте „това не е вярно“. И защо? Защото не ти се струва вярно на тебе, на тебе, на тебе,

(сочи последователно трима от тях)

и на сто хиляди други. Ех, драги мой! Би трябвало да се изследва какво изглежда вярно на тия сто хиляди други — за които се казва, че не са луди, и да се види какво зрелище, какъв плод на логиката ще представлява резултатът на тяхното съгласявателство! Когато бях дете,

луната в кладенеца ми се струваше истинска. И колко други неща ми се струваха истински! Аз вярвах всичко, което другите ми казваха, и бях блажен! Защото тежко ви и горко, ако не се вкопчите здраво в това, което ви се струва вярно днес, в онова, което ще ви се стори вярно утре дори да е обратното на това, което ви се е струвало вярно вчера! Горко ви, ако стигнете до дъното на това ужасно нещо, от което човек наистина може да полудее, да погледнете в очите някой, който е близо до вас — както аз някога гледах едни очи, — и се почувствувате просяк пред врата, през която никога няма да влезете. Оня, който ще влезе, няма да бъдете вие, със света вътре във вас, какъвто го виждате и докосвате. Не, ще влезе някой непознат вам — такъв, какъвто оня, другият, в своя непроницаем свят смята, че ви вижда и докосва...

(Дълга пауза. Мракът в залата започва да се сгъстява, като задълбочава чувството за тревога, за самота и засилва покрусата, която обзема четиримата маскирани и все повече ги отдалечава от големия Маскиран. Той остава вгълбен, за да съзерцава Страхотната злочестина, която е не само негова, а на всички. После се разтърсва, понечва да подири четиримата, които не чувствуват повече около себе си, и казва.)

Тук стана тъмно.

ОРДУЛФО

(веднага се приближава)

Желаете ли да отида за лампата?

ХЕНРИХ IV

(иронично)

Да, лампата... Въобразявате си, че не зная, че щом обърна гръб заедно с моята зехтинена лампа, за да отида да спя, запалвате за вас електрическа светлина — тук, а също и в тронната зала? Преструвам се, че не виждам...

ОРДУЛФО

Ах!... Желаете ли тогава...

ХЕНРИХ IV

Не: би ме заслепила. Искам моята лампа.

ОРДУЛФО

Ето, навярно е вече готова тук, зад вратата.

(Отива при вратата в дъното, отваря я, излиза за миг и веднага се връща със старинна лампа, от ония, които се държат за пръстен в горния край.)

ХЕНРИХ IV

(взема лампата и сочи масата във вестибюлчето) Ето, имаме малко светлина. Седнете там около масата. Но не тъй! Застанете в изящни и непринудени пози...

(Към Ариалдо.)

Ето, ти тъй...

(Поставя го в определена поза, после към Бертолдо)

Ти така...

(Наглася го.)

Ето, тъй...

(Отива също да седне.)

И аз тук...

(Обръща глава към един от прозорците.)

Би трябвало да можем да поръчаме на луната един хубав декоративен лъч... Колко ни е полезна, как ни служи луната! Аз самият често чувствавам нужда от нея и се захласвам да я съзерцавам от моя прозорец. Кой може да повярва, като я гледа, че тя знае: осемстотин години са минали и аз, седнал край прозореца, не съм и не мога да бъда действително Хенрих IV, който гледа луната като всеки обикновен човечец? Но погледнете, погледнете каква прекрасна нощна картина: императорът сред своите доверени съветници... Харесва ли ви тази картина?

ЛАНДОЛФО

(тихо към Ариалдо, сякаш за да не наруши очарованието)

Ех, разбираш ли? Ако знаехме, че не е вярно...

ХЕНРИХ IV

Кое не е вярно?

ЛАНДОЛФО

(колебливо, сякаш се извинява)

Не... вижте... защото тъкмо на него

(сочи Бертолдо)

тази сутрин, като постъпи на служба... аз... тъкмо тази сутрин казвах: жалко, че като сме облечени тъй... и разполагаме с такива хубави костюми там в гардероба... и една прекрасна зала като тази...

(Посочва тронната зала.)

ХЕНРИХ IV

Е, и? Казваш, че е жалко, какво?

ЛАНДОЛФО

Е... че не знаехме...

ХЕНРИХ IV

Че представяте ей тъй, на шега тази комедия?

ЛАНДОЛФО

Защото вярвахме, че...

АРИАЛДО

(идва му на помощ)

Именно... че всичко е на сериозно!

ХЕНРИХ IV

Е, как тъй? На вас ви изглежда несериозно?

ЛАНДОЛФО

Е, щом казвате, че...

ХЕНРИХ IV

Казвам, че сте глупаци! Трябваше да съумеете да я играете за себе си тази измама, а не за да я представяте пред мене, пред ония,

които идват тук на посещение от време на време. Трябваше да я живеете естествено, както живеете всички дни, не заради някого,

(към Бертолдо, като му хваща ръцете)

а за самия тебе, разбираш ли? В тази преструвка ти можеше да ядеш, да спиш, да се чешеш по гърба, ако те сърби...

(Обръща се към другите.)

Да се чувствувате живи, живи наистина в историята на хиляда и стотната година, тук, в двора на вашия император Хенрих IV! И да знаете, че оттук, от това наше далечно време, тъй живописно и гробовно, на едно разстояние осем века надолу, надолу, хората от хиляда и деветстотната година се бъхтят неуморно, блъскат си главите безспир, за да научат как ще завършат техните работи, които ги държат в такова притеснение и в такова възбуждение. Докато вие, точно обратното, сте вече в историята — заедно с мене! Колкото и да е печална моята история, колкото и да са ужасни събитията, ожесточени борбите, болезнени преживелиците: всичко е вече в историята, не се променя вече, не може повече да се промени. Разбирате ли? Закрепени сте завинаги и можете да се отпуснете и да наблюдавате как всяко явление следва послушно и напълно логично своята причина, как всяко събитие се развива точно и последователно във всяка своя подробност. Какво голямо удоволствие — удоволствието, което ни дава историята!

ЛАНДОЛФО

Ах, колко е хубаво! Колко е хубаво!

ХЕНРИХ IV

Хубаво е, но свърши! Сега, като знаете вече моята тайна — аз не бих могъл да продължа!

(Взема лампата, за да отиде да спи.)

Нито пък вие можете, щом досега не сте разбрали смисъла. А в мен всичко това вече предизвиква отвращение!

(Почти на себе си, със сдържан яростен гняв.)

По дяволите! Трябва да я накарам да съжалява, че е дошла тук! И ми се маскирала като тъща... А той като монах-абат... И ми довели

лекар, за да ме изследва... И се надяват навярно, че ще ме излекуват... Шутове! Какво желание имам да си доставя удоволствието да зашлевя поне веднъж — него! Бил известен фехтовчик? Ще ме прободете... Но ще видим, ще видим...

Чува се чукане на вратата в дъното.

ХЕНРИХ IV

Кой е?

ГЛАСЪТ НА ДЖОВАНИ

Deo gratias!^[1]

АРИАЛДО

(доволен, че шегата може да продължи)

Аха, това е Джовани! Джовани, който идва всяка вечер, за да играе ролята на монах!

ОРДУЛФО

(като него потрива ръце)

Да! Да! Да го оставим да играе, да го оставим да играе!

ХЕНРИХ IV

(веднага, строго)

Глупак! Видяхте ли! Защо? За да се поглумиш зад гърба на един беден старик, който върши всичко от привързаност към мене?

ЛАНДОЛФО

(към Ордулфо)

Трябва да бъде като наистина! Не разбираш ли?

ХЕНРИХ IV

Точно тъй! Като наистина! Защото само тъй истината не е подигравка!

(Отива да отвори вратата и поканва Джовани да влезе. Той е облечен като скромен монах, със свитък пергамент под мишница.)

Влезте, влезте, отче!

(След това възприема тон на трагична сериозност и мрачно озлобление.)

Всички благоприятни за мен документи от моя живот и от моето кралство бяха унищожени съзнателно от враговете ми: останал е само този животопис — спасил се от унищожение, написан от един скромен монах, предан на мен, а вие искате да му се надсмееете?

(Обръща се с обич към Джовани и го кани да седне при масата.)

Седнете, отче, седнете тук. Ето лампата до вас.

(Поставя до него лампата, която е държал до този момент.)

Пишете, пишете!

ДЖОВАНИ

(разгъва свитъка пергамент и се готви да пише под диктовка)

Ето, готов съм, ваше величество!

ХЕНРИХ IV

(диктува)

Декретът за мир, издаден в Майнц, допринесе полза на нищите и добрите, като навреди на злите и господарите.

Завесата започва да се спуска.

ХЕНРИХ IV

(диктува)

На бедните донесе изобилие, а на могъщите нищета и глад...

Завеса

---

[1] Слава на бога! (лат.) — Б.пр. ↑

ТРЕТО ДЕЙСТВИЕ

Тронната зала е тъмна. Сред мрака едва се различава задната стена. Платната на двата портрета са махнати и на тяхно място, между рамките, които са останали, са се вмъкнали точно в позата на самите фигури Фрида — нагласена като Тосканската маркиза (каквато я видяхме във второ действие) и Карло ди Ноли, преоблечен като Хенрих IV. При вдигането на завесата за миг сцената изглежда празна. Отваря се вратата вляво и влиза Хенрих IV, държащ лампата за халката в горния край. Той е обърнат навън към четиримата младежи, за които се предполага, че са в съседната зала заедно с Джовани, както в края на второ действие.

ХЕНРИХ IV

Не, останете: сам ще се съблека. Лека нощ.

Затваря вратата и се придвижва тъжен и изморен, прекосявайки залата към втората врата вдясно, която води към неговите покои.

ФРИДА

(цом вижда, че той едва е прекосил и малко задминал равнището на трона, промълвя от нишата тихо, с глас, почти секнал от страх)

Хенрих...

ХЕНРИХ IV

(при този глас се спира като ударен подло с кама в гърба, обръща ужасено лице към стената в дъното и понечва да вдигне инстинктивно ръце, сякаш за да се запази)

Кой ме зове?

(Това не е въпрос, а по-скоро стон, който избликва в тръпката на ужас и не очаква отговор от мрака и зловецата тъмнина на залата, която внезапно му всява подозрението, че наистина е луд.)

ФРИДА

(при тази реакция на ужас, не по-малко изплашена от ролята, която се е съгласила да играе, повтаря по-силно)

Хенрих...

(Ала издава малко глава от нишата към другата ниша, като все пак желае да продължи ролята, която ѝ е поверена.)

ХЕНРИХ IV

(надава вик: изпуска лампата, обгръща главата си с ръце и понечва да избяга)

ФРИДА

(скача от нишата върху цокъла и закрепява като луда)

Хенрих!... Хенрих!... Страх ме е!... Страх ме е!...

И докато Ди Ноли скача на свой ред на цокъла и после на земята и притичва при Фрида, която продължава да вика и е готова да припадне, в залата от лявата врата нахълтват всички: Докторът, маркиза Матилда — и тя облечена като Тосканската маркиза, Тито Белкреди, Ландолфо, Ариалдо, Ордулфо, Бертолдо, Джовани. Някой от тях запалва осветлението в залата: странна светлина, излъчена от скрити в тавана крушки, осветяващи сцената само по време на действието. Другите притичват усърдно, за да подкрепят и утешат Фрида, без да се грижат за Хенрих IV, който след мига на ужас, все още целият разтреперан, остава да гледа изумен това неочаквано нахлуване. Фрида трепери и хълца, мъчи се да се освободи от ръцете на своя годеник. Всички говорят объркано.

ДИ НОЛИ

Не, не Фрида... Ето аз съм тук... Тук съм, заедно с тебе!

ДОКТОРЪТ

(притичва заедно с другите)

Стига! Стига! По-нататък опитът е безполезен...

МАРКИЗА МАТИЛДА

Излекуван е, Фрида! Ето! Излекуван е! Виждаш ли?

ДИ НОЛИ

(удивен)

Излекуван?

БЕЛКРЕДИ

То беше на шега! Бъди спокойна!

ФРИДА

(както по-горе)

Не! Страх ме е! Страх ме е!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Но от какво? Погледни го! То не е било вярно! Не вярно!

ДИ НОЛИ

(както по-горе)

Не е вярно ли? Какво говорите! Излекуван ли е?

ДОКТОРЪТ

Тъй изглежда! Колкото за мене...

БЕЛКРЕДИ

Да, разбира се! Те ни казаха!

(Сочи четиримата младежи.)

МАРКИЗА МАТИЛДА

Да, излекуван от много време! На тях го е доверил!

ДИ НОЛИ

(сега повече възмутен, отколкото удивен)

Но как тъй? Нали до преди малко...

БЕЛКРЕДИ

Играл е комедия, за да ти се надсмее зад гърба, а също и на нас, които съвсем добросъвестно...

ДИ НОЛИ

Възможно ли е? Дори се е надсмял и на сестра си преди нейната смърт?

ХЕНРИХ IV

(гледа ту единия, ту другия, сгърчен под обвиненията и порицанията заради онова, което другите отсъждат като негова жестока шега, сега вече разобличена. Той показва с блясък в очите, че обмисля отмъщение, което още не може да види ясно поради възмущението, кипнало в гърдите му. При последните думи, наранен, той се изправя с ясното разбиране, че трябва да възприеме като истина измислицата, която подло са му устроили. Извиква на племенника си)

Е, хайде де! Продължавай!

ДИ НОЛИ

(замаян от вика)

Какво да продължа?

ХЕНРИХ IV

Не само „твоята“ сестра е умряла!

ДИ НОЛИ

(както по-горе)

Моята сестра ли? Аз говоря за твоята, която ти принуждаваше до края да се представя тук като твоя майка, Агнеса!

ХЕНРИХ IV

А не беше ли „твоя“ майка?

ДИ НОЛИ

Моята майка, моята майка именно!

ХЕНРИХ IV

Ала тя е мъртва, твоята майка, за мене — „мъртвия и далечния“! Ти току-що слезе росен-росен оттам!

(Сочи нишата, от която Ди Ноли е скочил.)

И откъде знаеш ти дали не съм я оплаквал скришом дълго, дълго, макар и облечен тъй?

МАРКИЗА МАТИЛДА

(поразена, гледа другите)

Какво говори той?

ДОКТОРЪТ

(на когото е направило силно впечатление държането на Хенрих IV, наблюдавайки го)

Внимателно, внимателно, моля ви се!

ХЕНРИХ IV

Какво говоря ли? Питайте всички дали Агнеса не е била майка на Хенрих IV!

(Обръща се към Фрида, сякаш тя наистина е Тосканската маркиза.)

Вие, маркизо, би трябвало да знаете това, струва ми се!

ФРИДА

(все още изплашена, притиска се все повече към Ди Ноли)

Не! Аз не! Аз не!

ДОКТОРЪТ

Ето бълнуването се връща... По-внимателно, господа, по-внимателно!

БЕЛКРЕДИ

(възмутен)

Какво бълнуване, докторе! Не виждате ли — той отново почва да играе своята комедия!

ХЕНРИХ IV

(веднага)

Аз? Вие напуснахте онези две ниши; той се е изправил пред мен като Хенрих IV...

БЕЛКРЕДИ

Но престанете най-после с тази зла шега!

ХЕНРИХ IV

Кой каза зла шега?

ДОКТОРЪТ

(към Белкреди, силно)

Не го предизвиквайте, за бога!

БЕЛКРЕДИ

(без да му обръща внимание, още по-силно)

Но те всичко ми казаха!

(Сочи четиримата младежи.)

Те! Те!

ХЕНРИХ IV

(обръща се и ги изглежда)

Вие? Вие ли казахте зла шегга?

ЛАНДОЛФО

(смирено и объркано)

Не... в действителност казахме, че сте оздравял!

БЕЛКРЕДИ

И затова стига толкова! Край!

(Към маркиза Матилда.)

Не ви ли изглежда нетърпима детинщина, че сте се маскирали така, маркизо,

(сочи Ди Ноли)

а и вие също?

МАРКИЗА МАТИЛДА

Я млъкнете! Как може да мислите за дрехите сега, когато той наистина е излекуван?

ХЕНРИХ IV

Излекуван, да! Аз съм излекуван!

(Към Белкреди.)

Аха, но няма да приключим бързо, както ти си мислиш!

(Хвърля се срещу него.)

Знаеш ли, от двадесет години никой не е посмял да се появи пред мене тук, облечен като тебе и този господин?

(Сочи Доктора.)

БЕЛКРЕДИ

Зная! Разбира се, зная! И тъкмо затова аз тази сутрин се явих пред тебе облечен като...

ХЕНРИХ IV

Да, като монах!

БЕЛКРЕДИ

И ти ме взе за Пиетро Дамиани! А аз изобщо не се засмях именно защото вярвах...

ХЕНРИХ IV

Че съм луд! И сега ти става смешно, като виждаш нея предрешена тъй, сега, когато знаеш, че съм излекуван? И все пак ти би могъл да си помислиш, че в моите очи нейният вид сега...

(Прекъсва с изблик на възмущение.)

Ах!

(И веднага се обръща към Доктора.)

Вие сте лекар, нали?

ДОКТОРЪТ

Аз, да...

ХЕНРИХ IV

И вие я маскирахте като Тосканската маркиза? Знаете ли, докторе, рискувахте за миг да върнете мрака в мозъка ми? За бога, та малко ли е портретите да заговорят, да изскочат от рамките си...

(Съзерцава Фрида и Ди Ноли, после гледа Маркизата и накрая — дрехите, в които е облечен.)

Ех, прекрасно замислено... Две двойки... Прекрасно, отлично, докторе: за един луд...

(Посочва бегло с ръка Белкреду.)

На него всичко това сега му се струва някакъв неуместен карнавал, нали?

(Обръща се да го погледне.)

И смятате, че аз сега трябва да хвърля вече моите карнавални одежди, за да дойда с тебе, нали?

БЕЛКРЕДИ

С мене! С нас!

ХЕНРИХ IV

Къде, в клуба ли? Във фрак и бяла вратовръзка? Или да се приберем в къщи и двамата заедно с маркизата?

БЕЛКРЕДИ

Където искаш! Извинявай, да не желаяш да останеш тук, та да продължиш — вече сам — това, което е било някога злощастна шега в един карнавален ден? Наистина невероятно, невероятно е как си могъл да постъпиш тъй след своето оздравяване!

ХЕНРИХ IV

Да, наистина. Но ти не разбираш ли? Когато паднах от коня и си ударих главата, аз наистина полудях, не зная точно за колко време...

ДОКТОРЪТ

Ах, чуйте, чуйте! И дълго време ли трая?

ХЕНРИХ IV

(бързо към Доктора)

Да, докторе, дълго. Около дванадесет години.

(И веднага се обръща към Белкреду.)

Да не знаеш, драги мой, всичко, което след този карнавален ден се е случило с вас, а не с мене, да не знаеш как са се изменили нещата, какви са станали приятелите, които ми изневериха, какво място са заели другите, например... вместо тебе в сърцето на жената, която си обичал... Едни са починали, други — изчезнали... Всичко това, разбираш ли? За мене всичко това не беше шега, както ти се струва!

БЕЛКРЕДИ

Не! Не казвам за тогава! Аз имам пред вид после!

ХЕНРИХ IV

Ах, тъй ли? После! Един ден...

(Прекъсва и се обръща към Доктора.)

Много интересен случай, докторе! Изследвайте ме, изследвайте ме добре!

(Говорейки, трепери цял.)

От само себе си повредата ей тук...

(докосва челото си)

кой знае как... се излекува. Отварям очи малко по малко и отначало не разбирам дали всичко е сън или действителност. Но не: буден съм — докосвам един предмет, после друг и започвам ясно да виждам... Ах! Както казва той:

(намеква за Белкреди)

да хвърлим тогава карнавалния костюм! Този кошмар! Да отворим прозорците, да вдъхнем живота! Навън! Навън, да изтичаме навън!

(Разпалеността му отведнъж секва.)

Накъде? И аз да правя какво? Да се покажа, за да ме сочат с пръст скришом като Хенрих IV, и то не както тук, а в живота, под ръка с тебе, сред скъпите си приятели?

БЕЛКРЕДИ

Но защо? Какво говориш? Как така?

МАРКИЗА МАТИЛДА

Кой би посмял? За нищо на света... Та то беше нещастен случай!

ХЕНРИХ IV

Но нали и преди това вече всички ме смятаха за луд!

(Към Белкреди.)

И ти го знаеш! Ти, дете повече от всички се настървяваше срещу всеки, който се опитваше да ме защити!

БЕЛКРЕДИ

Хайде стига, то беше на шега!

ХЕНРИХ IV

Я погледни косите ми!

(Показва му бели коси по тила си.)

БЕЛКРЕДИ

И моите са посивели!

ХЕНРИХ IV

Да, с тази разлика, че моите са посивели тук, докато съм бил Хенрих IV, разбираш ли? И дори не бях забелязал, че се прошарват. Един ден, като отворих очи, забелязах отведнъж и преживях ужас, защото веднага разбрах, че не само косите, а всичко е посивяло по същия начин, че всичко е рухнало, че всичко е свършило. И това значеше да пристигна с вълчи глад на един банкет, който вече е раздигнат.

БЕЛКРЕДИ

Ех, извинявай, но другите...

ХЕНРИХ IV

(веднага)

Зная, не са могли да чакат моето оздравяване, дори и ония, които зад мене пришпориха до кръв оседлания ми кон...

ДИ НОЛИ

(на когото тези думи произвеждат силно впечатление)

Какво, какво?

ХЕНРИХ IV

Да, пришпориха го предателски, за да причинят падането ми!

МАРКИЗА МАТИЛДА

(веднага, ужасена)

Но аз едва сега научавам това!

ХЕНРИХ IV

И то трябва да е било на шега!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Но кой го стори? Кой яздеше след нашата двойка?

ХЕНРИХ IV

Няма значение! Зад нас язدهа всички ония, които продължиха банкета и които вече ми бяха оставили само огризки, маркизо, от своето постно или блажно състрадание или залепнала на дъното на мръсната чиния — някоя кост от угризение. Не, благодаря!

(Обръща се внезапно към Доктора.)

И тогава, докторе — вижте там дали случаят не е наистина нов в анализите на лудостта! — предпочетох да си остана луд. И без това тук всичко беше готово и приготвено за това блаженство от нов вид: да изживея — с най-ясно съзнание — моята лудост и да си отмъстя по този начин на един камък, който ми беше разбъркал мозъка! Да облека отново самотата — тази тук, — която ми се струваше тъй жалка и безцветна, когато прогледнах, да я облека веднага и още по-бляскаво с всички цветове и с разкоша на оня далечен карнавален ден, в който вие

—

(гледа маркиза Матилда и ѝ сочи Фрида)

ето ви там — триумфирахте! Да застава всички ония, които ми се представят, да продължат да играят — сега вече под мое ръководство — някогашния прословут маскарад, който е бил за вас, но не и за мене, едnodневна шега! Да го продължа завинаги — и вече не като шега, не, а като действителност, действителността на една истинска лудост: всички маскирани тук и тронната зала, и тия мои четирима тайни съветници, които, разбира се, ме предадоха!

(Обръща се към тях веднага.)

Бих желал да зная какво спечелихте, като издадохте, че съм излекуван! Щом съм здрав, няма да има повече нужда от вас и ще бъдете уволнени! Да се довериш на някого; виж, това значи да постъпиш като луд! Аха, но и аз сега на свой ред ще ви обвиня. Знаете ли? Тия четиримата бяха замислили да влязат и те в играта, да продължат заедно с мене шегата зад гърба ви.

(Избухва в смях. Макар и обезкуражено, се смеят и другите, но без маркиза Матилда.)

БЕЛКРЕДИ

(към Ди Ноли)

Ха, слушай... Браво на тях...

ДИ НОЛИ

(към четиримата младежи)

Вие?

ХЕНРИХ IV

Трябва да им простите! Тези дрехи

(разтърсва костюма, в който е облечен)

за мене наистина са карикатура, явна и умишлена, на другия карнавал, постоянния, ежеминутния, в който сме неволни палячовци,

(сочи Белкреди)

когато, без да знаем, се маскираме, за да приличаме на онова, което ни се струва, че сме. Извинете ги, те още не смесват костюмите с това, което са в действителност.

(Обръща се отново към Белкреди.)

Знаеш ли? Лесно се привиква. И човек започва да се разхожда в зала като тази най-естествено, като герой от трагедия. Вижте, докторе! Спомням си един свещеник — без съмнение беше ирландец, — истински хубавец. Той спеше на слънце през един ноемврийски ден, отпуснал ръка на облегалката на пейка в един градски парк: бе потънал в позлатеното блаженство на топлината, която за него без друго — за него, човека от севера — е изглеждала лятна. Можете да бъдете сигурни, че в онзи миг той не съзнаваше нито, че е свещеник, нито къде се намира. Той сънуваше! Кой знае какво сънуваше! Мина един палавник, който беше отскубнал някакво цвете заедно с коренчето му. Минавайки, го погъделичка по врата. Видях свещеника да отваря усмихнатите си очи, устата му се смееше в блажения смях на неговия безпаметен сън. Ала веднага той си възвърна сериозността, стегна се, както подхожда на неговия свещенически сан, и в очите му се върна същата онази сериозност, която вече сте видели в моите очи. Защото ирландските свещеници защитават сериозността на своята католическа вяра със същата ревност, с която аз защитавам свещените права на наследствената монархия. Аз съм нормален, господа: защото зная отлично, че се преструвам на луд тука, и съм напълно примирен! Бедата е за вас, които живеете вашата лудост, вълнувайки се, без да я съзнавате и без да я виждате.

БЕЛКРЕДИ

Я виж ти! Стигнахме до заключението, че лудите сме ние?

ХЕНРИХ IV

(с избухване, което се мъчи да потисне)

Но ако не бяхте луди — ти и тя заедно с тебе,

(сочи Маркизата)

щяхте ли да дойдете при мене?

БЕЛКРЕДИ

Да, да си кажа право, дойдох, защото вярвах, че лудият си ти.

ХЕНРИХ IV

(веднага изкрещява, сочейки Маркизата)

А тя?

БЕЛКРЕДИ

О, за нея не зная... Виждам, че е като омаяна от това, което приказваш... Очарована е от твоята „съзнателна“ лудост!

(Обръща се към нея.)

Маскирана, както сте сега, вие бихте могли и да останете тук, да изживеете лудостта, маркизо...

МАРКИЗА МАТИЛДА

Вие сте безсрамник!

ХЕНРИХ IV

(веднага, успокоявайки я)

Не се гневете! Не обръщайте внимание! Той продължава да ме предизвиква. При все че докторът го предупреди да не ме дразни.

(Обръщайки се към Белкреду.)

Но защо ти искаш да ме вълнува повече случилото се някога между нас и ролята, която ти изигра за моя неуспех с нея?

(Сочи Маркизата и се обръща после към нея, показвайки Белкреду.)

Той сега играе същата роля спрямо вас! Моят живот е този тук! Моят живот не е вашият! Вашият, в който сте остарели, аз не съм го живял!

(Към маркиза Матилда.)

Това ли искахте да ми съобщите, да ми докажете с вашата саможертва, с маскарада по съвет на доктора? О, много добре е замислено, както ви казах, докторе! „Какво сме били тогава, а? И какви сме сега?“ Но аз не съм луд по ваш модел, докторе! Аз отлично зная, че този

(сочи Ди Ноли)

не може да съм аз, защото аз съм Хенрих IV: аз, тук, от двадесет години, разбирате ли? Замръзнал в тази вечна маска! Тя ги е живяла

(сочи Маркизата)

и им се е наслаждавала тези двадесет години, за да стане — ето там — такава, каквато аз не мога да я позная вече — защото я познавам тъй!

(Сочи Фрида и се приближава към нея.)

За мене тя е винаги такава... Всички вие ми се струвате деца, които мога да уплаша.

(Към Фрида.)

И ти наистина се уплаши, скъпо дете, от шегата, която те бяха принудили да изиграеш, без да разбираш, че за мене тя не можеше да бъде тяхната шегата, а чудо: сън, който оживява в тебе както никога досега! Там ти беше образ — те те превърнаха в жива личност: ти си моя! Ти си моя! Моя! По право моя!

(Обгръща я с ръце и се смее като луд, докато всички крещат ужасени. Но когато притичват, за да изтръгнат Фрида, той се възправя страхотен и извиква на четиримата младежи.)

Задръжете ги! Задръжете ги! Заповядавам ви да ги задържите!

Четиримата младежи, смаяни, почти зашеметени, се опитват машинално да задържат Ди Ноли, Доктора, Белкреди.

БЕЛКРЕДИ

(освобожава се веднага и се хвърля към Хенрих IV)

Остави я! Остави я! Ти не си луд!

ХЕНРИХ IV

(мълниеносно измъква сабята, висяща на кръста на приближилия се Ландолфо)

Не съм ли луд? Ето ти тогава!

(И го пробожда в корема.)

Вик на всеобщ ужас. Всички се спускат да подкрепят Белкреди, възклицавайки объркано.

ДИ НОЛИ

Нарани ли те?

БЕРТОЛДО

Прободе го! Прободе го!

ДОКТОРЪТ

Аз ви предупреждавах!

ФРИДА

Господи, боже мой!

ДИ НОЛИ

Фрида, ела тук!

МАРКИЗА МАТИЛДА

Той е луд! Той е луд!

ДИ НОЛИ

Дръжте го!

БЕЛКРЕДИ

(докато го пренасят от татък през вратата вляво, свирепо протестира)

Не! Не си луд! Не е луд! Не е луд!

Излизат от вратата вляво, викайки, и продължават да крещат, докато сред глъчката се чува един по-остър вик на маркиза Матилда, след което следва тишина.

ХЕНРИХ IV

(останал сам на сцената между Ландолфо, Ариалдо и Ордулфо, с премрежени очи, смазан от собствената си измислица, превърната в действителност, принудила го в един миг да извърши престъпление)

Сега вече, да... по принуда...

(събира ги около себе си, сякаш за да го защитят)

ще останем тук заедно... Заедно... и завинаги!

Завеса

Издание:

Луиджи Пиранделло. Избрани творби
Италианска. Първо издание
Редактор: Виолета Даскалова
Художник: Иван Кьосев
Художник-редактор: Васил Йончев
Техн. редактор: Александър Димитров
Коректори: Лидия Стоянова, Наталия Кацарова
Художествено оформление — Иван Кьосев

Luigi Pirandello
Opere Scelte
Novelle per un anno
Mondadori, Milano, 1956–1957

Il fu Matia Pascal
romanzo
Mondadori, Milano, 1928

Sei personaggi in cerca d'autore
Enrico IV
Mondadori, Milano, 1966

Traduzione si Svetosar Slatarov
A cura di Violetta Dascalova
Casa editrice Narodna cultura
Sofia 1975

Литературна група IV
Дадена за набор 6.1.1975 г.
Подписана за печат май 1975 г.
Излязла от печат юни 1975 г.
Формат 84×108/32
Печатни коли 40
Издателски коли 30,40
Цена 2,73 лв.
ДИ „Народна култура“ — София

ДПК „Димитър Благоев“ — София

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.